MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OSMANLI DÖNEMİNDE İSTANBUL DİVANYOLU'NUN TARİHSEL SÜREÇTE DEĞİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yusuf HALAT

Anabilim Dalı: Sanat Tarihi

Programı: Türk İslam Sanatları

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Selçuk SEÇKİN

NİSAN 2018

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OSMANLI DÖNEMİNDE İSTANBUL DİVANYOLU'NUN TARİHSEL SÜREÇTE DEĞİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yusuf HALAT

Anabilim Dalı : Sanat Tarihi

Programı : Türk İslam Sanatları

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Selçuk SEÇKİN

NİSAN 2018

Yusuf HALAT tarafından hazırlanan OSMANLI DÖNEMİNDE İSTANBUL DİVANYOLU'NUN TARİHSEL SÜREÇTE DEĞİŞİMİ adlı bu tezin, yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Selçuk SEÇKİN

Tez Danışmanı

Bu çalışma, jürimiz tarafından, Sanat Tarihi Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Selçuk SEÇKİN

Üye : Prof. Dr. Mustafa ÖZER (Medeniyet Üni.Öğr.Ü.)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ali Nihat KUNDAK

Yedek Üye : Prof. Dr. Banu MAHİR

Yedek Üye : Yrd. Doç. Dr. Bahriye GÜRAY GÜLYÜZ (Trakya Üni.Öğr.Ü.)

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak yazılmıştır.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,

görsel ve yazılı tüm bilgileri ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,

başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,

atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,

kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,

ücret karşılığında başka kişilere yazdırmadığımı, uygulamalarımı yaptırmadığımı,

ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede, başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,

beyan ederim.

Yusuf HALAT

ÖZET

Divanyolu, Doğu Roma İmparatorluğu döneminde oluşturulmuş olan Mese adlı yol üzerindeki belirli güzergahları kapsamaktadır. Doğu Roma döneminde, Mese olarak adlandırılan yol, Milion anıtının bulunduğu noktadan, günümüzdeki adı Beyazıt Meydanı olan Theodosios Forumuna kadar uzanmaktaydı. Buradan sonra güzergah ikiye ayrılmakta olup iki yoldan biri günümüzdeki ismi Yedikule olan Altınkapı'ya ulaşmakta, diğeri ise günümüzdeki ismi Edirnekapı olan Porta Kharsia'ya uzanmaktaydı. Osmanlı zamanında ise güzergah, Laleli Külliyesi'nden Yedikule'ye giden güzergah dışında, önemini büyük ölçüde korudu. Bu yolun Divanyolu olarak tabir edilmesinin en önemli sebeplerinden biri, Topkapı Sarayı'nda ikinci avlunun bir köşesinde yer alan Kubbealtı dairesinde, devlet yönetiminde söz sahibi olan bürokratların, her hafta düzenlenen toplantılara gidip gelirken bu güzergahı kullanmış olmalarıdır. Toplantı bitiminde, güzergah üzerinde bir noktada bulunan evlerine ulaşmaktaydılar. İşte bu sebepten ötürü Divanyolu diye bir adlandırma ortaya çıkmıştır. Lakin üstüne basa basa söylememiz gerekir ki, söz konusu yol tarih boyunca önemliydi ve Kubbealtı dairesindeki yapılan işler bağlamında ortaya çıkan tabir, sadece belirli dönemlerde ortaya çıkmış bir adlandırmadır. Doğu Roma dönemlerinde ve Osmanlı'nın erken dönemlerinde verilen önemin, haiz olduğu ortadadır. Güzergah üzerinde yapılan törenler ve seçkinler tarafından yapılan kamusal yapılar, yolun önem arz etmesini sağlayan diğer faktörler olmuştur. Kısacası daha geçmişinde önemli ve hayati olan bir faktör, önemli olmaya devam etmiş ve sadece bir ad değişikliğine uğramıştır. Divanyolu, adlandırması daha çok 18. yüzyıl ile sonrasında kullanılmış bir tabirdir. İnciciyan, Laleli Külliyesi'nin bulunduğu noktaları, Divanyolu olarak nitelendirmektedir. 18. yüzyıl eseri olan Sür-ı Hümayün'de kullanılan "Divanyolu ile Laleli Çeşmesi ile Darbhane-i Atik, Valide Hamamı" ibaresi de İnciciyan'ın değindiği mıntıkayı işaret etmektedir.

Carbognano, Divanyolu'nun düzgün bir yol olduğunu ve Edirnekapı'dan Saray-ı Cedid'e kadar uzandığını nakleder. H:1327 yılı Ramazan ayının 18. gününe ait bir evrakta, Padişah'ın önümüzdeki Çarşamba günü saat beşte Saray mecrasına ziyaret buyuracağı ve oradan Soğukçeşme Kapısı'ndan Divanyolu Fatih tarikiyle Atik Ali Paşa'da mahfuz bulunan Hırka-i Saadet'i ziyaret buyuracağı ve Sultan II.Mehmed Camii'nde edada bulunacağı geçmektedir. Bu belge, güzergah üzerinde, güvenlik personeli tarafından, güvenlik tertibatının alınmasıyla ilgili olarak yazılmıştır. Söz konusu belgede, Fatih Külliyesi'ne giden güzergahın, Divanyolu Fatih tariki olarak geçtiğini görmekteyiz. Carbognano da 18. yüzyıla ait eserinde, Edirnekapı'dan Saray-ı Cedid'e giden yolu, Divanyolu olarak adlandırmaktadır. Osmanlı Devleti zamanında yapılan kamu binaları, daha çok Doğu Roma devleti zamanında da iskan edilmiş alanlar üzerine inşa edildi. Farklı dönemlerde yapılan kamu yapılarıyla, güzergah iyice ihya edilmiş oldu. Ticari ve sosyal faktörlerle birleşen yönetimsel uygulamalar, güzergahın önemini iyice artırdı. Fatih Sultan Mehmed zamanında, Constantinus döneminde yapılmış olan Havariyyun Kilisesi'nin bulunduğu mahalle, büyük bir külliye inşa edildi. 15. yüzyılın sonlarına doğru, Sadrazam Atik Ali Paşa tarafından, Forum Constantinus civarına bir külliye yaptırıldı. Yine, bu yüzyılda, güzergahın başlangıç noktasında, Firuz Ağa Camii inşa edildi. 16. yüzyılın başlarında, II.Bayezid tarafından Forum Theodosius civarında bir külliye inşa edildi. 1580'li yıllarda, Tuhfet-ül Mimarin'de de geçen Mimar Sinan yapısı olan bir çifte hamam, Çemberlitaş civarında inşa edildi. Simkeşhane-i Atik civarında, Koca Sinan Paşa Külliyesi inşa edildi. 17. yüzyılda, Çemberlitaş civarında, Köprülü Mehmed Paşa Külliyesi inşa edildi. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından, Çarşıkapı civarında bir külliye inşa edildi. 18. yüzyılda, Simkeşhane-i Atik arsası üzerine, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi inşa edildi. Yine bu yüzyılda, Sadrazam Seyyid Hasan Paşa tarafından, Seyyid Hasan Paşa Külliyesi inşa edildi.

Bu yapılar, günümüze gelinceye kadar bir çok tamir faaliyeti geçirdi. Bunun dışında, 19. yüzyılda, batılılaşma gayreti, geniş yolların ve meydan oluşumlarının ihtiyaç olduğu durumunu ortaya çıkardı. Yol genişletme çalışmaları neticesinde, güzergahta yer alan yapıların bazıları, özgün formlarını kaybetti.

Bu yapılardan bazıları ise yol genişletme çalışmalarında ortadan kaldırıldı. Bu güzergahın sahiplerinden bazıları, yol genişletme çalışmaları uğruna yapıları yok etmeyi, bazıları ise her şeye rağmen bu yapıları korumayı görev bildi. Bu güzergahın günümüzdeki görünümünü, 19. yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılda yapılan müdahaleler, büyük ölçüde şekillendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divanyolu, Mese, Kubbealtı Dairesi, Topkapı Sarayı

Summary

The Divanyolu includes determinate routes along the road called Mese which was formed during the period of the Eastern Roman Empire. The road called Mese during the period of Early Roman Empire extended from the point of Milion monument to the Theodosius Forum which is called Beyazıt Square today. After here, Mese was divided into two roads and one of the two roads was reaching Porta Aurea (Gold Door) that is called Yedikule today, and the other one was extending to Porta Kharsia that is named Edirnekapı today. The route had preserved its importance on a large scale, except for the way going from Laleli Islamic Complex to Yedikule during the Ottoman period. One of the most important reasons why this way called Divanyolu was that, bureaucrats who had influence on management of the state had used this route while going to their weekly meetings in the Kubbealtı Chamber (Management Room) located on the corner of the second courtyard in the Topkapı Palace.(Bureaucrats used this route while going to government chamber) They were reaching their mansions on the route after the meeting. The name of Divanyolu had emerged for this reason. However, it should be emphasized that this road was important throughout the history and the name of Divanyolu was emerged in the context of the meetings in the Kubbealtı Chamber; but this name was used only in some periods. It is understood that the Divanyolu had preserved its importance at Eastern Roman Period and early periods of the Ottoman Empire. The ceremonies and the public structures (historical buildings) made by elites on the route were the other factors that made the road important. In short, a factor that had been important and vital in its past has been continued to be important and has undergone changing of a term only. The term of Divanyolu has been used since the beginning of the 18th century. İnciciyan named the Laleli Complex and its around as Divanyolu. The clause “Divanyolu and Laleli Fountain with Eski Darphane (Old Mint), Valide Hamam (Double Bath)" which was written in the masterpiece Sür-ı Hümayün at the 18th century is pointing that İnciciyan mentions also for this point. Carbognano conveyed that Divanyolu was a neat and a clean road and was extending

from Edirnekapı (Porta Kharsia) to Topkapı Palace. It is mentioned in a document of Ottoman period dated 3/October/1909 that Emperor V. Mehmed Reşad was going to visit the Topkapı Palace and then he was going to visit "The Cardigan Of Prophet Muhammed" that had been kept in Atik Ali Pasha (probably the Atik Ali Pasha Mosque in Fatih), from the route of Soğukçeşme Gate and Fatih Route of the Divanyolu (probably today it has been kept in the part of sacred relics of Topkapı Palace), and afterwards he was going to pray in the Emperor Mehmed Mosque. This document was prepared for making security precaution by Harbiye Nezareti Tahrirat Dairesi Tahrirat Kalemi (Department Of Defense Of Ottoman Empire). We see in the words of this document that the route going to Fatih Complex was called as the Fatih route of Divanyolu. Carbognano also described the Divanyolu as the way that was going from Edirnekapı to the Topkapı Palace at the 18th century. The public structures that were constructed in the Ottoman Empire period were built mostly on the areas that were settled in the Eastern Roman Empire period. The public buildings had been built at different times of the Ottoman Empire by elites, thus the route had been thoroughly regenerated. Administrative implementations combined with commercial and social factors had increased greatly the importance of the route. A large complex was built in the neighborhood of the Constantin's Havariyyun Church during the reign of Sultan II.Mehmed. Grand Vizier Atik Ali Pasha got his Islamic complex built around the Forum of Constantin. Hazinedarbaşı (The Head of Treasurer) Firuz Ağa got his mosque built at the beginning of the route of the Divanyolu at 15th century. Sultan II.Bayezid got his Islamic complex built in the vicinity of Forum Theodosius at 16th century. Architect Sinan built the Çemberlitaş Bath around the Monument of Constantinus at the 1580s. Grand Vizier Koca Sinan Pasha got his Islamic complex built around Çarşıkapı at 16th century. Grand Vizier Merzifonlu Kara Mustafa Pasha got his Islamic complex built around the Çarşıkapı at 17th century. Grand Vizier Çorlulu Ali Pasha got his Islamic complex built on the land of Old Simkeşhane at 18th century. Grand Vizier Seyyid Hasan Pasha got his complex built around the Square of Beyazıt at 18th century.

These structures have been undergone to many restorations until today. The struggle for westernization emerged the necessity of wide streets and large

squares. Some of these structures on the street of the Divanyolu have lost their original forms as a result of expansions on the street. In addition, some of these structures have been destroyed during the street expansion works.

Some of the owners of this route undertook a mission to destroy the structures for the sake of road expansions. The other owners of this route also undertook a mission to protect these structures in spite of everything. The present appearance of this route had been shaped greatly by the interventions which were made in the second half of 19th century and in the second half of the 20th century.

Key Words: Divanyolu, Mese, Kubbealtı Chamber, Topkapı Palace

ÖNSÖZ

Tez konusunun belirlenmesinde ve tez çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Yrd.Doç.Dr. Selçuk SEÇKİN'e teşekkürlerimi sunarım.

Tarihi vesikaların çevirisinde destekleri bulunan Topkapı Sarayı Müzesi uzmanlarından Göksel ERDOĞAN'a ve Serdar DEĞİRMENCİ'ye teşekkür ederim. Tez çalışmalarıma başlamam hususunda ve tez çalışmamda kullanacağım kaynaklarla ilgili yol gösteren Topkapı Sarayı Müzesi uzmanlarından Serdar GÜNDOĞDU'ya ve Mümin SARI'ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....vii

SUMMARY.....xi

ÖNSÖZ.....xv

İÇİNDEKİLER.....xix

PLAN LİSTESİ.....xxiii

HARİTA LİSTESİ.....xxix

RESİM LİSTESİ.....xxxiii

ŞEKİL LİSTESİ.....xli

KISALTMALAR.....xlv

GİRİŞ.....1

BÖLÜM 1

Mese ve Doğu Roma Dönemi Meydanları ile Divanyolu'nun Gelişimi ve Törenler

1.1 Mese Yolu……..3

1.2 Bizans Meydanları……5

1.2.1 Augestion Forumu.....5

1.2.2 Constantin Forumu.....5

1.2.3 Theodosius Forumu.....7

1.3 Divanyolu Güzergahı……8

1.4 Divanyolu'nun Gelişimi……9

1.5 Divanyolu'nda Törenler……..16

1.5.1 Beşik Alayları.....16

1.5.2 Kılıç Alayları.....16

1.5.3 Sünnet, Evlenme ve Bayram Alayları.....17

1.5.4 Cuma Alayları.....18

1.5.4 Ordu Geçitleri.....19

BÖLÜM 2

Divanyolu Güzergahının Başlangıcından Çemberlitaş'a Kadar Olan Yapılar

2.1 Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi.....21

2.2 Firuz Ağa Camii.....24

2.3 Kızlarağası Medresesi.....28

2.3.1 Medrese.....29

2.3.2 Sebil ve Mektep.....30

2.3.3 Külliyenin Geçirmiş Olduğu Tamirler.....30

2.4 II.Mahmud Mezar Külliyesi.....32

2.4.1 Esma Sultan Sarayı.....32

2.4.2 Külliye Öğeleri.....33

2.5 Köprülü Mehmed Paşa Külliyesi.....36

2.5.1 Medrese.....37

2.5.2 Türbe.....38

2.5.3 Çeşme ve Dükkanlar.....38

2.5.4 Kütüphane.....39

2.5.5 Vezir Hanı.....39

2.5.6 Külliyenin Geçirmiş Olduğu Tamirler.....40

2.6 Darülfünun Binası.....45

2.6.1 Miri Fırın.....46

2.6.2 Binanın Geçirmiş Olduğu Tamirler.....46

2.6.3 Binanın Kullanımı.....49

2.6.4 Mimari Özellikleri.....49

2.7 Çemberlitaş Hamamı.....50

2.7.1 Hamamın Geçirmiş Olduğu Onarımlar.....53

2.8 Nuruosmaniye Külliyesi……...55

2.8.1 Cami……..57

2.8.2 Medrese…….59

2.8.3 İmaret……59

2.8.4 Kütüphane……60

2.8.5 Türbe…….60

2.8.6 Sebil ve Çeşme……..61

2.8.7 Dükkanlar…….61

2.8.8 Külliyenin Geçirmiş Olduğu Tamirler……...61

BÖLÜM 3

ÇEMBERLİTAŞ'TAN BEYAZIT'A KADAR OLAN YAPILAR

3.1 **Atik Ali Paşa Külliyesi.....65**

3.1.1 Cami.....65

3.1.2 Medrese.....66

3.1.3 İmaret.....67

3.1.4 Kervansaray.....68

3.1.5 Mektep.....68

3.1.6 Hanikah.....68

3.1.7 Türbe.....69

3.1.8 Külliyenin Geçirdiği Tamirler.....69

3.2 **Koca Sinan Paşa Külliyesi.....71**

3.2.1 Medrese.....72

3.2.2 Türbe.....73

3.2.2 Sebil.....74

3.2.3 Külliyenin Geçirmiş Olduğu Tamirler.....75

3.3 **Çorlulu Ali Paşa Külliyesi.....77**

3.3.1 Medrese.....78

3.3.2 Dershane.....79
3.3.3 Kütüphane.....80
3.3.4 Tekke.....80
3.3.5 Cami.....81
3.3.6 Külliyenin Geçirmiş Olduğu Tamirler.....81
3.4 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi.....84
3.4.1 Medrese.....85
3.4.2 Dershane.....86
3.4.3 Sıbyan Mektebi.....87
3.4.4 Su Deposu.....88
3.4.5 Sebil.....88
3.4.6 Açık Türbe.....88
3.4.7 Kütüphane.....89
3.4.8 Külliyenin Geçirmiş Olduğu Tamirler.....89
BÖLÜM 4
Bayezid Külliyesi ve Son Yapılar
4.1 II.Bayezid Külliyesi.....93
4.1.1 Camii ve Tabhaneler.....94
4.1.2 Medrese.....97
4.1.3 İmaret ve Kervansaray.....98
4.1.4 Hamam.....99
4.1.5 Sıbyan Mektebi.....100
4.1.5 Türbeler.....101
4.1.6 Çeşme 101
4.1.7 Veliyüddin Efendi Kütüphanesi……...102
4.2 Simkeşhane.....103
4.2.1 Yapının Geçirmiş Olduğu Tamirler.....105
4.3 Seyyid Hasan Paşa Külliyesi.....107

4.3.1 Medrese.....107

4.3.2 Sıbyan Mektebi.....108

4.3.3 Sebil ve Çeşme.....108

4.3.4 Kuş Evi.....109

4.3.5 Medresenin Geçirmiş Olduğu Tamirler.....109

4.3.6 Seyyid Hasan Paşa Hanı.....110

4.3.7 Han Yapısının Geçirmiş Olduğu Tamirler.....112

BÖLÜM 5

Değerlendirme ve Sonuç

5.1 Değerlendirme.....117

5.2 Sonuç.....131

PLANLAR.....135

HARİTALAR.....159

RESİMLER.....185

ŞEKİLLER.....239

KAYNAKÇA.....255

EKLER.....271

ÖZGEÇMİŞ.....359

PLAN LİSTESİ

BÖLÜM 1

Plan 1.4.1 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin 1913 Tarihli Bir Planı. Şehremaneti Dairesi, tarafından hazırlanmıştır. Bu çizim, genel bir haritada yer almakla beraber, sadece ilgili yapının plan kısmı alınmıştır.

BOA, DH.MUİ., 166/12, 1b

Plan 1.4.2 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin 1913 Tarihli Bir Planı. Şehremaneti Dairesi tarafından hazırlanmıştır. Bu çizim, genel bir haritada yer almakla beraber, sadece ilgili kısmın plan kısmı alınmıştır.

BOA, DH.MUİ, 166/12, 1a

BÖLÜM 2

Plan 2.2.1 Firuz Ağa Camii'nin Planı

YÜKSEL, İ.Aydın(2006), **Osmanlı Mimarisinde II.Bayezid, Yavuz Selim Devri**, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 250

Plan 2.3.1 Kızlarağası Medresesi Planı

ÜVEYSUNA, Derya(2013) **İstanbul Tarihi Yarımada'da Seçilmiş Medrese Örneklerindeki Revakların Güncellenme Sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, FSMVÜ. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 80

Plan 2.5.1 Köprülü Mehmed Paşa Medresesi'nin Planı, (**A.g.t., 84**)

Plan 2.5.2 Köprülü Kütüphanesi Zemin Planı

BUDAK, Asuman(2006) **18.Yüzyıl Tarihi Yarımada Kütüphane Yapıları Sorunları ve Önerileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 57

Plan 2.5.3 Köprülü Mehmed Paşa Külliyesi Vezir Hanı Planı

KÖSEMEN, Deniz (2005), **İstanbul Ticaret Bölgesinin Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Hanların Mimari Kurgusu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 104

Plan 2.5.4 Tarihsiz Vezir Hanı Planı

BOA, PLK.p, 732/1

Plan 2.7.1 Çemberlitaş Hamamı'nın Planı

YAMAN, T.C(2010), **Türk Hamamının Mekansal Kurgusu, İstanbul Hamamları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 50

Plan 2.8.1 Nuruosmaniye Külliyesi Vaziyet Planı

ALİOĞLU, E.F.- AYDEMİR, O.(2012), **Nuruosmaniye Camii ve 2010-2012 Yılları Restorasyonu**, Restorasyon Yıllığı Dergisi, S: 5, 82

BÖLÜM 3

Plan 3.1.1 Atik Ali Paşa Külliyesi'nin Vaziyet Planı

KÜTÜKOĞLU, M.S.(2000), **XX.Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 104

Plan 3.1.2 Atik Ali Paşa Camii Planı

KUBAN, Doğan(2007), **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul:Yem Yayını, 210

Plan 3.1.3 Atik Ali Paşa Medresesi Planı

ÜVEYSUNA, D(2013) **İstanbul Tarihi Yarımada'da Seçilmiş Medrese Örneklerindeki Revakların Güncellenme sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, FSMVÜ. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 54

Plan 3.2.1 Koca Sinan Paşa Külliyesinin Vaziyet Planı

KÜTÜKOĞLU, M.S.(2000) **XX.Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 100

Plan 3.3.1 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Planı

TANMAN, M.B.(1994), **Çorlulu Ali Paşa Külliyesi**, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:II, 528

Plan 3.4.1 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi

ÜNSAL, Behçet(1969) **İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı**, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, C: II, 37

BÖLÜM 4

Plan 4.1.1 II.Bayezid Külliyesinin Vaziyet Planı

YÜKSEL, İ.A(2006) **Osmanlı Mimarisinde II.Bayezid, Yavuz Selim Devri**, C:5, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 187

Plan 4.1.2 II.Bayezid Camii'nin Planı

KUBAN, D.(2007), **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul: Yem Yayını, 204

Plan 4.1.3 II.Bayezid Medresesinin Planı

KÜTÜKOĞLU, M.S.(2000), **XX.Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 85

Plan 4.1.4 II.Bayezid Külliyesinin İmaret ve Kervansaray Kısımlarının Planı

YÜKSEL, İ.A(2006), **Osmanlı Mimarisinde II.Bayezid, Yavuz Selim devri**, C:5, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 208

Plan 4.1.5 II.Bayezid Külliyesi Hamamı'nın Planı

ŞEN, Yalçın (2008), **15-17. YY. Arası İstanbul'da Yapılmış Hamamlarda İşlev Değişikliklerinin Mimariye Yansıması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 84

Plan 4.1.6 II.Bayezid Külliyesi Sıbyan Mektebi'nin Planı

(YÜKSEL, İ.A (2006), **Osmanlı Mimarisinde II.Bayezid, Yavuz Selim Devri**, C:5, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 208)

Plan 4.1.7 Veliyüddin Efendi Kütüphanesi Vaziyet Planı

BUDAK, A.(2006), **18.Yüzyıl Tarihi Yarımada Kütüphane Yapıları Koruma Sorunları ve Önerileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 303

Plan 4.1.8 Veliyüddin Efendi Kütüphanesi Planı. (A.g.t., 309)

Plan 4.2.1 Simkeşhane Binasının Zemin Kat Planı (Caddeye denk gelen kanadı kesildikten sonraki görünüm)

ÖZ, İlban(1985), **Beyazıt, Simkeşhane Yapısı Restorasyonu, Theodossius Takı ve Hasan Paşa Hanı'nın Sorunları**, Ayasofya Müzesi Yıllığı, S: 10, 50-53

Plan 4.2.2 Simkeşhane Binasının Restitüsyon Planı

CANTAY, G.(1994) **Simkeşhane**, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:VI, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 561

.

Plan 4.3.1 Seyyid Hasan Paşa Külliyesinin Planı

KÖŞKLÜ, Z.(1999) **17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi I**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, Plan:35

Plan 4.3.2 Seyyid Hasan Paşa Hanının Planı (Ön cephesinin kesilmeden önceki hali), (KUBAN, Doğan(2007), **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul: Yem Yayını, 395

HARİTA LİSTESİ

BÖLÜM 1

Harita 1.4.1 1329(1911/1912) Yılına Ait Haritada Çemberlitaş Civarı (**İBB Atatürk Kitaplığı, Hrt.007186)**

Harita 1.4.3 20. Yüzyılın Başlarında, Beyazıt Civarında İstimlak Edilmek İstenen Dükkanlar. (**İBB Atatürk Kitaplığı, HRT, 004995**)

BÖLÜM 2

Harita 2.2.1 H:1331(M:1912/1913) Yılına ait Firuz Ağa Camii Çevresini Gösteren Harita. (**İBB Atatürk Kütüphanesi, HRT, 007095**)

Harita 2.2.2 Alman Mavileri Haritasından, Firuz Ağa Camii **(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

Harita 2.3.1 Alman Mavileri Haritasından, Kızlarağası Medresesi **(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

Harita 2.3.2 Goad Haritasından, Kızlarağası Medresesi (DAĞDELEN, İ. (2007), **Charles Edouard Goad'ın İstanbul Sigorta Haritaları**, İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayını, 17)

Harita 2.4.1 H:1331(M:1912/1913) Yılına Ait II.Mahmud Mezar Külliyesi'nin Cephesini ve Karşı Tarafını Gösteren Harita. **(İBB Atatürk Kütüphanesi, HRT. 006324)**

Harita 2.4.2 Goad Haritasından, II.Mahmud Mezar Külliyesi (DAĞDELEN, İ. (2007), **Charles Edouard Goad'ın İstanbul Sigorta Haritaları,** İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayını, 17)

Harita 2.4.3 Alman Mavileri Haritasından, II.Mahmud Mezar Külliyesi

(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 2.5.1 Alman Mavileri Haritasından, Köprülü Külliyesi

(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 2.5.2 Pervitich Haritalarından, Köprülü Külliyesi

(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 2.5.3 Goad Haritasından, Vezir Hanı
(DAĞDELEN, İ. (2007), **Charles Edouard Goad'ın İstanbul Sigorta Haritaları**, İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayını, 16)

Harita 2.5.4 Pervitich Haritalarından, Vezir Hanı.
(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 2.6.1 H:1330(M:1911/1912) Tarihli Divanyolu Haritası'nda Darülfünun Binası, Sultan Mahmud Türbesi'nin hemen yanındaki dikdörtgen yapıdır. **(İBB Atatürk Kütüphanesi, HRT.004201)**

Harita 2.6.2 Pervitich Haritalarından, Darülfünun Binası

(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 2.7.1 Pervitich Haritasından, Çemberlitaş Hamamı

(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 2.8.1 Alman Mavileri Haritasından, Nuruosmaniye Camii

(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

BÖLÜM 3

Harita 3.1.1 Alman Mavileri Haritasından, Atik Ali Paşa Camii

(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 3.1.2 Pervitich Haritalarından, Atik Ali Paşa Camii

(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 3.1.3 Alman Mavileri Haritasından, Atik Ali Paşa Medresesi

(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 3.1.4 Pervitich Haritalarından, Atik Ali Paşa Medresesi
(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 3.2.1 1913 Tarihli, Divanyolu'nun genişletilme çalışmaları sebebiyle Koca Sinan Paşa Sebilinin de kesilme durumu gündeme gelmiştir. Şehremaneti Dairesi Haritası'ndan Bir Ayrıntı.
BOA, BEO, DH.MUİ., 166/12, 1b

Harita 3.2.2 Alman Mavileri Haritasından, Koca Sinan Paşa Külliyesi
(**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

Harita 3.2.3 Pervitich Haritalarından, Koca Sinan Paşa Külliyesi
(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 3.3.1 Alman Mavileri Haritasından, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi
(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 3.3.2 Pervitich Haritalarından, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi
(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)

Harita 3.4.1 1913 Tarihli Şehremaneti Haritası, Divanyolu'nun genişletilme çalışmaları sebebiyle Merzifonlu Külliyesi'nin ön cephesinin kesilmek istendiği görülüyor.
BOA, BEO, DH.MUİ, 166/12, 1b

Harita 3.4.2 Alman Mavileri Haritasından, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi. (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

Harita 3.4.3 Pervitich Haritalarından, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

Harita 4.1.1 Alman Mavileri Haritasından, II.Bayezid Camii (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

Harita 4.1.2 Pervitich Haritalarından, II.Bayezid Hamamı **(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

Harita 4.2.1 Pervitich Haritalarından, Simkeşhane Yapısı **(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

Harita 4.3.1 Pervitich Haritalarından, Seyyid Hasan Paşa Hanı (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

RESİM LİSTESİ

BÖLÜM 1

Resim 1.4.1 Tarihi bilinmeyen Fotoğrafta, Harabe Halindeki Süleyman Paşa Hanı. **(İBB Atatürk Kitaplığı, ALB.184.1/42)**

Resim 1.4.2 Darülfünun Binasının Bulunduğu Arsada Daha Önce Yer Alan Miri Fırın. (ÇELİK, Gözde(2007), **İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 428)

Resim 1.4.3 1950'li Yıllarda Merzifonlu Külliyesi'nin Sebil, Açık Türbe ve Hazire Öğelerinin Kaldırıldıktan Sonraki ve Kaldırılmadan Önceki Hali ÜNSAL, Behçet(1969) **İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı**, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, C:2, 39

BÖLÜM 2

Resim 2.1.1 Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'nin Cepheden Çekilmiş Fotoğrafı

Resim 2.1.2 Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'nin Çeşme Kısmı

Resim 2.2.1 Firuz Ağa Camii, Muhtemelen 20. Yüzyılın Başları. **(İBB Atatürk Kütüphanesi, KRT, 006882)**

Resim 2.2.2 Firuz Ağa Camii'nin Cepheden Çekilmiş Bir Resmi

Resim 2.3.1 Kızlarağası Medresesi'nin, Dershane Kısmının Dış Kısmından Çekilmiş Fotoğrafı

Resim 2.3.2 Kızlarağası Medrese Hücreleri'nin Kubbeleri (KURŞUN, Z.-CANTEMİR, B. vd.(2008), **Medaris-i İstanbul, Yaşayan İstanbul Medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 141)

Resim 2.3.3 Kızlarağası Medresesi. (KURŞUN, Z.-CANTEMİR, B.vd.(2012),

Medaris-i İstanbul, **Yaşayan İstanbul Medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 145)

Resim 2.3.4 Kızlarağası Külliyesi'nin Sebil-Mektep Binası

Resim 2.4.1 II.Mahmud Mezar Külliyesi

Resim 2.4.2 II.Mahmud Türbesi'nin Cepheden Görünümü

Resim 2.4.3 II.Mahmud Mezar Külliyesi'nin Sebili

Resim 2.4.4 II.Mahmud Mezar Külliyesinin Çeşmesi ve Çeşmenin Üzerindeki Taklit Küre

Resim 2.4.5 II.Mahmud Mezar Külliyesi Çeşme Küresinin Taklit Olanı(Solda) ile Özgün Olanı(Sağda)

Resim 2.5.1 Köprülü Mehmed Paşa Külliyesinin Divanyolu'ndan Görünümü

Resim 2.5.2 Köprülü Mehmed Paşa Külliyesinin Peykhane Sokağı Cephesi'nden Görünümü.(Bir tarafta, çeşme ile birlikte yer alan ve halihazırda içi hediyelik eşya satış dükkanı olarak kullanılan ve aslında sebil yapısı olması muhtemel kısım, diğer tarafta ise içlerinde esnafların bulunduğu üç adet dükkan)

Resim 2.5.3 Köprülü Medresesi'nin Divanyolu'na Bakan Hücrelerinin Cephesi

Resim 2.5.4 Köprülü Medresesi Hücreleri. (KURŞUN,Z.-CANTEMİR,B.vd.(2012), **Medaris-i İstanbul**, **Yaşayan İstanbul Medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 163)

Resim 2.5.5 Köprülü Külliyesi Hücre Revakları

Resim 2.5.6 Köprülü Külliyesi Dershane Mekanı

Resim 2.5.7 Köprülü Külliyesi Türbesi

Resim 2.5.8 Köprülü Külliyesi Kütüphanesi'nin Divanyolu'ndan Görünümü

Resim 2.5.9 Köprülü Külliyesi Kütüphanesi'nin Revakları

Resim 2.5.10 Köprülü Külliyesi Çeşmesi ile Yanındaki kısım

Resim 2.5.11 Köprülü Külliyesinin Yukarıdan Görünümü.
(KURŞUN,Z.-CANTEMİR,B.vd.(2008), **Medaris-i İstanbul, Yaşayan İstanbul medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 158)

Resim 2.5.12 Köprülü Medrese Avlusu (Su Haznesi ve Yanında Muhtemelen Su Pompası) **İBB Atatürk Kütüphanesi Alb.184.1/36**

Resim 2.6.1 Darülfünun Binasının Divanyolu'ndan Görünümü

Resim 2.6.2 Darülfünun Binasının Türbedar Sokağı'ndan Görünümü

Resim 2.7.1 Çemberlitaş Hamamı'nın Divanyolu'ndan Görünümü

Resim 2.7.2 Çemberlitaş Hamamı'nın Soğukluk Kısımlarının Cepheden Görünümü

Resim 2.8.1 Nuruosmaniye Camisi'nin Havadan Görünümü
ALİOĞLU, E.F.-AYDEMİR, O (2012), **Nuruosmaniye Camii ve 2010-2012 Yılları Restorasyonu**, Restorasyon yıllığı Dergisi, S: 5,

Resim 2.8.2 Nuruosmaniye Külliyesinin Havadan Görünümü
A.g.m., 80

Resim 2.8.3 Nuruosmaniye Camii

BÖLÜM 3

Resim 3.1.1 Atik Ali Paşa Camii'nin Batı Kısımdan Görünüşü

Resim 3.1.2 Atik Ali Paşa Camii'nin Çeşmesi

Resim 3.1.3 Atik Ali Paşa Medresesi'nin Divanyolu'ndan Görünümü

Resim 3.1.4 Atik Ali Paşa Camii'nin Güney Kısmında, Çemberlitaş'ın Hemen Gerisindeki Kalıntılar. (Atik Ali Paşa İmareti'ne ait olabilir.)
YÜKSEL, İ.A(2006) **Osmanlı Mimarisinde II.Bayezid, Yavuz Selim Devri**, C:5, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 167

Resim 3.1.5 Atik Ali Paşa Külliyesi Öğelerinden Sıbyan Mektebi Yapısı

Resim 3.2.1 Koca Sinan Paşa Külliyesinin Divanyolu'ndan Görünümü

Resim 3.2.2 Koca Sinan Paşa Külliyesinin Divanyolu'na Bakan Cephe Duvarındaki Madeni Şebekeli Dikdörtgen Açıklıklar

Resim 3.2.3 Koca Sinan Paşa Türbesi'nin Hemen Yanında Yer Alan Madeni Şebekeli Büyük Açıklık

Resim 3.2.4 Koca Sinan Paşa Türbesi ve Sebili

Resim 3.2.5 Koca Sinan Paşa Sebili

Resim 3.3.1 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nde Tekke Avlusunun Bir Kenarında Yer Alan Kubbeli Üç Hücre İle Revak Birimi

Resim 3.3.2 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin Divanyolu Cephesi

Resim 3.3.3 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin Dershane Mekanının Divanyolu'ndan Görünümü

Resim 3.3.4 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin Tekke Avlusunun Giriş Açıklığı

Resim 3.3.5 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'ndeki Camii'nin Giriş Revakından Ayrıntı

Resim 3.3.6 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'ndeki Camii'nin Batı Cephesi **(http://www.travelturkeyinfo.com/corlulu-ali-pasha-mosque/)**

Resim 3.3.7 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin Hazire Kısmından Ayrıntı

Resim 3.3.8 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin Divanyolu Cephesinde Yer Alan ve Halihazırda Neredeyse Kopacak durumda Olan Mukarnas Başlıklı Yarım Ayak

Resim 3.3.9 Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi.
(AKSOY, Ö.(1968), **Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme**, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 77

Resim 3.3.10 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Kütüphanesi'nin Üst Kısmı. (Yapı, külliyeyi işleten nargile kafenin işletiminde olduğu için ayrıntılı resmi çekilememiştir.)

Resim 3.4.1 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, Divanyolu'ndan Görünümü

Resim 3.4.2 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin Divanyolu cephesinde Yer Alan ve 1950'li Yıllarda Yok Edilen Hazire Mekanın, Külliyenin Yan Sokak Cephesine Yerleştirilen Volütlü Başlıklara Sahip Sütunları ve Madeni Şebekeleri

Resim 3.4.3 Merzifonlu Külliyesi'nin Öğrenci Hücrelerinin Divanyolu Cephesi

Resim 3.4.4 Merzifonlu Külliyesi'nin Dershane Mekanının Divanyolu'ndan Görünümü

Resim 3.4.5 Merzifonlu Külliyesi'nin Sebil Yapısı

Resim 3.4.6 Merzifonlu Külliyesi'nin Sebili ve Sebilin Hemen Arkasındaki Türbe Yapısı

BÖLÜM 4

Resim 4.1.1 II.Bayezid Camii'nden Bir Görünüm
(EYİCE, S. (2012), **II.Beyazıt Camii ve Külliyesi**, İstanbul'un Kitabı, C:III, Ed. Fatih Güldal, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayını, 228)

Resim 4.1.2 II.Bayezid Camii'nin Merkezi Kubbesi, Kurşunlarının Yenilenmiş Haliyle Görülmektedir.

Resim 4.1.3 II.Bayezid Camii
(EYİCE, Semavi (2012), **II.Beyazıt Camii ve Külliyesi**, İstanbul'un Kitabı, C:III, Ed. Fatih Güldal, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayını, 227)

Resim 4.1.4 II.Bayezid Camii Şadırvan Avlusu

(**A.g.m., 236-237**)

Resim 4.1.5 II.Bayezid Camii Tabhanelerinden Batı Kısımda Olanı Görülüyor. Halihazırda, kubbe kısımlarından bazıları, eski kurşunlarından arındırılmış olup brandalarla sarılı haldedir.

Resim 4.1.6 II.Bayezid Camii, 1875 Senesi.

(**http://eski.istanbulium.net/post/104058558714/beyaz%C4%B1t-camii-basile-kargopoulo-foto%C4%9Fraf%C4%B1-1875)**

Resim 4.1.7 II.Bayezid Medresesinde Restorasyon Çalışmaları. (2018 Şubat ayı itibariyle devam etmektedir. Eski kurşunlarından arındırılmış kubbeler görülmektedir.)

Resim 4.1.8 II.Bayezid Medresesi, 2008 Yılı.

(KURŞUN, Z.-CANTEMİR B. vd.(2008), **Medaris-i İstanbul, Yaşayan İstanbul Medreseleri,** İstanbul: İBB Yayını, C:I, 219)

Resim 4.1.9 II.Bayezid Medresesinin Onarımı Sırasında, Kurşunlarının Yenileme Çalışmasından Görüntü

Resim 4.1.10 II. Bayezid Medresesi, Dershane Mekanının Kurşunlarının Yenilenme Çalışması.

Resim 4.1.11 II.Beyazıt Medresesi Dershane Kısmı

(KURŞUN, Z.-CANTEMİR, B. vd. (2008), **Medaris-i İstanbul, Yaşayan İstanbul Medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 221)

Resim 4.1.12 II.Bayezid Külliyesinin Kervansaray ve İmaret Kısımlarının Görünümü

Resim 4.1.13 II.Bayezid Külliyesinin Kervansaray ve İmaret Kısımları, 1900 Yılı.

(DÜZENCİ, M. (2012), **Beyazıt Devlet Kütüphanesi**, İstanbul'un Kitabı, C: III, Ed. Fatih Güldal, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayını, 278-279)

Resim 4.1.14 II.Bayezid Külliyesi'nin Çifte Hamamından Genel Görünüm

Resim 4.1.15 II.Bayezid Külliyesi'nin Haziresinde Yer Alan Mustafa Reşid Paşa Türbesi

Resim 4.1.16 II.Bayezid Külliyesi Çeşmesi

Resim 4.1.17 Veliyüddin Efendi Kütüphanesi Güneybatı Cephesi.
BUDAK, A.(2006), **18. Yüzyıl Tarihi Yarımda Kütüphane Yapıları Koruma Sorunları ve Önerileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 314

Resim 4.1.18 Veliyüddin Efendi Kütüphanesi ve Sağ Tarafta Sıbyan Mektebi **(A.g.t., 311)**

Resim 4.1.19 II.Bayezid Sıbyan Mektebi.
(AKSOY, Ö.(1968), **Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme**, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 170

Resin 4.1.20 II. Bayezid Sıbyan Mektebi

Resim 4.2.1 Gülnuş Emetullah Sultan Tarafından, Simkeşhane Binasında Yaptırılan ve Halihazırda Yerinde Olmayan Özgün Sebil Yapısı. (ÜNSAL, B.(1969) **İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı**, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, C:II, 32)

Resim **4.2.2** Simkeşhane Binasından Bir Görünüm

Resim **4.2.3** Simkeşhane Binası'nın Kısa Kanadının Cephesinde, Günümüzde Özgün Olmayan Sebil.

Resim 4.3.1 Seyyid Hasan Paşa Külliyesi'nin Ön Cepheden Görünümü

Resim 4.3.2 Seyyid Hasan Paşa Külliyesi'nin Yan cepheden Görünümü

Resim 4.3.3 Seyyid Hasan Paşa Külliyesi'nin Sebili ve Sebilin Yanında Yer Alan Sıbyan Mektebi Girişi

Resim 4.3.4 Seyyid Hasan Paşa Külliyesi'nin Çeşmesi

Resim 4.3.5 Seyyid Hasan Paşa Külliyesi, Kuş Evi
(KURŞUN,Z.-CANTEMİR,B.vd.(2008), **Medaris-i İstanbul, Yaşayan İstanbul Medreseler**i, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 228)

Resim 4.3.6 Seyyid Hasan Paşa Hanı'nın Ordu Caddesi'nden Görünümü

Resim 4.3.7 Seyyid Hasan Paşa Hanı'nın, Ön Cephesi Kesilmeden Önceki Hali (ATASOY, A.R.-ATASOY, M.C.(1990), **Tokat, Reşadiyeli Sadrazam Reşid Paşa, Hayat Hikayesi ve Eserleri 1679-1748**, İstanbul: Yenilik Basımevi, 364)

Resim 4.3.8 Seyyid Hasan Paşa Hanı Revakları, 1900 Yılı. (En sağdaki revağın üstündeki kubbe, belli belirsiz görülüyor.) (**A.g.k., 365**)

Resim 4.3.9 Seyyid Hasan Paşa Hanı'nın Yan Cepheden Görünümü

Resim 4.3.10 Seyyid Hasan Paşa Hanı'nın Arka Cepheden Görünümü

Resim 4.3.11 Seyyid Hasan Paşa Hanı'nın Avlu kısmı (Burası, üstü basit malzemelerle kapatılmak suretiyle lokanta haline getirilmiştir.)

Resim 4.3.12 Seyyid Hasan Paşa Hanı'nın Üst Revakları(Bu kısımlar, pencerelerle dışa kapatılmış olup nargile salonu olarak kullanılmaktadır.)

Resim 4.3.13 Seyyid Hasan Paşa Hanı. (Fotoğraf, tarihi bilinmemekle beraber, Osmanlı devrine aittir. (**İBB Atatürk Kütüphanesi Alb.184.1.28**)

ŞEKİL LİSTESİ

BÖLÜM 1

Şekil 1.2.2 15. Yüzyılın İlk Yarısı Boundelmonti İstanbul Haritası
IŞIN, Ekrem(2008) **Uzun Öyküler: Melling ve Dunn'ın Panoramalarında İstanbul** (Sergi Katoloğu), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 19

Şekil 1.3.1 Divanyolu Güzergahı
CERASİ, Maurice(2014), **Divanyolu,** Çev.Ali Özdamar, İstanbul: Kitap Yayınevi, 95

Şekil 1.4.1 16. Yüzyıl Vavassore İstanbul Haritası
IŞIN, Ekrem(2008) **Uzun Öyküler: Melling ve Dunn'ın Panoramalarında İstanbul,** (Sergi Katoloğu), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 25

Şekil 1.4.2 18. Yüzyıla Ait II.Bayezid Suyolu Haritası'ndan Ayrıntı. (Çemberlitaş Hamamı ile Merzifonlu Külliyesi'nin bulunduğu noktalar.)
ÇEÇEN, M. Kazım(1997) **II.Bayezid Suyolu Haritaları,** İstanbul: İBB İski Yayını, 38

Şekil 1.5.3.1 1574 Tarihli Lambert De Vos Albümü'nden, Bir Padişah Kızının Düğün Alayını Gösteren Detay.(NECİPOĞLU, G.(2013), **Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür**, Çev. G. Çağalı Güven, İstanbul: İBÜN Yayınları, 53

Şekil 1.5.3.2 Vehbi'nin 1720 Tarihli Sür-ı Hümayun'undan Nahıl Alayı. III.Ahmed'in Çocuklarının Sünnet Düğünü Amacıyla Yapılan Eğlenceler. (**A.g.k., 214**)

Şekil 1.5.4.1 19. Yüzyılda, II.Mahmut'un Bab-ı Humayun Kapısı'ndan Alayıyla Beraber Cuma Selamlığına Çıkışı. (Adı bilinmeyen bir sanatçı tarafından yapılmış. **http://collections.vam.ac.uk/item/O916900)**

Şekil 1.5.4.2 Pieter Coecke Van Aelst, Sultan Süleyman'ın Atmeydanı'ndan Geçerek Cuma Namazına Alayla Gidişi. 1533'te İstanbul'da yapılan çizimlere dayanan 1553'te Antwerp'de yapılan bir ahşap baskı dizisinden. (NECİPOĞLU, G.(2013), **Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür**, Çev. G. Çağalı Güven, İstanbul: İBÜN Yayınları, 39

Şekil 1.5.4.3 Pieter Coecke Van Aelst'in, Sultan Süleyman'ın Atmeydanı'ndan Geçerek Cuma Namazına Alayıyla Gidişiyle İlgili Yaptığı 1535 Tarihli Gravür. (CERASİ, M.(2014), **Divanyolu**, Çev. Ali Özdamar, İstanbul: Kitap Yayınevi, 55

BÖLÜM 2

Şekil 2.2.1 Mecmua-i Menazil Yazması'nda Yer Alan İstanbul Minyatüründen Ayrıntı.
BAĞCI, S.- ÇAĞMAN, F.- vd(2012), **Osmanlı Resim Sanatı**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 75

Şekil 2.2.2 1584 Tarihli Hünername I Yazmasından, İstanbul Minyatürü **A.g.k., 142**

Şekil 2.2.3 1584 Tarihli Hünername I, İstanbul Minyatüründen Ayrıntı **A.g.k.,142**

Şekil 2.3.1 Darüssaade Ağası Mehmed Ağa, III.Murad'ın Huzurunda, Zübdetü't Tevarih, 1583

FETVACI, Emine(2013) **Sarayın İmgeleri, Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih**, Çev.N.Elhüseyni, İstanbul: YKY Yayını, 209

Şekil 2.5.1 17. Yüzyıl Köprülü Suyolları Haritası'ndan Köprülü Mehmed Külliyesi'ni Gösteren Bir Ayrıntı

ÇEÇEN, K. (1991), **Halkalı Suları**, İstanbul: İBB İski Yayını, Harita No: 8/2

Şekil 2.5.2 17. Yüzyıl Köprülü Suyolları Haritası'ndan Vezir Hanı'nı Gösteren Bir Ayrıntı

A.g.k., Harita No: 8/2

Şekil 2.7.1 17. Yüzyıl Köprülü Suyolları Haritası'ndan Çemberlitaş Hamamı'nı Gösteren Bir Ayrıntı

TOPÇU, S.M. (2010), **XVII. Yüzyıl İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 179

Şekil 2.8.1 Çemberlitaş Civarı (17. yüzyıl Köprülü Suyolları Haritası'ndan ayrıntı), ÇEÇEN, K. (1991), **Halkalı Suları**, İstanbul: İBB İski Yayını, Harita No: 8/2

Şekil 2.8.2 II.Bayezid Suyolları Haritasında Ayrıntı

ÇEÇEN, M.Kazım(1997) **II.Bayezid Suyolu Haritaları,** İBB İski Yayını, İstanbul, 38

BÖLÜM 3

Şekil 3.1.1 Atik Ali Paşa Camii ile İmaret Yapısı'nın Bir Kısmı Görülüyor. (16. yüzyılda, Melchior Lorich tarafından yapılan ahşap baskı.)

MAZLUM, Deniz (2011), **1766 İstanbul Depremi, Belgeler Işığında Yapı Onarımları**, İstanbul: İstanbul Araştırma Enstitüsü Yayını, 172

Şekil 3.1.2 Melchior Lorichs'in 1559 tarihli çiziminde, Atik Ali Paşa Camii ile İmareti.

NECİPOĞLU, G. (2013**), Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür**, Çev. G.Çağalı Güven, İstanbul: İBÜN Yayınları, 144

Şekil 3.1.3 1537 Tarihli Mecmua-i Menazil Yazmasından İstanbul Minyatürü
BAĞCI S.-Çağman, F.-vd.(2012) **Osmanlı Resim Sanatı,**
Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 75

Şekil 3.1.4 Mecmua-i Menazil Yazması İstanbul Minyatüründen Ayrıntı
A.g.k., 75

Şekil 3.2.1 Koca Sinan Paşa Sebili ve Türbesi. (Bu kartpostal 19. yüzyılın ikinci yarısında veya 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, Max Fruchtermann tarafından yapılmıştır.)
(İBB Atatürk Kütüphanesi, KRT.000046)

BÖLÜM 4

Şekil 4.3.1 Elçi Hanını Gösteren 16. Yüzyıla Ait Bir Tasvir. (Bu Görsel, Hasan Paşa Hanı'nın sundurması ile ilgili, fikir vermesi amacıyla kullanılmıştır.
KUBAN, D.(2007), **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul: Yem Yayını, 394

Şekil 4.3.2 Elçi Hanını Gösteren Bir Tasvir. (Görselde, yapının önünde sundurması görülmektedir. Gerek Elçi Hanı gerekse Hasan Paşa Hanı, misafirhane olarak hizmet vermekteydi.)
CERASİ, M(2014), **Divanyolu**, Çev.A.Özdamar, İstanbul:
Kitap Yayınevi, 87

KISALTMALAR

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

TSMA: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

AE.SAMD.III: Ali Emiri, III.Ahmed

A.)MKT. MHM: Sadaret, Mühimme Kalemi Evrakı

A.)MKT. NZD: Sadaret,Nezaret ve Devair Evrakı

A.)MKT: Sadaret, Mektubi Kalemi Evrakı

C.BLD: Cevdet Belediye

DH.MUİ: Dahiliye, Muhaberat-ı Umumiye Dairesi

D.DRB.İ: Bab-ı Defteri, İradeler

HAT: Hatt-ı Hümayun

İ.DH: İrade, Dahiliye

İ.EV: İrade, Evkaf

İ.MVL: İrade, Meclis-i Vala

İ.ŞD: İrade Şura-yı Devlet

MF. MKT: Maarif Nezareti, Mektubi Kalemi

MVL: Meclis-i Vala

ŞD: Şura-yı Devlet

BEO: Bab-ı Ali Evrak Odası

Y.MTV: Yıldız, Mütenevvi Maruzat

Y.PRK.MF: Yıldız, Maarif Nezareti Maruzatı

İBÜN: İstanbul Bilgi Üniversitesi

TDV: Türk Diyanet Vakfı

DH.EUM.THR: Dahiliye, Tahrirat Kalemi

Koruma Kurulu: İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

Kurul Arşivi: İstanbul 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi

H: Hicri

M: Miladi

MSÜ: Mimar Sinan Üniversitesi

YTÜ: Yıldız Teknik Üniversitesi

İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi

İÜ: İstanbul Üniversitesi

GÜ: Gazi Üniversitesi

KHÜ: Kadir Has Üniversitesi

ERÜ: Erciyes Üniversitesi

GİRİŞ

Doğu Roma döneminde önemli olan Osmanlı Devleti zamanında da önemli olmaya devam etti. Gücün ve ihtişamın ve hayati faktörlerin birleşiminden oluşan zorunluluklar, güzergahın tarih boyunca kullanılmasını beraberinde getirdi. İlk olarak söylememiz gerekirse, bu çalışmamızda aslında geniş bir güzergah olan bu yolun tamamını, gereği gibi açıklamaya zaman ve imkan bulamadık. Tarihi kaynakların vermiş olduğu bilgiler, güzergahın yaklaşık olarak Sultanahmet Meydanı civarından başladığını ve Çemberlitaş'ı geçerek Bayezid Meydanı'na ulaştığını ve buradan sonraya ikiye ayrılmak suretiyle, iki yoldan birinin Şehzadebaşı güzergahıyla Edirnekapı'ya ulaştığını, diğer yolun ise Laleli Külliyesi'nin bulunduğu noktaya kadar uzandığını göstermektedir. Aslına bakarsanız Mese yolu bağlamında düşünürsek Güzergahın Laleli Külliyesi'nden sonra da Yedikule'ye kadar devam etmesi gerekirdi. Laleli Külliyesi'nden sonraki güzergahın Osmanlı Devleti zamanında da önemli olduğunu gösteren herhangi bir kayıtla karşılaşmadık. Bu geniş güzergah içerisinde, Firuz Ağa Camisi'nden başlayarak Seyyid Hasan Paşa Külliyesi'nin bulunduğu noktaya kadarki kamu yapıları hakkında açıklayıcı bilgiler vermeye çalıştık. Bu yapıların bulunduğu noktaların, tespit edebildiğimiz kadar erken dönemlerdeki görünümlerini izah etmeye çalıştık. Elimizden geldiği kadarıyla bu yapıların geçirmiş olduğu restorasyonlar hakkında bilgi vermeye çalıştık. Restorasyonlarla ilgili orijinal bilgiler elde edebilmek için Osmanlı vesikalarından yaralanmaya özen gösterdik. Daha çok, bugüne kadar her hangi bir yayında kullanılmamış olan vesikaları kullanmak suretiyle eksik olan bazı noktaları aydınlatmaya gayret ettik. Farklı kaynaklarda kullanılmakta olan ve güzergahımızdaki yapılar hakkında bilgi veren vesika çevirilerini aynen kullanmaya özen gösterdik. Bize göre, bu çalışmayla oluşturulan yegane değer, ilgili kamu yapılarının geçmişi hakkında bilgi veren vesikaları bilim alemine kazandırmamız olmuştur. Günümüzde yapılan restorasyonlar, salt günümüz teknolojileriyle yapılmamalı, bu yapıların geçmişteki durumlarıyla ilgili bilgiler dikkate alınmalıdır. Halihazırda bir örnek vermemiz gerekirse, Seyyid Hasan Paşa Hanı'nın 2010'lu yıllarda bir restorasyon geçirmiş olduğunu tespit ettik. Ne hazindir ki bu

restorasyondan önce, yapının bazı koridorlarının kubbeli olduğuyla ilgili, herhangi bir yayında, bilgi bulunmamaktadır. İşte bu ve bunun gibi bazı detaylar, temenni ediyoruz ki bu çalışma neticesinde ortaya çıkacak.

BÖLÜM 1

MESE VE DOĞU ROMA DÖNEMİ MEYDANLARI İLE DİVANYOLU'NUN GELİŞİMİ VE TÖRENLER

1.1 / Mese

Konstantinapolis içerisindeki önemli forumları ve anıtları birbirine bağlayan bir güzergah olan Mese, Doğan Kuban'ın da söylemiş olduğu gibi, adeta omurga görevi görmekteydi.[1] Bu yol, Septimus Severus döneminde, üzerinde önemli anıtların yapıldığı Augestion Forumunun[2] yakınında yer alan Milion taşından başlamaktaydı. Mese güzergahı, büyük ölçüde yaklaşık olarak 3. ve 4. yüzyıllarda belirlendi. Yolun, şehir içindeki en önemli noktalarından biri olan doğu kısmı, Septimus Severus döneminde genişletilerek uzatıldı. Septimus Severus döneminde yapılmış olan surlar, bugünkü Çemberlitaş civarında bulunan Constantin Forumu'nun bulunduğu noktaya kadar gelmekteydi. Muhtemelen, Mese, Severus döneminde, kenti kara yönünde çevreleyen surlara kadar uzanmaktaydı. Daha sonra Constantinus döneminde, Severus dönemi surlarının dışına doğru şehrin genişletilmesi yönünde atılımlar gerçekleştirildi. Mese güzergahı, 4. yüzyılda inşa edilen Constantinus Forumu'nun bulunduğu noktadan, henüz mevcut olmayan Forum Tauri'ye yakın bir konumda bulunan Philadelphion'a kadar ulaşıp buradan ikiye ayrılmak suretiyle, bir yönden henüz mevcut olmayan Porta Aurea'ya giden güzergahta olan Kserolophos'a; diğer yönden ise Fatih Külliyesi'nin bulunduğu noktada yer alan Havariyyun Kilisesi'ne ulaşmaktaydı. Constantinus döneminde, yolun iki kenarı, kısmen iki katlı revaklarla ve heykellerle süslendi. Theodosius döneminde kentin genişletilmesiyle, Mese'nin iki güzergahından biri, Porta Aurea'ya; diğeri ise Porta Kharsia'ya kadar uzandı.[3] Aurea Kapısı, II.Theodosios döneminde, 5. yüzyılın başlarında inşa edildi. Bu kapının, önemi zamanla arttı ve imparatorun kente girişlerinde, tören kapısı oldu. 425 yılında, buraya altın yaldızlı kapılar takılması sebebiyle, Altınkapı olarak anıldı.

[1] D. KUBAN, İstanbul Bir Kent Tarihi, 70
[2] R. MANTRAN, İstanbul Tarihi, Çev.T. Tunçdoğan, 24
[3] W.MÜLLER- WIENER, İstanbul'un Tarihsel Topografyası, 269

Bu kapı, daha sonra, Fatih tarafından inşa ettirilen Yedikule'ye dahil edildi.[4] Bu yolu önemli kılan bir takım etkenler vardı. Öncelikli olarak imparator, şehre girerken veya şehirden çıkarken bu yolu kullanmaktaydı.[5] Ayrıca İnciciyan, İstanbul'un fethinden önce, şehre zaferle dönen imparatorların, Zafer Alayı ile Büyük Saray'a giderken kullandıkları bir yolun var olduğundan bahseder.[6] Bir diğer önemli etken ise ticaret hayatıydı. Mese'nin özellikle doğu kısmında, iki kenarında revak dizileri bulunmaktaydı ve buralarda yoğun bir ticaret hayatı vardı.[7] Revakların alt katında alışveriş yapılırken, üst taraflarında ise belki de sosyal hayat devam etmekteydi. Çünkü üst kısımlarda, revaklar boyunca dolaşım alanları bulunmaktaydı.[8] Çelik, alt kattaki revakların tonozla örtülü olduğunu, güneşe ve yağmura karşı korunaklı olduğundan bahseder. Bir merdivenle ulaşılan revakların ikinci katında, mermer süslemeler ve heykeller bulunmaktaydı.[9] Muhtemelen, daha erken dönemlerde, bu revaklar kargirdi, Cerasi, bu revakların çoğu zaman ahşaptan mamül olduğunu[10], Kuban da revakların ahşap çatılı ve derme çatma baraka şeklinde olduğunu ifade eder.[11] 5. yüzyıl boyunca çokça var olan bu revaklar, varlıklarını, 14. yüzyıla kadar bir şekilde sürdürmüşlerdir.[12] Ayrıca az önce söylemiş olduğumuz forumlarla beraber diğer forumlarda, hem bir iş hayatı, hem de sosyal hayat sürmekteydi.[13] Kısacası şunu söylemek gerekirse, kent hayatı Mese, güzergahında sürüyordu ve Mese'nin ilk temelleri, Severus zamanında atılmıştı.[14] Aslına bakarsınız Severus, Theodosius, Constantinus, Mese'nin ortaya çıkmasını ve gelişimini sağlayan kişiler olmuştur. Severus zamanında atılan temeller Constantinus zamanında daha da geliştirilmiş, güzergah Constantinus Forumuna uzanmıştır.[15] Theodosius zamanında ise aslında bir nekropol olan Tauri alanı, bir forum alanı haline sokulmuş ve Mese bu

[4] Bkz.,(3), MULLER-WIENER, 297
[5] Bkz.,(3), W. MÜLLER- WIENER, 26
[6] P.Ğ.İNCİCİYAN, 18. Asırda İstanbul, 76
[7] M. CERASİ, Divanyolu, Çev. Ali Özdamar, 49
[8] Zeynep Çelik, 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti, Değişen İstanbul, 14
[9] A.g.k., 13
[10] Bkz., (7), CERASİ, 49
[11] Bkz., (1), KUBAN, 72
[12] A.g.k., 72
[13] A.g.k.,72
[14] Ş.E. TAYŞİ, İstanbul Tarihi Yarımada Meydanlarının Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Meydanların Mimari Kurgusu, 102
[15] Bkz., (2), MANTRAN, 29

foruma kadar uzanmıştır.[16] Theodosius zamanında yapılan surlar, kentin en son noktasını oluşturmaktaydı.[17] Mese, bu surlar üzerindeki kapılarda son buluyordu.

1.2.1 / Augestion Meydanı

Bizans döneminde Ayasofya'nın güneybatısında yapılan ve araba yarışları yapılacak şekilde düzenlenmiş bulunan meydan, Hipodromos adıyla anılmış ve çeşitli siyasi olaylarla bazı ayaklanmaların başladığı bir yer olarak büyük önem taşımıştır.[18] Daha Byzantium döneminde kullanılan bu alan, Septimus Severus zamanında revaklı meydan olarak yeniden kurulur.[19] Severus, Tetrastoon Meydanı'nda, Zeuksippos Hamamlarını ve Hipodrom'u yaptırır.[20] Severus döneminde, Tetrastoon Forumu olarak anılan bu alan, 4. Yüzyılda yeniden düzenlenip genişletilerek Augestion Forumu olarak adlandırılmıştır.[21] Constantinus döneminde, daha önceden Severus tarafından inşaatı başlatılan Hipodrom ve Zeuksippos Hamamlarının yapım süreci tamamlanır.[22] İstanbul fethedildikten sonra, bu alan At Meydanı olarak anılır. Bu alanda cirit müsabakaları düzenlenir. Ayrıca meydana çok yakın bir alanda, Byzantium yönetim merkezinin olduğu alana, Topkapı Sarayı inşa edilir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde, bir adet Çifte Hamam, 17. Yüzyılda da Sultan Ahmed Külliyesi inşa edilir.

1.2.2/Constantinus Forumu - Çemberlitaş

Günümüzde Çemberlitaş olarak anılan ve üzerinde önemli anıtların bulunduğu semt, bir dönem forum olarak kullanılmıştı ve bu forum Constantinus tarafından inşa ettirilmişti.[23] Forumun inşa edildiği alanda, Hellenistik ve Erken Roma dönemlerinde, bir nekropol alanı bulunmaktaydı.[24] ve söz konusu alan Byzantium devletinin surları dışında kalmaktaydı. Septimus Severus döneminde kentin surları, batıya doğru genişletilmiş olup bu Severus surları, Constantinus

[16] Bkz., (3), MÜLLER-WİENER, 269
[17] A.g.k., 19
[18] T.CANTAY, Atmeydanı, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 4, 82
[19] Bkz., (3), MÜLLER-WIENER, 248
[20] A.g.k., 18
[21] Bkz., (8), ÇELİK, 14
[22] Bkz., (3), MÜLLER – WİENER, 19
[23] Bkz., (8), ÇELİK, 19, 13
[24] Bkz., (3), MÜLLER - WİENER, 256

Forumu'nun doğu sınırından geçmekteydi.[25] Müller, Tetrastoon[26]'dan Mese yolu boyunca uzanan sütunlu revakların bitimindeki kapının hemen yakınına, söz konusu forumun yapıldığını nakleder.[27] Adı geçen forum, eliptik bir şekilde inşa edilmişti ve bu oval yapının ortası meydan şeklindeydi, meydanın ortasında, günümüzde Çemberlitaş olarak zikredilen uzunca anıtsal bir sütun dikilmişti.[28] Kuban, Severus dönemi kentinin gelişiminde, Costantinus Forumu'nun önemine dikkat çeker. Buranın önemli bir merkez haline geldiğini ve Constantinus dönemindeki bütün önemli noktaların, bugünkü; Cibali, Fatih, Altınmermer ve Etyemez'in, aşağı yukarı, merkezinin Constantinus Forumu'na denk geldiğini söyler.[29] Forum civarında dokumacılar[30] gümüşçüler ve mumcular gibi zanaatçılar, ticaret yapmaktaydılar.[31] İstanbul'un fethinden sonra ticaret yapılarının[32] bu bölgelerde inşa edilmesi, işlevsel sürekliliği göstermektedir.[33]

Forumun ortasındaki sütunu, Constantinus diktirmişti. Sütunun ilk şekli, Roma'dan getirtilen sekiz somaki çemberin, defne çelengi biçiminde halkalarla birbirine bağlanmasından oluşuyordu. Bu bloklar, 5.70m. yüksekliğinde dört geniş basamak üzerindeki yine 5.70m. yüksekliğinde bir tabana oturuyordu. Konstantinapolis'in adak töreninde, bu sütunun üstüne, Atina'dan getirtilen bir bronz heykel konmuş ancak kısa bir süre sonra bu heykel, Constantinus'un büstü ile değiştirilmiştir.[34] Sütun, 542 ve 869 yıllarındaki depremlerden zarar görür. Manuel I.Komnenos(1143 - 1180) zamanında, sütun yeniden yaptırılır. Artık korint bir başlığı olan sütunun, bir de kitabesi olur. Ancak, İmparator heykelinin yerine, bir haç diktirilir.[35] Bu haç, 1420 yıllarında yapılmış olan Boundelmonti haritasında gözlenmektedir.[36] (Şekil 1.2.2) 1515 yılında, yangından zarar gören sütun, demir

[25] M.SAV, Çemberlitaş ve Nuruosmaniye Camii ile Çevresinin Arkeotopografyası, Restorasyon Yıllığı Dergisi ,S: 5, 8
[26] Augestion Meydanı
[27] Bkz., (3), MÜLLER - WİENER, 256
[28] Bkz., (8), ÇELİK, 14
[29] Bkz., (1), KUBAN, 31
[30] A.g.k., 72
[31] Bkz., (25), SAV, 11
[32] Kapalıçarşı
[33] Bkz., (1), KUBAN, 72
[34] Bkz., (8), ÇELİK, 14
[35] Bkz., (3), MÜLLER - WİENER, 255
[36] Bkz., (25), SAV, 14

çemberlerle emniyete alınır. II.Mustafa, 1701 yılında, sütun kaidesini, taş örtülü bir kılıf ile 10.9m. yüksekliğine kadar kaplatarak anıtı güvence altına aldırır.[37] Carbognano, sütunun, özellikle 1779 yangını olmak üzere, etrafındaki ahşap evleri yakan yangınlardan zarar gördüğünü ve bu sebepten Hükümetin, sütunun onarımı amacıyla alt bölümü kare taşlarla çevrelettiğini nakleder.[38] Tıetz ise bu sütuna, çevrede çok fazla yangın olduğu için Yanık Sütun dendiğini iletir.[39]

1.2.3 / Theodosius Forumu / Beyazıt Meydanı

Forumun bulunduğu alan, Hellenistik ve Roma dönemlerinde, nekropol olarak kullanılmaktaydı.[40] Yapılmasından önce de halkın toplandığı bir yer olduğu bilinen bu alanın forum olarak inşasına, Valens döneminde başlansa da forumun resmi olarak bitirilişi ve açılışı, Theodosius döneminde gerçekleşir.[41] Theodosius'un kendi forumuna diktirdiği anıtsal sütunun,[42] II.Bayezid Külliyesi'nin inşası sırasında yıktırıldığını ve sütun taşlarının hamam inşaatında kullanıldığını, İnciciyan nakletmektedir.[43] Theodosius Forumu, anıtsal bir meydan çeşmesi, yerinin henüz tespit edilemediği üç neftli bir bazilika, zafer takı ve anıtsal sütun olmak üzere anıtlara sahipti.[44] Theodosius Forumu'nun batı sınırını belirleyen ve kalıntılarının günümüzde, Simkeşhane'nin ve Ordu Caddesi'nin kenarında bulunduğu Zafer Takı'nın, [45] bazı kalıntılarının aynı zamanda Bayezid Hamamı'nın temelinde kullanılması,[46] İnciciyan'ın naklettiği bilginin doğru olma ihtimalini arttırmaktadır.[47]

İstanbul'un fethiyle birlikte II.Mehmed, Theodosius Forumu'nun olduğu alanda, bir saray yapılmasını emreder. Bir manastır arsasının üzerine inşa edilen Saray[48], oldukça geniş bir alanı kaplıyordu ve 16. yüzyılın ilk çeyreğinde, saray

[37] Bkz., (3), MÜLLER - WİENER, 255-256
[38] C.C.CARBOGNANO, 18. Yüzyılın Sonunda İstanbul, 57
[39] M.V.TIETZ, Türkiye 1833, Çev. Bedriye Şanda, 74-75
[40] Bkz., (3), MÜLLER - WIENER, 372-373
[41] M.SAV, Beyazıt Semt Tarihi, İstanbul'un Kitabı, C:3, 160-161
[42] Bkz., (2), MANTRAN, 20
[43] Bkz., (6), İNCİCİYAN, 70
[44] Bkz., (41), SAV, 161
[45] A.g.m., 161-165
[46] T.AKBAŞ, Osmanlı İstanbul'unda Bayezid Meydanı ve Tarihi Çevresi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 16
[47] Bkz., (6), İNCİCİYAN, 70
[48] Bkz., (14),TAYŞİ, 222

alanının bir kısmına, II.Bayezid Külliyesi inşa edildi. 1544'te Eski Saray'da yangın çıkmasına bağlı olarak büyük kısmı ahşaptan olan binaların çoğu yanar. Sultan Süleyman tarafından, burası yeniden ele alınır ve Süleymaniye Külliyesi'nin yapımıyla birlikte saray da yeniden inşa edilir.[49] Saray sonraki dönemlerde de bir çok yangın geçirmiştir. Carbognano, sarayın etrafının bir mil uzunluğunda ve düzensiz sekizgen bir biçim sunan duvarla çevrildiğini belirtir. (Bkz., (38), Carbognano, 50) 1826 yılında Seraskerlik makamına tahsis edilmiştir. [50] Eski Saray'ın bulunduğu alanda çoğunlukla, İstanbul Üniversitesi Binaları, Süleymaniye Külliyesi, Bayezid Meydanı ve II.Bayezid Külliyesi bulunmaktadır.

1.3 / Divanyolu Güzergahı

Fatih Sultan Mehmed'in fethiyle birlikte, İstanbul'da Türklerin egemenliği başlamıştır. Lakin Doğu Roma döneminde temelleri atılan yerleşim yerleri, Osmanlı Devleti döneminde de önemini sürdürmüştür. Mese yolu, yine yoğun bir şekilde kullanılmış, adeta kent hayatı bu yol güzergahında devam etmiştir. Divanyolu tabiri, bir bakıma Mese adının Osmanlılar zamanında değişmiş hali olarak görülebilir. Bu tabir daha çok 18. yüzyılda ve sonrasında kullanılmakla beraber[51] daha II.Mehmed'in fethiyle birlikte, tabirin karşılığı olan yol, şüphesiz bir öneme haizdi. Devlet erkanı, bu güzergahı, sadece bir yol olarak kullanmakla kalmayıp aynı zamanda güzergah üzerinde önemli kamu binaları meydana getiriyordu. Mese yolu üzerinde, Divanyolu güzergahı, belirli arterlerden oluşmaktaydı. Öncelikli olarak Milion Sütunu'nun ve Firuz Ağa Camii'nin bulunduğu noktalar, Divanyolu güzergahının başlangıç noktasıydı ve güzergah, Bayezid Meydanı'na kadar uzanmaktaydı. Burada, Divanyolu ikiye ayrılıp iki yoldan biri, eski Darphane binasının önünden Laleli Külliyesi civarına uzanmakta, diğer güzergahımız ise Vezneciler yoluyla, Fatih Külliyesi'ne ulaşmakta, oradan da Edirnekapı da son bulmaktaydı. (Şekil 1.3.1)

Görüldüğü üzere, Divanyolu'nun aşağı yukarı, Mese Yolu ile denk düştüğünü görmekteyiz. Divanyolu tabirinin, güzergah olarak hangi semt güzergahları için kullanıldığıyla ilgili, tarihi kaynaklarda bilgi geçmektedir. Cerasi, 18. yüzyılda hazırlanmış olan II.Bayezid Suyolları Haritasında, Çemberlitaş,

[49] K.KOS., İstanbul Şehir Tarihi ve Mimarisi, Çev.N. Güngörmüş, 79
[50] B.BİLGİCİOĞLU, Saray-ı Atik-i Amire, TDV İslam Ansiklopedisi, C:36, 125
[51] Bkz., (7), CERASİ, 15

Saraçhane yakınındaki Bozdoğan Kemeri'nin güneyi, Karagümrük civarları ve Edirnekapı Caddesi için Divanyolu tabirinin kullanıldığını nakleder.[52] İnciciyan, Laleli Külliyesi'nin bulunduğu mıntıkayı ve Fevzipaşa Caddesi'nin bulunduğu kısımları, Divanyolu tabiri ile anmaktadır.[53] 18. yüzyıl eseri olan Sür-ı Hümayün'de, Nahıl Alayları'nın geçiş güzergahları anlatılırken, "Divanyolu ile Laleli Çeşmesi ile Darbhane-i Atik, Valide Hamamı" şeklinde bir güzergah ifade edilmiştir.[54] İnciciyan ile Hafız Mehmed'in Laleli Külliyesi civarı için Divanyolu tabirini kullandıkları görülmektedir. Carbognano, İstanbul'un yolları ile ilgili bilgi verdiği bölümde, yolların dik olmalarından başka, çok kötü döşenmiş ve çamur yüzünden yürünemeyecek halde olduğunu söyledikten sonra, Saray ile Edirnekapı arasında uzanan Divanyolu'nun güzel ve kullanışlı olduğuna değinir.[55] 1909 tarihli bir vesikada, Sultan Mehmed Reşad'ın, ilk olarak Topkapı Sarayı'nı ziyaret edeceği, ardından Soğukçeşme Kapısı ve Divanyolu Fatih güzergahıyla Eski Ali Paşa'da mahfuz Hırka-i Saadet'i ziyaret edeceği, II.Mehmed Camii'nde namaz kılacağı ve bu sebepten ötürü gerekli güvenlik tedbirlerinin alınmasıyla ilgili bilgi geçmektedir. Söz konusu belge, Edirnekapı'ya giden Fatih güzergahının da Divanyolu olarak tabir edildiğini göstermektedir.[56]

1.4 / Divanyolu'nun Gelişimi

II.Mehmed İstanbul'u fethettikten sonra, bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin ve Bayezid Meydanı'nın bulunduğu noktada, bir saray yapılmasını emreder.[57] Bu alan Doğu Roma döneminde Forum Tauri olarak anılmaktaydı.[58] Bu sarayın ardından eski Byzantium yönetim merkezinin bulunduğu noktaya, Saray-ı Cedid'i inşa ettirir.[59] Yine, Edirnekapı'ya giden yol üzerinde olan ve Constantinus tarafından inşa ettirilmiş Havariyyun Kilisesi'nin bulunduğu alana,[60] 1463 -1470 yılları arasında,

[52] A.g.k., 21-22
[53] Bkz., (6), İNCİCİYAN, 51
[54] Hafız Mehmed Efendi, 1720 Şehzadelerin Sünnet Düğünü, Sür-ı Hümayun, Haz. Seyit Ali Kahraman, 158
[55] Bkz., (38), CARBOGNANO, 72
[56] BOA, DH.EUM.THR, 51/62, Sayfa:4(18 Ramazan 1327/3 Ekim 1909)
[57] Bkz., (50), BİLGİCİOĞLU, 122
[58] A.FAHRİ, Beyazıt Semti ve Meydanı, İstanbul'un Kitabı III, Ed. Fatih Güldal, 160
[59] G.NECİPOĞLU, "15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı, Mimari, Tören ve İktidar", Çev.Ruşen Sezer, 28,30
[60] Bkz., (8), ÇELİK, 22

büyük bir külliye inşa ettirir.[61] Tauri Forumu'nun bulunduğu alanda, önemli bir ticaret merkezi olan Kapalıçarşı'yı inşa ettirdi.[62] Darphane binası ise, Evliya Çelebi'nin aktardıklarına göre, Hıristiyan bir din adamının evinin bulunduğu yere inşa edildi. Boundelmonti'nin haritasından anladığımız kadarıyla, İstanbul'un fethinden önce güzergah oldukça sakindi.(Bkz. Şekil 1.2.2) Bizans döneminden kalma bir takım anıtlar olmakla beraber bunlar da oldukça bakımsız bir durumdaydı. Lakin bununla beraber, Osmanlı Devleti, güzergahı şenlendirmek yolunda, bir külliye ve ticaret merkezi inşa etmekle, önemli kademe kaydediyordu.

15. yüzyılda, Sadrazam Gazi Atik Ali Paşa, Constantinus Forumu'nun olduğu kısma, kendi külliyesini inşa ettirdi.[63] Başhazinedar Firuz Ağa, güzergahın başlangıç noktası olan kısmında, küçük bir külliye inşa ettirdi.[64]

16. yüzyılın başında, II. Bayezid tarafından, Tauri Forumu'nun olduğu kısma, yine büyük bir külliye inşa edildi.[65] 16. yüzyılın sonlarına doğru, Simkeşhane-i Atik kısmının hemen yakınına Sadrazam Koca Sinan Paşa tarafından bir külliye inşa edildi.[66] Mimar Sinan eseri olan ve Çemberlitaş Anıtı'nın hemen karşısında inşa edilen Çifte Hamam, yine yüzyılın sonuna doğru inşa edilen bir diğer yapıdır.[67] Bu dönemde, güzergahın nasıl bir görünüme sahip olduğuyla ilgili şunu söyleyebiliriz. Sayıları çok fazla olmamakla beraber külliye yapıları ve bunların çevresinde inşa edilmiş olan konutlar vardı. Lakin kent hayatı için vazgeçilmez olan hamam, çarşı ve Cuma Camii'nden oluşan bileşke, büyük oranda tamamlanmıştı. Muhtemelen bu dönemde, güzergah üzerinde hareketli bir kent yaşantısı söz konusuydu. Vavassore'nin çiziminde, güzergahta, kırmızı çatılarıyla çokça ev görülmektedir. Yine bu çizimde, Fatih döneminin önemli yapıları olan Eski Saray ile Fatih Külliyesi de görülmektedir. (Şekil 1.4.1)

17. yüzyıl, Padişahlardan ziyade Sadrazamların, külliye yapımında etkin olduğu bir dönem olmuştur. Daha çok medrese yapılarının ağırlıkta olduğu bu

[61] Semavi EYİCE, Fatih Camii ve Külliyesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:12, 244
[62] Bkz., (1), KUBAN, 72
[63] S.EYİCE, Atik Ali Paşa Camii, TDV İslam Ansiklopedisi, C.4, 65-66
[64] A.YÜKSEL, Osmanlı Mimarisinde II.Bayezid, Yavuz Selim Devri, 250
[65] S.EYİCE, II.Beyazıt Camii ve Külliyesi, İstanbul'un Kitabı III, 226
[66] M.S.KÜTÜKOĞLU, XX.Asra Erişen İstanbul Medreseleri, 100
[67] A.D.ERTUĞRUL, Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Mevcut Hamamları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 39

yapılar, ağırlıklı olarak Çarşıkapı veya Irgatpazarı diye tabir edilen noktayla Çemberlitaş civarında inşa edilmiştir. 1641 yılında, Kemankeş Kara Mustafa Paşa tarafından, medresenin merkezde olduğu bir külliye inşa ettirildi.[68] Bu külliyenin en dikkat çekici öğesi, belki de yol düzenlemesi için yapılmış olan sebil uygulamasıdır. Yüzyılın ikinci yarısında, Köprülü Mehmed Paşa ve Köprülü Fazıl Paşa'lar tarafından medrese, sebil, kütüphane, hazire bileşkesinden oluşan bir külliye meydana getirildi. Bu yapı topluluğuyla aynı dönemde yapılan Vezir Hanı olarak anıla gelmiş bir yapı da külliyenin biraz ilerisinde olan Çifte Hamam'ın geri kısmında konumlanmış olup muhtemelen, külliye için bir gelir getirici unsur olarak inşa edilmişti.[69] Irgadpazarı civarında, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi inşa edildi.[70] 16. yüzyıl sonunda inşa edilmiş olan Koca Sinan Paşa Külliyesi ile 17. yüzyılda, Merzifonlu, Köprülü ve Kemankeş Paşa'ların yaptırmış olduğu yapıları, birbiriyle ilişkili olarak düşünmemiz gerekir. Bu yapıların cephelerinde ve köşe kısımlarında yer alan sebil yapıları, daha çok çevre düzenleyici unsurlar olarak inşa edilmiştir. Bir bütün olarak güzergahta, etkileyici bir görünüm oluşturmaktaydılar. Gerek Çemberlitaş hamamı gerekse hamamın karşısındaki Köprülü Mehmed Külliyesi, adeta iç içe geçmiş durumdaydı.[71] (Bkz., Harita 1.4.1) Çemberlitaş Hamamı ile Köprülü Mehmet Paşa Külliyesi'nin cephelerinin bir miktar tıraşlanma işi, 1870'li yıllarda olmakla beraber, 1910'lu yıllara ait olan bu haritada, Köprülü Dershanesi ile Çemberlitaş Hamamı'nın cephe kısmında belirtilen kırmızı çizgili kısım, muhtemelen tıraşlama işi yapılmadan önceki durumu yansıtmaktadır. Bu noktada, Divanyolu'nun çok fazla darlaştığı aşikardır.

18. yüzyılda, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesinin karşı kısmında inşa edildi.[72] Günümüzde II.Mahmud mezar külliyesinin bulunduğu noktada, 18. yüzyılda bir saray bulunmaktaydı.[73] Bu saray en son Esma

[68] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 91
[69] A.V.ÇOBANOĞLU, Köprülü Külliyesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:26, 255
[70] İbrahim Hakkı KONYALI, (6 Ocak 1981), "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii ve Sebili", Yeni Nesil Gazetesi.
[71] 19. yüzyılın ikinci yarısında, Çemberlitaş Hamamının Divanyoluna bakan camekan kısmının bir kısmı kesildi ve yine aynı dönemde, Köprülü medresesinin bir kısmı kesildi. Dolayısıyla şu an ki geniş cadde görünümü, orijinal olan durumu yansıtmamaktadır.
[72] G. CANTAY, Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu, 95
[73] TSMA, D. nr. 2234 (19 Muharrem 1207/6 Eylül 1792)

Sultan tarafından kullanılmıştı ama daha önce, Saliha Sultan tarafından da kullanılmıştı. Bu sarayın hemen karşısında Süleyman Paşa Hanı bulunmaktaydı ve bu han kuvvetle muhtemel 18. yüzyılda inşa edilmişti.[74] (Resim 1.4.1) Bu yüzyılda, Sadrazam Seyyid Hasan Paşa tarafından medrese, mektep, sebil, çeşme ve han yapılarından oluşan bir külliye inşa edildi. Han dışındaki yapı grubu, birbiriyle ilişkili bir manzume olup Divanyolu güzergahından Vezneciler yönüne giden yol üzerinde inşa edilmiştir. Han ise, 15. yüzyılda Darphane binası olarak yapılmış ve daha sonra Simkeşhane olarak kullanılmış yapının yanında inşa edilmiştir.[75] Bu yüzyılda güzergahın oldukça canlı olması gerekir. Çünkü özellikle ticaretin çok canlı olduğu aşikardır. Kapalıçarşı, Vezir Hanı, Süleyman Paşa Hanı, Seyyid Hasan Paşa Hanı gibi hanlar, ticaret yapılarının oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Özellikle Çemberlitaş ve çevresinde, Vezir Hanı ile Süleyman Paşa hanını ilişkili olarak düşünürsek, bu mıntıka aynı zamanda bir hanlar bölgesiydi. Bayezid 'e doğru giden yolun bitiminde üçgen bir yapı topluluğu bulunmaktaydı. Kemankeş Kara Mustafa Paşa Külliyesi de bu grup içerisindeydi. Gerek bu üçgen ada gerekse Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, yolun iyice darlaşmasına sebep oluyordu.[76] (Bkz.,Şekil 1.4.2) 18. Yüzyılın son çeyreğinde var olduğunu, tarihi bir vesikadan görebildiğimiz ve II.Mahmud Mezar Külliyesi'nin olduğu alanın da içerisine dahil olduğu Esma Sultan Sarayı, aslına bakarsanız bir devlet kapısı olarak kabul edilebilir. Tarihi bir vesikada, Sarayın içerisinde bir de Divanhane olduğundan bahsedilir.[77] Adı geçen yüzyılın son çeyreğinde, Esma Sultan, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa ile evliydi ve bu sarayda yaşıyorlardı.[78] Divan-ı Hümayun'un bir üyesi olan Hüseyin Paşa, muhtemelen Esma Sultan Sarayı'nın Divanhanesinde, devlet ricaliyle yönetim meselelerini görüşüyordu. Bu yola Divanyolu denmesinin en büyük sebebi, Topkapı Sarayı'nda bulunan ve Divan-ı Hümayun üyelerinin, her

[74] Bu han, 1811 yılında mevcuttu ve bir takım duvarları, tehlike arz ettiği için, bazı duvarları yıkılmıştı. BOA, HAT, 594/29114(27 Zilkade 1226/13 Aralık 1811). Ayrıca bu han, 1854 yılında Mustafa Naili Paşa'nın tasarrufundaydı ve Asakir-i Şahane'ye kiraya verilmişti. BOA, A.MKT.MHM., 62/37(29 Safer 1271/21 Kasım 1854), Başka bir vesikadan, hala Mustafa Naili Paşa tasarrufunda olan hanın, bazı mahallerinin yıkılmasının icap ettiğini görüyoruz. BOA, A.MKT.MHM., 381/38(4 Muharrem 1284/8 Mayıs 1867)

[75] A.V.ÇOBANOĞLU, Seyyid Hasan Paşa Külliyesi, İstanbul'un Kitabı III, 290

[76] 20. yüzyılın ikinci yarısında, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin türbe, sebil ve hazire kısımları geri tarafa çekildi.

[77] TSMA, D. nr. 4703 (29 Zilhicce 1211/ 25 Haziran 1797)

[78] B.AYVAZOĞLU, "II.Mahmud Türbesi ve Bahçesindekiler Tanzimatın Panteonu", II.Mahmud, Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul, Ed. Coşkun Yılmaz, 353

hafta düzenli olarak toplanıp devlet işlerini görüştüğü, Kubbealtı Dairesi'ne giderken söz konusu güzergahı kullanmalarıdır.[79] Lakin bu genel geçer ifadeye şunu da ek olarak ifade etmek gerekir ki Divanyolu, devlet ricalinin yönetim işlerini görüştüğü yapıların, birbirleriyle ilişkisini sağlayan bir bağlayıcı güzergah konumundaydı. Belki de Esma Sultan Sarayı, bir Paşakapısı'ydı.

19. yüzyılda, Divanyolu'nun önemini gereği gibi idrak etmemizi sağlayacak bir gelişme yaşandı. 1819 yılında, Divanyolu'nun başlangıç noktası civarında, Cevri Kalfa adına bir Sıbyan Mektebi inşa edildi. Cevri Kalfa, 1808 yılında, IV.Mustafa taraftarlarının, Veliaht Mahmud'u öldürme teşebbüslerini engelleyerek hükümranlığa aday olan Mahmud'un, ömür boyu kendisine minnettar kalmasını sağlamıştır.[80] Sıbyan Mektebi'nin inşa süreciyle ilgili bir vesikada, Cevri Kalfa'nın bir Sıbyan Mektebi inşa edilmesine dair vasiyet bıraktığı anlaşılır. Belgede, inşa edilecek olan Sıbyan Mektebi'nin özellikle Divanyolu'na cephe olması istenmiştir.[81] Bu amaçla arazi sahiplerinden arsaları alınmış ve bunun karşılığında daha geri mahallerde arsalar, arazi sahiplerine verilmek istenmiştir.

Sultan Mahmud, hayatını kurtaran Cevri Kalfa için inşa edilecek yapının, Divanyolu'na cephe olmasını özellikle istemiştir. 19. yüzyılda, Esma Sultan Sarayı'nın bulunduğu alana, II.Mahmud mezar külliyesi inşa edildi. Türbe alanı olarak, Divanyolu'na cephe olan bir saray mahallinin seçildiği görülmektedir. Cevri Kalfa Sıbyan Mektebinin ve II.Mahmud Türbesinin Divanyolu'na cephe olarak inşa edilmesi, şunu göstermektedir ki Osmanlı sultanlarının bu yola özel bir ilgisi bulunmaktadır. II. Mahmud, yönetim merkezi olarak kullanılmış bir mahalle gömülmüştür. Bu alanın karşısında bulunan Süleyman Paşa Hanı, oldukça harap bir durumdaydı.[82]

Yüzyılın ikinci yarısında, özellikle Çemberlitaş civarında, yol genişletme çalışmaları yapıldı. Batılılaşma ve muasırlaşma gayreti, Avrupa'da olduğu gibi geniş meydan düzenlemelerinin ve geniş yolların, bir ihtiyaç olduğu algısını oluşturdu. 1865 yılında, Hocapaşa Yangını olarak bilinen büyük bir yangın çıkmıştır. Bu

[79] E.Ç.KÖMİRCİYAN, "İstanbul Tarihi, 18.Asırda İstanbul", Çev. H.D.Andreasyan, 11
[80] R.E.KOÇU, Topkapı Sarayı, 188
[81] BOA, D.DRB.İ, 1 /38 (29 Zilhicce 1240/14 Ağustos 1825)
[82] BOA, A.MKT.MHM., 381/ 38(4 Muharrem 1284/8 Mayıs 1867)

yangın, bu bölgedeki özellikle ahşap yapılarda büyük tahribat meydana getirmiştir. Çemberlitaş, Hocapaşa Yangını'na kadar yoğun bir yapılaşmanın arasında gözden kaybolmaktaydı. 1865 yılında, bir kısmı yanan konutların, geri kalanları da yıkılarak anıtın etrafında, üçgen biçiminde küçük bir alan açıldı.[83] Osmanlı bürokratları, yolların ve yerleşim mekanlarının dönüşümü açısından, bu yangını bir fırsat haline getirmişlerdir. Islahat-ı Turuk Komisyonu, Divanyolu'nun yaklaşık olarak 19m. genişliğe çıkmasını kararlaştırdı ve haliyle bu durum, geniş çaplı yıkımları gerektirmekteydi.[84] Köprülü Medresesi'nin ve Çemberlitaş Hamamı'nın Divanyolu'na bakan cepheleri, yolun genişletilmesi için kesildi. Atik Ali Paşa Camii avlusunun cephesi, 45 derecelik açıyla kesilmiştir. Çemberlitaş Hamamı ve Atik Ali Paşa Camii civarında yapılan düzenlemeler, daha önce de ifade edildiği üzere, Çemberlitaş anıtı etrafında ufak da olsa bir meydanın oluşmasını sağladı.[85] Günümüzde Basın Müzesi olarak hizmet veren ve II. Mahmud Türbesinin yanında bulunan binanın olduğu arsada, 1828/1829 yıllarında kargir bir fırın inşa edilmişti.[86] (Resim 1.4.2) Bu fırın, hemen yanında bulunan Çemberlitaş Hamamı'nın camekan kısmıyla beraber, muhtemelen aynı hizada, Divanyolu'na taşmaktaydı. Az önce zikrettiğimiz fırın, yıkılarak arsası üzerine Darülfünun binası inşa edildi.[87]

19. yüzyılda, yol genişletme çalışmalarının devam ettiğini görmekteyiz. Kızlarağası Medresesi'nin bir öğesi olan altlı üstlü olarak ele alınmış olan sebil-mektep bileşkesi, bir yangın sebebiyle harap olmuştu.[88] Bu bileşke, yol genişletme çalışmaları sebebiyle, Islahat-ı Turuk Komisyonu'nun izni doğrultusunda, biraz daha geri mahalde, yeniden inşa edildi.[89] Firuz Ağa Camii'ne eklenen bazı binalar yıkıldı. Atik Ali Paşa ve Sinan Paşa Hazire'lerinin bir kısmı Divanyolu'na dahil edildi.[90] Yine bu yıllarda, Atik Ali Paşa Medresesi'nin bir sıra öğrenci hücresi kesilerek

[83] Bkz., (8), ÇELİK, 50
[84] Bkz., (8), ÇELİK, 46-47, 49
[85] E.S.SÖĞÜT, Tarihi Yarımada'da Hocapaşa Yangın Alanı'nın Mekansal Dönüşümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, C:I, 260
[86] BOA, C.BLD, 37/1817(12 Şaban 1244/ 17 Şubat 1829)
[87] G.ÇELİK, İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 158
[88] Söğüt, 1865 yılında çıkan Hocapaşa Yangınının kollarından birinin, Köprülü Külliyesi civarından Acıhamam civarına uzandığını aktarır. Muhtemelen, Kızlarağası Sebil-mektep bileşkesi, bu yangından zarar görmüştür. Bkz. (85), SÖĞÜT, 65
[89] BOA, MVL, 551/117 (10 Recep 1284/ 7 Kasım 1867)
[90] Bkz., (8), ÇELİK, 51

bir duvar çekilmiştir ve cephe düzenlemesinde eski sütun başlıkları da kullanılmıştır.[91] 1872 yılında, Eminönü – Aksaray tramvay hattı hizmete girdi ve Divanyolu, tramvay hattına dahil oldu.[92]

20. yüzyılın ilk çeyreğinde, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa külliyesiyle Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin yola cephe olan kısımlarının kesilmek istendiği görülmektedir. Merzifonlu Külliyesi'nin Divanyolu'na cephe olan türbe, sebil ve hazire kısımlarının geri kısma taşınılması düşünülmüştür.(Plan 1.4.1) Ayrıca Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin haziresinin bir kısmıyla, külliyenin zaviye kısmının giriş kısmı ve bu giriş açıklığının hemen yanında bulunan bir dükkanla Çorlulu Ali Paşa Külliyesine bitişik olan ve cephesi Divanyolu'na bakan harap bir hanının da giriş kısmı kesilmek istenmiştir.(Plan 1.4.2) Bu proje o dönemde gerçekleştirilmemekle beraber 20. yüzyılın ikinci yarısında Cumhuriyet döneminde, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin Divanyolu'na cephe olan daha önce zikredilmiş olan kısımları, geri kısma taşınır.[93] (Resim 1.4.3) Böylece "Şehrin en güzide yolundaki tarihi öneme haiz bir mebani", yol genişletme çalışmalarından nasibini alır.[94] Bu mıntıkanın görünümü de orijinalliğini kaybetmiştir. Az önce zikrettiğimiz harap han da bir şekilde ortadan kalkar. Bu yüzyılın ilk çeyreğinde düzenlenmiş bir haritada, istimlak edilmek istenen dükkanlar görülmektedir.(Harita 1.4.3) Bu dükkanlar, Çarşıkapı civarında ve Divanyolu üzerindeydi. İstimlak edilmek istenen dükkanlardan 1, 2, 3, 4 numaralı olanlar ve onlarla aynı sıradaki dükkanlar, adeta bir revak görünümü sergilemektedir ve muhtemelen bir kamu yapısının yola cephe olan kısmında sıralanmaktaydılar. Bu dükkanlar adeta, Doğu Roma döneminde, Mese'nin iki kenarında yer alan ahşap dükkanların, 20. yüzyıldaki yansımaları gibidir.

Yine 20. yüzyılın ikinci yarısında, Beyazıt'tan Aksaray'a giden yolda, genişletme çalışmaları yapılır Bu çalışmalar neticesinde, Simkeşhane yapısıyla Hasan Paşa Hanı'nın ön cepheleri kesilmiştir. Yol seviyesi değiştiği için buradaki yapıların zeminleri oldukça üst kısımda kalmıştır. Bu çalışmalar neticesinde, Bayezid Hamamın temel kısımları bir miktar ortaya da çıkmıştır.

---

[91] E.H.AYVERDİ, Fatih Devri Mimarisi, 110

[92] Bkz., (8), ÇELİK, 77

[93] B.ÜNSAL, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, C: II, 37-38

[94] Bu ifade, külliyenin ön kısmının geri kısma çekilmek istenmesine karşı, Evkaf-ı Hümayun dairesi tarafından kullanılmıştır. BOA, DH.MUİ., 166 /12 ,Sayfa: 3 (14 Cemaziyelevvel 1331/21 Nisan 1913)

İhtiyaçlar bir takım zorunlulukları beraberinde getirdi. Geçmişin Mese yolu, değerli olduğu için Divanyolu ismini alarak kullanılmaya devam etti. Az önce zikrettiğimiz Merzifonlu Külliyesi'nin cephe düzenleme projesi, farklı yıllarda yaşayan ve birbirlerinden bağımsız insanlar tarafından uygulanmak istendi. İlk girişim başarısızdı ama ikinci girişim, hedefini bulmuş oldu. Belli ki ihtiyaçlar yapılan işlemleri şekillendirdi.

1.5 / Divanyolu'nda Törenler

1.5.1 / Beşik Alayları

Veladet-i Hümayun denilen Padişah çocuklarının doğumlarında, 17. yüzyıldan itibaren törenler yapılırdı. Bunlardan ikisi, Valide Sultan ile Sadrazamın göndermiş oldukları, beşik, yorgan ve sırmalı örtü münasebetiyle yapılan beşik alaylarıdır. Valide Sultan'ın gönderdiği Beşik Alayı, Eski Saray'ın Bayezid Cami'si etrafındaki Buğdaycılar Kapısı'ndan çıkıp Divanyolu Destererecilerle Ayasofya ve Acemi Oğlanı Kulluğu önünden dört yol ağzından geçip Babı-ı Hümayun[95]'dan Topkapı Sarayı'na girerdi.[96] Uzunçarşılı'nın, bu törenin 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren orta çıkmış olduğunu söylemesi, gerçekten şaşırtıcıdır. Gerek seyahatnamelerde ve gerekse diğer yazılı kaynaklarda, Divanyolu tabirinin daha çok 18. yüzyıldan itibaren kullanıldığını görmekteyiz. Yine, Sadrazamın gönderdiği Beşik Alayı da Paşakapısı'ndan çıkıp Divanyolu güzergahı ile Bab-ı Hümayun'dan içeri girerdi.[97]

1.5.2 / Kılıç Alayları

Padişahların saltanat makamına oturmaları üzerine Hükümdarlık alameti olarak kılıç kuşanmaları, Osmanlı Saltanatı'nın sonuna kadar devam etmiştir[98] ki Tıetz'in, Eyüp'te kılıç kuşanma merasimlerinin, 19. yüzyılda devam ettiğini söylemesi, bu uygulamanın sürmekte olduğunu gösterir.[99] Bu kılıç kuşanma törenleri, Eyüp semtinde bulunan Ebu Eyyub El Ensari'nin medfun bulunduğu

[95] Topkapı Sarayı'nın birinci girişinin ismidir.
[96] İ.H. UZUNÇARŞILI, Saray Teşkilatı, 169
[97] A.g.k., 169
[98] A.g.k., 189
[99] Bkz., (39), TIETZ, 21

türbede yapılmaktaydı.[100] Fatih Sultan Mehmed, bu sahabenin mezarının bulunduğu yere bir külliye inşa ettirdikten sonra Eyüp, kısa sürede Türk İslam dünyasının önemli bir merkezi haline gelmiştir. Sultanın kılıç kuşanma merasimleri için kullanılan Eyüp Sultan Türbesi'nin Osmanlı devlet protokolünde önemli bir yeri olmuştur.[101] Kılıç kuşanacak olan Hükümdar, gidiş ve dönüşlerde farklı güzergahlar kullanırdı. Bazen kara yoluyla gidip deniz yoluyla gelirlerdi; bazen de deniz yoluyla gidip kara yoluyla gelirlerdi.[102] Bazen de doğrudan doğruya kara yoluyla gidip gelirlerdi.[103] Ayrıca, Uzunçarşılı, kılıç kuşanma törenlerine giderken büyük bir alayla gidildiğinden ve deniz yoluyla gidildiğinde dönüşte, kara yoluyla gidildiğinde ise gidişte, II.Mehmed'in türbesinin ziyaret edildiğinden bahseder.[104] Hükümdar, kara yoluyla dönecekse Edirnekapı, Fatih, Divanyolu güzergahıyla saraya dönerdi.[105] I. Mahmud, kara yoluyla Türbeye gitmiş ve aynı yoldan geri dönmüştür. III. Mustafa, giderken kara güzergahını kullanmış ve Eyüp Sultan Türbesini ziyaret etmeden önce Şehzadebaşı civarında bulunan Yeniçeri Ocağı'nı ziyaret etmiş ve atası II.Mehmed'in türbesini ziyaret edip daha sonra Eyüp Sultan'a ulaşmıştır. Dönüş yolunda ise deniz yolunu kullanmıştır. I.Abdülhamid ve III.Selim de III. Mustafa'nın güzergahını kullanmışlardır.[106] IV.Mustafa, Eyüp'e karadan gidip saraya deniz yoluyla dönmüştür.[107] II. Mahmut, Kılıç kuşanmaya kara yoluyla gitmiş ve deniz güzergahıyla geri gelmiştir.[108] Görüldüğü gibi, kılıç kuşanma törenlerinde, Divanyolu güzergahı mutlaka kullanılmış ve güzergah üzerinde yer alan II.Mehmet Türbesi de ziyaret edilmiştir.

1.5.3 / Sünnet, Evlenme ve Bayram Alayları

Evlenme, sünnet ya da daha az önemli nedenlerle düzenlenen saray şenlikleri, Yeni Saray ile Eski Saray ya da Eski Saray ile bir konak veya cami arasında yapılan

[100] Bkz., (7), CERASİ, 60
[101] N.SEÇGİN, Eyüp Sultan Hazirelerindeki Mimari Düzenlemeli Lahitler, 299
[102] T.N.ERALP, "Eyüp Sultan ve Osmanlı Sultanlarının Kılıç Kuşanma Törenleri, Taklid-i Seyf", Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu, Tebliğler, 153
[103] Bkz., (96), UZUNÇARŞILI, 190
[104] A.g.k., 190
[105] A.g.k., 196
[106] A.g.k., 191, 196-198
[107] Bkz., (7), CERASİ, 66
[108] Bkz., (96), UZUNÇARŞILI, 191

Nahıl Alayları ile sona ererdi.[109] 1720 yılında, III. Ahmed'in şehzadeleri için düzenlenen sünnet şenliklerinde, Nahıl Alayları, nahılların taşındığı düzeneklerin büyüklüğü sebebiyle Eski Saray'ın Bayezid Meydanı'na açılan kapısından çıkamamışlar onun yerine Sarayın Vezneciler yönüne açılan Miskçiler Kapısı, bir miktar genişletilmek suretiyle Vezneciler yönünden Horhor Çeşmesi'ne, oradan Aksaray ile Laleli Çeşmesi ve Divanyolu güzergahı ile Darbhane-i Atik ve Çifte Hamam yönü ile Yeni Saray'a ulaşmıştır.[110] Daha önce de zikredildiği üzere, nahıl düzeneklerinin büyük olması sebebiyle, güzergahta yer alan bazı yapıların, Alayın geçişini engelleyen kısımları yıkılmıştır.[111] Bu törenlerde, Sultan'ın çocuklarıyla beraber halktan 501 çocuğun da sünnet töreni yapılmış ve güzergah olarak Divanyolu kullanılmıştır.[112] (Şekil 1.5.3.2) Evlenme Alayları bağlamında, Çeyiz Alayları da tertip ediliyordu. Naima'nın naklettiği en önemli Çeyiz Alayı, Fazıl Ahmet Paşa ile Sultan'ın en büyük kızınındı. Çeyiz Alayı, Darphane'nin yakınından harekete geçti ve Kenan Paşa Sarayı'nın yanından Eski Saray'a girdi. Burada, değerli nahıllar ve ender hediyelerle bekleyen sadrazam, vezirler, şeyhülislam ve diğer ileri gelenler, bir araba içerisindeki gelinle beraber, Kuşbaz'dan geçerek Ayasofya'ya, oradan da Topkapı Sarayı'na gittiler.[113] (Şekil 1.5.3.1)

1.5.4 / Cuma Alayı

Sultanlar, kalabalık alaylarla, Cuma Namazı için farklı Selatin Camilerine giderlerdi.[114] Tıetz, II.Mahmud'un siyah bir at üzerinde Cuma Namazı için hareket ettiğinden bahseder. Sultan, cuma namazı dönüşünde güzergah üzerinde yer olan bir dükkanda, halkın dileklerini ve eleştirilerini dinlemiştir.[115] Muhtemelen, Cuma Alayları da Divanyolu güzergahını kullanıyordu. (Şekil 1.5.4.1)

[109] Bkz., (7), CERASİ, 64
[110] Hafız Mehmed Efendi, "1720 Şehzadelerin Sünnet Düğünü, Sür-ı Hümayun", Haz. Seyit Ali Kahraman, s,158
[111] R.E.KOÇU, Surname, 12
[112] Bkz., (7), CERASİ, 60
[113] A.g.k., 73
[114] A.g.k., 59
[115] Bkz., (39), TIETZ, 99-100

1.5.5 / Ordu Geçitleri

Kanuni Sultan Süleyman'dan sonraki padişahlar, genellikle savaşlara katılmamış ve onların yerine seferlere Serdar-ı Ekrem olarak Sadrazamlar iştirak etmişlerdir. Sadrazamlar, Sancak-ı Şerif'i seferden önce teslim almak ve seferden sonra teslim etmek için Davutpaşa'daki askeri kışladan hareketle Edirnekapı ve Divanyolu güzergahı ile Topkapı Sarayı'na ulaşırlardı. Bazen Edirnekapı yerine Topkapı güzergahıyla Divanyolu'na gidip oradan da saraya giderlerdi.[116]

[116] Bkz., (96), UZUNÇARŞILI, 253

BÖLÜM 2

DİVANYOLU GÜZERGAHININ BAŞLANGICINDAN ÇEMBERLİTAŞ'A KADAR OLAN YAPILAR

2.1 / Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi

Sıbyan Mektebi, 1235(1819) yılında, Cevri Kalfa adına inşa ettirilmiştir. [117] Gövsa, Cevri Kalfa'nın 1824 yılında öldüğünü nakletse de [118] Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi'nin cephesinde yer alan çeşmenin H:1235(M:1819/1820) tarihli kitabesindeki Cevri Kalfa'nın ruhu için dua edilmesinin talep edildiği ibare, Cevri Kalfa'nın H:1235 tarihi itibariyle ölmüş olduğunu göstermektedir. [119] Tarihsiz bir vesikada, Cevri Kalfa'nın vasiyeti üzerine, Sultan II.Mahmut tarafından, At Meydanına nazır bir arsanın tedarik edilmesi emredilir. Halihazırda mektep yapısının bulunduğu arsanın sahipleri, daha geri mahallerde, kendilerine arsa verilmesi karşılığında razı edilir ve hangi surette yapılacağının belirlenebilmesi için Sultan'dan emir beklenir. İlgili belgede, yapının sureti ve kalfası hakkında bilgi yoktur. Muhtemelen, bu belgenin düzenlenişinden kısa bir süre sonra inşa ettirilmiştir. [120] H: 1237 tarihli Cevri Kalfa vakıf belgesinde, sıbyan mektebi de zikredilmektedir. Vakfiyede, mektep için geniş bir kadro ayrıldığı görülmektedir. Mektepte, muallim ve kurra olup günlük, 80 akçe muallimlik; 40 akçe de kurralık için verilecekti. Mektep halifesine, günlük 50 akçe, meşk hocasına 40 akçe, mustahfız, ferraş ve kapıcı olan kişiye de her bir görevi için 10'ar akçeden 30 akçe verilecekti. Mektebin alt katındaki sebil için sebilciye, senelik 50 kuruş kömür parası, 20 kuruş peştemal ve nalın parası verilecekti.[121] Külliye; sıbyan mektebi, sebil ve çeşme birlikteliğinden oluşmaktadır. [122] (Resim 2.1.1) Sıbyan mektebinde, yapı malzemesi olarak iç duvarlarda ahşap hatıllı taş malzeme, cephelerde ise mermer malzeme

[117] Semavi Eyice, Cevri Kalfa Mektebi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:7, 462
[118] İ.A.GÖVSA, Türk Meşhurları Ansiklopedisi, 86
[119] Bkz., (117), EYİCE, 462
[120] BOA, D.DRB.İ, 1 / 38
[121] O.M.ÇOLAK, "Sultan II.Mahmud'un Hazinedar Ustası Cevri Kalfa ve Vakıfları", Hidayet Yavuz Nuhoğlu Armağanı, 124-125
[122] A.V.ÇOBANOĞLU, Sultanahmet Semt Tarihi, Ed. Fatih GÜLDAL, İstanbul'un Kitabı II, 532

kullanılmıştır.[123] Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi, İstanbul'daki sıbyan mekteplerinin en büyük olanıdır. [124] Yapı topluluğu, toplamda, 487 metrekarelik bir alana oturmaktadır. İçerisinde, on oda bulunmaktadır.[125]

Ampir üslupta inşa edilen sıbyan mektebinin girişi sol tarafta bulunmaktadır. Bir çeşmenin yanında iki kütle halinde yükselen yapının soldaki olanı iki kat halindedir. Kare kesitli pencereleri demir korkuluklarla çevrelenen alt kat, sebil olarak düzenlenmiştir. Konsollarla destekli olarak cephe seviyesini aşan üst kat, kurşun kaplı bir aynalı tonozla örtülmüştür. Bu bölümün cephesi pilastrlarla bölümlere ayrılmış haldedir. Yapının girişi sol kenarda yuvarlak kemerli bir giriş şeklinde olup kemerin üst kısmında Keçecizade İzzet Molla tarafından talik hatla yazılmış 16 satır halindeki inşa kitabesi bulunmaktadır. [126]

İkinci kütle, II. Abdülhamit zamanında inşa edilmiştir.[127] Üç kat halinde düzenlenmiş olan ikinci kütlenin cephesi silmeler halinde birbirinden ayrılmıştır. [128] Üst iki katın birleşim noktasında oldukça iri bir korniş sırası bulunmaktadır. Bu kütle ile diğer kütle, cephelerindeki pilastrlar ve uzunlamasına dikdörtgen pencereler ile birbirleriyle uyum içerisindedir.

Diğer kütlede olduğu gibi, bu kütlenin de alt katı, uzunlamasına dikdörtgen ve demir şebekeli pencereler görünümünde dışa açılmaktadır.[129] Bu şebekelerin her birinde, su vermeye mahsus dörder tane ufak pencere bulunmaktadır.[130]

Eyice, sebil açıklıklarının 1986 yılında vitrin haline getirilmek istenmesi üzerine, şebekelerin söküldüğünü, ancak bir müdahale sonucunda tekrar yerlerine takıldıklarını ifade eder.[131] Cephede, iki kütlenin alt katındaki sebil kısımlarının birleşim noktasında bir çeşme bulunmaktadır. Çeşme yuvarlak bir kemer altında çok

[123] Kurul Arşivi, 7292
[124] G.ASLAN, İstanbul Sıbyan Mektepleri İçin Bir Katalog Denemesi ve Yusuf Paşa Sıbyan Mektebi Restorasyon Projesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 136
[125] S.SEÇKİN, Osmanlı Dönemi Sıbyan Mekteplerinin Mimari Özellikleri ve Şehir Hayatındaki Yeri, Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk, C:II, 1298
[126] Bkz., (117), EYİCE, 462
[127] Bkz., (121), ÇOLAK, 143
[128] Bkz., (117), EYİCE, 462
[129] A.g.m., 462
[130] A.EGEMEN, İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri, 232
[131] Bkz., (117), EYİCE, 462

süslü bir görünüm arz eder.[132] Çeşmenin kitabesi, yuvarlak kemerin hemen üst kısmında olup sağ ve sol tarafta iki bölüm ve dört satır olmak üzere on altı satırdan meydana gelir. Çeşme kitabesi, 1927 yılında çıkartılan Osmanlı Padişah tuğralarının ve yazı kitabelerinin kaldırılmasına yönelik olan kanundan nasibini almış ve o dönemde, kitabenin altı kartuştan oluşan üç satırlık kısmı, kazınarak silinmiştir. Giriş üzerindeki kitabe gibi çeşmenin kitabesini de Keçecizade İzzet Molla yazmıştır.[133]

Eyice, caddenin taban seviyesinin çok yükseltilmesi neticesinde, Cevri Kalfa Mektebi'nin dış nispetlerinin bozulduğunu, sebilin eteğinin ve şebekelerinin alt kısımlarının yere gömüldüğünden bahseder.[134]

Yapı, sıbyan mektebi olarak bir süre kullanıldıktan sonra bir kız sanat mektebi şeklinde, kız rüşdiyesi olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet'ten sonra 1929-1930 yıllarında, kısa süre Devlet Basımevi'nin matbaacılık okulu olmuştur. 1932'de Adliye Sarayı yangınının ardından bazı mahkeme daireleri, bir süre buraya yerleşmiştir. Bir süre Başbakanlık Arşivi'nin deposu olmuştur. 1945-1946 ders yılında, elli dokuzuncu ilkokul olarak tekrar mektep haline getirildiği gibi 1955-1956 ders yılında, adı yeniden Cevri Kalfa Okulu olmuştur. 1970'li yıllara kadar böylece kullanılmış, 1980'li yıllarda bir süre boş durmuş, 1985'ten sonra Türk Edebiyat Vakfı'na tahsis edilmiştir.[135] Hala, aynı kurum tarafından kullanılmaktadır. Halihazırda, mektebin zemin katının büyük bir kısmı, Hafız Mustafa adlı firma tarafından pastane olarak hizmet vermektedir. Diğer ufak bir kısmında ise kitap satış hizmeti verilmektedir.

1848'de Evkaf Nazırı, mektebin ve sebilin tamir edilmesi için bir takrir vermiş ve bu takrirde tamiratın 3724 kuruşa yapılabileceğini bildirmiştir. 21 Kasım 1848 tarihinde çıkan iradeyle de gerekenin yapılması için tamir işi, Evkaf Nazırı'na havale edilmiştir. 1874 yılında Evkaf Nezareti, mektebin suyollarını 5550 kuruş masrafla tamir ettirmek istemiş ve bunun için gerekli izin de 23 Ekim 1874 tarihinde verilmiştir. 1874-1878 Osmanlı Rus savaşı sebebiyle, bir müddet muhacirlere mesken olduktan sonra 1879 yılında, muhacirlerin tahliye edilmesinin

[132] Bkz., (130), EGEMEN, 232
[133] A.R.ÖZCAN, Eminönü Kitabeleri, İstanbul'un Kitabı II, Ed. Fatih Güldal, 266
[134] Bkz., (117), EYİCE, 462
[135] Bkz., (117), EYİCE, 461

akabinde, sıbyan mektebi, Evkaf Nezareti tarafından tamir ettirilmiştir.[136] 4 Numaralı Koruma Kurulu 2006 yılında, yapının çatı örtüsünde, kurşun kaplı bölümlerde onarım yapılabileceğine ve çimento sıva raspası ile kalemişi süsleme araştırmasına yönelik raspalama yapılabileceğine yönelik bir karar almıştır. Yapılan restorasyon çalışmalarında ortaya çıkarılan kalemişlerinin korunmasına yönelik uygulamalar yapılmıştır. Ampir üslupta ve bitkisel, geometrik süslemeler halindeki kalemişi uygulamalarında, renk olarak siyah ve tonları karşımıza çıkar.[137]

2.2 / Firuz Ağa Camii

Firuz Ağa Camii, 1490 yılında II.Bayezid'in Hazinedarbaşı'sı Firuz Ağa tarafından inşa ettirilmiştir.[138] (Resim 2.2.1) Firuz Ağa Cami, erken Osmanlı mimarisinin güzel örneklerinden biridir.[139] Bina, tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Tek kubbeli harim mekanının önünde, üç birimli bir son cemaat yeri bulunmaktadır. (Plan 2.2.1) Son cemaat yeri revakları eşit ölçüde olup kubbelerle örtülüdür. Revakların sivri kemerleri, beyaz mermer sütunlara oturmaktadır. Cümle kapısı, dışarı çıkıntılı olup sade silmeli bir çerçeveye sahiptir.[140] Kapı kemerinin üzerindeki 4 satırlık kitabe, Şeyh Hamdullah tarafından yazılmıştır. Bunun da üzerinde, beş sıra mukarnas sıralanır. Mukarnasların en altında madalyonlar içinde satrançlı hatla "Muhammed" adı işlenmiştir.[141] Harim mekanı ölçüleri 11.0 x 10.95 m.dir. Harim mekanını örten kubbenin kasnağı, on iki kenarlıdır. Kubbe, bu yüzden biraz basıkçadır.[142] Mukarnas kavsaralı mihrabın köşelerinde kum saatleri bulunmaktadır.[143] Yapının minaresi son cemaat yerinin sol cephesinde yer almaktadır. Minarenin kaidesi 12 kenarlıdır. Mukarnaslarla süslü şerefe çıkması üstünde, XVII. yüzyılda yenilendiği bilinen kısa bir petek görülür. Tek şerefeli minareyle ilgili İbrahim Hakkı Konyalı'nın bir iddiası bulunmaktadır. Minarenin aslında sağ tarafta olduğunu, 1808 yılı olaylarında minarenin harap olmasına bağlı olarak tekrardan sol tarafta yapıldığını iddia eder.[144]

---

[136] Bkz., (121), ÇOLAK, 143, 145
[137] Kurul Arşivi, 7292
[138] H.AYVANSARAYİ - A.SATI - vd., Hadikat-ül Cevami, Haz. Ahmed Nezih Galitekin, 213
[139] S.EYİCE, Firuz Ağa Cami, TDV İslam Ansiklopedisi, C:13, 137
[140] Bkz., (64), YÜKSEL, 250
[141] Bkz., (139), EYİCE, 136
[142] Bkz., (64), YÜKSEL, 250
[143] A.g.k., 252
[144] Bkz., (139), EYİCE, 136-137

Söz konusu yapıyla ilgili görsellerin, İstanbul minyatürlerinde karşımıza çıktığını görürüz. Matrakçı Nasuh tarafından 1534-1536'da hazırlanmış olan Mecmua-i Menazil adlı eserde yer alan İstanbul'a ait topografik resim, çoğulcu bakış açısıyla ele alınmıştır.[145] Bu sayede resimde yer alan yapılar daha ayrıntılı bir şekilde izlenebilmektedir. Söz konusu görselde, cepheden ele alınan caminin minaresi sağ tarafta görünmektedir. (Şekil 2.2.1) Yine metni Seyyid Lokman tarafından yazılan ve görselleri Nakkaş Osman ve Nakkaş Osman'ın emrindeki başka bir nakkaş tarafından resmedilen 1584 tarihli Hünername adlı yazmada, İstanbul'a ait bir görsel bulunmaktadır. (Şekil 2.2.2, 2.2.3) Buradaki görselde, Marmara kıyısına bakan camilerin arka cepheden izleyicinin bakış açısına göre yapıldığı görülür. Dolayısıyla ilgili görselde, Firuz Ağa Camii'ne, arka cepheden bakma imkanı buluruz. Buradaki camilerden sadece Firuz Ağa Camii'nin minaresinin sol cephede olduğu görülmektedir. Söz konusu görsel de minarenin sağ tarafta olduğunu desteklemektedir. İzah ettiğimiz bu görseller, Konyalı'nın da ifade ettiği üzere, minarenin, caminin sağ tarafında olduğu iddiasını kuvvetlendirir.

Ayvansarayi'nin Hadikat-ül Cevami'de bildirdiği üzere, Firuz Ağa, 918(1512-1513)'de ölmüş ve cami haziresindeki müstakil türbesine gömülmüştür.[146] İhsan Erzi tarafından bir yazma nüshada tespit edildiğine göre, yanında Bâbüssaâde ağalarından İsmâil Ağa'nın türbesi bulunuyordu. Bugün her iki türbeden de hiçbir iz kalmamıştır. 27 Rebîülâhir 1282'de (19 Eylül 1865) Hocapaşa yangınından sonra kurulan Islâhât-ı Turuk Komisyonu, Divanyolu caddesini genişletirken, caminin duvarı geri alınmış bu arada harap türbe de yok edilmiştir.[147] Çelik, yine aynı yıllarda, camiye eklenen bazı binaların, yol genişletme çalışmaları nedeniyle yıkıldığından bahseder.[148] 1912-1913 yıllarına ait bir haritada, Firuz Ağa Camii'nin hemen sağında altıgen planlı bir türbe yapısı yer almaktadır. Bu yapının hemen yanında, 1 numaralı olarak işaretlenmiş alanda yer alan hanenin sakini olarak, İncirli Çavuş Türbesi'nin Türbedarı Ahmet Efendi zikredilmektedir. Burada kast edilen İncirli Çavuş Türbesi, çizimde caminin yanında yer alan türbe olabilir. Ayrıca haritada, caminin sol tarafındaki Atmeydanı'na giden dar yolda, 6 metre civarında bir yol genişletme

[145] B.MAHİR, Osmanlı Minyatür Sanatı, 52
[146] Bkz., (139), EYİCE, 136
[147] A.g.m., 137
[148] Bkz., (8), ÇELİK, 51

çalışmasının var olduğu görülür. Söğüt, bu yol genişletme çalışmaları sebebiyle, camiye bitişik parsellerde istimlak yapıldığına değinir.[149] (Bkz.,Harita 2.2.1) Caminin çevresi düzenlenirken 1938'de ortadan kaldırılan Hazîredeki mezarlarda, kitabesi olmayan bir mermer sanduka, caminin doğu tarafında toprağın bir set teşkil ettiği yere monte edilmiştir. Bunun caminin banisi Fîruz Ağa'ya ait olduğu sanılmaktadır. Yine bu düzenleme sırasında buradaki tonozlu bir çeşme haznesi de restore edilerek korunmuştur. Külliyenin öğelerinden olan baninin türbesinden[150] ve Firuz Ağa Camii'nin karşı cephesinde olduğu düşünülen sıbyan mektebinden herhangi bir iz bulunmamaktadır.[151] Çobanoğlu, sıbyan mektebinin, caminin hemen yanı başında bulunmakta olduğunu söylemektedir.[152] Alemdar Vak'ası sırasında 1223 (1808) yılında çıkan kargaşada caminin kurucusunun türbesiyle sıbyan mektebi harap olmuştur.[153]

Evvelce avlu duvarına bitişik olan sebil de günümüze kadar gelmemiştir.[154] Bu eserler için çok sayıda evkaf yapılmıştır. Bu evkaflardan olmak üzere, cami yanında kırk iki hücre, ayrıca yirmi hücre ile on dükkân, cami yanında dokuz dükkân, Atmeydanı yakınında sekiz dükkân, cami yakınında başhâne ve önünde bahçe, Binbirdirek diye meşhur olan "Serdâb-ı Kebîr" bulunmaktaydı. Vakfedilen mülklerin özellikle cami çevresinde oluşu, etrafının evvelce dükkânlarla kaplı olduğunu gösterir. Nitekim cadde üzerindeki ahşap dükkânlar, Fîruz Ağa Çarşısı olarak tanınmıştı.[155] 1826 yılında, Caminin bitişiğindeki helvacı dükkanında çıkan yangın sonucunda, bir kaç dükkan yanmıştır.[156] 1865 yılında Hocapaşa yangınında yanan dükkânlar, Divanyolu caddesi genişletildiği için tekrar ihya edilmiştir. Cami, geniş bir avlunun içinde olmakla beraber önce 1865'i takip eden yıllarda, sonra da 1938'de etrafı açıldığında, avlu duvarının biçimi değiştirilmiştir.[157] 1648 depreminden sonra düzenlendiği zannedilen keşif vesikasında, caminin minaresinin

[149] E.S.SÖĞÜT, Tarihi Yarımada'da Hocapaşa Yangın Alanının Mekansal Dönüşümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, C:I, 266
[150] Bkz., (139), EYİCE, 137
[151] Bkz., (64), YÜKSEL, 252
[152] A.V.ÇOBANOĞLU, Sultanahmet semt Tarihi, Ed. Fatih Güldal, İstanbul'un Kitabı II, 524
[153] Bkz., (139), EYİCE, 136
[154] A.g.m., 137
[155] A.g.m., 136
[156] M.A.BEYHAN, Osmanlı Devrinde Eminönü Yangınları, Ed. Fatih Güldal, İstanbul'un Kitabı II, 155
[157] Bkz., (139), EYİCE, 136

peteğinin yıkıldığı, içinde ve dışında da bazı yerlerinin tamire muhtaç olduğu belirtilmektedir.[158]

1895 tarihli bir vesikada, caminin onarımıyla ilgili bilgiler vardır. Şehremaneti dairesinin mevcut hasarı tespit etmek için bir keşif yaptığı görülmektedir. Bu keşif sonucunda yapının onarımı için mecidi on dokuz kuruş hesabıyla 16.048 kuruşluk bir bedelin gerektiği anlaşılır.[159]

Firuz Ağa Camii'nin son yıllarda geçirmiş olduğu restorasyonlar da şöyledir. 1995 tarihli Koruma Kurulu kararında, caminin mermer temizliğinin, Röleve Konservasyon Merkez Laboratuvarı'nın raporu doğrultusunda yapılabileceği geçiyor. 1997 tarihli Vakıflar tarafından düzenlenmiş bir rapora göre, küfeki taşından minarenin taş yüzeylerinde bozulmalar, kopmalar, çatlaklar gibi hasarların giderilmesine, kir tabakasının temizlenmesine ve külahın tamirine yönelik restorasyon yapılması gerektiğine değinilir. 1998 tarihli Koruma Kurulu kararına göre minaredeki dolgu ve temizlik işlemlerinin Merkez Laboratuvarı'nın raporu doğrultusunda yapılabileceğinden bahsedilir. Merkez Laboratuvarı'nın 1999 tarihli raporuna göre, kireç taşından yapılan minarede, hava kirliliğinden ötürü kirlenme tespit edilmiştir. Bazı taşlarda oyulma, dökülme biçiminde bozulmalar görülmüştür. Ayrıca, minarenin, giriş kapısına bakan kısmında, dikey doğrultuda çatlaklar tespit edilmiştir. Söz konusu raporda, müdahale yöntemleri de yer almaktadır. 2003 tarihli Vakıflar raporunda, 1999 tarihli Merkez Laboratuvarı'nın önerileri dikkate alınmadan ve iş talimatı verilmeden onarım faaliyetleri kapsamında, minarenin şerefesinden itibaren sökülmeye başlandığının tespit edildiğinden ve çalışmaların durdurulduğundan bahsedilir. 2004 yılındaki yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla minarenin onarım işleri, devam etmektedir ve onarım işleri büyük oranda tamamlanmıştır. Sonuç itibariyle minaredeki onarım işlemleri, restorasyon sürecini takiple mükellef kurumlarla irtibat içinde yapılmamış, cami görevlileri bir minare ustasıyla anlaşarak minarenin tamirini yaptırmıştır. Daha sonra ilgili kişiler hakkında soruşturma açılmıştır. Cami görevlileri, 1998 yılında kurul tarafından verilen karar

[158] Bkz., (64), YÜKSEL, 252
[159] BOA, İ.EV., 10/ 23, Sayfa No: 2 (14 Safer 1313/6 Ağustos 1895)

üzerine onarımı yaptırdıklarını, onarım süreciyle ilgili projelerin hazırlanıp Koruma Kurulu'na iletilmesi gerektiğini bilmediklerini söylemişlerdir.[160]

2.3 / Kızlarağası Mehmed Ağa Medresesi

Kızlarağası Medresesi, Fatih ilçesi, Alemdar Mahallesi, Hoca Rüstem Sokağı'nda, 48 ada ve 8 parselde bulunmaktadır.[161] Külliyenin öğelerinden sebil ve mektep 1580 yılında[162], medrese ise 1582-83 yıllarında inşa edilmiştir.[163] Yapının banisi, II.Selim'in şehzadelik döneminde saraya alınan ve daha sonra Darüssaade Ağa'lığına kadar yükselen Mehmed Ağa'dır. Baninin bir diğer yapısı da yine Divanyolu güzergahı olan Çarşamba semtindedir. Divanyolu gibi önemli bir güzergahta iki tane külliyesi olan Mehmed Ağa, Padişahların dış ilişkilerde etkinliğinin azaldığı dönemde, devlet işlerinde nüfuzunu artırmıştır. Hem bu artan nüfusunun, hem de 1588 yılında Haremeyn-i Şerifeyn Nazırı olmakla gelirini arttırmasının etkisiyle Divanyolu'nda iki külliye inşa ettirme prestijine kavuşmuştur.[164] (Şekil 2.3.1) Tezkiret-ül Ebniye'de, Mimar Sinan'ın eserleri arasında zikredilen Mehmed Ağa Külliyesi, medrese kısmından ve buna eklenen sıbyan mektebi–sebil bileşkesinden oluşmaktadır.[165] Medrese, Divanyolu'na cephe olan sebil ve mektep yapılarıyla küçük bir külliye özelliği gösterir ve 1580 yılında inşa edilen sebil-mektep bileşkesinden daha sonra tamamlanarak 1582 yılında kullanılmaya başlanmıştır. 1580 yılında, Suyolu Nazırı Davut Ağa'ya gönderilen bir hükümde, Mehmed Ağa'nın, sebil ve mektebine su getirmek için izin aldığı, ancak sağlanan yarım lüle suyun ihtiyacı karşılamaması nedeniyle kaynağa iki kamışlık su eklenmesine izin verildiği açıklanmaktadır.[166]

[160] Kurul Arşivi, Firuz Ağa Camii Dosyası
[161] D.ÜVEYSUNA, İstanbul Tarihi Yarımada'da Seçilmiş Medrese Örneklerindeki Revakların Güncellenme Sorunu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 79
[162] Z. AHUNBAY, Mehmed Ağa Medresesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:5, 356
[163] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 74
[164] E. Fetvacı, Sarayın İmgeleri, 197-200, Ayrıca, Çarşamba semtindeki külliye için bakınız, F.GÜNDÜZ, Mehmed Ağa Külliyesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:28, 431-431
[165] M. BAHÇEKAPILI, Mehmed Ağa Külliyesi Restorasyon Projesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 24
[166] Bkz., (162), AHUNBAY, 356

2.3.1 / Medrese

Arsanın yola paralel uzun ekseni boyunca kuzeydoğudan güneybatıya doğru medrese, yanında sıbyan mektebi ve sıbyan mektebinin altında olmak üzere sebil sıralanmışlardır. [167] Medrese, günümüzde zemin kotunun yükselmesi sebebiyle çukurda kalmıştır ve medreseye kuzeybatı cephesinden iki basamak inilerek girilmektedir. [168] Medrese, dershanenin uzun eksende yer aldığı, dörtgen plan şemasına sahiptir. (Plan 2.3.1) Dershane, avlunun kuzeydoğusunda, medrese girişinin solunda yer alır. (Resim 2.3.1) Dershane, üç basamakla çıkılan revak kotundan yaklaşık 30 cm yüksekte, kareye yakın bir planda olan mekandır. [169] Medresenin 11 adet kare planlı hücresi bulunmaktadır.[170] Lakin özgün durumunda 10 adet hücre bulunmaktaydı.[171] Hücreler dörtgen avluyu çevrelemektedir. Hücrelerden yalnızca iki tanesi yamuk planlı olup diğer ikisi ise beşgen planlıdır.[172] Kütükoğlu, medresede sonradan yapılan değişiklikler dolayısıyla gusülhane ve abdesthanelerin yerleri tam olarak teşhis edilememekle beraber dershanenin batısındaki mekanın gusülhane olabileceği, abdesthanelerin ise avlunun güneybatısındaki küçük bahçede bulunabileceği bilgisini aktarır. [173] Bahçekapılı, avlu revaklarının ahşap çatılı olduğunu, lakin bunun da orijinal olmadığını, 1990 yılına ait tez çalışmasında iletmektedir. [174] Mukarnas başlıklı sütunlarla taşınan bu revakların üst örtüleri, Üveysuna'nın bildirdiği üzere, kurşun malzemeli olup bunların üzeri dörtgen avluyla beraber, tonoz biçiminde şeffaf bir malzemeyle kapatılmıştır. Bu müdahale ile genişçe kapalı bir alan elde edilmiştir. Burada; seminer, konferans ve sunum gibi faaliyetler yapılmaktadır. Hücrelerin bazıları, kurs odası olarak bazıları, personel odası olarak değerlendirilmiştir. Medresenin güneydoğu köşesindeki hücrelere bitişik muhdes ekte, lavabolar bulunmaktadır. Medrese avlusu, şap dökülerek sütun kaidelerini kapatacak kadar yükseltilmiştir.[175] Yapı malzemesi olarak taş ve tuğla

[167] Bkz., (165), BAHÇEKAPILI, 27
[168] Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 81
[169] Bkz., (165), BAHÇEKAPILI, 28
[170] A.g.t., 29
[171] Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 80
[172] Bkz., (165), BAHÇEKAPILI, 29
[173] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 74
[174] Bkz., (165), BAHÇEKAPILI 23
[175] Bkz., (161), ÜVEYSUNA 82-83

almaşık olarak kullanılmıştır. Küfeki taşı, duvarlarda; Marmara mermeri sütunlarda kullanılmıştır.[176]

2.3.2/ Sebil ve Mektep

Hadikat-ül Cevami'de tam metni verilen sebil-mektep yapılarının kitabesi, günümüze ulaşmamıştır. Hadika'da, ayrıca sebilin içerisinde, 16. yüzyıl sonu musahip ağalarından Anber ve Abdullah ağaların gömülü olduğu geçmektedir. Ahunbay, sebilin yenilenme çalışmalarında, bu mezarların yerlerinden kaldırılmış olabileceğini söyler [177] Divanyolu'na cephe olan sebil ve mektep yapıları ile Hoca Rüstem Sokağı'na cephe olan medrese arasındaki bahçe niteliğindeki alanda, dört katlı betonarme bir bina bulunmaktadır.[178] Ahunbay, bu binanın 20.yüzyıl özellikleri gösterdiğini söylemektedir.[179] Üveysuna, 20.yy başlarında yenilenmiş olan sebil ve mektep yapılarının, orijinal durumunu yitirmiş olduğunu aktarır.[180] Ayrıca Ahunbay da üst katı mektepli sebil yapılarının sayılı örneklerinden olan yapının, günümüze özgün durumuyla ulaşamadığını ifade eder.[181](Resim 2.3.4) Kumbaracılar da sebilin eski mimarisinin çok değişmiş olduğunu söyler.[182] Ahunbay'ın aktardığına göre, mektep ve sebil, bir dönem pizza salonu olarak kullanılmıştır.[183]

2.3.3 / Külliyenin Geçirmiş Olduğu Tamirler

Geçirdiği bir yangına müteakip 1832'de mektep, çeşme ve sebille birlikte tamir edilmiş olan medresenin, 1843'te yine tamire ihtiyaç gösterdiği, medrese talebesinin verdiği bir arzuhalden anlaşılmaktadır.[184] Mehmed Ağa Medresesi, 1867 ve 1871 yılarında da tamirler geçirmiştir. 1867'deki tamirde, Nafia Nezareti'nce yapılan keşfine göre, 7.800 kuruş tutacağı tahmin edilen suyolları tamiri, su

[176] Bkz., (165), BAHÇEKAPILI, 23
[177] Bkz., (162), AHUNBAY, 356
[178] Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 81
[179] Bkz., (162), AHUNBAY, 357
[180] Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 81
[181] Bkz., (162), AHUNBAY, 356
[182] İ.KUMBARACILAR, İstanbul Sebilleri, 15
[183] Bkz., (162), AHUNBAY, 355
[184] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 74

nezaretine havale edilmiştir.[185] Yine 1867 yılında, sebil-mektep birlikteliğinden oluşan yapı grubu açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. İlgili yılın Kasım ayından daha önceki bir zamanda gerçekleşen bir yangın sebebiyle büyük zarar görmüş olduğu tespit edilen sebil-mektep bileşkesinin, inşa edilmesi için Hacı Halil Efendi tarafından Meclis-i Vala'ya bir dilekçe yazılmıştır. Divanyolu'nun genişletilme çalışmaları sebebiyle, sıbyan mektebi-sebil bileşkesinin, bir miktar iç mahalle alınarak aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmesi hususunda, Islahat-ı Turuk Komisyonu'nca karar verilmiştir. [186] 1891 yılında, medresenin tamiri için keşif yapılmış ve bir yandan da masrafların karşılanması için Evkaf Hazinesi'ne 13.100 kuruş Osmanlı lirası teslim edilmiştir.[187] Ahunbay, muhtemelen 1894 yılı depremi sonucunda, dershanenin kubbesinin yıkıldığını ve ahşap bir çatıyla örtüldüğünü söyler.[188] 1899 yılında, önceki bir tarihte gerçekleşen bir depremden[189] zarar görmüş olan mektep yapısı, tamiri tamamlanmış olarak hizmete açılmıştır.[190] 1905 yılında, medresenin tamiri için Keşf-i Evvel'inin dışında, kurşunlarının da yenilenmeye ihtiyaç duyması hasebiyle Müteahhit Hacı Hüseyin tarafından, kurşunların tamiri, 2.911 kuruş 10 para tutarla yapılmıştır.[191] 1914 yılında,güsülhane, abdesthaneleri ve çamaşırhane harap durumdadır.[192] Mehmed Ağa Medresesi'nin I.Dünya Harbinde, 1917'de tamir geçirdiği tespit edilmiştir.[193] 1918'de Kadınlar Yurdu olduğu belirtilen medrese, Cumhuriyet döneminde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na tahsis edilmiş, 1986'ya kadar Çocuk Esirgeme Kurumu'nca gündüz bakımevi olarak kullanılmıştır. 1989 yılında, Yazarlar Birliği'ne tahsis edilen binada, onarım faaliyetlerinin o yıllarda devam ettiği bilgisini, Ahunbay aktarır. Bu restorasyon çalışmalarında, zemini mermerle kaplanan avluda, şadırvan ve benzeri özgün bir ayrıntı kalmamıştır.[194] Kızlarağası Medresesi, Cumhuriyet döneminde ufak bir takım onarımlar geçirmiştir. 1992 yılında, ufak bir takım onarımlar için, Koruma Kurulu tarafından izin verilmiştir. Lakin, Koruma Kurulu'nun izni olmadan,

[185] A.g.k., 75
[186] BOA, MVL, 551/117 (10 Recep 1284/ 7 Kasım 1867)
[187] BOA, Y.MTV, 57/11 (6 Cemaziyelevvel 1309/ 8 Aralık 1891)
[188] Bkz., (162), AHUNBAY, 356
[189] Muhtemelen 1894 yılı depremidir.
[190] BOA, MF.MKT, 464/35 (26 Rebiülahir 1317/ 3 Eylül 1899)
[191] BOA, BEO, 2497/187234 (26 Zilkade 1322/ 1 Şubat 1905)
[192] Bkz., (162), AHUNBAY, 356-357
[193] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 75
[194] Bkz., (162), AHUNBAY, 356

avlu açıklığının ve revakların üzeri, çelik rekonstrüksiyonlu ve şeffaf malzemeyle örtülü bir platformla kapatılmıştır. 2005 yılında, alınan Kurul Kararı ile, avluyu örten platformun kaldırılması istenir ve basit bir takım onarımlar yapılmasına izin verilir. Lakin, söz konusu üst örtü tertibatı, halihazırda mevcudiyetini korumaktadır. 2007 yılında, polisler tarafından bir moloz aracının tespit edilmesiyle külliyede bir takım izinsiz uygulamalar yapıldığı anlaşılıyor. 2015 yılında, Koruma Kurulu'nun kararıyla yapı topluluğu için basit onarım izni verilir.[195]

2.4 / II.Mahmud Mezar Külliyesi

1839- 40 yılları arasında inşa edilen külliye; türbe, sebil, çeşme, hazire bileşkesinden oluşmaktadır.(Harita 2.4.1) II.Mahmud 1839 yılında ölünce Esma Sultan'ın kışlık sarayının bahçesine gömülmüştür. Bir yıl sonra bahçenin bir kısmı istimlak edilerek, çadırla örtülmüş mezarın üzerine türbe yapılmıştır.[196]

2.4.1 / Esma Sultan Sarayı

Mezar külliyesini anlatmaya başlamadan önce, külliyenin inşa edildiği alanda daha önce var olan Esma Sultan Sarayı'na değinmemiz yerinde olacaktır. I.Abdülhamid'in kızı olan Esma Sultan, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa ile evlenerek Divanyolu'ndaki sarayda yaşamaya başlamıştır.[197] Esma Sultan'a ait olan saray daha önce Saliha Sultan'a aitti, Esma Sultan da söz konusu sarayı, kardeşi Mahmud'a hediye etti.[198] Saray ile ilgili herhangi bir çizim veya görsel elimizde bulunmamaktadır. Lakin Esma Sultan'ın Ortaköy Camii'nin yakınında bulunan diğer sarayı, kagir ve üç katlı olup araştırmacılara bir fikir verebilir. H:1206-1207 yılları arasında, Esma Sultan Sarayı, bir takım onarımlardan geçer. Kereste, küfeki taşı, mermer, moloz taş, tuğla, siyah ve beyaz çakıl taşları, metal, perdeler için kumaş, nakkaşlar için boya, sıva için kireç, horasan gibi malzemeler alınmıştır. Söz konusu malzemelerin alımı ve onarımı yapacak ustalar ile ameleler için toplamda, altmış beş kese, yetmiş dokuz buçuk kuruş dört para sarf edilmiştir. İlgili tarihi işaret eden vesikada, onarımların sarayın nerelerinde yapıldığı da ifade edilmiştir. Vesikadan

[195] Kurul Arşivi, 7441
[196] Sibel TIĞCI, İstanbul Divanyolu'nda Sultan II.Mahmud Türbesi'nin Haziresindeki Mezar Taşları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 15
[197] Beşir AYVAZOĞLU, II.Mahmud Türbesi ve Bahçesindekiler Tanzimatın Panteonu "II.Mahmud, Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul", 356
[198] A.g.k., 357

anlaşıldığı kadarıyla saray üç katlı olup kagir olarak inşa edilmiştir. Sarayın beş adet hamamı, selamlık ve haremlik daireleri, hizmetli odaları, cihannuması, bahçede bir adet köşkü bulunmaktadır. Ayrıca vesikada, Ağalar Hamamı diye bir tabirin geçmesi, sarayda çalışan bir nüfusun da var olduğunu gösterir.[199] Yine, H:1211 tarihli bir vesika, sarayla ilgili çıkarımlar yapmamız için bize fikir vermektedir. Yine kereste, kireç, kurşun, kiremit, tuğla gibi malzemeler alınmış, ilgili malzemeler ve bunların uygulanması için on yedi kese, üç yüz altmış bir kuruş sarf edilmiştir. Söz konusu vesikada, hamam tamiri için iskelenin ve kubbeler için kalıpların kurulduğundan, divanhane ve talimhane kısımlarının tamir edildiğinden bahsedilir.[200] Divanhanenin ve talimhanenin bulunması ilgi çekicidir. Çünkü Esma Sultan'ın eşi Hüseyin Paşa, Divan-ı Hümayun üyelerindendir. Haliyle Esma Sultan Sarayı'nın Divanhanesi, kuvvetle muhtemel, devlet ricalinin yönetim işlerini görüşmek için kullandığı bir mekandır. İlgili yapının Divanyolu'nda bulunması,Topkapı Sarayı'ndaki Kubbealtı dairesiyle olan ilişkiyi kuvvetlendirmektedir. Yine kubbe öğelerinin de var olması, ilgili sarayın kargir bir yapı olduğuna işaret eder.

2.4.2 / Külliye Öğeleri

Külliyenin mimarları, Ohannes Dadyan ve Bogos Dadyan'dır.[201] Ayvazoğlu, projenin, Hassa Mimarı Karabet Balyan'a ait olduğunu söyler.[202] Selman Can, külliyenin mimarının Abdülhalim Efendi olduğunu söylemektedir.[203] Türbenin yazılarını yazan Hattat Mehmed Haşim Efendi'dir. Caddeden avluya geçit veren kapının üstündeki kitabe, Yesarizade Mustafa İzzet tarafından hakedilmiştir[204] ve tarih manzumesinin yazarı, Ziver Paşa'dır.[205] Yapının mali ve idari işlerinin sorumlusu, Bekir Abdülhalim Efendi'dir. II.Mahmud, 1 Temmuz 1839'da ölmüş, türbe yapımı için resmi görevlendirmeler 5 Temmuz 1839'da yapılmış ve açılış 11 Kasım 1840'ta gerçekleştirilmiştir.[206] Külliyenin yapı öğeleri olan türbe, sebil ve çeşme, Divanyolu'na cephe, tek bir hat şeklinde uzanmaktadır.(Resim 2.4.1)

---

[199] TSMA, D. nr. 2234 (19 Muharrem 1207/6 Eylül 1792)
[200] TSMA, D. nr. 4703(29 Zilhicce 1211/ 25 Haziran 1797)
[201] G. AKIN, II.Mahmut Türbesi ve Sebili, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:5, 263
[202] Bkz., (197), AYVAZOĞLU, 358
[203] M.BULUT, Sultan II.Mahmut Türbesi Haziresi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 48
[204] H.B. ÖZGÜVEN, Mahmud II Türbesi, Sebili, TDV İslam Ansiklopedisi, C:24, 357
[205] Bkz. (197), AYVAZOĞLU, 359
[206] Bkz., (201), AKIN, 263

Külliyenin sekizgen planlı türbesini, sekizgen kasnaklı büyük bir kubbe örtmektedir ve türbenin cepheleri mermerle kaplıdır.[207] Türbenin arkasında, bitişik tek katlı yapı, saraydan yapılan ziyaretlerde kullanılan Hünkar Dairesi'dir ve türbe girişi, bu yapının içindedir.[208] Bu yapının iki yanında birer oda bulunmaktadır. Bunlardan sağdakine daha sonra defin yapılmıştır. Türbeye geçişi sağlayan kapı, mermer sövelidir ve lentoludur.[209] İç çapı 17 m.'ye yaklaşan türbe kubbesinin tavanı, içten, alçıdan mamul çelenk, rozet ve çiçek sepeti şeklinde kabartmalarla süslüdür. Pencerelerin üzerinde, tüm iç mekanı mermer bir ayet kuşağı çevreler. Sekizgen türbenin dış yüzeyinde yan yüzeyler, kenarlardan biraz içeri çekilmiş birer pilastra sahiptir. Bu pilastrların stilize ayakları vardır. Pilastrların arasındaki yüzeyler, yarım daire kemerli iri birer pencere ve üzerlerindeki yatay dikdörtgen boş kartuşlarla doldurulmuştur. Bütün türbe cephesi, bir saçakla sonlanmaktadır. Türbenin aleminde, ay ile güneş görünümü betimlenmiştir.[210](Resim 2.4.2) Türbede, II.Abdülhamid ve Abdülaziz'den başka Sultan II.Mahmud'la beraber 18 sanduka bulunmaktadır.[211]

H:1255 tarihli bir vesikada Sultan Mahmud'un merkatı[212] için yapılan masraflardan bahsedilir. Belgede ifade edildiği üzere, türbe daha inşa edilmemiş ve Sultan Mahmud'un kabrinin inşa masrafları zikredilmektedir. Sultan Mahmud'un kabrinin baş, ayak ve yan kısımlarındaki mermerlere ve kabrin mermer döşeme kapaklarına ve alınan tuğla, horasan, kerpiç, kireç gibi malzemelere ve taşçı, hamamcı, lağımcı gibi zanaatkarlara verilen ücret tutarı, 1513,5 kuruştur. H:1276 tarihli bir vesikada, sebilin tamiri için 934 kuruş sarf edildiği görülmektedir.[213] H: 1288 tarihli bir belgede, Türbe-i Şerif'in kanatları ve çerçeveleriyle, saçak ve oluklarının tamiri için keşif sonucunda belirlenen tutar sekiz bin kuruştur. İlgili tutarın 1286 mali senesi borcunun tertibinden tesviye edilmesi, ibaresi geçer.[214] Dışa taşkın daire formlu sebil, dört toskano sütunla bölümlenmiş olup dikdörtgen açıklıklı

[207] Bkz., (204), ÖZGÜVEN, 358
[208] Bkz., (201), AKIN, 264
[209] Bkz., (204), ÖZGÜVEN, 358
[210] Bkz., (201), AKIN, 264
[211] Bkz., (204), ÖZGÜVEN, 358
[212] Merkat: Gömülecek yer, kabir
[213] TSMA, D. Nr. 5064 (19 Recep 1255/28 Eylül 1839), H:1276 tarihli vesika için Bkz. BOA, MVL, 836/72(18 Recep 1276/ 11 Şubat 1860)
[214] BOA, İ.DH., 639/ 44407 (12 Recep 1288/27 Eylül 1871)

beş pencerelidir.[215] (Resim 2.4.3) Sebil yapısının aleminde de türbede olduğu gibi, ay ve güneş betimlemesi vardır.[216] Sebilin demir şebekelerle bezeli, beş penceresi vardır. Sebil kitabesinin yazarı Ziver Paşa olup yazıyı hak eden Yesarizade Mustafa İzzet Efendi'dir.[217] Sebilin iki tarafındaki bölümlerin ortasında, birer tane anıtsal kapı vardır. Türbe, kapılar ve sebilin araları, hep eşit uzunlukta ve dörder pencerelidir. Sebilin her iki yanındaki pencereler, arkadaki birer mekana bağlı oldukları için madeni şebekeleri arasında, ayrıca doğrama bulunmaktadır. Bu odalardan biri muvakkithanedir.[218] Külliyenin cephesinde ve köşede bulunan çeşme, kare kaide üzerinde, kare prizma bir gövde ve en üstte bir küreden meydana gelmiştir.[219](Resim 2.4.4) Akın, çeşme küresinin, bilimi ve akli devrimi ifade ettiğini söylemektedir.[220] Çeşmenin üst kısmında yer alan kürenin, 2014 yılında, yerinden çalınmasıyla[221] ilgili haberler, özgün kürenin akıbetinin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Üzerinde paralel ve meridyenlerin bulunduğu küre, uzun yıllar önce çalınmış olup çalındığı belirtilen küre ise, 30-35 yıl kadar önce çeşmenin üst kısmına yerleştirilen taklit küreydi. Bu taklit olan da düşüp kırılınca, Türbeler Müzesi deposuna kaldırılmıştır.[222] Muhtemelen bu yakın zamanlar da çeşmenin üzerine, bir taklit küre daha yerleştirilmiştir.

II. Mahmut türbesi ve bağlı yapıların Divanyolu cephesi, bir kaide üzerine oturur. Basamaklı kaidenin üzerine oturan alçak su basman ve onun üst bitimindeki silme de aynı yükseklikte yatay bir bant olarak bütün cepheyi kuşatır.[223] Külliyenin bahçesinde ise, ince taş işçiliğine sahip mezar taşları bulunan kabirler bulunmaktadır. Yakın zamanlarda, II.Mahmud türbesi, restorasyon geçirmiştir. Restorasyon işlemi bittikten sonra, 2018 yılı Şubat ayında, türbenin açılışı bir törenle gerçekleşmiştir.

[215] Bkz., (204), ÖZGÜVEN, 358
[216] Bkz., (201), AKIN, 264
[217] Bkz., (197), AYVAZOĞLU, 360
[218] Bkz., (201), AKIN, 263-264
[219] Bkz., (204), ÖZGÜVEN, 358
[220] Bkz., (201), AKIN, 265
[221] M.KESLER, (22 Nisan 2014), "174 Yıllık Küreyi Çaldılar", Milliyet Gazetesi.
[222] Ö.ERBİL, (23 Nisan 2014), "Meğer Orijinal Küre Yıllardır Kayıpmış", Radikal Gazetesi
[223] Bkz., (201), AKIN, 264

2.5 / Köprülü Mehmed Paşa Külliyesi

Köprülü Mehmed Paşa Külliyesi, Fatih semti, Binbirdirek Mahallesi, Yeniçeriler Caddesi'nde, 238 ada 20 parselde yer almaktadır.[224] Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın ismiyle anılan külliye; medrese, dershane-mescid, türbe, çeşme, sebil, dükkanlar, kütüphane[225] hazire, han[226] ve sıbyan mektebi birlikteliğinden oluşmaktaydı. (Resim 2.5.1)

Külliye öğelerinden dershane-mescit, sebil, türbe, çeşme ve dükkanlar Köprülü Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Çobanoğlu, bu yapıların 1662 tarihinde inşa ettirildiğini söylemektedir.[227] Köşklü, çeşme yapısının üzerindeki inşa kitabesine göre, 1661 yılında, yapıların inşa edilmiş olduğunu aktarır.[228] Daha sonra bu yapılara ek olarak Vezir Hanı ile kütüphane, Sadrazam Fazıl Ahmed Paşa tarafından, 1676 yılından önce inşa ettirilmiştir.[229] 1871 yılında, Divanyolu'nun genişletilme çalışmaları sırasında, dershane-mescit'in giriş saçağı ve sebil kaldırılmış, yola taşan medrese hücresi kesilmiş ve türbe, medrese avlusuna doğru çekilmiştir.[230] Egemen, sebil yapısının, atlı tramvayların çalışmaya başlaması nedeniyle yıktırıldığını ve yerinin yola dahil edildiğini nakleder.[231] Kütüphane ve han yapılarının mimarı bilinmemekle beraber, medresenin mimarının Mehmed Ağa olabileceği düşünülmektedir.[232] Külliyenin orijinal halini yansıtan en önemli görsel, Köprülü Su Yolları Haritası'ndaki minyatürdür.[233] (Şekil 2.5.1)

Medrese, türbe, çeşme, dershane ve dükkanlar uyumlu bir bütün olarak karşımıza çıkar. Kütüphane ve han yapıları, medrese bütünlüğünden ayrı müstakil olarak konumlandırılmışlardır.

---

[224] Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 83
[225] A. BUDAK, 18. Yüzyıl Tarihi Yarımada Kütüphane Yapıları Koruma Sorunları ve Önerileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 48
[226] S.M.TOPÇU, XVII.Yüzyıl İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 162, 170
[227] A.V.ÇOBANOĞLU, Köprülü Külliyesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:26, 255
[228] Z.KÖŞKLÜ, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi I, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 86
[229] Bkz., (227), ÇOBANOĞLU, 255
[230] S.ÖZAY, Köprülü Külliyesi Restorasyon Projesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 20
[231] Bkz., (130), EGEMEN, 581
[232] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 86
[233] Bkz., (227), ÇOBANOĞLU, 255

2.5.1 / Medrese

Medrese, düzgün olmayan dikdörtgen bir alan üzerinde, güney yönde "L" şeklinde sıralanan kubbeli medrese hücreleri ile kuzeydoğu köşede yer alan sekizgen planlı dershane-mescit kısmından oluşur. (Plan 2.5.1) Medresenin avlusuna, yan sokakta bulunan bir kapı ile girilir. Basık kemerli kapı açıklığı, üstte sivri kemerli bir çerçeve, içte ince silmelerle oluşan bir alınlık şeklinde olup iki yanda sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Bu kapının sağında üç dükkan, solunda, duvarla dershane-mescit arasında dışa kemerle açılan bir mekan bulunmaktadır. (Resim 2.5.2) 1871 yılında, Divanyolu'nun genişletilme çalışmaları sırasında hücrelerin bir bölümü yıktırılmış ve Divanyolu'na bakan hücre cephesi 19. yüzyıl mimari anlayışına göre yeniden yapılmıştır. Medrese hücrelerinin Divanyolu'na bakan cephesinde, altta sütunların belirlediği dikdörtgen çerçeveli dört pencere bulunmaktadır. Bu cephenin orta kısmı, mukarnas başlıklı sütunlar üzerine oturan at nalı kemer şeklinde düzenlenmiştir. Düz profillerle belirlenen kemerlerin içinde yuvarlak pencereler vardır. (Resim 2.5.3) Medrese hücrelerini iki yönden saran kubbeli revaklar, sivri ve yuvarlak kemerlere sahiptir.(Resim 2.5.5) Medrese bacaları tuğladan kare gövdeli olup üzeri, ortası sivri taş külah şeklinde form gösterir.[234] Medrese hücrelerinin kesiştiği noktada, arada yer alan basık kemerli bir kapı ile arkadaki küçük bahçeye geçiş sağlanmaktadır.[235] Medresenin avlusunda, su kuyusunun üzerinde mermer bir su haznesi yer almaktadır. Haznenin kuzeye bakan cephesinde, üç sıra halinde yazılmış kitabesi yer almaktadır.[236] Medresede, yüzyıl başından beri görülen program sürdürülmüştür, fakat dershane ve medrese hücreleri birbirinden ayrılarak değişik bir düzenlemeye gidilmiştir.[237] Külliyenin kuzeydoğu köşesinde yer alan dershane-mescit, sekizgen planlıdır.[238] Divanyolu Caddesi ile Peykhane Sokağı'nın kesiştiği köşede yer alan yapı, kesme küfeki taşından inşa edilmiştir. Söz konusu yapı, kasnaklı bir kubbe ile örtülmektedir. Çift sıra pencere düzenine sahip olan yapıda, biri kuzeyde Divanyolu Caddesi'ne, diğeri güneyde medrese avlusuna açılan iki kapı vardır. Caddenin 1871

[234] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 87-88
[235] Bkz., (227), ÇOBANOĞLU, 255
[236] Bkz., (226), TOPÇU, 165
[237] N.N. ARGIT, Klasik Dönem Sonrasında İstanbul'da Küçük Külliyeler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 88
[238] Bkz., (230), ÖZAY, 24

yılında genişletilmesi esnasında, kapı önündeki revak kaldırılmış ve iki yıl sonra kapı yenilenmiştir. Bu durum kapı üzerindeki 1873 tarihli kitabeden anlaşılmaktadır.[239] Girişin sağında, sonradan yapılmış ahşap kadınlar kısmı mahfili yer alır.[240] Dışa doğru kavisli bir çıkıntı yapan mahfil, dört adet ahşap direkle kapatılmıştır. Minber, mihrap ile medrese avlu kapısı arasına yerleştirilmiştir. Güneydoğu duvarına bitişik olarak ahşap korkuluklu vaaz kürsüsü yer alır.[241] Mahfil kısmından bir merdivenle minareye çıkılır.[242] Minareye geçişi sağlayan kapı, yapının üst sıra pencerelerinden birinin dönüşümüyle elde edilmiştir. Bu minare, 19. yüzyılda ilave edilmiş olup ahşap malzemeli ve cumba biçimlidir.[243] (Resim 2.5.6)

2.5.2 / Türbe

Divanyolu'na bakan cephe kısmında, medrese hücresi ile dershane mekanı arasında, sekizgen planlı açık türbe yer almaktadır.[244]

Türbenin eski durumu, Köprülü Suyolları haritasından öğrenilmektedir.19. yüzyıl zevkine göre ele alınan mevcut türbe, mukarnas başlıklı sütunların taşıdığı at nalı biçiminde kemerli cephelere sahiptir. Türbede, Köprülü Mehmed Paşa, Ayşe Hanım ve Köprülü Fazıl Paşa medfundur.[245] (Resim 2.5.7)

2.5.3 / Çeşme ve Dükkanlar

Peykhane sokağı üzerinde ve dershane mekanına bitişik olan çeşme, mermer malzemelidir. İki renkli taşın alternatif olarak kullanıldığı sivri kemerli niş şeklinde düzenlenen çeşme, iki yanda halat şeklinde sütuncelerle sınırlanmıştır. Tek satır halinde talik hatla yazılan kitabesi bulunmaktadır.[246] M:1661(H:1072) tarihli kitabede, "Sahib-ül hayrat sadr-ı esbak merhum Köprülü Mehmed Paşa" yazılıdır.[247] Çobanoğlu, çeşmenin iyi durumda olduğunu, yol seviyesinin biraz yükselmesiyle

[239] Bkz., (227), ÇOBANOĞLU, 255
[240] Bkz., (237), ARGIT, 90
[241] Ş.SÖNMEZER, 17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 142
[242] Bkz., (237), ARGIT, 90
[243] Bkz., (241), SÖNMEZER, 145
[244] Y.KARTAL, İstanbul'da Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 52
[245] Bkz., (227), ÇOBANOĞLU, 255-256
[246] A.g.m., 256
[247] Bkz., (241), SÖNMEZER, 139

teknesinin bir miktar zemine gömüldüğünü ifade eder.[248] Çeşmenin sağındaki cephenin alt kısmında medreseyi dershaneye bağlayan duvar yer alır. Bu duvar, dershane ve arasındaki duvarla birlikte, halihazırda olmayan yuvarlak kemerli bir boşluk oluşturuyordu. Köşklü, bu mekanın dükkan olarak kullanıldığını ifade eder.[249] (Resim 2.5.10) Külliyenin Peykhane Sokağı'na bakan cephesi, çeşme, dershane, medrese giriş kapısı ve dükkanlar şeklinde düzenlenmiştir.

2.5.4 / Kütüphane

Medresenin doğusunda, Divanyolu Caddesi üzerinde ve II.Mahmud Türbesi'nin karşısında, müstakil kütüphane yer alır.[250] (Plan 2.5.2) Kütüphane binası, plan şeması olarak tek mekanlı cami şemasına benzer. Asıl kitaplık mekanı olan bölüm, kare plan üzerine tek bir kubbe ile örtülüdür.[251] Batısında yer alan ve dört basamakla çıkılan revaklı bölüm, eksende öne alınmış olup "T" şeklinde bir düzenleme gösterir. Altı mermer sütun üzerinde baklavalı başlıklara oturan sivri kemerli revak, üçü eliptik olan dört kubbe ile örtülüdür.[252] Kütüphane yapısının duvarları, taş ve tuğla malzemeli olarak inşa edilmiştir.[253] (Resim 2.5.8)

2.5.5 / Vezir Hanı

Külliye yapıları içerisinde yer alan han yapısı, yolun karşısında inşa edilmiştir.[254] Vezir hanı, Köprülü Fazıl Paşa tarafından yaptırılmıştır.[255] (Plan 2.5.3) Hanın kapısı üzerinde, M:1894(H:1312) tarihli bir tamir kitabesi bulunmaktadır.[256] Yapı, taş ve tuğla malzeme ile inşa edilmiş iki katlı ve iki avlulu olarak düzenlenmiş olup zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Öndeki birinci avlu üçgen; yanındaki ikinci avlu ise yamuk dikdörtgen bir plana sahiptir. İç avlu ile ön cephe arasında, arazinin hafif meyilli olması sebebiyle bu cephenin alt sırasına tonozlu bir sıra dükkan yerleştirilmiştir. Küçük olan ön avluda, odalar yalnızca batı yönündeki cephede yer

[248] Bkz., (227), ÇOBANOĞLU, 256
[249] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 88
[250] Bkz., (227), ÇOBANOĞLU, 256
[251] A.Y.KUBİLAY, XVIII. ve XIX.Yüzyıl İstanbul Kütüphanelerinin Mimarisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 33
[252] Bkz., (227), ÇOBANOĞLU, 256
[253] Bkz., (225), BUDAK, 51
[254] Bkz., (72), CANTAY, 91
[255] Bkz., (227), ÇOBANOĞLU, 256-257
[256] Bkz., (241), SÖNMEZER, 139

almıştır. Büyük olan iç avlu, iki katlı ve revaklı olarak düzenlenmiştir. Kare kesitli taş payelere oturan tuğladan sivri kemerli revakların etrafında, odalar bulunmaktadır. Çobanoğlu, alt kattaki revakların yanlardan ve cephelerden kapatılarak arkalarındaki odalarla birleştirildiğini ifade eder. Odalarda iki yanı nişli birer ocak bulunmaktadır. Üst kat revakları da yer yer kapatılmıştır. Odalar ve revaklarda, birimlerin üzerleri, kubbelerle örtülüdür.[257] Hanın avlusunun ortasında yer alan mescit yapısı, günümüze ulaşamamıştır. Köprülü Suyolları Haritası'nda, han ile ilgili en erken görünüm vardır. (Şekil 2.5.2) Çobanoğlu, zikredilen haritadaki görseli temel alarak, mescidin fevkani olduğunu ve altında şadırvan bulunduğunu söyler.[258] Bu mescid ile ilgili bir çizim, Osmanlı döneminde hazırlanmış ve tarihsiz olan bir planda, hanın diğer kısımlarıyla beraber görülür. Bu çizimde, mescid yapısının üzerine, fevki cami yazılmıştır. Bu durum, Çobanoğlu'nun iddiasını kuvvetlendirmektedir. (Plan 2.5.3) Nayır da Köprülü Suyolları Haritasındaki görseli baz alarak mescidin altında şadırvan bulunduğunu ve yapının kolonlar üzerinde yükseltilmiş fevkani bir yapı olduğunu söylemektedir. Sönmezer, 1996 tarihli tezinde, han avlusunun ortasında yer alan mescidin, yeni bina halini aldığını ve orijinal olmadığını aktarır.[259]

2.5.6 / Külliyenin Geçirmiş Olduğu Tamirler

1848 yılında, medresenin abdesthane lağımlarının tamiriyle ve temizletilmesiyle ilgili bir kayıt bulunmaktadır. Başlangıçta küçük bir meblağ sarfıyla yapılacağı tahmin edilen bu tamirin 1.653 kuruşu bulacağı anlaşılmış ve bu miktarın sarfıyla gerekli tamirin ve temizliğin yapılması için müsaade verilmiştir.[260] 1853 yılında, cami ve kütüphane yapılarında tamir çalışmaları yapılmıştır. Tamir işi ilk olarak 30.000 kuruş bedelle Haçador Kalfa'ya bırakılmıştır. Bu kalfa, söz konusu işin tamir masrafı olarak 31.000 kuruş fatura çıkarmıştır. Ancak daha sonra, tekrardan bir keşif yaparak tutarı, 29.382 kuruşa indirmiştir. Lakin tamir edilecek daha başka mahaller bulunduğu için, geri kalan işler, 14.000 kuruş bedelle Meremmetçi Ohannes Kalfa'ya bırakılmıştır.[261] 1864'te suyollarının 5.000 kuruş

[257] Bkz., (227), ÇOBANOĞLU, 256-257
[258] A.g.m, 257
[259] Bkz., (241), SÖNMEZER, 195
[260] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 72
[261] BOA, İ.MVL, 286/11304 (2 Muharrem 1270/ 5 Ekim 1853)

keşif bedelli bir tamir gördüğü anlaşılan medrese binasının da aynı yıl tamiri için teşebbüse geçilmiştir. Ancak tamir, ertesi sene gerçekleştirilmiş olup cami ve medresenin bazı yerleri 6.750 kuruş masrafla tamir edilmiştir. Bu tamirle medresenin revakları üzerindeki kurşunlar ve odaların döşeme tahtalarıyla bazı odaların kapı aralarının harab olan tuğlalarının yenilenmesi, duvarların ve kubbelerin sıva ve badana yapılması, bazı odaların cam ve çerçevelerinin değiştirilmesi, bir odaya dolap yapılması, bazı odalardaki dolapların tamir ve yenilenmesi, bir odanın eşiğinin yenilenmesi, eksik camların takılması, bir odanın kapısı üzerine pencere açılması ve kömürlüklerin tamiri söz konusuydu. Ancak 6.750 kuruş içinde, caminin bazı kısımlarıyla Fazıl Ahmed Paşa'nın kabrinin ve musluklarla su hazinesinin tamirleri de bulunuyordu. Yine aynı yıl medrese ve sebilin suyolları, 6.996 kuruş tahmin edilen bir masrafla tamir olunmuştur.[262] 1870-71 yıllarında medresenin suyollarıyla kurşunlarının yenilendiği bu yenileme işinde, Su Nazırı ve Su Yolcu Mehmed Usta ile Kurşuncu Halid Efendi'nin vazifelendirildiği tespit edilmektedir. Fakat 1871 yılında daha esaslı değişiklik yapılmış, Divanyolu Caddesi'nin genişletilmesi sırasında sebil, türbe ve dershanenin revaklı girişiyle medrese odalarının bir kısmı yıktırılmış, fakat türbe, 19.yy mimari üslubuna uygun olarak dershanenin doğusunda yeniden yapıldığı gibi, yıkılan medrese odalarının Divanyolu tarafındakiler de aynı üslupla yenilenmiştir. Bu yenilenme sırasında dershane kapısı üzerine 1873 tarihli bir de Arapça kitabe konmuştur. 1874'te su hazinesi ve sıvalarının yenilenmesi ihtiyacı doğmuş 4.000 kuruşa mal olacağı anlaşılan bu tamir işiyle Köprülü suyolcusu Mehmed Usta vazifelendirilmiştir.[263] Daha önce yol genişletme çalışmaları[264] sebebiyle yıktırılmış olan sıbyan mektebi ile sebilin, yeniden yapılması hususunda, 1876 yılında, Külliye'nin olduğu mahallede yaşayan insanlar tarafından, dilekçe yazılmıştır. Söz konusu iki yapının yapım işi, 33.000 kuruş karşılığında, Anduvan Kalfa'ya bırakılmıştır. Demek ki Külliye içerisinde, bir de sıbyan mektebi bulunmaktaydı. Orijinal olan sıbyan mektebi ve sebil, 1871 yılında ortadan kaldırılmıştı. 1876 yılından sonra yapılan sebil ve sıbyan mektebinin, daha önce var olan sebil ve sıbyan mektebi ile aynı özellikte olup olmadığı bilinmemektedir.

[262] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 72
[263] A.g.k., 72
[264] Muhtemelen, 1871 yılı kast ediliyor.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus daha bulunmaktadır. Eğer, mektep ve sebilin aynı anda inşa edilmesi isteniyorsa, halihazırda araştırmacılar tarafından tespit edilemeyen sebil yapısının, mektep ile aynı cephede olması gerekir.[265] Köşklü'nün dikkat çekmiş olduğu üzere, çeşmenin yanında yer alan duvarla medrese arasında bir boşluk bulunmaktadır. Köşklü'nün dükkan olarak kullanıldığını söylediği mekan, yine onun iddiasına göre halihazırda mevcut olmayan bir yuvarlak kemer oluşturuyordu.[266] Kuvvetle muhtemel, Köşklü'nün bilgi vermiş olduğu kısım, yuvarlak bir kemerle dışarı açılan sebil yapısıydı. [267] Ayrıca, şunu da ifade etmemiz gerekir ki, çeşme ve sebil yapıları, birbirleriyle alakalı su yapılarıdır. 17. yüzyılda tamamlanmış olan Yeni Cami Külliyesi'nin sebil ve çeşmesi dahi, bugün ayrı bir ada üstünde yer alsalar da Çobanoğlu'nun iddiası üzerine tek bir kütle halinde inşa edilmiştiler. Ayrıca, bu yapılar aynı cepheye bakmaktadır.[268] Dolayısıyla Köprülü Külliyesi'ndeki çeşme ve sebil yapılarının birbiriyle alakalı olduğu düşünülebilir. Ayrıca Peykhane Sokağı yönünde yer alan medrese girişinin sağındaki üç dükkan yuvarlak kemerliyken, çeşmenin hemen yanındaki zikredilen kısım, sivri kemerlidir. Form olarak da diğer üç dükkana benzememektedir. (Bkz. Resim 2.5.9)

1893 yılında, medresenin tamiri için yapılan keşifle, 7.080 kuruş bedel belirlenmiştir. Lakin, başka mahallerin de tamire ihtiyaç duyması sebebiyle, tekrardan bir keşif yapılarak toplamda 17.500 kuruş bedel saptanmıştır.[269] 17.500 kuruş bedel biçilen tamirle ilgili detaylara Kütükoğlu da dikkat çekmektedir. 1896-1897 yıllarında, kütüphanenin tamire ihtiyaç duymasından ötürü, keşif yapılarak belirlenen 8.917 kuruşluk bir tutarla, Şehremaneti Dairesi tarafından onarım yapılmıştır.[270] Köprülü Medresesi'nin tespit edilebilen diğer bir tamiri 1889 tarihinde yapılmıştır. 7.080 kuruş tutacağı tahmin edilen tamiratın emaneten yapılmasıyla masrafın H.1305 mali yılı bütçesine konulması hakkında irade çıkmışsa da maktu'en ihalesinin yapılması sırasında, 2.278 kuruşa mal olacak kurşun masrafları dışında, bazı yerlerinin daha tamire ihtiyacı olduğu anlaşılarak yeni bir keşif yapılmış ve bu

[265] BOA, İ.ŞD, 30/1459 (10 Safer 1293/ 7 Mart 1876)
[266] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 88
[267] BOA, İ.ŞD, 30/1459 (10 Safer 1293/ 7 Mart 1876)
[268] A.V.ÇOBANOĞLU, Yeni Cami Külliyesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:43, 442
[269] BOA, İ.EV, 5/33 (6 Cemaziyelahir 1311/ 20 Aralık 1893)
[270] BOA, BEO 920/68928 (13 Cemaziyelahir 1314/ 19 Kasım 1896), ayrıca bakınız, BOA, İ.EV, 16/52 (9 Şevval 1314/ 13 Mart 1897)

defa 29.927 kuruş tutacağı anlaşılmıştı. Bu tahminden sonra şehremanetince eksiltmeye çıkarılmış ve Fenerli Yani Usta 17.500 kuruşa kadar indirdiği halde bu da nezaretçe çok bulunduğundan maktu'en ihaleden vazgeçilerek tamiratın emaneten yapılması ve bu iş için bütçeye 10.420 kuruş daha ilave edilmiştir. 1894 depremi, Köprülü Medresesi'nde de tahribat yapmıştır. Ancak, tamirat için 1896 yılını beklemek gerekmiştir. Şehremanetince yapılan keşfi, medrese ve cami için 57.725 kuruşa ihtiyaç olduğunun ortaya koymuş, tamiratın emaneten yürütülmesi ve masrafın vakıfça karşılanmak üzere H.1312 mali yılı bütçesine idhali için karar verilmiştir.[271] 1906 yılında, günümüze ulaşmayan ve alt tarafında dükkan bulunan sıbyan mektebinin sakıf kısmını örten kiremitlerin hasarlı olması yüzünden, içerisine yağmur akmaktadır. Söz konusu hasarın giderilmesi hususunda, Evkaf Nezareti'nden talepte bulunulmaktadır. Mektebin altındaki dükkanın kirasının, ilgili yıllarda Evkaf Nezareti tarafından alındığı tespit edilmiştir. Ayrıca, çocukların sıhhatlerinin bozulmaması için tamirat yapılması hususunda, acele edilmesi istenmektedir. 1876 yılında inşa edilmiş olan mektebin, 1906 yılında hala mevcut ve işler durumda olduğunu görmekteyiz. Yapının altında dükkan olduğuna göre, mektebin, Peykhane Sokağı'na bakan dükkanların üzerinde var olması gerekir. Mektebin kiremitli bir sakıfa sahip olması da halihazırda mevcut olmayan yapı hakkında çıkarım yapmamıza bir dayanak oluşturur. 19. yüzyıl sıbyan mekteplerinin özellikleri araştırılmak suretiyle, ilgili mektebin bir restitüsyonu çıkartılabilir.[272] Medrese, 1912 yılında bir tamir daha geçirmiştir. Bu tamirat sırasında, yalnız döşenecek kurşunlar için gerekli miktar 11.671 kuruş olarak hesaplanmış ve bu meblağın H.1317 bütçesinde yer alması hususunda karar verilmiştir. Bina, 1909-1911 yıllarında tamir görmüşse de hakkında fazla bilgi mevcut değildir.[273]

1955 tarihli Kurul raporunda, cami olarak kullanılmakta olan dershane yapısında, şekillerinin muhafaza etmek kaydıyla sıva ve kalem işlerinin yapılması hususunda, mahsur olmadığı bildirilmektedir. Yine 1955 tarihinde, çeşme çerçevelerinin olduğu gibi çıkartılıp muhafaza edilerek, camiye girişin buradan sağlanması, kurul arşivindeki bir belgede geçmektedir. 1956 yılında, caminin cümle

[271] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 72
[272] BOA, MF.MKT, 914/70 (10 Muharrem 1324/ 6 Mart 1906)
[273] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 73

kapısı, taşıt güzergahında olması hasebiyle insanların bu durumdan oluşabilecek zararlardan etkilenmemeleri amacıyla Koruma Kurulu tarafından, dershanenin medrese avlusuna açılan kapısının, kullanılmasına karar veriliyor. Lakin medreseye açılan kapı, kıble yönünde olduğu için rahatsızlık oluşturacağı hasebiyle, Peykhane Sokağına bakan iki pencereden birinin, pencerenin şeklinin muhafaza edilmesi kaydıyla kapı olarak düzenlenmesine karar veriliyor. Ancak 1957 yılı Koruma Kurulu kararında, girişin kıble yönündeki kapıdan yapılması hususunda ısrar ediliyor. 1957 yılında, medrese hücreleri ile kütüphane arasında yer alan 238 ada 41 no'lu parselde, inşaat yapımı ile ilgili karar işi, Kurul tarafından Belediye'ye sevk edilmiştir.. Günümüzde, bu alanda, üç katlı betonarme bir bina bulunmaktadır. 1962 yılında, arşivdeki belgelerde 238 ada 15 parsel olarak görülen, lakin günümüzde, Fatih Belediyesi Kent Rehberi, erişim sitesinde 16 parsel olarak görülen ve medrese hücrelerinin uzun olan sırasının arka kısmında buluna alanda, ahşap çatılı ve tek odalı kargir bir meşruta yapısının bulunduğu belirtilir. Aynı yıldaki Kurul Kararı'nda 15 nolu parselin inşaata müsait olmadığı, belirtiliyor. 1963 yılında, Vakıflar, 15 nolu parselin satılmasında sakınca olmadığına karar verir. 1963 yılında, 15 nolu parselde inşaat yapıldığı anlaşılmaktadır. 1967 yılında, belediye'ye yazılan evrakta, medrese girişi kapısının sağındaki dükkanlardan, medrese giriş kapısına göre üçüncü dükkan olan 17 nolu parseldeki dükkanda, betondan mamul asma kata çıkan merdiven dolayısıyla, kemer ve tonoz kısımlarında tahribat oluştuğu, ifade edilmiştir. Yine aynı yazıda, dükkana yapılan ocağa, baca temin etmek için faaliyetler yapıldığından bahsedilmektedir. 1968 yılında, Koruma Kurulu, dükkan içinde başka düzenlemelerin yapılmamasına karar vermiştir.[274]

Medrese, 1978 yılına kadar Belediye'nin yayın deposu olarak kullanılmıştır. 1985 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü, medreseyi, Kubbealtı Vakfı'na tahsis etmiştir. Kubbealtı Vakfı, 1986 yılında, medresede onarım faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu dönemde, dershane kısmı, cami olarak kullanılmaktadır. Dershane'nin, medrese avlusuna açılan kapısı, Kubbealtı Vakfı tarafından kilitlenmiştir. Avlu içerisinde yer alan su kuyusuna toprak doldurulup çiçek dikilmiştir. 1987 yılında, kubbelerin kurşun kaplamalarının, çeşmenin ve türbenin tamirleri ile medresenin caddeye bakan cephesinin yenilenmesi ve hazirenin

[274] Kurul Arşivi, 7310

temizliğinin yapılması öngörülmüştür.[275] 1990 yılında, Kültür Bakanlığı'na bağlı yetkili kurumların denetiminde, çeşme yapısının restorasyonun yapılabileceğine, Koruma Kurulu tarafından karar verilir. Bu restorasyon, aynı yıl içerisinde tamamlanmıştır. Çeşmenin üzerindeki daha önceki yıllarda yapılmış olan yağlı boyanın temizlenmesi gibi, ufak çaplı çalışmalar yapılıyor.[276] 1996 yılında, medresenin doğalgaz dönüşümü onaylanmıştır. 1997 yılında, medresenin kurşun kaplamalarının yenilenmesinin gerektiği rapor edilmiştir. 1999 Marmara Depremi'nden sonra medresenin batı ucundaki hücrenin kubbesinden büyük bir sıva parçası dökülmüş, kemer ve pandantiflerinde çatlaklar gözlenmiştir. Türbenin cephelerinde yer alan dendanlardan bazıları düşmüştür.[277] Koruma Kurulu arşivindeki 1999 tarihli bir raporda, taşıyıcı duvarlarda büyük çatlaklar olduğu, taş örgünün birbirinden ayrıldığı belirtilmektedir. Yine aynı raporda, türbe, iç kısımdan askıya alınarak yonu taşı kaplamalı duvarların sağlamlaştırılması, çürük olan yonu taşlarının yerine sağlamlarının yerleştirilmesi şeklinde öneriler yer almaktadır.[278] Hasarlı olan türbe, 2001 yılında, onarılmıştır.[279]

2.6 / Darülfünun Binası

Günümüzde Basın müzesi olarak kullanılmakta olan ve esasında ilk olarak Darülfünun olarak inşa edilen binanın yapımına, 1865 yılında başlanmış[280] ve inşaat 1869 yılında tamamlanarak, binanın açılışı, 1870 yılında yapılmıştır.[281] İnşaatın uzun sürmesinin sebebi, Hocapaşa Yangını neticesinde, inşaatın yapımına, ara verilmesidir.[282] Çizimlerini Giovanni Battista Barborini'nin yaptığı binanın[283] inşaat işlerinin takibini Tanas Kalfa yapmış[284] binanın inşa masraflarının belirlenme işini ise, Ali Vasfi Kalfa yürütmüştür.[285] İhsanoğlu, yanlışlıkla, Ali Kalfa'nın binanın

[275] Bkz., (230), ÖZAY, 21
[276] Kurul Arşivi, 7310
[277] Bkz., (230), ÖZAY, 22
[278] Kurul Arşivi, 7310
[279] Bkz., (230), ÖZAY, 22
[280] Gözde ÇELİK, İstanbul Tarihi Yarımadasında Tanzimat Dönemi İdari Yapıları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 156
[281] Ekmeleddin İHSANOĞLU(1990), Darülfünun Tarihçesine Giriş, Belleten, C:LIV, S: 210, 718
[282] Beşir AYVAZOĞLU, "Divanyolu, Bir Caddenin Hikayesi", 72
[283] Cengiz CAN, Tanzimat ve Mimarlık, Osmanlı Mimarlığının 7. Yüzyılı, Uluslarüstü Bir Miras, 134
[284] Bkz., (280), ÇELİK, 156
[285] Bkz., (281), İHSANOĞLU, 699-738, Vesika 3-4

yapım işlerini yürüttüğünü söyler.[286] Söz konusu bina, Divanyolu'nda, Sultan Mahmud Türbesi'nin hemen yanında bulunmaktadır ve bugünkü binanın bulunduğu noktada, daha önce bir miri fırın bulunmaktaydı.[287] (Bkz Resim 1.4.2)

2.6.1 / Miri Fırın

Bu fırın, Desterecilerbaşı diye tabir edilen yere inşa edilen fırınla birlikte, muhtemelen H:1244/M:1829 yılında inşa edilmiştir. 1244 yılında, söz konusu yapılacak fırınların içerisinde, birer fırın olması tasarlanmıştı. Lakin tek fırının yetmeyeceği düşünülerek her iki francala ekmek fırını için de çifter fırın ve bunlara kafi gelecek değirmenler, su haznesi ve su mecraları yapılmıştır. Ayrıca söz konusu fırınlara yapılan eklentiler sebebiyle, başlangıçta belirlenen arazi yeterli olmamış ve çevredeki arsa sahiplerinden de arsa satın alınmak suretiyle fırınlar inşa olunmuştur. Bu iki fırının toplam masrafı, 3 Yük 49.982 kuruş tutmuştur. Fırınların bütün masraflarını, Zahire Nazırlığı karşılamıştır.[288] Çemberlitaş'taki fırının H:1267/M:1851 yılında, bazı kısımları, 3.264,5 kuruş bedelle tamir edilmiştir.[289] Miri fırın, iki katlı kargir bir yapıydı ve ahşap bir çatıya sahipti. Yapının, mezar külliyesine bakan duvarının ikinci katında uzun dikdörtgen pencereleri bulunmaktaydı. (Resim 1.4.2)

2.6.2 / Binanın Geçirmiş Olduğu Tamirler

Darülfünun binasının geçirmiş olduğu tamirlerle ilgili bilgiler vermeden önce şu noktaya dikkat çekilmesi gerekmektedir. Yükseköğretim kurumu olarak açılan Darülfünun, henüz tam anlamıyla kurumsallaşabilmiş değildir. Bunu şuradan anlamaktayız ki; kurum için ilk olarak Ayasofya Camii yakınlarında 1846 yılında inşasına başlanan yapı,[290] 1865 yılında tamamlanmış ve inşa amacına aykırı olarak aynı yıl, çok büyük bir bina olması sebebiyle Maliye Nezareti tarafından kullanılmaya başlanmıştır.[291] Bununla birlikte, dersler, söz konusu binanın inşaatı

[286] A.g.m., 710
[287] Bkz., (282), AYVAZOĞLU, 71
[288] BOA, C.BLD, 37/1817 (12 Şaban 1244/ 17 Şubat 1829)
[289] BOA, İ.MVL 198/6162, Sayfa No.3(22 Rebiülevvel 1267/25 Ocak 1851), ayrıca BOA, A.)MKT.NZD 27/11, Sayfa No: 1 (10 Rebiülahir 1267/12 Şubat 1851)
[290] Bkz., (283), CAN, 134
[291] Bkz., (281), İHSANOĞLU, 710

bitmeden, 1863 yılından itibaren çok yoğun olmamakla birlikte başlamıştır.[292] Tam olarak tespit edilememekle beraber, İhsanoğlu, kurumun 1870-1873 yılları arasında hizmet verdikten sonra kapandığını söyler.[293] Ayrıca, Çemberlitaş'taki bina, Mülkiye Mektebi, Maarif Nezareti ve Belediye Fen ve İmar Şubesi gibi farklı kurumlar tarafından kullanılmıştır.[294] Bu arada Darülfünun, 1873'ten sonra Çemberlitaş'taki binayı, Maarif Nezareti ile birlikte kullanıyor olabileceği gibi farklı binalarda da hizmet vermiş olabilir. Nitekim birinci Darülfünun binası, daha inşaat halindeyken, 1861 yılında Maliye Nezareti'nin[295] ve 1863 yılında Darülfünun'un kullanım mekanı olmuştur. Söz konusu bilgileri zikretmemizin sebebi, tarihi vesikaları incelerken Darülfünun kurumunun hizmet verdiği bina veya binalar birbirleriyle karıştırılabilir ve çok fazla kurumun binada yerleşmiş olması da Çemberlitaş'taki yapıyı, tarihi vesikalarda tam olarak ayırt etmeyi zorlaştırabilir. Çünkü, bu kurumlar, ilgili semtte, farklı binalarda da hizmet vermiş olabilir. Bütün bunları söyledikten sonra, yapının geçirmiş olduğu tamirler hakkında bilgi verebiliriz.

İlk olarak, H:1291/M:1874 yılında, Darülfünun binasının bazı mahallerinin tamire ihtiyaç duyması sebebiyle Şehremaneti Dairesinden, muayene yaparak keşif defteri hazırlaması istenmektedir.[296] Yine H:1292 yılı Safer ayında, Darülfünun binasının bazı mahallerinin tamire ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Yapıya yağmur suyu aktığından ve sofa ile abdesthane kısımlarının tamir olması gerektiğinden ve dış yüzeydeki sıvaların döküldüğünden ve su oluklarının dahi bozulmuş olduğundan bahsedilir.[297] H:1292 yılı Cemaziyelevvel ayında, Maarif Nezareti binasının kiremitlerinin hasarlı olduğu anlaşılır.[298] H:1292 Recep ayında, Darülfünun binasının tamiri karşılığında, 2560 kuruş, Maarif veznesinden ödenmiştir.[299] H:1293 Şaban ayında, Darülfünun binasının bazı mahallerinin tamire ihtiyaç duyması hasebiyle Şehremaneti'nden görüş alındıktan sonra 15.009 kuruş bedelle tamir işi Hacı Hristo

[292] A.g.m., 706-710
[293] A.g.m., 736
[294] Bkz., (280), ÇELİK, 160
[295] Bkz., (281), İHSANOĞLU, 705
[296] BOA, MF.MKT, 21 /110 (17 Şevval 1291/ 27 Kasım 1874)
[297] BOA, MF.MKT, 26/148 (26 Safer 1292/ 3 Nisan 1875)
[298] BOA, MF.MKT, 28/159 (12 Cemaziyelevvel 1292/ 16 Haziran 1875)
[299] BOA, MF.MKT, 30/169 (3 Recep 1292/ 5 Ağustos 1875)

Kalfa[300] üzerinde takdir kılınmış ve kontrat senedi hazırlanmıştır.[301] Yine H:1293 Şaban ayında, Çemberlitaş'taki Darülfünun binasının harap durumda olduğu ifade edilmektedir.[302] H:1293 Zilkade ayında, Darülfünun binasına ait olukların, çinko ile tamir edilmesinin, daha çabuk çürüyeceği endişesiyle uygun olmadığından, daha önceki gibi kurşun yaptırılarak Şehremaneti tarafından hazırlanmış olan Keşfi Sani defterine eklenmesi gerektiği söylenmiştir.[303]H:1294 Muharrem ayında, Darülfünun binası tamir edilmiş olmasına rağmen mektebin hela taşlarının altındaki döşemelerin çürümesi sebebiyle taşların çökmüş olduğu ve yağmur suyunun cereyanı için bir miktar çinko boruya ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir.[304] H:1294 Muharrem ayında, Eski Maarif Dairesi'nin alt katındaki odaların, kitaplarla çeşitli aletlerin ve makinelerin saklandığı bir nevi depo olması ve ayrıca bu mekanların tamire ihtiyaç duyması sebebiyle Nafia Nezareti'nin bu odalara taşınmasının uygun olmadığından ve ilgili kurumun başka bir yere taşınmasının uygun olacağından bahsedilmiştir.[305] H:1294 Recep ayında, Maarif Nezareti Dairesi'nin, harap ve tamire muhtaç durumda olan Muhtar Bey Konağı yerine, Çemberlitaş'taki Mektebi Mülkiye olarak kullanılması düşünülen Darülfünun binasına taşınmasının uygun olduğu ifade edilmiştir.[306] H:1295 Zilhicce ayında, iki sene evvel Maarif Dairesi olan Darülfünun binasının tamir olmuş mahallerinin masraflarının Beytülmal tarafından ödenmiş olmakla beraber halihazırda, kiremitlerden bazılarının bozuk olması sebebiyle yağmur yağdıkça yapının su aldığından ve bazı tavan sıvalarının dökülmekte olduğundan bahsedilir.[307] H:1296 Muharrem ayında, yine aynı konu zikredilir.[308] H:1310 Safer ayında, Divanyolu'nda halihazırda tamir edilmekte olan binanın Keşfi Evvel'inin dışında ilave edilmesi lüzum görülen tamirlerin belirlenmesi için mühendis ve kalfa gönderilmesi gerektiğinden bahsedilir.[309] H:1315 Zilhicce ayında, Maarif Dairesi'nin halihazırda kullandığı binanın yetersiz olması sebebiyle Maarif Nazırı Münif Paşa zamanında tamir görmüş olan Çemberlitaş'taki binaya

[300] 1850'li yıllardan 1880'li yıllara kadar, yapı işlerinde azınlık mimarların aktif olduğunu görmekteyiz.
[301] BOA, MF.MKT, 42/68 (7 Şaban 1293/ 28 ağustos 1876)
[302] BOA, MF.MKT, 43/78 (29 Şaban 1293/ 19 Eylül 1876)
[303] BOA, MF.MKT 45/39 (15 Zilkade 1293/ 2 Aralık 1876)
[304] BOA, MF.MKT 46/3 (7 Muharrem 1294/ 22 Ocak 1877)
[305] BOA, MF.MKT 46/21 (23 Muharrem 1294/ 7 Şubat 1877)
[306] BOA, MF.MKT 50/15 (6 Recep 1294/ 17 Temmuz 1877)
[307] BOA, MF.MKT 58/203 (28 Zilhicce 1295/ 23 aralık 1878)
[308] BOA, MF.MKT 59/24 (1 Muharrem 1296/ 26 aralık 1878)
[309] BOA, MF.MKT 150/102 (29 Safer 1310/ 2 Eylül 1892)

taşınılmasının, arzu edilen bir durum olduğu ifade edilmiştir.[310] Bu son belgede ismi geçen Münif Paşa, ilk olarak 1294 Safer ayında, Maarif Nezareti Nazırlığı'na atanır. Ancak H:1294 Şevval ayında görevden ayrılır ve bunun takibinde H:1295 Rebiyülahir ayında, göreve tekrara iade edilmiştir. Münif Paşa, H:1297 Rebiyülahir ayında, görevinden ayrılmıştır. H:1302 Zilhicce ayında, tekrardan Maarif Nezareti Nazır'lığına atanır ve nihayet H:1309 Muharrem ayında, Nazırlık görevinden ayrılır.[311] H:1315 tarihli vesikada, Münif Paşa zamanında yapılan tamirler ifadesiyle H:1293 yılı ikinci yarısındaki ve H: 1294 Muharrem ayındaki tamirler kast edilmiş olabilir.

2.6.3 /Darülfünun Binasının Kullanımı

Darülfünun binası, 1908 yılında Şehremaneti'ne devredilmiştir. 1983 yılına kadar Belediye'nin çeşitli birimlerini barındırdığı gibi bir süre de Eminönü Kaymakamlığı olarak hizmet vermiştir. Gazeteciler Cemiyeti'nin önerisi üzerine bina, 1983 yılında Basın Müzesi olarak kabul edilmiş ve 1984-1988 yılları arasında onarılmıştır. Bu sırada, binaya iki asma kat eklenmiştir. 1999 depreminde duvarı çatlayan bina, restorasyona alınmış ve dış cepheleri boyanmıştır. Çelik, yılını belirtmemekle beraber binanın, tüm iç kısmının yıkılıp yeniden düzenlenerek çelik putrel döşeme ve betopan duvarlar ile restore edilmiş olduğunu aktarır.[312]

2.6.4 / Darülfünun Binasının Mimari Özellikleri

Kargir olarak inşa edinen yapının döşemeleri ahşaptandır.[313] Uzunlamasına dikdörtgen bir plan şemasına sahip olan yapı, (Harita 2.6.1) zemin katla beraber üç kattan ibaret olup üst katların cephelerinin Türbedar Sokağı ile Divanyolu Caddesi'ne bakan cepheleri; yan kısımlarda ve cephe merkez kısımlarında, alt kat duvar hizasından bir miktar dışarı çıkıntı yapmaktadır. (Resim 2.6.1) Söz konusu uygulama, bir nevi ahşap yapılardaki çıkma düzenlemesinin kargir bir yapıya uygulanmış halidir. Zemin katın pencereleri, kare kesitli dikdörtgen pencerelerle basık kemerli yine dikdörtgen pencereler halindedir. Üst kat cepheleri, Neoklasik

[310] BOA, Y.PRK.MF 4/11 (29 Zilhicce 1315/ 21 Mayıs 1898)
[311] Ali BUDAK, "Batılılaşma Döneminde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını : Münif Paşa", Yayımlanmamış Doktora Tezi, 60-70
[312] Bkz., (280), ÇELİK, 163
[313] A.g.t., 163

üslupta yuvarlak kemerlere sahip ve birer derin niş görünümünde uzunlamasına dikdörtgen pencerelerle, ikinci katın merkez ve yan taraftaki çıkmalarında yer alan iyon başlıklı sütunlarla oldukça hareketli bir görünüm arz eder. Üst kat cephesi ile alt katın birleşme noktasında ve üst katın bitiminde derin birer kornişin Türbedar Sokak ve Divanyolu cephesinde uzandığı görülür. Divanyolu cephesi, ikinci kat merkez çıkmasında, balkon şeklinde bir düzenleme bulunmaktadır. Türbedar Sokak yönünde binanın dikdörtgen planı, bir miktar içeri çekilme yapmıştır. Söz konusu alan yangın merdiveni olarak kullanılmaktadır. Yapının zemin katındaki odalarda, matbaa makineleri sergilenmektedir. Kat döşemeleri sökülerek iç mekan, tamamen değiştirilmiştir. Yapıda, ikinci katta bulunan altı adet korint başlıklı sütun, korunmuştur. Sütunların bulunduğu alan, sergi salonu olarak değerlendirilmiştir. Sütun başlıklarının hemen yanında, cam yüzeyli asma katın döşemesi görülmektedir.[314]

Semavi Eyice, bu binanın, Ayasofya Camii civarında yapılmış olan birinci Darülfünun binasına biraz benzediğini ve iç kısımda, süslemesi biraz bozulmuş olmakla beraber, yer yer ilim ve fenni temsil eden tavan nakışlarının göründüğünü belirtir.[315] Çelik, kalem işleri ve köşe madalyonlarıyla süslü bir tavanın ve mermerden kıvrım dallar halinde oymalarla bezeli bir şöminenin fotoğrafını gördüğünü aktarır.[316]

2.7 / Çemberlitaş Hamamı

Çemberlitaş'ta, Divanyolu'nda, Vezir Hanı'nın yanında ve Köprülü Külliyesi'nin karşısındadır.[317] Ayrıca, günümüzde mevcut olmayan Elçi Hanı da hamamın karşısındaydı.[318] Mimar Sinan'a ait eserlerin listelendiği kaynaklardan Tuhfet-ül Mimarin'de, adı geçmektedir.[319] Hamam yapısının en erken tarihli görünümü, Köprülü suyolları haritasındadır. (Şekil 2.7.1) Giriş kapısının üzerindeki Şair Sai Mustafa Çelebi tarafından yazılmış sekiz mısralık kitabeye göre, 1584

[314] A.g.t., 163
[315] Semavi EYİCE, İstanbul (Tarihi Eserleri), Darülfünun-Üniversite, İslam Ansiklopedisi, s,1214/109-110
[316] Bkz., (280), ÇELİK, 163
[317] A.D.ERTUĞRUL, Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Mevcut Hamamları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 39
[318] M.N.HASKAN, İstanbul Hamamları, 97
[319] Bkz., (317),ERTUĞRUL, 39

yılında, Valide Nurbanu Sultan tarafından inşa ettirilmiş olan hamam,[320] Nurbanu Valide Sultan'ın Üsküdar'da yer alan külliyesine gelir getirmesi amacıyla yaptırılmıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde, III. Sultan Murad Hamamı olarak geçmektedir.[321] Reşad Ekrem Koçu, hamamın iç kısmında, Farisi ve Türkçe olarak Köprülü Mehmed Paşa tarafından mermer üzerine yazılmış yazılar bulunduğunu aktarır. Söz konusu yazılar, sıcaklık bölümünde, köşelerdeki halvet hücrelerini ayıran kapıların üstlerindeki alınlıklarda bulunmaktadır. Eyice, bunların Köprülüler'e ait olup olmadığının araştırmaya muhtaç olduğunun ifade eder.[322] Haskan, halvetlerden sol tarafta olanların üzerinde 1584 tarihinin; sağ tarafta olanlarında ise 1770 tarihinin geçtiğini ifade etmekte ve buna dayanarak yazıların Köprülü'ye ait olamayacağını söylemektedir.[323] Eyice, kadınlar giriş kısmının, soğukluk kısmı kesilmeden önce, Sultan Mahmud Türbesi civarında olabileceğini söyler.[324]

Çemberlitaş Hamamı, çifte hamam olarak planlanmıştır. (Plan 2.7.1) Erkekler soğukluk kısmının girişi, Vezirhan Caddesi üzerinde olup dışarıdaki zemin seviyesinin çok yükselmesi yüzünden çukurda kalmıştır. Her iki kısmın soyunma yerleri, geçişi köşe tromplarıyla sağlanmış büyük birer kubbeyle örtülmüştür.[325] Her iki soyunmalık kısmında, üç adet galeri katı vardır.[326] Aru, 1949 tarihli eserinde, erkekler soyunmalığına bir şirvan katı eklenmiş olduğunu ve buralara, hususi soyunma hücrelerinin ilave edildiğini aktarır.[327] Soyunma yeri kubbelerinin tepelerinde, birer aydınlık feneri vardır. Eyice, önceden her iki kubbede de mevcut olan bu mimari unsurdan, yalnızca kadınlar kısmındakinin mevcut olduğunu beyan eder. İnce sütunlara dayanan kemerlerin taşıdığı bir kubbecikle örtülü olan aydınlık feneri, zarif bir biçimde bezenmiştir.[328] (Resim 2.7.1) Kuruçay, geçirilen bir tadilat sebebiyle yerinden çıkarıldığını söylediği erkekler soyunmalık kubbesindeki aydınlık

[320] S.EYİCE, Çemberlitaş Hamamı, TDV İslam Ansiklopedisi, C:8, 267
[321] A.KURUÇAY, İstanbul'un Yüz Hamamı, 66, 68
[322] Bkz., (320), EYİCE, 267
[323] Bkz., (318), HASKAN, 101
[324] Bkz., (320), EYİCE, 267
[325] A.g.m., 267
[326] Bkz., (317), ERTUĞRUL, 39
[327] K.A.ARU, Türk Hamamları Etüdü, 114
[328] Bkz., (320), EYİCE, 267

fenerinin, yenilenerek yerine konulduğunu açıklar.[329] Hamamın soğukluk kısmının sağ tarafından, Haskan'ın ifade ettiği üzere yeni açılan bir kapı ile yakın zamana kadar kağıt deposu olarak kullanılan kadınlar kısmına geçilmektedir. Haskan, 1995 yılında, buranın faal olduğunu iletir.[330] Üçer kubbe ile örtülü ılıklık mekanlarının yan taraflarında, bina kitlesinden taşkın olarak yapılmış helalar vardır. [331] Ilıklık kısmında, geç dönemde yapılmış bir çeşme yer alır.[332] Sıcaklık mekanları, dıştan kare olup içten on iki köşelidir. Onikigen ile dış kare arasında kalan dört köşeye, kubbeli halvet hücreleri yerleştirilmiştir. Sıcaklık kısımlarının kubbelerini taşıyan mermer sütunların, baklavalı başlıkları vardır. Mermer bölmelerle ayrılan köşe halvet hücreleri, ortaya birer kapı ile açılırlar. Bunların üstlerine beyitler işlenmiş, ayrıca üçgen biçimindeki alınlıkları, tomurcuklarla bezenmiştir. [333] Köşelerdeki küçük yıkanma mekanları ile bunların arasındaki duvarlar boyunca, gömme sütunlu niş görünümü oluşturulmuştur.[334]Ertuğrul, sıcaklık bölümünün göbek taşında, Eyice'nin var olduğunu söylediği taş kakma tezyinatın [335] yerinde olmadığını, aktarmaktadır.[336]Suyu ve yeraltı ısıtma tertibatı vasıtasıyla sıcaklıkların taban ve duvarlarını ısıtan külhan, binanın arka tarafında yer alır.[337]

Goodwin, Vezir Hanı'nın güney duvarından, Çemberlitaş hamamının erkekler kısmının kuzeydeki yan duvarına, bir geçit vasıtasıyla doğrudan erişim olduğunu iddia etmektedir. Aslında, Vezir Hanı'nın dışarıda olan hela kısmı, hamamın erkekler kısmı helalarıyla birleşmektedir. Bu durumda iddia edilen geçit, helalar arasında olup hiç de matah olmayan bir girişe yol açmış oluyordu. İki helanın bitişik olmasının daha muhtemel nedeni, şehrin kanalizasyon sistemine ortak bağlantı sağlanmasıydı.[338]

[329] Bkz., (321), KURUÇAY, 69
[330] Bkz., (318), HASKAN, 100
[331] Bkz., (320), EYİCE, 267
[332] Bkz., (317), ERTUĞRUL,39
[333] Bkz., (320), EYİCE, 267
[334] N. ERGİN, İstanbul'da Hamam İşletmeciliği: On Yedinci ve On Sekizinci Yüzyılda Çemberlitaş Hamamı, Çev.A.Ö.Erozan, 186
[335] Bkz., (320), EYİCE, 268
[336] Bkz., (317), ERTUĞRUL, 40
[337] Bkz., (334), ERGİN, 187
[338] A.g.k., 199

2.7.1 / Hamamın Geçirmiş Olduğu Tamirler

Hamamın tespit edilebildiği kadarıyla, geçirmiş olduğu tamirler ve müdahaleler aşağıda sıralanmıştır.

Divanyolu'nun genişletilme çalışmaları kapsamında, 1868 yılında, Hamamın Divanyolu'na bakan kadınlar soğukluk kısmının bir miktarı yıktırılmıştır.[339] Yıkılan kısım, altta dikdörtgen, üstte yıldız biçiminde pencereleri olan bir duvarla kapatılmıştır.[340]

1880 yılında, Hacı Ahmed ve Mahmud Cemil Efendiler ile Ayşe Feride Hanım'ın tasarrufunda olan hamam yapısının, tamire muhtaç suyollarının onarılması için Hazine-i Evkaf'a müracaat edilmiştir. Hamam külhanının sokak kapısından itibaren ve hamam dahilinde bulunan su yollarının tamirinin hamam tasarrufunda olduğu; külhan kapısına kadar hariçte yer alan su yollarının tamirinin ise Evkaf-ı Hazine'ye ait olduğu anlaşılmıştır. Hamam haricindeki suyollarının tamiri, 10.500 kuruş tutarla Eyüp Bölükbaşı Mustafa Usta üzerinde karar kılınmıştır. Ancak, hariçteki suyollarının tamirine güç yetirilemeyeceği hasebiyle, hariç kısımdaki suyollarının onarımı işi, Şehremaneti dairesine havale edilmiştir.[341]

H.Glück, 1916-17 yıllarında İstanbul'da, hamamları incelediği sırada, bu hamamın bir yangın geçirdiğini ve camekanın içiyle kapısı dışındaki ahşap dükkanların yandığını bildirir. O sıralarda burası, Askeri Tebhirhane olarak kullanılıyordu. Bunun için iki kısım arasında kapılar açılmış ve kadınlar kısmına, kazanlı bir modern ısınma tesisatı konulmuştur.[342] Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin 1917 yılına ait bir vesikadan kaynakla yaptığı çeviride, "Çemberlitaş Hamamı'nda çıkan yangının söndürülmesinde, üstün gayretleri görülen görevlilere takdirname verildiği" ifadesi geçmektedir.[343] Söz konusu belge, Glück'ün ifade ettiği yangınla alakalı olabilir. 1919 yılında, Çemberlitaş Hamamı, bir yangın daha geçirir. Yangın, hamamın odun ambarında yer alan ve İrade-i Askeriye'ye ait olan Ecza-i Tıbbiye

[339] Bkz., (8), ÇELİK, 50
[340] D.ORCAN, Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamların İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 66
[341] BOA, İ.ŞD, 52/2900 (26 Zilkade 1297/ 30 Ekim 1880)
[342] Bkz., (320), EYİCE, 267
[343] BOA, MF.MKT, 1226/48 (29 Recep 1335/ 21 Mayıs 1917)

sandıkları arasındaki otların, kazayla alev alması sebebiyle, sabah vakti başlamış olup hemen yan binada yer alan Maarif Nezareti'nce, aynı gün içerisinde söndürülmüştür. İfade edilmiş olduğuna göre, bu yangın gece veya akşam vakti olsaydı, Maarif Nezareti binası çok zarar görecekti.[344] Aru, 1949 tarihli eserinde, erkekler hamamının işlemekte olduğunu ve kadınlar kısmının metruk olduğunu ifade eder. Ayrıca, soyunmalık kısımlarının cadde üzerindeki cephelerine, dükkan yerleştirilmiş olduğunu aktarır.[345]

1966 yılına ait bir raporda, halihazırda Divanyolu'na bakan cephesinde iki küçük dükkanın yer aldığı ve geri kalan kısmının talaş deposu olarak kullanıldığı kadınlar soğukluk kısmında, söz konusu kısmın işyeri haline getirilebilmesi için bir takım tahribatların yapıldığıyla ilgili bir ihbar yapıldığı, geçer. Bunun üzerine yapılan incelemede, caddeye bakan dükkanlardan birinin kaldırılarak kubbeli kısmın, cadde ile bağlantısının sağlandığı ve kubbeli mekanın içinde, iç mimariyi bozucu mahiyette tadilatlar yapıldığı tespit edilmiştir. İlgili kısım boş olduğu için, hamam sahibinin, betonarme bir asma kat yapmak suretiyle, bu kısmı dükkan haline getirmek istediği, anlaşılmaktadır. 1968 yılında, kadınlar kısmı, lokanta olarak hizmet vermektedir. 1969 tarihli Koruma Kurul'u kararında, soğukluk kısmında halihazırda var olan betonarme asma katın kullanılmaya devam edilmesi, bunun dışında asma katta herhangi bir ilave tadilat yapılmaması gerektiği belirtilir.[346] Hamamın erkekler kısmı, 1972-73 yıllarında, İlban Öz tarafından büyük ölçüde tamir edilmiştir.[347] Haskan, kadınlar soğukluk kısmının, bir dönem börekçiye kiraya verildiğini, yıkanma yerlerinin ise kağıt deposu olarak kullanıldığını ve 1988 yılında faaliyete geçtiğini açıklar.[348]

1993 tarihli bir raporda, kadınların hamama girişi için, erkekler soğukluk mahallinin arkasından bir geçit sağlandığı, kadınlar soğukluk kısmının halihazırda dükkan olarak kullanıldığı ve erkekler soğukluk bölümünün birinci ara katının, gerekli onarımlar yapılarak aynen muhafaza edildiği, ikinci katın ise kısmen elden geçirildiği, kadınlar ve erkekler sıcaklık bölümleri arasındaki geçitin, güvenlik

[344] BOA, MF.MKT, 1239/71 (6 Zilhicce 1337/ 2 Eylül 1919)
[345] Bkz., (327), ARU, 114
[346] Kurul Arşivi, 7223
[347] Bkz., (320), EYİCE, 267
[348] Bkz., (318), HASKAN, 101

sebebiyle yalnızca iki taraflı kapı ile kapatıldığı, hamam cephesine eklenmiş yapılara mülkiyet hakkı sebebiyle dokunulamadığı ifade edilmektedir. Bu yıllarda, kadınlar soğukluk kısmı, halı satış mağazası olarak kullanılmaktadır.[349] Haskan, hamamın erkekler giriş kısmının kapısının üzerinin, kiremit döşeli bir saçakla korumaya alınmış olduğunu, 1995 tarihli eserinde aktarır.[350]

Ergin, 2002 tarihli eserinde, kadınlar soğukluk kısmının, Mimar Halil Onur yönetiminde, orijinal işlevine yeniden kavuşturulmakta olduğunu aktarır.[351] 2003 tarihli bir raporda, hamamın restorasyonu için Korumu Kurulu tarafından onaylanan projenin bazı sakıncalarına değinilmektedir. Erkekler ve kadınlar soyunmalık kısımları arasındaki duvarda yeni bir kapı açılması için kargir duvarın yıkılmasının gerektiği, bunun ise yapının depreme karşı dayanıksız hale gelmesine sebep olacağına değinilir. Onaylanan proje ile hamamın özgün döşeme seviyelerine, hamam soyunmalıklarının temel donanımı olan sekilerin durumuna ve soyunmalık ile ılıklık döşemeleri seviyeleri arasındaki kot farkına dikkat edilmeyerek, anıtın zarar görmesine sebep olunacağından bahsedilir. Projeyi hazırlatan mimarın, paftalara yeteri kadar kot koymayarak, kesitleri eklenen dükkanlardan geçmeyecek şeklinde ayarlayarak, yaptığı müdahaleleri gözden saklamaya çalıştığı, raporda geçer.[352] Hamam, günümüzde, asli görevinde kullanılmaktadır. Kadınlar Soğukluk kısmında, Divanyolu Caddesi'ne cephe olarak, kaligrafik ürünler satış dükkanları bulunmaktadır. Hamamın, Çemberlitaş Meydanı'na bakan cephesindeki muhdes binalarda, çeşitli esnaf hizmet vermektedir.

2.8 / Nuruosmaniye Külliyesi

Nuruosmaniye Külliyesi, ticari hareketliliğin yoğun olduğu ve Bizans devrinde Constantinus Forumu olarak kullanılan alana inşa edilmiştir. Constantinus Forumu, 325-330 yılları arasında, Septimus Severus dönemi sütunlu caddenin sona erdiği noktada düzenlenmiş, yuvarlak biçimli alandır. Forumun, günümüz kent kotunun yaklaşık 4m. aşağısında olduğu düşünülen Hellenistik ve Roma dönemi

[349] Kurul Arşivi, 7223
[350] Bkz., (318), HASKAN, 98
[351] Bkz., (334), ERGİN, 186
[352] Kurul Arşivi, 7223

nekropolünün 1.5m. kadar doldurulması ile elde edildiği bilinmektedir. [353] Günümüzde Çemberlitaş Sütunu olarak tabir edilen anıt, forumun ortasında yükselmekteydi.

Külliyenin kurulduğu topografyanın geçmişteki görünümleriyle ilgili bilgiler, tarihi minyatürlerde ve haritalarda karşımıza çıkmaktadır. Cristoforo Buondelmonti'nin 1422 tarihli çiziminde, üzerinde haç bulunan Çemberlitaş Sütunu'nun çevresinde seyrek bir şekilde küçük yapıların var olduğu görülmektedir. Bu çizimde, forumdan Dikilitaş dışında bir eser kalmadığı dikkat çeker. (Bkz. Şekil 1.2.2) Giovanni Andrea Vavassore'nin 16.yy'a ait olan kuşbakışı harita çiziminde, Çemberlitaş Sütunu'nun etrafında, kırmızı çatılı küçük yapılar görülmektedir. (Bkz. Şekil 1.4.1) İlgili görsele bakılacak olursa, 16.yy'da külliyenin bulunduğu alanda anıtsal ölçekte bir yapı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, söz konusu tarihte, Çemberli Sütunun hemen yakınında var olan Atik Ali Paşa Külliyesi'ne çizimde yer verilmemiş olması, forumun bulunduğu alanda başka yapıların da olabileceği sonucunu çıkarmaktadır. Ancak, Necipoğlu, Vavassore Haritası'nın, 1479 yılında yapılmış kayıp bir çizimden kaynaklandığını söylemektedir. [354] Atik Ali Paşa Camii'nin Vavassore Haritası'nda olmamasının sebebi, bu durumdan kaynaklanmış olabilir. 17.yy'ın ikinci yarısında hazırlanmış olan Köprülü Su Yolları haritasında, Çemberlitaş Sütununun etrafında, kiremitle örtülü sivil konut örnekleri görülmektedir. Atik Ali Paşa Külliyesi'nin ve Çemberlitaş Hamamı'nın dışında anıtsal bir yapı göze çarpmaz. (Şekil 2.8.1) 18. yy'da hazırlanan Bayezid Su Yolları Haritası'nda Nuruosmaniye Külliyesi'nin yer aldığı görülmektedir. (Şekil 2.8.2)

Külliye, Tarih-i Cami-i Şerif-i Nuru Osmani risalesine göre; cami, medrese, imaret, kütüphane, vakıf hademe odaları, çeşmeler ve sebilhane yapılarından; T.S.M.A D. 9869 numaralı belgeye göre ise cami, medrese, kütüphane, imaret, sebilhane, çeşmeler, dükkanlar ve yıkılıp yeniden yaptırılan imam, müezzin ve kayyım odalarından oluşmaktadır.[355] Külliyenin bir de türbe yapısı bulunmaktadır.

[353] E.F. ALİOĞLU - O. AYDEMİR, Nuruosmaniye Camii ve 2010-2012 Yılları Restorasyonu, Restorasyon Yıllığı Dergisi, 78
[354] G.NECİPOĞLU, Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür, 108
[355] Filiz BAŞBAYDAR, " Nur-u Osmaniye Külliyesi, Tarihsel Belgeler Işığında Külliyenin Yapım Süreci, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 37

Külliye 1749-1755 tarihleri arasında inşa edilmiş olup [356] Fatma Hatun Mescidi'nin bulunduğu alanda inşa edilen caminin mimarı Simon Kalfa'dır; ancak bazı kaynaklarda mimarın Mustafa Ağa olduğu, Simon Kalfa'nın ise onun yardımcısı olduğu belirtilmektedir.[357] Bina Katibi Ahmet Efendi'nin yazdığı belgeye göre; cami inşasında Bina Nazırı Derviş Efendi, Bina Emini Ali Ağa, Bina Kalfası Simon Kalfa, Bina Katibi Ahmet Efendi adlı kişiler görev almıştır.[358]

Fatma Sultan Mescidi'ne ait arsanın yetmeyeceği görülerek çevredeki çeşitli vakıflara ve kişilere ait emlak, istimlak edilerek daha geniş bir arazi elde edilmiştir.[359]

2.8.1 / Cami

Caminin inşasında kargir olarak mermer, küfeki ve od taşı kullanılmıştır. Yapıda, taşıyıcı sistemi güçlendirme amacıyla yoğun demir kullanımına yer verilmiştir. Yapıda inşaata giren demir malzeme; kiriş, gergi, simit, kenet, zıvana olarak tanımlanmaktadır.[360] Nuruosmaniye Camisi; topografyanın eğimli olmasına bağlı olarak yükseltilmiş bir su basman üzerinde yükselmekte ve iki minareli, tek kubbeli baldaken bir ana mekan, çıkıntılı bir poligonal mihrap, doğu ve batıda yan revaklar, beş açıklı son cemaat yeri ve on dört kubbeli poligonal bir iç avlu kısımlarından oluşmaktadır.[361] Yapının bu poligonal iç avlu dışında bir dış avlusu vardır. (Plan 2.8.1) Nuruosmaniye Camisi'nde, Barok üslubun ayrıntılarda yoğun bir şekilde kullanımının ve oval bir plan düzeni gösteren avlu kısmının dışında, tek kubbeli harim mekanın gelişimi açısından fazla bir yenilik görülmemektedir.[362]

Mihrap kısmı, Osmanlı cami mimarisinde, dışa doğru çıkıntı yapan, alçak ve küçük bir yarım kubbeyle örtülü bir mihrap halindedir. Caminin 25.75 m. çapındaki kubbesi, dört büyük kemer ile dört köşedeki ağırlık kulelerine oturtulmuştur. Yüksek ve geniş kubbeyi duvarlara binen kemerler taşımaktadır. İç mekan düzenine baktığımızda, harimi çepeçevre dolaşan galeriler, duvarda açılan ve yüksekte dolaşan

[356] Fatih KÖSE, "Arşiv Belgelerine göre Nuruosmaniye Cami İnşası Tamirleri ve Onarımları", Restorasyon Yıllığı Dergisi, 26-27
[357] Ahmet GÜLEÇ, Nuruosmaniye Camii'ne Ait Malzemelerin Nitelik ve Problemlerinin Analizi, Restorasyon Yıllığı Dergisi, 65
[358] Bkz., (353), ALİOĞLU - AYDEMİR, 85
[359] A.g.m., 81
[360] A.g.m., 85
[361] A.g.m., 83
[362] Y.ÇORUHLU, Türk İslam Sanatının ABC'si, 105

sürekli localar halindedir. Bunların altındaki revaklar da diğer camilere göre ana hacmin içine taşmaktadır. Mihrabın sağında ve solunda birer mahfil bulunmaktadır. Soldaki Hünkar Mahfili; sağdaki, Kadınlar Mahfili'dir.[363] Caminin doğusunda yer alan rampa ile Hünkar Mahfili'ne çıkılır. Cami içinde sütunlar üzerine yerleştirilen mahfil, dört parça halinde ilerleyen, tuğra ve motiflerle bezenmiş ahşap kafeslerle çevrilmiştir.[364]

Caminin pencereleri beş sıra halindedir. Kuzeydeki cümle kapısının üzerinde müezzin mahfili bulunur. Camideki yazılar, tek bir hattatın elinden çıkmamıştır. Burada hattat olarak altı farklı isim zikredilmektedir. Caminin içinde, minberin sağındaki pencere üzerinde ve avlunun sağındaki kapının dış yüzünde yer alan yazılar, Ali Bin Murad tarafından; cümle kapısının avluya bakan yüzünde yer alan ayet ile caminin içindeki kuşak yazılar, Mumcuzade Mehmed Bin Ahmed Rasim Efendi tarafından; iki yan kapının iç yüzündeki ayetler, Yedikuleli Seyyid Abdülhalim Efendi tarafından; diğer celi hatlar ise Katipzade Mehmed Refi Efendi tarafından yazılmıştır.[365] Caminin dış görünümü, pencerelerin büyüklü küçüklü sıralanışı, "S" ve "C" kıvrımları, silmeler gibi unsurlarla oldukça hareketli bir düzende tasarlanmıştır.

Revaklı avluda barok başlıklı sekiz adet porfir sütun üzerinde dokuz revak kubbesi ve son cemaat yerindeki dört adet sütun üzerinde de beş kubbe bulunmaktadır. Revaklı avlunun cami ile birleştiği iki noktada barok taş külahlı, ikişer şerefeli iki minare yükselmektedir.[366]

Temel çalışmalarında, bütün inşaat sahasına, uçları demirli, 2.63 m. uzunluğunda ahşap kazıklar çakılmıştır. Bu temel yapısı üzerine, caminin bodrum katı inşa edilmiştir.[367] Caminin temelini oluşturan bodrum katının zemini, horasan,

[363] Oğuz CEYLAN, "Nuruosmaniye Camii Röleve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri, Restorasyon Yıllığı Dergisi, 45
[364] Bkz., (355), BAŞBAYDAR, 69
[365] Zübeyde CİHAN ÖZSAYINER, "Nuruosmaniye Camii'nin Hat Düzeni", Restorasyon Yıllığı Dergisi, 116
[366] Bkz., (363), CEYLAN, 45
[367] Bkz., (353), ALİOĞLU - AYDEMİR, 86

kireç ve moloz gibi malzemelerden oluşan bir harçla oluşturulmuştur.[368] Bodrum katta, avlu ile revak iç çeperleri ve cami ana mekanı iç çeperleri doğrultuları arasına ya da arkasına alt yapı ayakları, duvarları inşa edilmiştir. Birbirlerine kemer ve tonozlar ile bağlanan kalın ayaklar ile güçlü bir alt yapı sistemi oluşturulmuştur. Ayaklar arasında yer yer havuzlar bırakılmıştır. Bütün açıklıklarda ahşap gergiler kullanılmış, bodrum kat yüksekliğince, belli seviyelerde, düzenli bir hatıl sistemi oluşturulmuştur. Cami, dokuz seviyede, çift demir cıvatalarla kuşatılmıştır.[369]

2.8.2 / Medrese

Mimar Mustafa Ağa tarafından inşa edilmiş olan medrese, Türk barok devri üslubundadır. Medresenin batı tarafındaki duvara bitişik olarak külliyenin imareti yer alır. [370] Klasik medrese şemasında, 12x12m. ölçülerindeki avlu çevresinde toplanan giriş eyvanı ve avlunun tam karşısındaki dershane ile on iki odadan ibarettir. Yuvarlak kemerli revaklı kare avlunun etrafındaki odalar kubbe; revakların arkasındaki köşe odalar ise tonoz ile örtülüdür. Medresenin külliye avlusuna bakan kesme taş cephesi boyunca cümle kapısı yükselmektedir. [371] (Bkz. Plan 2.8.1)

2.8. 3/ İmaret

Asimetrik planlı olan imaretin 8x12m. ölçülerinde, küçük bir avlusu vardır.[372] İmaretin küçük avlusunun planı, girişin karşısında bulunan güney duvarının ortasının geriye alınmasıyla, üç kenarlı bir çokgen meydana getirilmiştir. [373] İmaret; yemekhane mekanı, büyük bir mutfak, erzak ambarı ve ıslak hacimlerden oluşmaktadır. Giriş eyvanının iki yanında biri büyük, diğeri daha küçük iki oda bulunmaktadır. Avlunun bir duvarı doğrudan medreseye bitişik ve sağırdır. Sağır duvarın karşı tarafında dikdörtgen planlı ve tonoz örtülü yemekhane, avlu girişinin karşısında da büyük mutfak yer almaktadır. Günümüzde medrese ve imaret, yatılı Kuran kursu olarak kullanılmaktadır. Kullanım sırasında camekanlarla kapatılmış olan revaklar ve nişler özgün durumda değildir[374] (Bkz. Plan 2.8.1)

---

[368] Bkz., (357), GÜLEÇ, 65
[369] Bkz., (353), ALİOĞLU - AYDEMİR, 86-87
[370] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 106
[371] Bkz., (363), CEYLAN, 46
[372] A.g.m., 46
[373] A.BUDAK, Gücü Besleyen Mimarlık: Osmanlı İmaretleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 613
[374] Bkz., (363), CEYLAN, 46

2.8.4 / Kütüphane

Bodrum kat üzerinde zeminden yükseltilen ve bir okuma salonuyla deposu olan kütüphanenin iki girişi vardır. Merdivenlerle çıkılan iki kapıdan kuzey yönündeki "Humayun Kapısı"dır. Kapı üzerindeki kitabede "Beşikten mezara kadar ilim talep ediniz." anlamlı bir Hadis-i Şerif, Arapça olarak hak edilmiştir. Güneydeki kapı ise genel kullanım için yapılmıştır.[375] Kütüphane, çokgen bir plan şemasına sahiptir. Çokgen planlı okuma salonu, bir ana kubbe ve yarım kubbelerle örtülüdür. Okuma salonunda, 14 mermer sütun, barok kemerlerle birbirine bağlanmıştır.[376]

Sütunların çevresinde, duvar hareketlerini izleyen revaklarla çevrili bir koridor bulunmaktadır. Kitap deposu da okuma salonu gibi poligonal bir plana sahiptir.[377] Cephe düzenine baktığımızda, alt pencerelerin lokma parmaklıklı ve içten demir kapaklı, üst pencerelerin ise revzen pencereli olduğunu görürüz.[378] Revaksız giriş kapıları, pilastrlarla zenginleştirilip birer taç kapı gibi ele alınmıştır.[379] Yapıda; küfeki taşı, tuğla, mermer malzeme, yapı malzemesi olarak kullanılmıştır.[380] (Bkz. Plan 2.8.1)

2.8.5 / Türbe

Hünkar mahfili rampasının arkasında yer alır. Köşeleri yuvarlatılmış kare planlı, kubbeyle örtülü ana mekandan ve ona eklenmiş dikdörtgen planlı, tonoz örtülü bir birimden oluşan türbeye giriş, yuvarlak kemerli ahşap kapıdan sağlanmaktadır.[381] Giriş bölümü, sütunlar üzerinde yükselen ve yuvarlak kemerleri olan üç birimli revak düzenindedir. Giriş cephesinde barok özellikli dalgalı kornişler yer alır. (Bkz. Plan 2.8.1)

---

[375] Bkz., (225), BUDAK, 253
[376] Bkz., (363), CEYLAN, 46
[377] Bkz., (225), BUDAK,.253
[378] Bkz., (363), CEYLAN, 46
[379] Soner ŞAHİN, "Değişim Sürecinde Osmanlı Mimarlığı III.Ahmet ve I.Mahmut Dönemi (1703-1754)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, 138
[380] Tuğba KELEŞ OCAKCAN, "18.Yüzyıl Osmanlı Kütüphanelerinin Yapım Teknikleri ve I.Mahmut Kütüphanesi Restorasyon Uygulaması Üzerine Bir Değerlendirme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 33
[381] Bkz., (355), BAŞBAYDAR, 84

2.8.6 / Sebil ve Çeşme

Sebil ve çeşme, Nuruosmaniye Camii'nin batı cephesinde yer alır. Sebil, eğrisel korniş profilleri, kartuşların üç boyutlu tasarımları, sütun başlıklarındaki volütlerin üzerindeki deniz tarağı motifleriyle iki katlı başlıkları, saçağı ve eğrisel öğelerden oluşan bitkisel arabesk demir şebekeleriyle barok üslubun plastik öğelerinden biri olmuştur. Çeşme de günümüzde hasar görmüş olmakla birlikte, barok üslubun özenli bir örneğidir.[382]

2.8.7 / Dükkanlar

Külliyenin konumlandığı suni terasın altındaki avlunun üç tarafına, arazinin kuzeydoğuya doğru olan eğimine uyarak değişik boyutlarda 142 adet dükkan yerleştirilmiştir.[383]

2.8.8 / Külliyenin Geçirmiş Olduğu Tamirler

Külliye, 1766 ve 1894 depremlerinde yıkılmayıp çok hasar görmüştür. 1766'da, inşasının tamamlanmasından on bir yıl sonra meydana gelen depremde, yapı, hafif derecede hasar görmüştür. 1894'teki depremde, caminin sadece medhal kısmı yıkılmıştır. 1826'da meydana gelen Hocapaşa Yangını'nda, 1864'teki yangında ve 1865 senesinde meydana gelen büyük Hocapaşa Yangını'nda, külliye büyük ölçüde hasar görmüştür. 1890 ve 1897 senelerinde meydana gelen şiddetli fırtına sonucu, caminin minarelerinden birinin külahı kırılmıştır. 1761'den 1762'ye kadar olan bir yıllık dönemde, cami ve vakfa bağlı diğer yapılara, 36.354 kuruş harcama yapılmıştır. 1780 yılında, caminin camları, mismar-ı mahlut, eski kurşunları, alemi ve sebili tamir edilmiş ve yenilenmiştir. 1857'de caminin minareleriyle gerekli görülen bazı yerleri, 15.398 kuruş masrafla tamir edilmiştir. 1863 senesinde, medresenin tamire muhtaç yerleri için yapılan keşif sonucunda, tamiratı, 8.750 kuruşa, Küçük Yorgi Kalfa'nın yapmasına karar verilmiştir. 1864 yılında meydana gelen yangında, caminin hasar gören bazı yerlerinin tamiri için yapılan keşif sonucu, 24.750 kuruş gerekli olduğu görülmektedir. 1866 yılında meydana gelen büyük bir yangının sonucunda, caminin etrafındaki imaret, mekteb, Mahfel-i Hümayun ile diğer bazı yerlerin kurşunları erimişti ve telef olmuştur. Bunlarla diğer bazı küçük

[382] Bkz., (363), CEYLAN, 46
[383] A.g.m.,46

çaplı tamirat için 51.000 kuruş masrafla Hacı Artin Kalfa üzerinde karar kılınmıştır. 1890 yılında meydana gelen bir fırtına sonucu, caminin minarelerinden birinin külahının kırıldığı, daha önce de birkaç defa aynı sebeple minare külahlarının kırıldığı anlaşılmaktadır. Külahların yeni bir tarzda, 20.000 kuruş harcama ile yenilenmesi uygun görülmüştü. 1891 yılında, caminin minarelerinin onarımı, 21.800 kuruş masrafla başlamış olup bu rakama daha sonradan 10.577 kuruş ilave edilmiştir. 1892'de cami, medrese, imaret ve külliyenin diğer birimlerinin bazı yerleri, tamire muhtaç bir durumdaydı. Tamir için keşif yapılmış ve 65.334 kuruş masrafla gereken tamirin gerçekleşeceği belirtilmiştir. 1896 yılında, caminin kurşunlarıyla diğer bazı yerlerin tamiri için 44.331 kuruş masraf çıkartılmıştır. 1898 yılında, 44.000 kuruş masrafla, caminin tamirinin gerçekleşeceği öngörülmüş ancak tamirat başladığında, bu miktarın tamir için yetersiz olduğu anlaşılmış ve yeniden keşif yapılmıştır. Bu keşfe göre, tamiratın gerçekleşebilmesi için 57.569 kuruş gerekmekteydi. 1906 senesinde, caminin Mahfel-i Hümayun'u ile Sultan Osman Türbesi'nin bazı yerleri fırtınadan dolayı hasar görmüştür. Hasar gören yerlerin tamir bedeli, 15.428 kuruştu. 1908'de caminin, 15.000 kuruş masrafla tamirine başlanmış, keşif harici, tamire muhtaç yerler olduğu görülmüş ve bunun için 4.911 kuruşa ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. 1909'da imaret ve türbe kısımlarının tamiratı için yapılan keşif sonucu, 5.582 kuruş masraf gerektiği anlaşılmıştır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde, külliyedeki tamir edilecek yerlerin tespiti ve masrafı için gereken tutar, 67.785 kuruştur.[384]

Nuruosmaniye Camii, 2010-2012 yılları arasında kapsamlı bir restorasyon geçirmiştir. Yapının altında suni bir tepe olarak yapılmış ve temel görevi gören bodrum katında, duvarların içinde ve duvarların arasında yer alan ahşap malzemeli gergilerin ve hatılların büyük bir bölümünün mantarlaşmış ve çürümüş olduğu görülmüştür. Temel yapısındaki gergi ve hatıllardan özelliğini kaybetmiş olanların yerine, paslanmaz çelikten oluşan hatıl ve gergiler kullanılmıştır. Hatıl ve gergilerin çevresindeki boşluklar, yapının özgün harcına benzer bir harçla doldurulmuştur.[385]

[384] Bkz., (356), KÖSE, 31-36

[385] Feridun ÇILI, "Nuruosmaniye Camii, Bodrum Kat Ahşap Hatıl, Gergi Boşluklarının Onarımı", Restorasyon Yıllığı Dergisi, 100-101

Yapılan restorasyon çalışmalarında, daha önceki yılarda yapılan restorasyon faaliyetlerinde bir takım hatalar tespit edilmiştir. Yapının üst örtüsünde kullanılan kurşun malzeme, daha önceki yıllarda yanlış müdahalelere maruz kalmış ve bunun neticesinde, yağmur sularının binanın iç sistemine girmesine bağlı olarak, yapıda kullanılan metal aksam korozyona uğramıştır. Su, nem ve rutubet sonucu rutubete uğrayan demir malzemede şişme meydana gelmiş ve buna bağlı olarak da mermer ve taş malzemelerde, çok sayıda parça kopmaları, yarılmalar ve çatlamalar meydana gelmiştir. [386] Caminin üst örtüsünden su alma sorununa karşın, kurşun örtü, detaylara uygun olarak yeniden yapılmıştır. Korozyona bağlı olarak parça kaybına uğramış olan taş ve mermer malzemelerin tamiri için, tekrar korozyon oluşmaması amacıyla çürütülen taş ve mermerler içerisindeki mevcut demir kenet ve zıvanaların pasları temizlenip üzerine koruyucu boyalar sürülerek sorunun tekrardan oluşmasının önüne geçilmiştir. Çürütülen kısımlara konulan mermerlerde, paslanmaz çelik zıvana ve kenetler kullanılmıştır. İç kısımlardaki mermer ve taş yüzeylerin temizliğinde, kumlama yöntemi kullanılmıştır. Caminin bodrum katında ise üst örtülerden gelen drenaj sisteminin bozulması sebebiyle su birikmiş ve bodrum katında olan havalandırma pencerelerinin kapalı olması nedeniyle aşırı nem ve rutubet oluşmuştur. Söz konusu sorunlar, mantar, kalker ve sarkıt oluşmasına neden olmuştur. Bodrum katındaki moloz ve balçık temizlenmiş, drenaj sistemine müdahale edilmiş, havalandırma pencereleri işler hale getirilmiştir. Caminin tamamında is ve kirden oluşan siyah tabaka, kumlama yöntemi ile temizlenmiştir. Harim içerisinde; kubbe geçiş elemanlarında ve beden duvarları yüzeyinde, çimentolu sıva tespit edilmiş ve bu sıvalar raspa edilmiştir. Kalem işi raspası yapılmış, mevcut kalem işinden bir kısım bırakmak kaydıyla orijinal kalem işi ortaya çıkarılmıştır. Cami içerisindeki ahşap kısımlarda ve süsleme tezyinatında onarım faaliyetleri yapılmıştır.[387]

[386] Bkz., (353), ALİOĞLU – AYDEMİR, 88

[387] Sait DURAK, "Restorasyon Sorunları Çerçevesinde Nuruosmaniye Camii", Restorasyon Yıllığı Dergisi, 104-106

BÖLÜM 3

ÇEMBERLİTAŞ'TAN BEYAZIT'A KADAR OLAN YAPILAR

3.1 / Atik Ali Paşa Külliyesi

Külliye, vakfiyesindeki kayıtlara göre; cami, medrese, imaret, hanikah ve kervansaray yapılarından oluşmaktadır.[388] Atik Ali Paşa Külliyesinin günümüze ulaşan yapıları; cami, türbe, medrese ve mektepten ibarettir.[389] Külliyenin banisi, II.Bayezid'in sadrazamı olan Hadım Ali Paşa'dır.[390] (Plan 3.1.1)

3.1.1 / Cami

Hadikat-ül Cevami'de diğer bir adının da Sedefçiler Cami olduğu geçmektedir.[391] Müller, caminin, Ali Paşa'ya ait köşkün civarında inşa edildiğini söyler.[392] Cami portalinin üzerindeki ayet yazılı levhanın sol köşesinde, H.902(M.1497) tarihi yazılıdır. Bu mabedin inşa tarihini verir.[393] Semavi Eyice, makalesinde, H.915 tarihli bir vesikaya dayanarak külliyenin inşa tarihinin, H.912 değil de H.915(1509) olduğunu ileri sürer.[394] Tabhaneli camiler grubunda yer alan Atik Ali Paşa Cami[395], beş kubbeli bir son cemaat yeri, bir eksen üzerinde büyük bir kubbe ile bir yarım kubbe ve yanlarda ikişer kubbeli, daha küçük hacimlerden meydana gelmektedir. (Plan 3.1.2) Harimi, bir tam, bir yarım, sağ ve solda ikişer küçük kubbelerin örttüğü bir sahadan ibarettir.Yarım kubbenin altındaki mihrap kısmı, diğer kısımlardan 20 cm. daha yüksektir.Sağda ve solda, çift kubbeli hacimleri

[388] Bkz., (14), TAYŞİ, 202
[389] D. MAZLUM, "1766 İstanbul Depremi, Belgeler Işığında Yapı Onarımları", 168
[390] Bkz., (91), AYVERDİ, 108
[391] Bkz., (138), AYVANSARAYİ - SATI. vd, 207
[392] Bkz., (3), MULLER-WIENER, 371
[393] Vakıflar Müdürlüğü İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi, 5219
[394] S. EYİCE, Atik Ali Paşa Camii, TDV İslam Ansiklopedisi, C:4, S.65
[395] Bkz., (72), CANTAY, 51

ayıran kemerin dolgusunu taşıyan, 140x140 ebatında birer ayak bulunmaktadır. Fakat, bu ayakların eskiden yuvarlak sütun olduğu, 1553-1555 yılları arasında İstanbul'da bulunan ve camiyi tarif eden Dernschwam sayesinde anlaşılır. Bu sütunların etrafının doldurularak kareye çevrildiği veya tamamen kaldırılarak kareye dönüştürüldüğü, Yüksel tarafından iddia edilir.[396] Bu caminin içinde, yarım kubbe altında, tromp olmamasına karşın ilginç ve büyük bir mukarnas uygulaması vardır.[397] Mihrap, mermerden klasik üslupta, yedi sıra stalaktitlidir. Minber, beyaz ve siyah mermerden olup sadedir. Portalin iki yanında, içeri kısımda birer niş bulunmaktadır.[398] Portalin üstünde, Hattat Sami'nin H:1314 yılında yazdığı "İnnes salate" ayeti vardır. Bu levhanın sol köşesinde de H:902 tarihi görülür.[399] Son cemaat yeri revak sütunlarının dördü mermer ve ikisi porfirdir. Sütun başlıkları klasik üslupta stalaktitlidir.[400] Cami, tümüyle kesme küfeki taşından yapılmış, iç yüzeyler sıvanarak örtüler ve kemer içleri, kalem işleriyle bezenmiştir. Tek şerefeli minare, caminin güneybatı köşesindedir.[401] İnciciyan Seyahatnamesinde, "Gyllius'un, Atik Ali Paşa Camii'nin sütunlarının, altıncı mıntıkadaki Konstantinus Meydanı'nın tezyinatından alındığı ifadesi", geçmektedir.[402] Gyllius'un ifadesi doğru kabul edilirse, camide devşirme malzemelerin kullanıldığı iddia edilebilir. (Resim 3.1.1)

3.1.2 / Medrese

Külliyenin medresesinin ilk yapılışında oda sayısı 16'dır. Daha sonra tramvay hatları döşenirken yolun genişletilmesi sırasında öndeki dört hücre kesilmiş ve geridekilerin üstüne dört hücre eklenmiştir.[403] (Resim 3.1.3) Yapının bugünkü giriş kapısı, binanın karakteriyle uyuşmamaktadır. Binanın revaklarını meydana getiren on sütundan, dershane önündekiler yeşil mermer, diğerleri beyaz mermerdir. Bu iki sütunun kaideleri, yuvarlak profilli, diğerleri sekiz kenarlıdır. Bütün kemerler

[396] Bkz, (64), YÜKSEL, 163, 168, 171
[397] D. KUBAN, "Osmanlı Mimarisi", 209
[398] Bkz., (64), YÜKSEL, 163, 168, 171
[399] Vakıflar Müdürlüğü İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi, 5219
[400] Bkz., (64), YÜKSEL, 163
[401] Bkz., (389), MAZLUM, 169
[402] Bkz., (6), İNCİCYAN, 51
[403] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 104

yuvarlak olup revaklar kubbelidir.[404] Müller, avlu revaklarında kullanılan sütunların, devşirme olduğuna değinir.[405] Avluda şadırvan bulunmamaktadır.[406] Medresede, sadece, dershane, kesme taşla yapılmıştır. Diğer duvarlar, moloz taş-tuğla, almaşık sıralarla örülmüştür. Bütün odaların revak cephesinde ocaklar, oda girişindeki duvarlarda iki küçük hücre vardır. Odaların tümü, ikişer pencere ile dışarıdan ışık alır.[407] Medrese, orijinal görünümünü, 19.yy'ın ikinci yarısında kaybetmiştir. Orijinal haliyle, ortada bir avlu ve üç yönde revaklar ve medrese hücreleri bulunmaktaydı. (Plan 3.1.3) Yapının dershane hücresi dışa taşkın bir şekilde konumlandırılmıştır.

3.1.3 / İmaret

Külliyenin imareti, hazirenin yanında, Çemberlitaş'ı saracak şekilde yapılmış, yol düzenlemesi esnasında zarar görmüş ve son kalan izleri de 1912-14 tarihleri arasında kaldırılmıştır.[408] Alman ressam Melchior Lorichs'in 1553-55 tarihleri arasında yaptığı gravür, imaret ile ilgili bilgi vermektedir.(Şekil 3.1.1) Lorich'in gravüründe, dört kubbe ve ince bacalarla gösterilen binanın, imaretin bir parçası olduğu söylenebilir. Zira, Semavi Eyice'nin, Atik Ali Paşa Camii ile ilgili makalesindeki resimde, hemen hemen Çemberlitaş'a yanaşmış harabelerin üzerinde, iri, sekiz köşeli bir baca görülmektedir. Bu tip baca, gravürde yoktur. Mutfak bacası olduğu ileri sürülebilir.[409] (Resim 3.1.4) 16. yy'ın ilk yarısında, Matrakçı Nasuh tarafından hazırlanan Mecmua-i Menazil adlı eserdeki İstanbul Minyatürü'nde, Çemberlitaş'ın hemen yanı başında yer alan Atik Ali Paşa Camii'nin bitişiğinde, kurşun örtülü bir yapı göze çarpmaktadır. (Şekil 3.1.4) Söz konusu yapıda, yüksek kasnaklı üç kubbeli mekanın önünde, beş gözlü bir revak dizisi yer alır. İlgili görünüm, muhtemelen, yapının cepheden görünümünü yansıtmaktadır. Çünkü, yapının hemen yanında yer alan Atik Ali Paşa Camii de cepheden yansıtılmıştır. Minyatürdeki bu yapının, Külliyeye ait olan imaret yapısı olması gerekir. Lorich'in gravüründe, imaret binasının dört kubbeli kısmı görülmektedir. Gravürden, yapının

[404] Bkz., (64), YÜKSEL, 172
[405] Bkz., (3), MÜLLER, 371
[406] Bkz., (64), YÜKSEL, 172
[407] Bkz., (397), KUBAN, 209
[408] Bkz., (14), TAYŞİ, 202
[409] Bkz., (64), YÜKSEL, 174

dört kubbeli kısmın dışında, bölümlerinin de olduğu anlaşılır. (Bkz Şekil 3.1.1) Ayrıca, Semavi Eyice'nin makalesinde ekli olan fotoğrafta, Çemberlitaş'ın hemen gerisinde yer alan harabe halindeki yapıda, kubbeli mekanlar yer alır. (Bkz. Resim 3.1.4) 1896 tarihli bir vesikada, tamir edilmesi gereken yapılar arasında, imaret de zikredilir. En azından söz konusu tarihte, imaret yapısının henüz ayakta olduğunu görürüz.[410] Aydın Yüksel, imaretin olduğu alanın, 1956 yılında düzenlendiğinden bahseder.[411]

3.1.4 / Kervansaray

Günümüze ulaşmayan yapılardan kervansarayın, 1865 Hocapaşa Yangınında harap olan ve 1880'lerde ortadan kalkan Elçi Hanı olabileceği ileri sürülmektedir.[412] 1510-1511 yıllarında, caminin karşı tarafında, yaptırılmıştır. Burası, ileriki yıllarda İstanbul'a gelen elçilerin ikametgahı olmuştur.[413]

3.1.5 / Mektep

Vakfiyede yer almayan mektep yapısı, cami avlusuna açılan açıklığın hemen yanında olup cephesi Divanyolu caddesine bakmaktadır. Alt katında dükkanlar bulunan iki katlı mektep binası, Aydın Yüksel'e göre ilk yapılışında hankah olabilir.[414] Aksoy, 1967 tarihli eserinde, yapının iyi durumda olduğunu lakin, üst katın ev olarak kullanılması nedeniyle planın bozulmuş olduğunu ifade eder.[415](Resim 3.1.5)

3.1.6 / Hanikah

Vakfiyede adı geçen hanikahın nerede bulunduğu bilinmemektedir.[416]

[410] BOA, BEO, 770 /57703 (12 Zilkade 1313/25 Nisan 1896)
[411] Bkz., (64), YÜKSEL, 174
[412] Bkz., (394), EYİCE, 66
[413] Bkz., (3), MULLER-WIENER, 373
[414] Bkz., (64), YÜKSEL, 174
[415] Ö.AKSOY, Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme, 76
[416] Bkz., (389), MAZLUM, 168

3.1.7 / Türbe

Vakfiyede yer almayan altıgen planlı, kubbeli türbenin kime ait olduğu ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir.[417] Türbe, birçok yapıda gördüğümüz gibi, mihrap duvarı arkasındadır. Ali Paşa, Anadolu'da şehit olduğu için, türbede lahdi yoktur.[418]

3.1.8 / Külliyenin Geçirdiği Tamirler

Müller'in söylediğine göre, 1587'deki büyük yangında, bir olasılıkla imaret yanar ve caminin kurşun damı erir. 1648 depreminde ve 1633,1652 yıllarında çıkan yangınlarda zarar gören cami onarılır. Sadrazam Hekim Ali Paşa tarafından caminin ana kapısı tarafındaki çeşme yaptırılmıştır.[419] Caminin 1766 yılında meydana gelen deprem sebebiyle büyük oranda hasar gördüğünü, H:1179/M:1766 tarihli bir hesap defterinden anlamaktayız. Yapıda gerekli olan tamirat işlerinin belirlenmesi için İsmail Halife ile Ebubekir Halife görevlendirilmiştir. Keşif defterine göre camiyle beraber külliyenin tamiri için 17.449 kuruş bedel belirlenmiştir. Yapının kubbesi ve taşıyıcı öğeler büyük oranda zarar görmüştür. Caminin onarılması için gerekli olan demir, kereste, taş gibi malzemelerin çokluğu hasarın boyutunu yansıtır. İlgili belgede minarenin de tamire ihtiyaç gördüğü anlaşılmakla beraber mektep ve medrese yapılarında da tamir çalışmalarının yapıldığı anlaşılır. [420]

Topkapı Sarayı Arşivi'ne kayıtlı bir vesikada, caminin orta kubbesinin tamamıyla ve minarenin ise şerefesine değin harap olduğundan bahsedilir. Ayrıca mektep yapısıyla beraber külliyenin bazı yerleri de tamire muhtaçtır. [421] Aydın Yüksel, bu belgenin tarihinin, muhtemelen 1058/1648 tarihine ait olduğunu ve H:1058/M:1648 depreminden sonra, tahribatın meydana geldiğini söyler. [422] H:1260/M:1844 yılında, 357 kuruş bedelle medresenin lağımları temizlenmiş, camları tamir edilmiş, tulumbası yenilenmiştir. H:1264/M:1847 yılında

[417] A.g.k., 168
[418] Bkz., (397), KUBAN, 210
[419] Bkz., (3), MÜLLER, 373
[420] TSMA, D. nr.10129 (Zilkade 1179/ Mayıs 1766)
[421] TSMA, D. nr. 6775, vr.1 (3 Şevval 1214/ 28 Şubat 1800)
[422] Bkz., (64), YÜKSEL, 172

881 kuruş bedelle yine medresenin tulumbası yenilenmiş ve caminin kapısının perdesi tamir edilmiştir.[423]

H:1265(M:1848/1849) tarihli Dahiliye İradesi'nde, Atik Ali Paşa Camii'nin yıkılan minaresinin inşa edildikten sonra, masrafının, vakfına masraf kaydı olunarak Evkaf-ı Humayun Hazinesi'nden ödenmesi belirtilmektedir. [424]

Medrese, 1858-1859 yıllarında, 2.000 kuruş civarında; ertesi yıl, 1.007 kuruş masrafla tamir edilmiştir. H:1276/M:1860 tarihli bir vesikada, camii ile minarenin tamir masrafları için 3.250 kuruşun sarf olunduğu beyan edilir.[425] 1865 yılındaki büyük Hocapaşa Yangını, caminin etrafındaki bölgeye ve vakıf yapılarına zarar verir. Müller, yanlışlıkla, medresenin hücrelerinin geri alınma işinin, 1880 yılında yapıldığını söyler.[426]

1868 tarihli bir evrakta, yol genişletme çalışmaları sebebiyle, Atik Ali Paşa medresesinin caddeye denk gelen hücrelerinin yıkılması gerektiği için talebelerin geri mahallere naklettirilmesi ile ilgili bilgi geçmektedir.[427] 1870 yılında, medresede 14.000 kuruş masrafla Anastas Kalfa tarafından yapılan bir tamir görülür. Bu tamiratta, yolun genişletilmesinden dolayı, harap olanlardan başka sekiz oda daha tamir edilmiştir.[428]

H:1309(M:1892) tarihli bir vesikada, caminin onarımı için Hazine-i Evkaf dairesi tarafından yapılan keşif sonucunda, 9.924 kuruş tutarla tamir edileceği anlatılmaktadır. Söz konusu tutar, 1307 senesi mali yılına, borç kaydı olarak yazılmıştır.[429]

---

[423] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 104
[424] A. ÜSTÜN, "Osmanlı Arşivindeki İstanbul Cami ve Türbelerinin Tamirleriyle İlgili Belgeler", Yayınlanmamış Doktora Tezi, 303
[425] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 104-105, H:1276 tarihli vesika için Bkz. BOA, MVL, 836/72(Recep 1276/Şubat 1860)
[426] Bkz., (3), MÜLLER, 373
[427] BOA, A.)MKT.MHM., 405/30 (26 Zilhicce 1284/ 19 Nisan 1868), ayrıca bkz., BOA, A.)MKT.MHM. 399/64 (19 Şevval 1284/ 13 Şubat 1868)
[428] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 104-105
[429] BOA, İ.ŞD, 109 /6558 (2 Safer 1309/ 7 Eylül 1891).

H:1310/M:1893 tarihli bir vesikada, 1298 senesinde cami ve mektep yapısının tamir edilmesi üzerine borç olarak kalan 10.252 kuruşun, bir miktarının fazla hesaplanmış olduğu, gerçek fiyatın 7.174,5 kuruş olduğu ve bunun da 1298 senesine borç kaydı olarak yazılması gerektiği ifade edilmektedir.[430] Eğer, 1298 senesini hicri olarak kabul edersek 1880-1881 yıllarında, cami ve mektep yapılarında tamir faaliyetlerinin yapıldığı anlaşılır.

1893 yılında, külliye yapılarının büyük bir kısmının harap olduğu ve 14.150 kuruş masrafla tamir edilebileceği, yapılan keşif sonucunda anlaşılmıştır. Bundan bir yıl sonra vuku bulan deprem, İstanbul'daki birçok yapı gibi, Atik Ali Paşa Külliyesi'nde de büyük hasara sebep olmuştur. Ancak, tamire teşebbüs edilmesi için, 1313/1896 yılı, başını beklemek gerekmiştir.[431] H:1313/M:1896 tarihli vesikada, cami, medrese, imaret ve mektep yapılarının onarımı için 157.057,5 kuruş meblağın zikredildiği görülür. Söz konusu tamir, Şehremaneti Dairesi'nce yapılacaktır.[432] Ayverdi, H:1314 yılında gerçekleştirilen tamirde, son cemaat yerinin tahrip edildiğini ifade eder.[433] Müller, H:1314 (1896) yılında, caminin onarıldığını söyler.[434]

1937-1938 yıllarında, cami restore edilmiştir.[435] 1937-1938 yıllarındaki onarımdan sonra, caminin yanındaki mezarlık geriye alınmıştır.[436]

3.2 / Koca Sinan Paşa Külliyesi

Mimar Davut Ağa tarafından inşa edilen külliyenin yapım süreci,[437] sebil yapısının 1593/1594 yılında inşa sürecinin bitmesiyle, tamamlanmıştır.[438] Banisi, Vezir-i Azam Sinan Paşa, III.Murad ve III.Mehmed zamanlarında, beş defa

[430] BOA, İ.EV, 3 /35, Sayfa No: 1 (14 Zilkade 1310/30 Mayıs 1893). Evrakta, 1298 senesinin hicri ve rumi olduğuyla ve hangi ayda gerçekleştiğiyle ilgili bilgi yoktur.
[431] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 104-105
[432] BOA, BEO, 770 /57703(12 Zilkade 1313/25 Nisan 1896)
[433] Bkz., (91), AYVERDİ, 109
[434] Bkz., (3), MÜLLER, 373
[435] Bkz., (91), AYVERDİ, 109
[436] Bkz., (3), MÜLLER, 373
[437] N.N. ARGIT, Klasik Dönem Sonrasında İstanbul'da Küçük Külliyeler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 43
[438] E.KARAKAYA, Koca Sinan Paşa Külliyesi , TDV İslam Ansiklopedisi , C:26, 139, ayrıca bkz., (464), KONYALI, İstanbul Abideleri, Koca Sinan Paşa Külliyesi Sebili

sadrazamlık yapmıştır.[439] Sina Paşa, 1595 yılında vefat edince, Divanyolu'ndaki Mimar Davut Ağa'nın eseri olan, medrese ve sebilin de bulunduğu küçük ölçekli külliyesinin köşesindeki türbesine gömülmüştür. Sinan Paşa, Divanyolu'ndaki külliyesinin dışında, birçok cami, ticari yapı ve hayır eseri yaptırmış ve bunları vakıflarla desteklemiştir.[440] Sinan Paşa, Yemen Fatihi olarak anılmaktadır.[441] Külliye; medrese, türbe ve sebil birlikteliğinden oluşur. (Plan 3.2.1) Külliye, Çarşıkapı'da, Yeniçeriler Caddesi ile Bileyciler Sokağının kesiştiği parselde yer almaktadır. (Resim 3.2.1) Yapı topluluğu, güneyde ve batıda çevre duvarları ile kuzeybatıda dükkanlar, kuzeyde ve batıda, binalarla çevrilidir. Sebil, Yeniçeriler Caddesi ile Bileyciler Sokağı'nın kesiştiği köşeye yerleştirilmiştir. Türbe, sebilin doğusunda yer almaktadır. Medrese, bu yapıların doğusundadır, arsanın en geniş kısmına yerleştirilmiştir.[442] Külliyenin, biri Yeniçeriler Caddesi'nde, diğeri Bileyciler Sokağı'nda, iki girişi vardır.[443] Tüm yapıları güney ve batı yönünden çevreleyen dövme demir şebekeli kesme taş duvarlar, itinalı işçilik gösterir. (Resim 3.2.2) Divanyolu'na bakan avlu duvarının türbe hizasına gelen noktasında, yoldan geçenlerin dua etmesi için sivri kemerli, demir şebekeli, kemer alınlıkları rozetli büyük bir açıklık bulunmaktadır. (Resim 3.2.3) Bu çevre duvarı ile medrese arasındaki bahçe kısmı, 18.yüzyıl sonlarında hazire haline getirildiğinden, duvar kısmında düzenlemeler yapılarak kabirlerin dıştan görünümü sağlanmıştır.[444]

3.2.1 /Medrese

Medrese, avluyu üç yönden saran öğrenci hücreleri ile "U" planlı medreseler grubuna girmektedir.[445] Medrese, dershane ile buna asimetrik biçimde yerleştirilmiş olan on altı hücreden meydana gelir. Kuzey cephesinde, küçük bir çıkıntısı bulunan dershane, kare planlıdır. Sekizgen kasnaklı ve tromplu kubbesini, bir paye ile iki sütunun desteklediği kemerler taşır.[446] Dershane revaklarından ortadaki kubbe ile, iki

[439] Bkz., (437), ARGIT, 43
[440] N.YAZICI, Osmanlı Mimarlığında XVI.Yüzyılın Önemli Bir Banisi: Yemen Fatihi Gazi Sinan Paşa ve Camileri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 437-439
[441] Bkz., (438), KARAKAYA, 139
[442] S.ÖZTİRYAKİ, Koca Sinan Paşa Külliyesi Restorasyon Projesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 16
[443] Bkz.,(66),KÜTÜKOĞLU, 100
[444] D.YAVAŞ, Sinan Paşa Külliyesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:7, 4
[445] Bkz., (437), ARGIT, 44
[446] Bkz., (438), KARAKAYA, 139

yandakiler ise tonozla örtülmüştür.[447] Dershane revağı, hem dershaneye hem de medreseye girişi sağlar.[448] Dershane, plan şeması olarak tek kubbeli camileri andırır.[449] Kubbeli medrese hücrelerinin, biri avluya, ikisi dışarıya bakmakta olan üçer penceresi vardır.[450] Alttaki pencereler söveli, üsttekiler sivri kemerli ve alçı şebekelidir.[451] Baklava başlıklı mermer sütunlar tarafından taşınan kubbeli revak birimleri, avluyu dört yönden çepeçevre kuşatır.[452] Revak kubbelerini taşıyan kemerlerin arasında yer alan üçgen boşluklarda, birer tane çörten açılmıştır.[453] Avlunun ortasında, sekiz sütunceli bir şadırvan yer almaktadır.[454] Şadırvanın ortasında sekizgen planlı ve mermerden yapılmış bir havuz yer alır. Dershane ile hücrelerin kuzey kolunun birleştiği köşede yer alan beşik tonozlu bir geçit vasıtasıyla, külliyenin dış avlusuna çıkılır.[455] 1792 tarihli bir defterde, hücrelerden sekizi, darülhadis; diğer sekizi ise medrese olarak görülmektedir.[456]

3.2.2 / Türbe

Türbe, dershanenin revak kubbesinin önünde, caddeye bakan küçük hazirenin yanında yer almaktadır.[457] Çokgen planlı türbe, basık kubbeli ve giriş kısmında sundurması olan bir yapıdır. Sundurma, beş adet zarif sütunceye oturan kemerler vasıtasıyla taşınmaktadır. Giriş cephesinin dışındaki cephelerde, alttakiler dikdörtgen biçimli ve sivri kemerli; üsttekiler almaşık kırmızı-beyaz taşlarla örülmüş yuvarlak kemerli olmak üzere, çift sıra pencereler yer almaktadır.[458] Türbenin sekizgen planının köşelerinde, duvara gömülü ayaklar yer almaktadır.[459] Saçak kısmının hemen altında, yapıyı, cephe kısmında boydan boya kuşatan stalaktitli bir korniş sırası vardır. Kornişin üzerinde, palmetlerin yan yana gelmesiyle oluşmuş bir friz

[447] A.g.m., 139
[448] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 100
[449] Bkz., (72), CANTAY, 90
[450] Bkz., (438), KARAKAYA, 139
[451] Bkz., (444), YAVAŞ, 4
[452] Bkz., (438), KARAKAYA, 139
[453] Bkz., (444), YAVAŞ, 4
[454] Bkz., (438), KARAKAYA, 139
[455] Bkz., (442), ÖZTİRYAKİ, 19
[456] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 100
[457] Bkz., (437), ARGIT, 45
[458] Bkz., (438), KARAKAYA, 139
[459] Bkz., (442), ÖZTİRYAKİ, 35

bulunur.[460] Türbenin önünde, dört paye ve bir sütun üzerinde kemerlerle taşınan bir revak yer almaktadır.[461] İç mekanda her köşede beşgen payeler üzerinde, siyah mermerden stalaktitli başlıklar yer alır.[462] Türbenin içerisindeki iki mermer lahit ile üç ahşap sandukadan oluşan mezarlardan biri,[463] Koca Sinan Paşa'ya aittir.[464] (Resim 3.2.4)

3.2.3 /Sebil

Mermer bir kaide üzerinde yükselen sebilin saçaklı kubbesini[465], mukarnas başlıkları olan beş adet gömme sütunun üzerindeki kemerler taşımaktadır.[466] Cephede, gömme sütunlar arasında oluşan dikdörtgen pencere açıklıklarında, tunçtan mamul ve geometrik şekilli şebekeler yer almaktadır.[467] Kumbaracılar, şebekelerin demirden olduğunu ve sonradan boyandığını aktarır.[468] Dikdörtgen pencere açıklıkları ile mermer ajurlu geometrik süslemeleri olan kemer alınlıkları arasındaki mermer levhalarda, on altı mısra halinde tarih kitabesi yer almaktadır.[469] Bu sülüs hatlı kitabede aktarılan hadis, bir hayvana, bir ağaca, bir mümine su vermenin (sırasıyla yirmi, kırk ve yetmiş yıllık oruca denk olan) sevabına ilişkindir.[470] Bütün pencerelerde su vermeye yarayan beşer adet tas deliği bulunmaktadır.[471] Avludan sebile bir geçit vardır, bu koridorun kapısı üstünde, lacivert zeminin üzerine altın yaldızla, İnsan Suresi'nin 21. ayetinden bir kısım yer almaktadır.[472] (Resim 3.2.5)

[460] Bkz., (444), YAVAŞ, 4
[461] Bkz., (437), ARGIT, 45
[462] Bkz., (444), YAVAŞ, 4
[463] Bkz., (438), KARAKAYA,139
[464] İ.H.KONYALI (29 Aralık 1981), "İstanbul Abideleri, Koca Sinan Paşa Sebili", Yeni Nesil Gazetesi
[465] Bkz., (438), KARAKAYA, 140
[466] Bkz., (437), ARGIT, 45
[467] Bkz., (464), KONYALI(29 Aralık 1981)
[468] Bkz., (182), KUMBARACILAR, 20
[469] Bkz., (464), KONYALI (29 Aralık 1981)
[470] G.NECİPOĞLU, Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür, Çev.G.Çağalı Güven, 681-682
[471] Bkz., (130), EGEMEN, 753
[472] Bkz., (444), YAVAŞ, 5

3.2.4 / Külliyede Gerçekleşmiş Olan Tamirler

Müller, 17. yüzyıldaki büyük kent yangınları sebebiyle, külliyenin zarar görüp tamir edilmiş olabileceğini ve 1865 yılında, Hocapaşa Yangını'nda, külliyenin kısmen zarar gördükten sonra onarıldığını aktarır.[473]

1869 yılındaki tamirat, 7.950 kuruşa, Fenerli Nikola tarafından yapılmıştır. 1891 yılında, bedeli 4.800 kuruş olan bir tamirat yapılmıştır. 1904 yılında, medrese ve türbe yapıları, 23.250 kuruş masrafla, bir tamirat geçirmiştir. [474]

1907 yılında, medresenin tamiri, 17.809 kuruş masrafla, Müteahhit Yorgi Kalfa tarafından sürdürülmekteyken bazı kurşunların da tamire ihtiyaç duyması nedeniyle, tekrardan bir keşif yapılmış ve zikredilmiş olunan tutar üzerinde kesintiye gidilerek, toplamda 15.281 kuruş masrafla, tamirat yapılmıştır.[475] Kütükoğlu, 1905 yılında, Vasilaki Kalfa eliyle medrese ve türbenin 17.809 kuruş bedelle tamir edileceğini, ve bu tamire ek olarak bazı masrafların çıkması üzerine, masraf bedelinin 15.281 kuruşa çıktığını ifade eder ve tamir masraflarının, 1322 mali yılı bütçesinden karşılanacağını söyler.[476] Kütükoğlu'nun ifade ettiği tamir işi, belki de 1907 yılında, Müteahhit Yorgi tarafından yürütülen tamir işidir. Çünkü Müteahhit Yorgi'nin isminin geçtiği evrakta, masrafların 1323 mali yılından karşılanacağı yazmaktadır. Belki de tamir işi önce Vasilaki Usta'ya verilip daha sonra bir şekilde Müteahhit Yorgi'ye verilmiştir.

1897 yılında, sebil ile suyollarının ve saire noksan yerlerin tamiri, 6.205 kuruş karşılığında yapılmıştır. [477] 1909 yılında, sebil yapısı, bir tamir daha geçirmiştir. Tamir işlemleri, 4.290 kuruş bedelle sürüyorken bazı mahallerin de tamire ihtiyaç duyması sebebiyle tamir bedeli, 6.290 kuruşa çıkmıştır.[478]

Medrese'nin 20.yy başlarında onarım geçirdiği, anlaşılmaktadır. 1327 yılında, medrese şadırvanının tamirine ait bir kayıt bulunduğu gibi 1914 tarihli rapordaki,

[473] Bkz., (3), MULLER-WIENER, 361
[474] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 100-101
[475] BOA, İ.EV, 46/1 (3 Zilkade 1325/ 8 Aralık 1907)
[476] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 101-102
[477] BOA, BEO, 918/68784 (9 Şevval 1314/ 4 Mart 1897)
[478] BOA, BEO, 3613/270932 (21 Recep 1327/ 8 Ağustos 1909)

"mamur bir dershane, abdesthane, gusülhane, çamaşırhane, yeni yapılmaktadır." ifadeleri de bunu doğrulamaktadır.[479]

Şehremaneti Dairesi'nin H:1331/M:1913 tarihli ve 57 numaralı yazısında, Divanyolu'nda Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'yle Çorlulu Ali Paşa Külliyesi ve Sinan Paşa Külliyesi'nin bulunduğu noktaya kadar, cadde genişletme çalışmalarının tamamlandığından ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin çıkıntı yapması sebebiyle Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin cami, sebil ve açık türbe öğelerinin arka cihete çekilmesi gerektiğinden, aksi taktirde Çorlulu Külliyesi ile Sinan Paşa Külliyesi'nin bulunduğu noktada, düzenleme gerekeceğinden ve bunun da yetersiz olacağından bahsedilir.[480] Şehremaneti Dairesi tarafından hazırlanan ve yol genişletme çalışması ile ilgili olan planda, Sinan Paşa Külliyesi'nin sebil kısmının yol genişletme çalışması sebebiyle, bulunduğu noktadan kaldırılmak istendiği görünür. (Harita 3.2.1)Neyse ki Şehremaneti Dairesi'nin yapmak istediği genişletme çalışması, Dahiliye Nezareti tarafından kabul görmemiştir.[481]

1918 yılında, burada, yangın felaketine uğrayanlar kalmaktaydı.[482] Medrese, Cumhuriyet'e müteakip 1920'den itibaren 35 ayakkabıcı esnafı tarafından kullanılmış, 1957'de Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmesinden sonra 1950-60'da dışı tamir edilmiş, ayakkabıcılar çıkarılmış 1960'larda 20 yıllığına İ.Ü İşletme Enstitüsüne tahsis edilmiştir.[483] Medrese, 1973-1974 yıllarında kısmen onarım görür.[484] 1991 yılında, medresenin dershanesi ile dokuz hücresi, Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği'ne; beş hücresi ise Türkiye İlim ve Edebiyat Eserleri Sahipleri Meslek Birliği'ne, beş yıl süreyle tahsis edilmiştir.[485] 2017 yılında, halihazırda Hizmet Vakfı tarafından kullanılmaktadır. Sebil içerisinde, Hizmet Vakfı'na ait olan kitaplar satılmaktadır.

[479] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 102
[480] BOA, DH.MUİ., 166 /12, Sayfa No: 2 (7 Cemaziyelevvel 1331/ 14 Nisan 1913)
[481] BOA, DH.MUİ., 166 /12, Sayfa No: 4 (18 Cemaziyelevvel 1338/ 25 Nisan 1913)
[482] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 102
[483] A.g.k., 103
[484] Bkz., (3), MULLER-WIENER, 361
[485] Bkz., (442), ÖZTİRYAKİ, 14-15

3.3 / Çorlulu Ali Paşa Külliyesi

Eski kaynaklarda Irgatpazarı, Esir Pazarı, Makascılar; günümüzde Çarşıkapı olarak anılan bir mevkide, Divanyolu ile Bileyciler Sokağı'nın kavşağında yer alır.[486] 1708 yılında, Sadrazam Çorlulu Ali Paşa tarafından inşa ettirilen külliye; cami, medrese, tekke, imaret, dershane ve şadırvan birimlerinden oluşan bir bütün olarak ele alınmıştır.(Plan 3.3.1) Külliye yapılarının inşaatı, Eski Simkeşhane arsası üzerinde, 1708 yılında tamamlandığında, alelacele su temini mümkün olmadığı için, Sultan III.Ahmed'e başvurulmuştu. III.Ahmed, devlete ait olan Halkalı suyundan beş mezura suyu, Ali Paşa'nın külliye birimlerinden imarete ve şadırvanlara aksın diye, ihsan eyledi.[487] Külliye, günümüzde; hazire, çeşme,[488] medrese, zaviye(tekke), cami, dershane, kütüphane ve meşruta birimlerinden oluşmaktadır.[489] Çorlulu Ali Paşa, 1711 yılında ölünce, kendi külliyesinin haziresine gömüldüğüne göre, hazire, külliyenin mevcudiyetinden beri vardı.[490] Tanman, barok özellikler göstermesi nedeniyle, çeşme yapısının, 1766 yılından sonraki bir tarihte yapılmış ve ahşap meşrutaların 19. yüzyılın ikinci yarısında yenilenmiş olabileceğini söyler.[491] Kubilay, kütüphane yapısının, diğer yapılarla birlikte bir elden ortaya çıkmış olabileceğini düşünerek 1708 yılında inşa edilmiş olduğunu söyler. Ayrıca, 1708 yılına ait Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin VGMA 188 nolu vakfiyesinde, kütüphane yapısının da zikredildiğini nakleder.[492] Kütükoğlu, 1792 tarihli bir belgede, kütüphane yapısının isminin geçtiğini aktarır.[493] İmaret yapısının, günümüzde mevcut olup olmadığı veya halihazırda bulunan birimlerden hangisi olduğu, henüz bilinmemektedir. Öte yandan, Kubilay, 1120 tarihli vakfiyede yer alan "ve su haziresine mebni bir kütübhane-i yeganeyi ve imarete muttasıl" ibaresiyle Raşid Tarihi'nden hankah ve imaretin tamam olduğu" ibaresini nakleder. Kubilay'ın, vakfiyenin tamamını aktarmaması sebebiyle imaretin kütüphane yapısına bitişik olduğu sonucunu çıkaramayız. Ayrıca

[486] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 163
[487] BOA, AE.SAMD. III, 155/15259 (20 Recep 1120/ 5 Ekim 1708)
[488] Yaptığım incelemelerde, Tanman'ın değindiği çeşme yapısını göremedim.
[489] M.B.TANMAN, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi, İstanbul'un Kitabı III, Ed. F. GÜLDAL, 76
[490] M.AKTEPE, Çorlulu Ali Paşa, TDV İslam Ansiklopedisi, C:8, 371
[491] Bkz., (489), TANMAN, 76,78
[492] Bkz., (251), KUBİLAY, 60
[493] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 96

Raşit Tarihi'nde imaret ibaresinin geçmiş olması, imaretin varlığına işaret eder.[494] Cantay, Caminin bulunduğu avluya merdivenlerle açılan doğu kapısının üzerinde, bir mektep yapısı olduğunu söylemektedir.[495] Bu yapı, geçmişte var olmuş olsa bile, halihazırda mevcut değildir. Aksoy ise, 1967 tarihli çalışmasında, kütüphane yapısı olarak bilinen binayı, sıbyan mektebi olarak kabul etmekte ve bu yapının birkaç sene evvel restore edilerek yurt olarak kullanılmak üzere külliyedeki diğer yapılarla birlikte, bir kuruma verilmiş olduğunu iletir.[496]

Külliye birimleri içinde daha önce var olup da günümüz de olmayan dükkanları da zikredebiliriz. 1913 yılında, yol genişletme çalışmaları amacıyla yapılmış olan bir haritada, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin Divanyolu cephesinde, Tekke avlusu medhal kısmının hemen solunda bir adet ve Bileyciler Sokağı'nda Külliye cephe duvarına bitişik bir sıra dükkan yer almaktadır. Söz konusu dükkanlar, muhtemelen 1913 yılındaki yol genişletme çalışmalarında yok edilmiştir.[497] (Bkz Plan 1.4.2) Şehrin yoğun bir ticaret kesiminde yer alan külliyenin arsası, kuzey-güney doğrultusunda ikiye ayrılmış olup batıda kalan kesime, kendi içinde bir bütün oluşturan cami ile tekke; doğudaki kesime de medrese ile kütüphane yerleştirilmiştir. (Resim 3.3.2) Külliye binaları Divanyolu Caddesi'nden bir miktar geriye çekilerek, caddeye açılan tekke ve medrese girişlerinden arta kalan saha, hazireye tahsis edilmiştir.[498] Külliyenin etrafı duvarlarla çevrilidir. Divanyolu'na bakan cephede, biri tekke avlusuna; diğeri de medrese avlusuna açılan iki giriş açıklığı yer alır. Külliyenin doğu cephesindeki girişi, üst kotta yer aldığı için, caminin yer aldığı avluya, bir merdiven vasıtasıyla inilir.[499]

3.3.1 / Medrese

Medrese girişinin üzerindeki H:1120/M:1708 yılını taşıyan talik kitabenin metni, Dürri mahlaslı bir şaire aittir. Dikdörtgen planlı medrese avlusunun güneydoğu köşesinde dershane, bunun kuzeyinde kütüphane, merkezinde şadırvan ve

[494] Bkz., (251), KUBİLAY, 60-61
[495] Bkz., (72), CANTAY, 95
[496] Bkz., (415), AKSOY, 77
[497] BOA, DH.MUİ., 166/12 (14 Cemaziyelevvel 1331/ 21 Nisan 1913)
[498] Bkz., (489), TANMAN, 78
[499] Bkz., (437), ARGIT, 117

batı sınırında talebe hücreleri bulunmaktadır. Medrese şadırvanı, tekke avlusundaki şadırvana göre daha sadedir. Medreseyi teşkil eden binaların duvarları, kesme küfeki taşları ile örülüdür. Boyut ve tasarım bakımından tekke hücrelerinin eşi olan medrese hücreleri, sekiz tanedir. Tanman, bu hücrelerin kuzeydoğu köşesinde yer alan dikdörtgen planlı, aynalı tonozla örtülü farklı büyüklükteki iki mekanın, müderris ve muid odaları olabileceğini söyler.[500] Argıt, bu iki odanın medrese odası olduğunu açıklar.[501] Köşklü de bu odaları, medrese hücresi olarak nitelendirir.[502] Dershane hücrelerinin önünde, kubbeli revak birimleri bulunmaktadır.[503]Bu revak birimleri, mukarnas başlıklı mermer sütunlara oturan yuvarlak kemerler üzerinde yükselmektedir.[504] Medrese hücreleri, dikdörtgen kesitli, mermer söveli ve demir şebekeli birer pencere ile medrese avlusuna açılmaktadır.[505] Hücrelerin, tekke avlusuna açılan dikdörtgen birer penceresi daha vardır. Her hücrede, girişin karşısında bir ocak bulunur. Medrese bacaları tuğladan çokgen gövdeli olup üzeri piramidal külah şeklinde örtülü bir form gösterir.[506]

3.3.2 / Dershane

Küfeki taşından mamul sekizgen planlı dershane, basık kasnaklı bir kubbe ile örtülmüş olup batı yönünde sivri kemerli bir giriş revağına ve her cephesinde ikişer pencereye sahiptir. (Resim 3.3.3) Aynı düşey eksen üzerinde yer alan bu pencerelerin tasarımı, camideki pencerelerin aynısıdır.[507] Bu pencerelerden alttakiler dikdörtgen ve demir şebekeli olup üsttekiler sivri kemerlidir.[508] Cephesi mermer kaplı olan giriş revağı, mukarnas başlıklı sütunlara sahiptir. Revağın ortasındaki birimi kubbe ile; diğer iki birimi ise aynalı tonozlarla örtülmüştür.[509] Sütunların araları, mermer korkuluklarla kapatılmıştır. Dershaneye, yuvarlak kemerli sade bir kapı ile girilir.

[500] M.B.TANMAN, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:8, 373
[501] Bkz., (437), ARGIT, 121
[502] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 164
[503] A.PAPİLA, 18. Yüzyıl Osmanlı Külliyelerindeki Üslup Değişiklikleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 123
[504] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 164
[505] Bkz., (503), PAPİLA, 123
[506] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 164
[507] M.B.TANMAN, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c:2, 529
[508] Bkz., (503), PAPİLA, 123
[509] Bkz., (507), TANMAN, 529

Girişin karşısında mihrap, mihrabın iki yanında, dikdörtgen şeklinde birer niş vardır.[510]

3.3.3/ Kütüphane

Külliyenin doğu sınırında, dershane hacminin yanında yer alan iki katlı bir binadır.[511] Dikdörtgen planlı olan yapı, aynalı tonozla örtülmüştür.[512] Dikdörtgen pencerelerle aydınlanan kütüphane mekanı, kesme taş konsolların taşıdığı bir çıkmayla genişletilmiştir.[513]

3.3.4 / Tekke

Cami ile tekkenin yer aldığı avluya açılan giriş açıklığının üzerinde yer aldığı bilinen H:1120 tarihli kitabe, mevcut değildir. Üstü açık bir geçitten ve açık kemerli bir kapıdan sonra ulaşılan yamuk planlı avlunun doğu sınırı boyunca, medrese hücrelerinin arka duvarı, batı sınırında da tekke hücreleri sıralanır. (Resim 3.3.4) Avlunun merkezine şadırvan, kuzeyine cami-tevhidhane ve güneydoğu köşesine de Tanman' a göre selamlık birimlerini barındıran bir bina yerleştirilmiştir.[514] Tekke avlusuna açılan girişin hemen yanında ve medrese hücrelerine bitişik olan bu bölüm, kare planlı ve aynalı tonozlarla örtülü üç hücreden ibaret olup bir de yarısı kubbe ile, yarısı aynalı tonozla örtülü revak birimini barındırır. Köşklü [515] ve Argıt, [516] Tanman'ın selamlık olarak nitelendirdiği birimlere, medrese hücresi demektedir. (Resim 3.3.1) Köşklü, Çorlulu Külliyesi'ne ait VGMA 2220 nolu ve H:1119 tarihli vakfiyenin, çevirisinin bir kısmında, "Tekyei mezbure şeyhine sukenası meşruta olmak üzere dahiliye iki bab oda ve bir sofa ve bir matbah" ibaresini nakleder.[517] Bu ibarede yapılan atıfla, muhtemelen, Tanman'ın selamlık birimi dediği, aynalı tonozla örtülü üç hücre ile bu hücrelere bitişik kubbeli bir revak birimi kast edilmektedir. (Bkz. Resim 3.3.1) Bu üç hücreden ikisi, aynı ölçülerde olup diğer bir tanesi daha ufak boyutlu olarak ele alınmıştır. Kubbeli revak birimi, daha ufak boyutlu olan

[510] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 165
[511] Bkz., (503), PAPİLA, 123
[512] Bkz., (251), KUBİLAY, 63
[513] Bkz., (489), TANMAN, 81
[514] Bkz., (500), TANMAN, 372
[515] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 164
[516] Bkz., (437), ARGIT, 120
[517] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 166

hücre ile aynı sırada, diğer iki hücreye göre yan taraftadır. Muhtemelen Köşklü'nün naklettiği vakıf tercümesinde geçen matbah terimi ile, revak birimine bitişik olan küçük hücre kast edilmektedir. Şadırvan, mermerden sekizgen prizma biçimindeki haznesi ve baklavalı başlıklara sahip mermer sütunlara oturan çatısı ile klasik üslubu yansıtır. [518]

Avluda, kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve kare planlı olan tekke hücreleri pandantifli kubbelerle, güneybatı köşede bulunan dikdörtgen planlı tekke hücresi ise aynalı tonozla örtülmüştür. Basık kemerli kapılar, dikdörtgen açıklıklı pencereler, ocaklar ve dolap nişleriyle donatılmış olan bu hücrelerin önünde, mukarnas başlıklı sütunlara oturan ve aynalı tonozlarla örtülen revak sırası uzanır.[519] Tekke hücreleri, külliyenin batı duvarına bitişik olarak ele alınmıştır.[520]

3.3.5 / Cami

Cami-tevhidhane, kare planlı bir harim ile beş gözlü bir son cemaat yeri ve bunların sınırında yükselen bir minareden meydana gelir. Beş birimli son cemaat yerinin üstü, orta revakta tek bir kubbe, yan revaklarda ise aynalı tonozlarla örtülüdür. Bu giriş bölümü, muhtemelen 1766 yılı depreminden sonra yenilenmiştir.[521](Resim 3.3.5) Cami harim mekanı, tromplarla geçilen bir kubbeyle örtülmüştür.[522] Es Seyyid Mehmed Hicabi imzalı sülüs bir ayet kitabesinin yer aldığı giriş açıklığının bulunduğu duvar boyunca, iki katlı mahfiller uzanmaktadır. Harim mekanını aydınlatan pencereler iki sıra olup alttakiler mermer söveli ve dikdörtgen kesitli; üsttekiler ise sivri kemerli ve alçı revzenlidir.[523] Tanman, cami mekanının tevhidhane olarak da kullanılmış olduğunu söyler.[524] (Resim 3.3.6)

3.3.6 / Külliyenin Geçirmiş Olduğu Tamirler

1843 yılında, suyolları boruları, su haznesi ve medresenin diğer bazı yerlerinin tamiri yapılmıştır. 1844 yılında ise medresenin bazı yerlerinin tamiri için

[518] Bkz., (500), TANMAN, 373
[519] A.g.m., 373
[520] Bkz., (503), PAPİLA, 121
[521] Bkz., (500), TANMAN, 372
[522] Bkz., (437), ARGIT, 118
[523] Bkz., (500), TANMAN, 372
[524] Bkz., (489) TANMAN, 76

1.158 kuruş harcanmıştır. 1848'deki tamir ise çamaşırlığın doğramalarının yenilenmesi ve medresenin diğer bazı yerlerinin onarımıyla ilgili olup masrafı, 1575kuruş tutmuştur. 1850'li yıllarda yapılan tamir için 64.000 kuruş harcanmıştır.[525] Dahiliye nezaretine ait 1850 tarihli bir vesikada, Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nin harap durumu sebebiyle keşif olunduğu üzere 17.372 kuruş bedelle tamir ettirilmesi gerektiği ifadesi vardır. Bu tamir, muhtemelen, Kütükoğlu'nun naklettiği 1850'li yılındaki tamirle alakalı olmalıdır.[526] 1860'da çamaşırlığın çerçeveleri değiştiğinden tamirat sadece 681 kuruşa bitirilmiştir. Çorlulu Ali Paşa Medreseleri'nin 1869-1870'de suyollarının tamir edildiği görülmektedir. 1869'da Suyolcu İbrahim Usta tarafından yapılan tamir daha küçük çapta olup keşif bedeli 350 kuruştan ibarettir. 1871'deki binanın, Tamirat Ruznamçesi tarafından 4.400 kuruşa mal olacağı tahmin edilen tamiri, Fenerli Nikola'ya havale edilmiştir. Aynı yıl lağımcı kethüdası Derviş Ağa tarafından lağımları temizlenmiştir. 1872'de İnşaat Müdürü Hasan Efendi tarafından yine suyolları tamir olunmuştur. Aynı yıl yapılan ikinci tamirde ise Kurşuncu Halid Efendi tarafından kurşunları değiştirilmiştir. Medreseler, yanlarındaki cami ve kütübhane gibi 1894'teki depremde büyük hasar görmüşlerdir. Ancak tamir önceliği camiye tanınmıştır. 1900'de medrese ve kütübhane, büyük bir tamire ihtiyaç duymuştur. Yapılan keşfe göre tamirat bedeli 94.869 kuruşa ulaşacaktır. Bunun içinde, kurşunların tamiri için gerekli meblağ, 11.933 kuruş tutmakta olup bütün tamirlerde olduğu gibi kurşun tamiratı, kurşun müteahhidine yaptırılmıştır. Diğer kısımların tamir bedellerinde bir miktar indirim yapılmış, tamir işi, 65.000 kuruşa Fenerli Yani Kalfa'nın üzerinde kalmıştır. Ancak bu kalfanın daha önce taahhüt etmiş olduğu bazı tamiratı yarım bırakması, Evkaf Nezareti'nin kendisine olan güvenini sarsmış ve bundan böyle ona tamirat ihale edilmemesi kararı alınmış olduğundan, tamiratın emaneten yapılması ve toplamı 75.933 kuruş tutacak masrafa, 1316 mali yılı bütçesinde yer verilmesi kararı alınmıştır.[527] 1909 yılında, medrese ile kütüphanenin tamiri sürüyorken bazı mahallerin daha tamirine lüzum görüldüğü için 34.771 kuruş tahsis edilmiştir.[528] 1909 tarihinde, Medrese ile kütüphanenin tamiri, kurşunlar için sarf olan 11.933 kuruşluk kurşun bedeli dışında, 64.000 kuruş bedelle yapılıyorken bazı mahallerin

[525] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 97-98
[526] BOA, İ.DH., 222/13248 (1 Zilhicce 1266/ 8 Ekim 1850)
[527] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 98-99
[528] BOA, BEO., 3510/ 263226 (20 Safer 1327/ 13 Mart 1909)

kurşunlarının da tamire ihtiyaç göstermesi nedeniyle 21.809 kuruşa daha ihtiyaç duyulmaktadır. Eğer bu kurşunlar tamir edilmezse, medresenin çok harap bir duruma düşeceği belirtilmektedir. Kütükoğlu'nun söylediği 1900 yılındaki tamir, muhtemelen 1909 yılındaki tamirle alakalıdır. Belki de, Kütükoğlu'nun ifade ettiği 65.000 kuruşluk bedelden 1.000 kuruşluk bir indirim yapılmıştır. Ayrıca, Kütükoğlu'nun ifade ettiği kurşun bedelinin, daha başka mahallerin de kurşun tamirine ihtiyaç duyması sebebiyle bir miktar daha artırıldığı görülmektedir. [529] 1908 yılında, zaviye kısmının tamire ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Tamir bedeli olarak 9.987 kuruş belirlenmiş olup tamir işini, Şehremaneti Dairesi yapacaktır.[530] 1910 sonbaharında Çorlulu Ali Paşa Medreseleri'nin büyük bir tamire ihtiyaç gösterdiği anlaşılmaktadır. Zira 50.500 kuruş keşif bedelli bir eksiltmeye konulduğu tespit edilmektedir. Kütükoğlu, bu tamirin neticesiyle ilgili bilgiye sahip olunmadığını aktarır.[531]

Çorlulu Ali Paşa Medresesi, 1918 yılı sonlarındaki yangın felaketinde, evlerini kaybedenlere ev sahipliği yapmıştır. Yapı, 1960'lı yıllarda tamirler geçirmiş olup bunlardan ilki 1961'dedir. 1961 yılında, yenilenen duvarlardan başka revak ve şadırvanın mermer sütunları değişmiş, sıva, badana, yağlı boya yapılmış, kırık camlar değiştirilmiştir. Medrese, 1964 yılında da tamir görmüştür. Bu tamiratta, yıkık olan revak tamamlanmış, duvarlar, kemer, korniş ve beton tonoz yapılmış, avlu duvarı küfeki kaplanmış, şadırvan tavanı tamir yapılıp yağlı boya yapılmış, şadırvanın üstü çinko kaplanıp bakır alem konularak yaldızlanmış, sıhhi tesisatı yapılmış, avlu tanzim edilmiş ve medresenin giriş kapılarının kol demirleri sağlamlaştırılmıştır. Medreseler, tamirin bitiminden sonra bir süre Arabgir Talebe Yurdu'na ve İlim Yayma Cemiyeti'ne tahsis edilmiştir. [532] Günümüzde, cami-tevhidhane, cami olarak kullanımını sürdürmekte, medrese ve tekke hücreleri turistik eşya dükkanı, dershane ile medrese avlusu kahvehane, kütüphane de imam meşrutası olarak kullanılmaktadır. [533] Yaptığımız incelemelerde, külliyenin Divanyolu'na bakan cephesindeki yarım ayaklardan birinin, neredeyse kopacak

[529] BOA, ŞD., 192/ 18 (14 Cemaziyelevvel 1327/ 3 Haziran 1909)
[530] BOA, İ.EV., 48 /41 (6 Recep 1326/ 4 Ağustos 1908)
[531] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 99
[532] A.g.k., 99-100
[533] Bkz., (489), TANMAN, 78

durumda olduğunu tespit ettik. (Resim 3.3.8) Ayrıca, Şehremaneti Dairesi'nin hazırlamış olduğu planda, Camii Şerif olarak geçen dershane yapısı,(Bkz Plan 1.4.2) günümüzde, nargile içmek için kullanılmaktadır. Yapının içerisi, sigara dumanının etkisiyle oldukça kötü bir görünüm arz etmektedir. Dershane mekanının, Divanyolu'na bakan cephesinde yer alan pencerede, halihazırda bulunan havalandırma kanalı, son derece çirkin bir görünüm sergilemektedir. Dershane mekanları, küçük külliyelerde, aynı zamanda mescit mekanı olarak da kullanılmaktadır. Haliyle, ibadet mekanı olarak da kullanılmış olan bu vakıf yapısı, uygun olmayan bir işleve hizmet vermektedir. Bu uygunsuz durumun düzeltilmesi, son derece yerinde olacaktır.

3.4 / Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi

Külliye; Divanyolu üzerinde, eski adı Esir Pazarı ve yeni adı Çarşıkapı olan semtte, yer almaktadır.[534] (Resim 3.4.1) Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından Viyana seferinden bir yıl önce inşaatına başlanılan ve dershane-mescid, medrese, kütüphane, sıbyan mektebi, sebil, dükkanlar ve açık türbe[535] ile su deposu ve zamanla oluşan hazireden[536] müteşekkil külliye; Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Bey tarafından Bina Emini Hamdi Ağa'ya havale edilerek 1690-91 yıllarında tamamlatılmıştır. 1684 Eylülünde düzenlenen bir kayda göre, külliyenin parçaları 10 adet medrese odası, bir adet tamamlanmamış kargir dershane, bir kargir sebil, bir kargir türbe yeri, bir adet tamamlanmamış çamaşırhane, bir fevkani kargir muallimhane, 12 dükkan ve bu dükkanlara bitişik su hazinesi bina olunacak arsa olarak gösterilmektedir. Medresenin bugün 10 odası varsa da 1914'teki raporda, 10 tane iki kişilik odadan başka ayrıca iki oda ve iki de muhdes odası bulunduğuna işaret edilmiştir.[537]

Külliyenin Divanyolu'na bakan cephesinde, dikdörtgen açıklıklı pencereler yer alır.[538] Külliyeye, Divanyolu'na bakan yuvarlak kemerli taç kapıdan geçilerek

[534] Bkz., (437), ARGIT, 95
[535] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 93
[536] A.V.ÇOBANOĞLU, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:29, 249
[537] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 93-94
[538] S.Ö.YILMAZ, İmgeler Üzerinden Kent Okuması Divanyolu Caddesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 71

girilmektedir.[539] Bu kapının üzerindeki talik hatlı dört satırlık kitabede, ebced hesabıyla Bani'nin ölüm tarihi verilmiştir.[540] Külliye, bir köşesi kesilmiş kareye yakın bir arsa üzerinde yer almaktadır. Külliyenin güneybatısında medrese, kuzeydoğusunda dershane, güneydoğusunda sıbyan mektebi,[541] sıbyan mektebi ile medrese hücreleri arasında ise helalar, su deposu ve gusülhane bulunmaktadır.[542] 1953-54 yıllarında, külliyenin Divanyolu Caddesi cephesinde dört, Gedik Paşa Caddesi'nde sekiz tane olmak üzere var olan 12 dükkan yıktırılmış[543], dershane mekanının önünde, külliyenin Divanyolu cephesinde gruplanmış olan birimlerden, Ünsal'ın yanlışlıkla hazire olarak nitelendirdiği açık türbe ve sebil, dershane mekanının yan tarafına taşınmış,[544] külliyenin içerisinden üç basamaklı bir merdiven vasıtasıyla ulaşılan ve Divanyolu Caddesi'ne bakan cephe kısmında, dört sütun arasında madeni şebekelerin yer aldığı cephe düzenlemesine sahip olan hazire mekanı olması kuvvetle muhtemel olan kare bölüm, yok edilmiş, bu kısmın cephesinde yer alan dört adet sütun ise sebil ve türbe mekanlarının nakledildiği yan külliye çevre duvarında, değerlendirilmiştir. (Resim 3.4.2)

3.4.1 / Medrese

Külliyenin batı ve güney sınırını teşkil eden "L" şeklinde sıralanmış on medrese odasının önü, "U" biçiminde düzenlenmiş on birimli bir revakla örtülmüştür. (Plan 3.4.1) Kuzeydeki revağın arkasında, medrese odaları yoktur. Revak cepheleri, kesme küfeki taşından olup medrese odalarının batı ve kuzey cepheleri, taş-tuğla almaşık örgülüdür. Baklava başlıklı dokuz mermer sütuna oturan sivri kemerli revaklar, pandantifli kubbelerle örtülmüştür.[545] Revakların cepheleri, günümüzde parapet malzemeyle kapatılmış haldedir. Revakların kapatılmasından sonra mekana giriş için ahşap sundurmalı bir birim yapılmıştır.[546] Köşklü, revak

[539] Bkz., (226), TOPÇU, 369
[540] Bkz., (536), ÇOBANOĞLU, 249
[541] Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 93
[542] Bkz., (226), TOPÇU, 369
[543] Bkz., (536), ÇOBANOĞLU, 250
[544] Bkz., (93), ÜNSAL, 38
[545] Bkz., (536), ÇOBANOĞLU, 249
[546] Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 96

hücrelerinden ikisinin kemer içlerinin duvarlarla örülerek kapatıldığını nakletmektedir.[547] Medrese hücreleri pandantifli kubbelerle örtülmüş olup yalnızca iki kolun kesiştiği köşede yer alan oda, dikdörtgen planlı olup bu odanın, bir kubbe ile bir tonozdan oluşan üst örtüsü vardır.[548] Medrese odalarının birbirleriyle bağlantısı bulunmamaktadır.[549] Odaların içerisinde, yanlarında birer tane dolap nişi bulunan yuvarlak kemerli birer ocak bulunur.[550] Ocakların üzerinde, kaş kemerli alınlık bulunur.[551] Küfeki taşından mamul ocak bacaları, sekizgen gövdeli ve dilimli kubbeciklidir. Medresenin güney kolundaki köşe odasının güneye açılan iki penceresi, orijinal olup diğerleri dolap nişlerinin pencere haline getirilmesiyle oluşturulmuştur. Uzun kolun kuzey ucunda yer alan odanın yenilenmiş olan kuzey duvarındaki iki dikdörtgen pencere sonradan açılmıştır.[552] Avluya girişten sonra sağda, medrese revağının üst köşesinde, ince hatlarla mimari şekilde yapılmış bir kuşevi bulunmaktadır.[553] Evvelce avluda yer alan çokgen şadırvan, halihazırda yerinde mevcut değildir.[554] Konyalı, bu şadırvanın harap halini, görmüş olduğunu aktarır.[555]

3.4.2 / Dershane

Tamamen kesme taş malzemeden inşa edilmiş yapı, sekizgen bir plana sahiptir.[556] Sekizgen yapının, dış köşelerine kanat olarak adlandırılan çıkıntılar eklenerek, esas kütlenin etkisi farklılaştırılmıştır.[557] Sekizgen bir kasnağa oturan kubbeyle örtülen yapının cephelerinde, altlı üstlü olarak birer tane yer alan pencerelerden, alttakiler dikdörtgen kesitli; üsttekiler sivri kemerlidir.[558] (Resim 3.4.4) Yapının, sadece mihrap cephesiyle, giriş cephesinde pencere açıklığı bulunmamaktadır.[559] Mihrabın sağında yer alan alt pencere, kapatılarak dolap nişi

[547] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 113
[548] Bkz., (536), ÇOBANOĞLU, 249
[549] Bkz., (437), ARGIT, 100
[550] Bkz., (536), ÇOBANOĞLU, 249
[551] Bkz., (437), ARGIT, 100
[552] Bkz., (536), ÇOBANOĞLU, 249
[553] Bkz., (437), ARGIT, 100
[554] Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 95
[555] İ.H.KONYALI, (7 ocak 1981), "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii ve Sebili", Yeni Nesil Gazetesi
[556] Bkz., (226), TOPÇU, 373
[557] Bkz., (241), SÖNMEZER, 149
[558] Bkz., (226), TOPÇU, 373
[559] Y.KARTAL, İstanbul'da Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 64

haline getirilmiştir. Batı yönünde bulunan giriş cephesi, mukarnas başlıklı sütunlara oturan sivri kemerlerin taşıdığı meyilli bir çatıyla örtülmüş olan, üç birimli revak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu revakların üstü, daha önceleri, kubbelerle örtülüydü. Yay kemerli kapının kemer köşe dolguları, rumi süslemelidir. Üstte yer alan yedi beyitlik sülüs kitabe, ebced hesabıyla külliyenin H:1102(M:1690-1691) yılında tamamlandığını gösterir.[560] Beş köşeli ve mukarnas kavsaralı mihrabın üst kısmında,[561] tek satır halinde sülüs hatlı bir ayet yer alır. Çobanoğlu, 2004 tarihli makalesinde, yapının harap durumda olduğunu, yapının kubbesi ve mihrabı ile kapı, pencere, dolap alınlıklarında, geç devir kalem işlerinin izlerinin görüldüğünü nakleder.[562] Kartal, 2004 tarihli tezinde, beyaz sıva ile kaplı yapının duvarlarında yer yer kalem işi süslemelerin görüldüğünü iletir.[563] Konyalı, dış tarafta, sağ kıble tarafında yer alan kubbe ile örtülü üçgen bölümün, yıkılarak yerine elektrik santrali yapıldığını nakletmektedir.[564] Ünsal, bu elektrik santralinin, 1953-54 yıllarında kaldırıldığını ifade etmektedir.[565]

3.4.3 / Sıbyan Mektebi

Mektep yapısı, dikdörtgen planlı olup üzeri ahşap tavanlı, kurşun kaplı bir çatıyla örtülüdür. Medrese avlusundan kısmen tecrit edilen yapının güneyindeki girişin önünde, küçük bir avlu vardır. Mektebin doğu ve güney duvarları, bir sıra taş, iki sıra tuğla şeklinde inşa edilmiş olup çift sıra pencerelidir. Alttaki pencereler dikdörtgen kesitli; üsttekiler ise yuvarlak kemerlidir. Yapının kuzey ve batı cepheleri kesme küfeki taşıyla kaplı olup yalnızca batı cephesinde, üst sırada sivri kemerli pencereler yer alır. Yapının kapısı, güney cephenin ortasında, basık kemerli ve mermer söveli bir görünümdedir.[566] Girişin önünde, iki basamaklı bir merdiven yer almaktadır. Mektebin iç kısmına, muhdes ahşap bir asma kat yapılmıştır.[567] Konyalı dershane mekanının sağındaki mektebin yıkılmış olduğunu söylemektedir.[568] 1913

[560] Bkz., (536), ÇOBANOĞLU, 249
[561] Bkz., (559), KARTAL, 62
[562] Bkz., (536), ÇOBANOĞLU, 249
[563] Bkz., (559), KARTAL, 66
[564] İ.H.KONYALI, (6 Ocak 1981), "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii ve Sebili", Yeni Nesil Gazetesi
[565] Bkz., (93), ÜNSAL, 38
[566] Bkz., (536), ÇOBANOĞLU, 250
[567] Bkz., (226), TOPÇU, 376
[568] Bkz., (555), KONYALI, (7 Ocak) 1981

tarihli olan planda, dershanenin hemen sağında ve bugünkü mektep yapısına bitişik olmak üzere küçük dikdörtgen bir mekan seçilmektedir.(Bkz. Plan 1.4.1) Belki Konyalı'nın ifade ettiği bölüm, plandaki bu küçük mekan olabilir. Aksoy, 1967 tarihli tezinde, Yapının, birkaç sene evvel restore edilmiş olduğunu ve külliye ile birlikte bir kuruma kiraya verildiğini ifade eder.[569]

3.4.4 / Su Deposu

Sıbyan mektebinin yan duvarına bitişik olan su deposu, beşik tonozla örtülüdür. Sol üst köşede, su koyabilmek için kaş kemerli küçük bir pencere yer alır.[570]

3.4.5 / Sebil

Beş cepheli olarak düzenlenmiş olan sebil yapısı, sekizgen kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür.[571](Resim 3.4.5) Yapıya, hemen batısında olan basık kemerli bir kapıyla geçilmektedir. [572] Sebilin cephesindeki mukarnas başlıklı beş mermer sütun, kemerlerle birbirine bağlanmaktadır. [573] Sütunlar arasındaki tunç şebekelerde, geometrik motifler bulunmaktadır.[574] Şebekelerin altlarında, su vermeye yarayan altışar delik vardır.[575]

3.4.6 / Açık Türbe

Çobanoğlu, eskiden cadde üzerinde ve dershane mescidinin kuzeyinde yer alan 100'ü aşkın kabrin bulunduğu hazirenin, bugünkü bulunduğu yere nakledildiğini ve açık türbenin içerisinde, 27 kabrin bulunduğunu belirtir.[576] Kare planlı olarak ele alınmış bulunan açık türbe, mukarnas başlıklı sekiz mermer sütun üzerine oturan sekizgen bir kasnağa sahiptir.[577] (Resim 3.4.6) Türbenin cephesinde yer alan sütunlar

[569] Bkz., (415), AKSOY, 76
[570] Bkz., (437), ARGIT, 102-103
[571] Bkz., (559), KARTAL, 70
[572] Bkz., (226), TOPÇU, 377
[573] Bkz., (182), KUMBARACILAR, 60
[574] Bkz., (564), KONYALI, (6 Ocak 1981)
[575] Bkz., (130), EGEMEN, 646
[576] Bkz., (536), ÇOBANOĞLU, 250
[577] Bkz., (437), ARGIT, 103-104

arasında geometrik şekilli tunç şebekeler yar alır.[578] Açık türbenin yer aldığı cephenin devamında, külliye cephe duvarında değerlendirilen 3 sütun ile aralarındaki geometrik motifli şebekeler, 1953-54 yıllarında yok edilen hazireye aittir.

3.4.7 / Kütüphane

17. yüzyıl sonunda İstanbul'da kurulan önemli medrese kütüphanelerinden biridir. Erünsal, Kara Mustafa Paşa'nın, 1681 tarihli vakfiyesine, külliyenin içerisinde kurulacak olan kütüphane ile ilgili bazı şartlar koydurttuğunu, çeşitli kaynaklardan bu kütüphanede çalışmak üzere iki hafız-ı kütüb'ün görevlendirildiğinin anlaşıldığını, 1724-25 yıllarında, kütüphaneye bazı eserlerin vakfedildiğini ve bu kütüphaneye kayıtlı olan eserlerin Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne nakledildiğini açıklamaktadır.[579] Kütüphane yapısının, külliye kuruluşu içerisinde nasıl konumlandırılmış olduğuyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

3.4.8 / Külliyenin Geçirmiş Olduğu Tamirler

1842-43 yıllarında, medrese kısmının harap durumda olması sebebiyle, yapılan keşif sonucunda belirlenen 15.564 kuruş bedelle, tamire başlanmasına karar verilmiştir. 1861 yılında, medresenin tamire ihtiyaç duyması sebebiyle, keşif yapılmış, tamir işi 88.500 kuruş bedelle Kosti Kalfa üzerinde kalmıştır. Lakin, vakfın mevcudu, 25.000 kuruş olduğu için, sadece elzem olan kısımlar tamir edilmiştir. 1863 yılında, medrese, cami ve türbe kısımlarının tamiri, 49.452 kuruş bedelle başlamıştır.[580] 1895 yılının Temmuz ayında, sebil, türbe ve kabristan duvarlarının hasarlı olması sebebiyle, yapılan keşif neticesinde belirlenen 23.427 kuruş bedelle, söz konusu tamirlerin yapım işi, Şehremaneti Dairesi üzerine kalmıştır. Bu işin ücreti, 1310 mali yılı bütçesinden ödenecektir.[581] 1895 yılında, medrese ile sebil suyollarının tamire ihtiyaç göstermesi nedeniyle yapılan keşif sonucunda hesaplanan

[578] Bkz., (564), KONYALI, (6 Ocak 1981)
[579] İ.E.ERÜNSAL, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Kütüphanesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:29, 254
[580] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 94-95
[581] BOA, BEO, 649/48673 (11 Muharrem 1313/ 4 Temmuz 1895), ayrıca bkz., BOA, İ.EV, 10/5 (9 Muharrem 1313/ 3 Temmuz 1895)

42.517 kuruş bedel üzerinden, tamir işlemi, Şehremaneti Dairesi tarafından yapılmıştır. Bu işin karşılığı olan tutar, 1311 mali yılında ödenecektir.[582]

1907 yılında, halihazırda kullanılmayan mektep yapısının, tekrar çalışır hale getirilmesi için, Maarif Nezareti tarafından bir teşebbüste bulunulmuştur.[583] 1913 yılında, Divanyolu'nun genişletilme çalışmaları, Ayasofya Camii'nden Merzifonlu Külliyesi'nin bulunduğu noktaya kadar büyük oranda tamamlanmıştı. Merzifonlu Külliyesi'nin bulunduğu noktada, yolda bir darlaşma söz konusu olduğu için, yolun genişletilmesi amacıyla Merzifonlu Külliyesi'nin medrese, cami, sebil, hazire ve türbe kısımlarının bir miktar kesilerek, külliyenin daha geri mahalle çekilmesi öngörüldü. (Harita 3.4.1) Şehremaneti Dairesi, düzenlemenin, külliyenin karşı cihetinde yapılmasıyla ilgili karara rağmen, Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin ön kısmının kesilmesiyle ilgili ısrar etti.[584](Bkz Plan 1.4.2) Evkaf-ı Hümayın Nezareti, Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin Asar-ı Atike'den güzide bir yapı olduğunu ve yol çalışması sebebiyle zarar görmesinin, asla kabul edilmeyeceğini beyan etmiştir.[585] Nihayetinde, Dahiliye Nezareti, Kara Mustafa Paşa Külliyesi'nin önemli bir yapı olduğunu söyleyerek, külliyeye zarar verilmemesi noktasında karar vermiştir.[586]

1953-54 yıllarında, Külliyenin cephesindeki dükkanlar yıktırılmış, hazire yok edilip açık türbe ile sebil yapıları, bugünkü bulunduğu noktaya taşınmıştır.[587](Bkz. Resim 1.4.3) Ne hazindir ki 1913 yılında yapılmak istenip engellenen girişim, nihayetinde gerçekleşmiştir. Tek sevindirici detay, medrese ile dershane yapılarına zarar verilmemiş olmasıdır. Bu arada, yapılan bu çalışmalardan yaklaşık olarak 4 yıl sonra, Paşa'nın Karaköy'de bulunan camisi de ortadan kaldırılmıştı.[588] Bu cami, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılmış olmakla beraber, hasarlı olması sebebiyle 1905 yılında tamir çalışmalarına başlanmış, ancak yapının temellerinin

[582] BOA, BEO, 664/49798 (14 Safer 1313/ 6 Ağustos 1895)
[583] BOA, MF.MKT, 986/65 (9 Safer 1325/ 15 Mart 1907)
[584] BOA, DH.MUi, 166/12, Sayfa:2 (7 Cemaziyelevvel 1331/ 14 Nisan 1913)
[585] BOA, DH.MUİ, 166/12, Sayfa:3 (20 Cemaziyelevvel 1331/ 27 Nisan 1913)
[586] BOA, DH.MUİ, 166/12, Sayfa:4 (23 Cemaziyelevvel 1331/ 30 Nisan 1913)
[587] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 95
[588] A.BATUR, Karaköy Mescidi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:4, 456-457

çürük ve arızalı olduğunun tespiti üzerine, caminin, 350.827 kuruş bedelle yeniden inşasına karar verilmişti.[589]

1960 yılında, Vakıflar İdaresi, medreseyi ve sıbyan mektebini restore etmiştir. Sebil, büfe olarak kiraya verilmiştir. 1964 yılında, ihata duvarları ile dershane girişi ve merdivenleri mermer yapılmış, ahşap ve demir kapıları yenilenerek boyanmış, kol demirleri yerlerine yerleştirilmiş olup tamir işlemleri, 1965 yılında bitirilmiştir.[590] Konyalı, 1981 tarihli yazısında, medresenin o yıllarda fena bir şekilde tadil ettirilerek Belediye Tahsil Şubesi'ne kiraya verildiğini nakleder.[591] 1980'li yıllarda, medrese revak hücrelerinden ikisi kargir duvarla, diğerleri parapet malzemeyle kapatılmıştır.[592] Çobanoğlu, 2004 tarihli makalesinde, su deposunun batı duvarında, son yıllarda kapı açılarak kalorifer dairesi haline getirildiğini söyler.[593] Kartal, 2004 tarihli tezinde, sebilin ayakkabı dükkanı olarak kullanıldığını, sıbyan mektebi ile medrese hücrelerinin, İstanbul Fetih Cemiyeti, Yahya Kemal enstitüsü, Kubbealtı Akademisi vakıfları tarafından kullanıldığını iletir.[594] Üveysuna, 2013 tarihli tezinde, dershane mekanının restorasyonunun devam etmekte olduğunu ve sıbyan mektebinin Yahya Kemal Beyatlı Müzesi olarak kullanıldığını nakleder.[595] Günümüzde, medrese hücreleri, İstanbul Fetih Cemiyeti tarafından kullanılmaktadır. Dershane kısmı, kapalı tutulmakta olup sebil yapısı, ayakkabıcı dükkanı olarak kullanılmaya devam etmektedir.

[589] BOA, İ.EV, 39/4 (4 Recep 1323/ 4 Eylül 1905)
[590] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 95
[591] Bkz., (555), KONYALI (7 Ocak 1981)
[592] Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 98
[593] Bkz., (536), ÇOBANOĞLU, 250
[594] Bkz., (559), KARTAL, 63
[595] Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 99

BÖLÜM 4

BAYEZİD KÜLLİYESİ VE SON YAPILAR

4.1 / Bayezid Külliyesi

Cami, medrese, imaret, tabhane, sıbyan mektebi, türbe,[596] sebil, kervansaray, hamam yapılarından oluşan külliye, 1501-1506 tarihleri arasında inşa edilmiştir.[597] (Plan 4.1.1) Halihazırda birbirlerinden uzak olan külliye yapı topluluğu, önceleri geniş bir avlu tarafından çevrelenmekteydi.[598]Külliye öğelerinin inşa edildiği alan, Fatih Sultan Mehmed'in inşa ettirdiği Saray-ı Atik'in hemen yakınında, Forum Theodosius'un bulunduğu yerdeydi. İnşaat için seçilen alan, çarşı merkezine yukarıdan bakan bir konumdaydı.[599] İstanbul'un fethinden sonra, eski Bizans Kenti'nin en önemli odakları, Hipodrom ve Ayasofya, Tauri Forumu ve Havariyyun Kilisesi'nin bulunduğu alandı. İstanbul'da II.Bayezid Külliyesi'nin yer seçiminde, topografik durum ve kent merkezinde olmak gibi nedenlerin yanında, Fatih'in yaptırdığı ilk sarayın yanında olmak, bir temel neden oluşturmuş olabilir. Bir bakıma İstanbul fethi ve Fatih'in yaptırdıklarından sonra ilk gelişme çağının en büyük yapıcısı, II.Bayezid'dir. İstanbul'daki külliyesi de bunların en önemlisi sayılabilir.[600] Külliyede Amasya ve Edirne'deki II.Bayezid külliyelerinin paralel eksenler düzeni tekrarlanmış, ancak burada doğudaki tek yan eksenle yetinilmiştir. Cami, ana ekseni belirlerken doğudaki yan eksende, imaret ve kervansaray yer alır. Oldukça uzakta bulunan medrese, cami eksenine dik bir eksen üzerine inşa edilirken, hamam yapısı; daha batıya, medresenin yakınına inşa edilmiştir.[601]

---

596 Bkz., (138), AYVANSARAYİ - SATI. vd, 52-53
597 Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 85
598 S. EYİCE, Beyazıt II Cami ve Külliyesi, TDV İslam ansiklopedisi, C:6, 47
599 A.V.GLADİB, II.Bayezid Külliyesi, İslam Sanatı ve Mimarisi, Ed.M. Hattstein-P.Delius, 548
600 Bkz., (397), KUBAN, 200
601 Bkz., (72), CANTAY, 50

4.1.1 / Cami ve Tabhaneler

Külliyenin camisi, cümle kapısı üstünde, Hattat Şeyh Hamdullah tarafından celi-sülüs yazı ile yazılan Arapça kitabesine göre 1505 yılında tamamlanmıştır. Caminin mimarı olarak Mimar Kemaleddin, Mimar Hayreddin ve Yakubşah adlı mimarların isimleri kaynaklarda geçer. Eyice, Yakubşah'ın caminin mimarı, olabileceğine inanır.[602] Aslanapa, caminin mimarı olarak Mimar Hayreddin'i zikreder.[603] Kuban ise, Bursa Pirinç Hanı bağlamında, Mimar Hayreddin'in belgelerde meremmetçi olarak, Mimar Yakubşah'ın ise baş mimar olarak geçmesine ve ayrıca Rıfkı Melül Meriç'in yayınladığı belgelere de dayanarak caminin mimarlığını, Yakubşah'a daha yakın görür.[604] Cami, plan olarak dört adet paye üzerinde yükselen merkezi bir kubbe ile onu kuzey ve güney yönde tamamlayan birer yarım kubbe ile bunların iki yanındaki dörder kubbeden ve caminin iki yanındaki beşer kubbeli tabhane mekanlarından meydana gelmektedir. (Plan 4.1.2) Muntazam kare bir avlu ve kanat uçlarındaki birer şerefeli minare ile plan tamamlanmaktadır.[605] Cami plan şemasında, merkezi kubbenin iki yanına birer yarım kubbenin eklenmesi, harim mekanın yarım kubbelerle genişletilmesi sorunun çözümünde, bir kademe ifade eder.[606] Merkezi kubbeyi taşıyan payelerin arasında iki adet yekpare sütun bulunmaktadır.[607] Caminin iki yan sahınının dışarı açılan birer kapısı vardır. Yapının içerisinde, on devşirme sütun üzerine oturan bir hünkar mahfili bulunmaktadır. Dıştan merdivenle ulaşılan bu mahfil, şebekeli bir korkuluğa sahiptir. Çeşitli renklerdeki sütunların başlıkları, zengin biçimde mukarnaslı olarak olarak işlenmiştir.[608] Hünkar mahfili harimin sağ köşesindedir. Dışarıdan bir merdiven ve kapı ile dahil olunmaktadır. Dışarıdan buraya isabet eden pencere önüne, iki tam ve iki yarım sütun oturtularak balkon gibi bir kısım meydana getirilmiştir. Mihrab, sekiz sıra stalaktitli ve uçları püsküllü olan yedi kenarlı bir girinti halindedir.[609] Mermerden yapılmış olan minberin kapısı, siyah beyaz mermerle kakma olarak

[602] Bkz., (598), EYİCE, 45
[603] O.ASLANAPA, Türk Sanatı, 241
[604] Bkz., (397), KUBAN, 201
[605] Bkz., (64), YÜKSEL, 192
[606] Bkz., (362), ÇORUHLU, 100
[607] Bkz., (64), YÜKSEL, 193
[608] Bkz., (598), EYİCE, 47
[609] Bkz., (64), YÜKSEL, 196

süslenmiş basık kemerlidir.[610] Kuban, pencere kapaklarının ve özellikle harimin giriş kapısının özgün olabileceğini söyler.[611] Kare biçimli harim avlusu, dört yönde kubbeli revaklarla çevrelenmiş olup avlunun ortasında şadırvan uygulaması vardır.[612] Son cemaat yeri revakları, diğer avlu revaklarıyla aynı boyutta ele alınmıştır.[613] Avluya üç adet anıtsal kapıdan girilmektedir. Kapı üstlerine rastlayan kubbelerin köşeleri stalaktitli olup diğerleri baklavalıdır. Kubbe köşeliklerinde, malakari süslemeler mevcuttur.[614] Avlu sütunları yeşil, gri, pembe ve kırmızı granitlerden meydana gelmiştir. Mermer sütun başlıkları stalaktitlidir. Her kemer arasında birer kabara bulunmaktadır. Cümle kapısına isabet eden kemer, diğerlerine göre daha geniş olduğu gibi burası bir alın şeklinde yükseltilmiştir. Avludaki şadırvanın esas havuzu eski olmakla beraber eski haliyle üstünün açık olduğu söylenmektedir. Sekiz yeşil mermer sütun üzerindeki kubbeyi, IV. Murad yaptırmıştır.[615] Devşirme olan yeşil somaki sütunların başlıkları, mukarnaslı Türk başlıklarıdır. Tabhaneler, caminin iki yanına, bağımsız birer kitle halinde inşa edilmiştir. Bu bölümler, merkezde birer kubbeli avlu ile avlunun iki yanında, kubbeli ve ocaklı dörder hücreden ibarettir.[616] Cami içine girişleri olan tabhane mekanlarının, orijinal halleriyle camiye girişleri bulunmamaktaydı. Evliya Çelebi, bu girişlerin sonradan açıldığı bilgisini nakleder.[617] Tek şerefeli minareler, tabhanelerin en dış köşelerine yerleştirilmiştir.[618] Minare kaidelerinde, renkli taşlarla yapılmış geometrik motifler ile bezemesel kufi Elhamdulillah yazısı yer alır.[619]

Cami, yangınlar ve zelzeleler sebebiyle tamirler görmüştür. 1509 yılında meydana gelen depremde, cami hasar görmüştür. Mimar Sinan, 16.yy'da, üst örtüyü desteklemek amacıyla bir kemer inşa ettirmiştir.[620] Kuban, Tuhfetü'l Mimarin'de, Sinan'ın caminin içerisinde bir taç kemeri tamir ettiği bilgisinden yola çıkarak, bu taç kemerin, mihrap tarafındaki taç kemerin altına yapılan taç kemer olabileceğini

[610] A.g.k., 197
[611] Bkz., (397), KUBAN, 207
[612] Bkz., (598), EYİCE, 47
[613] Bkz., (397), KUBAN, 201
[614] Bkz., (64), YÜKSEL, 192
[615] A.g.k., 193
[616] Bkz., (598), EYİCE, 47
[617] Bkz., (397), KUBAN, 207
[618] Bkz., (598), EYİCE, 48
[619] Bkz., (397), KUBAN, 207
[620] Bkz., (598), EYİCE, 46

söyler.[621] 1645 yılında avlu kapıları yanmıştır. Avlu sütun kaidelerinin hemen hepsinin tunç bileziklerinde yazılı olan 1682 tarihi, burada esaslı bir tamirat olduğunu gösterir.[622] 1683'teki bir yangında, minare külahları zarar görmüştür. Cami, 1706 depreminde, hasara uğramıştır.[623] 1743 yılında, yıldırım isabet etmesi sebebiyle minarelerden birinin külahı yanmıştır.[624] Ayrıca 1797 ve 1870 yıllarında, camide esaslı tamirler yapılmıştır.[625] H:1263/M:1847 yılında, yıldırım düşmesi nedeniyle caminin minarelerinden birinin gövdesinin birkaç yerinde yarıklar meydana gelmiş ve minare neredeyse yıkılacak seviyeye gelmiştir. Ayrıca bu yıldırım düşmesi olayında, şerefenin alt hizasındaki imaretin karşısındaki iki dükkan, zarar görmüştür.[626] H:1273/M:1856 tarihinde, cami, medrese ve imaret yapılarının tamire ihtiyaç duyulan bazı mahallerinin kurşunlarının tamiri ve yenilenmesi işi, 18.000 kuruş bedelle Taşçı Nikola'ya verilmiştir.[627] H: 1276 tarihli bir vesikada, cami ile II.Bayezid Türbesi'nin kurşunlarının bozulmuş olan kısımlarının tamiri için 1.540 kuruş ödendiği geçmektedir.[628] Yine H:1276 tarihli bir belgede, caminin mahfili şerifiyle Kasır Dairesinin ve saire mahallerinin tamiri için 4.800 kuruş sarf edildiği geçmektedir.[629] 1894 depreminden sonra Bayezid Camii'nde hasar meydana gelmiştir. H: 1312 tarihli belgede, caminin onarım işinin 197.880 kuruş bedel üzerinden D'aranco'ya verildiği, ancak başka mahallerin de tamire ihtiyaç duyması sebebiyle, 63.271 kuruşluk bir bedelin daha ilave edilmesi gerektiği geçmektedir.[630] H: 1313 tarihli bir evrakta, Sultan Bayezid Han Camii Şerifi'nin büyük kapısı önünün döşemelerinin, şadırvan pencereleri ve kanatlarının ve hademe odalarının tamire muhtaç yerlerinin, 10.955 kuruş 10 para masrafla, Şehremaneti Dairesi tarafından tamir edilmesi ve masrafın 1311 mali yılı bütçesinden ödenmesi bilgisi geçmektedir. Bu son evrakta, daha önce zikrettiğimiz evraklarda geçen Bayezid-i Veli ibaresi geçmemektedir. Bu son evrakta ifade edilen tamir işi, kuvvetle ihtimal

[621] Bkz., (397), KUBAN, 204
[622] Bkz., (64), YÜKSEL, 204
[623] Bkz., (397), KUBAN, 204
[624] Bkz., (598), EYİCE, 46,
[625] Bkz., (64), YÜKSEL, 204
[626] BOA, A.) MKT, 84/94 (25 Cemaziyelahir 1263/9 Haziran 1847)
[627] BOA, MVL, 351/23 (30 Muharrem 1273/1 Ekim 1856)
[628] BOA, MVL, 836/72 (18 Recep 1276/11 Şubat 1860)
[629] BOA, İ.DH. 453/30002 (24 Şaban 1276/18 Mart 1860)
[630] BOA, BEO, 614/46040 (10 Zilkade 1312/ 5 Mayıs 1895)

Beyazıt'taki külliyeyle ilgili olmakla beraber, belki başka bir yapı kast edilmiş olabilir.[631] 1937 yılında, caminin kurşunları onarılmıştır. 1950'li yıllarda, iç avlunun taş döşemeleri yenilenmiştir. Aynı yıllarda, minarelerde de bazı tamirler yapılmıştır. 1945-54 yıllarında, caminin bazı bölümleri ve minare onarılmıştır.[632] Külliye öğelerinde, 2012 Yılından İtibaren restorasyon çalışmaları yapılmaktadır. 2018 Şubat ayı itibariyle, bu restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Cami merkezi kubbesinin üst örtü kurşunları yenilenmiştir. (Resim 4.1.2) Caminin avlu kısmı ile tabhane kısımlarında restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Caminin bati kısmındaki, tabhane mekanlarının üst örtüleri, eski kurşunlarından arındırılmış olup halihazırda brandalarla örtülmüş durumdadır. (Resim 4.1.5)

4.1.2 / Medrese

1506 tarihinde inşa edilmeye başlanan yapının mimarı, Yusuf Bin Papas'tır.[633] Açık avlulu bir planda inşa edilen medresenin avlusunun bir kenarında, avlunun içine yerleştirilmiş bir halde kubbeli dershane birimi, diğer üç kenarında ise kubbeli revak birimleri ve revak birimlerinin gerisinde ise kubbeli öğrenci hücreleri bulunmaktadır. Avlunun ortasında sekizgen planlı şadırvan bulunmaktadır. (Plan 4.1.3)

Medresenin inşasında kesme taş kullanılmakla beraber, dershane kısmında, taş ve tuğla almaşık olarak kullanılmıştır. Öğrenci odalarının ocakları içeridedir ve bu odalar, dış cepheye açılan ikisi altta, birisi üstte, üç pencere ile aydınlatılmışlardır. Medresenin kuzeybatı kenarında, helaların bulunduğu dış avluya çıkan bir koridor vardır. Helaların bir dış avluda olması, medresenin çevresinde özgün durumda, duvarla çevrili bir avlu bulunduğunu kanıtlar.[634] Medresede, günümüzde 46 kubbe bulunmakta olup Evliya Çelebi, medresenin 70 kubbeli olduğunu iletir.[635]

1509 yılındaki depremde, medresenin tamamının yıkıldığı ifade edilmektedir.[636] 18.yy'da bir tamir geçirdiği, tespit edilebilmektedir. Yapı, 19.yüzyılda bazı tamirler geçirmiştir. Bunlardan biri, II.Mahmud döneminde gerçekleştirilmiş olup su yolları tamir edilmiştir. 1843 yılında, imaret yapısıyla

631 BOA, BEO, 775/58109 (20 Zilkade 1313/ 3 Mayıs 1896)
632 N.A.İŞLER, 2. Bayezid Dönemi İstanbul Cami ve Mescitleri, 96
633 Bkz., (64), YÜKSEL, 204
634 Bkz., (397), KUBAN, 207
635 Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 60
636 Bkz., (64), YÜKSEL, 207

birlikte olmak üzere 2.970 kuruş masrafla kurşunları yenilenmiştir.[637] 1845'te cami ve türbe ile birlikte medrese de küçük bir tamir geçirmiştir. Toplam 2.384 kuruşluk bu tamir içinde medreseye sarf edilen, 286 kuruştan ibarettir. Medrese, 1846 yılında 7.992 kuruş tutan bir tamir geçirmiştir. 1870'de medresenin suyolları, Suyolcu Süleyman Ağa tarafından 2.020 kuruş tutarla tamir edilmiştir. 1889 yılında kurşunlarıyla bazı yerlerinin tamire ihtiyaç göstermesi sebebiyle yapılan keşifte, masraf 15.891 kuruş olarak hesaplanmış ve tamiri Evkaf-ı Hümayun tarafından yapılmıştır. 1902 yılında dershane mekanı tamir geçirmiştir. 1939 yılından itibaren Belediye Müzesi ve Kütüphanesi olarak faaliyete başlamıştır. 1981 yılında Koç topluluğu tarafından Taksim'de yaptırılan "Atatürk Kitaplığı"na nakledilinceye kadar kütüphane olarak hizmet vermiştir. İki yıl süren bir restorasyondan sonra 1983'te "Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi" haline getirilmiştir.[638] 2018 Şubat ayı itibariyle restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Medresenin öğrenci hücrelerinin üst örtü kubbeleri, demir direkler tarafından taşınan bir örtü aksamıyla koruma altına alınmış olup kubbeler, eski kurşunlarından arındırılmış haldedir. (Resim 4.1.7) Halihazırda, kubbelerden bazılarının kurşunları yenilenmiş olup kubbelerin yeni kurşunlarla kaplanma işi, devam etmektedir. (Resim 4.1.9) Dershane mekanının kubbesinin eski kurşunları sökülmüş olup kubbe kısmı, brandayla sarılı haldedir. (Resim 4.1.10)

4.1.3 / İmaret ve Kervansaray

Caminin sol kenarında yapılan imaret ve kervansaray yapıları, bitişik olarak ele alınmışlardır.[639] İmaret binası, bir iç avlu ve ona bağlı olarak 11 kubbeli bölüm, 4 iri bacalı bölüm, helalar ve tonozlu bir kısım halindedir.[640] İmaret; mutfak, fırın, kiler ve ambardan oluşmakta ve bunlar revaklı bir avlu etrafında dizilmektedirler.[641] Kervansaray ise dikdörtgen planlı olup kulaklı iki iri yığma ayağa dayanan 6 kubbeyle örtülmektedir.[642] (Plan 4.1.4) Dışarıdan girişi olan kervansarayda, özgün planda avlu ortasında bir şadırvan bulunmaktaydı. Bu avluya, mutfakla fırın arasında bir eyvan açılıyordu.[643] Evliya Çelebi, halka, günde iki öğün karşılıksız yemek

[637] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 86
[638] A.g.k., 87-88
[639] Bkz., (397), KUBAN, 207
[640] Bkz., (64), YÜKSEL, 209
[641] Bkz., (397), KUBAN, 207
[642] Bkz., (64), YÜKSEL, 210
[643] A.g.k., 207

verildiğini iletir.[644] Hoca Sadettin Efendi, her gün 1000'den fazla insana, bol ve çeşitli yiyecek verildiğini aktarır.[645] Hovannesyan da imarette günde bin kişiye yemek verildiğini söylemektedir.[646] İmaret ve kervansaray yapıları, Beyazıt Devlet Kütüphanesi olarak hizmet vermektedir. (Resim 4.1.12) Kervansaray yapısına bitişik olan uzunlamasına dikdörtgen planlı olan yapı, Dişçilik Okulu binasıdır. Bu bina, Jandarma Daire Başkanlığı olarak kullanılmaktaydı. Dişçilik Okulu, 1920'li yıllarda bu binaya taşınmıştır.[647] Büyük bir kısmı kesilerek kütüphaneye tahsis edilmiş olan Dişçilik Okulu binasının tamirine, 1979 yılında başlanmıştır.[648]

4.1.4 / Hamam

Eyice, 16. yüzyıla ait bir tapu tahrir defterinde, II.Bayezid'in eşi Gülbahar Hatun'un Trabzon'daki imareti evkafına gelir getiren mülkler arasında hamam yapısının da geçiyor olmasından yola çıkarak, 1507-1508 yılları arasında yapılmış olan yapının, Gülbahar Hatun Evkafı'na gelir getirmek için inşa edildiğini söyler.[649] Konyalı ise H:1095(M:1683/1684) tarihli bir vesikayı kaynak göstererek hamam yapısının, II.Bayezid'in annesi Ayşe Sultan adına inşa edildiğini belirtmektedir. Ayşe Sultan, hamam yapısıyla beraber, hamam külhanının üzerinde yer alan yüksek evi de Mekke ve Medine fukarasına tahsis etmişti.[650] İncicyan, Theodosius Sütununun II.Bayezid zamanında yıktırılarak, taşlarının hamamın inşaatında kullanılmış olduğunu nakleder.[651] Çifte hamam olarak ele alınan yapının soğukluk mekanları, kare planlıdır.[652] Soyunmalık mekanlarından erkeklere ait olan kısmın girişi, yüksek sivri kemerli taç kapı halinde ana cepheye açılırken kadınlara ait olan kısmın girişi yan cephededir. Kadınlar kısmına ait soyunmalık mekanı, diğerine göre daha ufaktır. Soğukluk bölümlerinde, giriş eyvanlarının iki yanlarında kubbeli hücreler vardır. Ilıklık ise üçer kubbelidir. Sıcaklık bölümleri dört eyvanlı tipte olup köşelerde halvet

[644] Bkz., (46), AKBAŞ, 57
[645] Bkz., (373), BUDAK, 178
[646] Bkz., (6), İNCİCYAN, 46
[647] http://dishekimligi.istanbul.edu.tr/tarihce-2/
[648] Bkz., (46), AKBAŞ, 58
[649] S.EYİCE, Beyazıt Hamamı, TDV İslam Ansiklopedisi, C:6, 53
[650] İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi, 4619
[651] Bkz.,(6), İNCİCİYAN, 70
[652] Bkz., (72), CANTAY, 50

hücreleri bulunur. Arkada ise boydan boya külhan uzanır. (Plan 4.1.5) Beyazıt hamamı önünden geçen cadde, 1955-1957 yılları arasında genişletildiğinde, zemin seviyesi de çok indirildiğinden, hamamın kapısı yüksekte kalmış ve temelleri meydana çıkmıştır. [653] Yapının temel kısımlarında kullanılan, Theodosius Zafer Takı'na ve Sütunu'na ait parçalar da açığa çıkmıştır. [654] 1715'te Beyazıt Camii etrafındaki dükkanların birinden çıkan yangında, zarar gören hamam yapısı, derhal tamir ettirilmiştir.1930 yıllarına kadar çalışan Beyazıt Hamamı, bu tarihlerden sonra soyunmalık mekanları, bir şahsın mülkiyetine geçince deri deposu olarak kiraya verilmiş, arkadaki sıcaklık bölümleri kısmen demirci atölyesi olmuş, kısmen de kendi haline terk edilmiştir. Hamamı tahrip eden müdahaleler devam etmiş, kurşunları soyulmuş, tepe camları kırılmış, mermerler ve kurnalar çalınmış, duvarlarda delikler ve geçitler açılmıştır. [655] Eyice, erkekler camekan kısmının kubbesinde, tepeden temele doğru bir çatlak olduğundan bahseder. Ayrıca erkekler camekan kısmının ortasında, halihazırda yerinde olmayan bir mermer şadırvanın bulunduğunu aktarır. [656] Hamam, 2000 yılında kamulaştırılarak İstanbul Üniversitesi'nin mülkiyetine geçmiştir. 2000'li yıllarda yapılan restorasyon çalışmalarında, kadınlar ve erkekler soyunmalıklarını, doğu-batı yönünde kat eden çatlak, bir metre eninde açılmış ve kilit örgü sistemiyle yeniden örülmüştür. [657] Hamam, günümüzde Hamam Müzesi olarak hizmet vermektedir. (Resim 4.1.14)

4.1.5 / Sıbyan Mektebi

Mektep yapısı, fevkani olarak inşa edilmiştir.[658] Önünde dört sütuna ve iki yan duvara dayanan bir sundurması olan, yan yana bitişik ikisi de kubbeli çifte mekandan ibarettir. (Plan 4.1.6) Bunlardan soldaki, geniş bir eyvanla dışarı açılır. İkinci kubbeli mekan ocaklıdır ve esas mektep kısmıdır. 1960 yılına doğru, Vakıflar tarafından tamir ettirilmiş ve Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ne tahsis edilmiştir.[659]

---

653 Bkz., (649), EYİCE, 53
654 Bkz., (46), AKBAŞ, 59
655 Bkz., (649), EYİCE, 53
656 A.g.m., 54
657 Yalçın ŞEN, 15-17. yüzyıllar arası İstanbul'da Yapılmış Hamamlarda İşlev Değişikliklerinin Mimariye Yansıması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 89
658 Bkz., (72), CANTAY, 51
659 Bkz., (598), EYİCE, 49

Aksoy, 1967 tarihli tezinde, yapının, yeni restore edilmiş olduğunu ifade etmektedir[660] (Resim 4.1.19, 4.1.20)

4.1.5 / Türbeler

II.Bayezid Türbesi ve Selçuk Hatun Türbesi, Yavuz Selim tarafından yaptırılmıştır.[661] Bayezid Türbesi, küfeki taşından yapılmış olup sağır bir kubbe ile örtülüdür. [662] Kurşun kaplı bir saçakla örtülmüş bulunan üç gözlü giriş revak cephelerinde, renkli taşlar kullanılmıştır.[663] Yine sekizgen planlı olan diğer türbe de Sultan Bayezid'in kızı Selçuk Hatun için yapılmıştır.[664] Caminin haziresinde, 1858 yılında vefat eden Mustafa Reşid Paşa'nın türbesi bulunmaktadır.[665] Bu türbe kare planlı olup tek bir kubbe ile örtülüdür. Türbe, cephelerinde yer alan kemerli pencereleri, pilastrları, sarkıt dizisinden oluşan frizi ve palmet dizilerinden oluşan kornişiyle, eklektik bir tarz göstermektedir. Yapının üç cephesi, küfeki taşından olup diğer cephe mermer kaplıdır. Cephe kısımlarından ikisinde, birer tane at nalı kemerli pencere bulunmakta, diğer bir cephede ise, iki sütun üzerine mermerden sundurma şeklinde bir giriş düzenlemesi bulunur. Mermer kaplı olan cephede, at nalı kemer formunda üç adet pencere bulunmakta ve kemerlerin arasında madalyon şeklinde taş kakmalar bulunmaktadır. Bunların da yukarısında, üç adet kartuş içerisinde Arapça yazılar bulunmakta, en yukarıda ise palmet dizisiyle cephe sonlanmaktadır. İşler, Mustafa Reşid Paşa Türbesi'nin mimarının, G. Fossati olduğunu, aktarmaktadır. [666] (Resim 4.1.15)

4.1.6 / Çeşme

Bayezid Camii'nin avlu duvarında bulunan çeşme, klasik tarzda kesme taştan inşa edilmiştir. Çeşmenin cephesinde, servi motifleri ve kabartma süslemeler bulunur.[667](Resim 4.1.16)

---

[660] Bkz., (415), AKSOY, 78
[661] Bkz., (397), KUBAN, 208
[662] Bkz., (598), EYİCE, 48
[663] Bkz., (397), KUBAN, 208
[664] Bkz., (598), EYİCE, 48
[665] K.BEYDİLLİ, Mustafa Reşid Paşa, TDV İslam Ansiklopedisi, C:31, 349
[666] Bkz., (632), İŞLER, 92
[667] Bkz., (130), EGEMEN, 174

4.1.7 / Veliyüddin Efendi Kütüphanesi

Bayezid Camii'nin batıdaki tabhane duvarına bitişik olarak yapılmıştır.[668] Yapının banisi olan Veliyüddin Efendi, 1760 yılında, Sultan III.Mustafa tarafından şeyhülislamlığa atanmıştır. Ancak bir süre sonra bu görevden azledilmiştir. 1766 yılında tekrardan Şeyhülislam makamına getirilen Veliyüddin Efendi, 1768 yılında vefat etmiştir.[669] Veliyüddin Efendi, 1761 yılında, şeyhülislamlıktan ilk azlinde düzenlediği bir vakfiye ile 150 kitabını, Atıf Efendi Kütüphanesi'ne vakfetmiş, ancak, 1766 yılında şeyhülislamlığa ikinci tayininde, bu vakfından vazgeçmiş, Atıf Efendi Kütüphanesi'ne verdiği kitaplarla diğer sahip olduğu kitapları, Bayezid Camii bitişiğindeki kütüphanesine vakfetmiştir.[670] O halde, kütüphane binasının, Baninin Şeyhülislamlık makamına getirildiği 1760 yılı ile kitaplarını bağışlamış olduğu 1766 yılı tarihleri arasındaki bir tarihte inşa ettirildiği anlaşılmaktadır.

Veliyüddin Efendi'nin ölümünden sonra bu kütüphanenin vakfına, onun küçük oğlu Kadıasker Mehmed Emin Efendi, mütevelli olarak atanmıştır. Mehmed Emin Efendi, yüksek meblağlar ödeyerek kütüphaneye nadir eserler kazandırdığı gibi, bazı eserlerin kopya nüshalarını hazırlatmıştır.[671]

Kütüphane, Bayezid Camii'nin güneybatı koluna sonradan eklenen iki mekandan biridir. Diğer mekan, dikdörtgen planlı olan sıbyan mektebidir. Kütüphane, kare planlı okuma salonundan oluşan tek mekanlı ve kubbe ile örtülü bir yapı olup bir bodrum kat üzerinde yükselmektedir.(Plan 4.1.7) Yapıya, cami içerisinden, kemerli, mermer söveli kapıyla girilmektedir. Kütüphanenin güneydoğu duvarı üzerinde bulunan kemerli, mermer söveli kapı ile sıbyan mektebine geçiş sağlanmıştır. Yapının kuzeybatı cephesi kesme taştan mamuldür ve bodrum kat ile kütüphane katından oluşur. Bu cephede, pencereler üç sıra halinde yer alır. Bodrum kat pencereleri, kare formlu ve demir kapaklıdır. Orta sıradaki pencereler, dikdörtgen formludur. Bu pencerelerin yukarısında, yuvarlak boşaltma kemerleri vardır. En üstteki yarım daire kemerli tepe pencereleri, revzenlere sahiptir. Kuzeybatı

[668] Bkz., (225), BUDAK, 303
[669] A.N.KUNDAK, Eyüp'te Medfun Şeyhülislam Veliyüd-din Efendi ve Oğlu Mehmed Emin Efendi, 342-343,
[670] İ.E.ERÜNSAL, Veliyüddin Efendi Kütüphanesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:43, 42
[671] Bkz., (669), KUNDAK, 348-349

cephesindeki düzen, güneybatı cephesinde de tekrar edilmiştir. (Resim 4.1.17) Budak, 2006 tarihli tezinde, yapının kuran kursu olarak kullanıldığını aktarır.[672] Kütüphane yapısının yanında yer alan sıbyan mektebi, cephe özellikleri bakımından, kütüphane yapısıyla aynı özellikler göstermektedir. Muhtemelen, kütüphane ile aynı dönemde inşa edilmiştir. (Resim 4.1.18)

4.2 / Simkeşhane

Günümüzde İl Halk Kütüphanesi olarak kullanılan yapı, esasen II. Mehmed devrinde Darphane olarak inşa edilmiş olup III. Ahmed zamanında, Simkeşhane olarak kullanılmaya başlanmıştır.[673] III. Ahmed tarafından düzenlenmiş 1708-1709 tarihli bir Beraatname'de, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin inşa edildiği alana, eski Simkeşhane alanı denmektedir. Söz konusu belgeden, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin büyük oranda inşa edildiğini, külliyeye su getirmek için Beraatname verildiğini görmekteyiz. Haliyle, Simkeşhane yapısının daha önceki bir tarihte, Darphane binasına taşınmış olması gerekir.[674] Darphane binasının Simkeşhane'ye çevrilmesi sırasında, binanın büyük bir onarımdan geçtiği, önemli bir kısmının yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır.[675] Darphane binasının da dahil olduğu geniş alanın, 4. yüzyılda kurulmuş olan Forum Theodosios'un sınırları içerisinde olduğu, kabul görmektedir. Evliya Çelebi'nin aktardığına göre, Darphane binasının olduğu alanda, fetihten önce bir papaz evi ve bir kilise bulunmaktaydı. II.Mehmed, fetihten sonra, kiliseyi ve evi yıktırarak Darphane binasını inşa ettirir. Evliya Çelebi, kendi döneminde, kilisenin kalıntılarının mevcut oluğundan ve Darphane binasının, kale gibi korunaklı bir yapı olduğundan bahseder.[676] Konyalı, "Darphane binasına ait olan Topkapı Sarayı'ndaki Arapça vakfiyede, binanın, Sekbanbaşı Yakup Ağa Camii'ne bitişik olduğunun belirtildiğini" açıklar.[677] Kuban, Simkeşhane binasında, simkeş denilen gümüş iplik ve tel yapılmakta olduğunu belirtmektedir.[678] Yapı, günümüzde dikdörtgen olarak gelişen uzun yatay bir kanat ile öne doğru gelişen kısa bir kısım

[672] Bkz., (225), BUDAK, 303, 305-307
[673] Erdoğan MERÇİL, Simkeşhane, TDV İslam Ansiklopedisi, C:37, 211
[674] BOA, AE.SAMD.III., 155/152591 (1120/ 1708-1709)
[675] Bkz., (673), MERÇİL, 211
[676] Bkz., (46), AKBAŞ, 63
[677] İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi, 4619
[678] D.KUBAN, Beyazıt, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:2, 185

halindedir.(Plan 4.2.1) Uzun kanatın önündeki avludaki terasta, 1970'li yıllarda yapılmış olan pasaj yer almaktadır.

Restitüsyon planına göre yapı, yamuk bir avlunun üç yönünde inşa edilmiş üç katlı kısımlar halindeydi. (Plan 4.2.2) Caddeye açılan ana girişi, sol tarafa yakın olup beşik tonozlu giriş mekanı, beşik tonozla örtülü bir koridora bağlanır.[679] Giriş, yuvarlak taş kemerli olup üzerinde taş konsollarla taşınan bir bindirmelik bulunmaktaydı.[680] Girişin bağlandığı koridorlara, iki tarafta birer kapı ve pencere ile aynalı tonoz örtüye sahip mekanlar sırası açılmaktaydı. Bu mekanlar, dış cephelere açılan ikişer pencere ve birer ocak nişine sahip bulunmaktaydılar. Üç yöndeki koridorlara çıkılan ve katları birbirine bağlayan ikişer merdiven yer almaktaydı. Simkeşhane'nin batı kanadı, hacim olarak mevcut değildir. Ancak, güney-kuzey yönündeki avlu duvarına bağlanan ve yine beşik tonozlu bir koridora, aynı özellikli mekan sıralarının açıldığı bir yapı bloğu, avlunun içinde doğuya doğru uzanarak yer alırdı.[681]

Yapının cephesi, taş ve tuğla hatıllı olarak inşa edilmiştir. Tuğla, cepheler dışında, revaklarda, pencere kemerlerinde ve örtü sisteminde kullanılmıştır. Taş malzeme ise pencere sövelerinde ve hatıllarında, payelerde, bindirmeliği taşıyan konsollarda kullanılmıştı.[682]

Darphane yapısı, Simkeşhane'ye dönüştürülürken yanına bir sebil inşa edilmiştir. Binanın Divanyolu'na bakan kuzey cephesinde yer alan ve üç cepheli, sütunceli, sivri kemerli mermer taş kaplamalı sebil, kuzey kanadıyla birlikte ortadan kaldırılmıştır.[683] (Resim 4.2.1) Hadikatü'l Cevami'de, Simkeşhane'de iki tane mescit yapısının bulunduğu geçmektedir. Mescitlerden biri, diğerinin üstüne inşa edilmiş olup Gülnuş Sultan tarafından yaptırılmıştır.[684] Tarih içermeyen Topkapı Sarayı Arşivi'ne kayıtlı bir evrakta da iki adet mescit yapısından bahsedilir. Belgede, üst katta olan mescitin, Simkeşhane ehline mahsus olduğu geçmektedir. Diğer alt kattaki mescitin ise Simkeşhane'ye bitişik, güney odaları denilmekte olan mahal

[679] G.CANTAY, Simkeşhane, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:6, 561
[680] C.GÜRAN, Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi, 135
[681] Bkz., (679), CANTAY, 561
[682] Bkz., (680), GÜRAN, 135
[683] Bkz., (679), CANTAY, 561
[684] Bkz., (138), AYVANSARAYİ- SATI. vd , 179

sakinlerince kullanılmakta olduğu geçer.[685] Konyalı, Simkeşhane içerisinde, üç adet mescitin bulunduğunu ifade etmektedir.[686]

Merçil, Simkeşhane yapısının, kagir yedi dükkan, tahtani ve fevkani 115 oda, bir mahzen, sim çekmek için bir dolap, gümüş ve altın madenlerinin eritildiği kalhane, halasa fırını denilen bir pota, su kanalları, mescid, sıbyan mektebi ve sebil gibi kısımlardan oluştuğunu ve daha sonra yapılan ilavelerle genişletildiğini söylemektedir. [687] Tarih içermeyen Simkeşhane ile ilgili evrakta, 27 tanesi yenilenmiş ve iki tanesi tamir edilmiş olmak üzere 27 adet odanın, alt katta; 61 adet odanın, orta katta; 69 adet odanın ise üst katta bulunduğu geçmektedir. Ayrıca 26 tanesi yenilenmiş ve 3 tanesi tamir edilmiş olan 29 dükkandan bahsedilir. Yine belgede, üç adet çeşmenin yapılışından bahsedilmektedir. Su hazneli olarak yapılan iki çeşmeden biri, Simkeşhane ardındaki yola; diğeri Simkeşhane içerisine yapılmıştır. Bu zikredilen ikinci çeşmenin, abdest almak için dörtlü muslukları bulunmaktaydı. Simkeşhane içerisindeki su haznesinden beslenen üçüncü çeşme ise, güney odaları denilen mahallin içerisine yapılmıştır. Ayrıca bir adet kal ocağı, sim çekmek için dolap yerleri, yedi adet hela kısımları belgede geçmektedir. Mektep ve sebil yapısının hasarlı olan kurşunlarının yenilenme işi de zikredilmiştir.[688]

4.2.1 / Yapının Geçirdiği Tamirler

1645 ve 1660 yıllarında gerçekleşen yangınlardan, bu yapı da zarar görür. [689] Darphane binası, 1714 yılında bir yangın geçirmiştir.[690] 1740 yılında, çıkan bir yangın, Bayezid Camii ve hanın arasındaki bölgeye zarar verir.[691] 1741 yılında tamire muhtaç olan yapı, vakıf gelirleri yetersiz kalınca, Başkadın Evkafı Mütevellisi, Simkeşhane Emini ve esnaf ihtiyarlarından oluşan bir heyet, Simkeşhane vakfını icareteyn kiraya vererek tamir ettirir.[692] 1826 yılında çıkan yangından zarar

[685] TSMA.D 8851
[686] İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi, 4619
[687] Bkz., (673) MERÇİL, 211-212
[688] TSMA, D 8851
[689] Bkz., (3), MÜLLER-WIENER, 354
[690] Bkz., (46), AKBAŞ, 63
[691] Bkz., (3), MÜLLER-WIENER, 354
[692] Bkz., (46), AKBAŞ, 63

görür.[693] 1867 yılında, Abdülaziz'in devreye girmesiyle bir tadilat daha geçirmiştir. Bu tamir esnasında, giriş kapısına, Bursalı Ali Rıza hattıyla, Simkeşhane-i Amire yazılı celi talik bir kitabe konmuştur.[694] 1913 yılında, han terk edilir.[695] 1920 yılında, bir fırtına sonucunda, hanın iç avlusunda bulunan bir ağacın devrilmesi üzerine, arkeolojik bir kalıntı ortaya çıkar. 1928 yılında yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde, taş buluntular ortaya çıkartılır. Bunlar, Theodosios Forumu'na ait kalıntılardır.[696] 1930-1931 yılları arasında, İstanbulu Sevenler Grubu, adındaki bir topluluk, binanın yok olmasının önüne geçmek adına, rölevesini yaptırır ve kız yurdu haline getirilebilmesi için girişimlerde bulunur. Fakat bina esnafa kiralanır. Eski Eserleri Koruma Cemiyeti, Avrupa'dan getirilen bir uzmana, çizimler yaptırarak binanın kurtarılması için çaba sarf eder. Fakat, iyice harap hale gelen yapı, 5 Mart 1956 tarihinde mühürlenir. [697] 1956-57 tarihlerinde, yol genişletme çalışmaları sırasında, ön kısmı yıktırılmıştır. [698]

1965-66 yıllarında, han yapısının, kütüphane olarak kullanılabilmesi amacıyla, İlban Öz yönetiminde restorasyon çalışmalarına yönelik girişimler başlamıştır. Öz'ün ifade ettiği üzere, 1966 yılında, han yapısı harap durumdaydı. Şahıslara ait mülkiyet hakları olduğu için, yasal kamulaştırmalar yapıldı. Öz, tarafından hazırlanan proje kapsamında; giriş katındaki tonozlu dokuz odanın, mevcut durumlarıyla korunması şartıyla kütüphane idari odaları olarak kullanılması; han çevresinde bulunup yıkılmış bulunan mektep, sebil ve giriş kapısı unsurlarına ait olan parçaların, müsait bulunan binanın sol tarafına yerleştirilerek muhafaza edilmesi; yıkılmış olan üst iki kat dış duvarlarının aynen restore edilip çok büyük iki salonun, kütüphane okuma ve eğitim kısımları olması; han yapısının caddeden yüksekte kalması sebebiyle, Theodosios Takı kalıntılarının korunması şartıyla bir teras tanziminin sağlanması gibi amaçlar öngörülmüştür. Proje, 1968 yılında onaylanmış olmakla beraber, ödenek sıkıntısı sebebiyle, öngörülen işler, 1978 yılında

[693] Bkz., (3), MÜLLER-WIENER, 354
[694] Bkz., (46), AKBAŞ, 64
[695] Bkz., (3), MÜLLER-WIENER, 354
[696] İ.ÖZ, Beyazıt, Simkeşhane Yapısı Restorasyonu, Theodossius Takı ve Hasan Paşa Hanı'nın Sorunları, Ayasofya Müzesi Yıllığı, S:10, 50-51
[697] Bkz., (46), AKBAŞ, 65
[698] A.i R. ATASOY- M. C. ATASOY, "Tokat, Reşadiyeli Sadrazam Seyyid Hasan Paşa, Hayat Hikayesi ve Eserleri 1679-1748", 207-208

tamamlanabilir. [699] Cantay, onarımlar sırasında, hanın avlusuna, teras oluşturan dükkanlardan oluşan pasajın inşa edilmiş olduğunu açıklar. [700] 1980 yılında, han yapısı, İl Halk Kütüphanesi olarak hizmet vermeye başlar.[701] Ünsal, birçok mimarın ve şehircinin, Simkeşhane'nin yerinde muhafazası için, planlar ve fikirler ileri sürmüş olduğunu söyler.[702] Simkeşhane yapısının cephesinde, günümüzde yer alan sebil yapısının, tarihi önemi bulunmamaktadır. (Resim 4.2.3)

4.3 / Seyyid Hasan Paşa Külliyesi

Han dışındaki öğelerin yer aldığı külliye, Beyazıt'ta Camcı Ali Mahallesi Kimyager Derviş Paşa Sokağı'nda bulunmaktadır. [703] (Resim 4.3.1) I.Mahmut devri sadrazamlarından Seyyid Hasan Paşa tarafından 1745'te Mimarbaşı Çelebi Mustafa Ağa'ya inşa ettirilmiştir.[704] Külliyenin inşa edildiği alan hafif eğimli olduğu için yapı topluluğu, fevkani olarak ele alınmıştır. [705] Külliyeyi meydana getiren yapılar; medrese, sebil, çeşme, han, sıbyan mektebi, ve dükkanlardır. Külliyeyi, kuzeyde Darülfünun Caddesi; doğuda ise Beyazıt Külhanı sokağı sarmaktadır.[706] Asimetrik bir plan şemasına sahip olan külliyenin öğeleri, birbiriyle ilişkili bir bütün olarak ele alınmıştır. Alt katta, sebil, çeşme ve dükkan yapıları yer alırken üst katta, medrese hücreleriyle avlu ve sıbyan mektebi bulunmaktadır. (Plan 4.3.1) Giriş kapısının yanlarında ikişer dükkan, soldaki dükkanların yanında ise sıbyan mektebinin kapısı, çeşme ve sebil yer alır. Medrese yapısı, kubbeli bir dershane hacmi ve medrese avlusunu "L" biçimli olarak saran 8 adet kubbeli öğrenci odasından ibarettir.

4.3.1 / Medrese

Medrese cümle kapısı, yuvarlak kemerlidir ve kesme küfeki taşından yapılmıştır. Giriş açıklığının üzerinde yer alan talik hatlı ve 18 mısralık kitabe, Şair Nimet tarafından yazılmıştır.[707] Küçük bir koridordan sonra, merdivenlerle dershane

---

[699] Bkz., (696), ÖZ, 52-53
[700] Bkz., (679), CANTAY,561
[701] Bkz., (696), ÖZ, 53
[702] Bkz., (93), ÜNSAL, 34
[703] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 233
[704] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 146
[705] Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU, Seyyid Hasan Paşa Külliyesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C:37, 61
[706] Bkz., (503), PAPİLA, 141
[707] Doğan YAVAŞ, Seyyid Hasan Paşa Külliyesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:6, 543

katına çıkılır.[708] Merdivenlerle ulaşılan giriş hacmi, revak şeklinde düzenlenmiştir. Revakta, altı mermer sütun, sivri kemerlerle bağlanmış olup revağın üzeri iki aynalı tonozla örtülmüştür. Sütunların arası, mermer korkuluk şeklinde, belirli bir seviyeye kadar kapatılmıştır. Dershane mekanı, medrese hücrelerinden bağımsız olarak ele alınmış olup yola bakan cephe kısmında yer almaktadır.[709] Dershane, konsollar aracılığıyla giriş katın üzerine oturur.[710] Kasnaklı ve sağır bir kubbeyle örtülen dershane mekanı, kare bir plana sahiptir. Kubbeye geçiş, yedi dilimli tromplarla sağlanmıştır. Dershanede yer alan mihrap, giriş aksının sol köşesine kaymıştır ve alçıdan yapılmış altı köşeli olup tepe kısmı istiridye kabuğuna benzer ve üzerinde sülüs yazı ile yazılmış bir kitabe vardır.[711] Girişin sağında ve karşısında L şeklinde dizilen medrese hücrelerinin önünde, revak sırası bulunur. Revak, on mermer sütunun, tuğladan sivri kemerlerle bağlanmasından oluşmuş bir yapıya sahiptir. Revağın üzeri, "L"'nin kısa yönünde aynalı tonoz; uzun kolu yönünde kubbelerle örtülüdür. Avlunun revak bulunmayan yan duvarında, üç pencere açıklığı görülmektedir.[712] Avlunun ortasında bir şadırvan bulunmaktaydı.[713] Revağın arkasındaki medrese hücreleri, "L"'nin uzun kolunda beş; kısa kolunda 3 olmak üzere sekiz tanedir. Hücrelerin dış cephelerinde, taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Kare planlı hücrelerin üzeri, pandantiflerle geçilen kubbelerle örtülüdür.[714]

4.3.2 / Sıbyan Mektebi

Cephenin sol tarafında bir çıkma şeklinde yerleştirilmiş olan sıbyan mektebi, kare planlı olup tromplu bir kubbe ile örtülüdür.[715]

4.3.3 / Sebil ve Çeşme

Sıbyan mektebinin altında yer alan sebil ve yanındaki çeşme, itinalı işçiliğe sahiptirler. (Resim 4.3.3) Çeşme ile sebil arasında yer alan ve üst kattaki sıbyan mektebine giden koridora ve merdivenlere açılan giriş açıklığı, aynı zamanda sebile

[708] Bkz., (503), PAPİLA, 141
[709] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 234
[710] Bkz., (503), PAPİLA, 141
[711] Bkz., (698), ATASOY- ATASOY, 178
[712] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 234
[713] Bkz., (698), ATASOY-ATASOY, 176
[714] Bkz., (228), KÖŞKLÜ, 234-235
[715] Bkz., (707), YAVAŞ, 544

de geçişi sağlar. Sebilin yanındaki kapıdan sonra sola dönülerek sebilin içine girilmektedir. İçeride basık bir kemerle ikiye bölünmüş olan mekanda, öndeki sebil çıkıntısının arkasında, aynalı tonozlu bir birim oluşturulmuştur. Mermer malzemenin kullanıldığı cephede, sebil dışa taşkın beş cepheli olarak ele alınmıştır. Kademeli yuvarlak kemerli pencereler arasında yer alan akantus yapraklı başlıklara sahip olan sütunlar, altta ve üstte köşeli pilastrlar olarak devam ettirilmiş, her bir cephede iki yanda iç bükey, ortada dış bükey olarak dalgalandırılmıştır. Bu düzenlemeye uygun şekilde ele alınan dalgalı formlu madeni şebekeler, girift bitkisel kompozisyonludur.[716] Sebilin saçakları mermerden olup üst kısmı kurşun kaplıdır.[717] Kumbaracılar, 1930'lu yıllarda, sebilin üst örtü kurşunlarının harap durumda olduğunu söyler.[718] Şebekelerin altında, sütunlu ve kemerli formda, beşer su verme açıklığı vardır. Sebilin, cephelerinde dörder satır halinde düzenlenmiş talik hatlı on beyitlik kitabe, 1745 tarihini verir.[719] Sebile bitişik olarak yapılmış çeşme yapısının üzerinde yer alan ve Hocazade Seyyid Ahmed tarafından yazılmış talik hatlı kitabede, Sadrazam Seyyid Hasan Paşa'nın baniliği vurgulanır.

4.3.5 / Kuş Evi

Medresenin güneye bakan duvarının üst köşesinde, cami şeklinde bir kuş köşkü vardır.[720](Resim 4.3.5) Dört katlı olarak düzenlenmiş olan bu ev, dört destekli bir konsola oturtulmuştur. Konsolun üstünde, ön cephesi ajurlu olarak yapılmış dikdörtgen bir ünite yer almaktadır. Üstü şebekeli bu üniteye, iki taraftan ulaşan rampalar yer almaktadır. Bu rampaların altında, sağlı sollu birer tane daha rampa olup bu rampaların başlangıç noktalarında, tek şerefeli birer minare yükselmektedir.[721]

4.3.5 / Medresenin Geçirmiş Olduğu Tamirler

1892 yılında, gerekli yerlerinin tamiri için 14.900 kuruş meblağ belirtilmiştir. 1914 yılında, Teftiş Heyeti raporunda, şadırvan, çamaşırhane, gusulhane ve

[716] A.V.ÇOBANOĞLU, İstanbul'un Kitabı, C:3, 293-294
[717] Bkz., (130), EGEMEN, 345
[718] Bkz., (182), KUMBARACILAR, 86
[719] Bkz., (716), ÇOBANOĞLU, 294
[720] Bkz., (707), YAVAŞ, 544
[721] H.Ö.BARIŞTA, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul'undan Kuşevleri, 202-203

abdesthane kısımlarının yeniden tamire ihtiyacı duyduğu görülür.[722] İlgili tarihlerde tamir edilip edilmediğini bilmiyoruz ama, söz konusu şadırvanın 1950 yılından sonra yıkılmasının öncesinde, tamire ihtiyaç gösterdiği anlaşılmaktadır.

Külliye, Türkiyat Enstitüsünün kullanımına ayrılmasından önce, 1949 yılında kapsamlı bir tamirat geçirmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi, bu tamiratların, kendisi tarafından yapıldığını söylemektedir.[723] Medrese avlusunun Bayezid hamamına bakan cephesi, orijinal hali ile açıkken 1950 yılında, üç pencereli bir duvarla dışarıya kapatılmıştır. Bu bölümde, dışa kapatılmadan önce, taş bir merdiven bulunmaktaydı. 1950 yılında, İ.Ü Edebiyat Fakültesi binasının yapımı sırasında, suyu kesilmiş olan şadırvan, sonradan yıkılmıştır. 1950 yılında medrese avlusu, üstü kapatılarak Türkiyat Enstitüsü'nün kütüphane ve okuma salonu haline getirilmiştir.[724] Medrese, 1989-1990 yıllarında restorasyon geçirmiştir.[725] Külliye, asli görevinin dışında çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. 1894 depreminden sonra, yeniçeri kıyafetleri, iki yıl kadar, medrese de saklanmıştır.[726] 1918 yılı sonunda, Aile Erzak Komisyonu tarafından kullanılmıştır.[727] 1926 yılında, Emekli Askerler Derneği tarafından kiralanmıştır. 1947 yılında, İslam Ansiklopedisi Tahrir Heyeti Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir. 1988 yılında, Türkiyat Enstitüsü, daha önce kendisi için ayrılmış olan bu yapıya taşınmıştır.[728]

4.3.6 / Seyyid Hasan Paşa Hanı

Hasan Paşa hanı, 18.yüzyılda, Seyyid Hasan Paşa tarafından Mimar Mustafa Çelebi'ye inşa ettirilmiştir.[729] (Plan 4.3.2) Han yapısı, II.Bayezid Hamamı'nın yakınında olan Seyyid Hasan Paşa Külliyesi'nin diğer öğeleriyle birlikte, farklı tarihlerde tamamlanmaları ve konum olarak birbirlerinden ayrık olarak yapılmalarının dışında, bir bütün olarak inşa edilmişlerdi.[730] Hanın inşa tarihine

[722] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 147
[723] Bkz., (698), ATASOY-ATASOY, 181
[724] A.g.k., 176
[725] A.g.k., 181
[726] A.g.k., 180
[727] Bkz., (65), KÜTÜKOĞLU, 147
[728] Bkz., (698), ATASOY-ATASOY, 181
[729] Ş. SÖKMEN, Tarihi Yarımadadaki Hanların Mimari Açıdan Geçirdikleri Evreler ve Günümüzdeki İşlevleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 116
[730] Bkz., (716), ÇOBANOĞLU, 290

1746 yılında başlanmakla beraber Hasan Paşa'nın görevden azledilmesi sebebiyle hanın inşa süreci, 1747 yılında I.Mahmud'un yardımlarıyla tamamlanmıştır.[731] Hanın iki yan cephesi, Yakup Ağa ve Haznedar Sokaklarına bakarken medhal kısmı, günümüzdeki ismi Ordu caddesi olan caddeye bakmaktadır. (Resim 4.3.6) Handa inşa malzemesi olarak taş ve tuğla kullanılmıştır.[732] Cepheler ve duvarlar dışında taş, yine kapı kemerlerinde, pencere sövelerinde ve hatıllarında ve konsollarında kullanılmış, tuğla ise cephenin yanı sıra, revak kemerlerinde ve örtü sisteminde yer almıştır.[733] Yapı orijinal haliyle, bulunduğu yerin sınırlarına sadık kalarak inşa edildiğinden bütün hacimler, avlunun muntazam dikdörtgen plan şeması ile bu dış konturler arasındaki alanın sağladığı imkanlar ölçüsünde, çeşitlilik gösteren bir şekilde düzenlenmiştir.[734] 1957 yılında Ordu caddesinin genişletilme çalışmaları sebebiyle Hasan Paşa Hanı'nın koruma imkanı kalmamıştır.[735] Hanın avlusu, yarısına kadar yıktırılmış ve Beyazıt'ın tarihi fizyonomisinin önemli bir öğesi olan cephesi yok olmuştur.[736] (Resim 4.3.7) Revaklı bir avlunun etrafında iki katlı olarak inşa edilmiştir.[737] Dikdörtgen avlunun ortasında bir şadırvan yer almaktaydı. Kesme küfeki taşı payelere oturan tuğladan yuvarlak kemerli iki katlı revaklar, taş korkuluklu olup Çobanoğlu, revakların beşik tonozlu olduğunu söyler.[738] Çobanoğlu'nun aksine, Cantay, revak üst örtüsünün çapraz tonozla örtülü olduğunu belirtmektedir.[739] Ayrıca Ceyhan Güran da her iki katta da üst örtünün çapraz tonozlu olduğunu ifade eder.[740] Yapıdaki duvarlar ve hacimsel kalıntılar, zemin ve birinci katlardaki revak kemerlerinin tuğla ve derzden yuvarlak kemerlere sahip olduğunu gösterir. Her iki kat revağında da taşıyıcı sistem, muntazam kesme taştan örme ve kare kesitli payelerden oluşmuştur. Tonozlu giriş mekanın iç kısmında ve iki yanında bulunan taş merdivenlerle üst kata çıkılır. Yapının üst katında, batı kanadındaki revaklara bir tonozlu geçitle bağlanan dar bir koridor ile bu koridora batı kenarı boyunca açılan çeşitli büyüklükte kare ve dikdörtgen mekanlar bulunur.

[731] Bkz., (698), ATASOY –ATASOY, 190,197
[732] A.g.k., 200
[733] Bkz., (680), GÜRAN, 120
[734] G. CANTAY, Hasan Paşa Hanı, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:3, 566
[735] Bkz., (678), KUBAN, 187
[736] A.g.m., 185
[737] Bkz., (734), CANTAY, 566
[738] Bkz., (705), ÇOBANOĞLU, 61
[739] Bkz., (734), CANTAY, 566
[740] Bkz., (680), GÜRAN, 121

Haznedar Sokağı boyunca içbükey bir cepheyle yükselen yapıda, bu kanattaki revak sistemine açılan muntazam planlı dört odadan ikisi, gerideki birer mekana, birer kapı ile bağlanır. Diğer taraftan doğu üst kat revağı, bir koridorla devam ederek hela mekanlarına ulaşır.[741] Odalar, dikdörtgen açıklıklı pencerelerle ve yuvarlak kemerli kapılarla revaka açılmaktadır. Mekanların dışa açılan pencereleri, tuğladan sivri kemerli, alınlıklı ve dikdörtgen açıklıklı söveli olmakla beraber[742] alt kattaki odaların, yalnızca revaklara açılan pencereleri bulunur.[743] Kubbeli olan odaların tavanları, oldukça yüksek olduğundan, çoğunluğu, sonradan bir merdiven ilavesiyle altlı üstlü iki oda haline sokulmuştur.[744] Avluya göre genişleyen planda, güney ve batı yönünde koridorlar oluşmuştur.[745] Yapının ön cephesi, alt katta kesme taş, üstte bir sıra taş ve iki sıra tuğla dizilerinden oluşan almaşık örgülüdür. Kuban, hanın giriş cephesinin, Rokoko üslubunun geliştiği dönemin özelliklerini taşıdığını söylemektedir.[746] Alt sırada yer alan yuvarlak kemerli dükkanların iki katlı olarak düzenlendiği ve bazılarının kemer içlerinin daha sonra örülerek doldurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Hanın, Ordu Caddesi'ne bakan cephesinde, eksende yer alan kapının iki yanında, kitabelerinde, I.Mahmud'un adını veren birer zarif barok çeşme yer almaktaydı. Üst katta kapının üzerindeki mekan, taş konsollarla öne doğru çıkma yapmıştır. Yapının iki yan cephesi, arkaya doğru açılarak devam etmektedir. Doğudaki cephe, arkada da kırılarak daralmakta, güney cephesi ise içbükey bir kırılma ile kavis yapmaktadır. Açı yaparak genişleyen ve daralan cephelerde, üst katlar taş konsollarla desteklenen kademeli üçgen çıkmalarla hareketlendirilmiştir.[747] Misafirhane hanı olarak inşa edilmiş hanın alt katı da ikamete tahsis edilmiştir.[748]

4.3.7/ Han Yapısının Geçirmiş Olduğu Tamirler

Yapı ile ilgili tespit edilebilen ilk tamir, tarihsiz olmakla beraber, Başbakanlık Osmanlı Arşivi tarafından H:1255/M:1840 tarihli olarak tahmin edilen bir vesikada

[741] Bkz., (734), CANTAY, 566
[742] Bkz., (705), ÇOBANOĞLU, 61-62
[743] Bkz., (698), ATASOY – ATASOY, 202
[744] A.g.k., 200
[745] Bkz., (705), ÇOBANOĞLU, 61
[746] Bkz., (397), KUBAN, 395
[747] Bkz., (705), ÇOBANOĞLU, 61
[748] L. GÜRPINAR, Tarihi Yarımada Hanlar Bölgesindeki Avlulu Hanların İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ,48-49

geçmektedir. [749] BOA, tarafından, iddia edilen tarihlendirmede hata olabilir. Zira, belgede ifade edildiği üzere, Mimarbaşı olarak Abdi Ağa'nın ismi zikredilmektedir. Çobanoğlu'nun ifadesine göre, 1181 Zilhicce ortasında(1768 Mayıs ortaları), mimarbaşılık makamına, Mehmed Tahir Ağa'nın yerine Abdi Ağa getirilmiştir. Daha sonra, 1183 Zilhicce ortasında(Nisan 1770), Mehmed Tahir Ağa, tekrardan göreve getirilmiş ve bu görevini 1189(1775) yılına kadar sürdürmüştür.[750] Çobanoğlu'nun ifade ettiği Abdi Ağa, belgede geçen Abdi Ağa olabilir. Bu ikinci ihtimale göre, belgede geçen Zelzele-i Şedide, 1766 depremidir ve yapılan tamir işlemi de 1768-1770 zaman aralığında gerçekleşmiş olabilecek bir faaliyettir. Yapı, I.Mahmud Vakfı, evkafındandır. Vesikada, ifade edildiği üzere, han yapısı, daha önce gerçekleşmiş ve Zelzele-i Şedide olarak ifade edilen bir deprem dolayısıyla hasar görmüştür. Yapının, "bazı dehliz[751] kubbeleri, bazı kemerleri, Sundurma-i Sakıf kısmı ve kurşun örtüleri" zarar görmüştür. Belgede ifade edildiği üzere, dehliz kubbelerinden bazıları hedm; bazıları ise rahne olmuştur. Söz konusu dehliz kubbelerinin ve kemerlerinin ve Sundurma-i Sakıf'ın ve sair kısımların tamiri ve yenilenmesi, kurşun örtünün tamiri ve yenilenmesi işinin yapılması gerektiğiyle ilgili, Vakıf Mütevellisi Hz. Şehriyari İbrahim Ağa Bin Mustafa, Baş Katib Hasan Efendi, Hassa Mimarlarından Katib Mehmed Emin Halife, Elhac Mustafa Halife, Vakıf Katibi Mehmed Asım Efendi ve Ruznameci İsmail Ağa'dan ibaret Ehl-i Müslimin tarafından şehadet getirilmiştir. Söz konusu tamir işlemlerinin gerçekleşmesi için gerekli tutar, Ser Mimaran-i Hassa Abdi Ağa'nın imzaladığı ve mühürlediği masraf defterine göre, 3.343 akçedir. Söz konusu tutar, Vakıf Mütevellisi İbrahim Ağa tarafından, geri alınmak kaydıyla verilecektir. Bu meblağ, Vakfın muhasebesine mahsub olmak üzere, Haremeyn-i Şerifeyn Müfettişi Mevlana Ahmed Tahsin(?) Efendi tarafından kayıt edilmiştir.[752] Belgede, kubbelerinin hasar gördüğü ifade edilen koridorlar, Çobanoğlu'nun ve Cantay'ın makalelerinde ifade ettiği koridorlar olabilir. Lakin Güran'ın her iki katta da üst örtünün çapraz tonozlu

[749] Eğer, H:1255/1840 tarihini doğru kabul edersek, belgede, Zelzele-i Şedide olarak ifade edilen deprem, 1837 yılında gerçekleşmiş olan depremdir. Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 94

[750] A.V.ÇOBANOĞLU, Mehmed Tahir Ağa, Hassa Başmimarı, TDV İslam Ansiklopedisi, C:28, 535

[751] Dehliz: Koridor

[752] BOA, C.BLD., 98/ 4894 (29 Zilhicce 1255/ 4 Mart 1840). Söz konusu belgenin çevirisinde, Topkapı Sarayı Müzesi Uzmanı, Göksel ERDOĞAN'ın katkıları olmuştur.

olduğunu gösteren belirtiler var[753] demesinde, hata olabilir. Nitekim yukarıda ifade ettiğimiz vesikada, koridorların kubbeli olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan, avlu revaklarının da koridor olarak nitelendirilebileceğine bağlı olarak, revaklı bölümlerin de özgün haliyle kubbelerle örtülü olma ihtimali vardır. Ayrıca Sundurma-i Sakıf olarak ifade edilen kısımda, cadde tarafı kast edilmiş olabilir. Eğer o açıdan bakarsak, yapının cephesinde sundurma olma ihtimali de vardır. (Şekil 4.3.1, 4.3.2)

1894 yılı depreminde, üst kat, harabe haline geldiğinden, bu kısım belediye tarafından yıktırılmıştır.[754] Daha önce de ifade edildiği üzere, hanın ön kısmı, 1957 yılında, tamamen ortadan kaldırılmıştır.[755] Mehmet Celalettin Atasoy, eserinde, yıkım esnasında, girişin iki yanında yer alan çeşme taşlarından bir kısmını, Seyyid Hasan Paşa Medresesi'ne naklettiğini ifade eder.[756] 1962 yılında, hanın restorasyonu için Arkeolog Mübin Beken'e bir proje hazırlatılmıştır.[757] İlban Öz, 1968 yılında, hanın tamir edilebilmesi için, röleveler ve restorasyon projeleri hazırlamış olduğunu, bu hanın, Simkeşhane yapısına göre, caddeden daha geride olmasına bağlı olarak, yıkılmış olan orijinal ön cephesinin aynen ihya edilebileceğini ve ön avlu ile kademeli üst iki katın da yapılabileceğini söylemiştir. Öz'ün projesinin Anıtlar Kurulu tarafından 1973 tarihinde onaylanmasına rağmen, İstanbul Şehir Kütüphanesi Kurma ve Yaşatma Derneği'nin projenin gerçekleştirilmesinde başarılı olamaması sebebiyle, proje gerçekleştirilememiştir. Öz, o tarihlerde, han yapısının çok kötü bir durumda olduğunu, süpürgeciler ve otobüs acenteleri tarafından kullanıldığını nakleder.[758] Yapının kuzeybatı köşesinde, Yakup Ağa Sokağı boyunca uzanan bazı mekanları ve bunların bazı cepheleri, 1975-1976 yıllarında, aslına uygun olmayan bir şekilde restore edilmiş, hatta yapının orijinalinde bulunmayan bezemeler yapılmıştır.[759] 1976 yılında, handa, büyük bir yangın sonucunda hasar oluşmuştur.[760] Ceyhan Güran eserinde, hanın 1976 yılında, çok harap durumda olduğundan

[753] Bkz., (680), GÜRAN, 121
[754] Bkz., (698), ATASOY – ATASOY, 199
[755] A.g.k, 207-208
[756] A.g.k., 209
[757] A.g.k., 212
[758] Bkz., (696), ÖZ, 53
[759] Bkz., (734), CANTAY, 566
[760] Bkz., (698), ATASOY – ATASOY, 213

bahseder.[761] 1989 yılında, hanın sağ köşesi restore edilmiştir.[762] Çobanoğlu, 2012 yılında, hanın restore edilmekte olduğunu ifade etmektedir.[763]

2018 Şubat ayında yapmış olduğumuz incelemelerde, yapının revak üst örtüsünü ve üst katlardaki mekanlar arasında olan koridorların durumunu inceledik. Han, 2010 yılından sonra, büyük oranda restorasyon geçirmiştir. Mevcut haliyle iki katlı revak kısımları, çapraz tonozlarla örtülü olup odalar arasındaki koridorlar beşik tonozla örtülmüştür. (Resim 4.3.11) Seyyid Hasan Paşa Külliyesi'nin bir öğesi olan ve Vezneciler'e giden yol üzerinde yer alan medrese kısmının avlu revaklarının bazıları, pandantifli kubbelerle örtülmüştür. Haliyle, han yapısındaki revakların da aynı tarzda olma ihtimali, belgede geçen "bazı dehliz kubbelerinin ve bazı kemerlerin tamiri" ibaresiyle daha da muhtemel görülmektedir. Sonuç olarak, Hasan Paşa Hanı'nın restorasyon ve restitüsyon çalışmalarında, yapının özgün halinde yer almayan çapraz tonoz uygulamaları, özgün durumu yansıtmayan birer uygulama olarak ortaya çıkmış olabilir.

[761] Bkz., (680), GÜRAN, 122
[762] Bkz., (698), ATASOY – ATASOY, 210
[763] Bkz., (716), ÇOBANOĞLU, 295

5. BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Değerlendirme

Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi, Cevri Kalfa adına, II.Mahmud tarafından inşa ettirilmiştir. Konum olarak, 40 nolu adada 6 nolu parselde yer almaktadır. Divanyolu'nun başlangıç noktasında yer alan yapı topluluğunun ön cephesi Divanyolu'na, arka cephesi ise İncili Çavuş Sokağı'na bakmaktadır. Külliye; sıbyan mektebi, sebil, çeşme birlikteliğinden oluşmaktadır. Sıbyan mektebi, iki kütle halinde yükselmektedir. Soldaki olanı iki katlı olup sağdaki üç katlıdır. İki kütlenin alt katı, sebil olarak düzenlenmiştir. İki kütlenin birleşim noktasında, çeşme yer almaktadır.

1848 yılında, mektep ile sebil kısmı tamir edilmiştir. 1874 yılında, mektebin suyolları tamir edilmiştir.[764] 2006 yılında, 4 Numaralı Kurul tarafından, yapının çatı örtüsünde ve kurşun kaplı bölümlerde onarım yapılabileceğine, çimento sıva raspası ile kalemişi süsleme araştırmasına yönelik raspalama yapılabileceğine karar verilmiştir. Külliye öğeleri, halihazırda iyi bir durumdadır.[765]

Firuz Ağa Camii, 1490 yılında, II.Bayezid'in Hazinedarbaşı'sı Firuz Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı konum olarak 101 nolu adada 33 nolu parselde yer almaktadır. Divanyolu'nun başlangıç kısmında bulunan yapının ön cephesi Divanyolu'na, arka cephesi ise Sultan Ahmet Meydanı'na bakmaktadır. Cami, sıbyan mektebi, sebil, türbe yapılarıyla dükkanlardan müteşekkil külliyenin, sadece cami birimi günümüze ulaşabilmiştir.

1648 depreminden sonra yapıldığı sanılan keşif vesikasında, caminin minaresinin yıkıldığı ve caminin içinde ve dışında bazı yerlerin tamire muhtaç

[764] Bkz., (121), ÇOLAK, 143, 145
[765] Koruma Kurulu Arşivi, 7292

olduğu geçmektedir.[766] İbrahim Hakkı Konyalı, 1808 yılı olaylarında, sağ tarafta bulunan minarenin hasar aldığını ve tekrardan sol tarafta yapıldığını iddia eder. Eyice, 1808 yılı olaylarında, sıbyan mektebiyle türbenin harap olduğunu söylemektedir. Eyice, 1865 yılı yol genişletme çalışmaları nedeniyle cami çevre duvarının geriye alındığını ve türbenin ortadan kaldırıldığını söylemektedir.[767] Çelik, aynı yıllarda, camiye ekli binaların bazılarının yol genişletme çalışmaları nedeniyle yıkıldığını söylemektedir.[768] 1895 yılına ait bir vesikada, caminin onarımı için 16.048 kuruşluk bir bedelin gerektiği geçmektedir. 1895 yılında var olduğunu bildiğimiz hasar, muhtemelen 1894 yılı depreminden sonra meydana gelmiştir.[769] 1912-1913 yıllarına ait bir haritada, caminin hemen yanında altıgen planlı bir türbe görülmektedir. (Bkz.,Harita 2.2.1) Aynı yıllarda, yol genişletme çalışmaları sebebiyle camiye bitişik parsellerde istimlak yapılmıştır.[770] 1938 yılında, hazire kısmı yok edilmiştir.[771] 2000'li yılların başında, minare kısmı onarım geçirmiştir. Camii, halihazırda iyi durumdadır.[772]

Kızlarağası Mehmed Ağa Külliyesi, sebil-mektep bileşkesi ile medrese kısmından müteşekkil olup 1583 yılında tamamlanmıştır. Külliyenin banisi, Darüssaade Ağası Mehmed Ağa'dır. Medrese kısmı, 48 adada ve 8 parselde yer almaktadır. Medrese kısmının yalnızca Hoca Rüstem Sokağı'na cephesi bulunmaktadır. Dörtgen planlı medresenin bir dershanesi ve 11 hücresi bulunmaktadır. Mektep ve sebil bileşkesi ise 48 adada ve 6 parselde yer almakta olup ön cepheden Divanyolu'na, yan cepheden de Hoca Rüstem Sokağı'na bakmaktadır. Sebil-mektep bileşkesi asimetrik dikdörtgen planlı olup üst katta mektep bulunmaktadır. Alt kattaki pencereler yuvarlak kemerli, üst kattaki pencereler ise dikdörtgen kesitli ve basık kemerlidir. Yapı cephe itibariyle neoklasik özellik gösterir.

Mektep, çeşme, sebil ve medrese yapıları, geçirmiş oldukları yangından sonra, 1832 yılında tamir geçirmiştir. 1843 yılında, medresede, tamire ihtiyaç

[766] Bkz., (64), YÜKSEL, 252
[767] Bkz., (139), EYİCE, 136-137
[768] Bkz., (8), ÇELİK, 51
[769] BOA, İ.EV., 10/ 23, Sayfa No: 2 (14 Safer 1313/6 Ağustos 1895)
[770] Bkz., (150), SÖĞÜT, 266
[771] Bkz., (139), EYİCE, 137
[772] Koruma Kurulu Arşivi, Firuz Ağa Camii Dosyası

görülmektedir. 1867 yılında suyolları tamir edilmiştir.[773] Muhtemelen 1865 yılındaki yangından hasar görmüş olan sebil-mektep bileşkesi, 1867 yılında, yol genişletme çalışmaları sebebiyle Divanyolu kısmından bir miktar içeri çekilmek suretiyle aslına uygun olarak yeniden inşa olunur.[774] 1891 yılında, medresenin tamir keşfi yapılmış ve bu iş için 13.100 lira tahsis edilmiştir.[775] Ahunbay, muhtemelen 1894 depremi sonucunda, dershane kubbesinin yıkıldığını ve ahşap bir çatıyla örtüldüğünü söylemektedir.[776] Muhtemelen, 1894 yılı depreminden zarar gören mektep yapısı, 1899 yılında, yeniden "tamir ve ikmal" edilmiş olarak pazartesi günü, resmi bir açılışla hizmete başlamıştır.[777] 1905 yılında, medresenin tamiri için Keşf-i Evvel'inin dışında, kurşunların tamiri, 2.911 kuruş bedelle yapılmıştır.[778] 1914 yılında, gusülhane, abdesthaneleri ve çamaşırhane harap durumdadır.[779] Medresenin, 1917 yılında, tamir geçirdiği tespit edilmiştir.[780] Ahunbay, 1989 yılında, medresede onarım faaliyetlerinin devam ettiğini aktarmaktadır.[781] 1992 yılında, 4 Numaralı Koruma Kurulu tarafından, ufak bir takım onarımlar için izin verilmiştir. Ancak, bu onarımlarda, usulsüz olarak avlunun ve revakların üzeri, bir platformla kapatılmıştır.[782] Medresenin, avlusunu örten platform, yapının özgün görünümünü bozmaktadır. Mektep ve sebil bileşkesi, günümüzde, özgün yapılış amacını ima eden herhangi bir özelliğe sahip değildir.

II.Mahmud Mezar Külliyesi, türbe, sebil, çeşme ve hazire bileşkesinden oluşmaktadır. Külliye, 293 adada ve 1 parselde yer almaktadır. Ön cephesi Divanyolu'na, türbenin de bulunduğu yan cephesi Türbedar Sokağı'na, diğer yan cephesi ise Bab-ı Ali Caddesi'ne bakmaktadır. Külliyenin bulunduğu yerde daha önce, Esma Sultan Sarayı bulunmaktaydı. II. Mahmud ölünce, Esma Sultan Sarayı'nın bahçesine gömülmüştür. 1792 yılına ait bir vesikada, Esma Sultan Sarayı'nın bahçesinde bir köşk yapısının var olduğu geçmektedir. Bu yapının, temel kısımlarının halihazırda mevcut olduğu düşünülebilir. Belki de bu köşk yapısının

[773] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 74
[774] BOA, MVL, 551/117 (10 Recep 1284/ 7 Kasım 1867)
[775] BOA, Y.MTV, 57/11 (6 Cemaziyelevvel 1309/ 8 Aralık 1891)
[776] Bkz., (162), AHUNBAY, 356
[777] BOA, MF.MKT, 464/35 (26 Rebiülahir 1317/ 3 Eylül 1899)
[778] BOA, BEO, 2497/187234 (26 Zilkade 1322/ 1 Şubat 1905)
[779] Bkz., (162), AHUNBAY, 356-357
[780] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 75
[781] Bkz., (162), AHUNBAY, 356
[782] Koruma Kurulu Arşivi, 7441

temelleri, türbe yapısına temel olmuştur.[783] 1860 yılında, sebil yapısı, 934 kuruş bedelle tamir edilmiştir.[784] 1871 yılında, türbenin kanatları ve çerçeveleriyle saçak ve olukları, 8.000 kuruş bedelle tamir edilmiştir.[785] Türbe yapısı, yakın zamanlarda bir restorasyon geçirmiştir. Külliye topluluğu, genel olarak iyi durumdadır.

Köprülü Mehmed Paşa Külliyesi, medrese, türbe, çeşme, sebil, dükkanlar, kütüphane, hazire, han, sıbyan mektebi yapılarından oluşmaktadır. Medrese kısmı 238 adada, kütüphane 237 adada 9 parselde, han yapısı ise 296 adada yer almaktadır. Medresenin ön cephesi Divanyolu'na, yan cephesi Peykhane Sokağı'na; kütüphane yapısının yan cephesi Divanyolu'na, ön cephesi Boyacı Ahmet Sokağı'na bakmaktadır. Giriş cephesi Vezir Han Caddesi'nde bulunan han yapısının, bir cephesi, Çemberlitaş Hamamı'nın arkasında bulunmaktadır. Külliye yapılarından sıbyan mektebi, günümüze gelmemiştir. Medrese, "L" şeklinde uzanan hücrelerle sekizgen planlı dershane kısmından oluşmaktadır. Üstü açık olan türbe, sekizgen planlıdır. Kütüphane yapısı, kubbeyle örtülü kare bir bölümle "T" planlı olarak konumlanmış ve dört birimli revaklardan oluşmaktadır. Han yapısı, iki avludan oluşmakta olup asimetrik dikdörtgen planlıdır.

1848 yılında, medresenin abdesthane lağımlarının tamiri yapılmıştır.[786] 1853 yılında, cami ve kütüphane yapılarında tamir çalışmaları yapılmıştır. Tamir işini, 30.000 kuruş bedelle Haçador Kalfa almıştır. Lakin bu tutar daha sonra, 29.382 kuruşa indirilmiştir. Ancak tamir edilecek başka yerlerin bulunması sebebiyle geri kalan işler, 14.000 kuruş bedelle Ohannes Kalfa'ya bırakılmıştır.[787] 1864 yılında, medrese suyolları, 5.000 kuruş bedelle tamir edilmiştir. Aynı yıl, medresenin de tamirine teşebbüs edilmekle beraber, medrese ile dershane-mescit yapısının bazı yerlerinin tamir işi, 1865 yılında, 6.750 kuruş bedelle yapılmıştır. Aynı yıl, medrese ile sebilin suyolları, 6.996 kuruş bedelle tamir edilmiştir. 1870-71 yıllarında, medresenin suyollarıyla kurşunlarının yenilenme işinde, Suyolcu Mehmed Usta ile Kurşuncu Halid Efendi görevlendirilmiştir. 1871 yılında, Divanyolu Caddesi'nin genişletilmesi sırasında sebil, türbe ve öğrenci hücrelerinin Divanyolu'na cephe

[783] TSMA, D. nr. 2234 (19 Muharrem 1207/6 Eylül 1792
[784] BOA, MVL, 836/72(18 Recep 1276/ 11 Şubat 1860)
[785] BOA, İ.DH., 639/ 44407 (12 Recep 1288/27 Eylül 1871)
[786] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 72
[787] BOA, İ.MVL, 286/11304 (2 Muharrem 1270/ 5 Ekim 1853)

olanları ile dershane bölümünün revak kısmı yıktırılmıştır. Türbe yapısı ile öğrenci hücrelerinin Divanyolu'na cephe olanları, dönem üslubuyla yeniden ele alınmıştır.[788] Muhtemelen 1871 yılında yıktırılmış olan sebil ile sıbyan mektebinin 1876 yılında yeniden yapım işi, Anduvan Kalfa'ya verilmiştir.[789] 1893 yılında, medresenin tamiri için 17.500 kuruş bedel saptanmıştır.[790] Kütükoğlu, bu tamirin 1889 yılında gerçekleştiğini söylemektedir.[791] Belki de söz konusu tamir, 1889 tarihinde yapılamayıp 1893 tarihinde yapılmıştır. 1894 depremi, Köprülü Medresesi'nde tahribat yapmıştır. Cami ve medresenin tamiri, 1896 yılında Şehremaneti Dairesi tarafından 57.725 kuruş bedelle yapılmıştır.[792] 1906 yılında, sıbyan mektebinin sakıf kısmını örten kiremitlerin hasarlı olduğunu, tarihi bir vesikadan izlemekteyiz.[793] Medrese, 1912 yılında, bir tamirat daha geçirmiş olup yalnızca kurşunlar için gerekli miktar, 11.671 kuruş olarak hesaplanmıştır.[794] 1999 depremi nedeniyle medresede hasar oluşmuştur.[795] Medresenin öğrenci hücreleri, bir vakıf tarafından kullanılmaktadır. Dershane-mescid kısmı, kapısı kilitli haldedir. Bu sebepten ötürü atıl bir şekilde beklemektedir. Tarihi yapılar, asli görevlerinde kullanılmıyorlarsa bile, asli hizmet amaçlarına ters düşmeyen bir şekilde kullanılmalıdırlar. Aksi taktirde, bakımsız kalarak varlıklarını sürdüremezler. Kütüphane yapısı, kapalı durumdadır.

Darülfünun Binası, 1869 yılında tamamlanmış olup çizimlerini Giovanni Battista Barborini,[796] inşaat işlerinin takibini ise Tanas Kalfa yapmıştır.[797] Yapı, uzunlamasına dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Bina, 296 adada ve 1 parselde bulunmakta olup yan cephesi Türbedar Sokağı'na, ön cephesi ise Divanyolu Caddesi'ne bakmaktadır. Yapı, 1876 yılında, muhtemelen Hacı Hristo Kalfa

[788] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 72
[789] BOA, İ.ŞD, 30/1459 (10 Safer 1293/ 7 Mart 1876
[790] BOA, İ.EV, 5/33 (6 Cemaziyelahir 1311/ 20 Aralık 1893)
[791] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 72
[792] A.g.k., 72
[793] BOA, MF.MKT, 914/70 (10 Muharrem 1324/ 6 Mart 1906)
[794] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 73
[795] Bkz., (230), ÖZAY, 22
[796] Bkz., (283), CAN, 134
[797] Bkz., (280), ÇELİK, 156

tarafından restore edilmiştir. [798] Günümüzde, Basın Müzesi olarak hizmet vermektedir.

Çemberlitaş Hamamı, 296 adada ve 186 parselde yer almaktadır. Yapının bir cephesi, Vezir Han Caddesi'ne, diğer cephesi de Divanyolu Caddesi'ne bakmaktadır. Çifte hamam olarak yapılmış olan hamam yapısı, Mimar Sinan'ın eseridir. 1868 yılında, Divanyolu'nun genişletilme çalışmaları kapsamında, kadınlar soğukluk mekanının bir kısmı, yıktırılmıştır.[799] 1880 yılında, hamam suyollarının, tamire ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır.[800] 1917 yılında, bir yangın geçiren yapı,[801] 1919 yılında, bir yangın tehlikesi daha geçirmiştir.[802] 1972-73 yıllarında, hamamın erkekler kısmı, tamir edilmiştir. [803] 2002 yılından sonra, hamam yapısında restorasyon faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. [804] Hamam yapısı, günümüzde, asli görevinde kullanılmaktadır. Hamamın kadınlar soyunmalık kısmında, Divanyolu'na cephe olarak, Kaligrafik eser dükkanları bulunmaktadır. Hamamın Çemberlitaş Meydanı'na bakan cephesinde bulunan muhdes binalarda, çeşitli esnaf hizmet vermektedir. Bu dükkanlar, şüphesiz ki bir ticari sirkülasyon yapmaktadırlar. Lakin, Türk Mimarisi'nin seçkin bir örneği olan bu yapının, bu muhdes eklerle gizlenmiş olması kabul edilemez. Söz konusu muhdes binaların kamulaştırılması, hamam yapısının ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Nuruosmaniye Külliyesi, Çemberlitaş'ta, ticari sirkülasyonun yoğun olduğu bir alanda yer almaktadır. Külliye; cami, medrese, imaret, kütüphane, türbe, çeşme, sebil ve dükkan birimlerinden oluşmaktadır. Cami, 299 adada 125 parselde, imaret ve medrese ise 126 parselde yer almaktadır. Cami, kubbeli bir harim mekanı ile poligonal bir avludan oluşmaktadır. Medrese, muntazam bir kare avlunun çevresinde toplanmış olan hücrelerden oluşmaktadır. Yapı dış hatları itibariyle, muntazam olmayan bir kare plan gösterir. İmaret mekanı, asimetrik planlı olup dikdörtgen bir avluya sahiptir. Çeşme ve sebil, külliyenin diğer birimleri gibi, barok özellikler gösterir. Bir bodrum kata sahip olan kütüphane, çokgen plan şemasına sahiptir.

[798] BOA, MF.MKT, 42/68 (7 Şaban 1293/ 28 ağustos 1876)
[799] Bkz., (8), ÇELİK, 50
[800] BOA, İ.ŞD, 52/2900 (26 Zilkade 1297/ 30 Ekim 1880)
[801] Bkz., (320), EYİCE, 267
[802] BOA, MF.MKT, 1239/71 (6 Zilhicce 1337/ 2 Eylül 1919)
[803] Bkz., (320), EYİCE, 267
[804] Bkz., (334), ERGİN, 186

Türbe mekanı, köşeleri yuvarlatılmış kare planlı olup kubbeyle örtülüdür. Külliyenin konumlandığı terasın üç tarafına dükkanlar yerleştirilmiştir.

Külliye, 18. yüzyılda bir takım onarımlar geçirmiştir. 1857 yılında, caminin minareleriyle gerekli görülen bazı yerleri, 15.398 kuruş masrafla tamir edilmiştir. 1863 yılında, medresenin tamiri, 8.750 kuruş bedelle Küçük Yorgi Kalfa tarafından yapılmıştır. 1864 yangınının neticesinde, camide meydana gelen hasar sonucunda belirlenen keşif bedeli, 24.750 kuruş olarak belirlenmiştir. 1866 yılında meydana gelen yangın sonucunda, külliyede meydana gelen hasarın onarımı, 51.000 kuruş karşılığında, Hacı Artin Kalfa'ya verilmiştir. 1891 yılında, cami minarelerinin onarımı, 21.800 kuruş bedelle başlamakla beraber, daha sonra 10.577 kuruş daha ilave edilmiştir. 1892 yılında, külliyenin bazı kısımlarının onarımı için, 65.334 kuruşun gerektiği anlaşılmaktadır. 1896 yılında, caminin kurşunlarıyla diğer bazı yerlerin onarımı için, 44.331 kuruş masraf çıkartılmıştır. 1898 yılında, caminin onarımı için gereken tutarın 57.569 kuruş olduğu geçmektedir. 1906 yılında, cami ile türbenin bazı yerlerinin fırtınadan hasar görmesi üzerine yapılan onarımın bedeli, 15.428 kuruştur. 1908 yılında, caminin onarımı, 15.000 kuruş bedelle başlanmakla beraber, 4.911 kuruşa ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. 1909 yılında, imaret ile türbe kısımlarının onarımı için, 5.582 kuruşun gerektiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, külliyedeki tamir edilecek yerlerin onarımı için gereken tutar, 67.785 kuruştur.[805] Camii, 2010-2012 yıllarında, kapsamlı onarımlar geçirmiştir.[806] İmaret ve medrese, yatılı kuran kursu olarak hizmet vermektedir. Dükkanlar, asli görevlerinde kullanılmaktadır. Külliye öğeleri, genel olarak iyi durumdadır.

Atik Ali Paşa Külliyesi, Çemberlitaş'ta konumlanmıştır. Külliye birimlerinden; cami, medrese, türbe ve sıbyan mektebi günümüze ulaşabilmiştir. Caminin batı ve güney cephesi, Divanyolu'na bakmaktadır. Sıbyan Mektebi ile medrese yapısı da Divanyolu'na cephe olarak konumlandırılmıştır. Cami, 274 adada ve 6 parselde, sıbyan mektebi 27 adada ve 7 parselde, medrese ise 244 adada ve 23 parselde yer almaktadır. Cami, orta aksı bir kubbe ile yarım kubbe, yan aksları ise ikişer kubbe ile örtülü harim mekanı ile beş gözlü bir son cemaat yerinden

[805] Bkz., (356), KÖSE, 31-36
[806] Bkz., (385), ÇILI, 100-101

oluşmaktadır. Türbe, altıgen planlı olup içerisinde defin yoktur. Medrese yapısı ise, bir yönde dışa taşkın dershane mekanı ile diğer üç yönde medrese hücreleri bulunan açık avlulu plan tipinde inşa edilmiştir. Sıbyan mektebinin alt katında dükkanlar bulunmaktadır. Sıbyan mektebi, Divanyolu cephesi, taş ve tuğla dizilerinden oluşan bir düzenlemeye sahiptir. Pencereler dikdörtgen kesitli olup pencerelerden birinin kemer alınlığının örülmek suretiyle kapatıldığı görülmektedir. Cephe, kirpi saçaklı bir çatıyla sonlanmaktadır.

1648 depreminde ve 1633, 1652 yıllarında çıkan yangınlarda zarar gören cami onarılır.[807] 1766 depremi sonucunda, külliyede büyük ölçekli bir hasar meydana gelmiştir. Cami, medrese ve mektep yapısının onarımı için hassa mimarlarından İsmail Halife ve Ebubekir halife görevlendirilmiş olup onarım için gerekli tutar, 17.449 kuruş olarak belirlenmiştir.[808] Tarihsiz bir vesikada, caminin orta kubbesinin tamamen, minarenin şerefesine değin harap olduğundan ve mektep yapısı ile külliyenin bazı yerlerinin tamire muhtaç olduğu geçmektedir.[809] Aydın Yüksel, bu belgenin, 1648 tarihine ait olabileceğini söylemektedir.[810] 1844 ve 1847 yıllarında, medresede ufak çaplı onarımlar yapılmıştır.[811] 1848-1849 yıllarına ait bir evrakta, caminin yıkılan minaresinin inşa edildikten sonra masrafının ödenmesiyle ilgili bilgi geçmektedir.[812] 1858-1859 yıllarında, medrese, ufak çaplı onarımlar geçirmiştir.[813] 1860 tarihli bir evrakta, cami ile minarenin tamir masrafları için 3.250 kuruşun sarf olunduğu beyan edilir.[814] 1868 yılında, yol genişletme çalışmaları nedeniyle Divanyolu Caddesi'ne bakan medrese hücreleri yıktırılmıştır.[815] 1870 yılında, medresede, Anastas Kalfa tarafından 14.000 kuruş bedelle onarım yapılmıştır.[816] 1891 tarihli bir evrakta, caminin, 9.924 kuruş bedelle onarılacağı geçmektedir.[817] 1893 tarihli bir evrakta, muhtemelen H:1298/1880-1881 tarihinde, cami ve mektep yapısının tamir edilmesi üzerine borç olarak kalan 10.252 kuruşun, bir miktarının

[807] Bkz., (3), MÜLLER, 373
[808] TSMA, D. nr.10129 (Zilkade 1179/ Mayıs 1766)
[809] TSMA, D. nr. 6775, vr.1 (3 Şevval 1214/ 28 Şubat 1800)
[810] Bkz., (64), YÜKSEL, 172
[811] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 104
[812] Bkz., (424), ÜSTÜN, 303
[813] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 104-105
[814] BOA, MVL, 836/72(Recep 1276/Şubat 1860)
[815] BOA, A.)MKT.MHM., 405/30 (26 Zilhicce 1284/ 19 Nisan 1868
[816] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 104-105
[817] BOA, İ.ŞD, 109 /6558 (2 Safer 1309/ 7 Eylül 1891)

fazla hesaplanmış olduğu, gerçek fiyatın 7.174,5 kuruş olduğu ve bunun da 1298 yılına borç kaydı olarak yazılması gerektiği geçmektedir.[818] 1893 yılında, külliye yapılarının büyük bir kısmının harap olduğu, onarım için gerekli tutarın 14.150 kuruş olduğu anlaşılır. 1894 depremi, külliyede büyük hasara sebep olmuştur.[819] 1896 tarihli vesikada, cami, medrese, imaret ve mektep yapılarının onarımı için gerekli tutarın 157.057,5 kuruş olduğu geçmektedir.[820] Ayverdi, 1896-1897 yıllarında yapılan onarımlarda, son cemaat yerinin tahrip edildiğini söyler.[821] 1937-1938 yıllarında, cami restore edilmiştir.[822] Medrese, günümüzde, bir vakıf tarafından kullanılmaktadır. Sıbyan mektebinin altındaki dükkanlarda, çeşitli esnaflar hizmet vermektedir.

Koca Sinan Paşa Külliyesi, medrese, sebil ve türbe yapılarından oluşmaktadır. Külliye, 271 nolu adada ve 1 nolu parselde yer almakta olup Divanyolu Caddesi'yle Bileyciler Sokağı'na cephelidir. Medrese, kare planı açık bir avlunun dört yönünde yer alan kubbeli revaklarla avluyu üç yönden saran kubbeli dershane hücreleriyle asimetrik olarak yerleştirilmiş olan kubbeli dershane mekanından oluşmaktadır. Çokgen planlı türbe, Divanyolu Caddesi'ne bakan bir konumda ele alınmıştır. Çokgen planlı olan sebil de Bileyciler Sokağı ile Divanyolu Caddesi'nin kesiştiği noktada yer almaktadır. 1869 yılındaki tamirat, Fenerli Nikola tarafından 7.950 kuruş bedelle yapılmıştır. 1891 yılında, 4.800 kuruş bedelle bir tamirat yapılmıştır. 1904 yılında, medrese ve türbe yapıları, 23.250 kuruş bedelle bir tamirat geçirmiştir.[823] 1907 yılında, medresenin tamiri, 17.809 kuruş bedelle Müteahhit Yorgi Kalfa tarafından yapılmıştır.[824] Kütükoğlu, bu tamirin, Vasilaki Kalfa tarafında yapılmış olduğunu söylemektedir.[825] 1897 yılında, sebil ile suyollarının ve diğer noksan yerlerin tamiri, 6.205 kuruş bedelle yapılmıştır.[826] 1909 yılında, sebil yapısı, 6.290 kuruş karşılığında bir tamir daha geçirmiştir.[827]

[818] BOA, İ.EV, 3 /35, Sayfa No: 1 (14 Zilkade 1310/30 Mayıs 1893)
[819] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 104-105
[820] BOA, BEO, 770 /57703(12 Zilkade 1313/25 Nisan 1896)
[821] Bkz., (91), AYVERDİ, 109
[822] Bkz., (3), MÜLLER, 373
[823] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 100-101
[824] BOA, İ.EV, 46/1 (3 Zilkade 1325/ 8 Aralık 1907)
[825] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 101-102
[826] BOA, BEO, 918/68784 (9 Şevval 1314/ 4 Mart 1897)
[827] BOA, BEO, 3613/270932 (21 Recep 1327/ 8 Ağustos 1909)

Medresenin, 20. yüzyıl başlarında onarım geçirdiği anlaşılmaktadır. 1909-1910 yıllarına ait medrese şadırvanının tamirine ait bir kayıt bulunduğu gibi 1914 tarihli rapordaki "mamur bir dershane, abdesthane, gusülhane, çamaşırhane yeni yapılmaktadır." İfadeleri de bunu doğrulamaktadır.[828] 1913 yılında, sebil yapısının yıkılması gündeme gelmiştir. (Bkz.,Harita 3.2.1) Lakin, Dahiliye Nezareti, bu yıkımı onaylamamıştır. Medrese, 1973-1974 yıllarında, kısmen onarım geçirmiştir. [829] Külliye yapı topluluğu, halihazırda iyi görünümde olup Hizmet Vakfı tarafından kullanılmaktadır.

Çorlulu Ali Paşa Külliyesi, Çarşıkapı semtinde, Divanyolu Caddesi ile Bileyciler Sokağı'na göre konumlandırılmış olup 250 nolu adada ve 11 nolu parselde yer almaktadır. Çorlulu Ali Paşa Külliyesi, günümüzde, medrese, zaviye, meşruta birimleri, cami, kütüphane ve dershane mekanından oluşmaktadır. Dikdörtgen planlı avlunun bir kenarında, tek sıra halinde revaklı ve kubbeli öğrenci hücreleri yer almaktadır. Yine avlunun bir kenarında, sekizgen planlı dershane mekanı bulunmaktadır. Yine aynı avlunun bir kenarında, dikdörtgen planlı ve aynalı tonozla örtülü kütüphane yapısı yer almaktadır. Külliyede yer alan diğer avluda ise cami, tekke ve meşruta kısmı yer almaktadır. Zaviye hücreleri, avlunun bir kenarı boyunca tek sıra olarak sıralanmıştır. Avlunun bir köşesinde, kubbeli bir harim mekanı ile beş bölümlü son cemaat yerinden oluşan cami yer almaktadır. Meşruta yapısı da kargir olup üç oda ile bir revaktan oluşmaktadır.

1843 yılında, külliyede onarım yapılmıştır.1844 yılında, medresenin bazı yerlerinin tamiri için 1.150 kuruş harcanmıştır. 1848 yılında, ufak çaplı onarımlar yapılmış olup bedeli 1.575 kuruştur. 1850'li yıllarda yapılan tamir için 64.000 kuruş harcanmakla beraber[830] aynı yıla ait bir evrakta, medresenin harap durumu sebebiyle 17.372 kuruş bedelle tamir ettirilmesi gerektiği geçmektedir.[831] 1869-1870 yıllarında, medresenin suyolları tamir edilmiştir. 1869 yılında, Suyolcu İbrahim Usta tarafından ufak çaplı onarım yapılmıştır. 1871 yılında, medresenin 4.400 kuruş bedelle tamir işi, Fenerli Nikola tarafından yapılmıştır. 1872 yılında, İnşaat Müdürü Hasan Efendi tarafından suyolları tamir edilmiştir. Aynı yıl yapılan ikinci tamirde ise Kurşuncu

[828] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 102
[829] Bkz., (3), MULLER-WIENER, 361
[830] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 97-98
[831] BOA, İ.DH., 222/13248 (1 Zilhicce 1266/ 8 Ekim 1850)

Halid Efendi tarafından kurşunlar değiştirilmiştir. 1894 yılında, külliye yapıları büyük hasar görmüş olup tamir önceliği camiye verilmiştir. Kütükoğlu, 1900 yılında, medrese ve kütüphane yapılarının büyük bir tamire ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir.[832] 1900 yılında geçekleşen tamirle alakalı olan meblağlar, 1909 yılında gerçekleşen tamirde ifade edilen rakamlarla aynıdır. Muhtemelen, Kütükoğlu'nun ifade ettiği tamir, 1909 yılında gerçekleştirilmiştir. 1909 yılında, medrese ile kütüphanenin tamiri sürüyorken bazı mahallerin daha tamire ihtiyaç duyması sebebiyle 34.771 kuruş tahsis edilmiştir.[833] Aynı tarihe ait bir evrakta, medrese ile kütüphanenin tamiri, kurşunlar için sarf olan 11.933 kuruşluk bedelin dışında, 64.000 kuruş bedelle yapılıyorken bazı mahallerin kurşunlarının da tamire ihtiyaç göstermesi nedeniyle 21.809 kuruşa ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, eğer bu kurşunlar tamir edilmezse medresenin çok harap duruma düşeceği belirtilmektedir.[834] Kütükoğlu, 1900 yılındaki tamirin ilk önce Fenerli Yani Kalfa'ya verildiğini ancak daha sonra bundan vazgeçilerek onarım işinin Şehremaneti Dairesi tarafından yapıldığını ifade etmektedir.[835] Eğer, 1900 yılındaki tamir, 1909 yılındaki tamirle alakalıysa 1909 yılındaki tamirin, Şehremaneti Dairesi tarafından gerçekleştirildiği söylenebilir. 1908 yılında, zaviye kısmının tamiri, 9.987 kuruş bedelle Şehremaneti Dairesi tarafından yapılacaktır.[836] Kütükoğlu, 1910 yılında, medresenin tamiri için belirlenen 50.500 kuruşun eksiltmeye konulduğunu ifade etmektedir.[837] Medrese, 1964 yılında tamir geçirmiştir.[838] Halihazırda, medrese kısmı ile dershane mekanı asli amacına ters düşen bir amaçla nargile kafe olarak kullanılmaktadır. Zaviye kısmında, hediyelik eşya dükkanları bulunur.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, 221 nolu adada ve 28 nolu parselde yer almaktadır. Külliyenin bir cephesi Yeniçeriler Caddesi'ne, diğer cephesi ise Gedik Paşa Caddesi'ne bakmaktadır. Külliye, medrese, dershane, sebil, açık türbe kısımlarından oluşmaktadır. Avlunun bir kenarında sekizgen planlı dershane mekanı, diğer kenarında ise "U" planlı olarak sıralanmış revakların arkasında, "L" planlı

[832] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 98-99
[833] BOA, BEO., 3510/ 263226 (20 Safer 1327/ 13 Mart 1909
[834] BOA, ŞD., 192/ 18 (14 Cemaziyelevvel 1327/ 3 Haziran 1909)
[835] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 98-99
[836] BOA, İ.EV., 48 /41 (6 Recep 1326/ 4 Ağustos 1908)
[837] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 99
[838] A.g.k., 99-100

olarak konumlandırılmış öğrenci hücreleri yer alır. Yine avlunun bir kenarında, sıbyan mektebi ile su deposu yer almaktadır. Dershane mekanının biraz ilerisinde ise sebil ile açık türbe bulunmaktadır.

1842-43 yıllarında, medresenin tamire muhtaç yerlerinin onarım işine, 15.564 kuruş bedelle başlanmıştır. 1861 yılında, medresenin tamiri, 88.500 kuruş bedelle Kosti Kalfa'ya verilmişken vakfın mevcudu 25.000 kuruş olduğu için sadece elzem yerlerin tamiri yapılmıştır. 1863 yılında, medrese, cami ve türbe kısımlarının tamiri, 49.452 kuruş bedelle başlamıştır.[839] 1895 yılında, sebil ve türbe kısımlarıyla hazire duvarlarının onarım işi, 23.427 kuruş bedelle Şehremaneti Dairesi tarafından yapılmıştır.[840] 1895 yılında, medrese ile sebil suyolları tamir işi, 42.517 kuruş bedelle Şehremaneti Dairesi tarafından yapılmıştır. [841] 1953-54 yıllarında, külliyenin cephesinde yer alan dükkanlar yıktırılmış, hazire kısmı yok edilip açık türbe ile sebil yapıları, halihazırda bulunduğu noktaya taşınmıştır. 1960 yılında, medrese ile sıbyan mektebi, restore edilmiştir. 1964 yılında, medresede onarımlar yapılmıştır. [842] Konyalı, 1981 yılında, medresenin kötü bir şekilde tamir edildiğini söylemektedir.[843] Üveysuna, 2013 yılı itibariyle dershane kısmının onarımının devam ettiğini aktarır.[844] Günümüzde, medrese kısmı bir vakıf tarafından kullanılmaktadır. Sebil yapısı, ayakkabıcı dükkanı olarak hizmet vermektedir. Külliye yapıları, genel olarak iyi görünümdedir. Lakin, dershane kısmı kapalı olduğu için, atıl bir durumdadır.

II.Bayezid Külliyesi, Beyazıt Meydanı'nda bulunmaktadır. Külliye; medrese, cami, hamam, kervansaray, imaret, türbeler, sıbyan mektebi birimlerinden oluşmaktadır. Cami 613 nolu adada, imaret ve kervansaray 612 nolu adada, hamam 580 nolu adada, medrese ise 584 nolu adada bulunmaktadır. Cami, orta aksı bir merkezi kubbe ile iki yarım kubbe tarafından, yan aksları ise eşit ölçülü dörder kubbe ile örtülü olan harim mekanı ile doğu ve batı kısımlarda yer alan tabhane mekanları ve revaklı kare bir avlu şeklinde bir düzen gösterir. Dikdörtgen planlı medresenin avlusunun bir kenarında dershane mekanı, diğer üç kenarında ise revaklı öğrenci hücreleri yer alır. Uzunlamasına dikdörtgen plan gösteren hamam yapısı, çifte

[839] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 94-95
[840] BOA, BEO, 649/48673 (11 Muharrem 1313/ 4 Temmuz 1895),
[841] BOA, BEO, 664/49798 (14 Safer 1313/ 6 Ağustos 1895)
[842] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 95
[843] Bkz., (555), KONYALI (7 Ocak 1981)
[844] Bkz., (161), ÜVEYSUNA, 99

hamam olarak yapılmıştır. Kervansaray yapısı, dikdörtgen planlı olup altı kubbe ile örtülüdür. İmaret yapısı, bir avlu etrafında yer alan kubbeli birimlerden oluşmaktadır. Sıbyan mektebi, kubbeli iki birim ile beş gözlü sundurma kısmından ibarettir. Sultan Bayezid'e ve Selçuk Hatun'a ait olan türbeler çokgen planlı olup caminin kıble tarafındadır.

1509'da meydana gelen depremde, cami zarar görmüştür. Mimar Sinan, 16. yüzyılda, üst örtüyü desteklemek amacıyla bir kemer inşa ettirmiştir.[845] 1645 yılında, avlu kapıları yanmıştır. [846] 1683'teki bir yangında, minare külahları zarar görmüştür.[847] 1715 yılında, Bayezid Camii etrafındaki çıkan yangından zarar gören hamam yapısı, derhal tamir edilmiştir. [848] 1743 yılında, yıldırım isabet etmesi sebebiyle minarelerden birinin külahı yanmıştır.[849] 1797 ve 1870 yıllarında, camide onarımlar yapılmıştır. [850] 18. yüzyılda, medrese yapısı, bir onarım geçirmiştir. Medrese, 19. yüzyılda, bazı onarımlar geçirmiştir. Bunlardan biri, II.Mahmud döneminde gerçekleştirilmiş olup suyolları tamir edilmiştir. Medresenin, 1843 yılında, imaret yapısıyla birlikte olmak üzere 2.970 kuruş bedelle kurşunları değiştirilmiştir. 1845 yılında, cami, türbe ve medrese yapıları küçük bir onarım geçirmiştir. Medrese, 1846 yılında, 7.992 kuruş tutan bir tamir geçirmiştir.[851] 1847 yılında, yıldırım düşmesi nedeniyle minarelerden birinin gövdesinde yarıklar meydana gelmiş ve minare neredeyse yıkılacak seviyeye gelmiştir. Bu olayı izlediğimiz evrakta, minare şerefesinin altındaki imaretin karşısındaki dükkanların zarar gördüğü geçmektedir. Bu minare, doğu kısımda yer alan minare olmalıdır.[852] 1856 yılında, cami, medrese ve imaret yapılarının tamire ihtiyaç gösteren kısımlarının kurşunlarının tamiri ve yenilenmesi işi, 18.000 kuruş bedelle Taşçı Nikola'ya verilmiştir.[853] 1860 tarihli bir evrakta, cami ile II.Bayezid Türbesi'nin bozulmuş olan kurşunlarının onarımı için 1.540 kuruş ödendiği geçmektedir.[854] Aynı

[845] Bkz., (598), EYİCE, 46
[846] Bkz., (64), YÜKSEL, 204
[847] Bkz., (397), KUBAN, 204
[848] Bkz., (649), EYİCE, 53
[849] Bkz., (649), EYİCE, 53
[850] Bkz., (64), YÜKSEL, 204
[851] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 86, 87, 88
[852] BOA, A.) MKT, 84/94 (25 Cemaziyelahir 1263/9 Haziran 1847)
[853] BOA, MVL, 351/23 (30 Muharrem 1273/1 Ekim 1856)
[854] BOA, MVL, 836/72 (18 Recep 1276/11 Şubat 1860)

tarihli bir evrakta, caminin mahfili şerifiyle kasır dairesinin ve saire mahallerinin tamiri için 4.800 kuruş sarf edildiği geçmektedir.[855] 1889 yılında medresenin tamiri, 15.891 kuruş masrafla Şehremaneti Dairesi tarafından yapılmıştır.[856] 1894 depremi sonucunda cami de hasar oluştuğu, 1895 tarihli bir evraktan izlenmektedir. İlgili evrakta, caminin onarım işinde, 197.880 kuruş bedelle D'aranco'nun görevlendirildiğini ve başka mahallerin de tamire ihtiyaç göstermesi sebebiyle 63.271 kuruşluk bir bedelin daha ilave edildiğini görmekteyiz.[857] 1896 tarihli bir evrakta, caminin büyük kapısının önünün döşemelerinin, şadırvan pencerelerinin ve kanatlarının tamire muhtaç yerlerinin 10.955 kuruş 10 para tutarla Şehremaneti Dairesi tarafından tamir edilmesi bilgisi geçmektedir.[858] 1902 yılında, medresenin dershanesi tamir geçirmiştir.[859] 2000'li yıllarda, hamamın soyunmalık kısımlarını doğu-batı yönünde kat eden çatlak tamir edilmiştir.[860] Külliye öğelerinde, 2012 yılından itibaren restorasyon çalışmaları yapılmaktadır. 2018 yılı itibariyle, medrese üst örtüsünün ve cami avlusunun restorasyon işi devam etmektedir.

Simkeşhane, Ordu Caddesi'ne cephe olup 626 nolu adada yer almaktadır. Yapı, restitüsyon planına göre, yamuk bir avlunun üç yönünde inşa edilmiş üç katlı kısımlar halindeydi. Günümüzde, dikdörtgen olarak gelişen uzun yatay bir kanat ile öne doğru gelişen kısa bir kısım halindedir. 1645 ve 1660 yıllarında gerçekleşen yangınlardan, bu yapı da zarar görmüştür.[861] 1714 yılında bir yangın geçirmiştir.[862] 1740 yılında çıkan bir yangın, Bayezid Camii ve hanın arasındaki bölgeye zarar vermiştir.[863] 1741 yılında tamire muhtaç olan yapı, tamir ettirilmiştir. 1867 yılında, bir tamir daha geçirmiştir.[864] 1956-57 yıllarında, ön kısmı yıktırılmıştır.[865] 1968 yılından sonra tamir faaliyetleri olmuştur.[866]

[855] BOA, İ.DH. 453/30002 (24 Şaban 1276/18 Mart 1860)
[856] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 87, 88
[857] BOA, BEO, 614/46040 (10 Zilkade 1312/ 5 Mayıs 1895)
[858] BOA, BEO, 775/58109 (20 Zilkade 1313/ 3 Mayıs 1896)
[859] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 87, 88
[860] Bkz., (657), ŞEN, 89
[861] Bkz., (3), MÜLLER-WIENER, 354
[862] Bkz., (46), AKBAŞ, 63
[863] Bkz., (3), MÜLLER-WIENER, 354
[864] Bkz., (46), AKBAŞ, 63
[865] Bkz., (698), ATASOY-ATASOY, 207-208
[866] Bkz., (696), ÖZ, 52-53

Seyyid Hasan Paşa Külliyesi; han, çeşme, sebil, medrese, sıbyan mektebi, dükkan yapılarından oluşmaktadır. Ordu Caddesi'ne cephe olarak konumlanmış olan han yapısı, 2142 nolu adada yer almaktadır. Diğer yapılar birbirleriye uyumlu bir manzume olup Kimyager Derviş Sokağı'na cephe olarak 580 nolu adada yer almaktadır. Alt katta, sebil, çeşme ve dükkan yapıları bulunurken üst katta, medrese hücreleriyle avlu ve sıbyan mektebi bulunmaktadır. Han yapısı, günümüzdeki haliyle, iki katlı olup revaklı avluyu üç yönden saran birimlerden oluşmaktadır. Özgün haliyle avluyu dört yönden saran revaklar ve birimler bulunmaktaydı.

1766 depreminden sonra, handa hasar meydana gelmiştir. 1768 ile 1770 yılları arasına ait olması muhtemel bir vesikada, yapının bazı kısımlarının tamir edildiği geçmektedir. Bu onarım işinde, Hassa mimarlarından Katib Mehmed Emin Halife ile Elhac Mustafa Halife görevlendirilmiştir.[867] 1892 yılında, medresenin gerekli yerlerinin tamiri için 14.900 kuruş belirtilmektedir.[868] 1894 yılı depreminde, hanın üst katı, harabe haline geldiğinden bu kısım belediye tarafından yıktırılmıştır.[869] 1914 yılında, Teftiş Heyeti raporunda, şadırvan, çamaşırhane, gusülhane ve abdesthane kısımlarının tamire ihtiyaç duyduğu görülmektedir.[870] 1957 yılında, yol genişletme çalışmaları nedeniyle hanın Ordu Caddesi'ne bakan cephesi yıktırılmıştır.[871] Külliye öğeleri, genel olarak iyi durumdadır.

Sonuç

Divanyolu ile ilgili, muhakkak ki bizden önce çok söz söylendi. Şu da bir gerçek ki bizden sonra da çok söz söylenecek. Bu yolu önemli kılan şeyin, hayati faktörler olduğu, açıkça ortadır. Makbul olan tabi ki, devirler değişse de ehemmiyet görmeye devam edecektir. Fetihten önce, bu yolun, konumu itibariyle şüphesiz bir önemi vardı. Bu konumsal faktör, içerisinde var olan değeri, Osmanlı Devleti'ne de bir şekilde kabul ettirdi. Lakin, en azından günümüz bakış açısıyla, şunu söylemeliyiz ki, güzergahın değerli oluşu, sadece, salt içerisinde barındırdığı konumsal hayati faktörler sayesinde değildir. Bizler neden, bu güzergaha önem

[867] BOA, C.BLD., 98/ 4894 (29 Zilhicce 1255/ 4 Mart 1840)
[868] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 147
[869] Bkz., (698), ATASOY – ATASOY, 199
[870] Bkz., (66), KÜTÜKOĞLU, 147
[871] Bkz., (678), KUBAN, 187

veriyoruz. Konum olarak, belki daha güzel yerlerin, İstanbul'da yer aldığı aşikardır. Ama hiç birinde, Divanyolu'nda var olan tarihsel ve estetik değere sahip, bu kadar çok sayıda eser bulamayız. O halde, bu yolu, değerli kılan en önemli şeylerden biri, güzergah üzerinde yer alan ziynet yapılardır. Maalesef şunu da üzülerek söylememiz gerekir ki, bu güzergah üzerinde sivil konut örnekleri, çok az sayıda günümüze kadar gelebilmiştir. Şüphesiz ki, bu konutları yiyip bitiren yangın faktörünün dışında, bakımsızlık gibi faktörler, günümüze çok az sayıda sivil konut örneklerinin ulaşmasına neden olmuştur. Firuz Ağa Camii, yakınlarında yer alan ve Divanyolu üzerinde olan Salih Efendi Konağı, güzergahta yer alan tek tarihi konak yapısıdır. Salih Efendi Konağı, 1875 yılında inşa edilmiştir. Mütareke yıllarında, Milli Müdafaa Cemiyeti tarafından kullanıldı. Bu bina, Kondüktör Mektebi Ali'si, Sanayi Nefise Mektebi ve Sıhhi Müze gibi kamu kuruluşlarına hizmet verdi.[872] Zaten yapının mevcudiyetini de sürdürebilmesinin sebebi, kamu kurumları tarafından kullanılmış olmasıdır. Bu yolun sahipleri, hep kamusal olana, geneli ifade edene hizmet etmiştir. Çok zor şartlar altında olunsa bile, ziynet değerdeki kamusal yapılar korunup kollanmıştır. 1913 yılında, Şehremaneti Dairesi, Ayasofya'dan itibaren yol genişletilme çalışmalarının tamamlandığını söyleyerek Merzifonlu Külliyesinin bulunduğu noktada, yolda darlaşma olması sebebiyle, Merzifonlu Külliyesini daha geri mahalle taşımak istemiştir. Bu noktadaki sıkışıklık, şehrin en güzide yolu için, olumsuz bir durum arz ediyordu. Bu niyete karşı Evkaf Nezareti'nin cevabı şu olmuştur. Asarı-ı Atike'den olan bu güzide yapının zarar görmesi, şehri bir ziynetten tecrit etmek demektir. Evkaf Nezareti'nin vermiş olduğu bu cevap, Divanyolu'nun neden değerli olduğunu, açıklayıcı mahiyettedir.

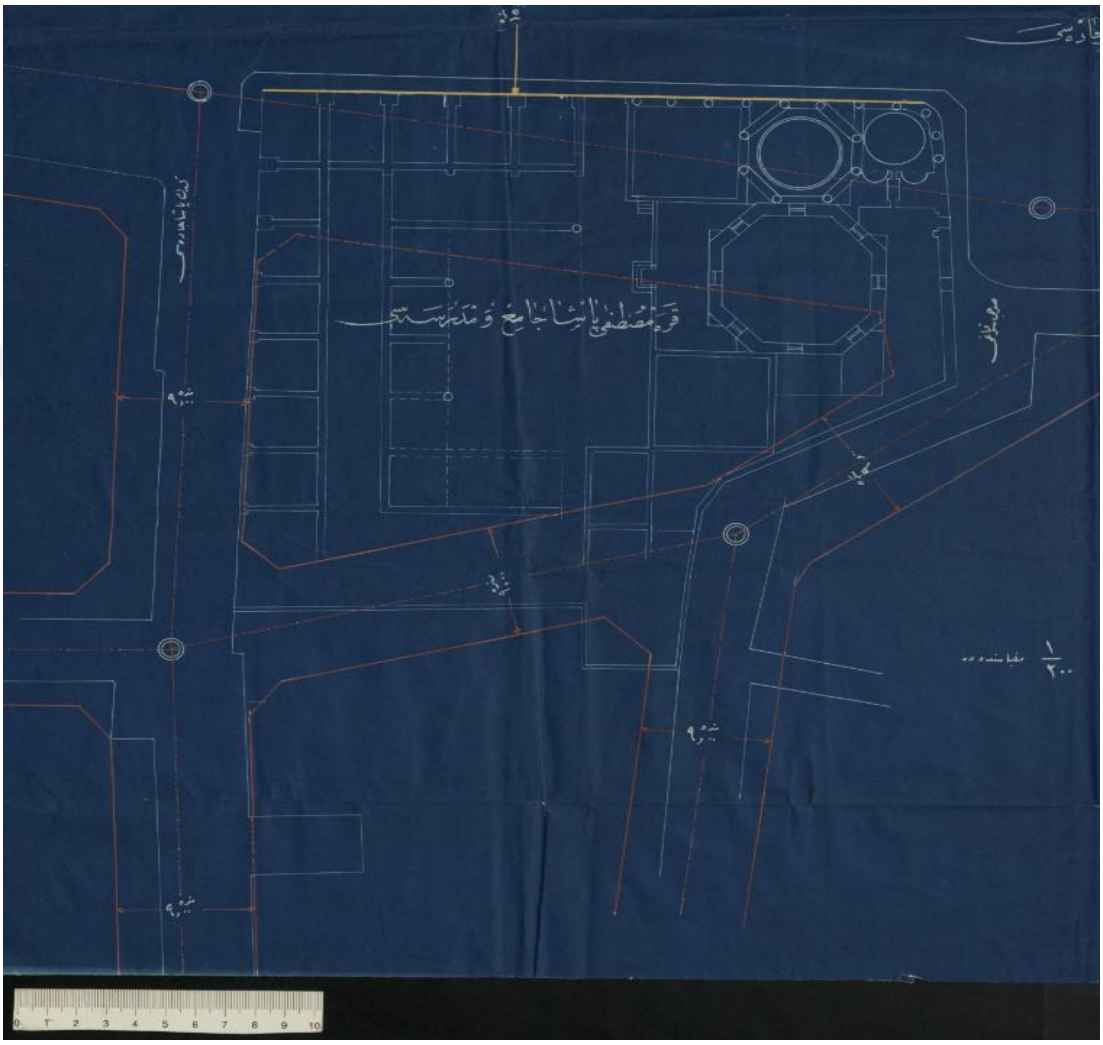
Güzergahta yer alan kamu yapıları, tarih boyunca çeşitli afetlerden zarar görmüştür. Güzergah bağlamında elde ettiğimiz bulgular, 18. yüzyılın sonlarında yapılan onarımlarda, Hassa Mimarlar Ocağı'na bağlı mimarların görev yaptığını göstermektedir. Bu yüzyıl, bu kurumun, son icraatlarını yapmış olduğu dönem olmuştur. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında yapılan onarımlarda, daha çok azınlık ve yabancı mimarlar ile Şehremaneti Dairesi görev yapmıştır. Azınlık mimarların, 1850 ile 1880 yılları arasında aktif olduğu izlenmektedir. Bu yüzyılda, maddi bir takım sıkıntıların var olduğu gözlenmektedir. Çünkü güzergahtaki kamu

[872] http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/smuzesi/muze_tarihi.asp

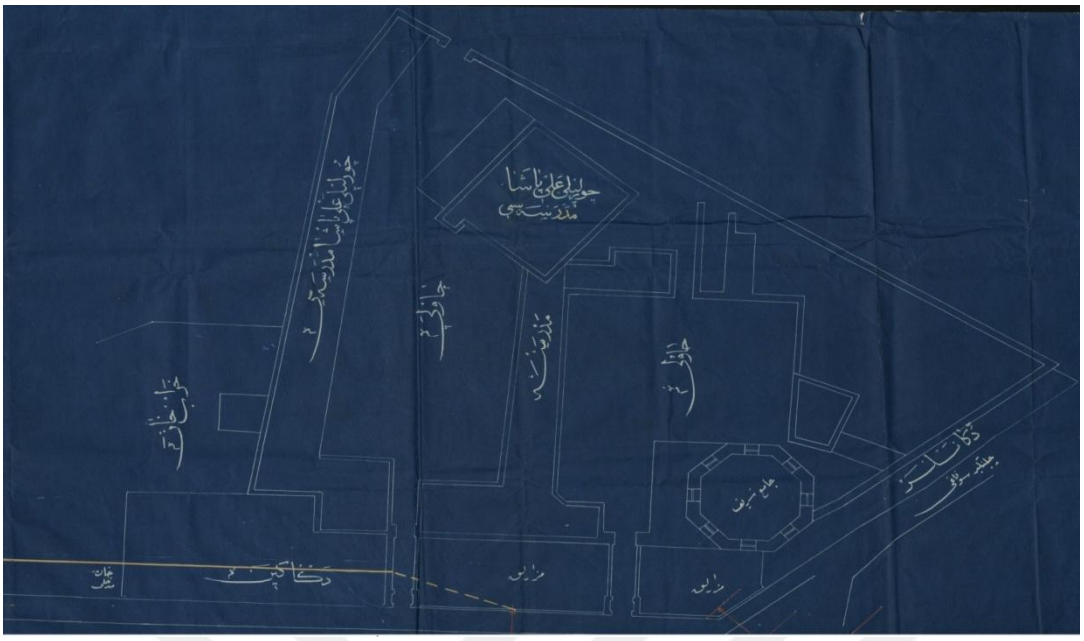
yapıları, halkın kullanımı açısından hayati yapılar olmalarına rağmen, onarım faaliyetlerinin bazılarının yapımı için bir süre beklenmek zorunda kalınmıştır. Ayrıca bazı onarımlarda, daha ucuz olması sebebiyle özgün durumda olmayan malzemeler kullanılmıştır. Özellikle 1894 depremi sonucunda, güzergah üzerindeki yapılarda, büyük yıkımlar meydana gelmiştir. Firuz Ağa Cami, Köprülü Mehmed Paşa Külliyesi, Nuruosmaniye Cami, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi, II.Bayezid Külliyesi, Atik Ali Paşa Külliyesi, Seyyid Hasan Paşa külliyesi gibi yapıların 1894 yılı sonrasında geçirdikleri tamirler, bu güzergahın 1894 yılı depremi akabinde yıkık dökük bir görünüm arz ettiğini göstermektedir. 1894 yılı depremi sonucunda yapılan tamirlerde, Şehremaneti Dairesi'nin aktif olduğu izlenmektedir. Lakin, hasarın çok büyük olması sebebiyle muhtemelen II.Bayezid Külliyesi'nin onarımında D'aranco görevlendirilmiştir. Bu mimarın yapmış olduğu onarım işi, gerçekten de çok maliyetli olmuştur. İlgili onarım, 261.000 kuruş civarı maliyete çıkmıştır. Atik Ali Paşa Külliyesi'nin onarımının 157.000 kuruş civarına yapıldığından yola çıkarsak ilgili tutarın çok fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Bu onarım faaliyetleri neticesinde harcanan tutarlar, söz konusu yapıların, kolayca günümüze gelmediklerini, bu güzergahın fizyonomisinin kısmen de olsa günümüze gelebilmesinin nedenini açıklamaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki bazı Osmanlı bürokratları ile Cumhuriyet döneminin ikinci yarısındaki bazı yöneticiler, güzergahın tarihi fizyonomisini bozabilmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, kamu yapılarını korumak için uğraşan değerli insanlar, böylesi bir tarihi dokunun şüphesiz ki mimarları sayılmalıdırlar.

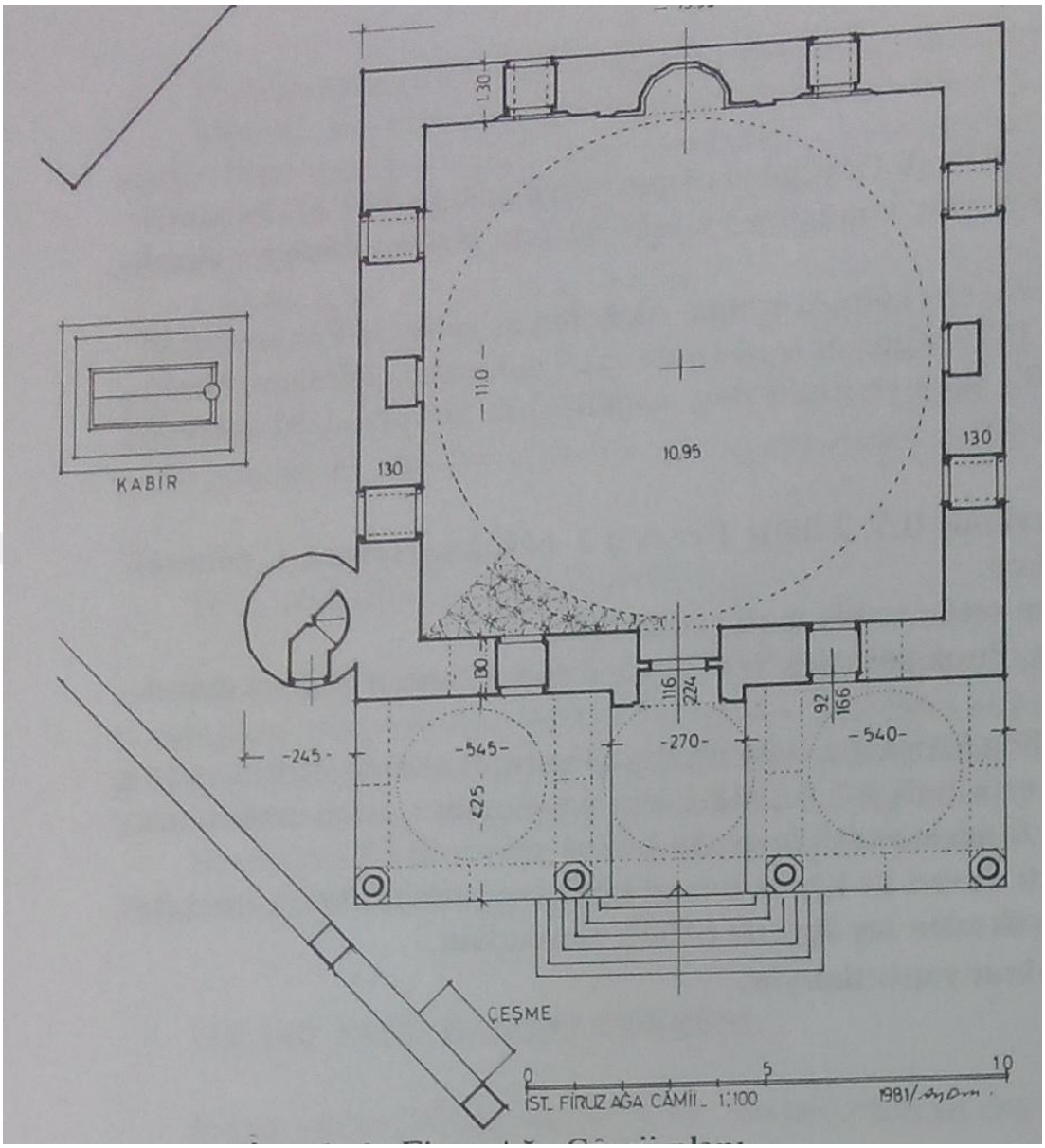
PLANLAR

Plan 1.4.1 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesinin 1913 Tarihli Bir Planı. Şehremaneti Dairesi tarafından hazırlanmıştır. Genel bir haritadan ayrıntıdır. (**BOA, DH.MUİ., 166/12, 1b** (14Cemaziyelevvel 1331/21 Nisan 1913)

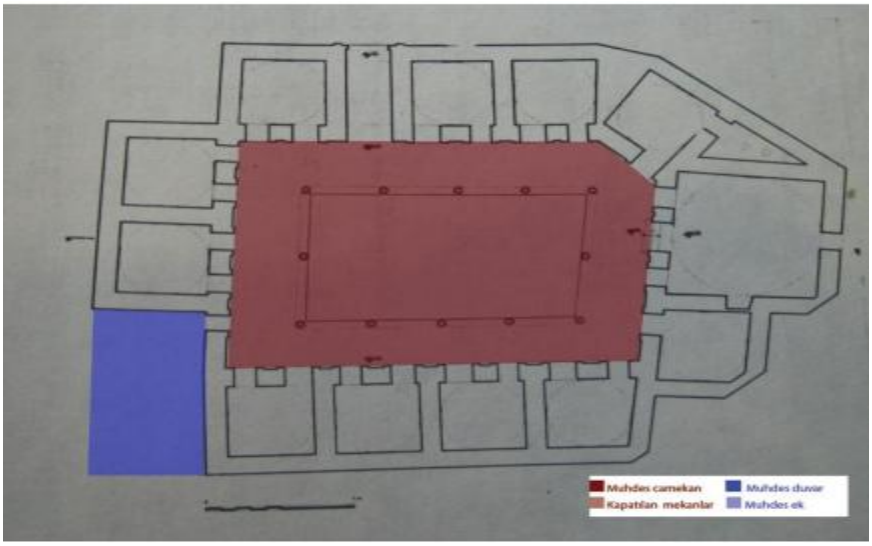

Plan 1.4.2 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Planı. Genel bir haritadan ayrıntıdır.
(**BOA, DH.MUİ., 166/12, 1a** (14 Cemaziyelevvel 1331/21 Nisan 1913)

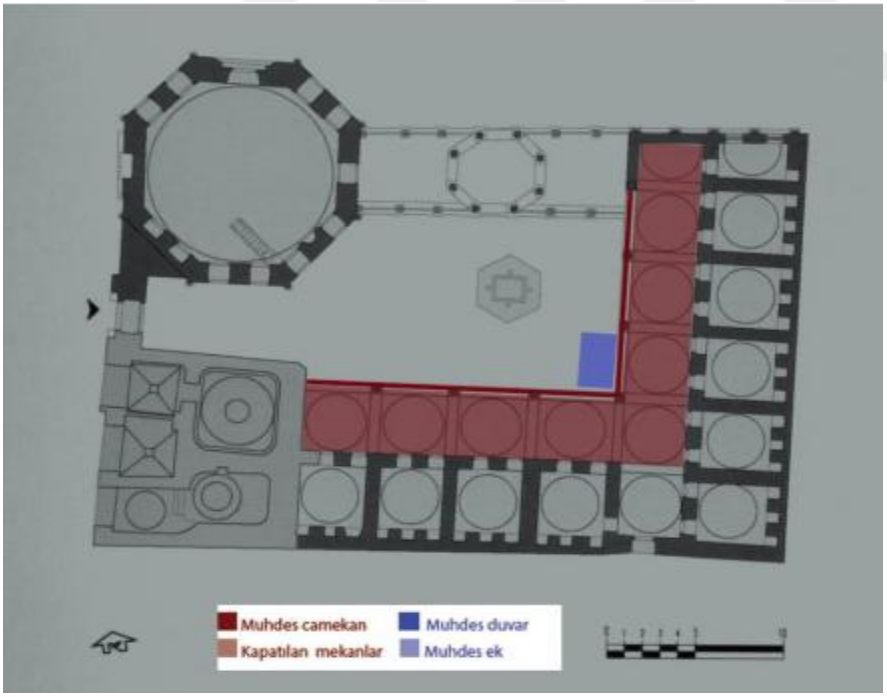

Plan 2.2.1 Firuz Ağa Camii'nin Planı.

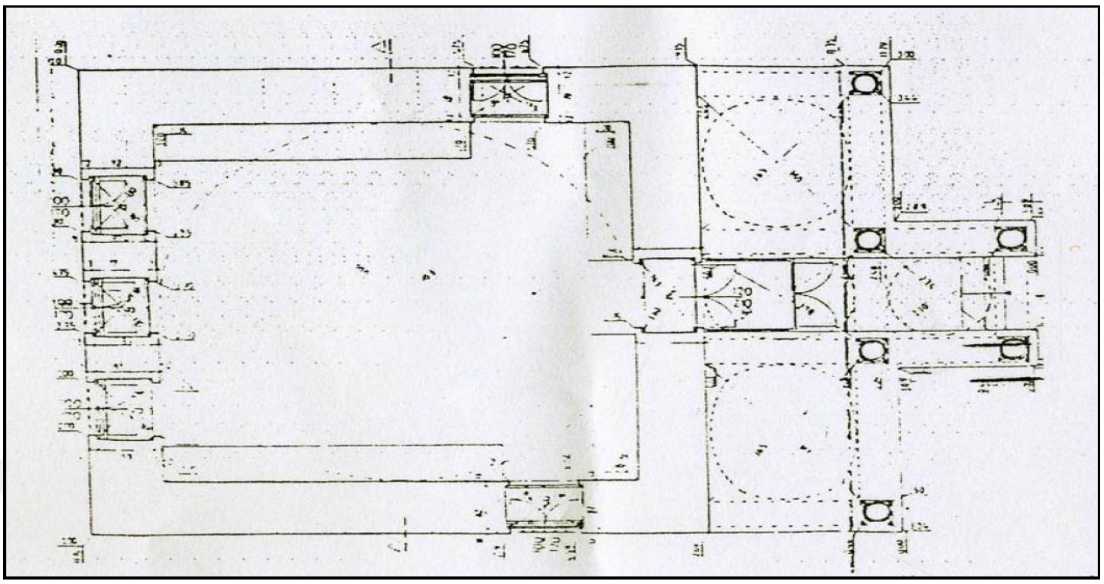
(YÜKSEL, İ.A(2006), **Osmanlı Mimarisinde II.Bayezid, Yavuz Selim Devri**, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 250)

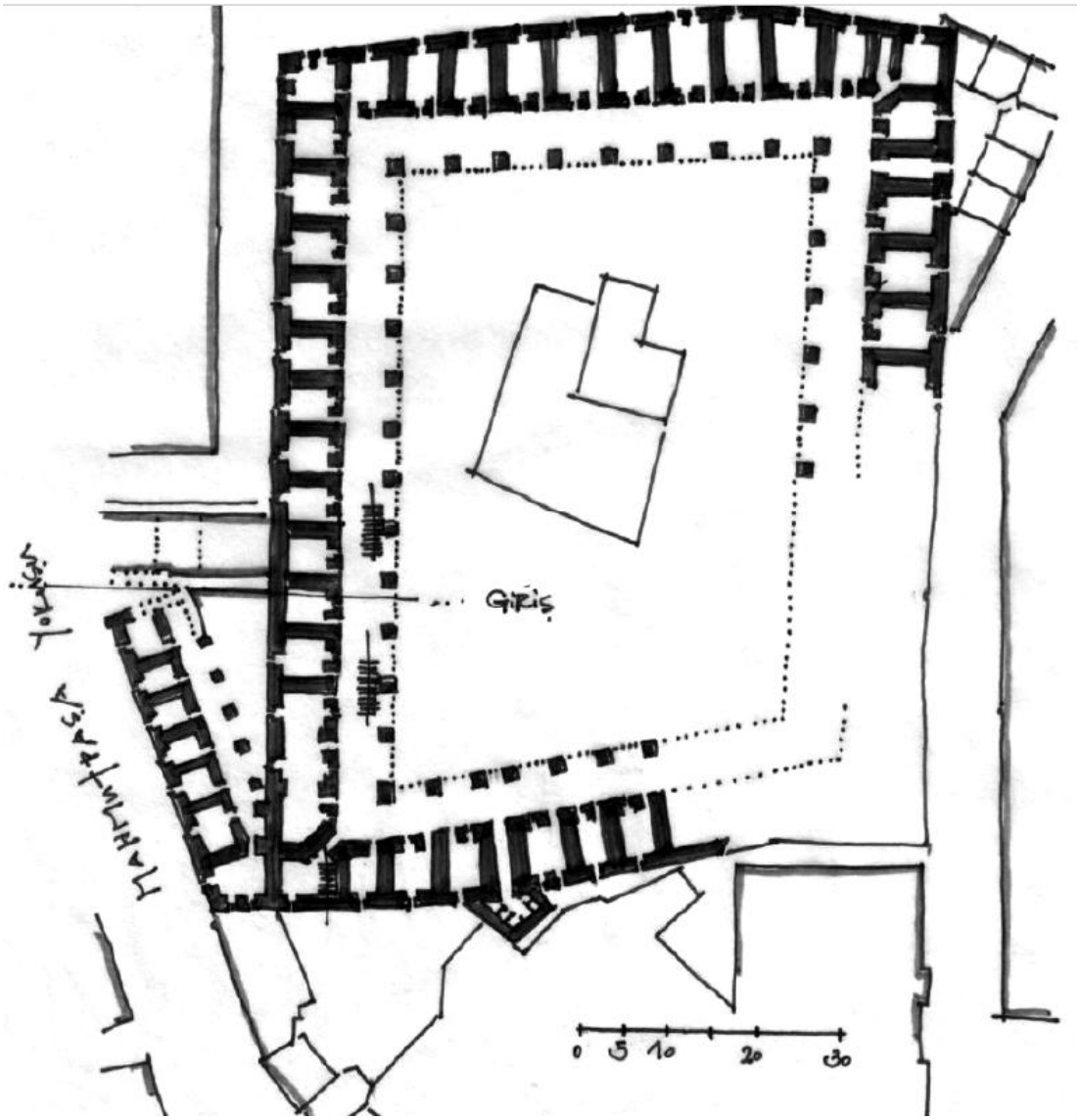
Plan 2.3.1 Kızlarağası Medresesi Planı. (ÜVEYSUNA, D(2013) **İstanbul Tarihi Yarımadadaki Seçilmiş Medrese Örneklerindeki Revakların Güncellenme Sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, FSMVÜ, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 80)

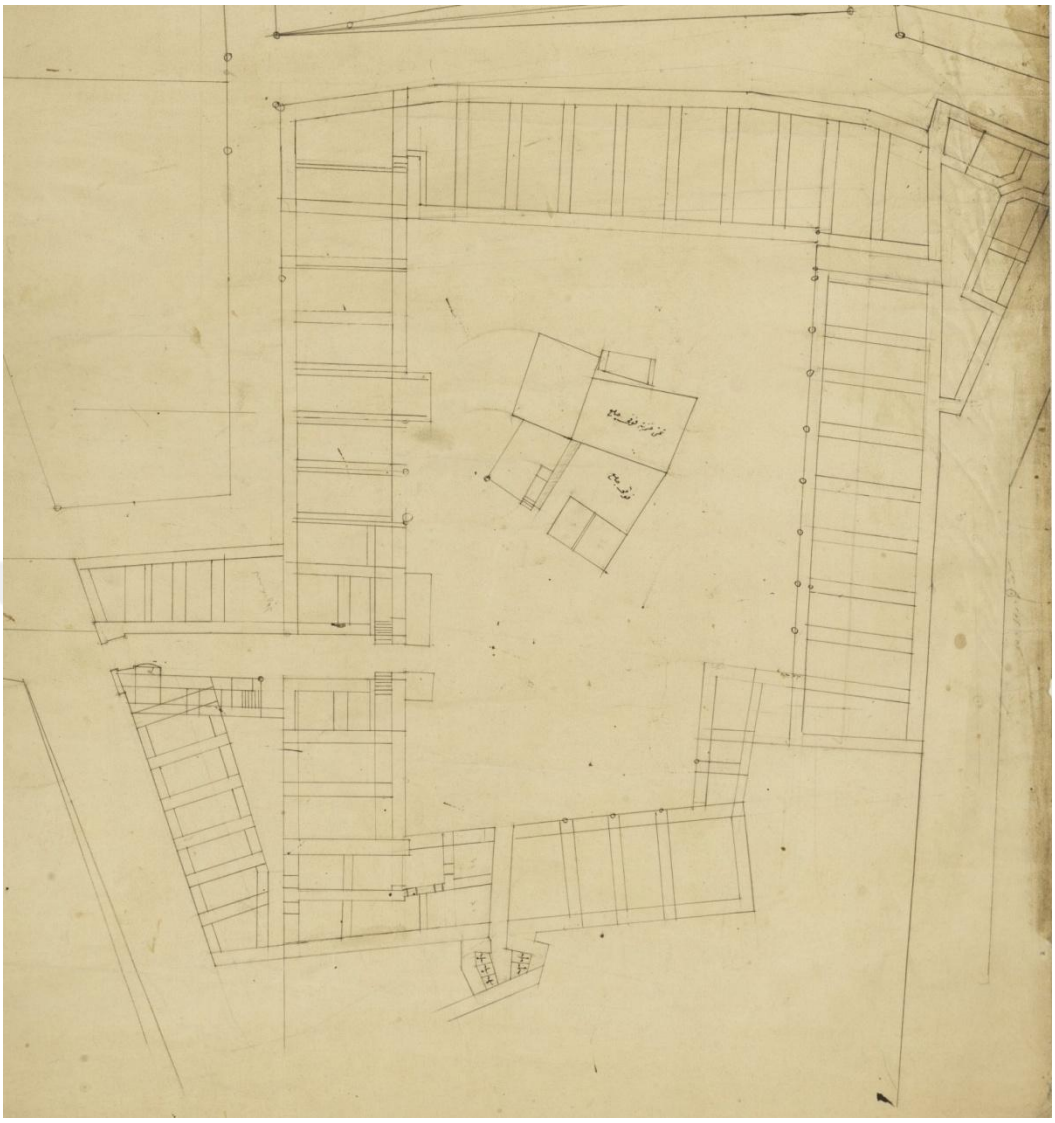
Plan 2.5.1 Köprülü Medresesinin Planı. (**A.g.t., 84)**

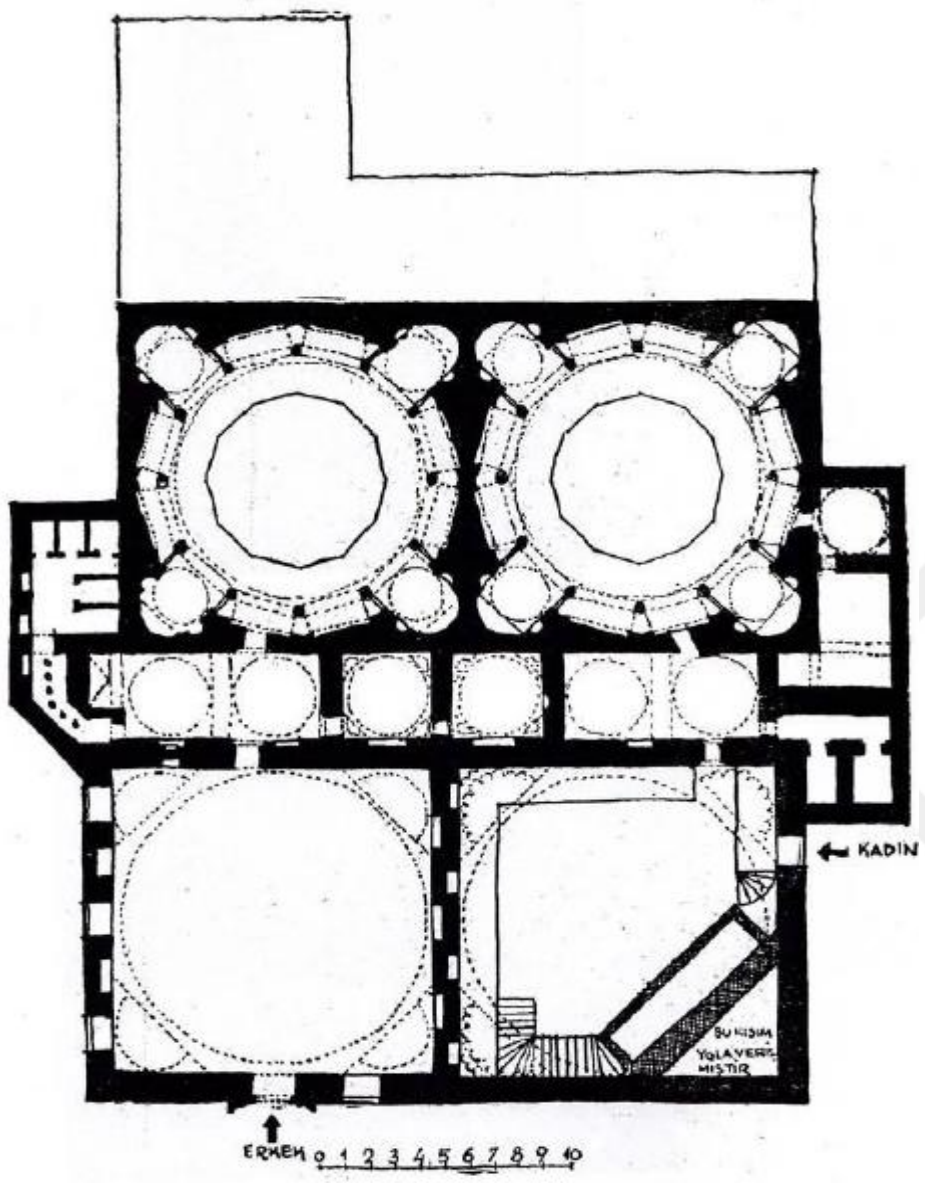
Plan 2.5.2 Köprülü Kütüphanesi Planı. (BUDAK, A,(2006), **18.Yüzyıl Tarihi Yarımada Kütüphane Yapıları Sorunları ve Önerileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 57)

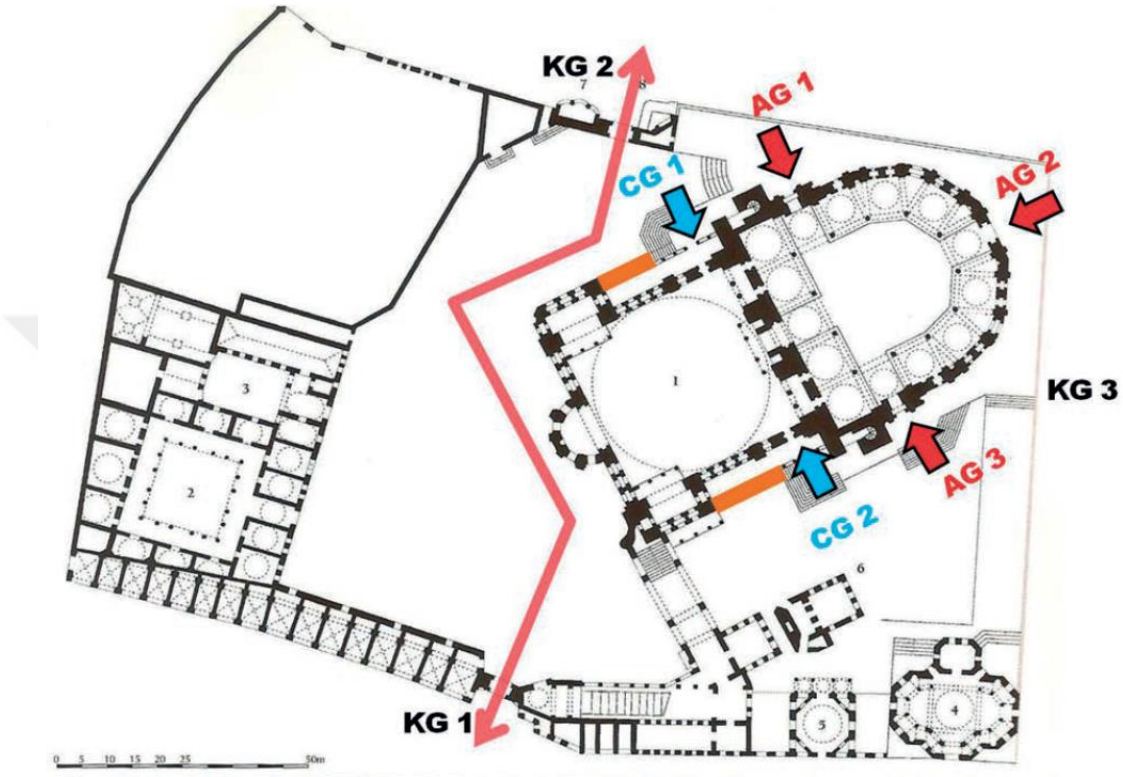
Plan 2.5.3 Köprülü Külliyesi Vezir Hanı Planı. (KÖSEMEN, Deniz (2005), **İstanbul Ticaret Bölgesinin Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Hanların Mimari Kurgusu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.)

Plan 2.5.4 Tarihsiz Vezir Hanı Planı. (**BOA, PLK.p, 732/1**)

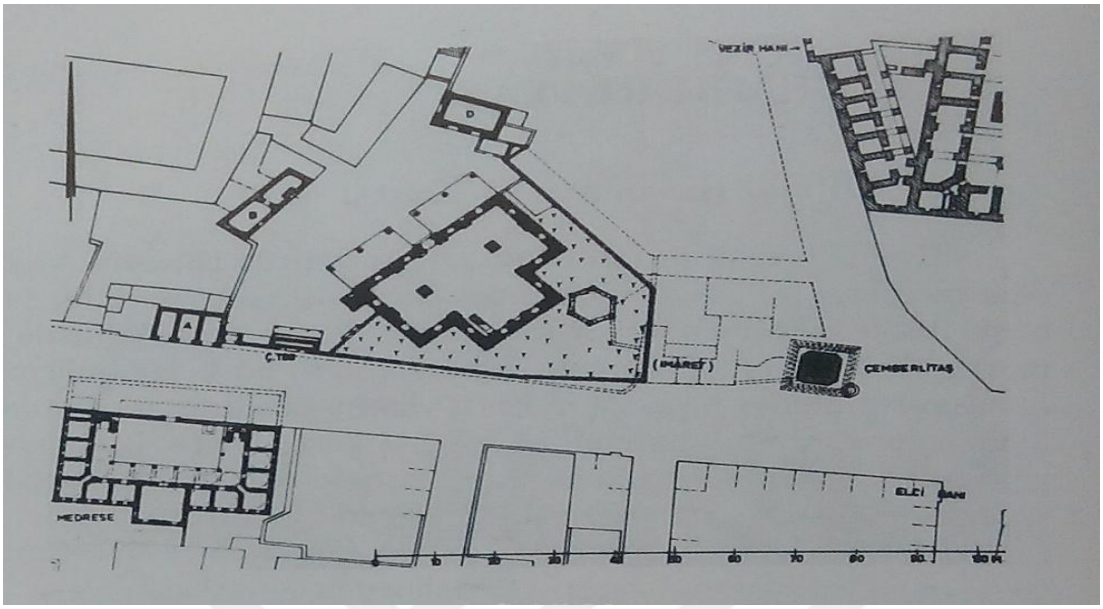

Plan 2.7.1 Çemberlitaş Hamamının Planı. (YAMAN, T.C.(2010) **Türk Hamamının Mekansal Kurgusu**, **İstanbul Hamamları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 50

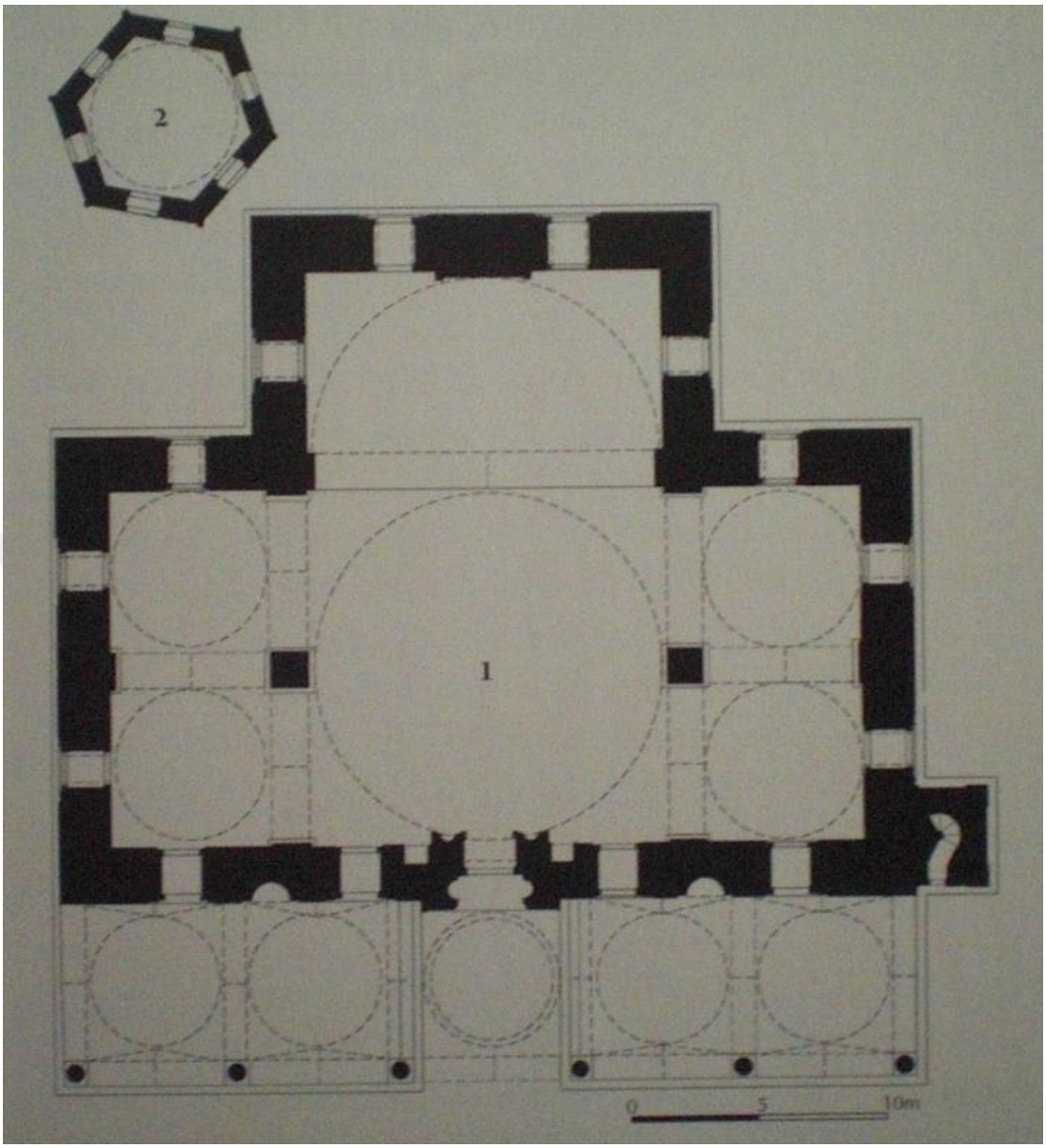
Plan 2.8.1 Nuruosmaniye Külliyesi Genel Planı.

(ALİOĞLU, E.F.-AYDEMİR, O (2012), **Nuruosmaniye Camii ve 2010-2012 Yılları Restorasyonu**, Restorasyon Yıllığı Dergisi, 5: 82)

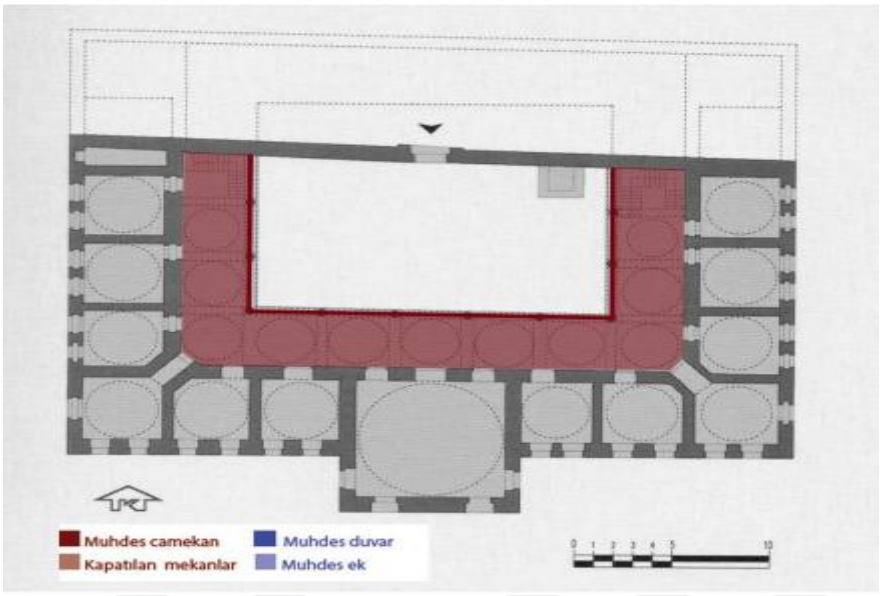
Plan 3.1.1 Atik Ali Paşa Külliyesinin Vaziyet Planı.

(KÜTÜKOĞLU, M.S (2000), **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 104)

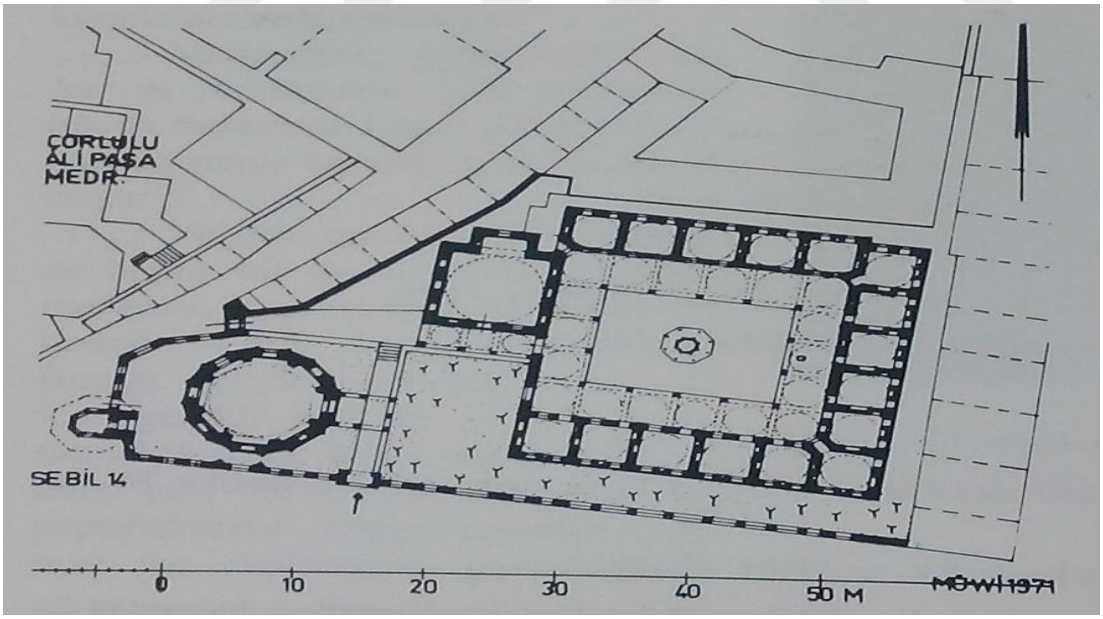

Plan 3.1.2 Atik Ali Paşa Camii Planı.

(KUBAN, D., (2007) **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul: Yem Yayını, 210)

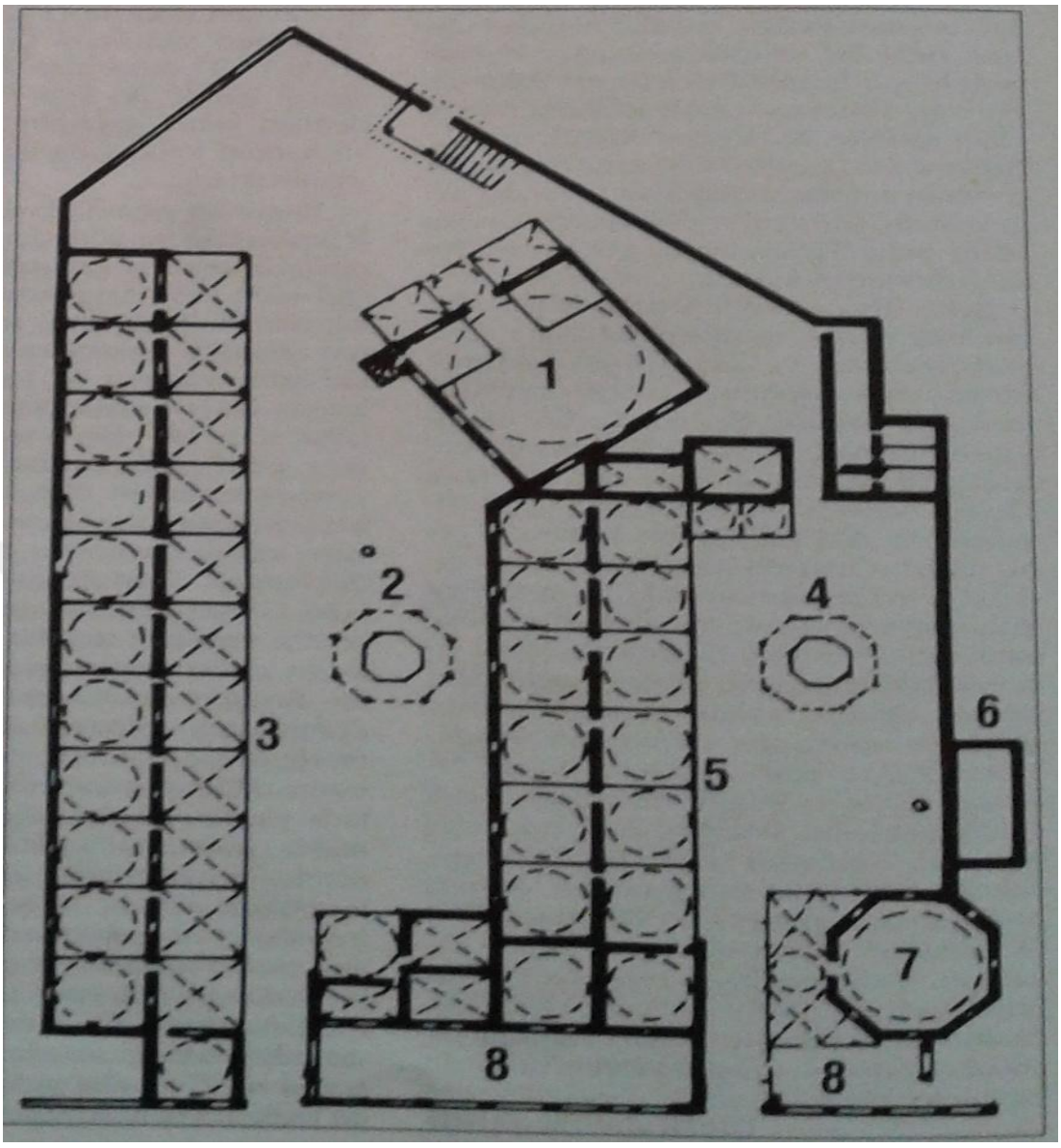

Plan 3.1.3 Atik Ali Paşa Medresesi Planı. (ÜVEYSUNA, D(2013), **İstanbul Tarihi Yarımada'da Seçilmiş Medrese Örneklerindeki Revakların Güncellenme Sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, FSMVÜ. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 54

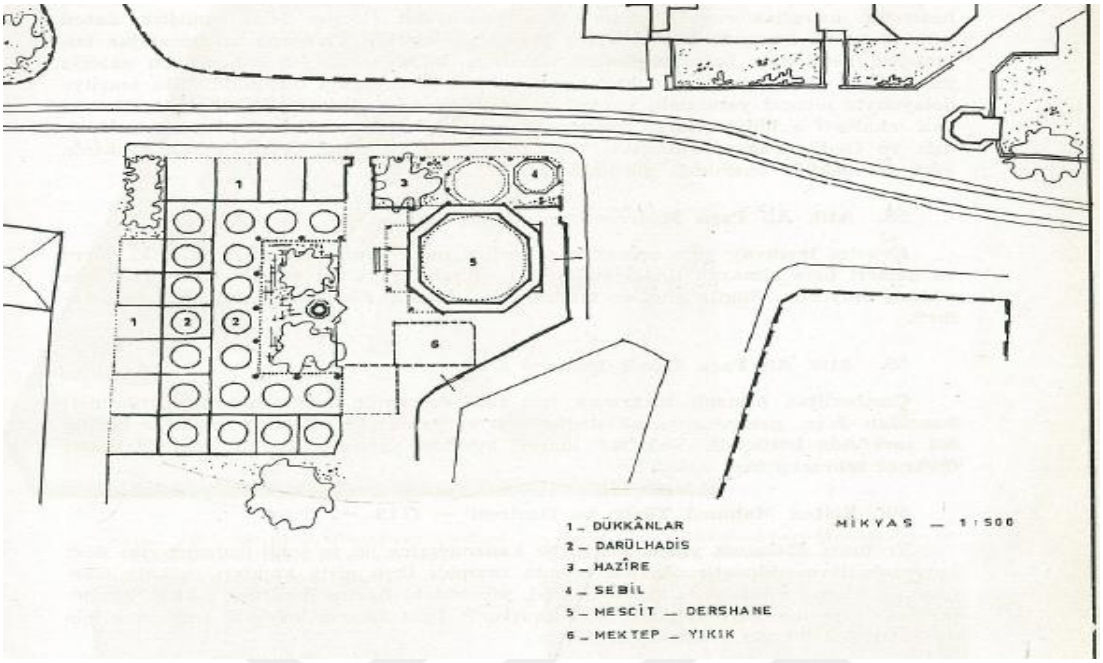
Plan 3.2.1 Koca Sinan Paşa Külliyesinin Vaziyet Planı.

(KÜTÜKOĞLU, M.S (2000), **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 100)

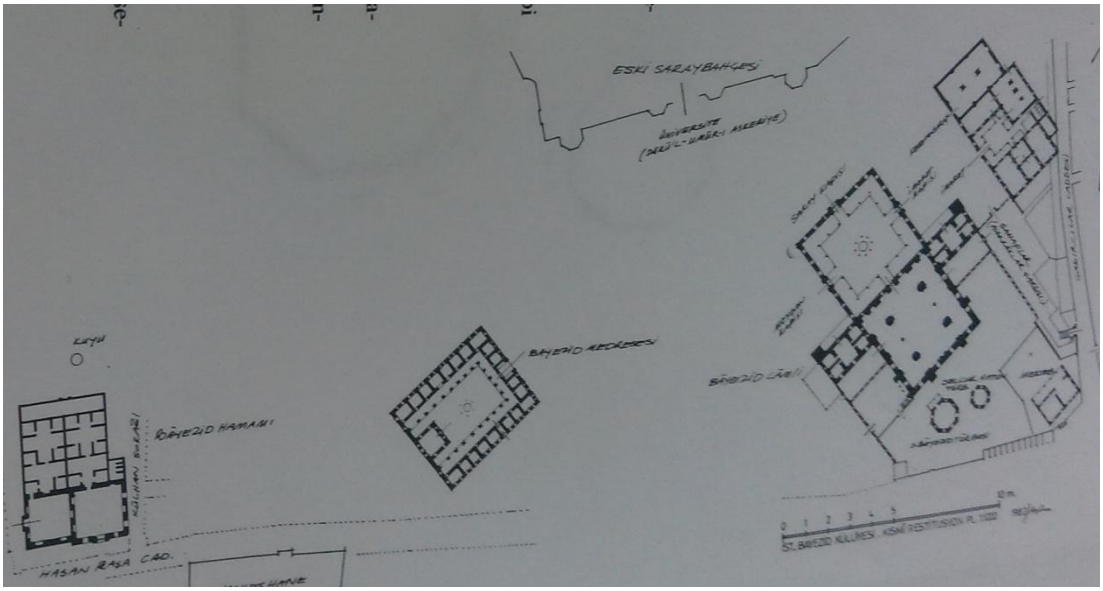
Plan 3.3.1 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Planı.

(TANMAN, M.B(1994), **Çorlulu Ali Paşa Külliyesi**, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:2, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 528)

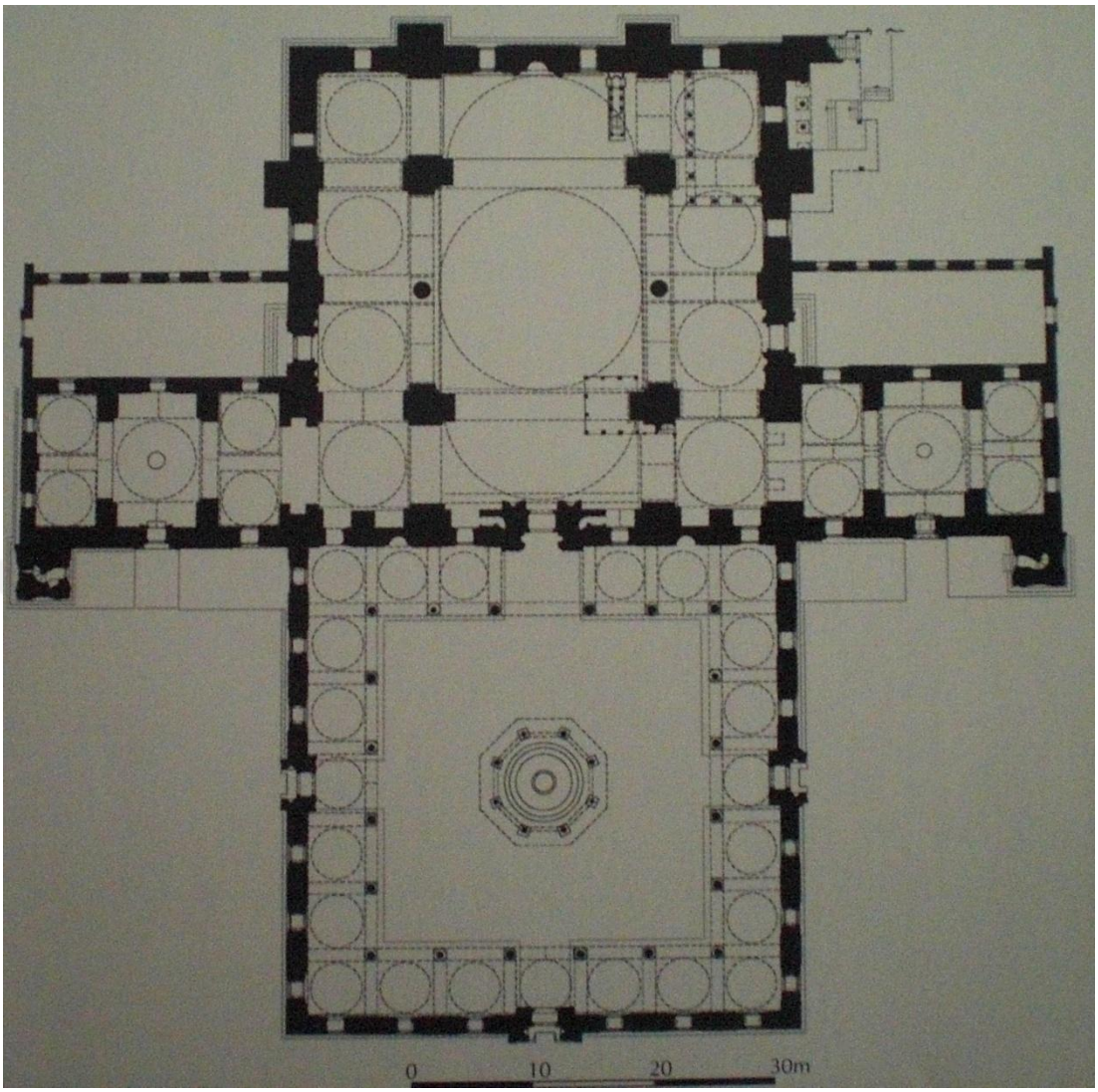

Plan 3.4.1 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi.

(ÜNSAL, B(1969), **İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı**, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, C: 2, 37

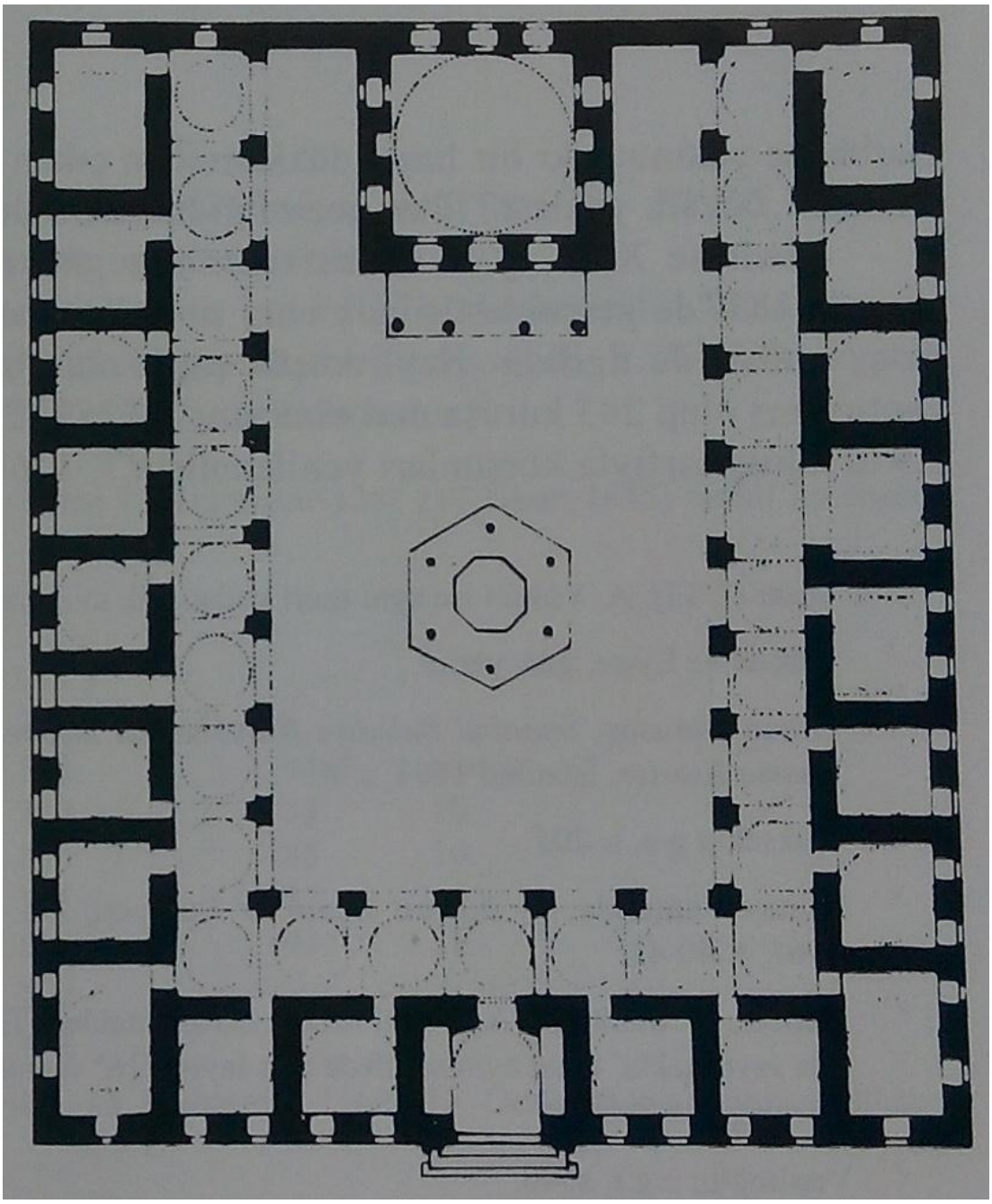

Plan 4.1.1 II.Bayezid Külliyesinin Vaziyet Planı. (YÜKSEL, İ.A (2006), **Osmanlı Mimarisinde II.Bayezid, Yavuz Selim Devri**, C:5, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 187)

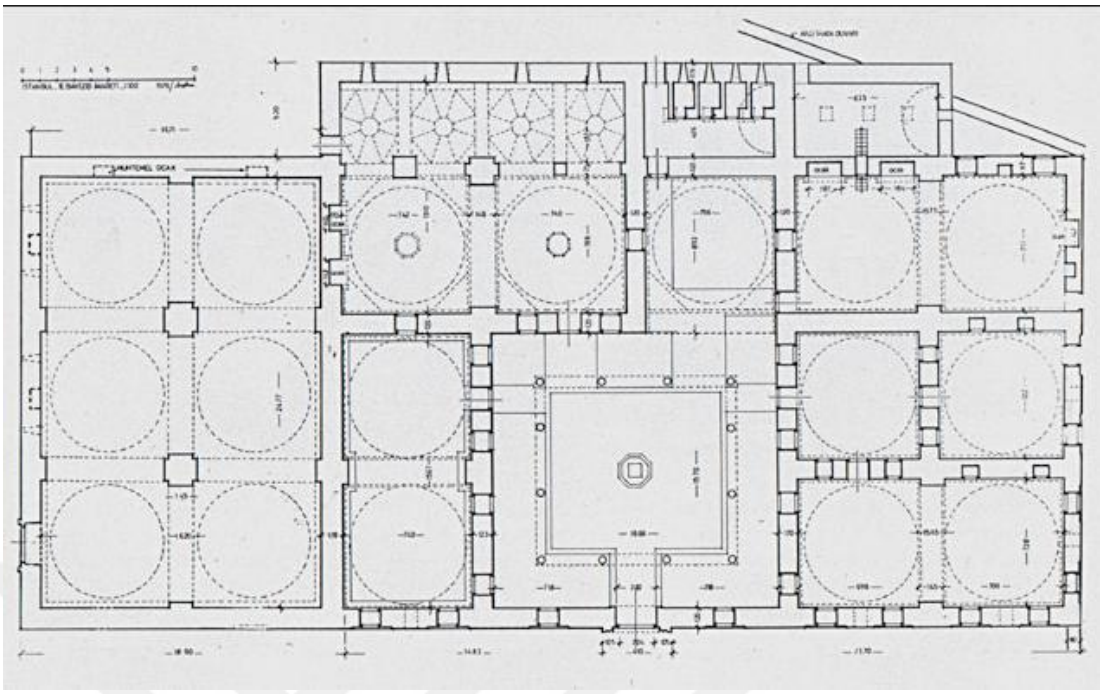

Plan 4.1.2 II.Bayezid Camii'nin Planı.

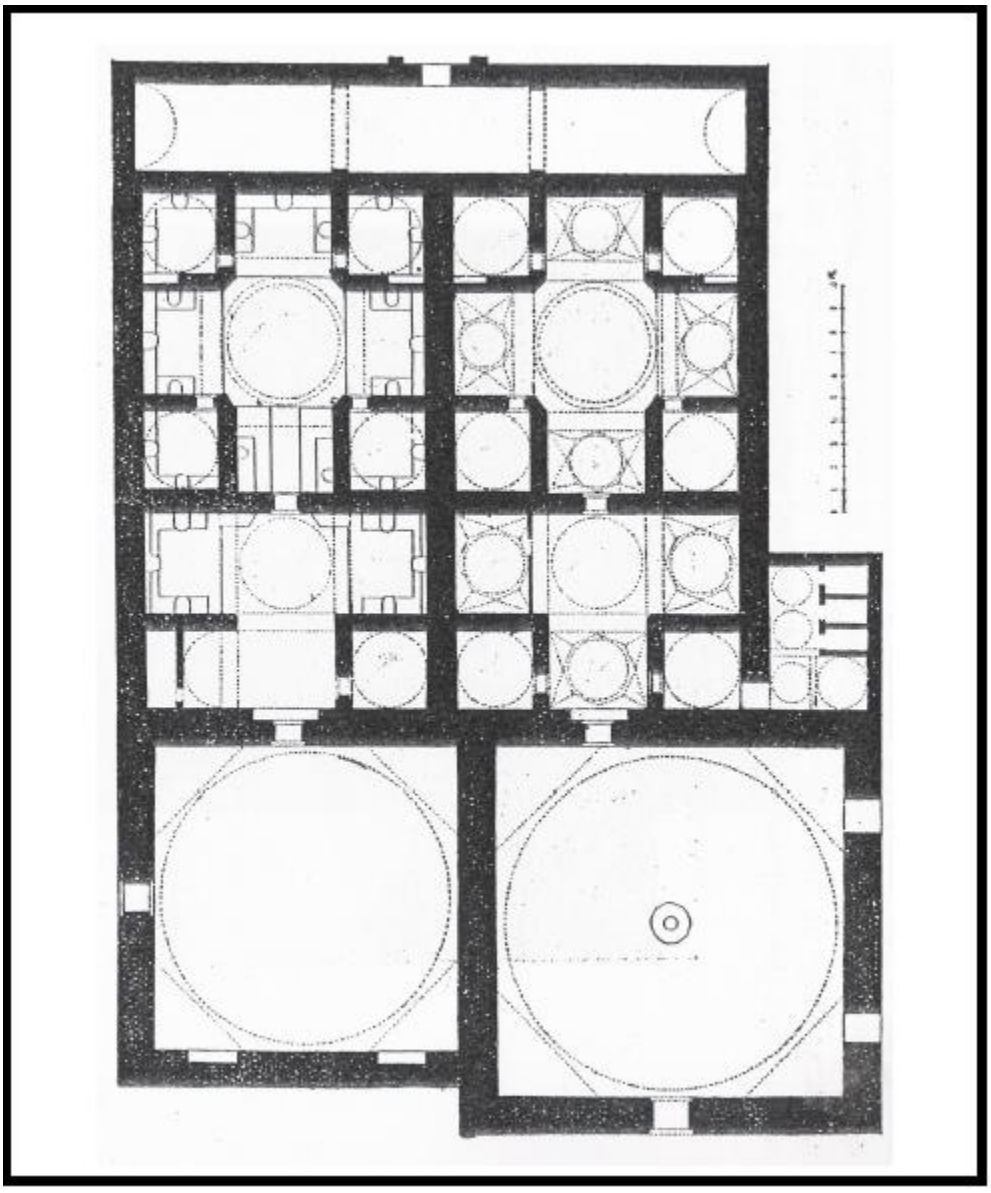
(KUBAN, D., (2007**), Osmanlı Mimarisi**, İstanbul: Yem Yayını, 2007)

Plan 4.1.3 II.Bayezid Medresesinin Planı,
(KÜTÜKOĞLU, M.S (2000), **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 85)

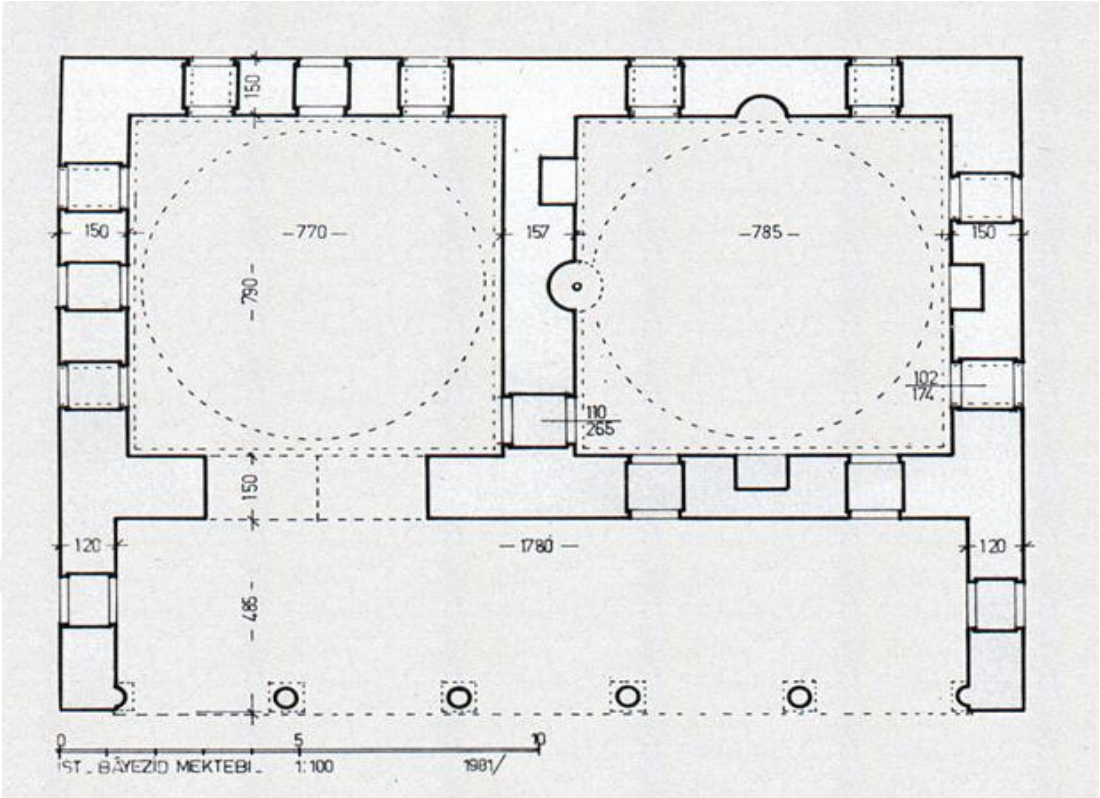

Plan 4.1.4 II.Bayezid Külliyesinin İmaret ve Kervansaray Kısımlarının Planı. (YÜKSEL, İ.A (2006), **Osmanlı Mimarisinde II.Bayezid, Yavuz Selim Devri**, C:5, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 208

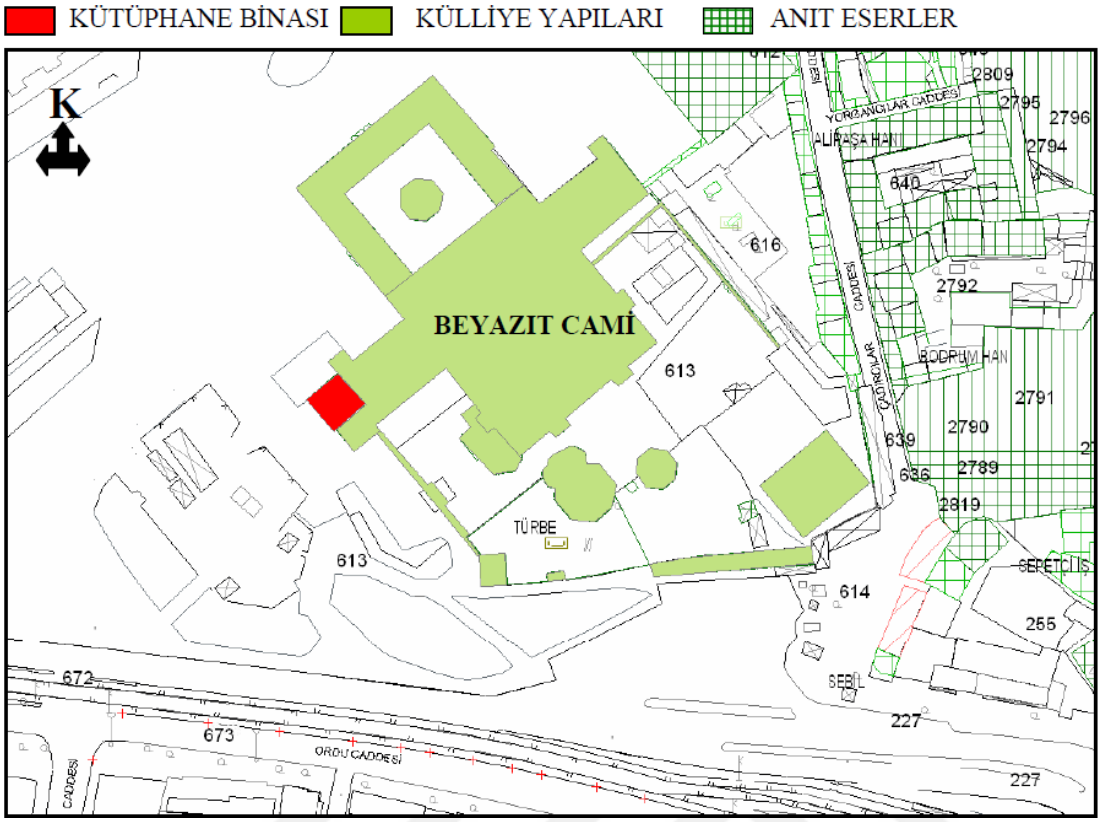
Plan 4.1.5 II. Bayezid Külliyesi Hamamının Planı.

(ŞEN, Yalçın (2008), **15-17. YY. Arası İstanbul'da Yapılmış Hamamlarda İşlev Değişikliklerinin Mimariye Yansıması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 84)

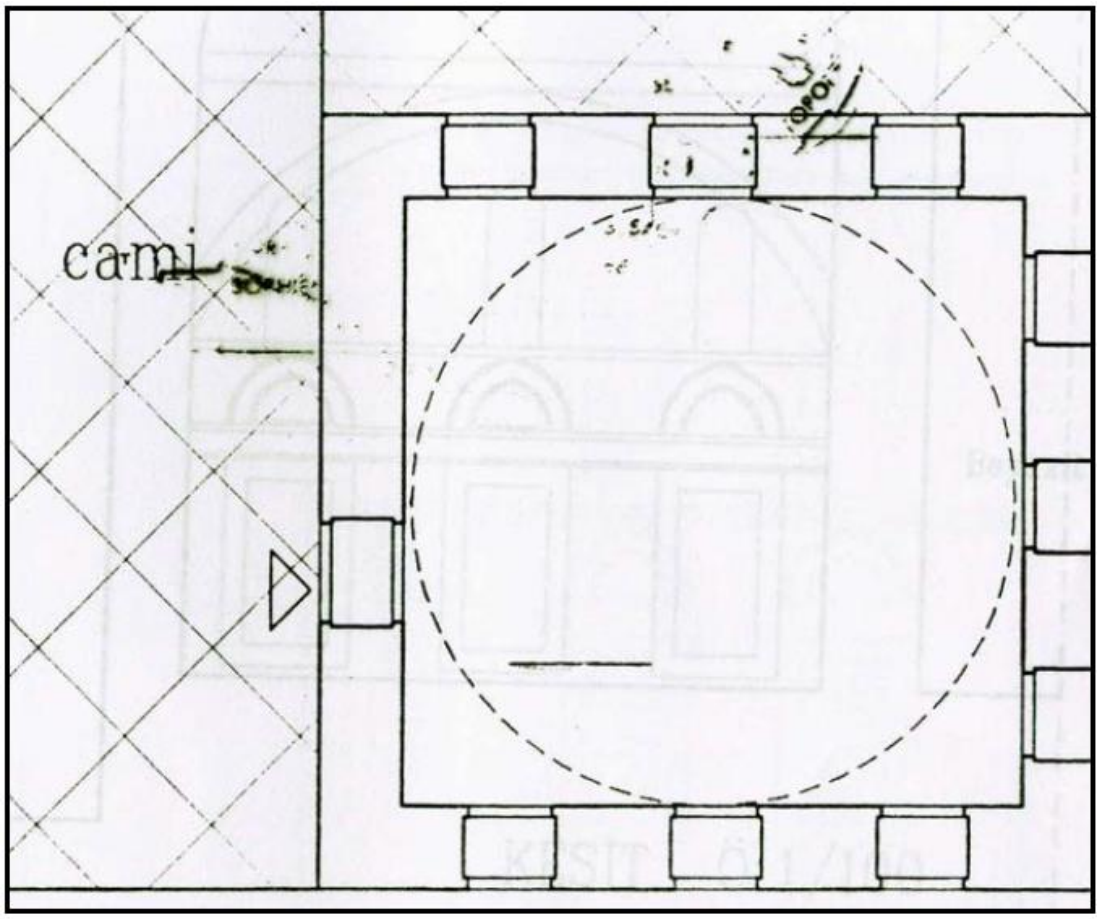
Plan 4.1.6 II.Bayezid Külliyesi Sıbyan Mektebinin Planı.

(YÜKSEL, İ.A (2006), **Osmanlı Devrinde II.Bayezid, Yavuz Selim Devri**, C:5, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 208)

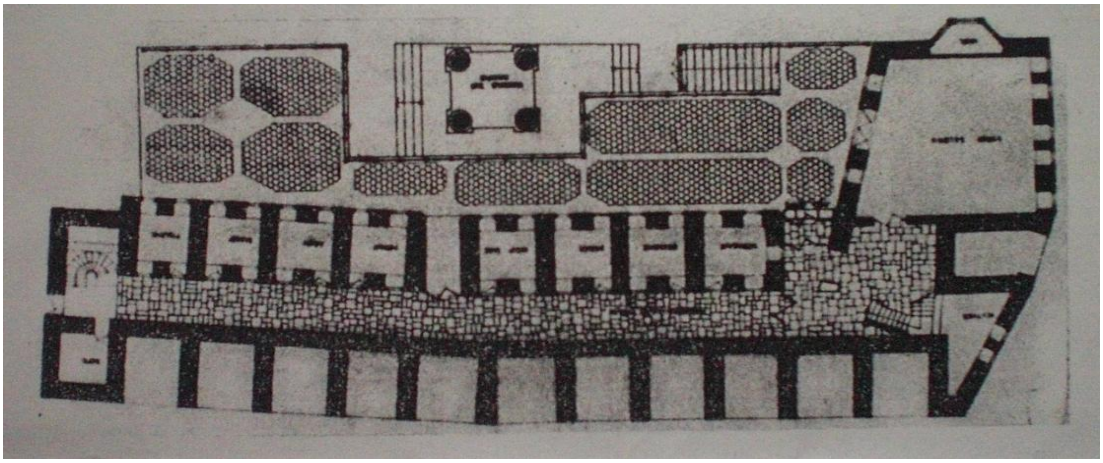

Plan 4.1.7 II.Bayezid Külliyesi Vaziyet Planı. (Kırmızı bölüm, Veliyüddin Efendi Kütüphanesi'dir.

(BUDAK, A. (2006), **18.Yüzyıl Tarihi Yarımada Kütüphane Yapıları Koruma Sorunları ve Önerileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 303)

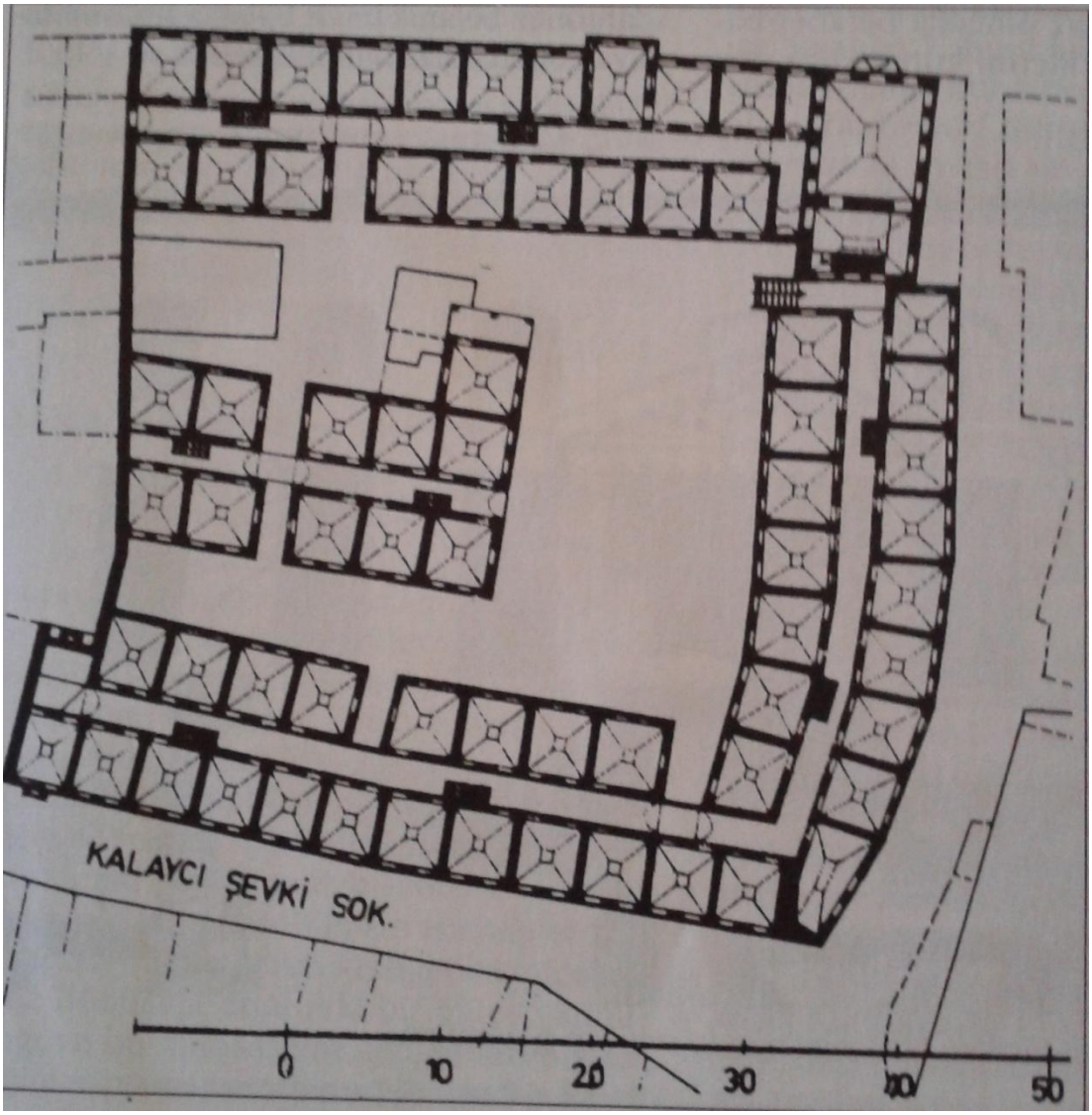

Plan 4.1.8 Veliyüddin Efendi Kütüphanesi Planı. (**A.g.t., 309**)

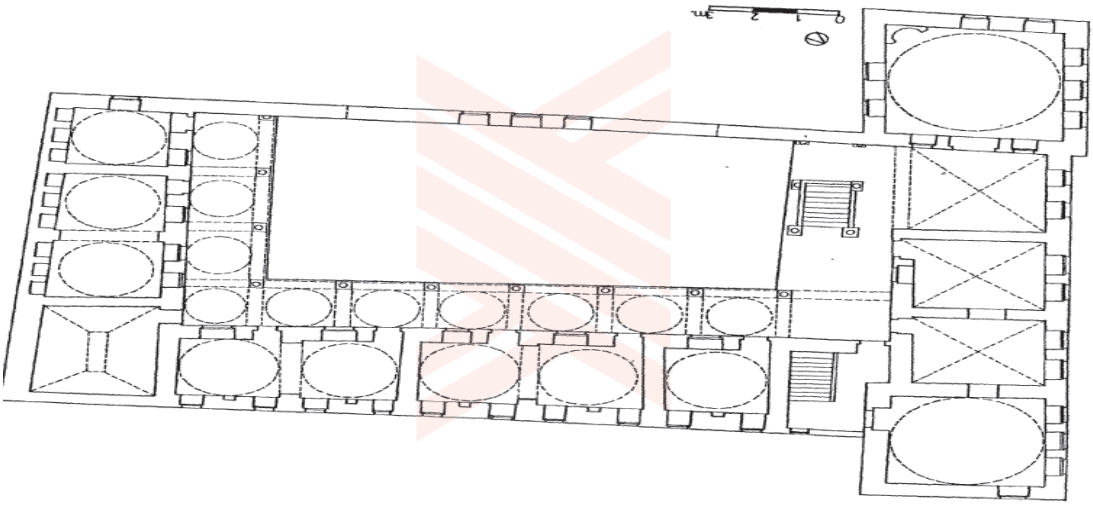
Plan 4.2.1 Simkeşhane Yapısının Zemin Kat Planı. (Caddeye Denk Gelen Kanadının Kesildikten Sonraki Görünüm)

(ÖZ. İlban (1985), Beyazıt, Simkeşhane Yapısı Restorasyonu, **Theodossius Takı ve Hasan Paşa Hanı'nın Sorunları**, Ayasofya Müzesi Yıllığı, S: 10, 50-53)

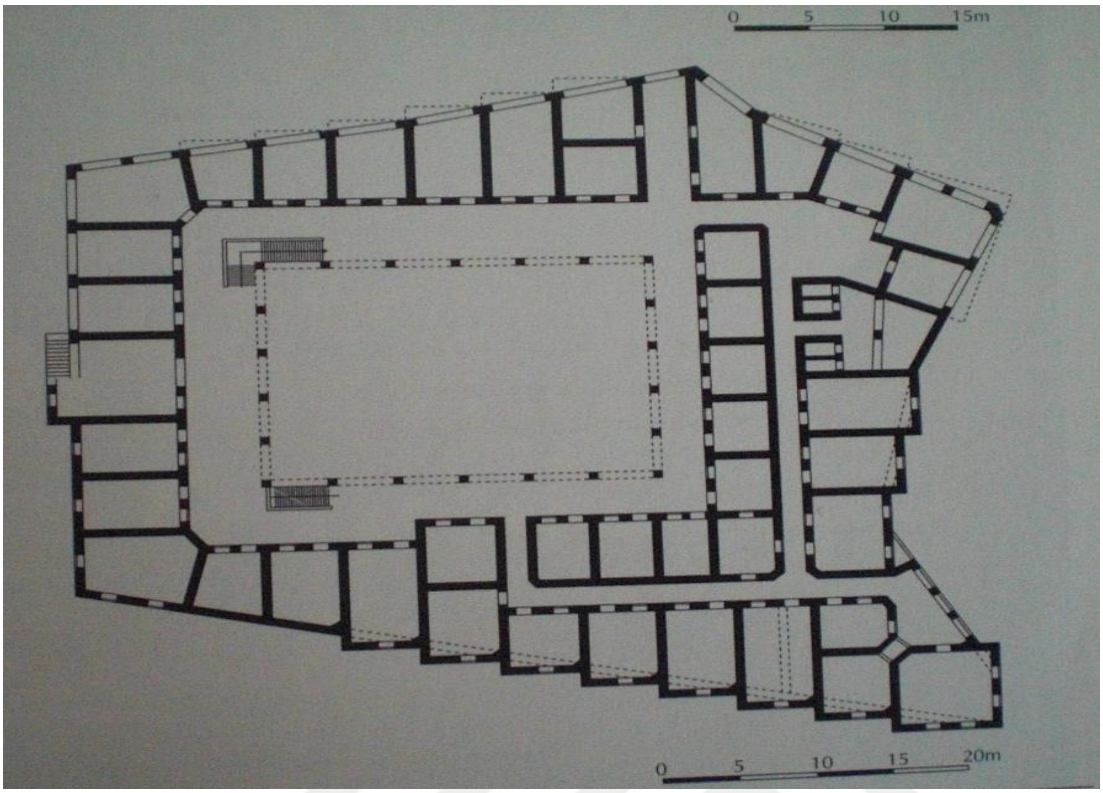
Plan 4.2.2 Simkeşhane Binasının Restitüsyon Planı.

(CANTAY, G (1994), **Simkeşhane,** Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:6, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 561)

Plan 4.3.1 Seyyid Hasan Paşa Külliyesinin Planı.

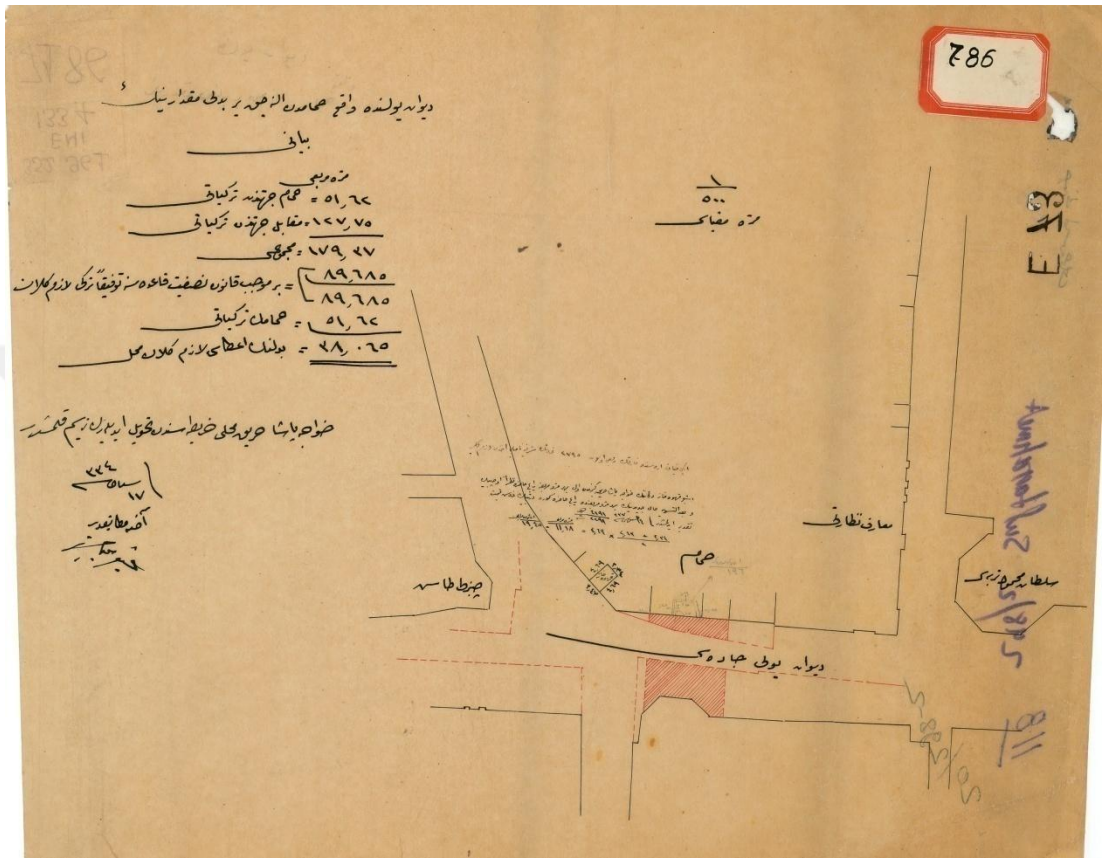
(KÖŞKLÜ, Z(1999), **17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi I**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler enstitüsü, Plan:35)

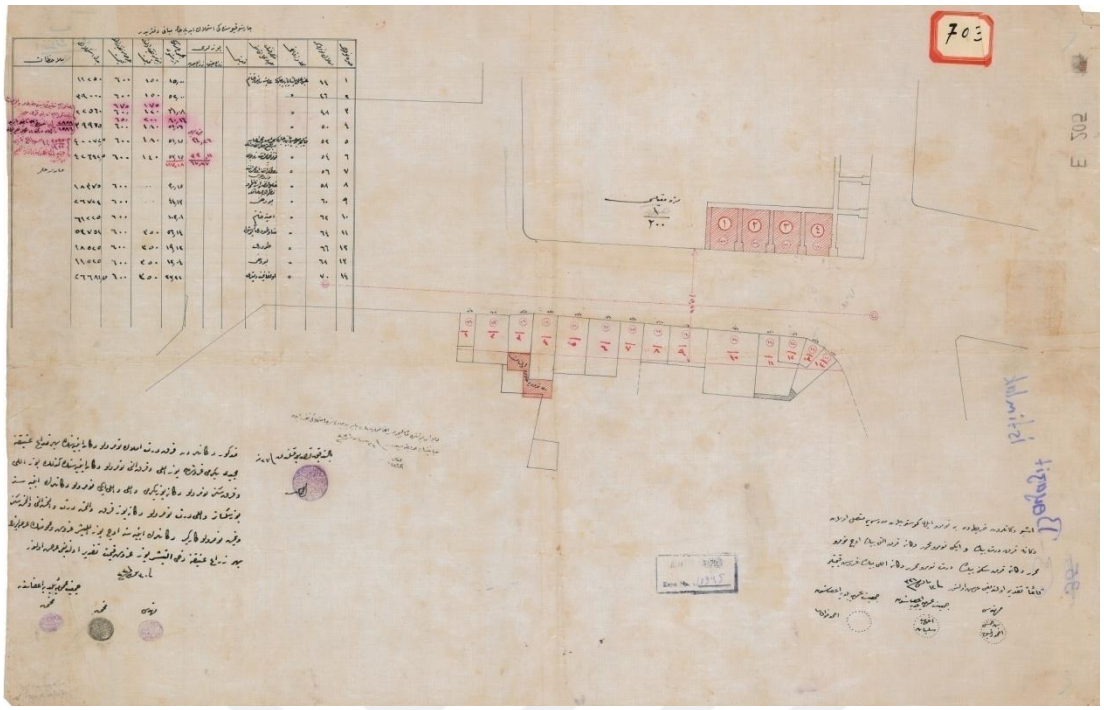
Plan 4.3.2 Seyyid Hasan Paşa Hanı Planı.

(KUBAN, D., (2007), **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul: YEM Yayını, 395

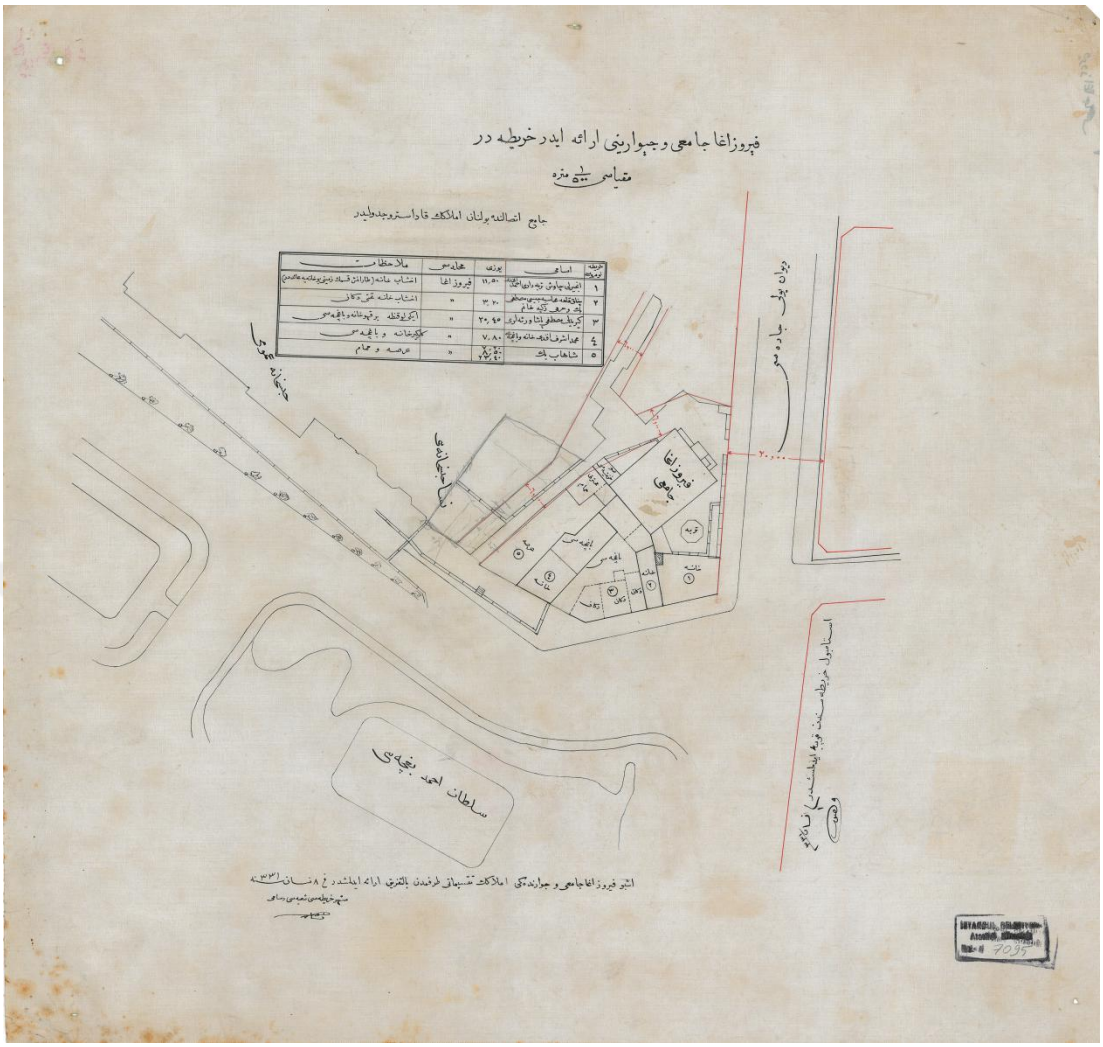
HARİTALAR

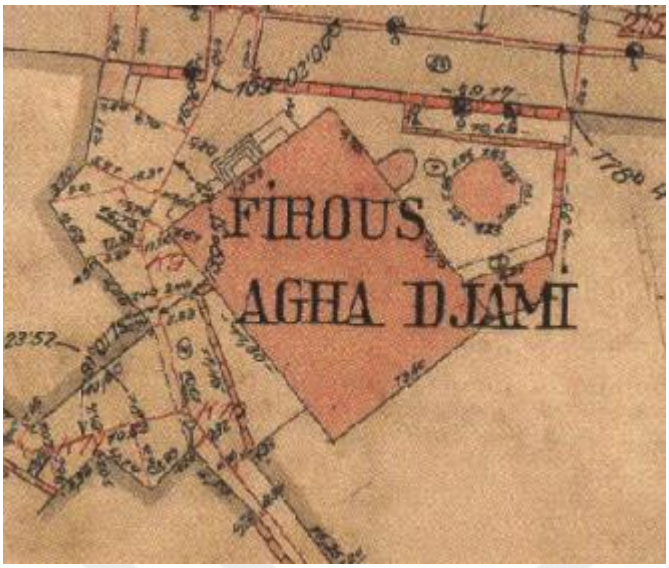
Harita 1.4.1 H:1334(M:1915/1916) Yılına Ait Haritada Çemberlitaş Civarı, (Kırmızı olarak çizilmiş yerler, Köprülü Külliyesi'nin dershane kısmı ile Çemberlitaş Hamamı'nın kadınlar soğukluk kısmı)
(İBB Atatürk Kitaplığı, **HRT.007186**)

Harita 1.4.3 H:1331(M:1912/1913) Yılına Ait Haritada, Beyazıt Civarında İstimlak Edilmek İstenen Dükkanlar
(İBB Atatürk Kitaplığı, **Hrt, 004995**)

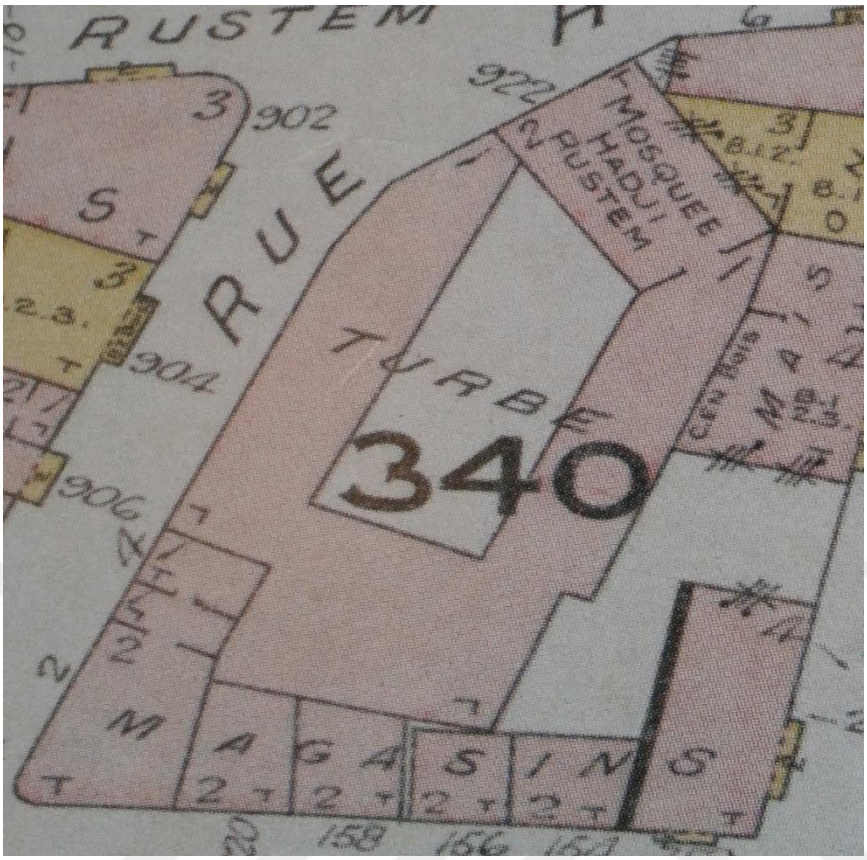
Harita 2.2.1 H:1331(M:1912/1913) Yılına Ait Firuz Ağa Camii Çevresini Gösterir. (**İBB Atatürk Kütüphanesi, Hrt_ 007095**)

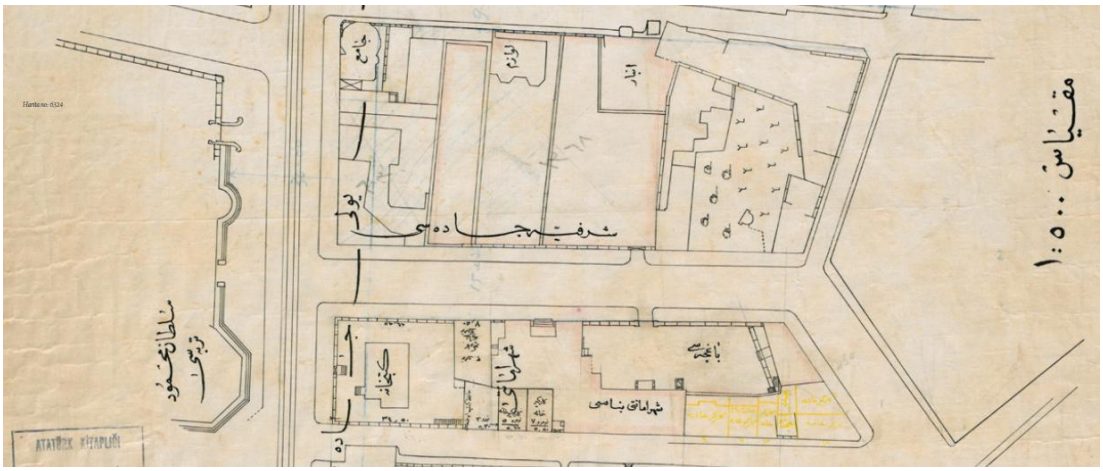
Harita 2.2.2 Alman Mavileri Haritasından, Firuz ağa Camii, 1910'lu Yıllar **(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

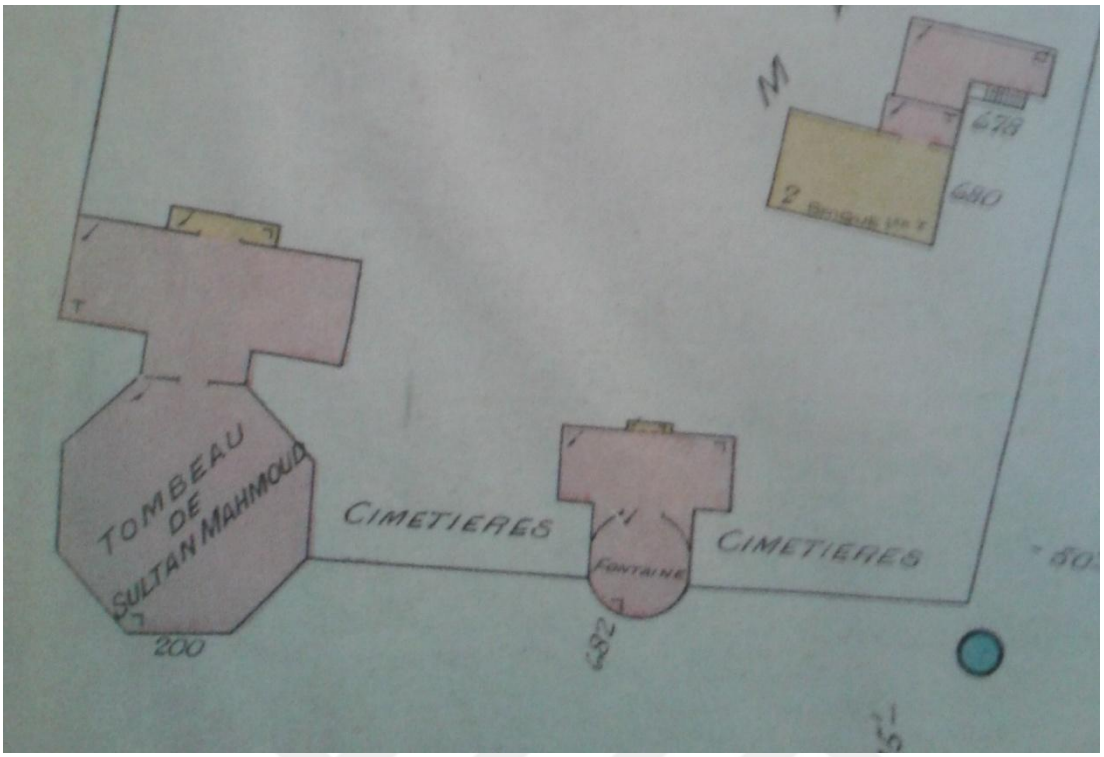
Harita 2.3.1 Alman Mavileri Haritasından, Kızlarağası Medresesi. 1910'lu Yıllar (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

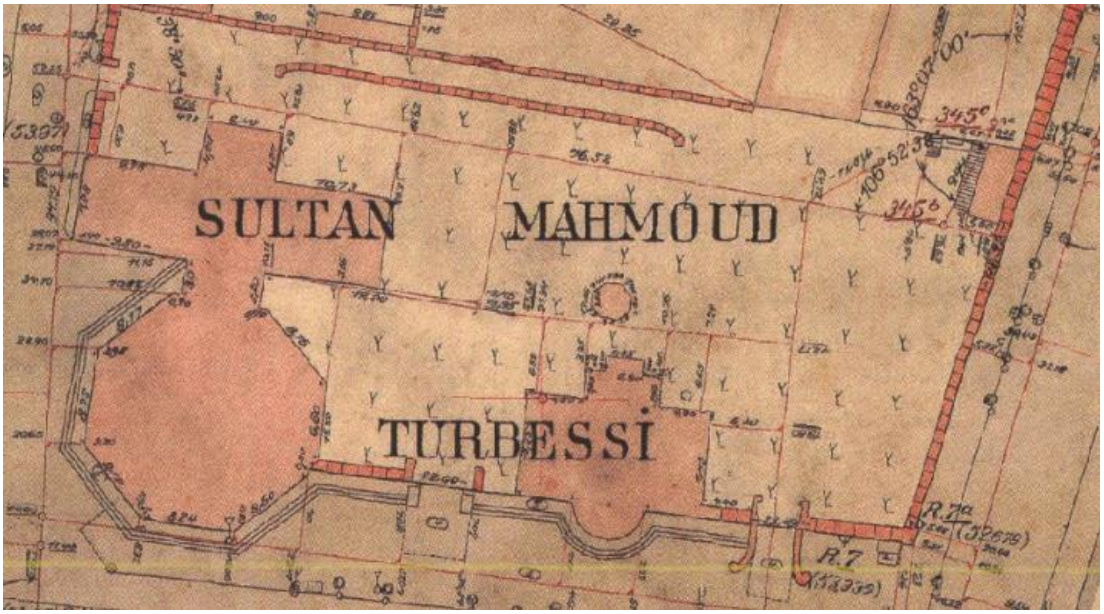
Harita 2.3.2 Goad Haritasından, Kızlarağası Medresesi, 1900'lü Yıllar. (DAĞDELEN, İ. (2007), **Charles Edouard Goad'ın İstanbul Sigorta Haritaları**, İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayını, 17)

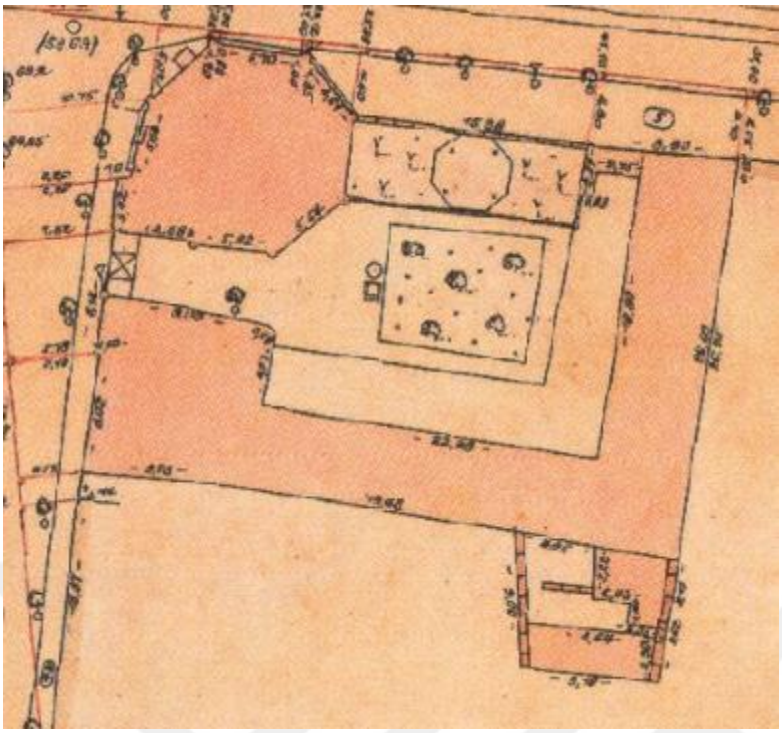
Harita 2.4.1 H:1331(M:1911/1912) Tarihli II.Mahmud Türbesinin Cephesini ve Karşı Tarafını Gösteren Harita (İBB Atatürk Kütüphanesi, **Hrt_006324)**

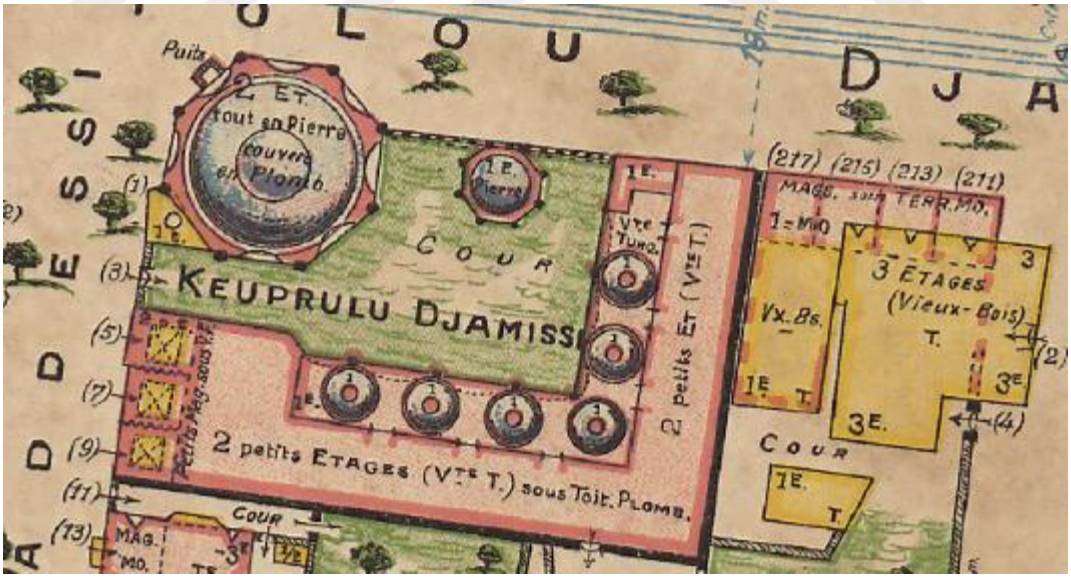
Harita 2.4.2 Goad Haritasından, II.Mahmud Mezar Külliyesi, 1900'lü Yıllar (DAĞDELEN, İ. (2007), **Charles Edouard Goad'ın İstanbul Sigorta Haritaları**, İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayını, 17)

Harita 2.4.3 Alman Mavileri Haritasından, II.Mahmud Mezar Külliyesi, 1910'lu Yıllar, **(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

Harita 2.5.1 Alman Mavileri Haritasından, Köprülü Külliyesi, 1910'lu Yıllar **(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

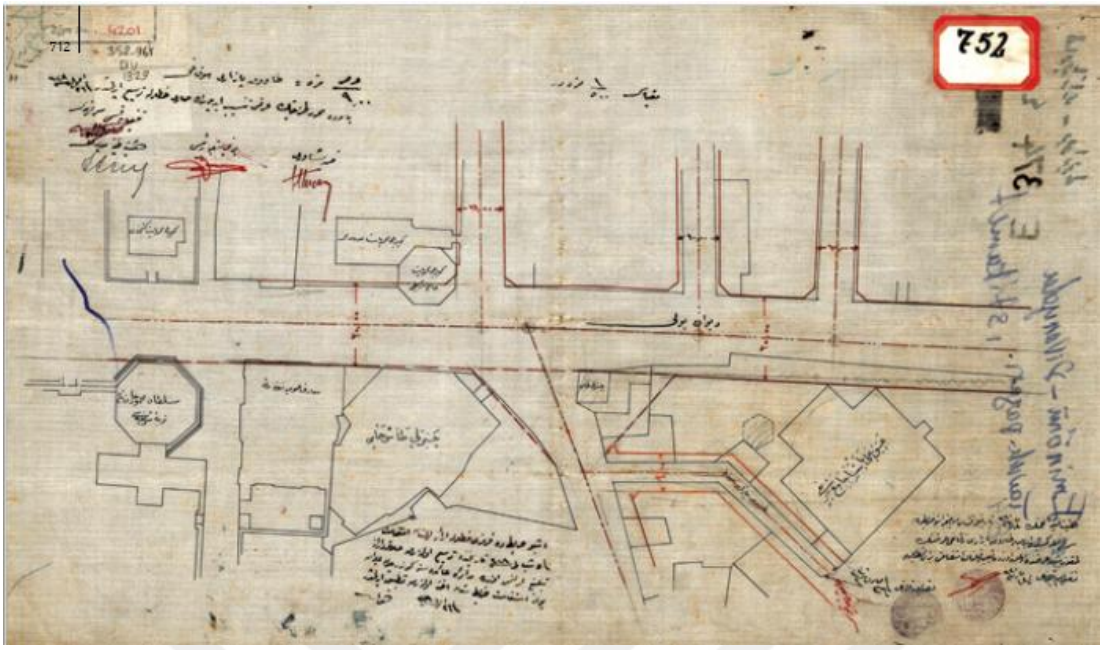
Harita 2.5.2 Pervitich Haritalarından, Köprülü Külliyesi, 1922-1945 **(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

Harita 2.5.3 Goad Haritasından, Vezir Hanı, 1910'lu yıllar, (DAĞDELEN, İ. (2007), **Charles Edouard Goad'ın İstanbul Sigorta Haritaları**, İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayını, 16)

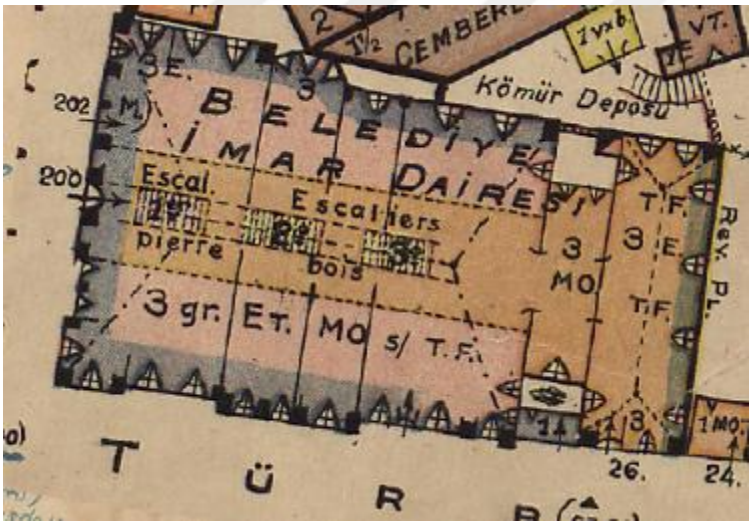

Harita 2.5.4 Pervitich Haritasından, Vezir Hanı, 1922-1945 (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

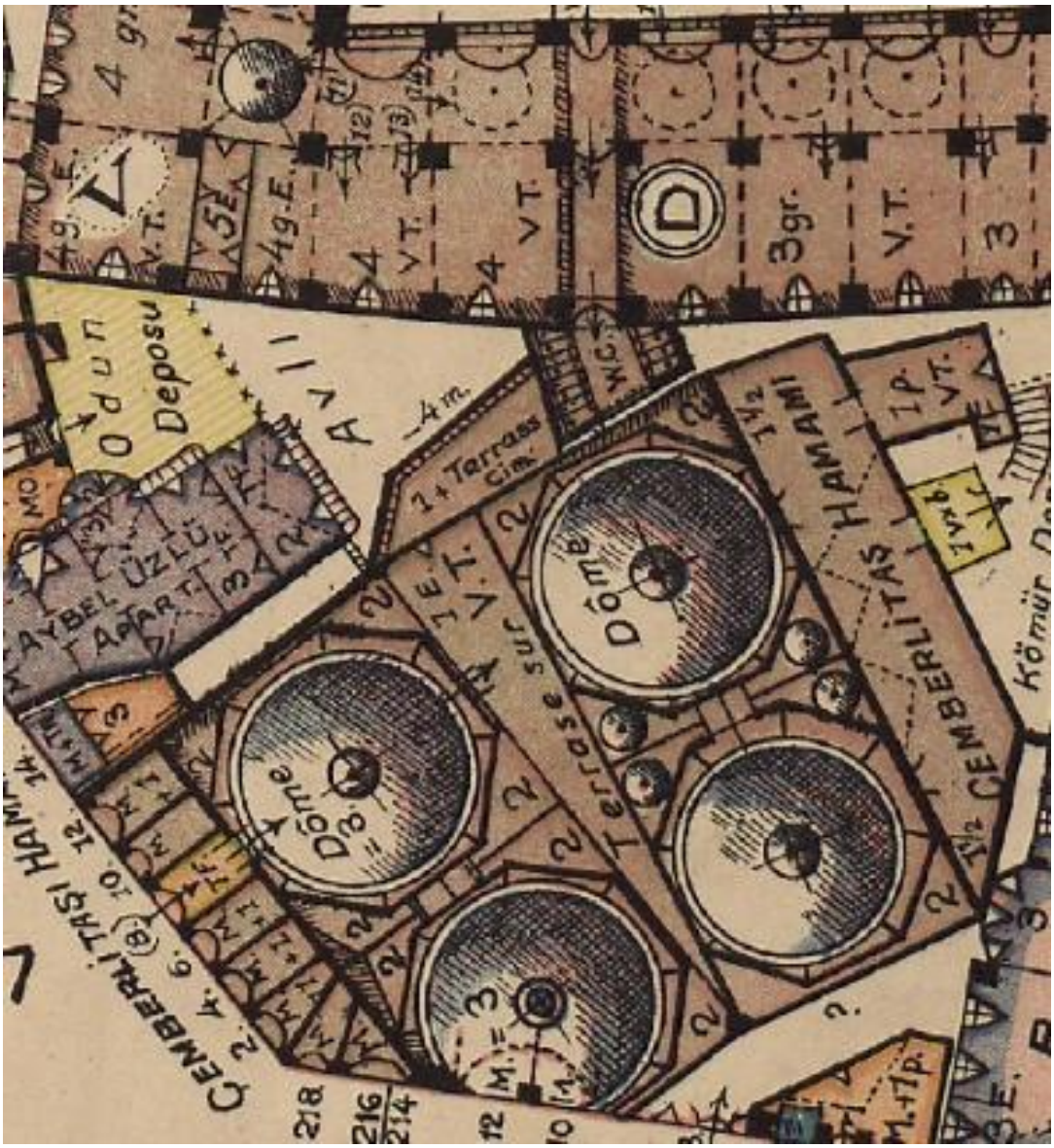

Harita 2.6.1 H:1330(M:1911/1912) Tarihli Divanyolu Haritası (Darülfünun Binası, altıgen formda verilmiş türbe yapısının yanındaki yapıdır.)

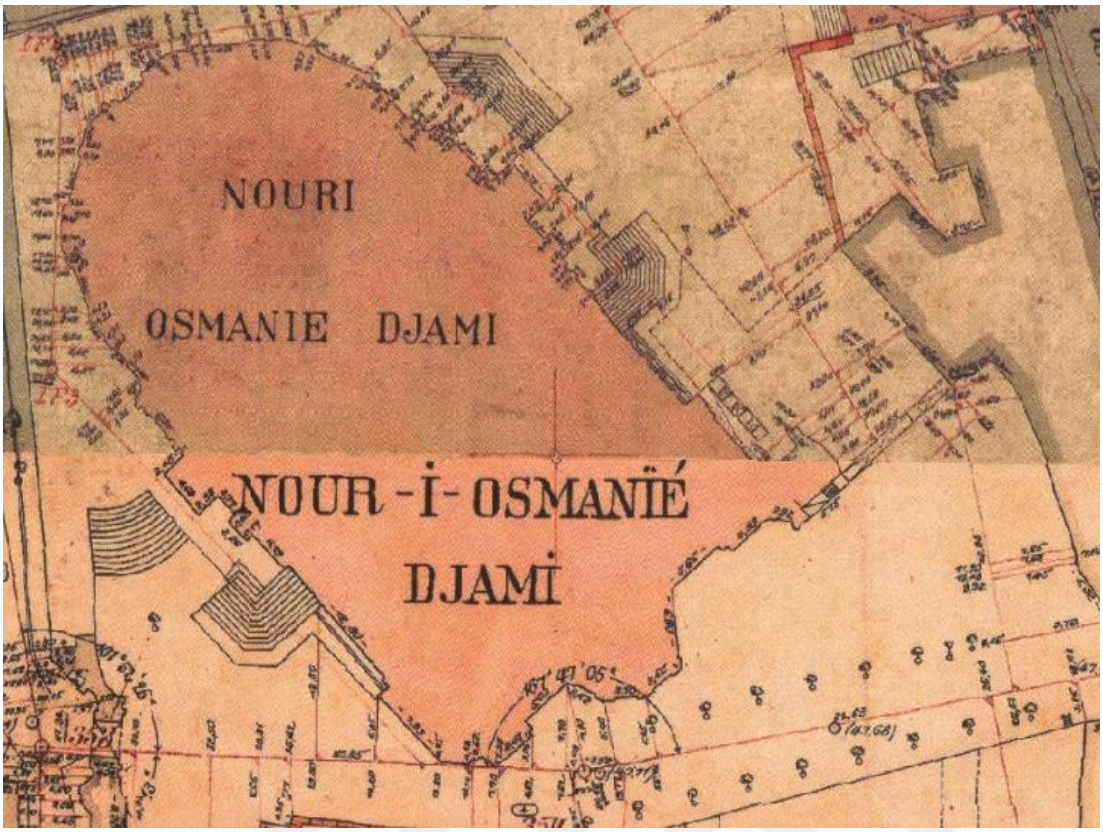
İBB Atatürk Kütüphanesi, Hrt_004201

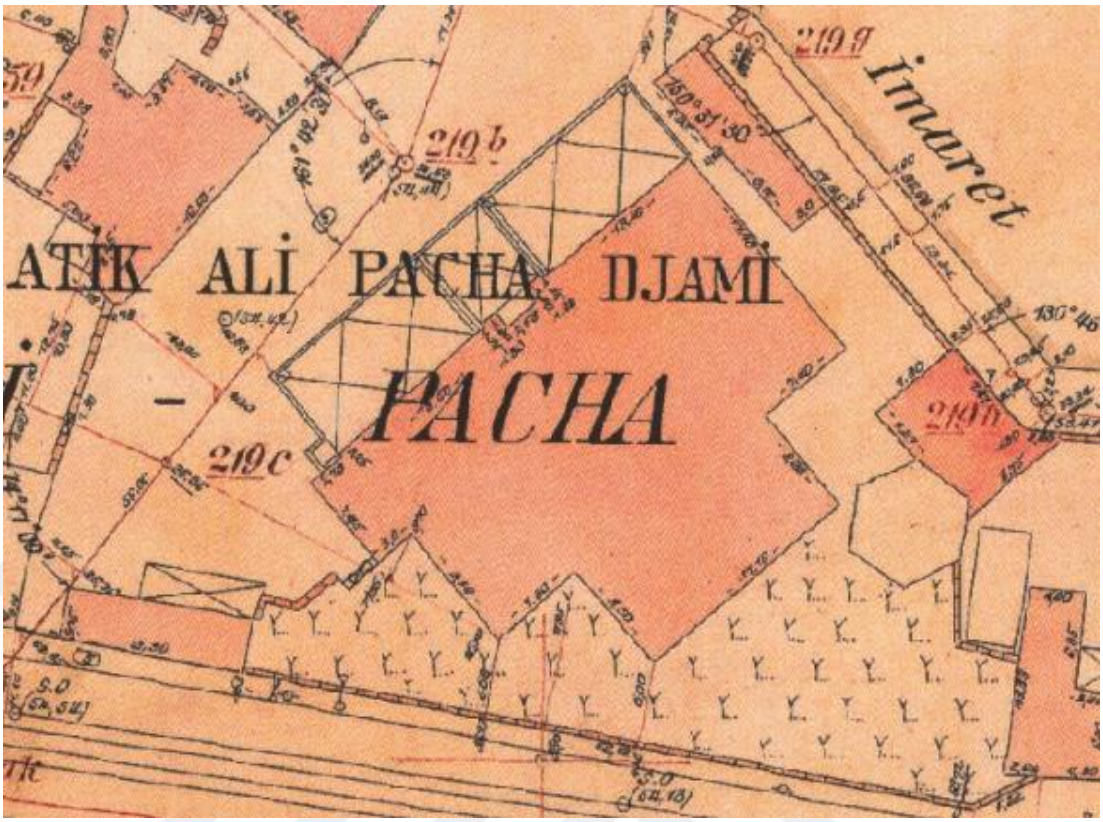
Harita 2.6.2 Pervitich Haritalarından, Darülfünun Binası, 1922-1945 (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

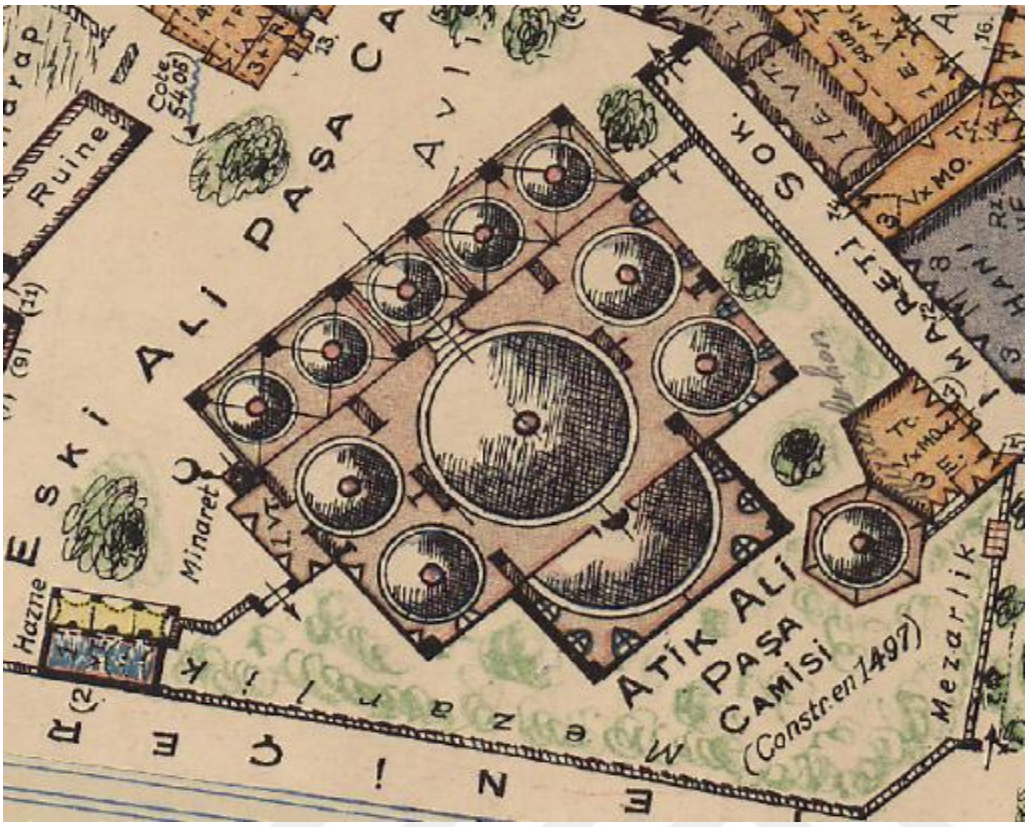
Harita 2.7.1 Pervitich haritasından, Çemberlitaş Hamamı, 1922-1945 **(http://gis.fatih.bel.tr/webgis/)**

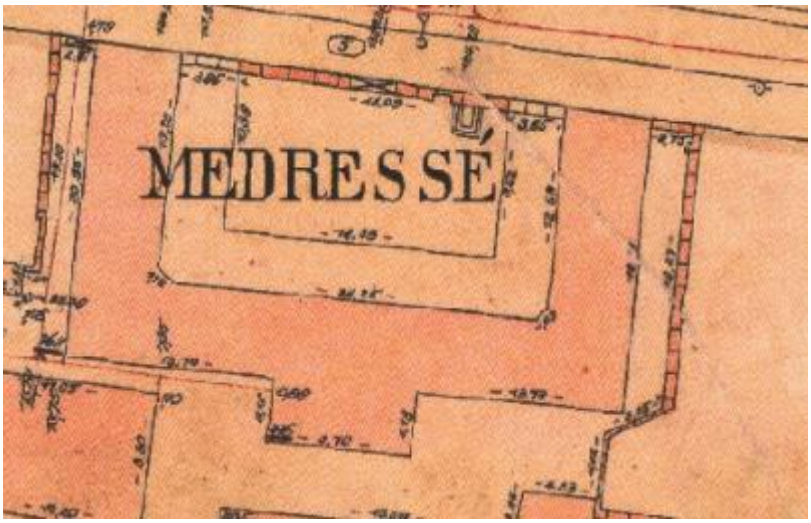
Harita 2.8.1 Alman Mavileri Haritasından, Nuruosmaniye Camii, 1910'lu Yıllar (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

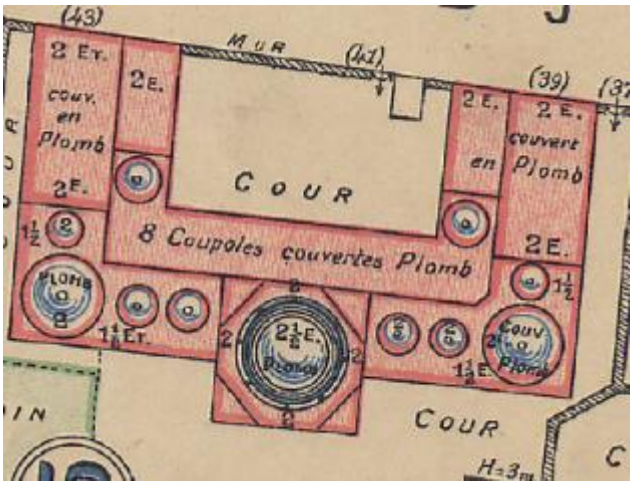
Harita 3.1.1 Alman Mavileri Haritasından, Atik Ali Paşa Camii, 1910'lu Yıllar (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

Harita 3.1.2 Pervitich Haritalarından, Atik Ali Paşa Camii, 1922-1945 (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

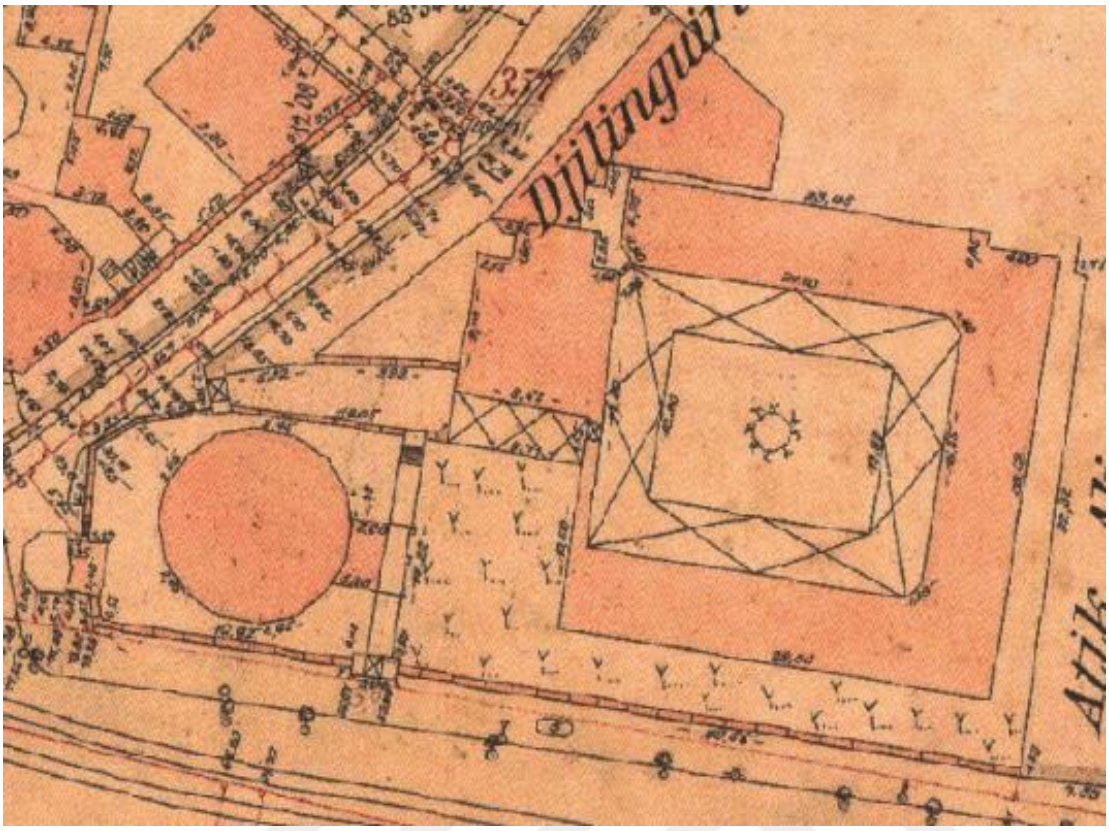
Harita 3.1.3 Alman Mavileri Haritasından, Atik Ali Paşa Medresesi. (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

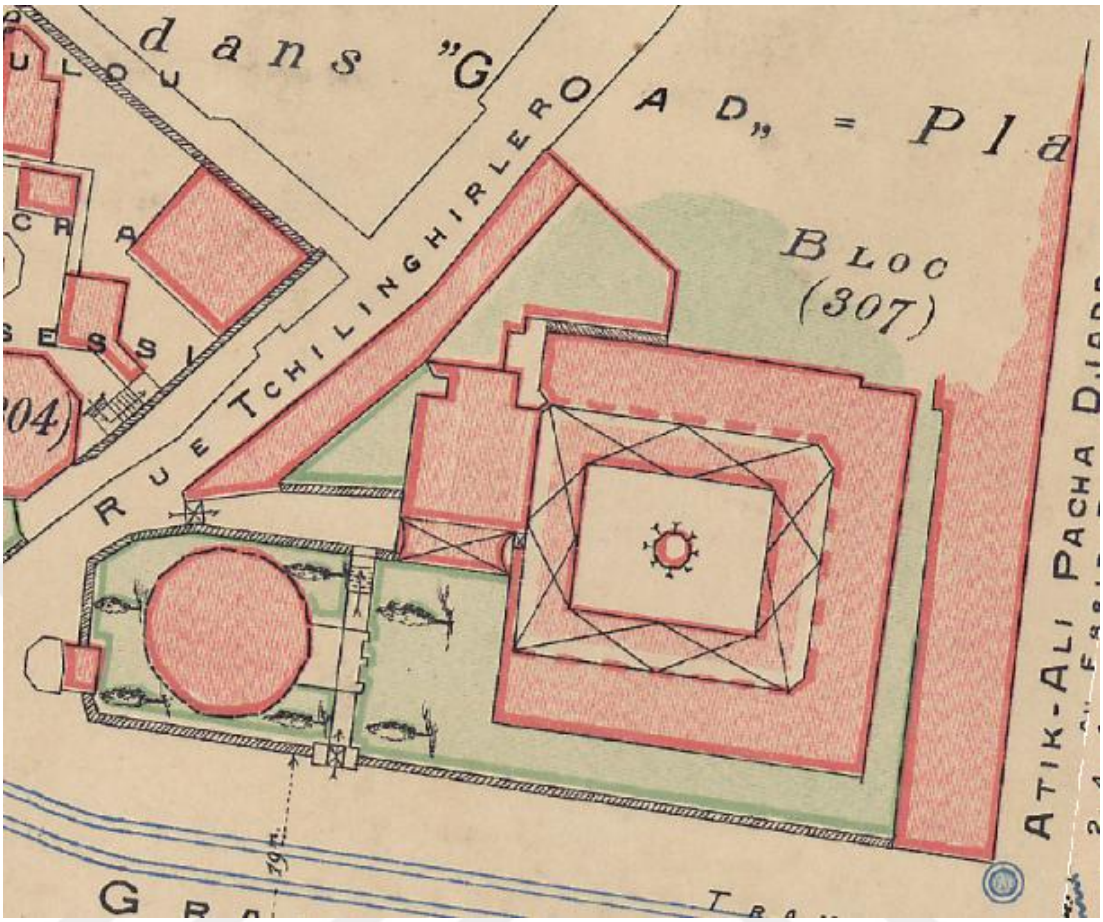
Harita 3.1.4 Pervitich Haritalarından, Atik Ali Paşa Medresesi (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

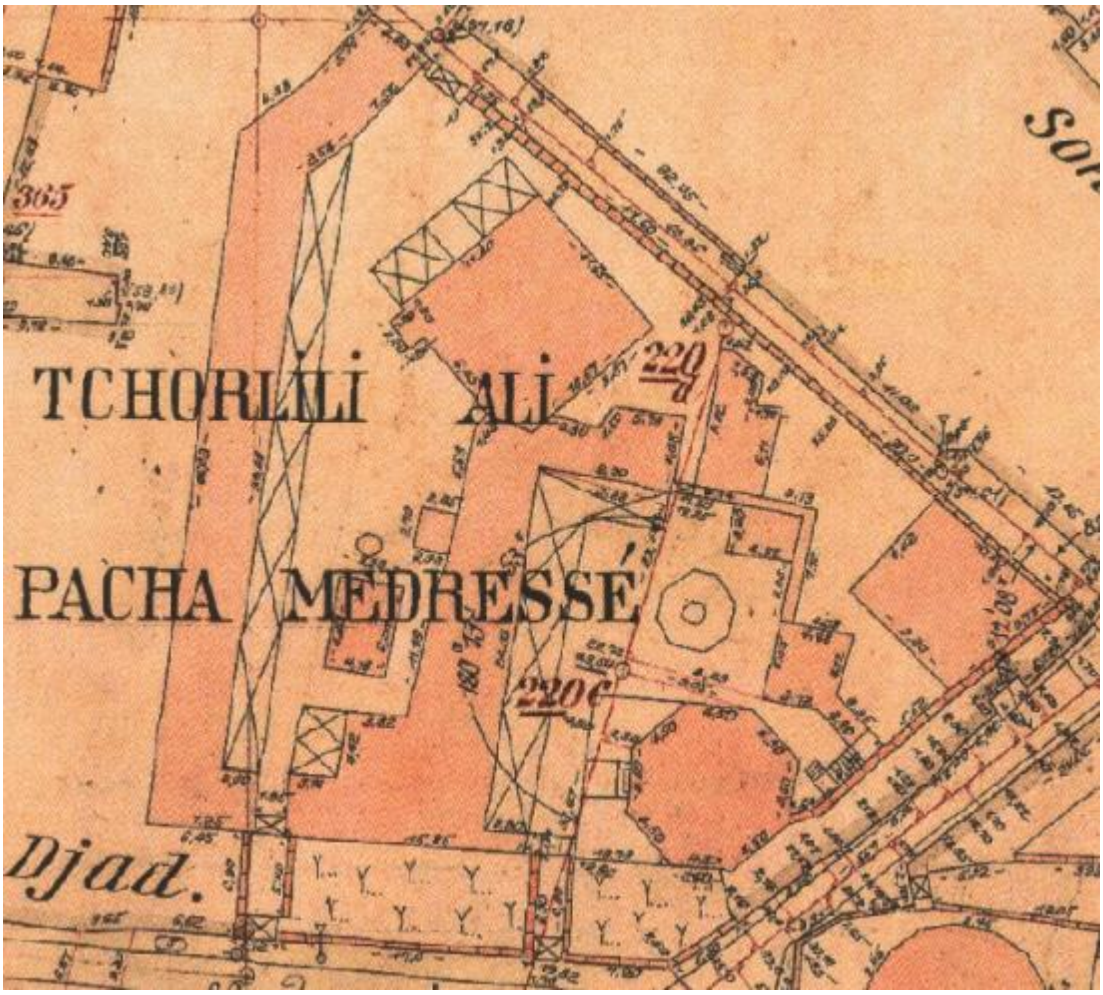
Harita 3.2.1 Divanyolu'nun genişletilme çalışmaları nedeniyle Koca Sinan Paşa Sebili'nin de kesilmesi gündeme gelmiştir. 1913 Tarihli, Şehremaneti Dairesi Haritasından Ayrıntı. **(BOA, DH.MUİ., 166/12, 1b)**

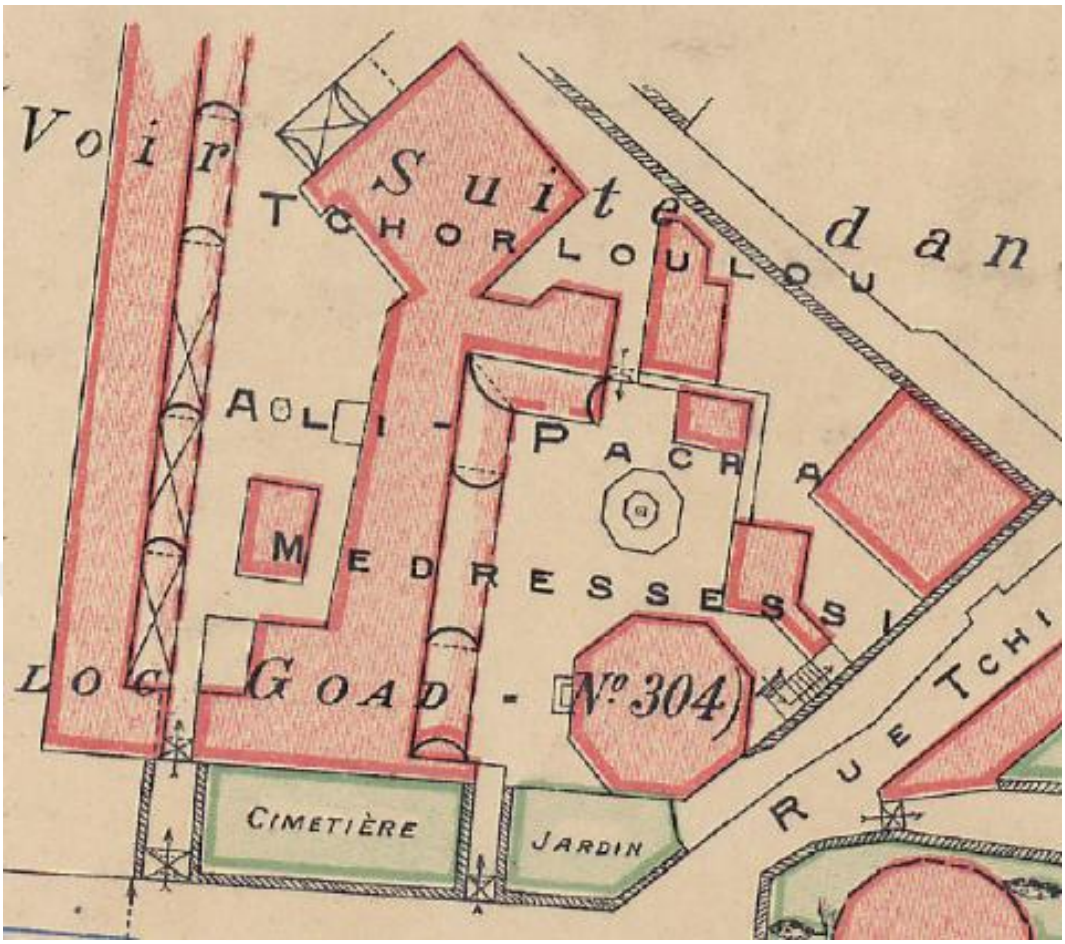
Harita 3.2.2 Alman Mavileri Haritasından, Koca Sinan Paşa Külliyesi (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

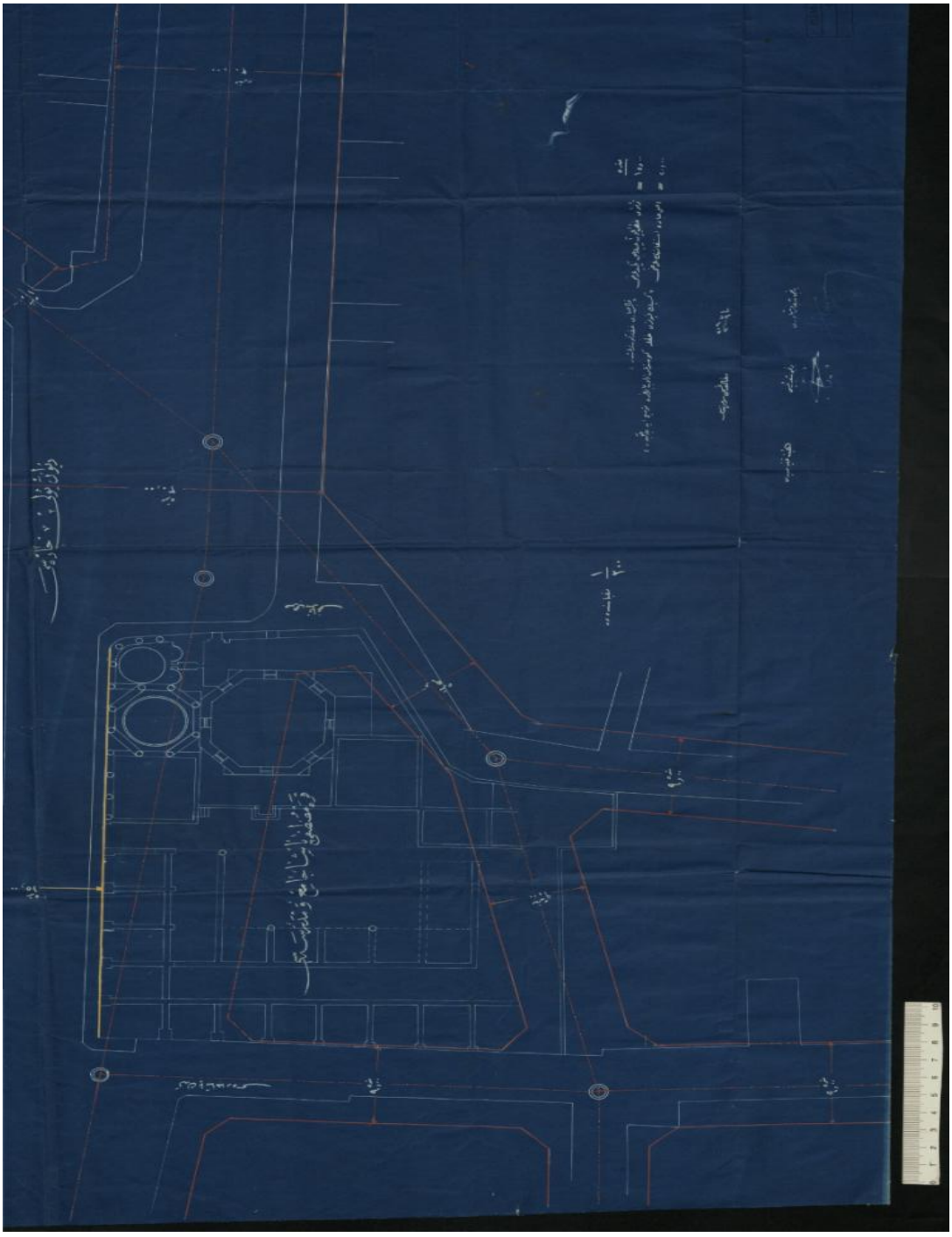
Harita 3.2.3 Pervitich Haritalarından, Koca Sinan Paşa Külliyesi (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

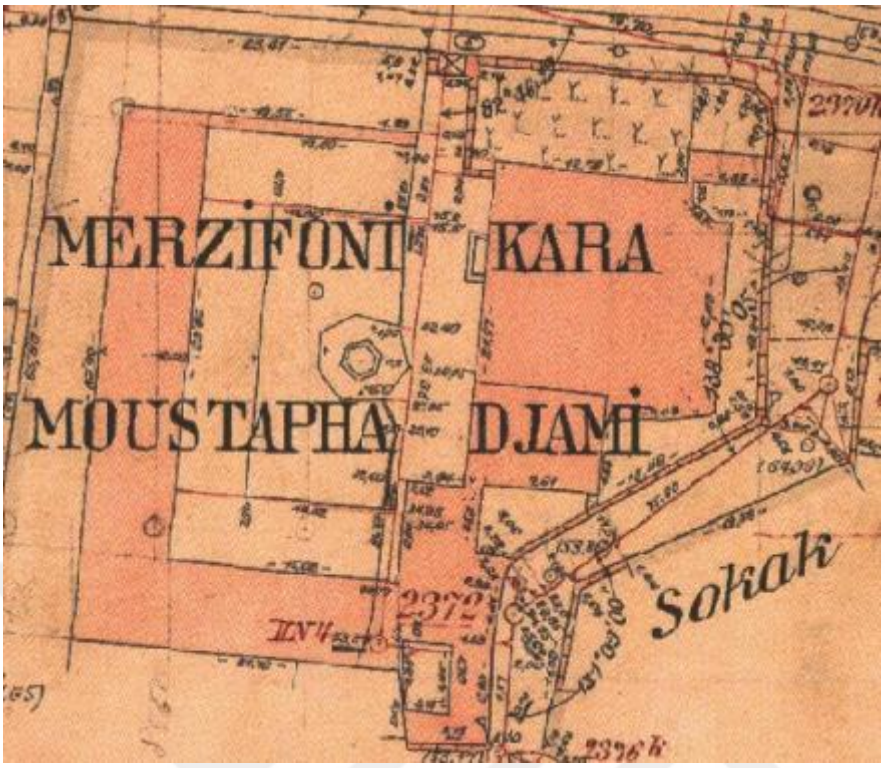
Harita 3.3.1 Alman Mavileri Haritasından, Çorlulu Ali Paşa Medresesi (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

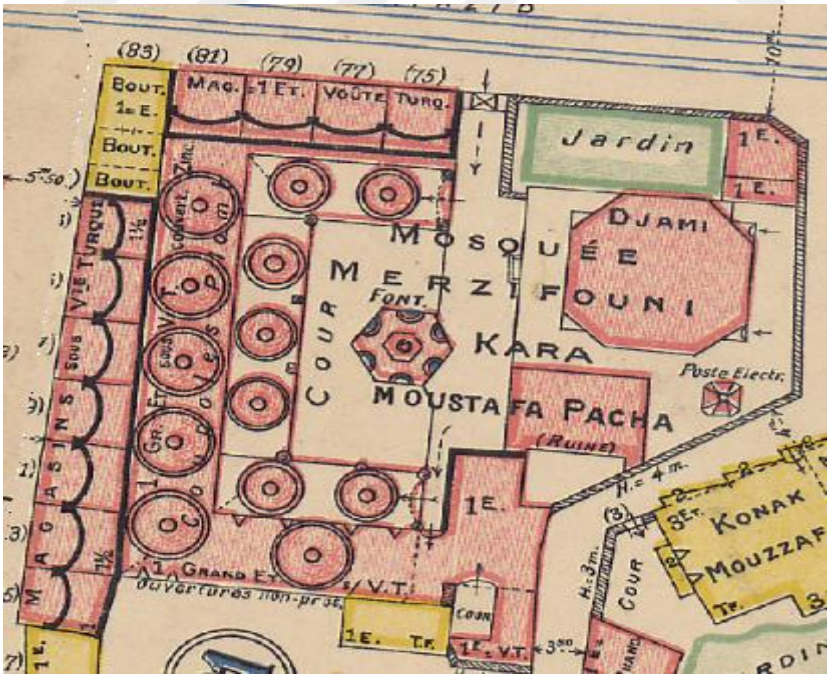
Harita 3.3.2 Pervitich Haritalarından, Çorlulu Ali Paşa Külliyesi (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

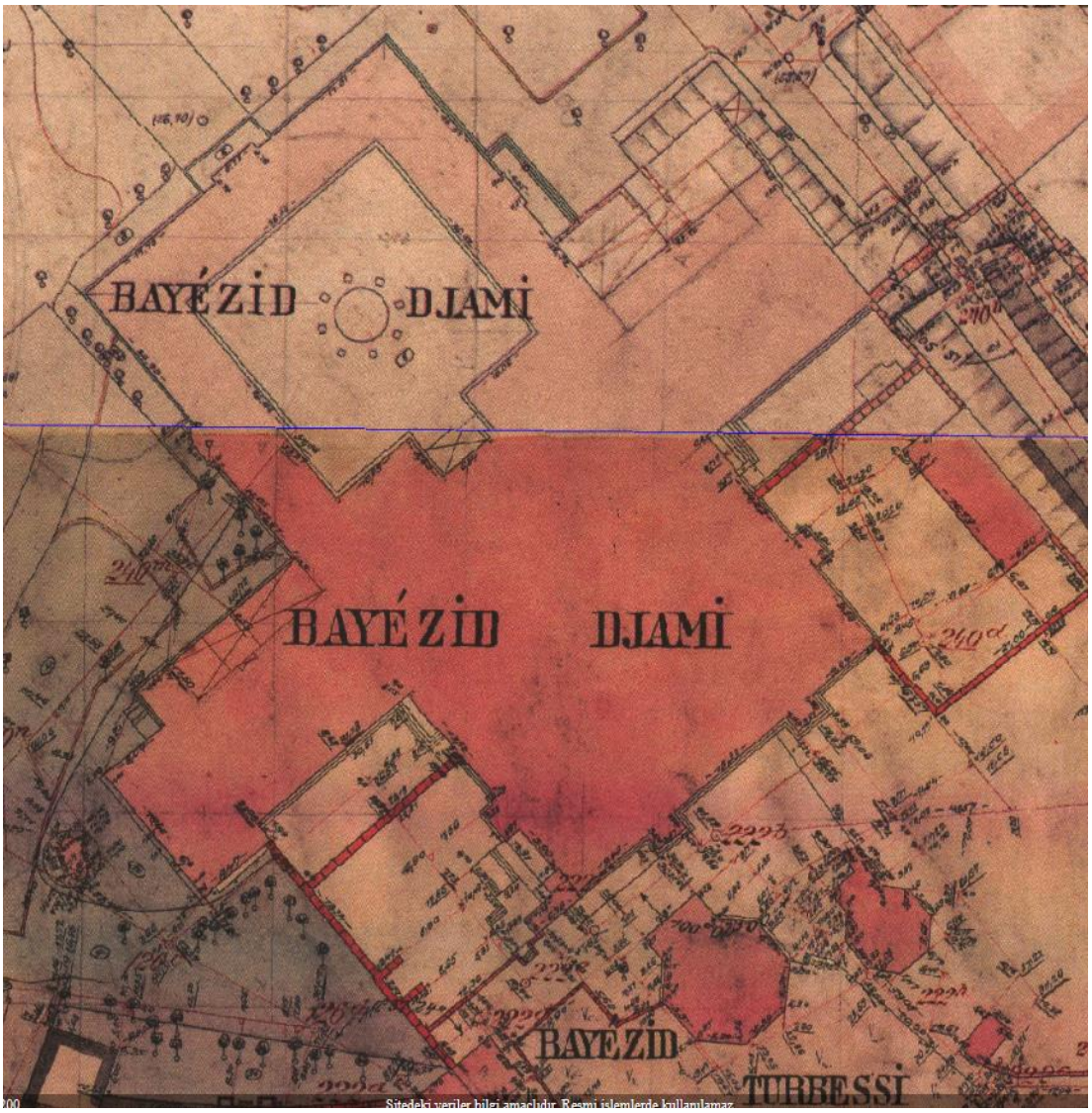
Harita 3.4.1 1913 Tarihli Şehremaneti Haritası. (Divanyolu'nun genişletilme çalışmaları nedeniyle Merzifonlu Külliyesi'nin ön cephesinin kesilmek istendiği görülüyor.) (**BOA, DH.MUİ, 166/12, 1b**)

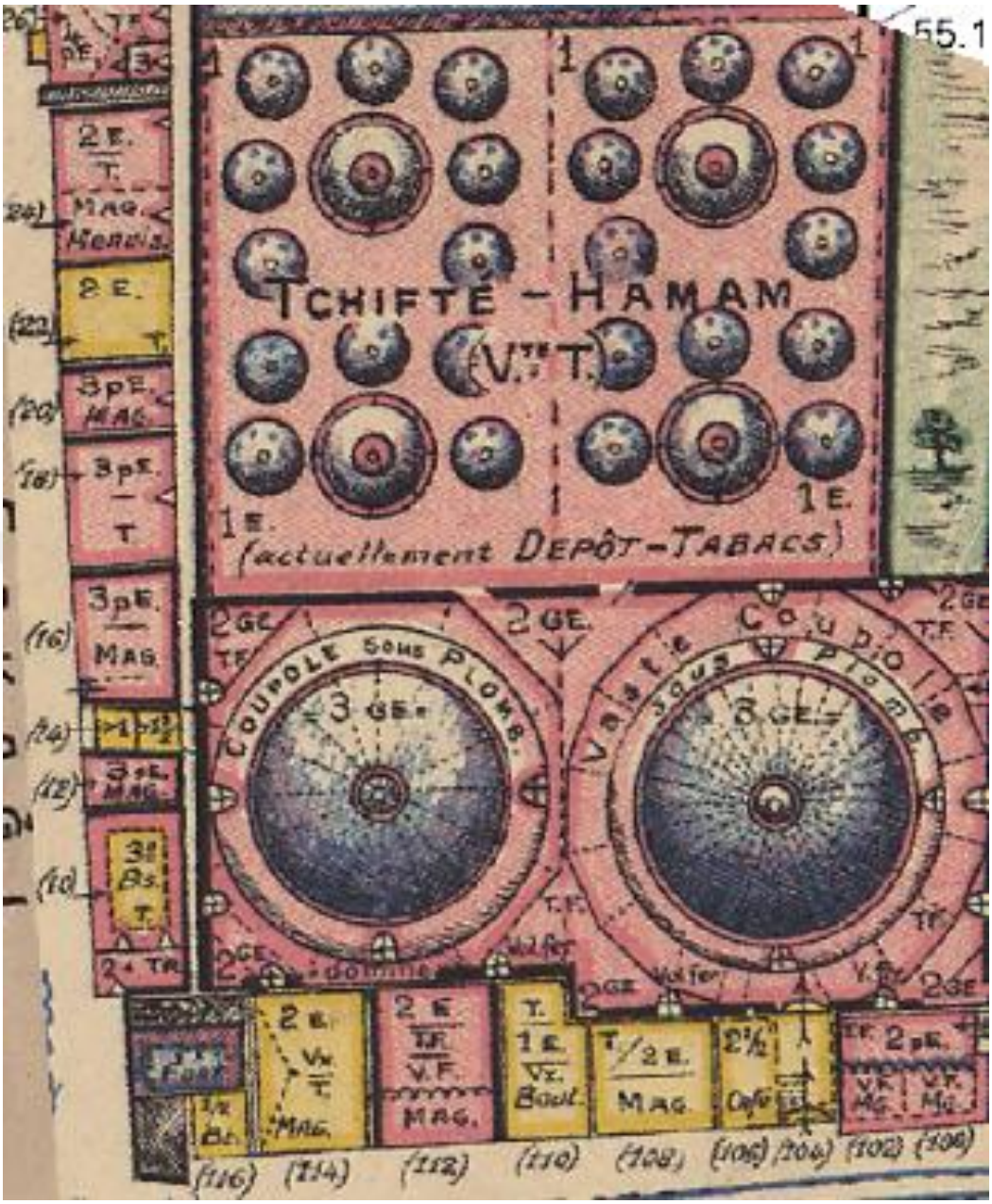
Harita 3.4.2 Alman Mavileri Haritasından Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

Harita 3.4.3 Pervitich Haritalarından, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

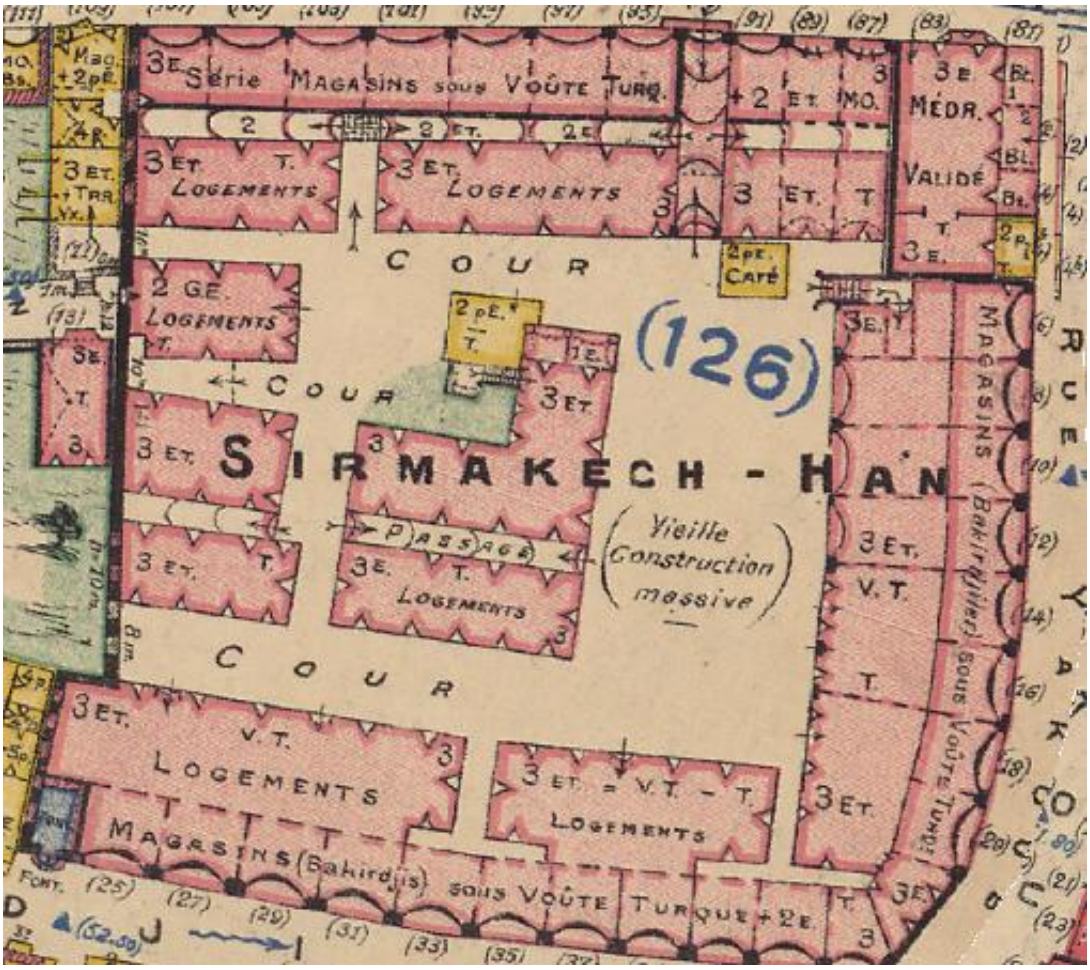

Harita 4.1.1 Alman Mavileri Haritasından, II.Bayezid Camii (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

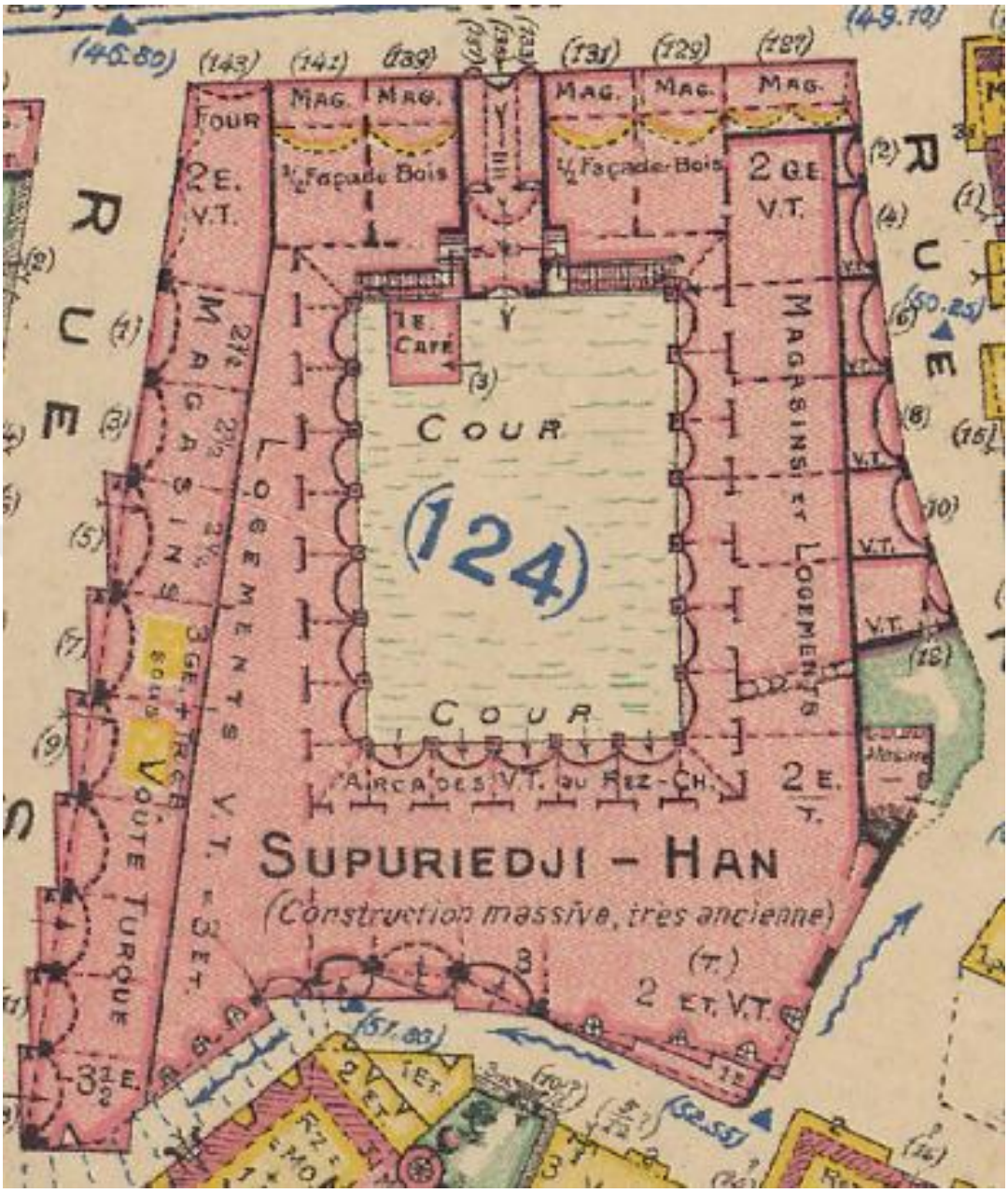
Harita 4.1.2 Pervitich Haritalarından, II.Bayezid Hamamı

(**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

Harita 4.2.1 Pervitich Haritalarından, Simkeşhane Yapısı

(**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

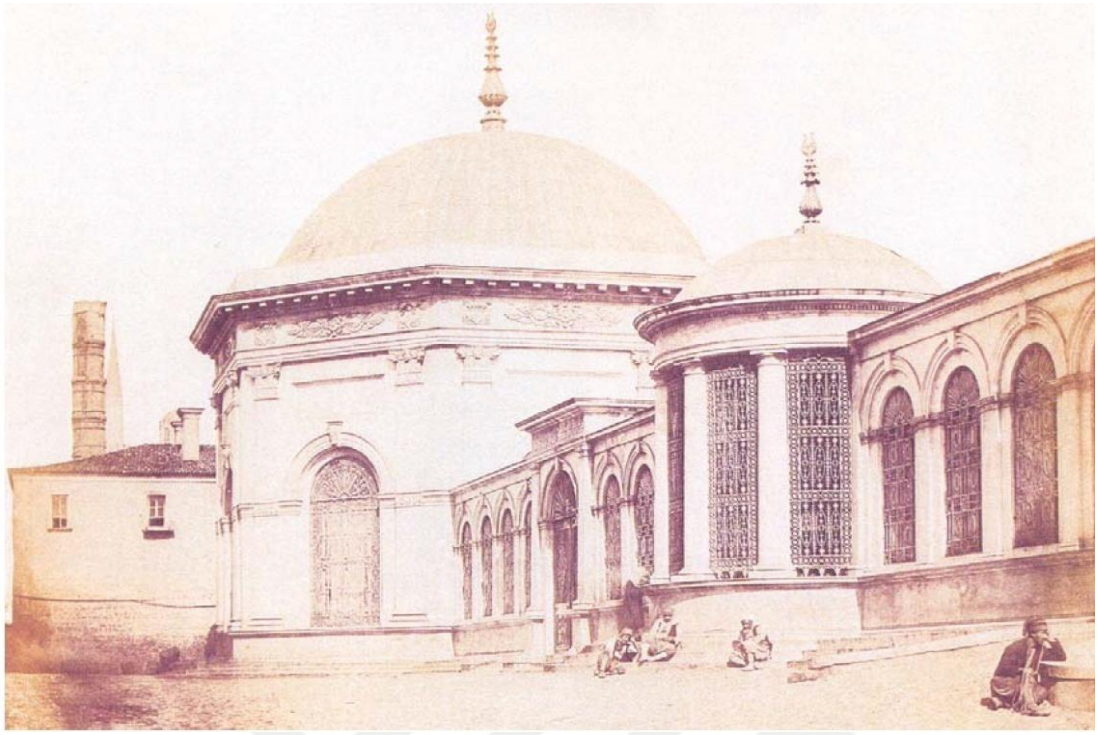

Harita 4.3.1 Pervitich Haritasından, Seyyid Hasan Paşa Hanı (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis/**)

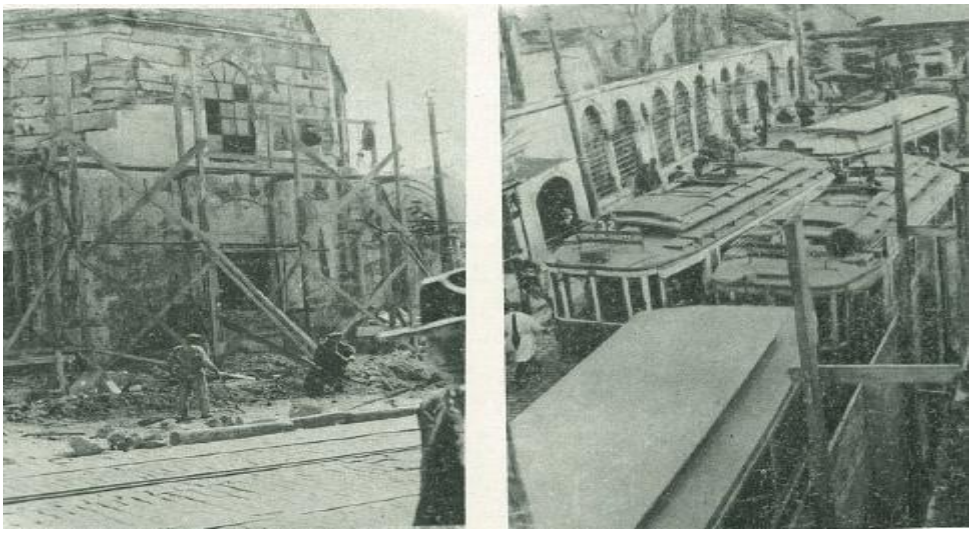
RESİMLER

Resim 1.4.1 Tarihsiz Fotoğrafta, Harabe Halindeki Süleyman Paşa Hanı
(İBB Atatürk Kütüphanesi, ALB.184.1/42)

Resim 1.4.2 Darülfünun Binasının Bulunduğu Arsada, Daha Önce Yer Alan Miri Fırın. (ÇELİK, G (2007), **İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 428)

Resim 1.4.3 1950'li Yıllarda Merzifonlu Külliyesinin Sebil, Açık Türbe ve Hazire Öğelerinin Kaldırıldıktan Sonraki ve Kaldırılmadan Önceki Hali
(ÜNSAL, B(1969), **İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı**, Türk Sanat tarihi Araştırma ve İncelemeleri C:2, 39)

Resim 2.1.1 Cevri Kalfa Sıbyan Mektebinin Cepheden Görünümü

Resim 2.1.2 Cevri Kalfa Sıbyan Mektebinin Çeşme Kısmı

Resim 2.2.1 Firuz Ağa Camii, Muhtemelen 20.Yüzyılın Başları.
İBB Atatürk Kütüphanesi, KRT_006882

Resim 2.2.2 Firuz Ağa Camii

Resim 2.3.1 Kızlarağası Medresesinin Dershane Kısmının Dış Kısımdan Görünüm

Resim 2.3.2 Kızlarağası Medresesi Hücrelerinin Görünümü

(KURŞUN, Z.-CANTEMİR, B. vd.(2008), **Medaris-i İstanbul, Yaşayan İstanbul Medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 141)

Resim 2.3.3 Kızlarağası Medresesi. (KURŞUN, Z.-CANTEMİR, B.vd.(2012), **Medaris-i İstanbul**, **Yaşayan İstanbul Medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 145

Resim 2.3.4 Kızlarağası Külliyesinin Sebil-Mektep Binası

Resim 2.4.1 II.Mahmud Mezar Külliyesi

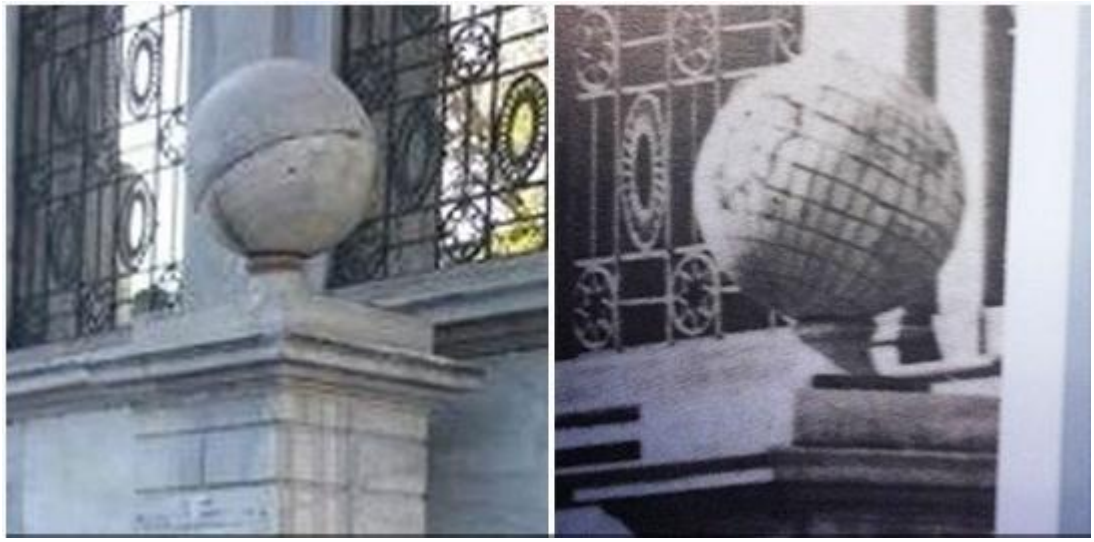
Resim 2.4.2 II. Mahmud Türbesinin Cepheden Görünümü

Resim 2.4.3 II.Mahmud Mezar Külliyesinin Sebili

Resim 2.4.4 II.Mahmud Çeşmesi ve Taklit Küre

Resim 2.4.5 II.Mahmud Çeşme Küresi, Soldaki Taklit Olanı İle Sağda Özgün olanı

Resim 2.4.6 II. Mahmud'un Mezar Sandukası. Sanduka Etrafındaki Mermerler.

Resim 2.5.1 Köprülü Külliyesinin Divanyolundan Görünümü

Resim 2.5.2 Köprülü külliyesi Sokak Cephesi, Medrese Girişi ve Dükkanlar

Resim 2.5.3 Köprülü Medresesinin Divanyoluna Bakan Hücrelerinin Cephesi

Resim 2.5.4 Köprülü Medresesi Hücreleri.

(KURŞUN,Z.-CANTEMİR,B. vd.(2012), **Medaris-i İstanbul, Yaşayan İstanbul Medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 163

Resim 2.5.5 Köprülü Medresesi Hücre Revakları

Resim 2.5.6 Köprülü Külliyesi Dershane Mekanı

Resim 2.5.7 Köprülü Külliyesi Türbesi

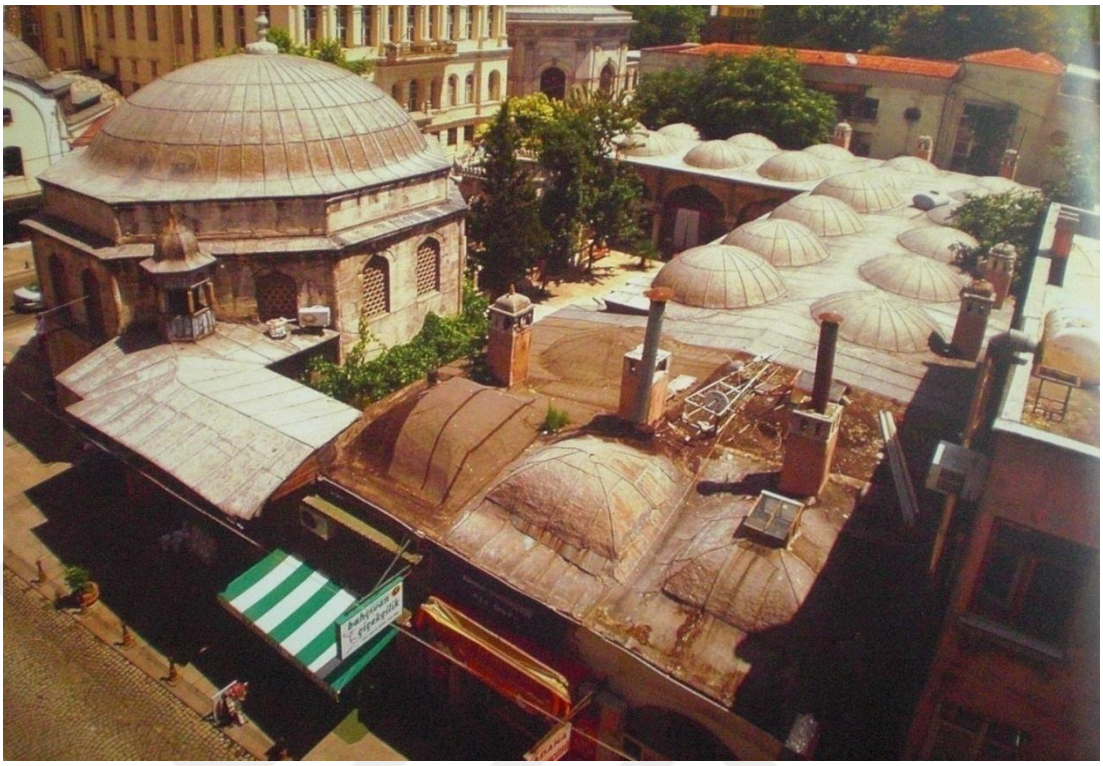
Resim 2.5.8 Körülü Kütüphanesinin Divanyolundan Görünümü

Resim 2.5.9 Köprülü Kütüphanesinin Revakları

Resim 2.5.10 Köprülü Çeşmesi ve Hemen Yanındaki Sebil Olması Muhtemel Kısım

Resim 2.5.11 Köprülü Külliyesinin Yukarıdan Görünümü.

(KURŞUN,Z.-CANTEMİR,B.vd.(2008), **Medaris-i İstanbul**, **Yaşayan İstanbul Medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 158

Resim 2.5.12 Köprülü Medrese Avlusu (**İBB Atatürk Kütüphanesi Alb.184.1/36)**

Resim 2.6.1 Darüfünun Binasının Divanyolundan Görünümü

Resim 2.6.2 Darüfünun Binasının Türbedar Sokağından Görünümü

Resim 2.7.1 Çemberlitaş Hamamının Divanyolundan Görünümü

Resim 2.7.2 Çemberlitaş Hamamının Soğukluk kısımalrının Cepheden Görünümü

Resim 2.8.1 Nuruosmaniye Camii Havadan Görünüm (ALİOĞLU, E. F.-AYDEMİR O.(2012), **Nuruosmaniye Camii ve 2010-2012 Yılları Restorasyonu**, Restorasyon Yıllığı Dergisi, 5: 80

Resim 2.8.2 Nuruosmaniye Külliyesi Havadan Görünümü. (**A.g.m., 80**)

Resim 2.8.3 Nuruosmaniye Camii

Resim 3.1.1 Atik Ali Camii'nin Batı Kısımdan Görünüşü

Resim 3.1.2 Atik Ali Paşa Camii'nin Çeşmesi

Resim 3.1.3 Atik Ali Paşa Medresesinin Divanyolundan Görünümü

Resim 3.1.4 Atik Ali Paşa İmaretine Ait Olması Muhtemel Kısımlar (YÜKSEL, İ.A.(2006), **Osmanlı mimarisinda II.Bayezid**, **Yavuz Selim Devri**, C:5, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını, 167)

Resim 3.1.5 Atik Ali Paşa Külliyesi Sıbyan Mektebi

Resim 3.2.1 Koca Sinan Paşa Külliyesinin Divanyolu'ndan Görünümü

Resim 3.2.2 Koca Sinan Paşa Külliyesinin Divanyolu'na Bakan Cephe Duvarındaki Madeni Şebekeli Dikdörtgen Açıklıklar

Resim 3.2.3 Koca Sinan Paşa Türbesi'nin Hemen Yanında Yer Alan Madeni Şebekeli Büyük Açıklık

Resim 3.2.4 Koca Sinan Paşa Türbesi ve Sebili

Resim 3.2.5 Koca Sinan Paşa Sebili

Resim 3.3.1 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nde Tekke Avlusunun Bir Kenarında Yer Alan Kubbeli Üç Hücre İle Revak Birimi

Resim 3.3.2 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin Divanyolu Cephesi

Resim 3.3.3 Çorlulu Ali Paşa Külliyesinin Dershane Mekanının Divanyolu Cephesi

Resim 3.3.4 Çorlulu Ali Paşa Külliyesinin Tekke Avlusunun Giriş Açıklığı

Resim 3.3.5 Çorlulu Ali Paşa Külliyesindeki Camii'nin Giriş Revakından Ayrıntı

Resim 3.3.6 Çorlulu Ali Paşa Külliyesindeki Camii'nin Batı Cephesi (**http://www.travelturkeyinfo.com/corlulu-ali-pasha-mosque/)**

Resim 3.3.7 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi'nin Hazire Kısmından Ayrıntı

Resim 3.3.8 Çorlulu Ali Paşa Külliyesinin Divanyolu Cephesinde Yer Alan ve Halihazırda, Neredeyse Kopacak Durumda Olan Mukarnas Başlıklı Yarım Ayak

Resim 3.3.9 Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi. (Aksoy, bu yapıyı sıbyan mektebi olarak nitelendirmektedir.)

(AKSOY, Ö.(1968), **Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme**, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 77

Resim 3.3.10 Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Kütüphanesi Üst Kısmı. Yapı, Külliyeyi İşleten Nargile Kafenin Kullanımında Olduğu İçin Ayrıntılı Resmi Çekilememiştir.

Resim 3.4.1 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi

Resim 3.4.2 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesinin Divanyolu cephesinde Yer Alan ve 1950'li Yıllarda Yok Edilen Hazire Mekanın, Külliyenin Yan Sokak Cephesine Yerleştirilen Volütlü Başlıklara Sahip sütunları ve Madeni Şebekeleri

Resim 3.4.3 Merzifonlu Külliyesinin Öğrenci Hücrelerinin Divanyolu Cephesi

Resim 3.4.4 Merzifonlu Külliyesinin Dershane Mekanının Divanyolu Cephesi

Resim 3.4.5 Merzifonlu Külliyesinin Sebil Yapısı

Resim 3.4.6 Merzifonlu Sebili ve Sebilin Hemen Arkasındaki Türbe

Resim 4.1.1 II. Bayezid Camii'nden Bir Görünüm. (EYİCE, S. (2012), **II. Beyazıt Camii ve Külliyesi**, İstanbul'un Kitabı, C:III, Ed. Fatih Güldal, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayını, 228

Resim 4.1.2 II.Bayezid Camii'nin Merkezi Kubbesi, Kurşunlarının Yenilenmiş Haliyle Görülmektedir.

Resim 4.1.3 II. Bayezid Camii. (EYİCE, Semavi (2012), **II. Beyazıt Camii ve Külliyesi**, İstanbul'un Kitabı, C:III, Ed. Fatih Güldal, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayını, 227

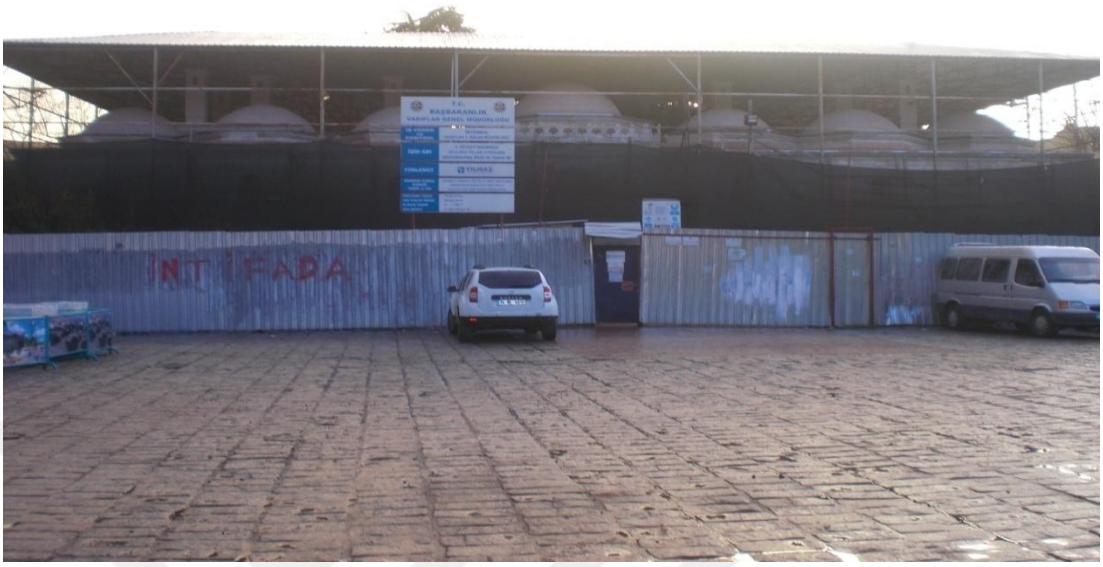
Resim 4.1.4 II. Bayezid Camii Şadırvanı. (A.g.m., 236-237)

Resim 4.1.5 II.Bayezid Camii Tabhanelerinden batı kısımda olanı görülüyor. Halihazırda, kubbe kısımlarından bazıları, eski kurşunlarından arındırılmış olup brandalarla sarılı haldedir.

Resim **4.1.6** II. Beyazıt Camii, 1875 senesi.
(**http://eski.istanbulium.net/post/104058558714/beyaz%C4%B1t-camii-basile-kargopoulo-foto%C4%9Fraf%C4%B1-1875**)

Resim 4.1.7 II. Bayezid Medresesinde Restorasyon Çalışmaları Devam Etmektedir. Eski Kurşunlarından Arındırılmış Kubbeler Görülmektedir.

Resim 4.1.8 II. Bayezid Medresesi, 2008 Yılı.

(KURŞUN, Z.-CANTEMİR B. vd.(2008), **Medaris-i İstanbul**, Yaşayan İstanbul Medreseleri, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 219

Resim 4.1.9 II. Bayezid Medresesinin Bazı Kubbelerinin Kurşunlarının Yenilendiği Görülmektedir.

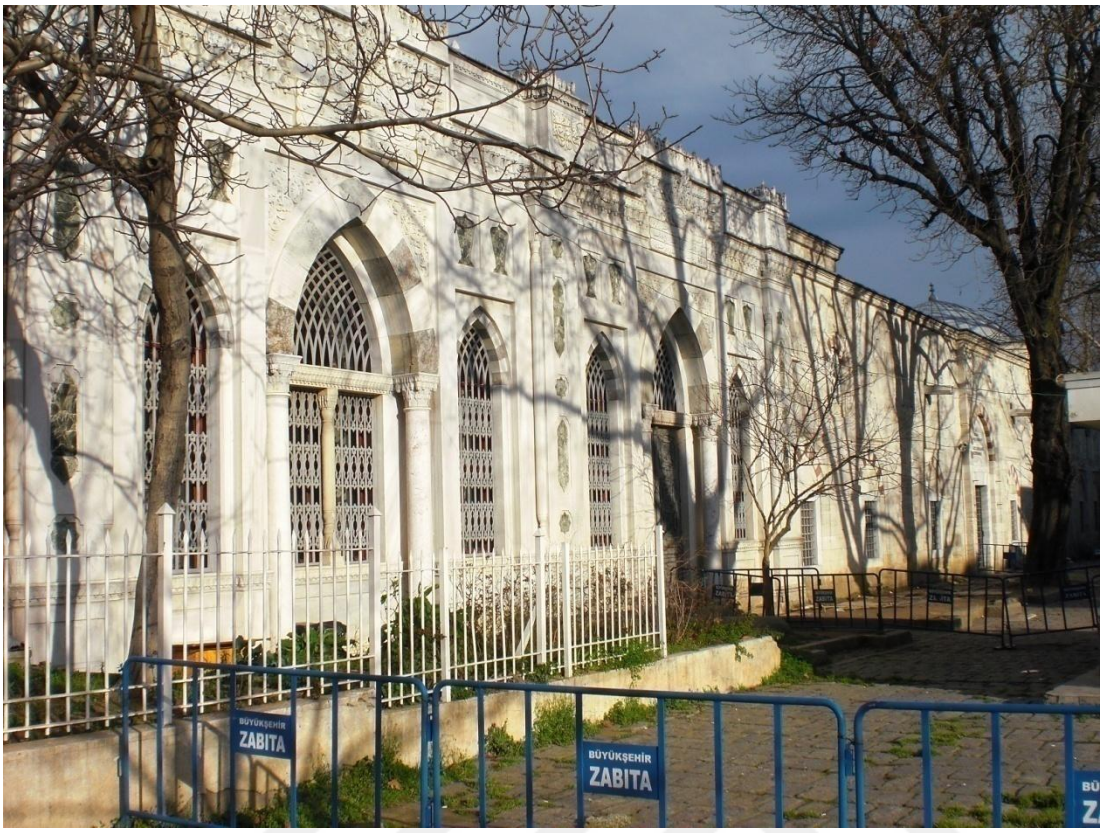

Resim 4.1.10 II. Bayezid Medresesi, Dershane Mekanının Kurşunlarının Yenilenme işi, halihazırda devam etmektedir.

Resim 4.1.11 II. Bayezid Medresesi Dershanesi.

(KURŞUN, Z.-CANTEMİR, B. vd. (2008), **Medaris-i İstanbul**, **Yaşayan İstanbul Medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 221)

Resim 4.1.12 II.Bayezid Külliyesi Kervansaray ve İmaret Kısımlarının Görünümü

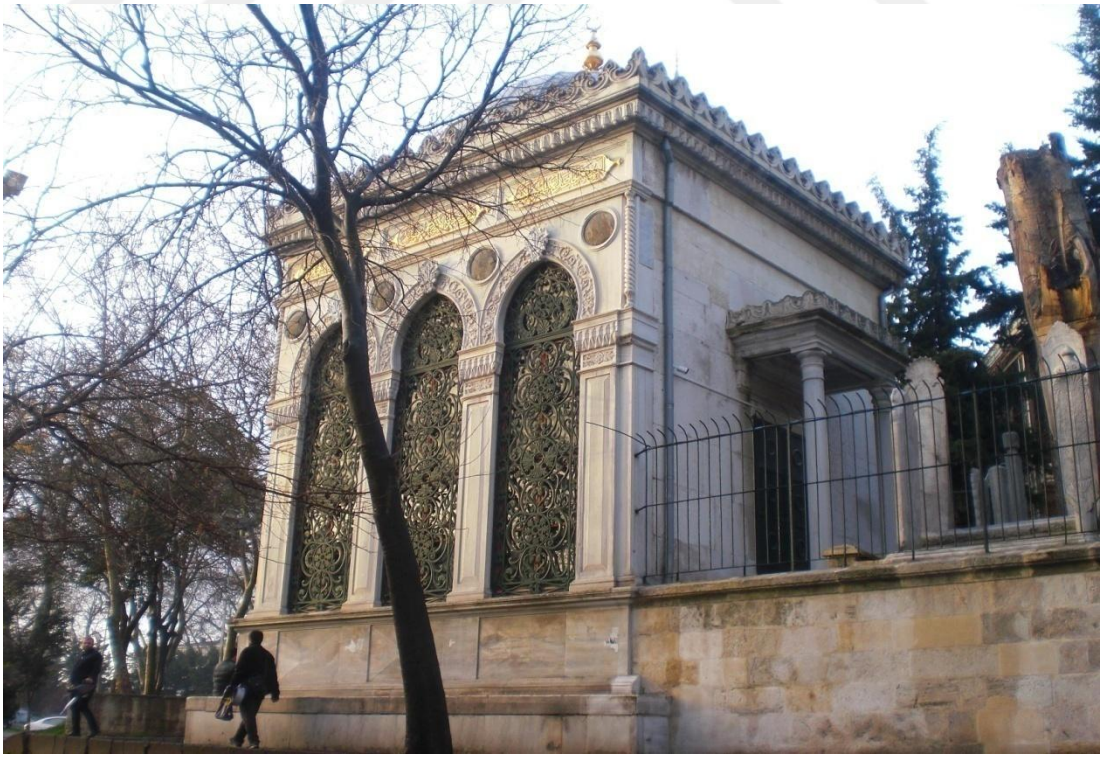

Resim 4.1.13 II. Bayezid Kervansarayı ile İmareti, Soldaki Dişçilik Okulu Binasının Hemen Yanında Görülmektedir.

(DÜZENCİ, M. (2012), **Beyazıt Devlet Kütüphanesi**, İstanbul'un Kitabı, C: III, Ed. Fatih Güldal, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayını, 278-279

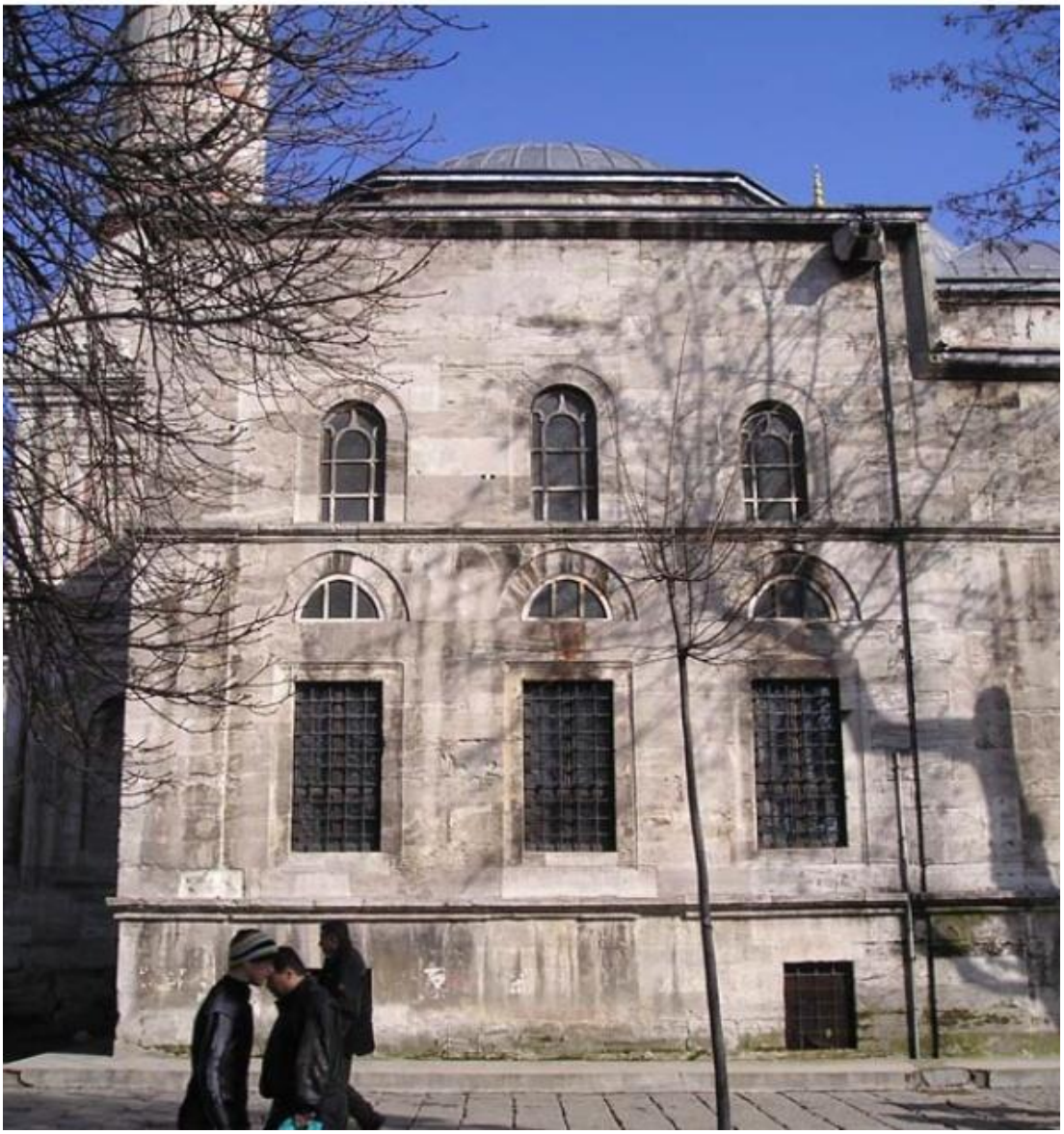
Resim 4.1.14 II.Bayezid Külliyesinin Çifte hamamından Genel Görünüm

Resim 4.1.15 II. Bayezid Külliyesi Haziresinde Yer Alan Mustafa Reşid Paşa Türbesi

Resim 4.1.16 II.Bayezid Külliyesi Çeşmesi

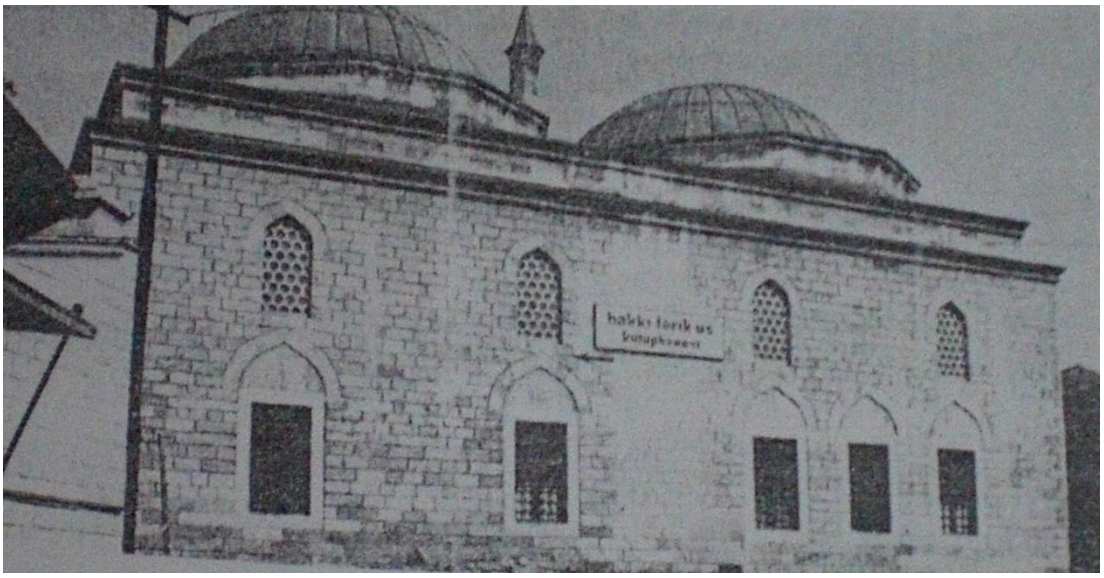

Resim 4.1.17 Veliyüddin Efendi Kütüphanesi Güneybatı Cephesi.

(BUDAK, A.(2006), **18. Yüzyıl Tarihi Yarımada Kütüphane Yapıları Koruma Sorunları ve Önerileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 314)

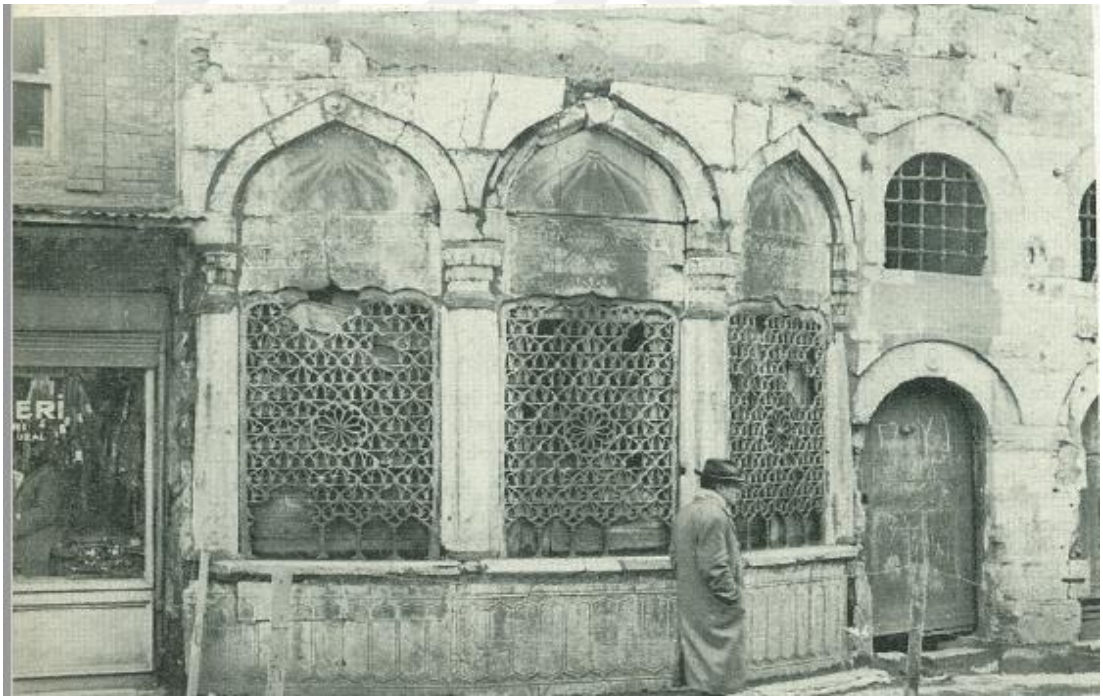
Resim 4.1.18 Veliyüddin Efendi Kütüphanesi ve Sağ Tarafta Sıbyan Mektebi. Sıbyan Mektebi, muhtemelen, kütüphane yapısıyla beraber 18. yüzyılda inşa edilmiştir. (**A.g.t., 311**)

Resim 4.1.19 II. Bayezid Sıbyan Mektebi. (AKSOY, Ö.(1968), **Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme**, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 170

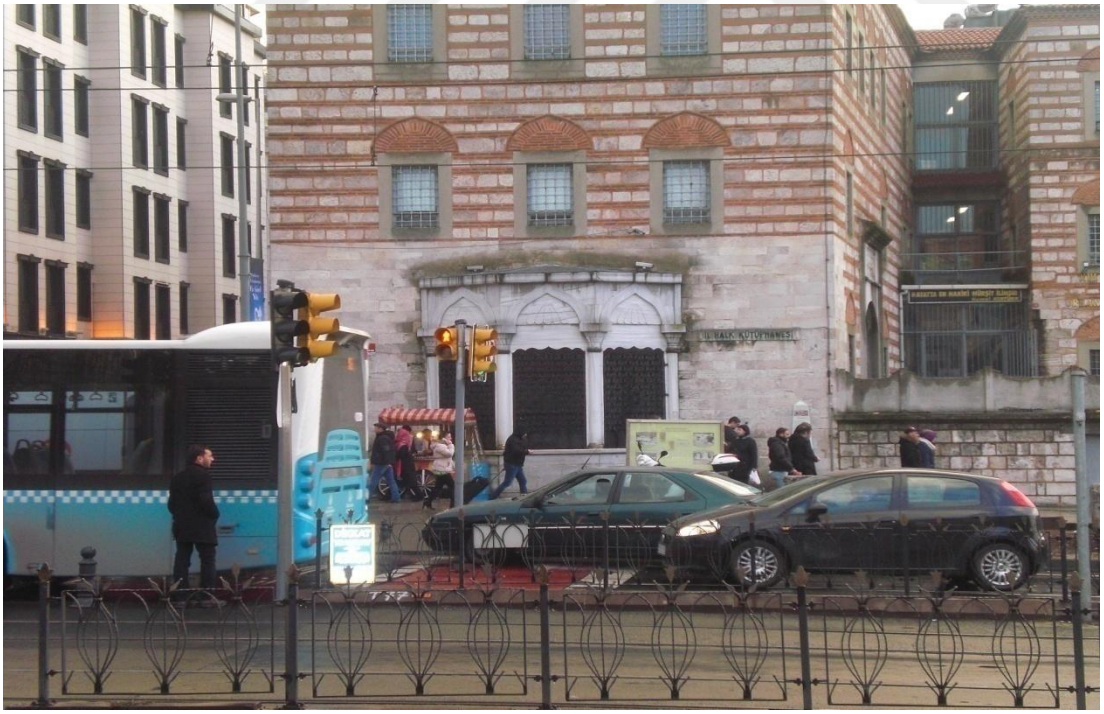
Resim 4.1.20 II. Bayezid Sıbyan Mektebi

Resim 4.2.1 Halihazırda yerinde olmayan Özgün Simkeşhane Yapısı.
(ÜNSAL, B (1969), **İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı**, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, C: 2, 32)

Resim 4.2.2 Simkeşhane Binasından Bir Görünüm

Resim 4.2.3 Simkeşhane Binası'nın Kısa Kanadının Cephesinde, Günümüzde Tarihi Önemi Olmayan Bir Sebil Yer Almaktadır.

Resim 4.3.1 Seyyid Hasan Paşa Külliyesinin Ön Cepheden Görünümü

Resim 4.3.2 Seyyid Hasan Paşa Külliyesinin Yan cepheden Görünümü

Resim 4.3.3 Seyyid Hasan Paşa Külliyesinin Sebili ve Sebilin Yanında Yer Alan Sıbyan Mektebi Girişi

Resim 4.3.4 Seyyid Hasan Paşa Külliyesinin Çeşmesi

Resim 4.3.5 Seyyid Hasan Paşa Külliyesi, Kuş Evi.

(KURŞUN, Z.-CANTEMİR, B.vd.(2008), **Medaris-i İstanbul**, **Yaşayan İstanbul Medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I, 228)

Resim 4.3.6 Seyyid Hasan Paşa Hanı'nın Ordu Caddesi'nden Görünümü

Resim 4.3.7 Seyyid Hasan paşa Hanının, Ön Cephesi Kesilmeden Önceki Hali, 1900 Yılı.

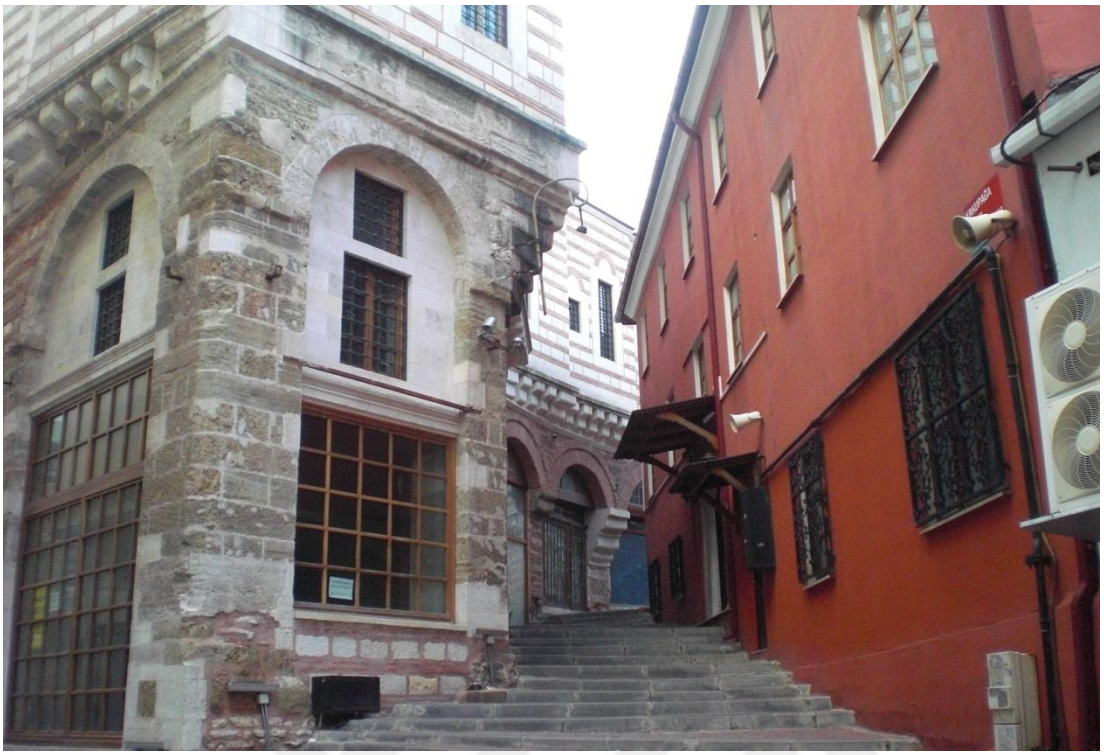
(ATASOY, A.R.-ATASOY, M.C.(1990), **Tokat, Reşadiyeli Sadrazam Reşid Paşa, Hayat Hikayesi ve Eserleri 1679-1748**, İstanbul: Yenilik Basımevi, 364

Resim 4.3.8 Seyyid Hasan Paşa Hanı, 1900 Yılı. En sağdaki revağın üstündeki kubbe, belli belirsiz görünüyor. (**A.g.k., 365**)

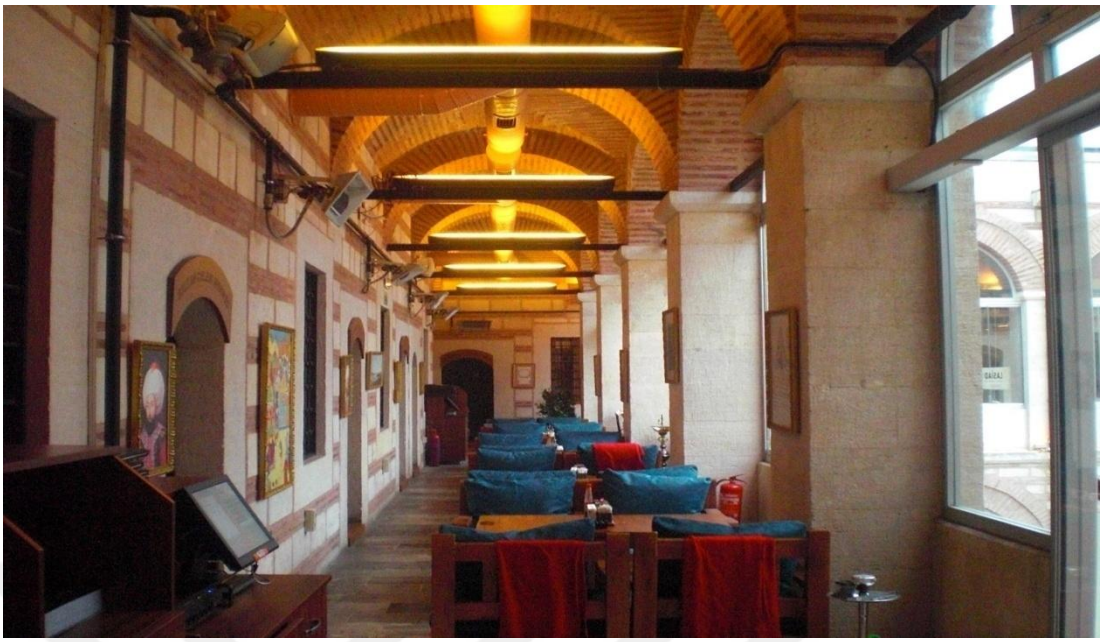
Resim 4.3.9 Seyyid Hasan Paşa Hanının Yan Cepheden Görünümü

Resim 4.3.10 Seyyid Hasan Paşa Hanının Arka Cepheden Görünümü

Resim 4.3.11 Seyyid Hasan Paşa Hanı'nın Avlu kısmı. (Burası, üstü basit malzemelerle kapatılmak suretiyle lokanta haline getirilmiştir.)

Resim 4.3.12 Seyyid Hasan Paşa Hanının Üst Revakları.(Bu Kısımlar, Pencerelerle Dışa Kapatılmış Olup Nargile Salonu Olarak Kullanılmaktadır.)

Resim 4.3.13 Seyyid Hasan Paşa Hanı. Fotoğraf, tarihi bilinmemekle beraber, Osmanlı devrine aittir. (**İBB Atatürk Kütüphanesi, Alb. 184.1.28**)

ŞEKİLLER

Şekil 1.2.2 15. Yüzyılın İlk Yarısı Boundelmonti İstanbul Haritası

(IŞIN, E.(2008) **Uzun Öyküler: Melling ve Dunn'ın Panoramalarında İstanbul**, (Sergi Kataloğu), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 19)

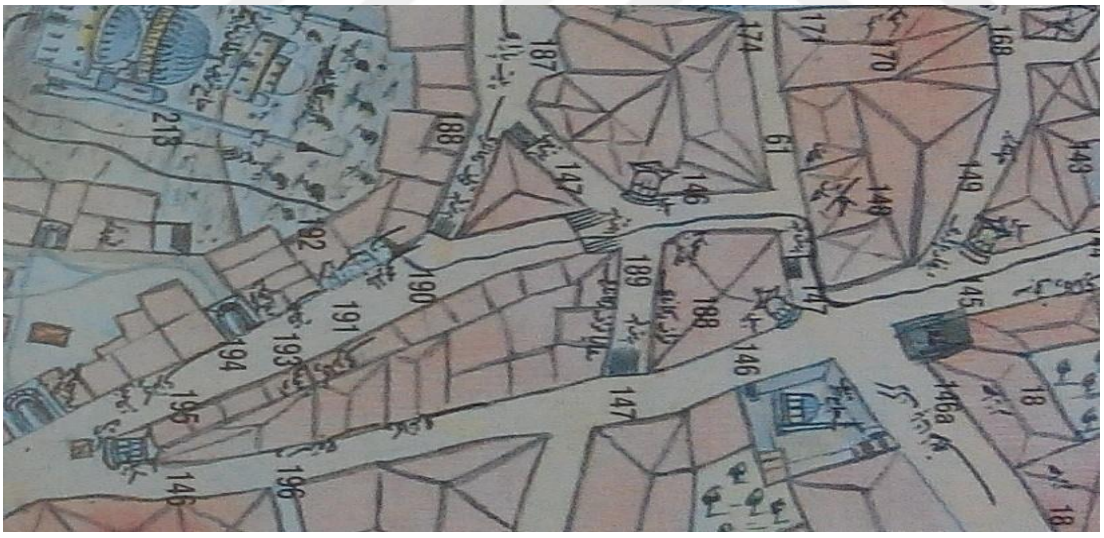

Şekil 1.3.1 Divanyolu Güzergahı

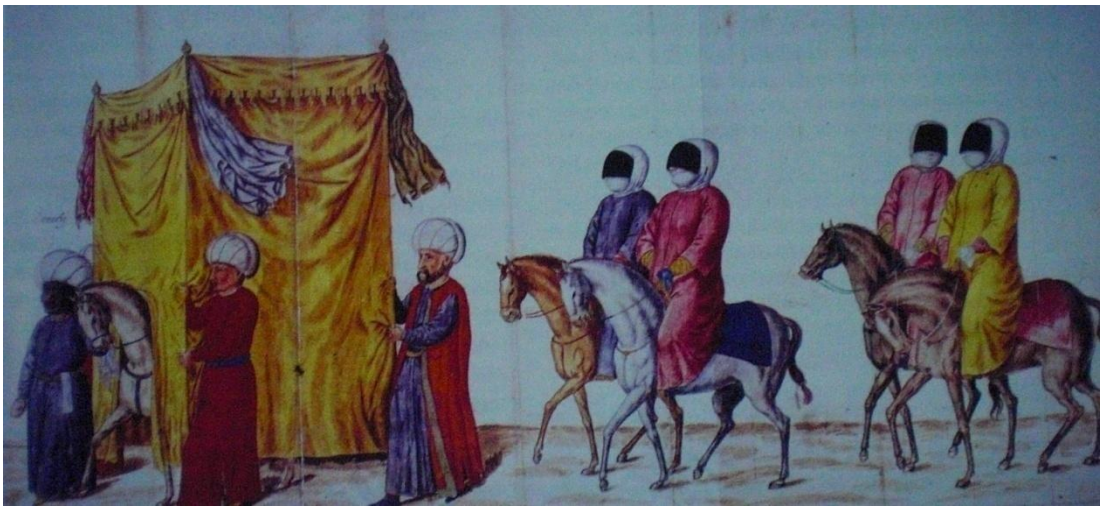
(CERASİ, M (2014), **Divanyolu**, Çev.Ali Özdamar, İstanbul: Kitap Yayınevi, 95)

Şekil 1.4.1 16. Yüzyıl Vavassore İstanbul Haritası
(IŞIN, E. (2008)**, Uzun Öyküler: Melling ve Dunn'ın Panoramalarında İstanbul**, (Sergi Kataloğu), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 25)

Şekil 1.4.2 18. Yüzyıla Ait II.Bayezid Suyolları Haritasında Ayrıntı (Merzifonlu Külliyesi 145 Numaralı, Çemberlitaş Hamamı 148 Numaralı Kısımdadır)
(ÇEÇEN. M.K.,(1997), **II.Bayezid Suyolu haritası**, İstanbul: İBB İski Yayını, 38)

Şekil 1.5.3.1 1574 Tarihli Lambert De Vos Albümü'nden, Bir Padişah Kızının Düğün Alayını Gösteren Detay.

(NECİPOĞLU, G.(2013), **Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür**, Çev. G. Çağalı Güven, İstanbul: İBÜN Yayınları,53

Şekil 1.5.3.2 Vehbi'nin 1720 Tarihli Sür-ı Hümayun'undan Nahıl Alayı. III. Ahmed'in çocuklarının sünnet düğünü amacıyla yapılan eğlencelerle alakalıdır. **(A.g.k.,214**)

Şekil 1.5.4.1 19. Yüzyılda, II.Mahmut'un Bab-ı Humayun Kapısı'ndan Alayıyla Beraber Cuma Selamlığına Çıkışı. İsmi bilinmeyen bir sanatçı tarafından yapılmış. **(http://collections.vam.ac.uk/item/O916900)**

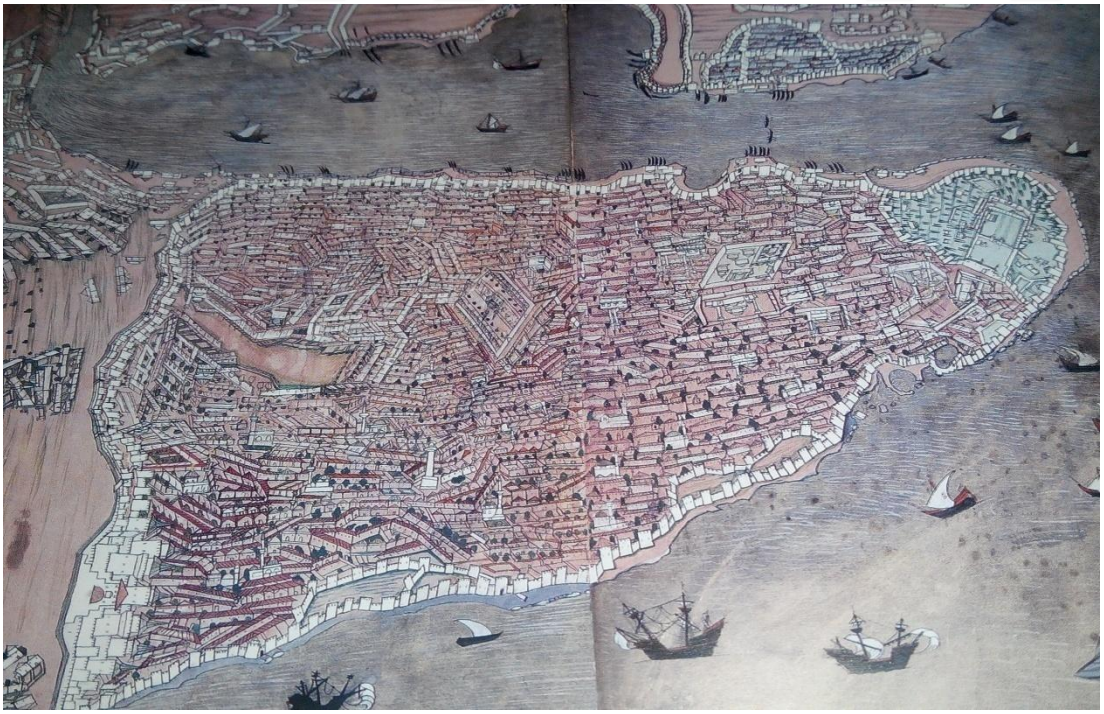
Şekil 1.5.4.2 Pieter Coecke Van Aelst, Sultan Süleyman'ın Atmeydanı'ndan Geçerek Cuma Namazına Alayla Gidişi. 1533'te İstanbul'da Yapılan Çizimlere Dayanan 1553'te Antwerp'de Yayınlanan Bir Ahşap Baskı Dizisinden.
(NECİPOĞLU, G.(2013), **Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür**, Çev. G. Çağalı Güven, İstanbul: İBÜN Yayınları, 39

Şekil 1.5.4.3 Pieter Coecke Van Aelst'in, Sultan Süleyman'ın Atmeydanı'ndan Geçerek Cuma Namazına Alayla Gidişi'yle İlgili Yaptığı 1535 Tarihli Gravür. (CERASİ. M.(2014), **Divanyolu**, Çev. Ali Özdamar, İstanbul: Kitap Yayınevi, 55)

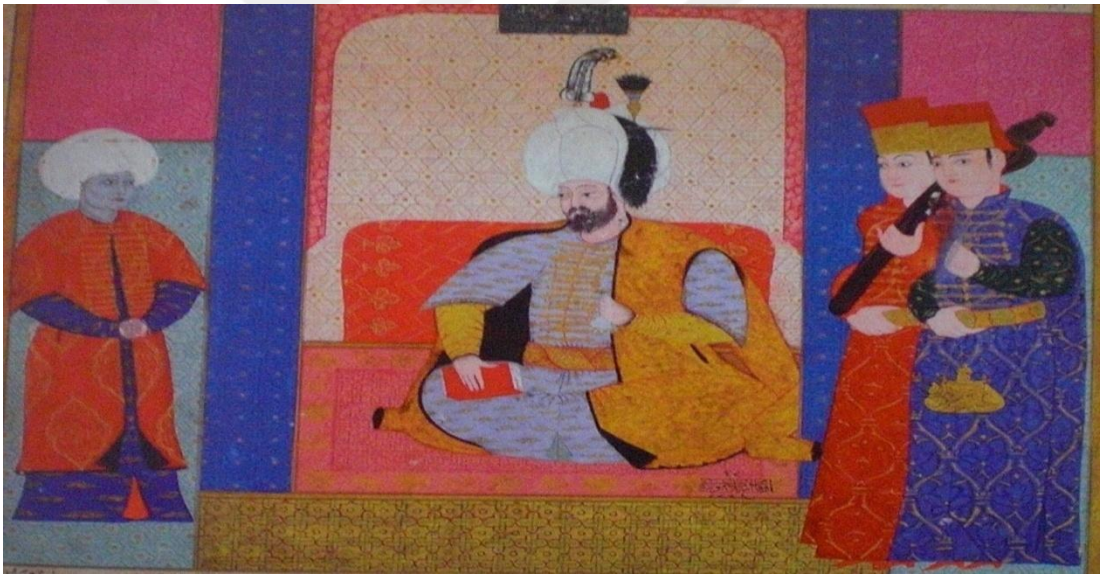
Şekil 2.2.1 Mecmua-i Menazil Yazması'ndaki İstanbul Minyatüründen Ayrıntı (BAĞCI, S.- ÇAĞMAN, F.- vd(2012) **Osmanlı Resim Sanatı**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 75)

Şekil 2.2.2 1584 Tarihli Hünername I Yazması, İstanbul Minyatürü, (**A.g.k.,142**)

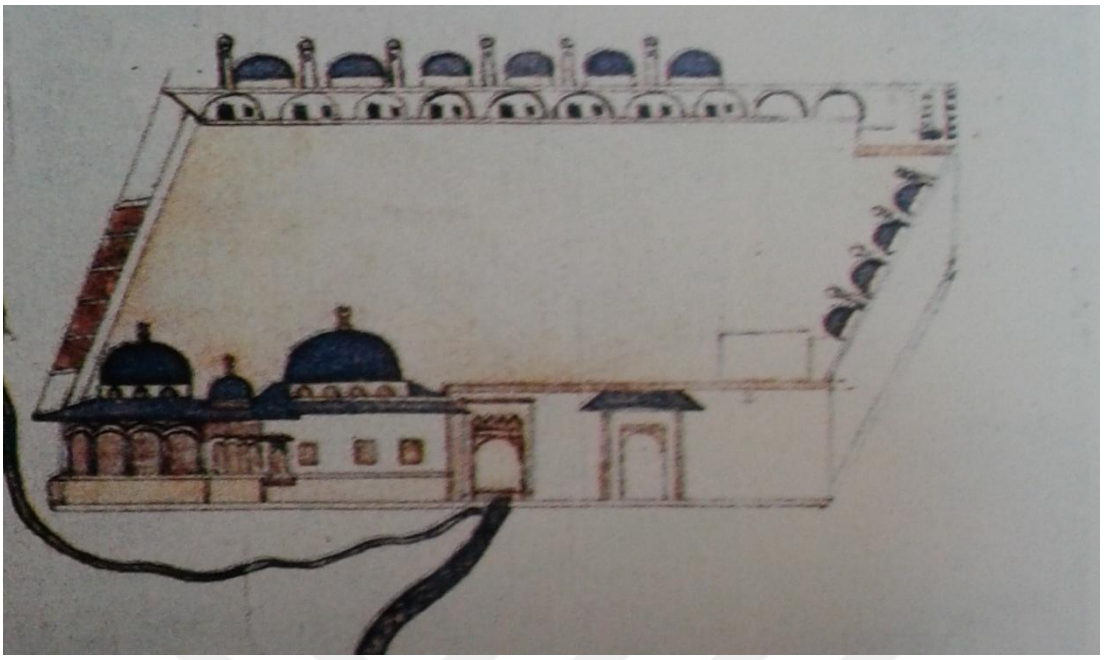

Şekil 2.2.3 1584 Tarihli Hünername Minyatüründen Ayrıntı, (A.g.k., 142)

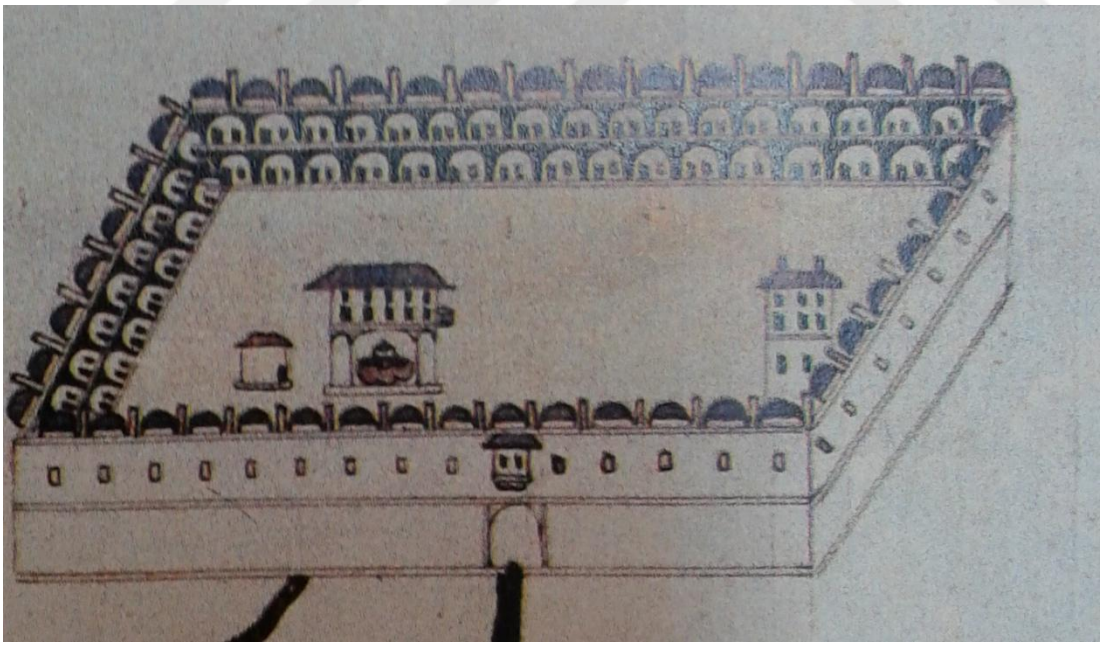

Şekil 2.3.1 Darüssaade Ağası Mehmed Ağa, III.Murad'ın Huzurunda, Zübdetü't Tevarih, 1583.

(FETVACI, Emine(2013), **Sarayın İmgeleri, Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih**, Çev.N.Elhüseyni, İstanbul: YKY Yayını, 209)

Şekil 2.5.1 17. Yüzyıl Köprülü Suyolları Haritası'ndan Köprülü Mehmed Külliyesi'ni Gösteren Bir Ayrıntı.
(ÇEÇEN, Kazım (1991), **Halkalı Suları**, İstanbul: İBB İski Yayını, Harita No: 8/2)

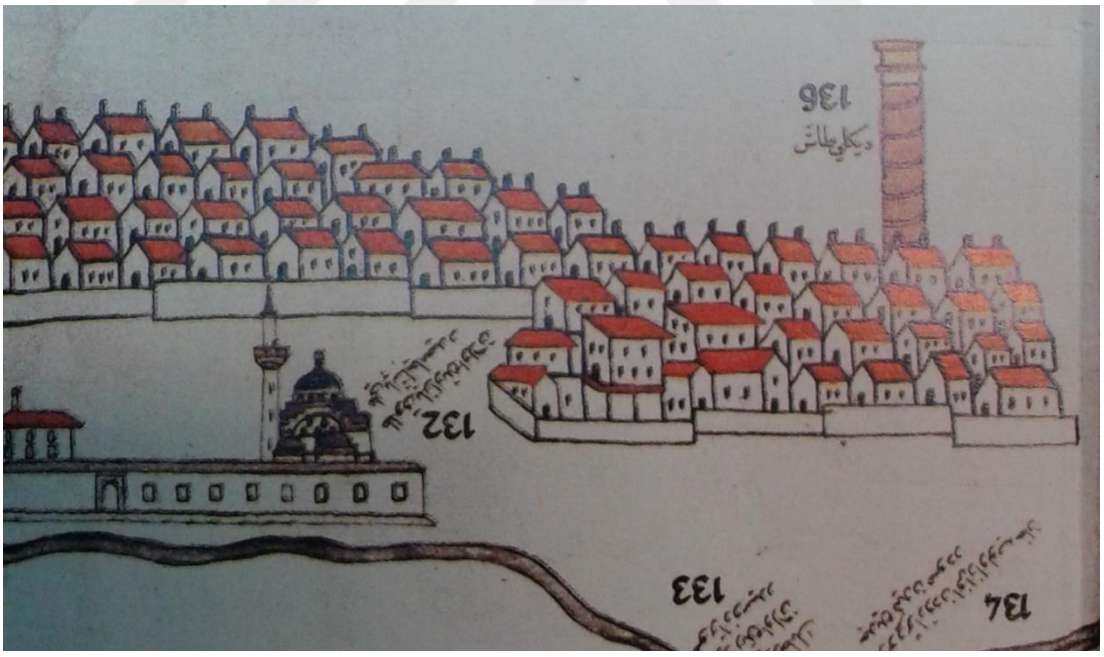

Şekil 2.5.2 17. Yüzyıl Köprülü Suyolları Haritası'ndan Vezir Hanı'nı Gösteren Bir Ayrıntı (**A.g.k., Harita No: 8/2**)

Şekil 2.7.1 17. Yüzyıl Köprülü Suyolları Haritası'ndan Çemberlitaş Hamamı'nı Gösteren Bir Ayrıntı.

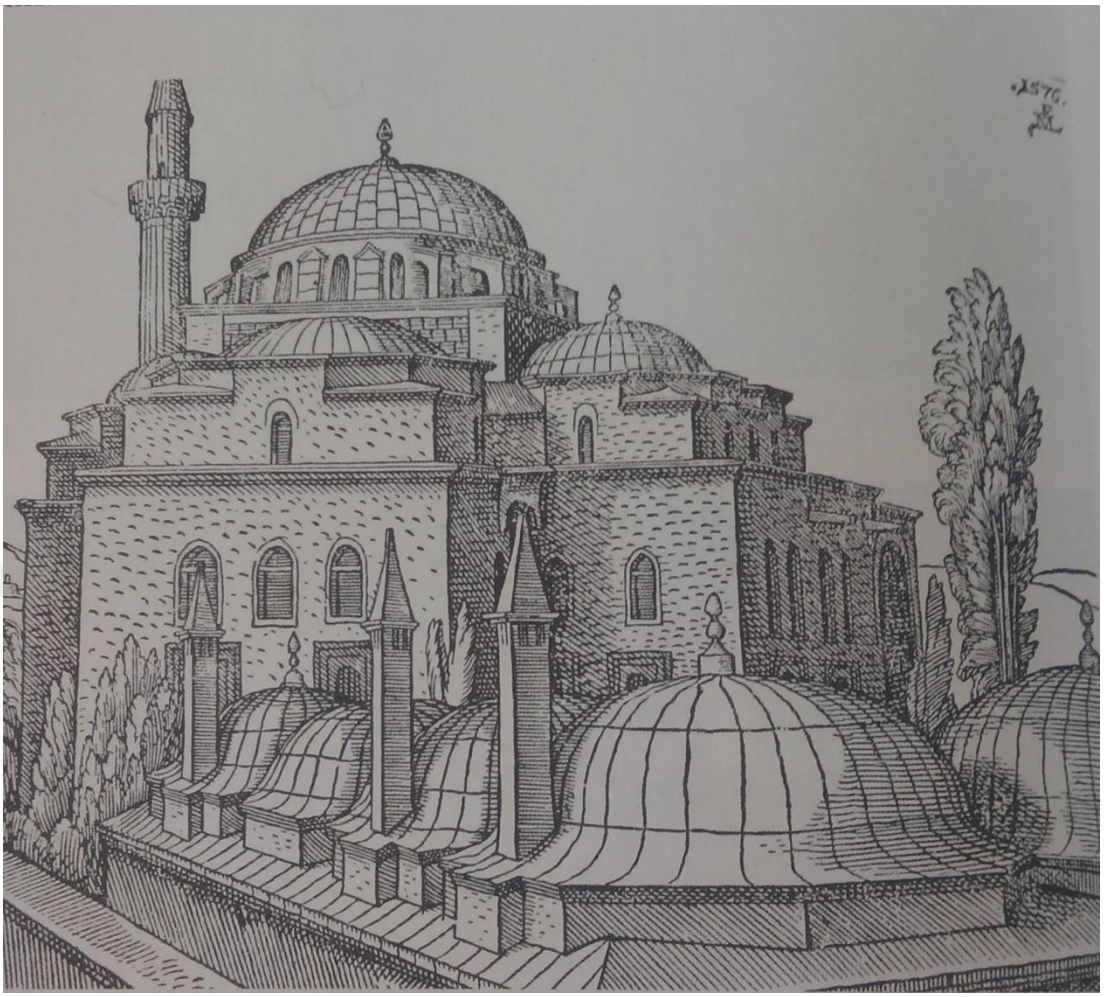
(TOPÇU, S.M. (2010), **XVII. Yüzyıl İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 179)

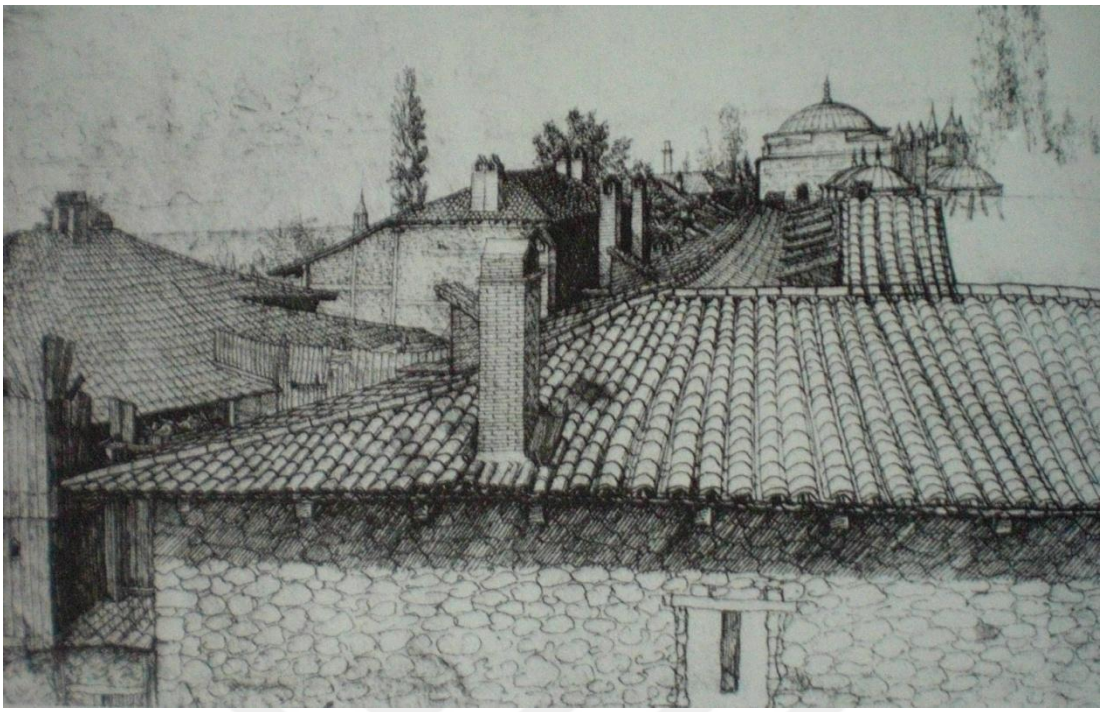
Resim 2.8.1 Çemberlitaş Civarı. (Köprülü Suyolları Haritası'ndan ayrıntı) (ÇEÇEN, Kazım (1991), **Halkalı Suları**, İstanbul: İBB İski Yayını, Harita No: 8/2)

Şekil 2.8.2 II.Bayezid Suyolları Haritasında Nuruosmaniye Camii (18. Yüzyıl) (ÇEÇEN, M.K.(1997) **II.Bayezid Suyolu Haritaları**, İstanbul: İBB İski Yayını, 38

Şekil 3.1.1 Atik Ali Paşa Camii ile İmaret Yapısı'nın Bir Kısmı Görülüyor. Bu Ahşap Baskı, 16. Yüzyılda, Melchior Lorich tarafından yapılmıştır.
(MAZLUM, D.(2011), **1766 İstanbul Depremi**, **Belgeler Işığında Yapı Onarımları**, İstanbul: İstanbul Araştırma Enstitüsü Yayını, 172)

Şekil 3.1.2 Melchior Lorichs'in 1559 Tarihli Çiziminde, Atik Ali Paşa Camii ile İmaret Kısmı Görülmektedir.
(NECİPOĞLU, G.(2013), **Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür**, Çev. G. Çağalı Güven, İstanbul: İBÜN Yayınları, 144

Şekil 3.1.3 1537 Tarihli Mecmua-i Menazil Yazması, İstanbul Minyatürü

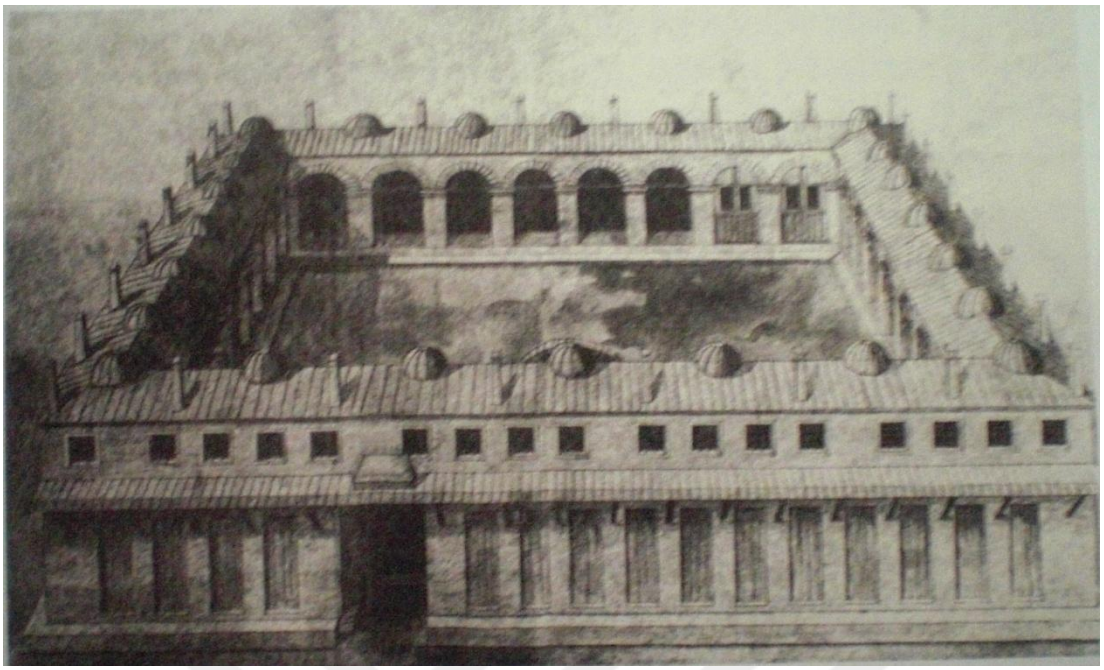
BAĞCI, S.-Çağman, F.-vd(2012) **Osmanlı Resim Sanatı**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 75

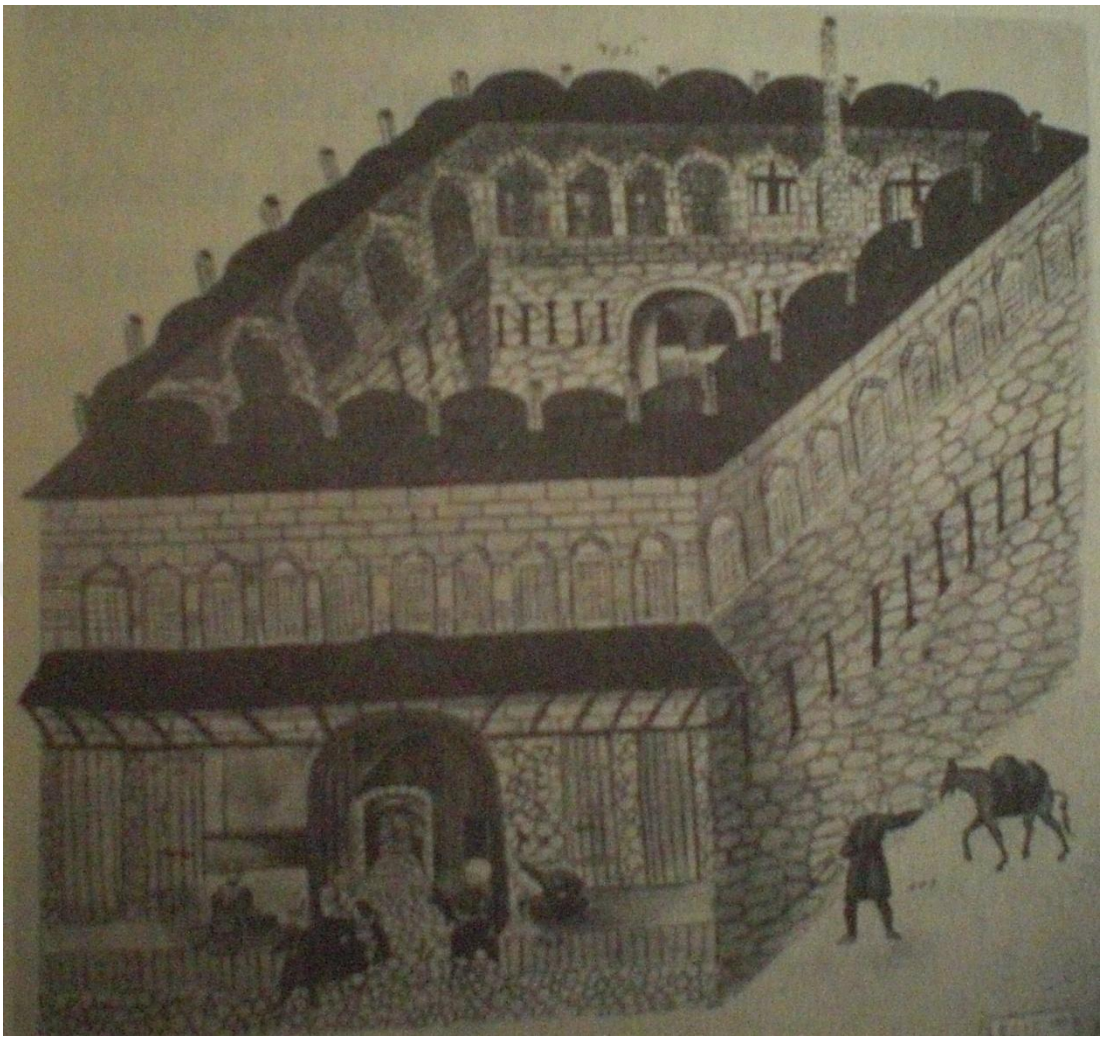
Şekil 3.1.4 Mecmua-i Menazil, İstanbul Minyatüründen Ayrıntı. Kırmızı sütunun yanında Atik Ali Paşa Camii ve muhtemelen imaret yapısı A.g.k., 75

Şekil 3.2.1 Koca Sinan Paşa Sebili ve Türbesi. Bu kartpostal, 19. yüzyılın İkinci yarısında veya 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, Max Fruchtermann tarafından yapılmıştır.(**İBB Atatürk Kütüphanesi, KRT.000046**)

Şekil 4.3.1 Elçi Hanını Gösteren 16. Yüzyıla Ait Bir Tasvir. Bu görsel, Hasan Paşa Hanı'nın sundurması ile ilgili, fikir vermesi amacıyla kullanılmıştır. (KUBAN, Doğan (2007), **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul: YEM Yayını, 394)

Şekil 4.3.2 Elçi Hanını Gösteren Bir Tasvir. (Görselde, yapının önünde sundurması görülmektedir. Gerek Elçi Hanı gerekse Hasan Paşa Hanı, misafirhane olarak hizmet vermekteydi.)
(CERASİ, M., **Divanyolu** (2014), Çev.A.ÖZDAMAR, İstanbul: Kitap Yayınevi,87

KAYNAKÇA

TARİHİ VESİKALAR

BOA, AE. SAMD. III, 155/15259

BOA, A.) MKT. MHM. 62/37

BOA, A.) MKT. MHM, 381/38

BOA, A.) MKT. MHM, 405/30

BOA, A.) MKT. NZD, 27/11

BOA, A.) MKT, 84/94

BOA, C. BLD., 37/1817

BOA, C. BLD., 98/4894

BOA, DH.MUİ., 166/12

BOA, DRB.İ, 1/38

BOA, HAT, 594/29114

BOA, İ.DH, 639/44407

BOA, İ.DH, 222/13248

BOA, İ.DH. 453/30002

BOA, İ.EV, 10/23

BOA, İ.EV, 5/33

BOA, İ.EV, 48/41

BOA, İ.EV, 3/35

BOA, İ.EV, 46/1

BOA, İ.EV, 39/4

BOA, İ.MVL, 286/11304

BOA, İ.MVL, 198/6162

BOA, İ.ŞD, 30/1459

BOA, İ.ŞD, 52/2900

BOA, İ.ŞD, 109/6558

BOA, MF.MKT, 464/35

BOA, MF.MKT, 914/70

BOA, MF.MKT, 986/65

BOA, MF.MKT, 21/110

BOA, MF.MKT, 26/148

BOA, MF.MKT, 28/159

BOA, MF.MKT, 30/169

BOA, MF.MKT, 42/68

BOA, MF.MKT, 43/78

BOA, MF.MKT, 45/39

BOA, MF.MKT, 46/3

BOA, MF.MKT, 46/21

BOA, MF.MKT, 50/15

BOA, MF.MKT, 58/203

BOA, MF.MKT, 59/24

BOA, MF.MKT, 150/102

BOA, MF.MKT, 1226/48

BOA, MF.MKT, 1239/71

BOA, MVL, 551/117

BOA, MVL, 836/72

BOA, MVL, 351/23

BOA, ŞD, 192/18

BOA, TSMA, D, nr2234, vr.1.0.1-6, vr1.1.1

BOA, TSMA, D, nr4703, vr.1.0.1

BOA, TSMA, D, nr5064, vr.1.0.1

BOA, TSMA, D, nr10129, vr.1.0.2-7

BOA, TSMA, D, nr6775, vr.1

BOA, TSMA, D, nr8851, vr.1

BOA, BEO, 2497/187234

BOA, BEO, 920/68928

BOA, BEO, 649/48673

BOA. BEO, 664/49798

BOA, BEO, 770/57703

BOA, BEO, 918/68784

BOA, BEO, 3613/270932

BOA, BEO, 3510/263226

BOA, BEO, 614/46040

BOA, BEO, 775/58109

BOA, Y.MTV, 57/11

BOA, Y.PRK.MF, 4/11

BOA, DH.EUM.THR, 51/62

KULLANILAN ARŞİVLER

Vakıflar Müdürlüğü İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi

İbrahim Hakkı Konyalı'nın, Atik Ali Paşa Camii Hakkında Bir Yazısı, 5219

İbrahim Hakkı Konyalı'nın, Beyazıt Hamamı değil Ayşe Sultan Hamamı Başlıklı Yazısı, 4619

Kültür ve Turizm Bakanlığı 4 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi

Firuz Ağa Camii Dosyası

Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi, Dosya No: 7292

Köprülü Mehmed Paşa Külliyesi, Dosya No: 7310

Kızlarağası Medresesi, Dosya No: 7441

Çemberlitaş Hamamı, Dosya No: 7223

KİTAPLAR VE ANSİKLOPEDİLER

AHUNBAY, Zeynep (1993), **Mehmed Ağa Medresesi**, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:5, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 356-357

AKIN, Günkıt (1993) **II.Mahmut Türbesi ve Sebili**, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:5, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 263-265

AKSOY, Özgönül (1968), O**smanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme**, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası

AKTEPE, Münir (1993), , **Çorlulu Ali Paşa**, TDV İslam Ansiklopedisi, C:8, İstanbul: TDV Yayını, 370-371

ASLANAPA, Oktay (2000), **Türk Sanatı**, İstanbul: Remzi Kitabevi

ATASOY, Ali Rıza-ATASOY, Mehmet Celalettin (1990) "**Tokat, Reşadiyeli Sadrazam Seyyid Hasan Paşa, Hayat Hikayesi ve Eserleri 1679-1748**", İstanbul: Yenili Basımevi

AYVANSARAYİ, H.- SATI, A.- vd (2001), "**Hadikatül Cevami, İstanbul Camileri ve Diğer Dini- Sivil Mimari Yapılar"**, Haz.A.N.Galitekin, İstanbul: İşaret Yayınları

AYVAZOĞLU, Beşir (2010) "**II.Mahmud Türbesi ve Bahçesindekiler Tanzimatın Panteonu**", II.Mahmud, Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul, Ed. Coşkun YILMAZ, İstanbul

AYVAZOĞLU, Beşir (2003), **Divanyolu, Bir Caddenin Hikayesi**, İstanbul: Ötüken Neşriyat

AYVERDİ, E.H. (1953), **Fatih Devri Mimarisi**, İstanbul: İstanbul Fetih Derneği Neşriyatı

BARIŞTA, H.Ö. (2000), **Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul'undan Kuşevleri**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını

BAŞCI, S - ÇAĞMAN, F.-vd (2006), **Osmanlı Resim Sanatı**, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını

BATUR, A. (1993), **Karaköy Mescidi**, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:4, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 456-457

BEYDİLLİ, K. (2006), **Mustafa Reşid Paşa**, TDV İslam Ansiklopedisi, C:XXXI, İstanbul: TDV Yayını, 348-350

BEYHAN, M.A. (2012), **Osmanlı Devrinde Eminönü Yangınları**, İstanbul'un Kitabı, Ed. Fatih GÜLDAL C:II, İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı Yayını, 130-161

BİLGİCİOĞLU, B. (2009), **Saray-ı Atik-i Amire**, TDV İslam Ansiklopedisi, C:36, İstanbul: TDV Yayını, 122-125

CAN, Cengiz (1999), **Tanzimat ve Mimarlık**, "Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı, Uluslarüstü Bir Miras, Ed.AKIN, N.- BATUR, A.-vd(1999), İstanbul: Yem Yayını, 130-136

CANTAY, G. (1994 a), **Simkeşhane**, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:VI, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 561

CANTAY, G. (1994 b), **Hasan Paşa Hanı**, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:III, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 566-567

CANTAY, Gönül (2002), **Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını

CANTAY, Tanju (1991), **Aymeydanı**, TDV İslam ansiklopedisi, C:IV, İstanbul: TDV Yayını, 82-83

CARBOGNANO, C.C. (1993), **18. Yüzyıl Sonunda İstanbul,** Çev. E. Özbayoğlu, İstanbul: Eren Yayıncılık

CERASİ, Maurice (2014) **Divanyolu**, Çev.Ali Özdamar, İstanbul: Kitap Yayınevi

ÇEÇEN, K. (1991), **Halkalı Suları**, İstanbul: İBB İski Yayını

ÇEÇEN, M.K.(1997), **II.Bayezid Suyolu Haritaları**, İstanbul: İBB İski Yayını,

ÇELİK, Zeynep (1986), **19. yüzyılda Osmanlı Başkenti, Değişen İstanbul**,

İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayını

ÇOBANOĞLU, A.V.(2002), **Köprülü Külliyesi**, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:XXVI, İstanbul: TDV Yayını, 255-257

ÇOBANOĞLU, A.V.(2003), "**Mehmed Tahir Ağa, Hassa Başmimarı**", TDV İslam Ansiklopedisi, C:XXVIII, İstanbul: TDV Yayını, 535-536

ÇOBANOĞLU, A.V.(2004), **Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi**, TDV İslam Ansiklopedisi, C:XXIX, İstanbul: TDV Yayını, 249-250

ÇOBANOĞLU, A.V.(2009), **Seyyid Hasan Paşa Külliyesi**, TDV İslam Ansiklopedisi, C:XXXVII, İstanbul: TDV Yayını, 60-62

ÇOBANOĞLU, A.V.(2012a), **Sultanahmet Semt Tarihi**, İstanbul'un Kitabı, C:II, Ed.Fatih GÜLDAL, İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı Yayını, 522-535

ÇOBANOĞLU, A.V.(2012b), **Seyyid Hasan Paşa Külliyesi**, İstanbul'un Kitabı, C:III, Ed.Fatih GÜLDAL, Fatih Belediye Başkanlığı Yayını, İstanbul, 290-294

ÇOBANOĞLU, A.V.(2013), **Yenicami Külliyesi**, TDV İslam Ansiklopedisi, C:XLIII, İstanbul: TDV Yayını, 439-442

ÇOLAK, O.M. (2009), "**Sultan II. Mahmud'un Hazinedar Ustası Cevri Kalfa ve Vakıfları", Hidayet Nuhoğlu Armağanı**, Haz. İ. Keskin- M.H.Kutluoğlu vd., İstanbul

ÇORUHLU, Y. (2000), **Türk İslam Sanatının ABC'si**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi

DAĞDELEN, İ. (2007), **Charles Edouard Goad'ın İstanbul Sigorta Haritaları**, İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayını

DÜZENCİ, Mürsel (2012), **Beyazıt Devlet Kütüphanesi**, İstanbul'un Kitabı, C:III, Ed. Fatih Güldal, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayını, 272-285

EGEMEN, Affan (1993), **İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri**, İstanbul: Arıtan Yayınevi

ERALP, T.Nejat (1998), "**Eyüp Sultan ve Osmanlı Hükümdarlarının Kılıç Kuşanma Törenleri, Taklid-i Seyf**", Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla II.Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler, 8-10 Mayıs 1998, İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayını, 150-153

ERGİN, N., "**İstanbul'da Hamam İşletmeciliği: On Yedinci ve On Sekizinci Yüzyılda Çemberlitaş Hamamı**", Anadolu Medeniyetlerinde Hamam Kültürü: Mimari, Tarih ve İmgelem, Der. Nina ERGİN (2012) Çev.A.Ö.EROZAN, Koç Üniversitesi Yayını, İstanbul

ERÜNSAL, İ.E.(2004), **Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Kütüphanesi**, TDV İslam Ansiklopedisi, C: XXIX, İstanbul: TDV Yayını, 254

ERÜNSAL, İ.E.(2013), **Veliyüddin Efendi Kütüphanesi**, TDV İslam Ansiklopedisi, C:XLIII, İstanbul: TDV Yayını, 42

EYİCE, Semavi (1968), **İstanbul (Tarihi Eserleri), Darülfünun-Üniversite**, İslam Ansiklopedisi, C:V/II, İstanbul: MEB (Devlet Kitapları Müdürlüğü), 1214/109-110

EYİCE, Semavi (1991), **Atik Ali Paşa Camii**, TDV İslam Ansiklopedisi, C: IV, İstanbul: TDV Yayını, 65-67

EYİCE, Semavi (1992), **Beyazıt Hamamı**, TDV İslam Ansiklopedisi, C: VI, İstanbul: TDV Yayını, 52-54

EYİCE, Semavi (1993a), **Çemberlitaş Hamamı**, TDV İslam Ansiklopedisi, C: VIII, İstanbul: TDV Yayını, 266-268

EYİCE, Semavi (1993b), **Cevri Kalfa Mektebi**, TDV İslam Ansiklopedisi, C: VII, İstanbul: TDV Yayını, 461-462

EYİCE, Semavi (1995), **Fatih Camii ve Külliyesi**, TDV İslam Ansiklopedisi, C: XII, İstanbul: TDV Yayını, 244-249

EYİCE, Semavi (1996), **Firuz Ağa Camii**, TDV İslam ansiklopedisi, C: XIII, İstanbul: TDV Yayını, 135-137

EYİCE, Semavi (2012), **II.Beyazıt Camii ve Külliyesi**, İstanbul'un Kitabı, C:III, Ed. Fatih Güldal, İstanbul: Fatih Belediyesi Yayını, 224-249

FAHRİ, A. (2012), **Beyazıt Semti ve Meydanı**, İstanbul'un Kitabı, C:III, Ed. Fatih GÜLDAL, İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı Yayını, 154-201

FETVACI, E.(2013), "**Sarayın İmgeleri**, Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih", Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: YKY Yayını

GLADİB, A.V (2007), "**II.Bayezid Külliyesi**", Ed.M. Hattstein-P.Delius, İslam Sanatı ve Mimarisi, İstanbul: Literatür Yayınları

GÖVSA, İ.A.(1945), **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, İstanbul: Yedigün Neşriyatı

GÜRAN, Ceyhan (1976), Türk **Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi**, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

Hafız Mehmed Efendi (2008)1720 "**Şehzadelerin Sünnet Düğünü, Sür-ı Hümayün**", Haz. S. A. Kahraman, İstanbul: Kitap Yayınevi

HASKAN, M.N.(1995), **İstanbul Hamamları**, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını

İNCİCYAN, P.Ğ.(1976), **XVIII.Asırda İstanbul**, Çev.H.D.Andreasyan, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını

KARAKAYA, E.(2002), **Koca Sinan Paşa Külliyesi**, TDV İslam Ansiklopedisi, C:XXVI, İstanbul: TDV Yayını, 139-140

KOÇU, R.E.(2015), **Topkapı Sarayı,** İstanbul: Doğan Kitap

KOS, Karoly (1995), **İstanbul Şehir Tarihi ve Mimarisi**, Çev.N.Güngörmüş, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını

KÖMİRCİYAN, Eremya Çelebi (1988), **İstanbul Tarihi, XVIII.Asırda İstanbul**, Haz.K. Pamukciyan, Çev.H.D.Andreasyan, İstanbul: Eren yayıncılık

KUBAN, Doğan (1994), **Beyazıt**, Dünden Bugüne İstanbul ansiklopedisi, C:II, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak Yayını, 180-188

KUBAN, Doğan (2000), **İstanbul Bir Kent Tarihi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

KUBAN, Doğan (2007), **Osmanlı Mimarisi**, İstanbul: Yem Yayını

KUMBARACILAR, İzzet (2008), **İstanbul Sebilleri**, İstanbul: Kapı yayınları

KUNDAK, A.N.(2005), **Eyüp'te Medfun Şeyhülislam Veliyüddin Efendi ve Oğlu Mehmed Emin Efendi**, Tarihi, Kültür ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu IX, Tebliğler, İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayını, 338-351

KURŞUN, Z.-CANTEMİR, B.vd.(2008), **Medaris-i İstanbul, Yaşayan İstanbul Medreseleri**, İstanbul: İBB Yayını, C:I

KURUÇAY, Affan (2010), **İstanbul'un 100 Hamamı**, İstanbul: İBB Kültür Aş. Yayını

KÜTÜKOĞLU, M.S.(2000), **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Ankara: Türk Tarih Kurumu yayını

MAHİR, F.Banu (2005), **Osmanlı Minyatür Sanatı**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi

MANTRAN, Robert (2001), **İstanbul tarihi**, Çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul: İletişim Yayıncılık

MAZLUM, D.(2011), **1766 İstanbul Depremi, Belgeler Işığında Yapı Onarımları**, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü yayını

MERÇİL, E.(2009), **Simkeşhane**, TDV İslam Ansiklopedisi, C:XXXVII, İstanbul: TDV Yayını, 211-213

MÜLLER-WIENER, W.(2001), **İstanbul'un Tarihsel Topografyası**, Çev. Ülker Sayın, İstanbul: YKY Yayınları

NECİPOĞLU, G. (2013), **Sinan Çağı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür,** Çev. G. Çağalı Güven, İstanbul: İBÜN Yayınları

NECİPOĞLU, G. (2014), **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı, Mimari, Tören ve İktidar,** Çev. Ruşen Sezar, İstanbul: YKY Yayınları

ÖZCAN, A.R. (2012), **Eminönü Kitabeleri**, İstanbul'un Kitabı, C:II, İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı Yayını, 256-273

ÖZGÜVEN, H.Burcu (2003), **Mahmud II Türbesi, Sebili, Çeşmesi ve Haziresi**, TDV İslam Ansiklopedisi, C:XXVII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, 357-358

SEÇGİN, Nuri (2000), **Eyüp Sultan Hazirelerindeki Mimari Düzenlemeli Lahitler,** Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu IV Tebliğler, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayını, 298-309

SEÇKİN, Selçuk (2016), **Osmanlı Dönemi Sıbyan Mekteplerinin Mimari Özellikleri ve Şehir Hayatındaki Yeri,** Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk, C:II, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayını, 1293-1309

SEYYİD VEHBİ (1939), **Surname**, Haz.Reşad Ekrem Koçu, Türk Tarih Kütüphane Serisi, İstanbul: Çığır Kitabevi

TANMAN, M.B.(1993), **Çorlulu Ali Paşa Külliyesi**, TDV İslam Ansiklopedisi, C:VIII, İstanbul: TDV yayını, 371-373

TANMAN, M.B. (1994), **Çorlulu Ali Paşa Külliyesi**, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:II, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 527-529

TANMAN, M.B.(2012), **Çorlulu Ali Paşa Külliyesi**, İstanbul'un Kitabı, C:III Ed. Fatih Güldal, İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı Yayını, 76-81

TIETZ, M.V.(1971), **Türkiye 1833**, Çev. Bedriye Şanda, İstanbul

UZUNÇARŞILI, İ.H. (1945), **Saray Teşkilatı**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını

YAVAŞ, Doğan (1994), **Seyyid Hasan Paşa Külliyesi**, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C: VI, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih vakfı Ortak Yayını, 543-544

YAVAŞ, Doğan (1994), **Sinan Paşa Külliyesi**, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:VII, İstanbul: Kültür bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak yayını, 4-5

YAZICI, Nurcan (2011), **Osmanlı Mimarlığında XVI. Yüzyılın Önemli Bir Banisi, Yemen Fatihi Gazi Sinan Paşa ve Camileri**, Uluslararası sosyal araştırmalar Dergisi, C:4, S:17, 435-456

YÜKSEL, İ.A. (2006), **Osmanlı Mimarisinde II.Bayezid, Yavuz Selim Devri**, C:V, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını

SÜRELİ YAYINLAR

ALİOĞLU, E.F. - AYDEMİR, O. (2012), **Nuruosmaniye Camii ve 2010-2012 Yılları Restorasyonu**, Restorasyon Yıllığı Dergisi, S:5, 78-90

CEYLAN, O.(2012), **Nuruosmaniye Camii Röleve, Restitüsyon ve Restorasyon Projeleri**, Restorasyon Yıllığı Dergisi, S: 5, 44-57

ÇILI, F. (2012), "**Nuruosmaniye Camii, Bodrum Kat Ahşap Hatıl, Gergi Boşluklarının Onarımı**", Restorasyon Yıllığı Dergisi, S: 5, 100-102

DURAK, S. (2012) "**Restorasyon Sorunları Çerçevesinde Nuruosmaniye Camii**", Restorasyon Yıllığı Dergisi, S: 5, 104-107

ERBİL, Ö. (23 Nisan 2014), "**Meğer Orijinal Küre Yıllardır Kayıpmış**", Radikal Gazetesi.

GÜLEÇ, A. (2012), **Nuruosmaniye Camii'ne Ait Malzemelerin Nitelik ve Problemlerinin Analizi**, Restorasyon Yıllığı Dergisi, S: 5, 60-75

İHSANOĞLU, E. (1990), **Darülfünun Tarihçesine Giriş**, Belleten, C: LIV, S: 210, Ağustos: 699-745

KESLER, M. (22 Nisan 2014), "**174 Yıllık Küreyi Çaldılar**", Milliyet Gazetesi.

KONYALI, İ.H.(6 Ocak 1981), "**İstanbul Abideleri, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii ve Sebili**", Yeni Nesil Gazetesi.

KONYALI, İ.H.(7 Ocak 1981), "**İstanbul Abideleri, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Camii ve Sebili**", Yeni Nesil Gazetesi.

KONYALI, İ.H.(29 Aralık 1981), "**İstanbul Abideleri, Koca Sinan Paşa Sebili**", Yeni Nesil Gazetesi.

KÖSE, F. (2012), "**Arşiv Belgelerine göre Nuruosmaniye Cami İnşası Tamirleri ve Onarımları**", Restorasyon Yıllığı Dergisi, S: 5, 26-41

ÖZ, İ. (1985), **Beyazıt, Simkeşhane Yapısı Restorasyonu, Theodossius Takı ve Hasan Paşa Hanı'nın Sorunları**, Ayasofya Müzesi Yıllığı, S: 10, 50-53

SAV, M. (2012), **Çemberlitaş ve Nuruosmaniye Camii ile Çevresinin Arkeotopografyası**, Restorasyon Yıllığı Dergisi, S: 5, 8-24

ÜNSAL, B. (1969), **İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı**, Türk Sanat Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, C: 2, 6-61

TEZLER

AKBAŞ, T. (2011), **Osmanlı İstanbul'unda Bayezid Meydanı ve Tarihi Çevresi,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul

ARGIT, N.N. (1993), **Klasik Dönem Sonrasında İstanbul'da Küçük Külliyeler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

ASLAN, G. (2013), **İstanbul Sıbyan Mektepleri İçin Bir Katalog Denemesi ve Yusuf Paşa sıbyan Mektebi Restorasyon Projes**i, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

BAHÇEKAPILI, M. (1990), **Mehmed Ağa Külliyesi Restorasyon Projesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

BAŞBAYDAR, F. (2008), **Nur-u Osmaniye Külliyesi, Tarihsel Belgeler Işığında Külliyenin Yapım Süreci**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, KHÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

BUDAK, Asuman. (2006), 18**. Yüzyıl Tarihi Yarımada Kütüphane Yapıları Koruma Sorunları ve Önerileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

BUDAK, Ali. (2002) "**Batılılaşma Döneminde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını: Münif Paşa**", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

BUDAK, Ayşe (2015), **Gücü Besleyen Mimarlık: Osmanlı İmaretleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ERÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

BULUT, M.(2013), **Sultan II.Mahmut Türbesi Haziresi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

ÇELİK, G. (2007), **İstanbul Tarihi Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

ERTUĞRUL, A.D. (2002), **Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Mevcut Hamamları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

GÜRPINAR, L. (2009), **Tarihi Yarımada Hanlar Bölgesindeki Avlulu Hanların İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

İŞLER, N.A.(2015), **2. Bayezid Dönemi İstanbul Cami ve Mescitleri,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

KARTAL, Y. (2004), **İstanbul'da Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

KÖSEMEN, D: (2005), **İstanbul Ticaret Bölgesinin Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Hanların Mimari Kurgusu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

KÖŞKLÜ, Z. (1999), **17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi I**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

KUBİLAY, A.Y.(1998), **XVIII. ve XIX. Yüzyıl İstanbul Kütüphanelerinin Mimarisi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

NİĞDELİ, Z.F.(2017), **Geleneksel Konutta İnce Yapının Önemi ve Süleymaniye Bölgesi Örnekleri Üzerinde İncelenmesi,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

OCAKCAN, T.K. (2013), "**18.Yüzyıl Osmanlı Kütüphanelerinin Yapım Teknikleri ve I.Mahmut Kütüphanesi Restorasyon Uygulaması Üzerine Bir Değerlendirme**", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

ORCAN, D. (2011), **Tarihi Yarımada Bölgesinde Bulunan Hamamların İncelenmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, YTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

ÖZAY, S. (2003), **Köprülü Külliyesi Restorasyon Projesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

ÖZTİRYAKİ, S. (1995), **Koca Sinan Paşa Külliyesi Restorasyon Projesi,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

PAPİLA, A. (2000), **18. Yüzyıl Osmanlı Külliyelerindeki Üslup Değişiklikleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

SÖĞÜT, E.S.(2015), **Tarihi Yarımada'da Hocapaşa Yangın Alanının Mekansal Dönüşümü**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

SÖKMEN, Ş. (2012), **Tarihi Yarımadadaki Hanların Mimari Açıdan Geçirdikleri Evreler ve Günümüzdeki İşlevleri,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

SÖNMEZER, Şükrü (1996), **17. Yüzyıl İstanbul Mescitleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

ŞAHİN, S. (2009) "**Değişim Sürecinde Osmanlı Mimarlığı III.Ahmet ve I.Mahmut Dönemi (1703-1754**)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

ŞEN, Y. (2008), **15-17. Yüzyıllar arası İstanbul'da Yapılmış Hamamlarda İşlev Değişikliklerinin Mimariye Yansıması,** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

TAYŞİ, E. (2006), **İstanbul Tarihi Yarımada Meydanlarının Oluşumunu Etkileyen Çevresel Faktörler ve Meydanların Mimari Kurgusu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

TIĞCI, S. (2010), **İstanbul Divanyolu'nda Sultan II.Mahmud Türbesi'nin Haziresindeki Mezar Taşları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler enstitüsü, Erzurum

TOPÇU, S.M. (2010), **XVII.Yüzyıl İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri

ÜSTÜN, A. (2000), **Osmanlı Arşivindeki İstanbul Cami ve Türbelerinin Tamirleriyle İlgili Belgeler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İzmir

ÜVEYSUNA,D. (2013), **İstanbul Tarihi Yarımada'da Seçilmiş Medrese Örneklerindeki Revakların Güncellenme Sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

YAMAN, T.C.(2010), **Türk Hamamının Mekansal Kurgusu, İstanbul Hamamları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

YILMAZ, S.Ö. (2013), **İmgeler Üzerinden Kent Okuması Divanyolu Caddesi Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MSÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

KATALOGLAR

IŞIN, Ekrem (2008) , **Uzun Öyküler: Melling ve Dunn'ın Panoramalarında İstanbul** (Sergi Kataloğu), İstanbul

İNTERNET ERİŞİMLERİ

Pervitich Haritaları, (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis**/), adresinden elde edildi.

Alman Mavileri Haritaları, (**http://gis.fatih.bel.tr/webgis**/), adresinden elde edildi.

II.Beyazıt Camii'ne ait 1875 tarihli resim, (**http://eski.istanbulium.net/post/104058558714/beyaz%C4%B1t-camii-basile-kargopoulo-foto%C4%9Fraf%C4%B1-1875**), adresinden elde edildi.

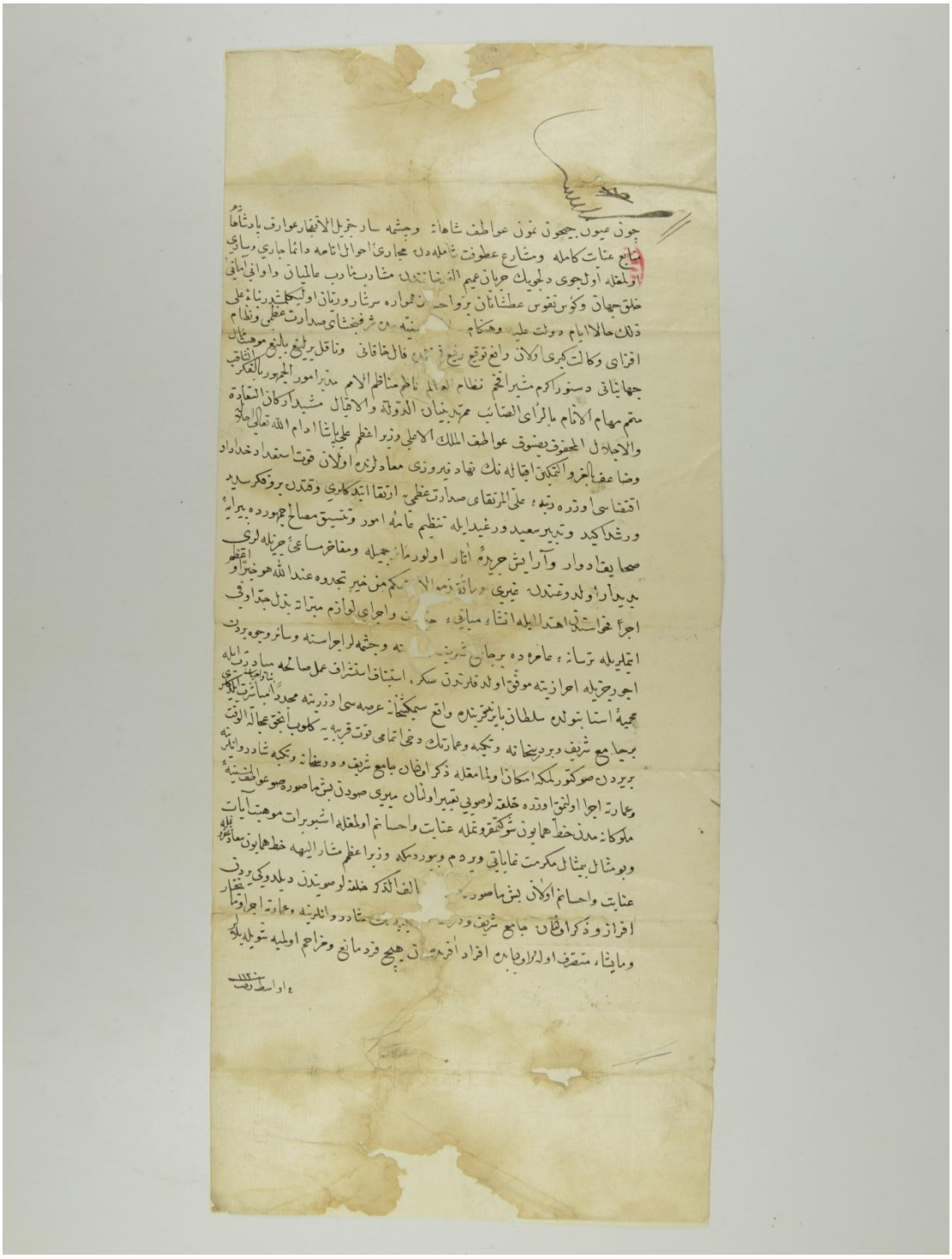
Salih Efendi Konağı Tarihçesi, (**http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/smuzesi/muze_tarihi.asp**) adresinden elde edildi.

II.Mahmud'un Cuma Selamlığı Görseli, (**http://collections.vam.ac.uk/item/O916900**), adresinden elde edildi.

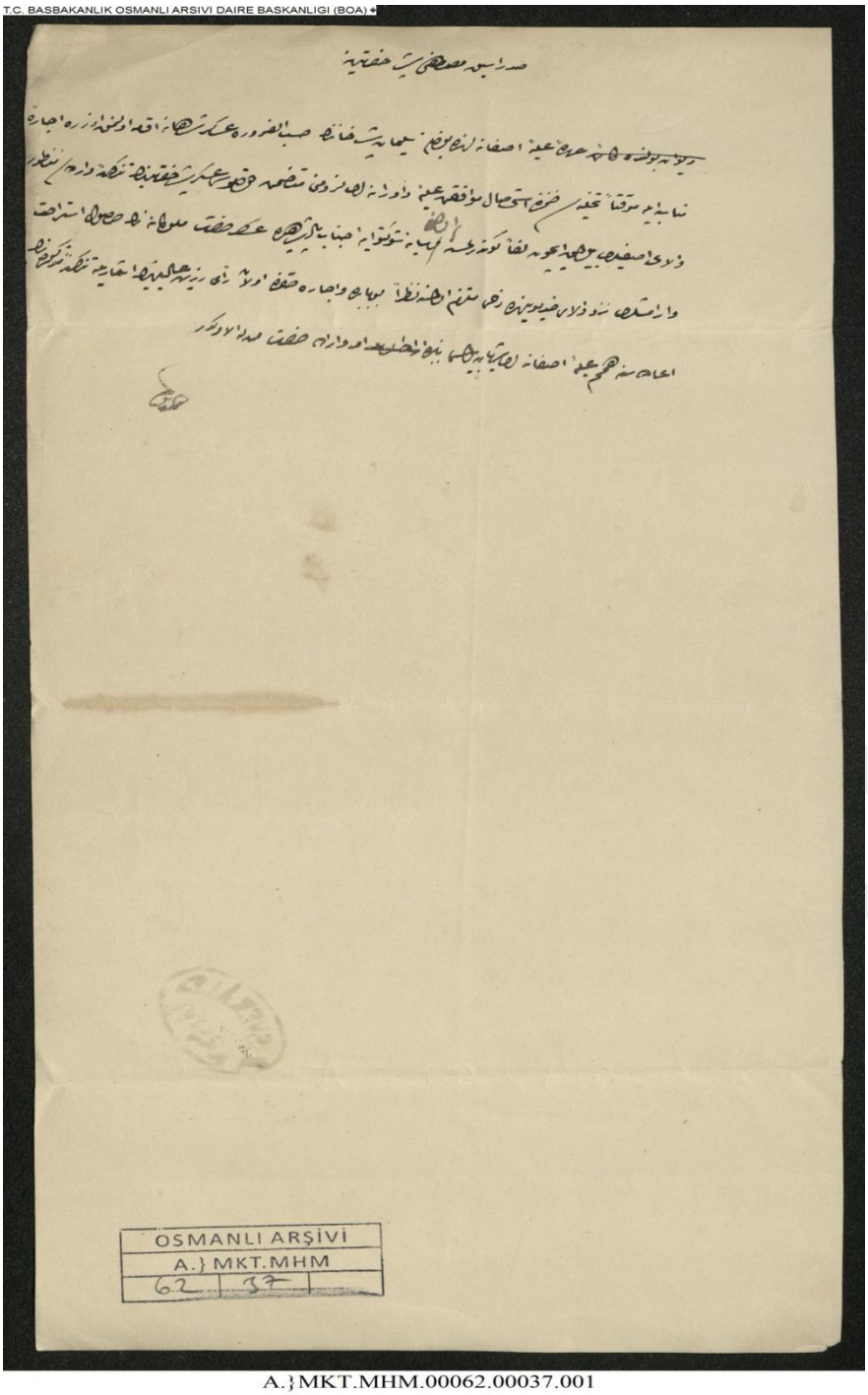
Çorlulu Ali Paşa Külliyesi Camii'yle ilgili görsel, (**http://www.travelturkeyinfo.com/corlulu-ali-pasha-mosque/**) adresinden elde edildi.

İ.Ü. Diş Hekimliği Fakültesi Tarihçesi, (**http://dishekimligi.istanbul.edu.tr/tarihce-2**/), adresinden elde edildi.

EKLER

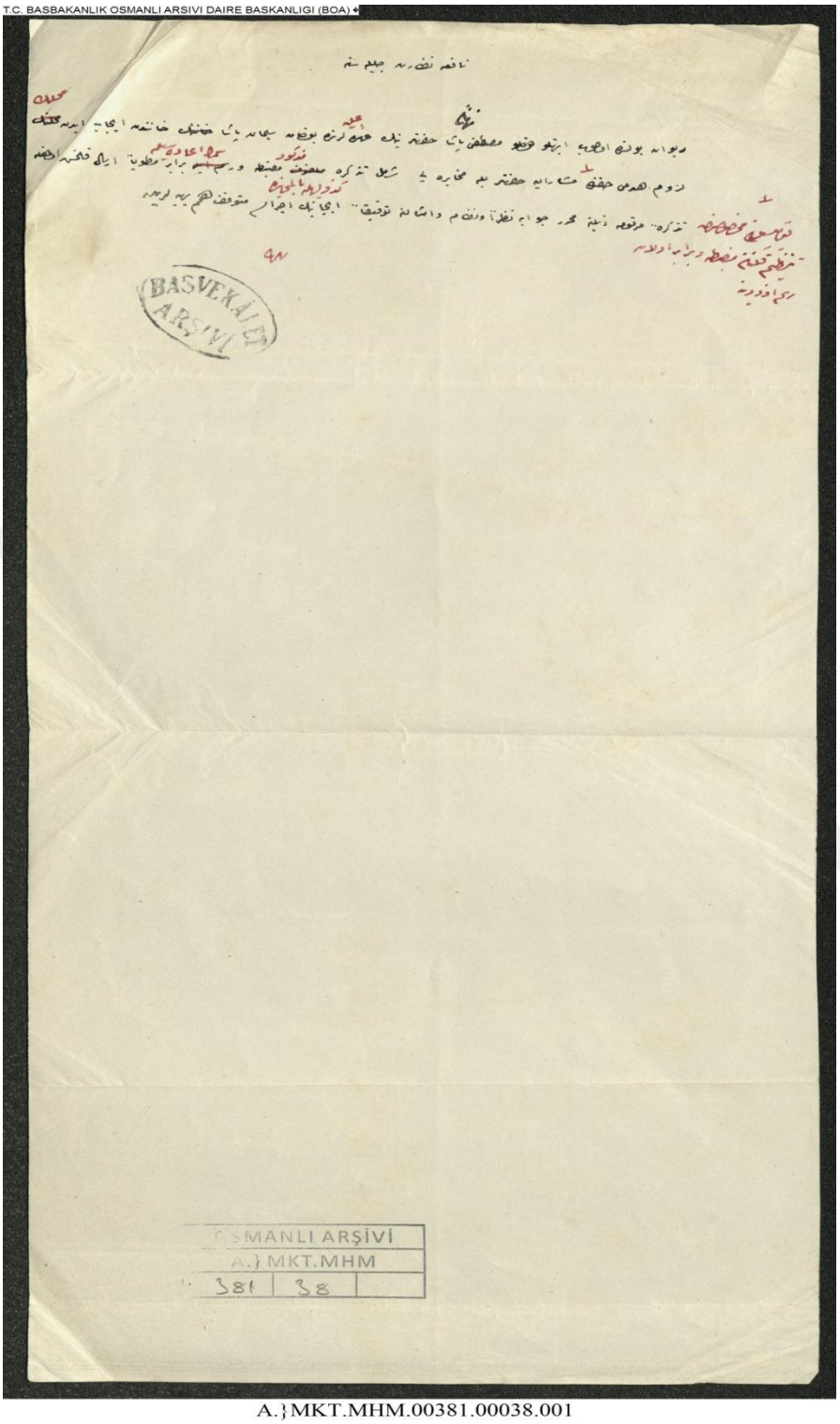
BOA, AE. SAMD. III, 155/15259

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)
OSMANLI ARŞİVİ
A.} MKT.MHM
62 37

A.}MKT.MHM.00062.00037.001

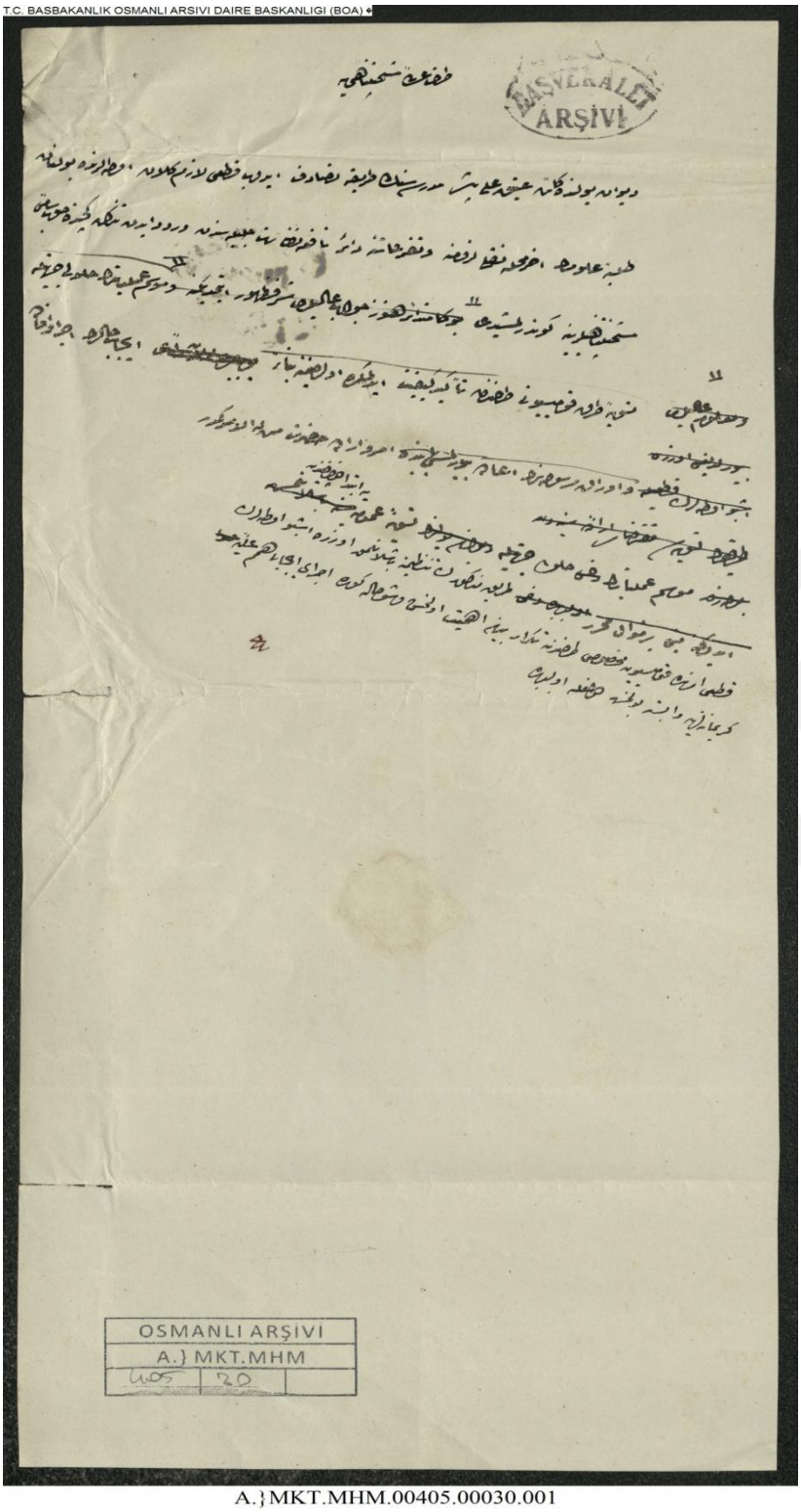
BOA, A.) MKT.MHM, 62/37

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

A.}MKT.MHM.00381.00038.001

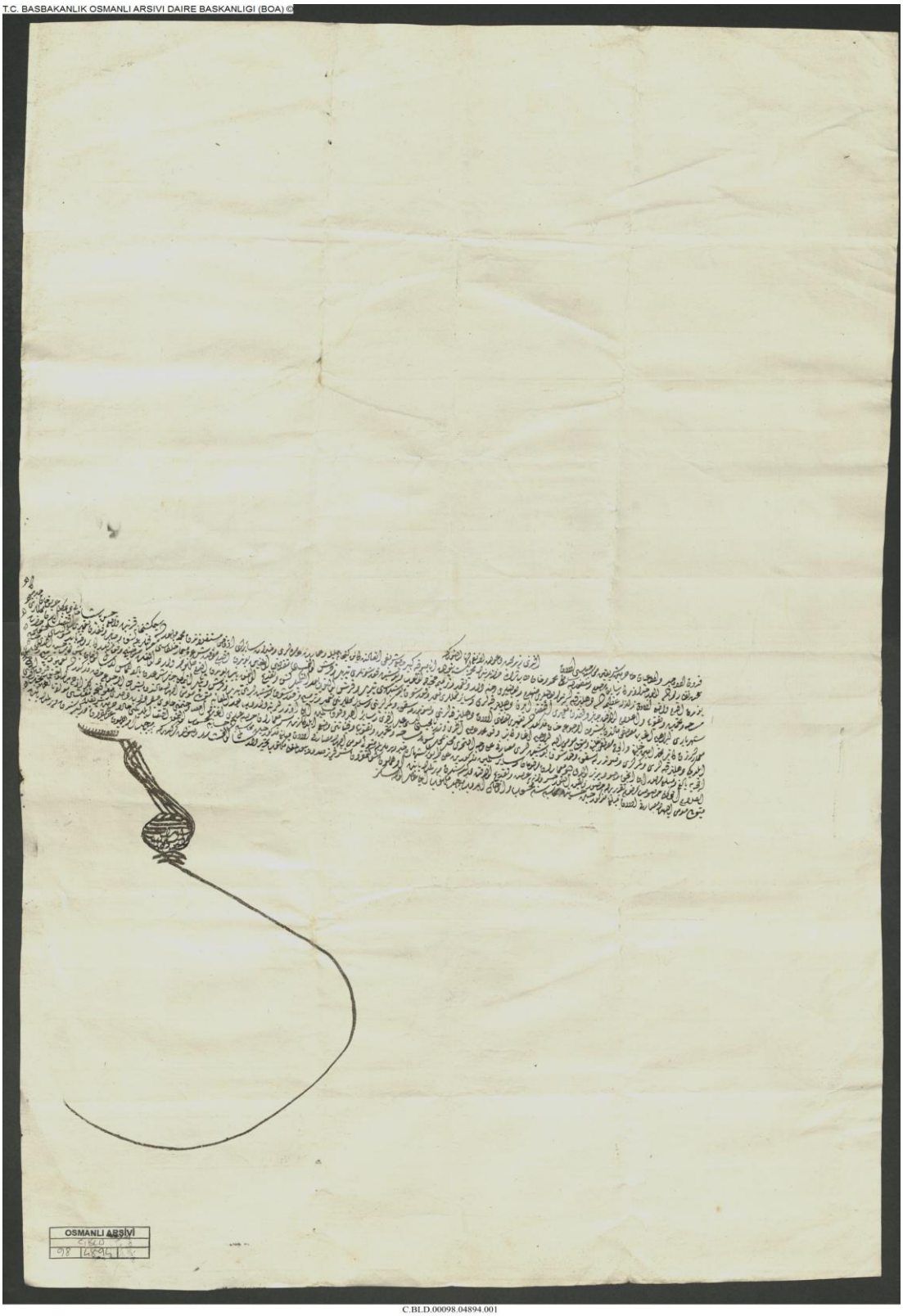
BOA, A.) MKT.MHM, 381/38

A.}MKT.MHM.00405.00030.001

BOA, A.) MKT.MHM, 405/30

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA) ©

BOA, C.BLD. 98/4894

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

داخلیه نظارت جلیله سنه

هیئت تحریریه قلمی
عدد
٥٧

دیوانه یولنده کائن قره مصطفی پاشا تربه سیل ۹ مدرسه سبیل
وجامع شریفلرك توسیع طریقی مناسبیله بالیوم اراضیه چیکیلدرك
حال سابقی وجهله کیفیه دائر انسایی حفظه اتخاذ قرار بیورلمسنه دائر

دوسلو افندم حضرتلری

دیوانه یولی جاده سنده قره مصطفی پاشا تربه سیل ومدرسه وجامع شریفلك توسیعاً مذکور جاده نك یکرمی متریه بالغ حفر وتنظیم ایتدیرلمسی خریطه نك اجرا قلنمسیله تدقیقات
نظارت مطاء استقامته نصادف ایدن مذکور مبانیلك آثار عتیقه دن اولدیغی وقدیم وطریقه قلبنه اوقاف همایونه نظارت جلیله سیله موزه همایونه مدیریتجه موافقت ایدلدیکی جهتله مطاء استقامته
باصدوره تبدیلیله بونه ترکیبات قایسوجهتله حفر وتخریص ایدلدیکی وکذلك پاشا یه مرور ایدن طریقه انصاف ایتدیرلمسی اوزره بو جانبدن ارفع جهتله کائن طریقك توسیع ایدلدیکی
آمادلکسزلیدن دولایی دیوانه یولی طریقیله آیاصوفیه میدانندن اعتباراً اوراده قدیمه کائن مطاء استقامتی مبانی مذکوره نك اوراده برچوقلری بایسنده طولدیرلمق توسیعلرنك فایسوجهله
حالنده دخی طریقی شدیکندن زیاده حال اعوجاجده براقدیغندن حاضریه اهالیدن بکی وشهرلی اکثریه جاده سی بولنان دیوانه یولی طریقیله بوحال طولدیریلمك معروض
برحالده براقلمسی قطعیاً جائز اولدیغی ومبانی مذکوره نك ارقسنده واسع باغچه سی موجود اولوب بونلرك ارفه چیکیلدرك سراچخانه باشنده کائن ابوالفضل مدرسه سی
مقدمه اتخاذ ایدیلمه قرار وجهله هیئت سابقه وقدیملری دائره سنده انسا وهمه محافظه لری ممکنات ده بولندیغی جهتله طریقك محافظه انتظامی ایچون اهالیدن بوبابده ایفای خدمات یه
نظیراً مجانبا تبرچکندیکه هدم وانشا مصرفی اهالیجه تسویه ایدلمك اوزره بونلرك انشاسی هیئت سابقه سی وجهله انشا اولنمسی بروجه مدوضه
اتخاذ قرار چیقمش مذکور خریطه نفاً تقدیم قلنمسه اولوجهله ایجابنك اجرا ویچه سنك اردیاسی انجمن امانت قاریسیله مشرحه اولیاك امر وفرمانه حفظه مه الاوقدیه

شهرامینی
حمیه

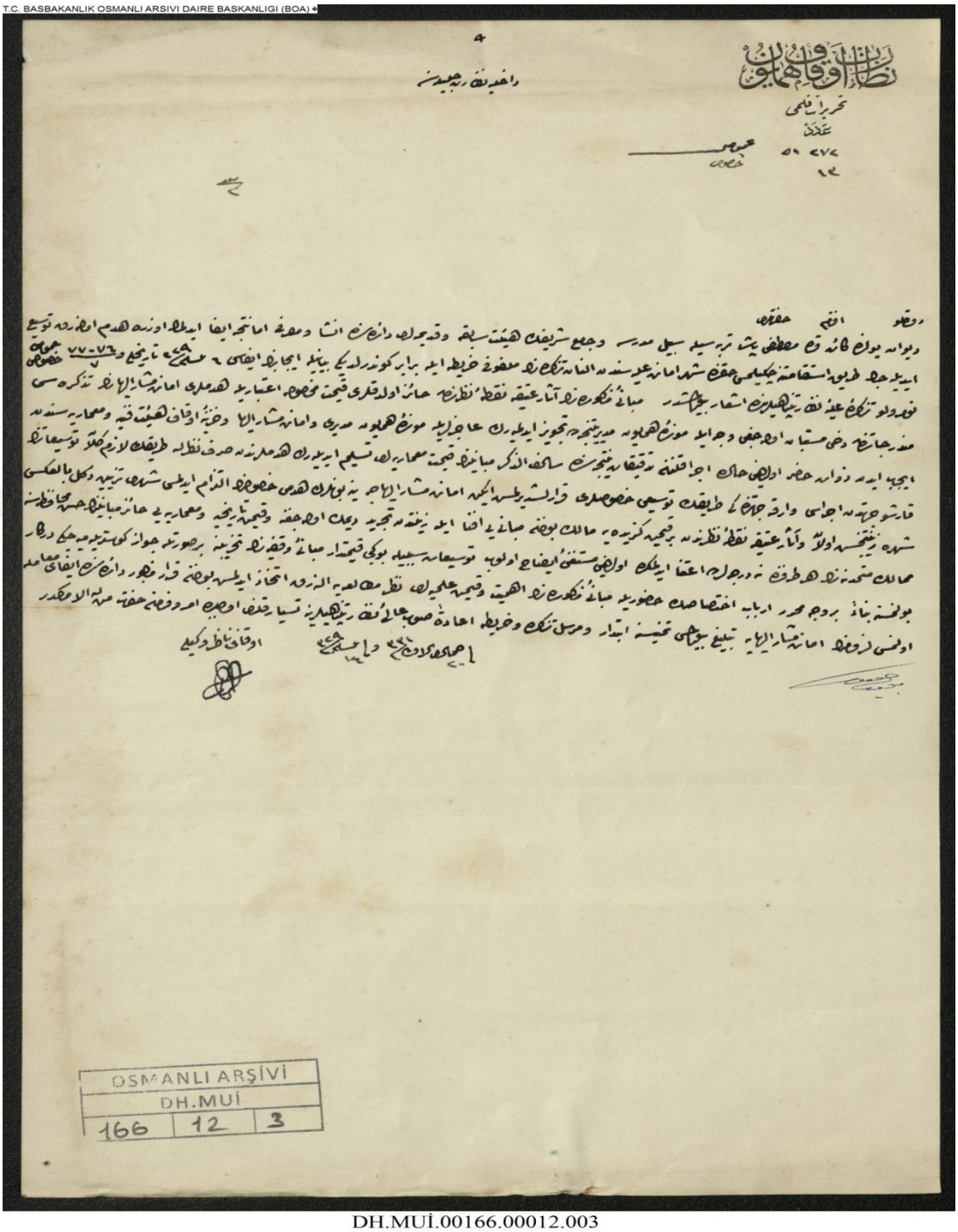
اجرا دیاردولیلرنجه وپاسانه شیخ

OSMANLI ARŞİVİ
DH.MUİ
166 | 12 | 2

DH.MUİ.00166.00012.002

BOA, DH.MUİ 166/12, Sayfa No: 2

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

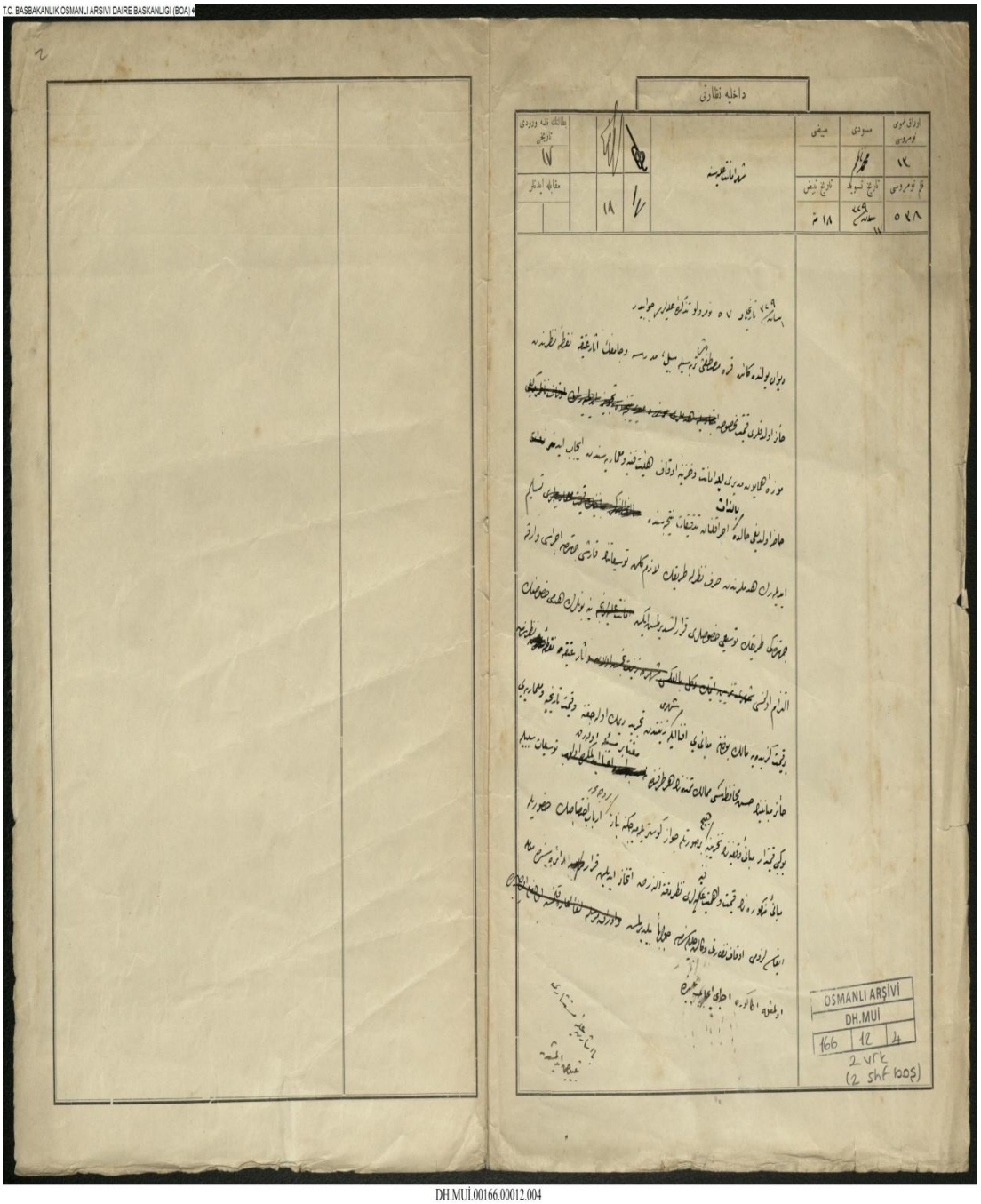

OSMANLI ARŞİVİ
DH.MUİ
166 | 12 | 3

DH.MUİ.00166.00012.003

BOA, DH.MUİ 166/12, Sayfa No: 3

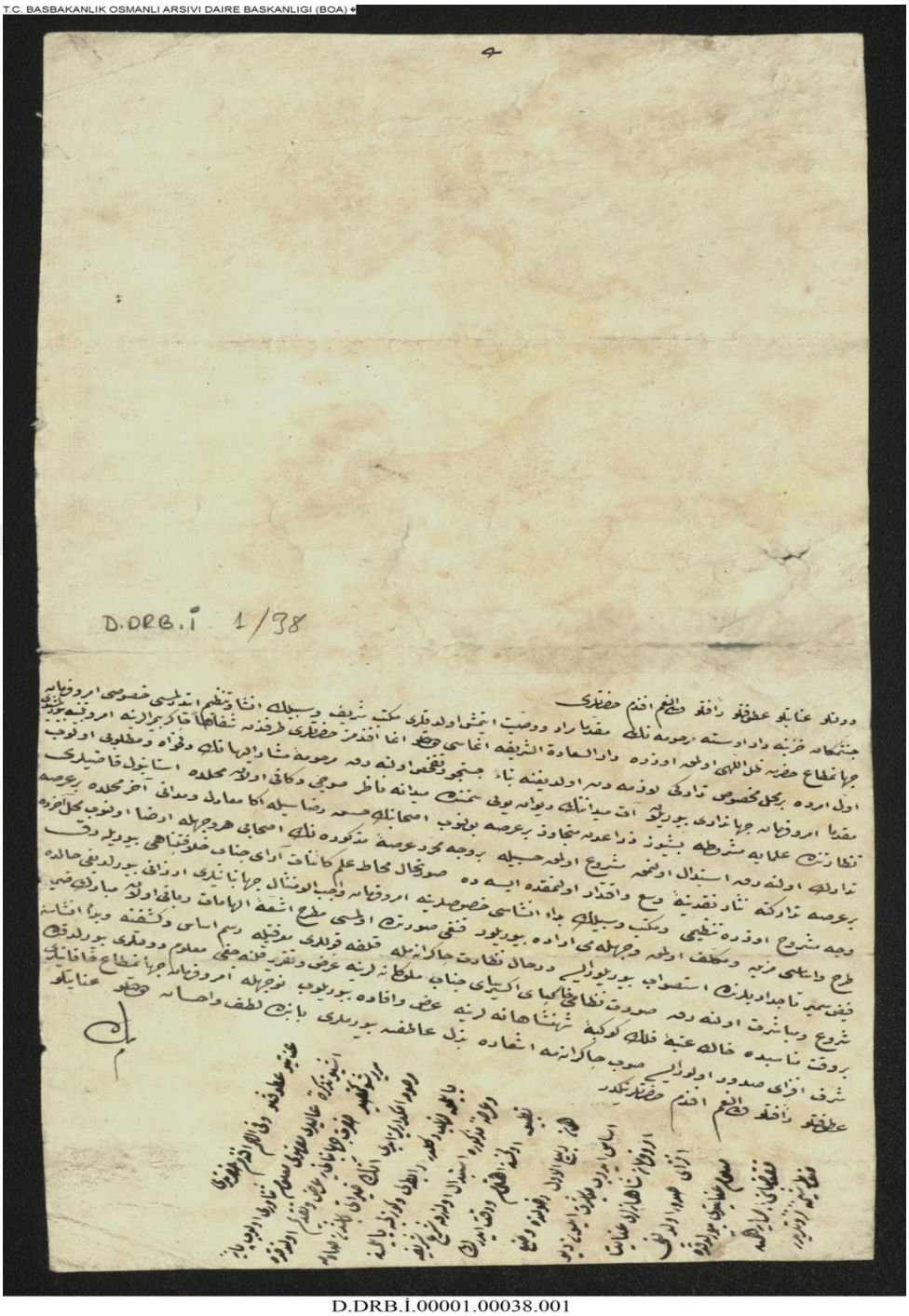
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

DH.MUİ.00166.00012.004

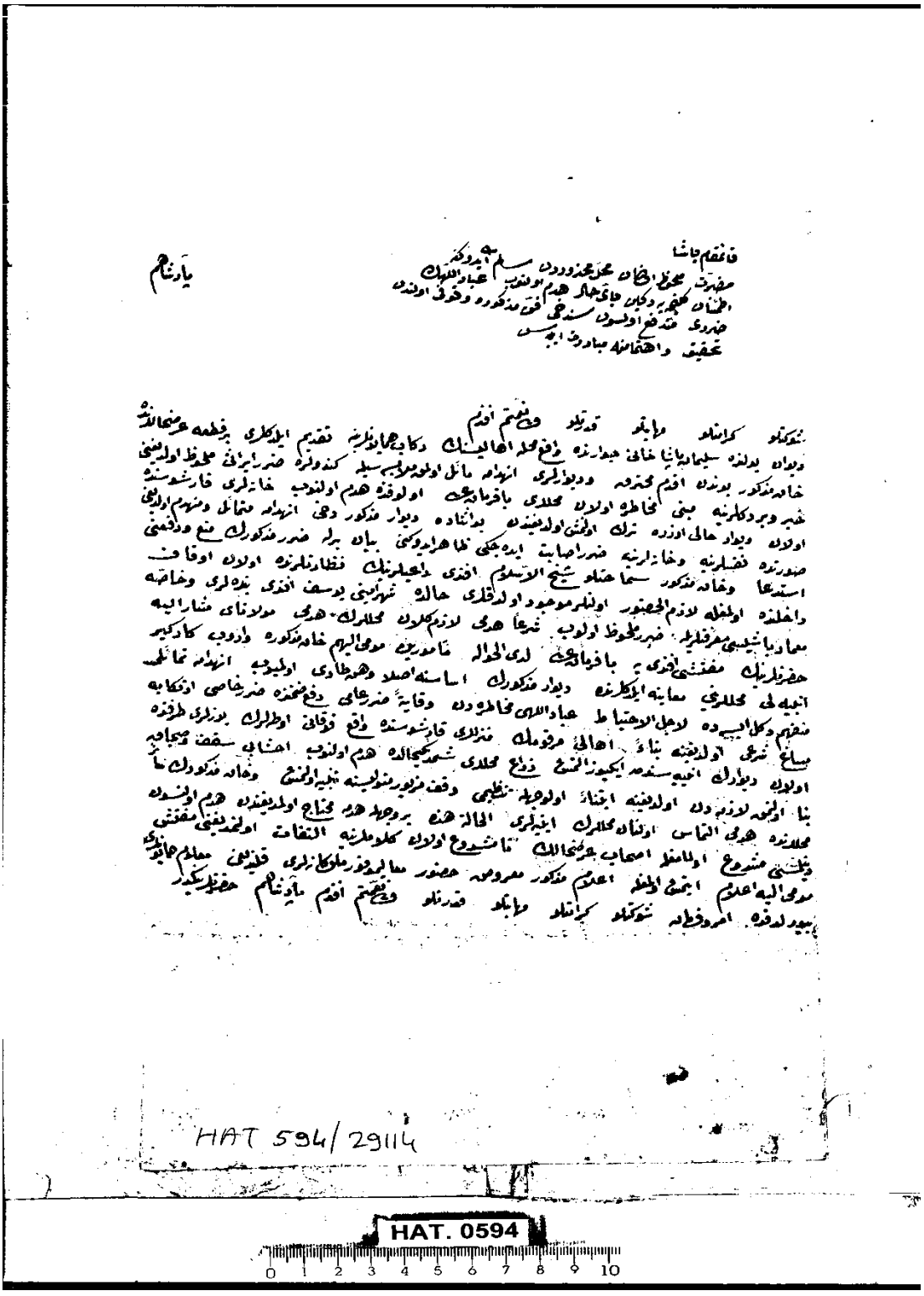
BOA, DH.MUİ 166/12, Sayfa No: 4

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

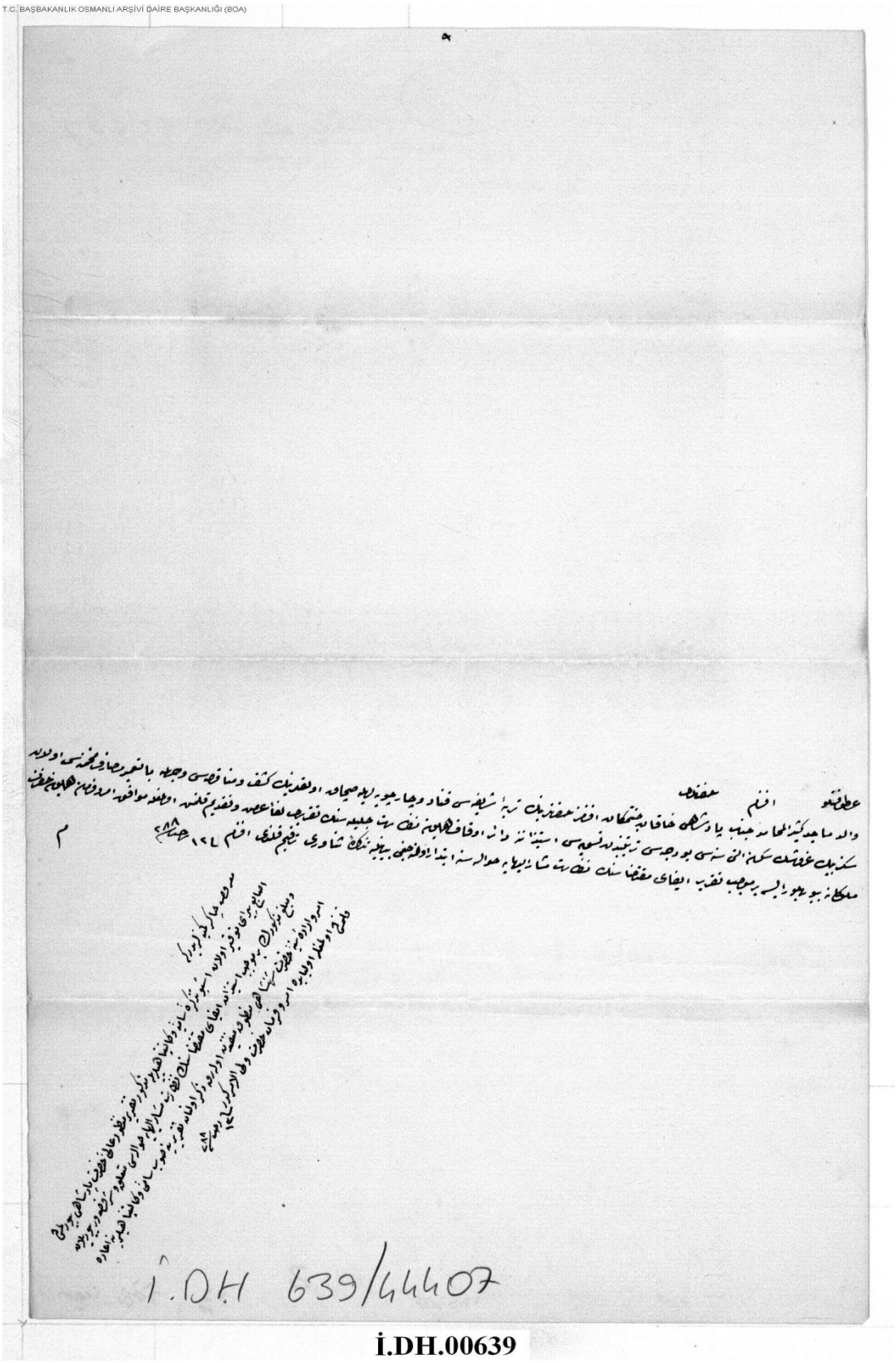
D.DRB.İ.00001.00038.001

BOA, D.DRB.İ, 1/38

BOA, HAT, 594/29114

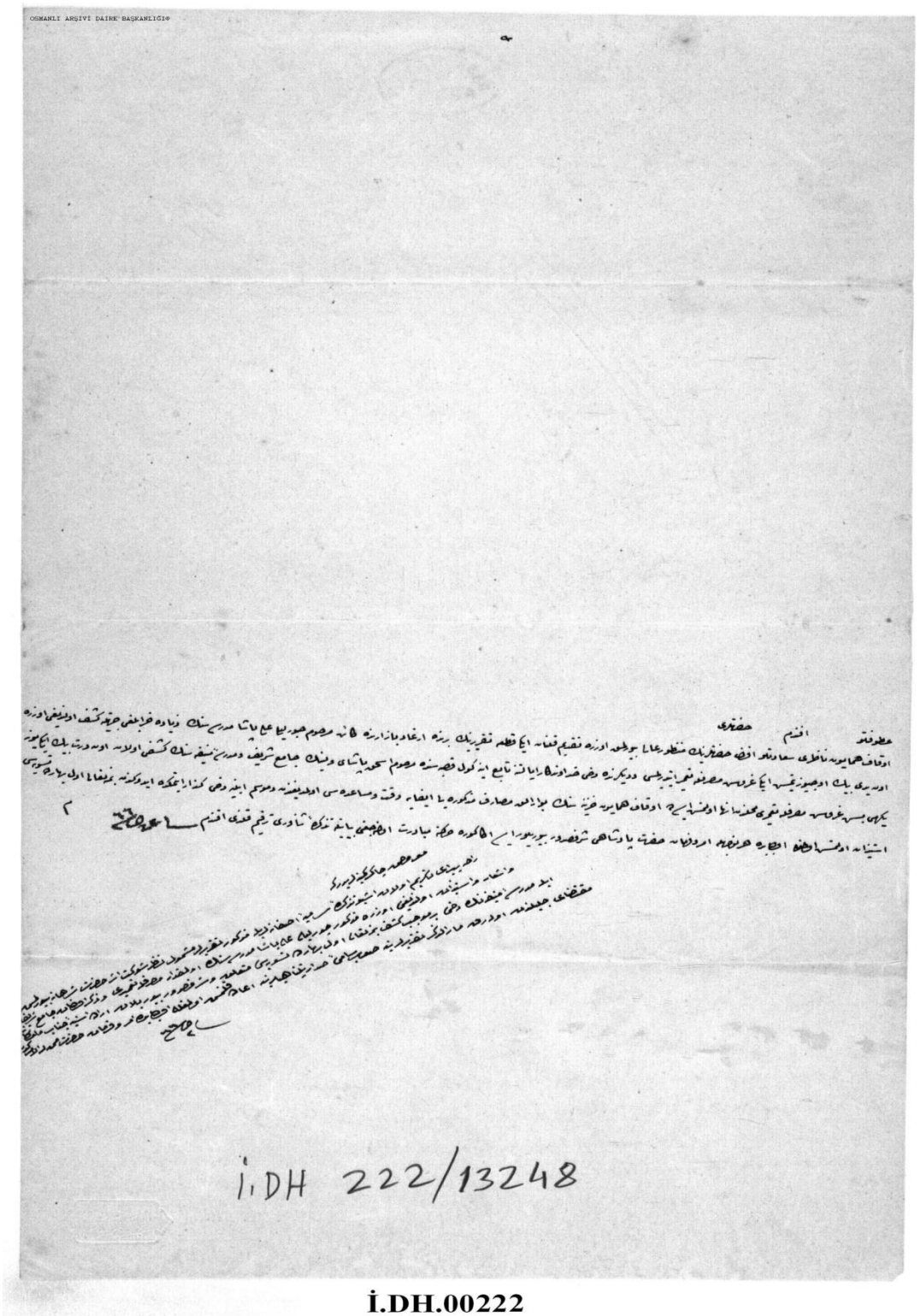
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

İ.DH 639/44407

İ.DH.00639

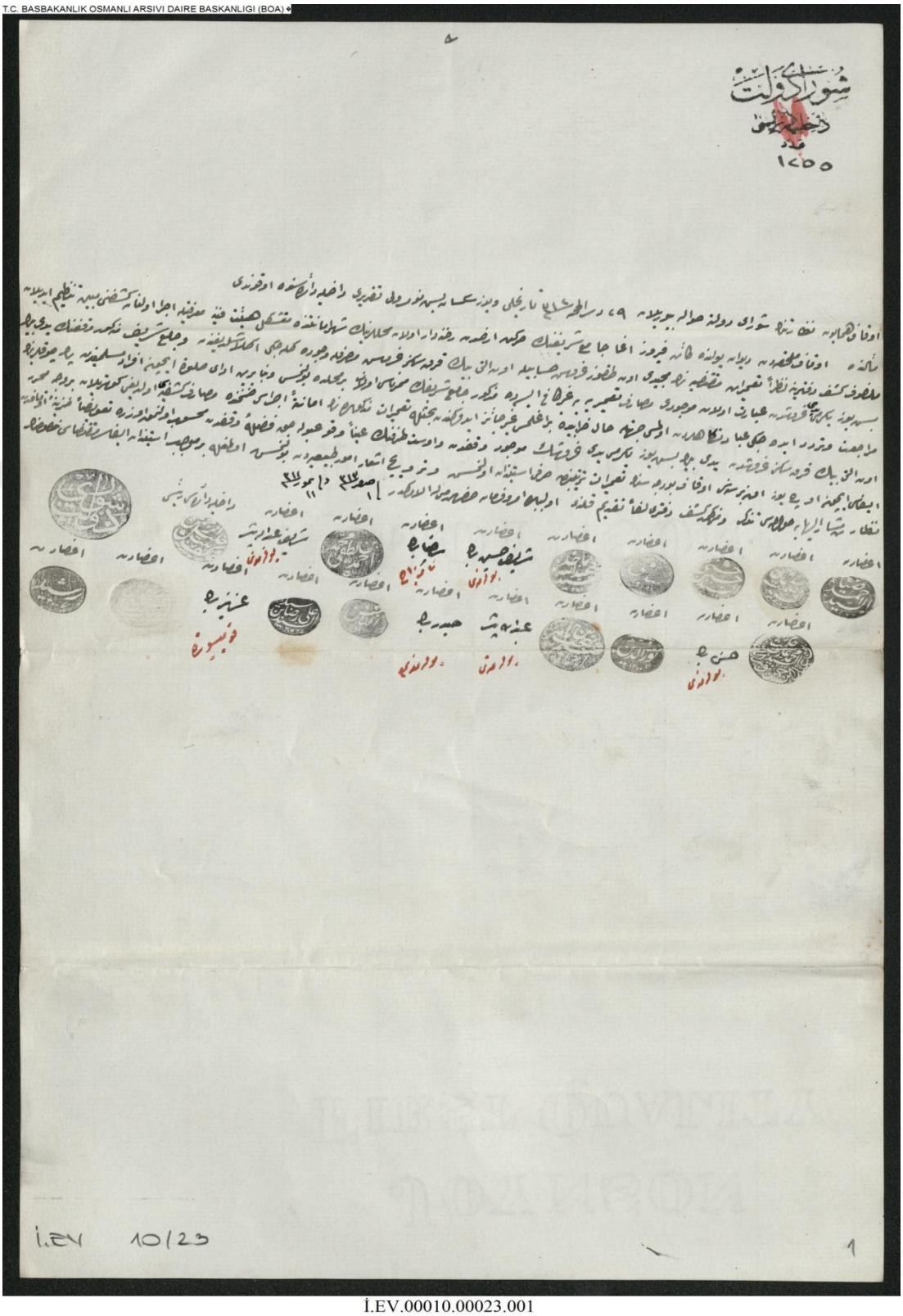
BOA, İ.DH, 639/44407

İ.DH.00222

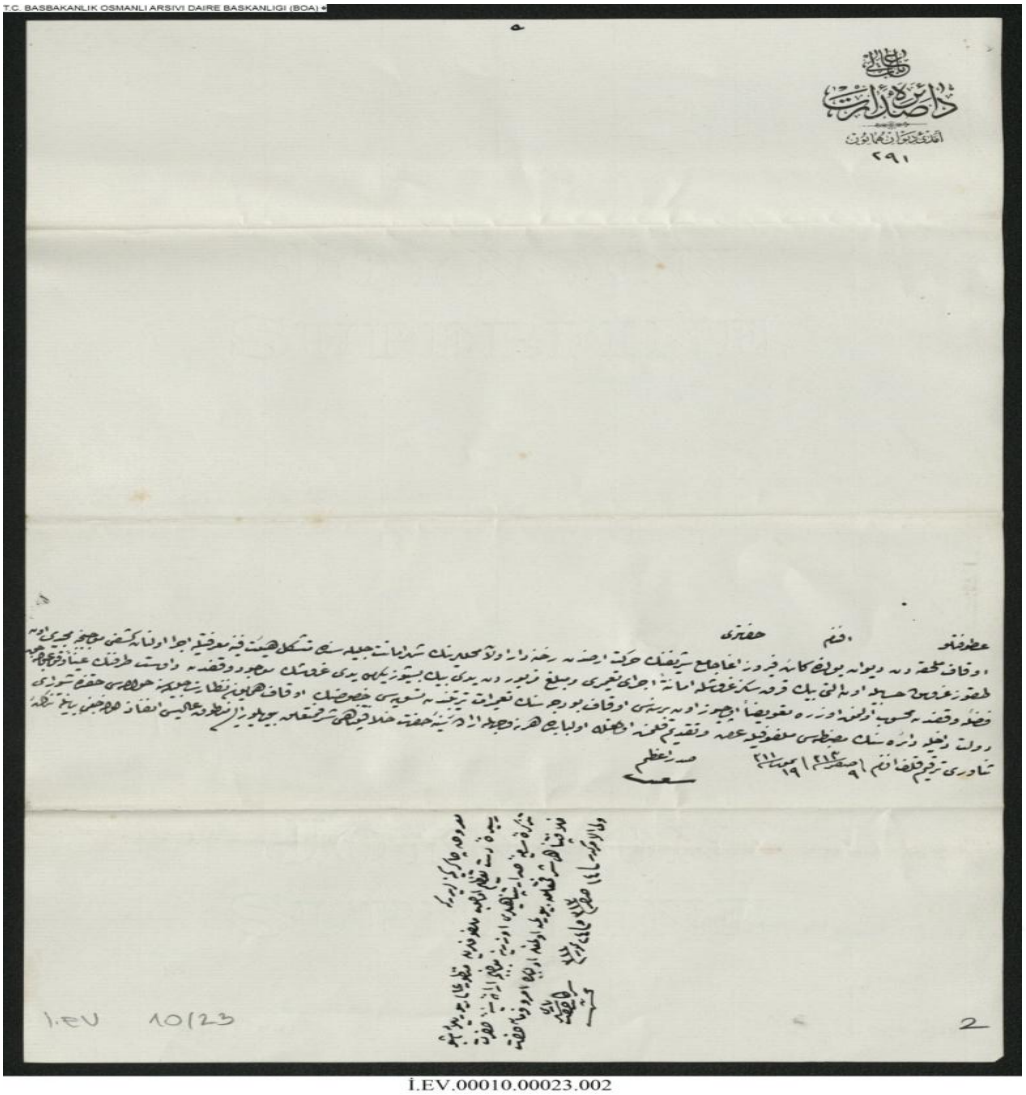
BOA, İ.DH, 222/13248

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

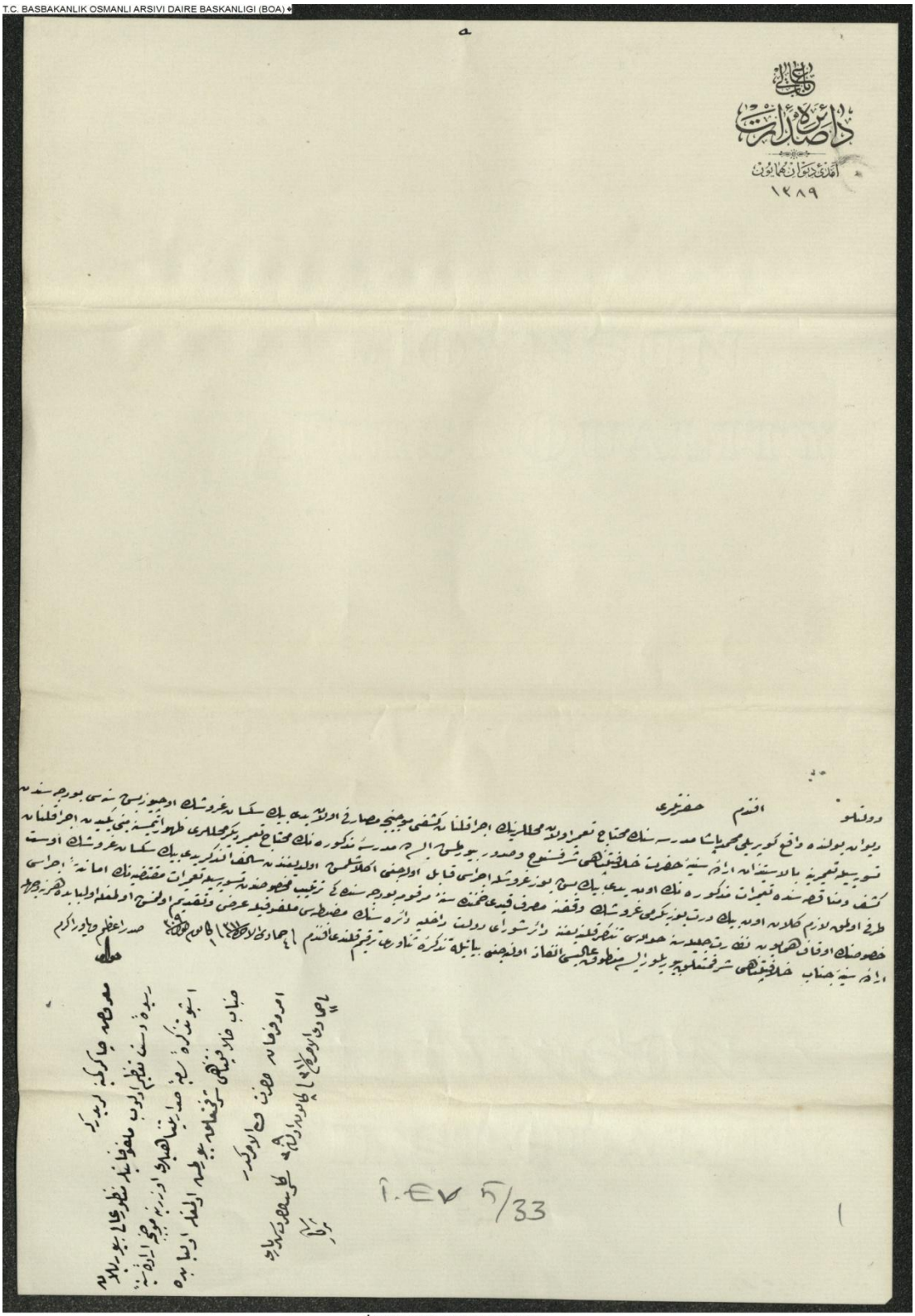
İ.EV.00010.00023.001

BOA, İ.EV, 10/23

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)
İ.EV.00010.00023.002

BOA, İ.EV, 10/23

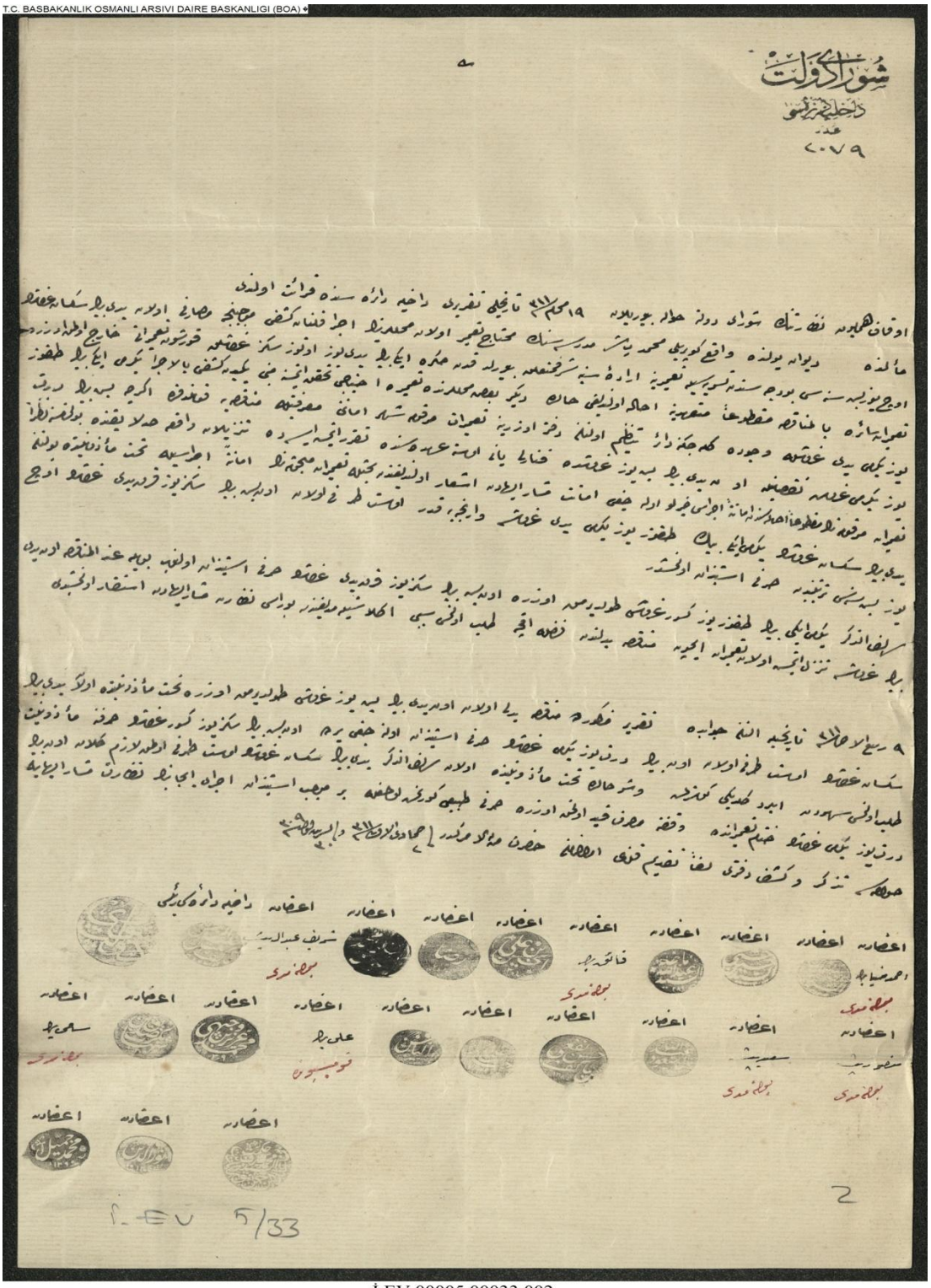
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

İ.EV.00005.00033.001

BOA, İ.EV, 5/33

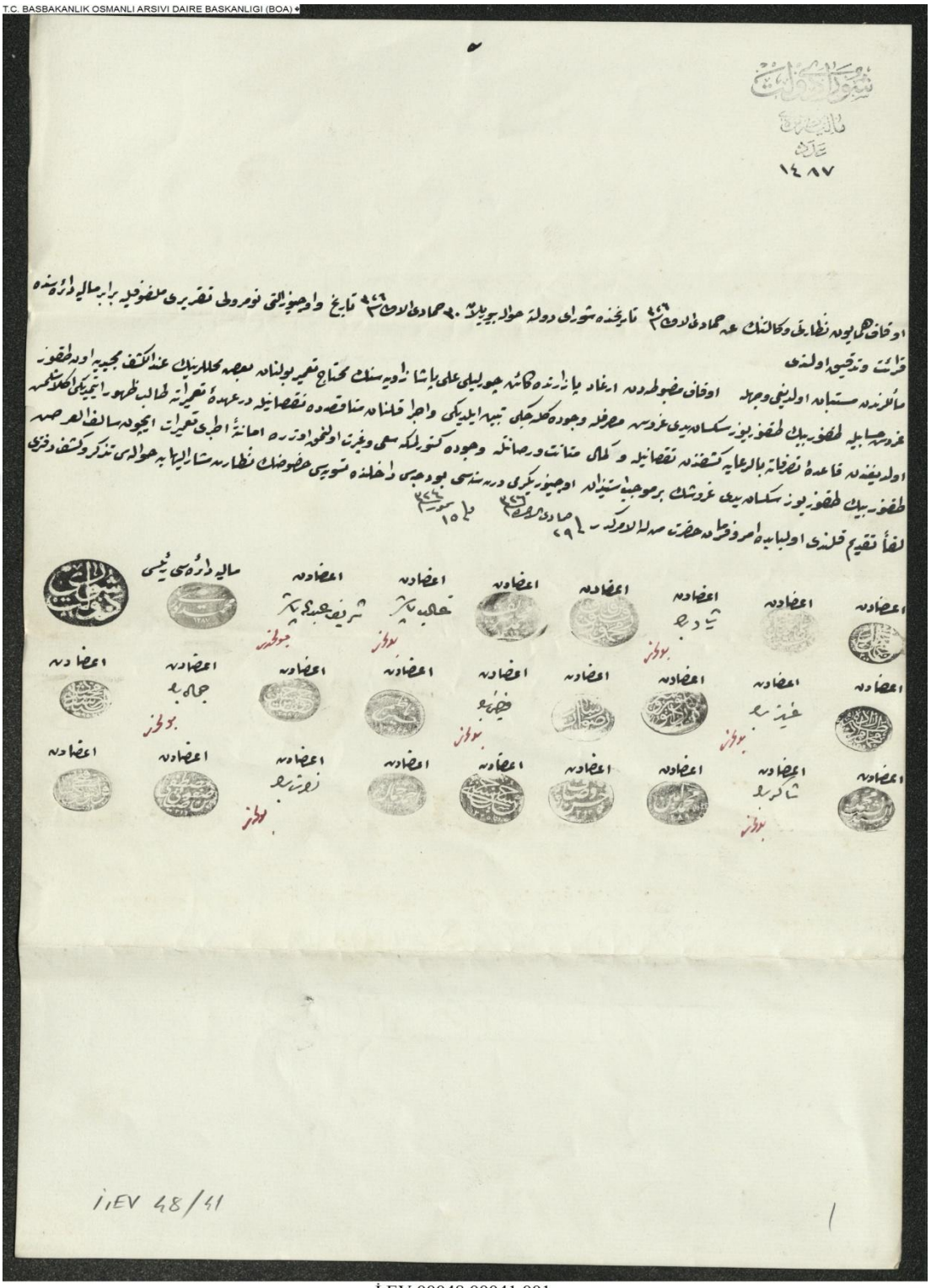
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

İ.EV.00005.00033.002

BOA, İ.EV, 5/33

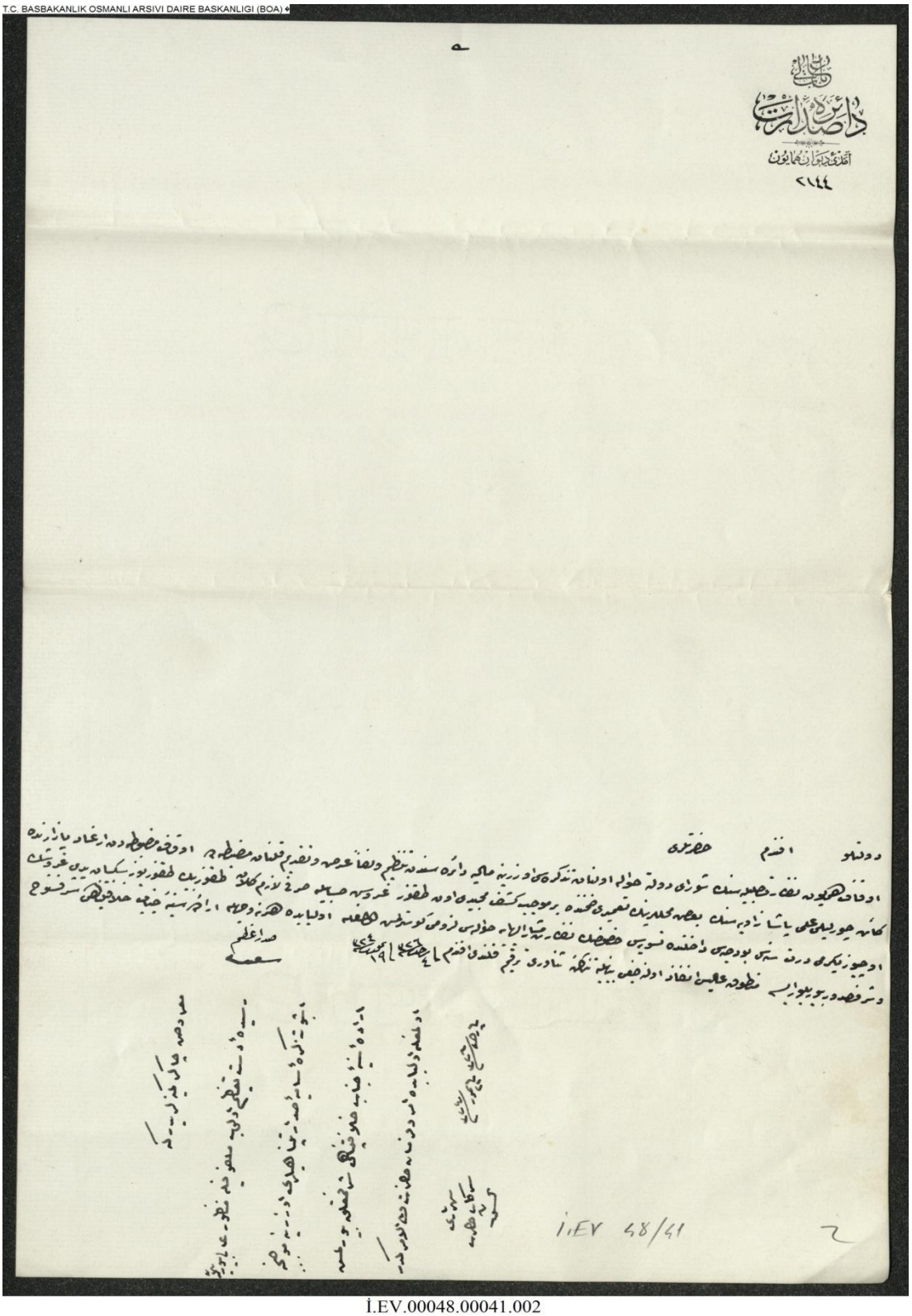
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

İ.EV.00048.00041.001

BOA, İ.EV, 48/41

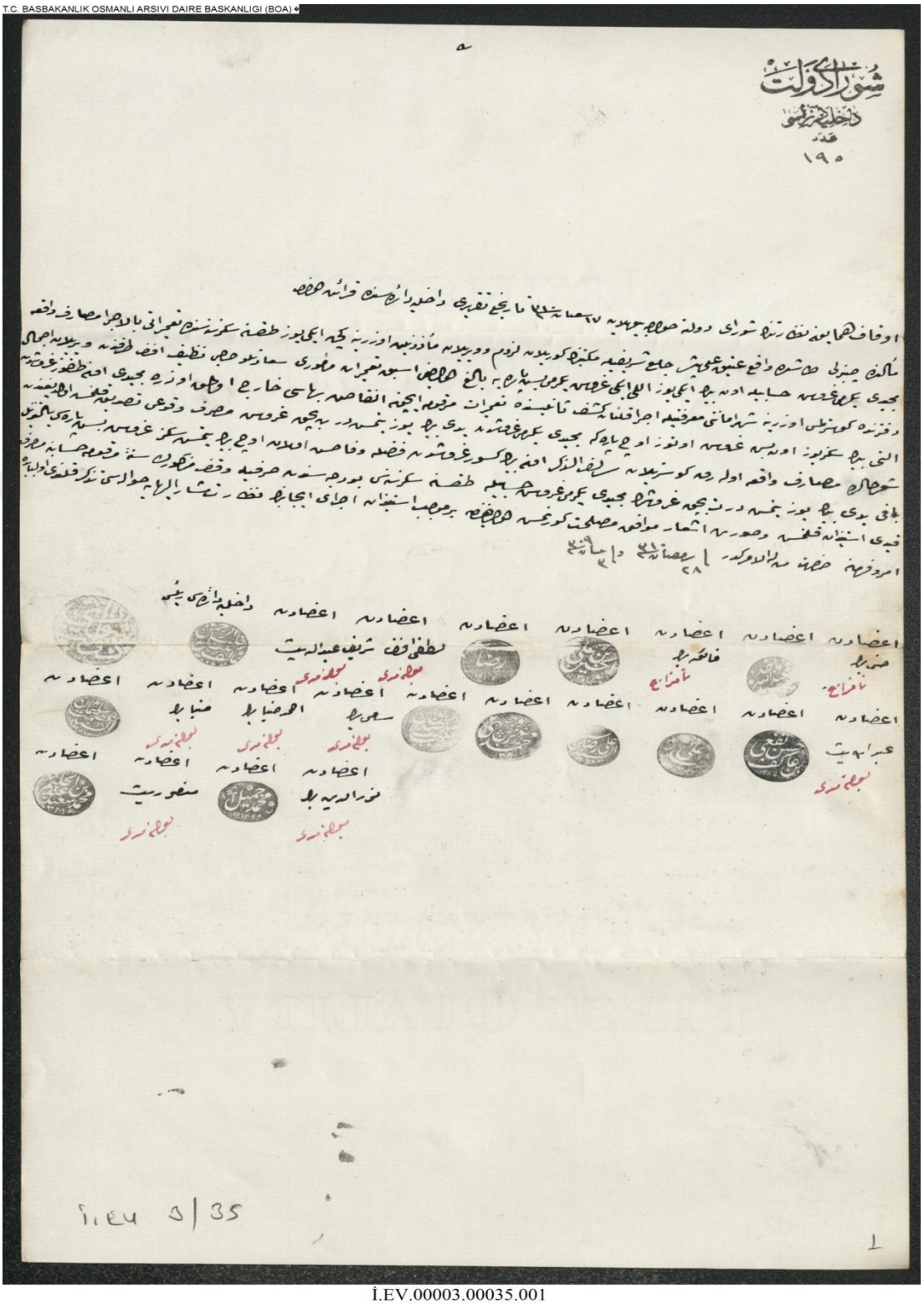
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

İ.EV.00048.00041.002

BOA, İ.EV, 48/41

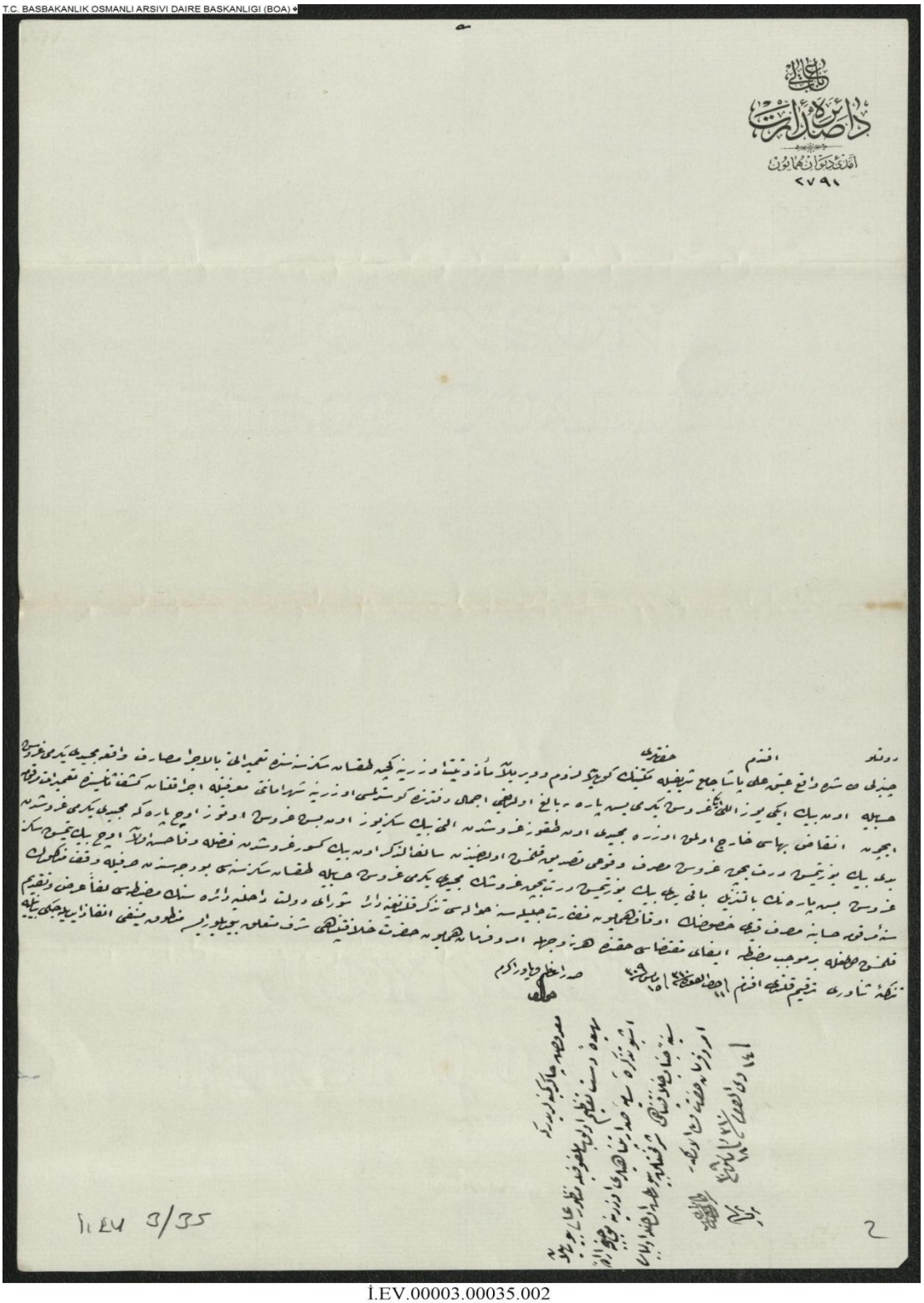
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

İ.EV.00003.00035.001

BOA, İ.EV, 3/35

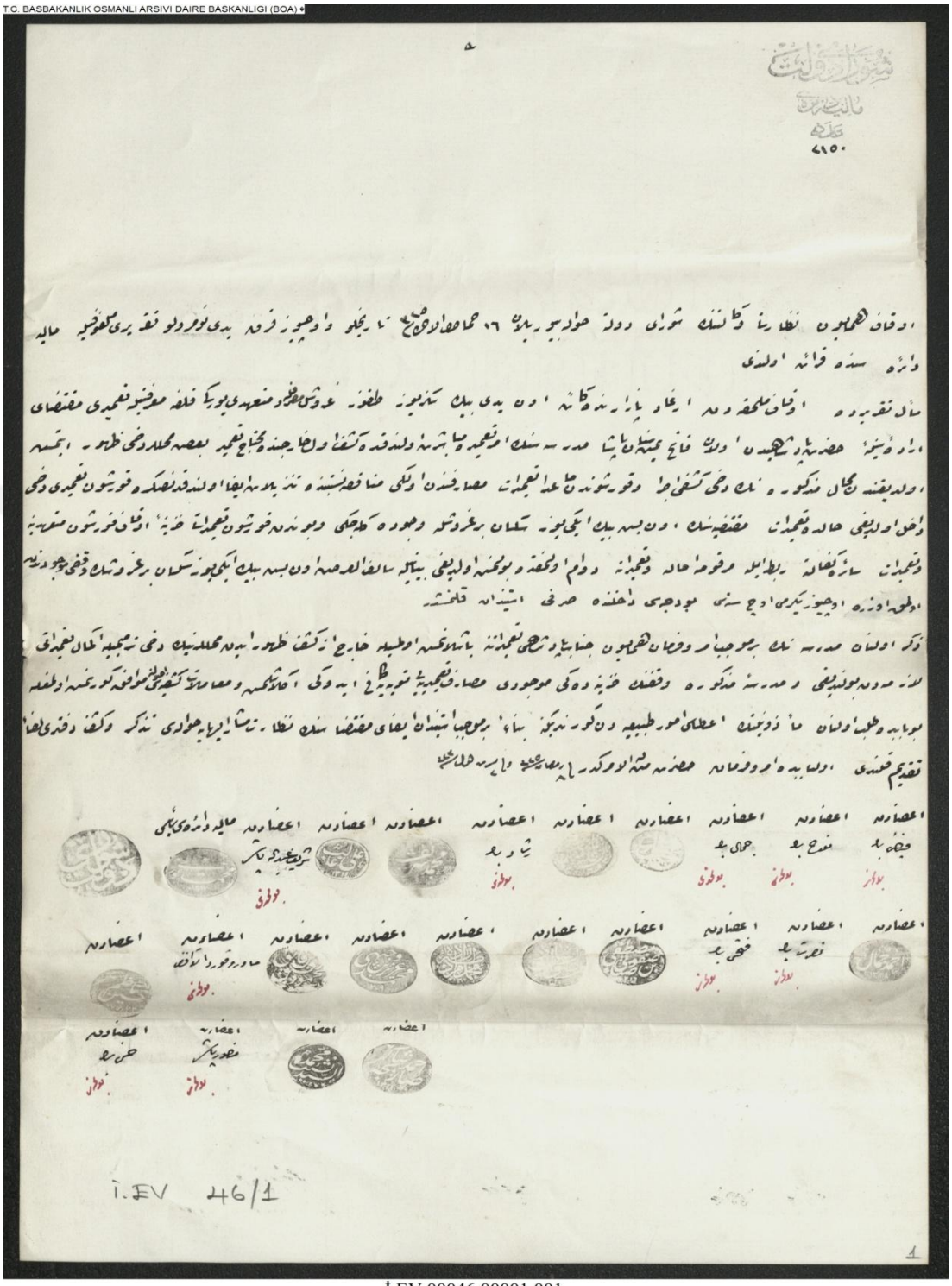
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

İ.EV.00003.00035.002

BOA, İ.EV, 3/35

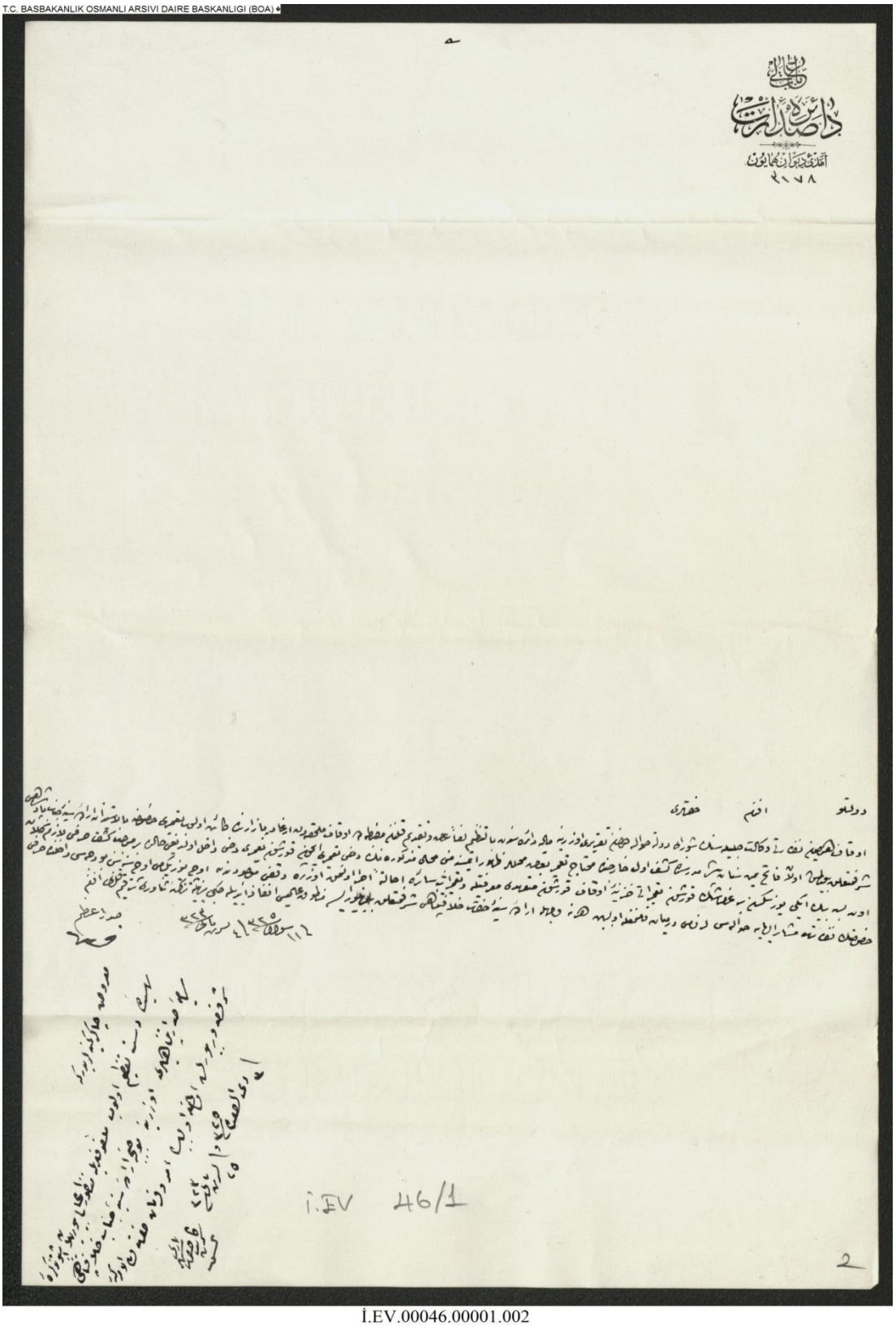
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

İ.EV.00046.00001.001

BOA, İ.EV, 46/1

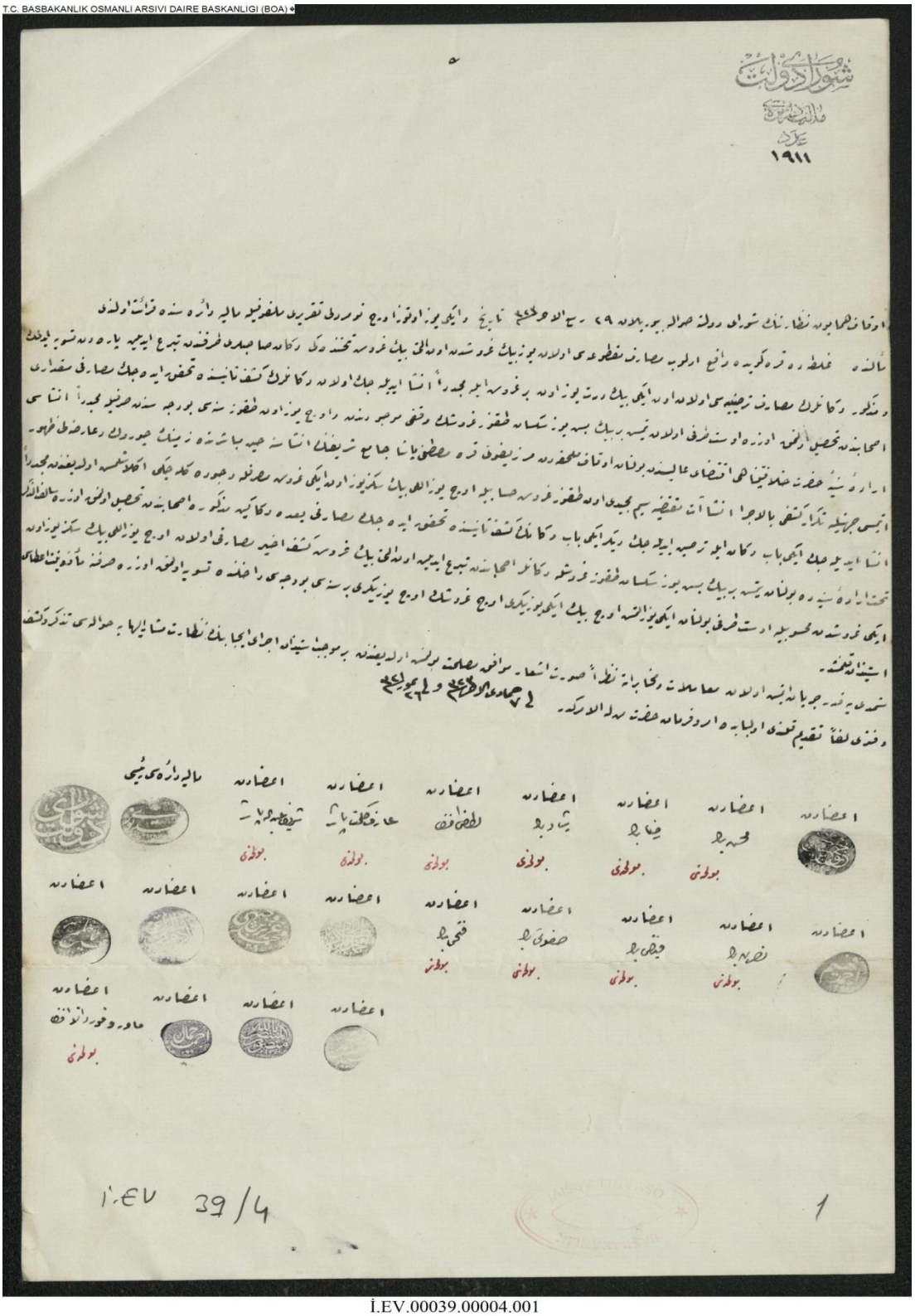
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

İ.EV.00046.00001.002

BOA, İ.EV, 46/1

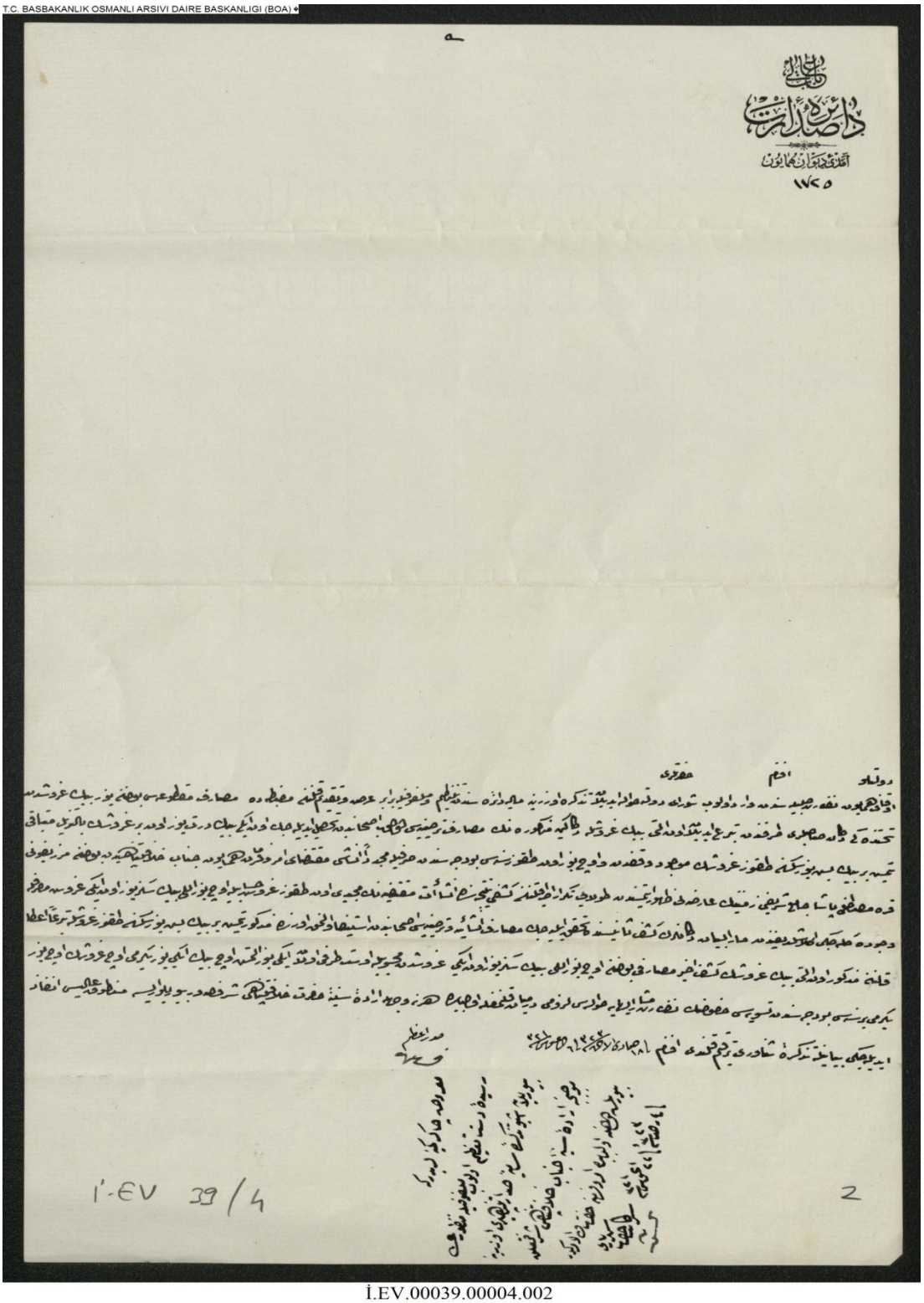
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

İ.EV.00039.00004.001

BOA, İ.EV, 39/4

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

İ.EV.00039.00004.002

BOA, İ.EV. 39/4

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (C)

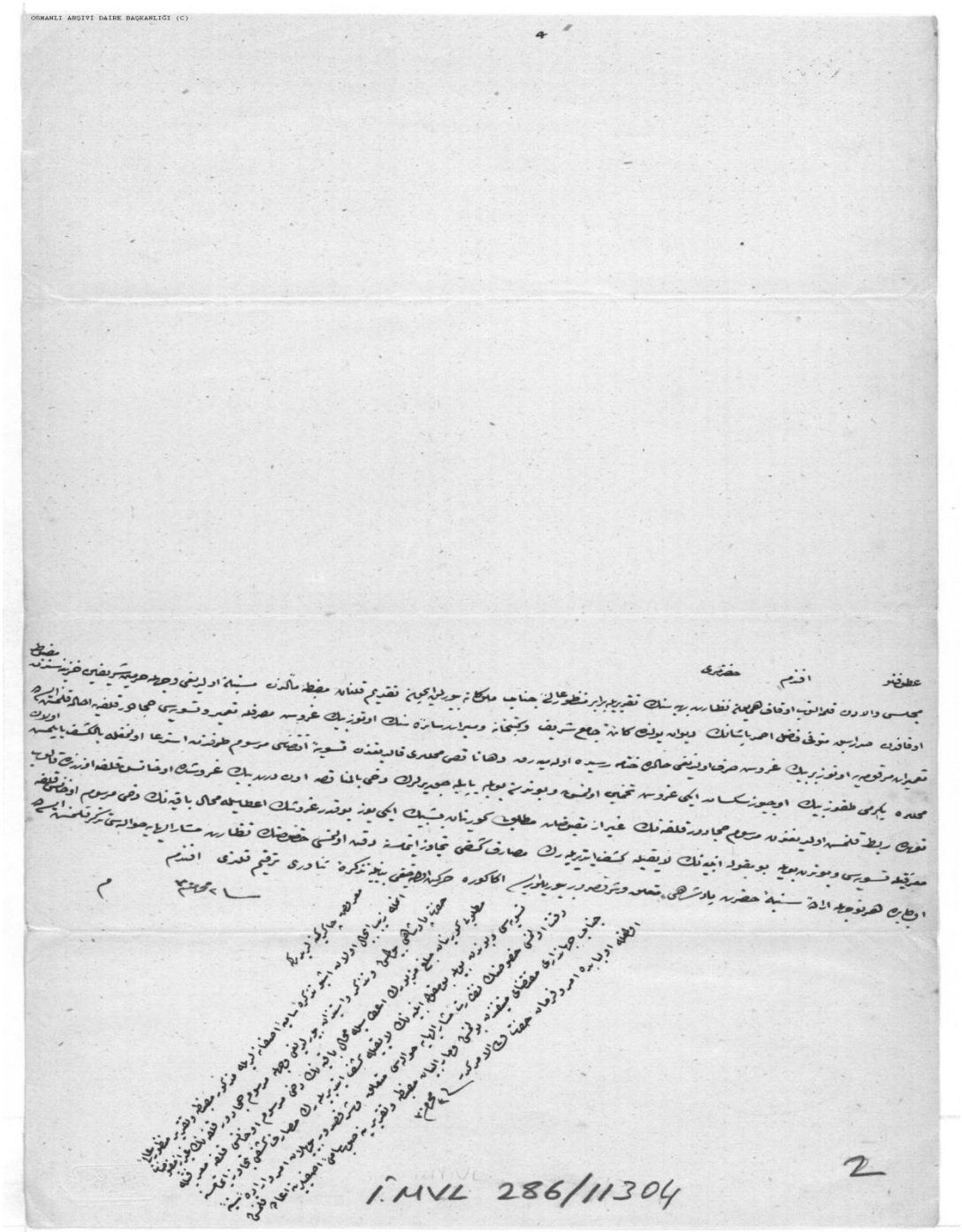

İ.MVL 286/11304

1

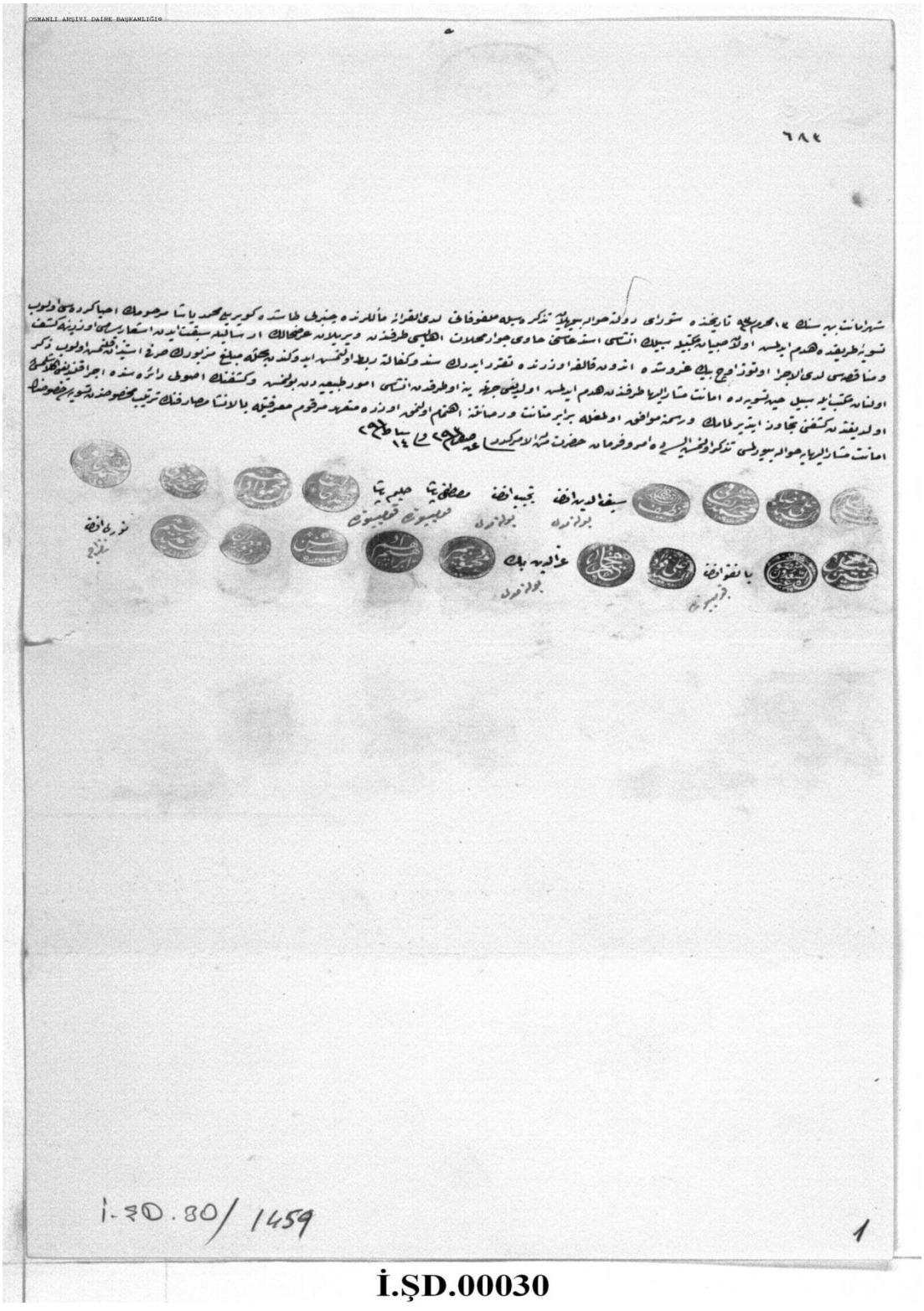
İ.MVL.00286

BOA, İ.MVL, 286/11304

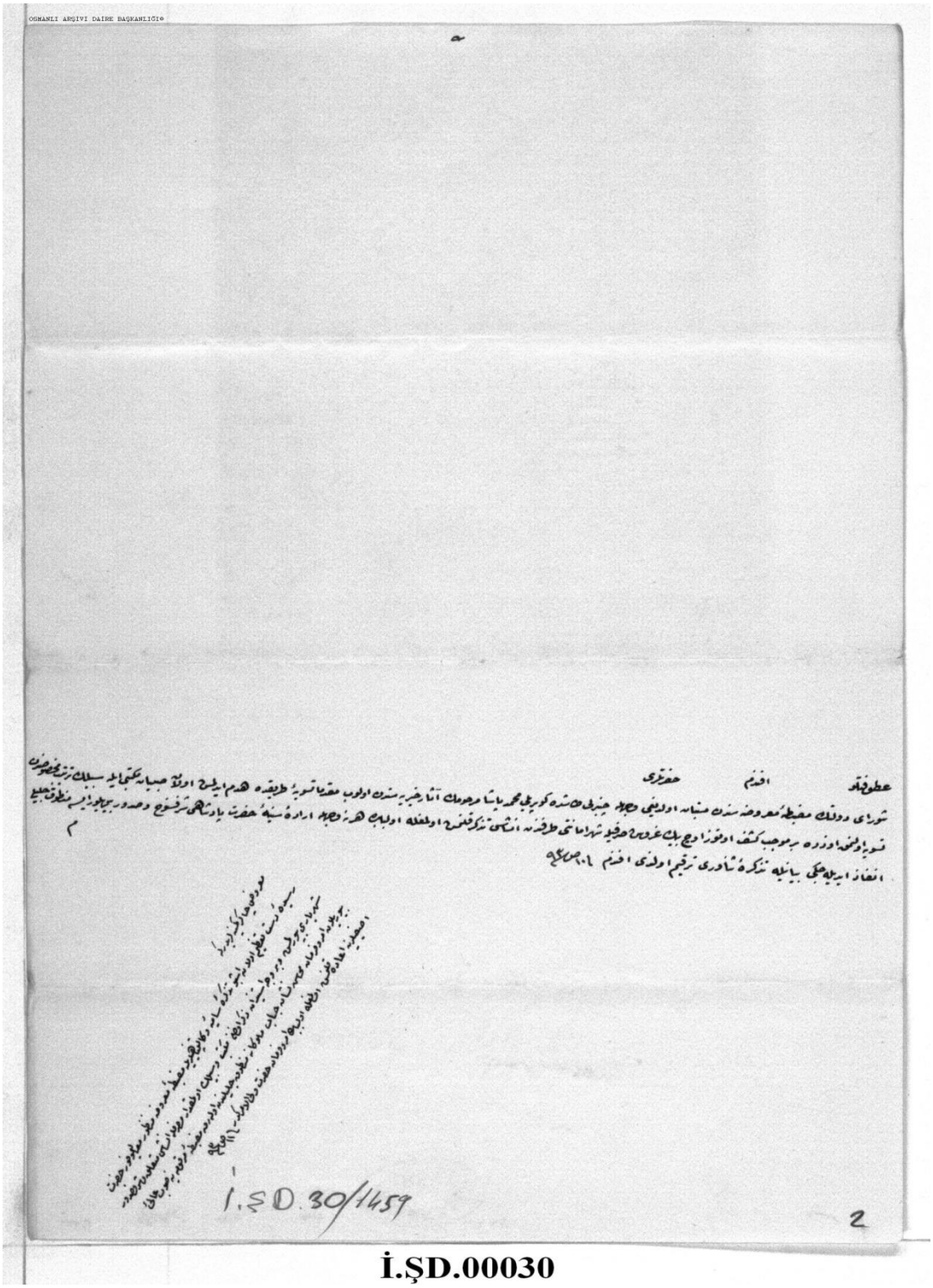

İ.MVL.00286

BOA, İ.MVL, 286/11304

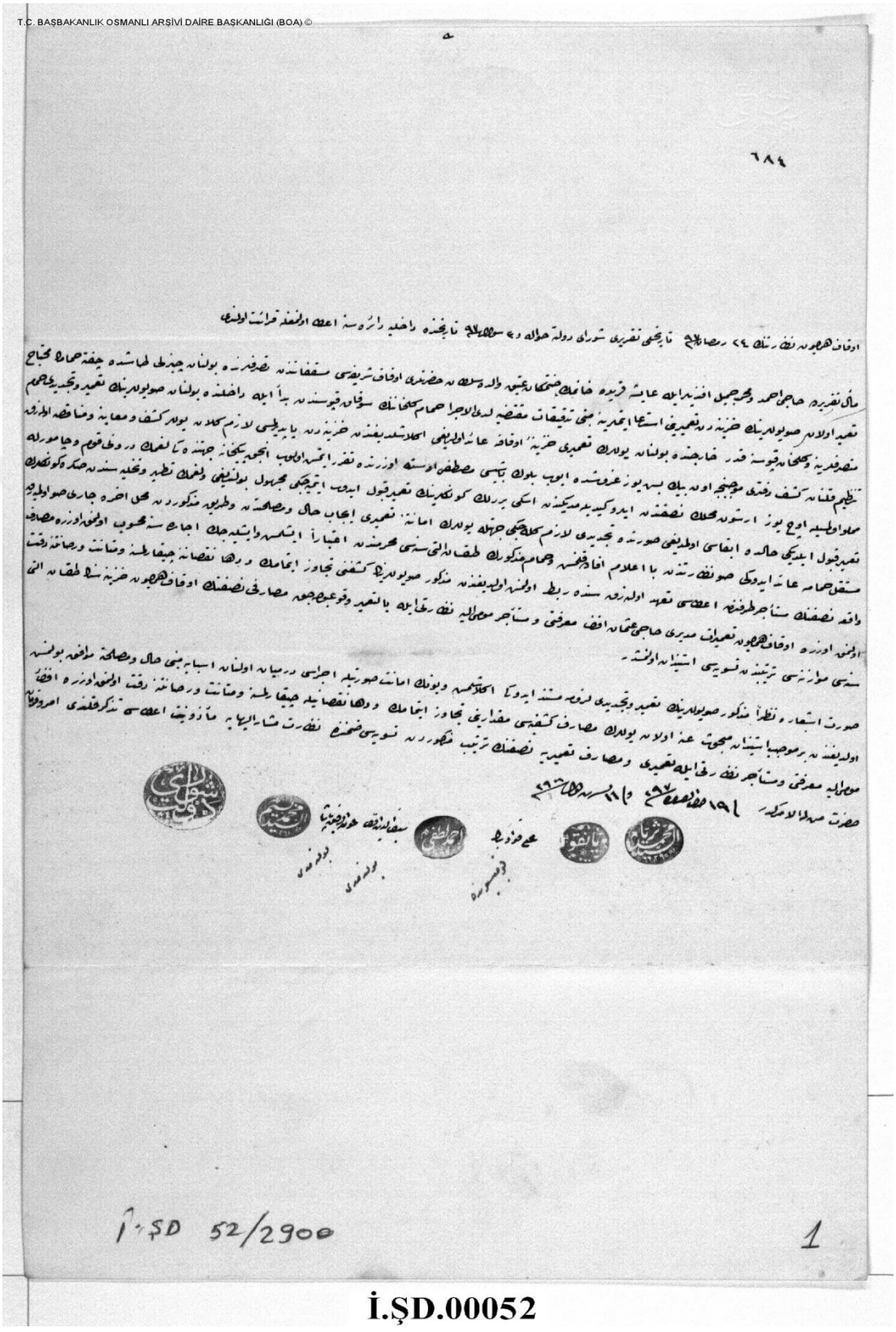

BOA, İ.ŞD, 30/1459

BOA, İ.ŞD, 30/1459

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

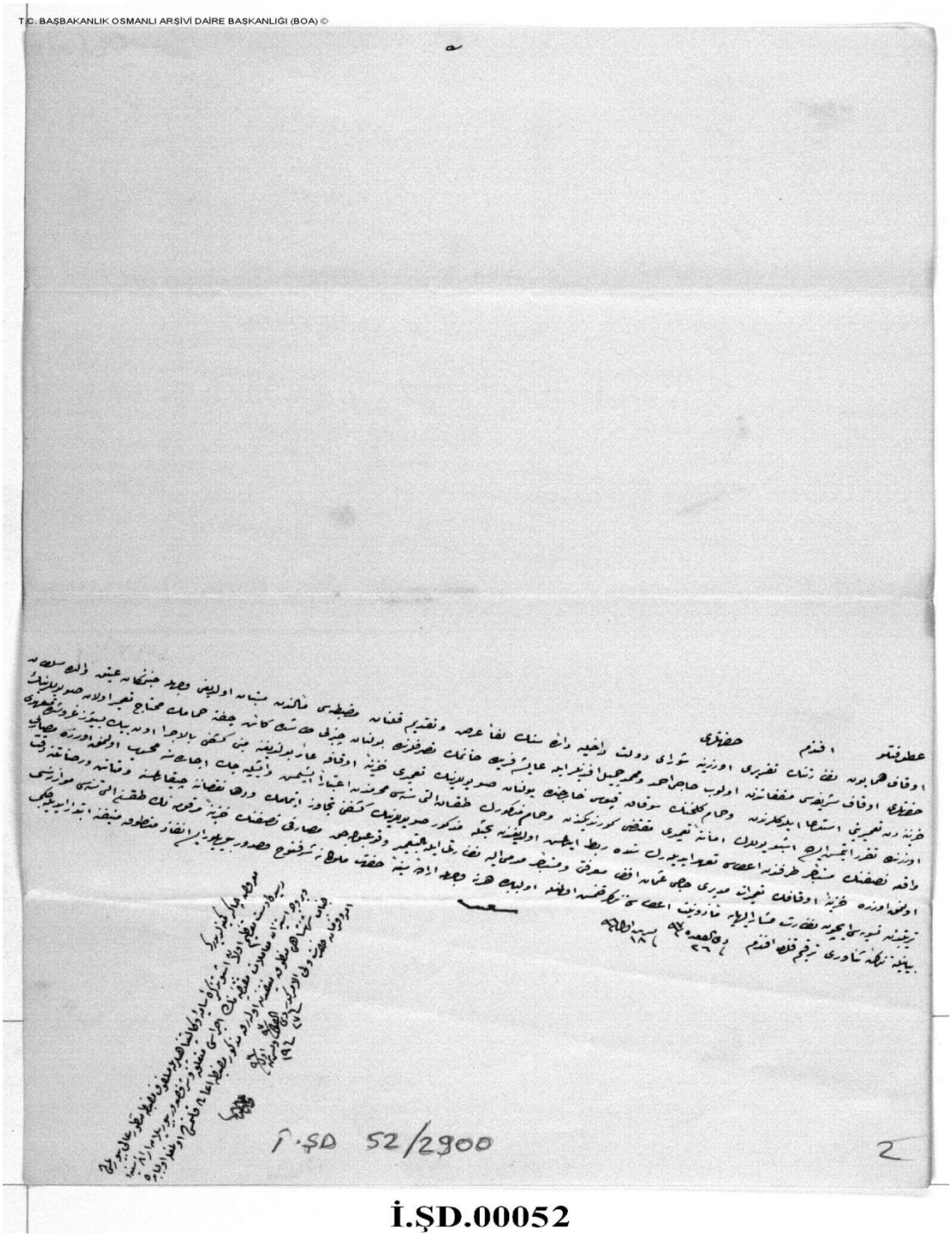

İ.ŞD 52/2900

1

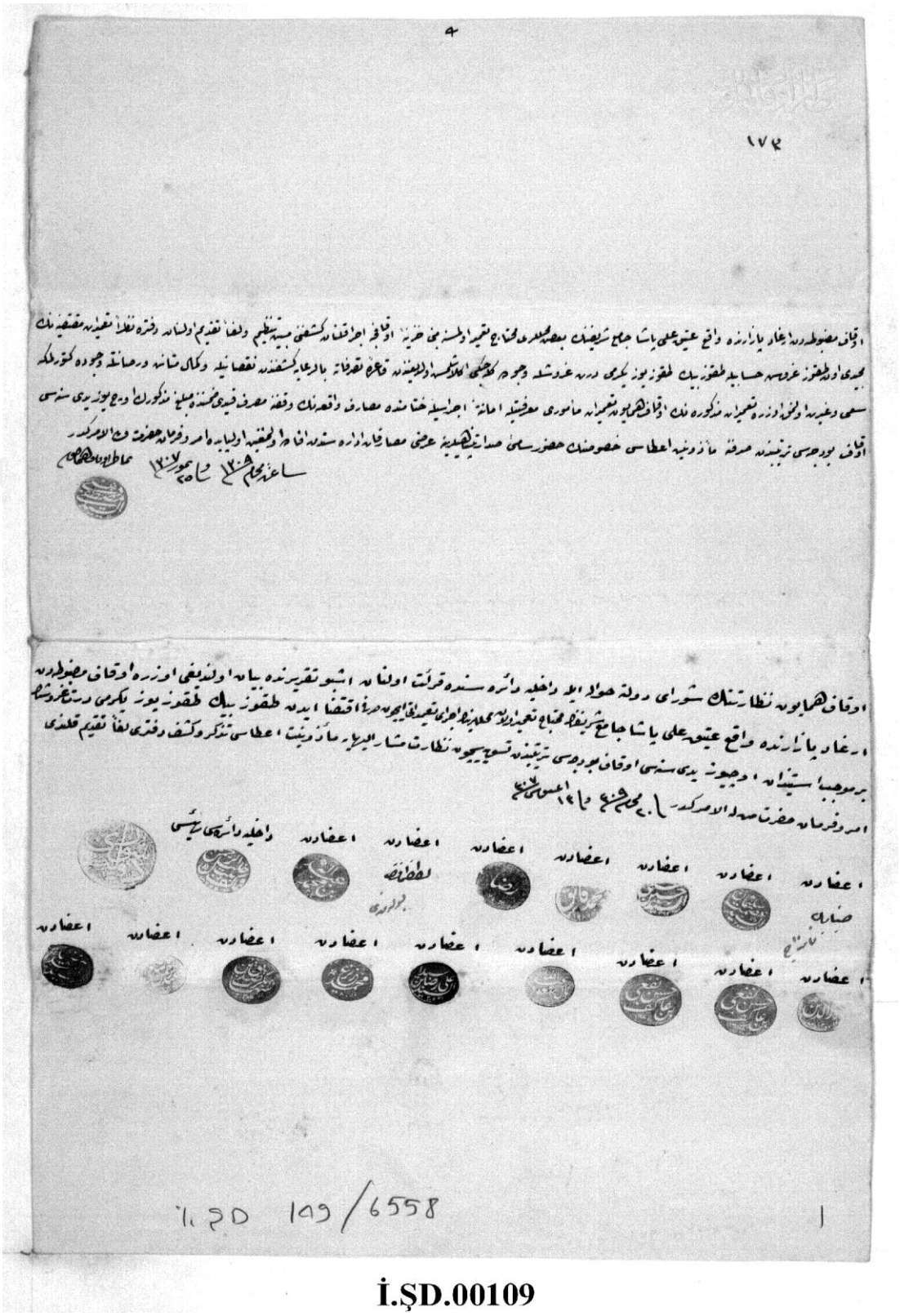
İ.ŞD.00052

BOA, İ.ŞD, 52/2900

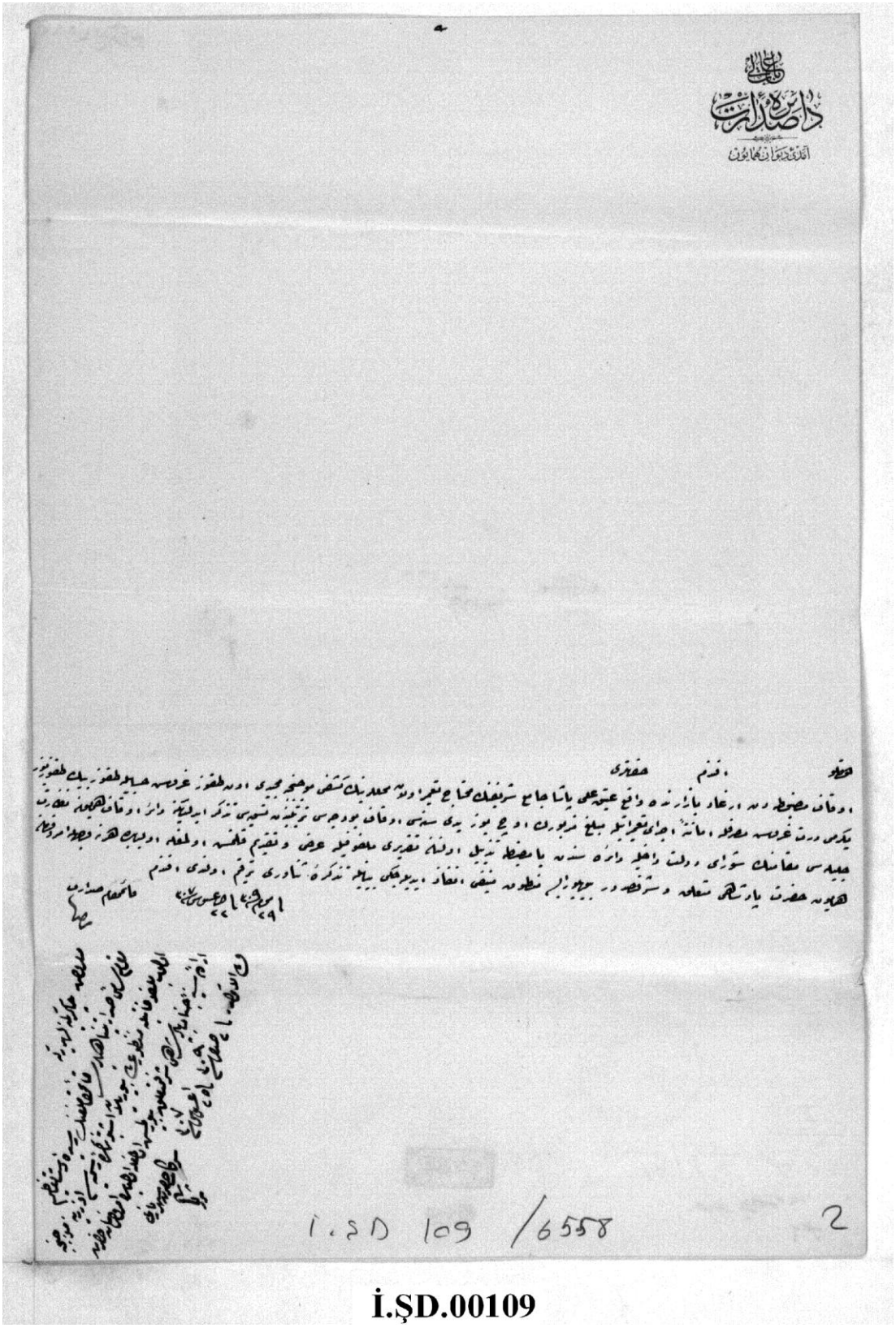
İ.ŞD.00052

BOA, İ.ŞD, 52/2900

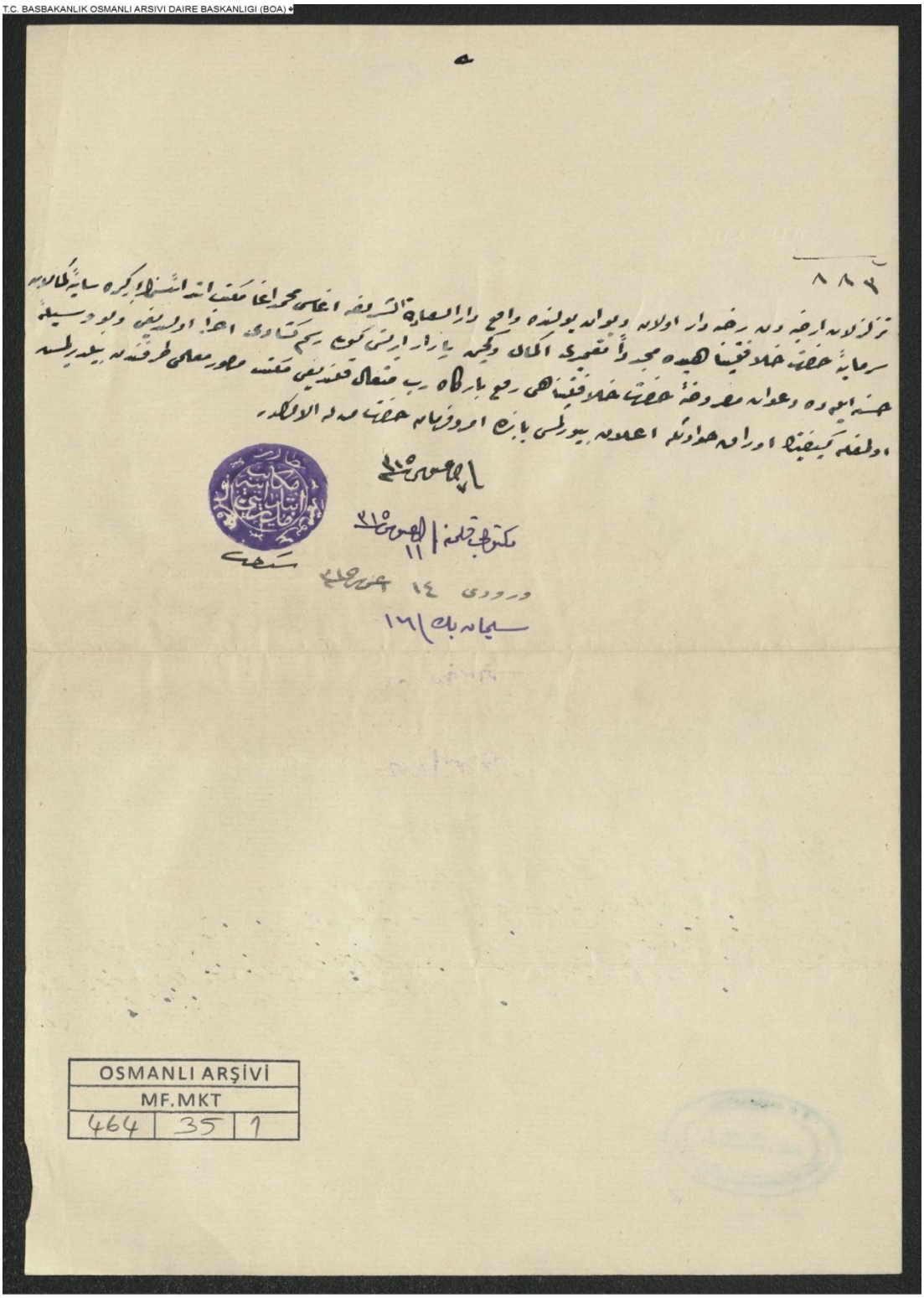
İ.ŞD.00109

BOA, İ.ŞD, 109/6558

BOA, İ.ŞD, 109/6558

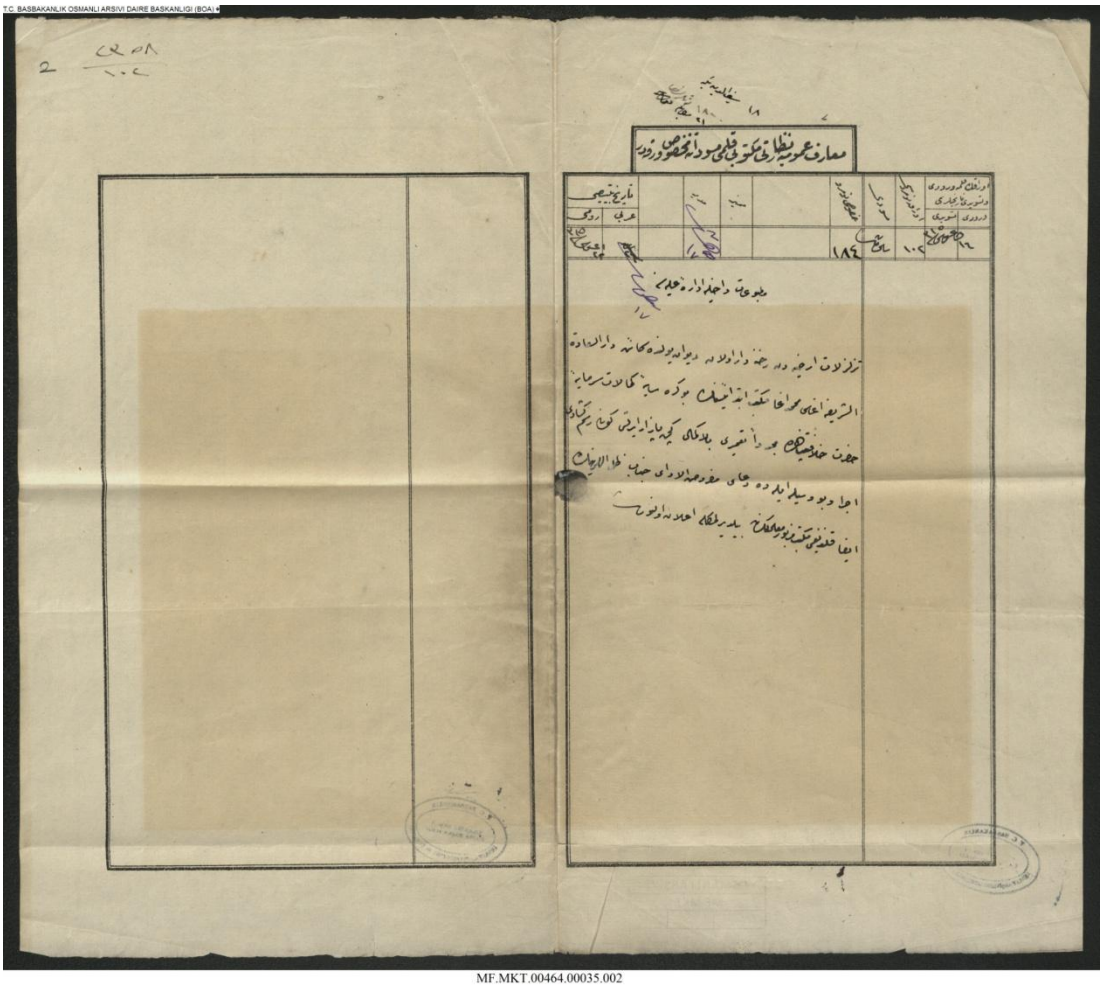
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
464 | 35 | 1

MF.MKT.00464.00035.001

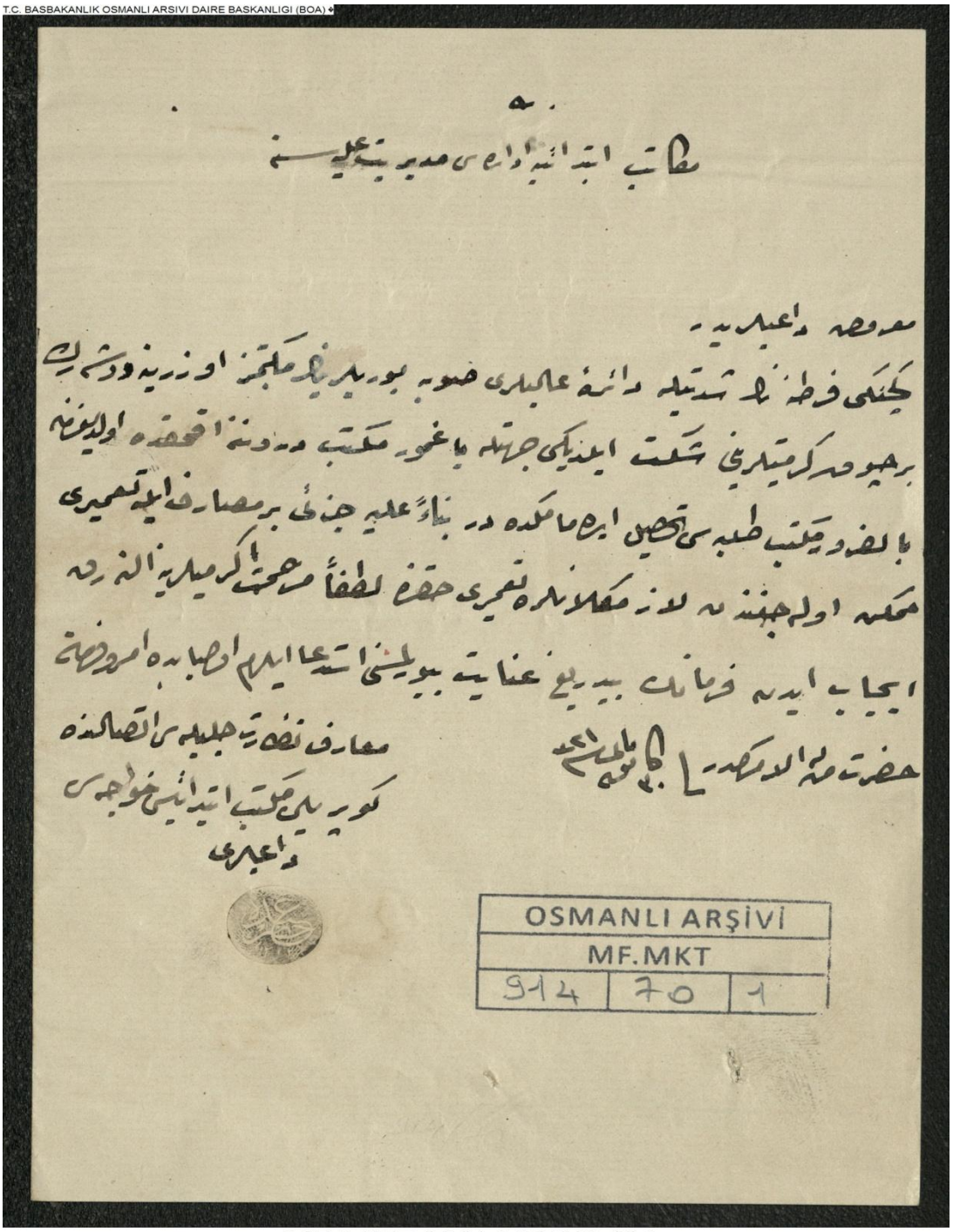
BOA, MF.MKT, 464/35

MF.MKT.00464.00035.002

BOA, MF.MKT, 464/35

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
914 | 70 | 1

MF.MKT.00914.00070.001

BOA, MF.MKT, 914/70

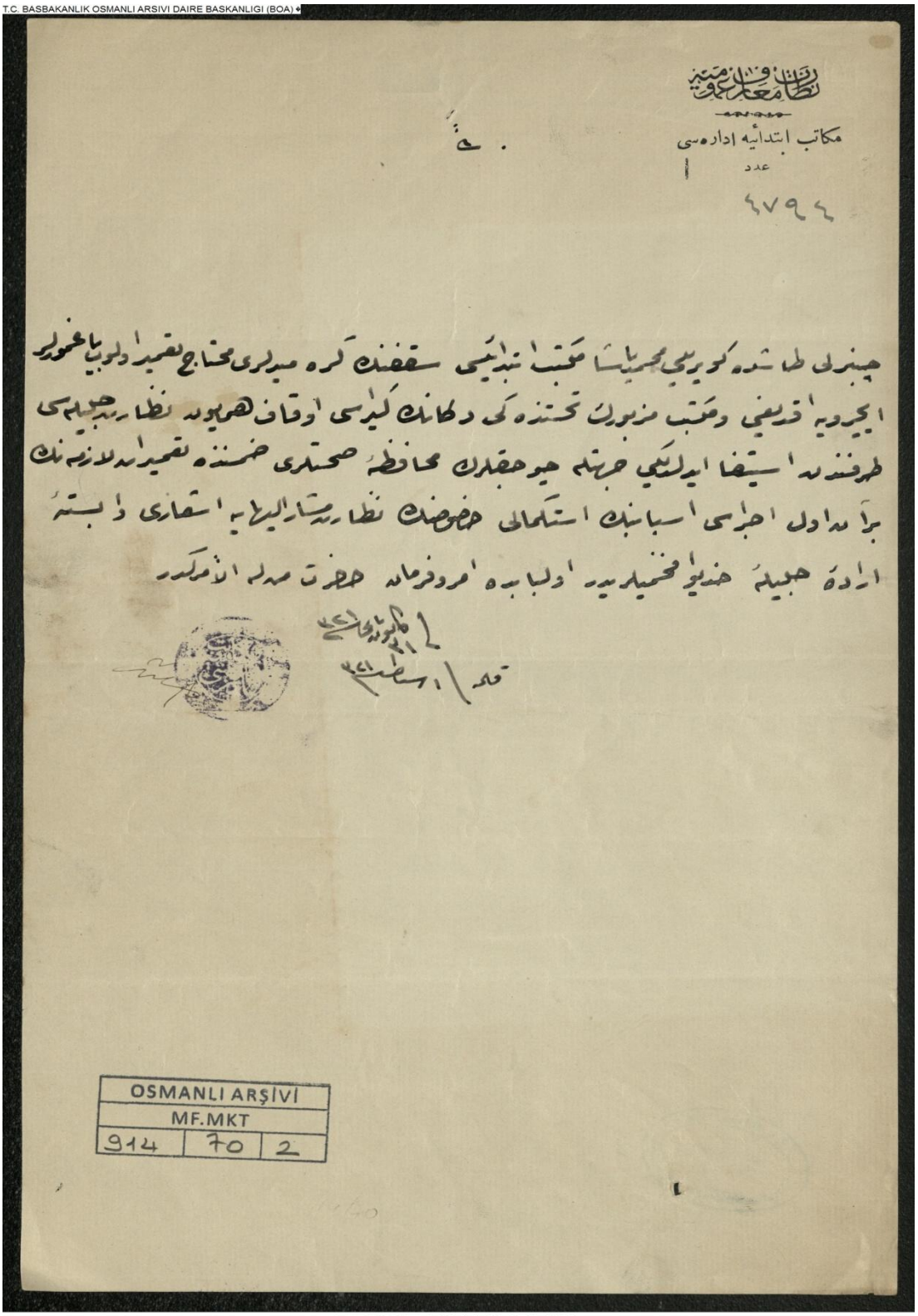
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

نظارت معارف عمومیه

مکاتب ابتدائیه اداره سی

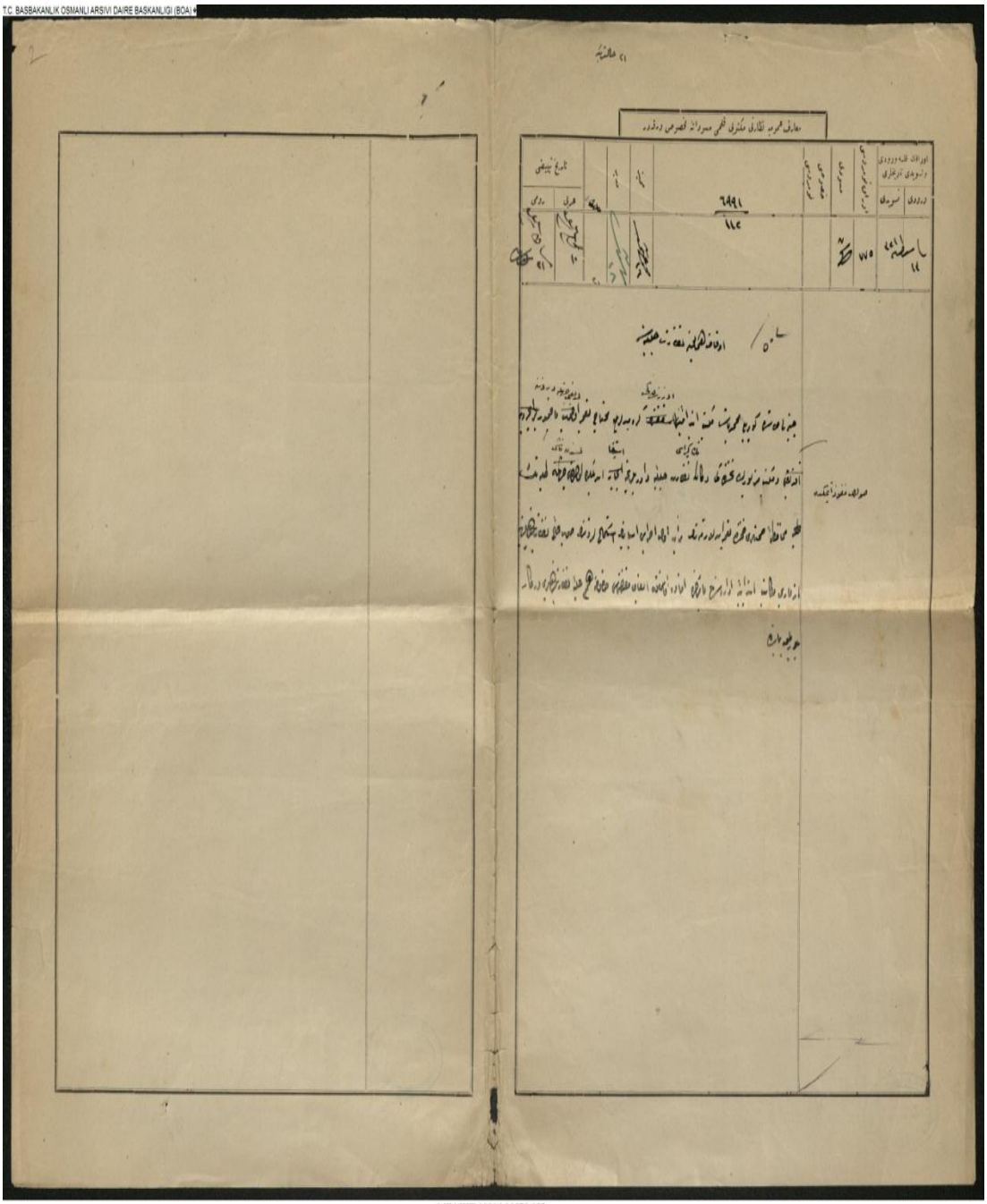
عدد ۱

۴۷۹۴

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
914 | 70 | 2

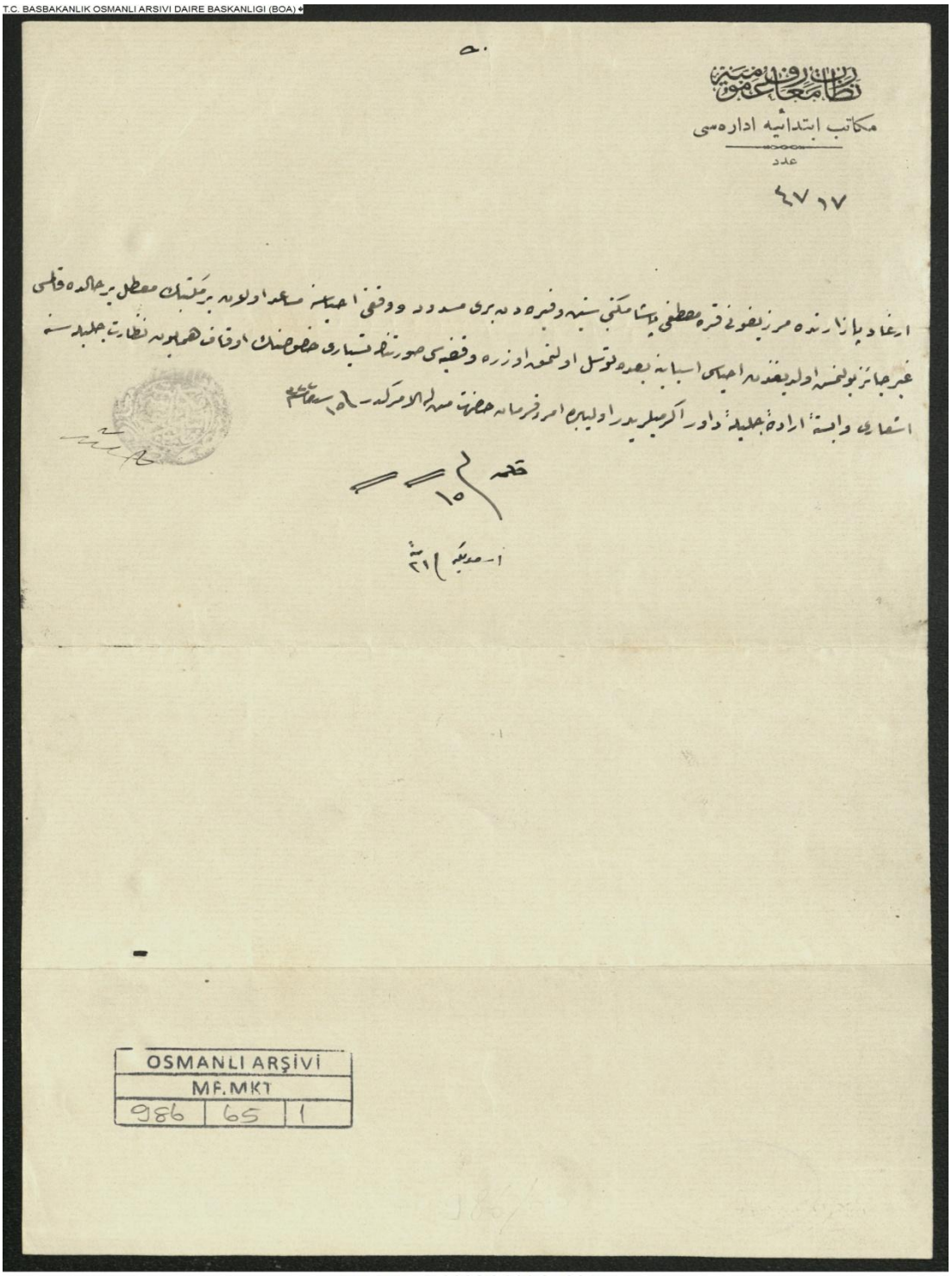
BOA, MF.MKT, 914/70

MF.MKT.00914.00070.003

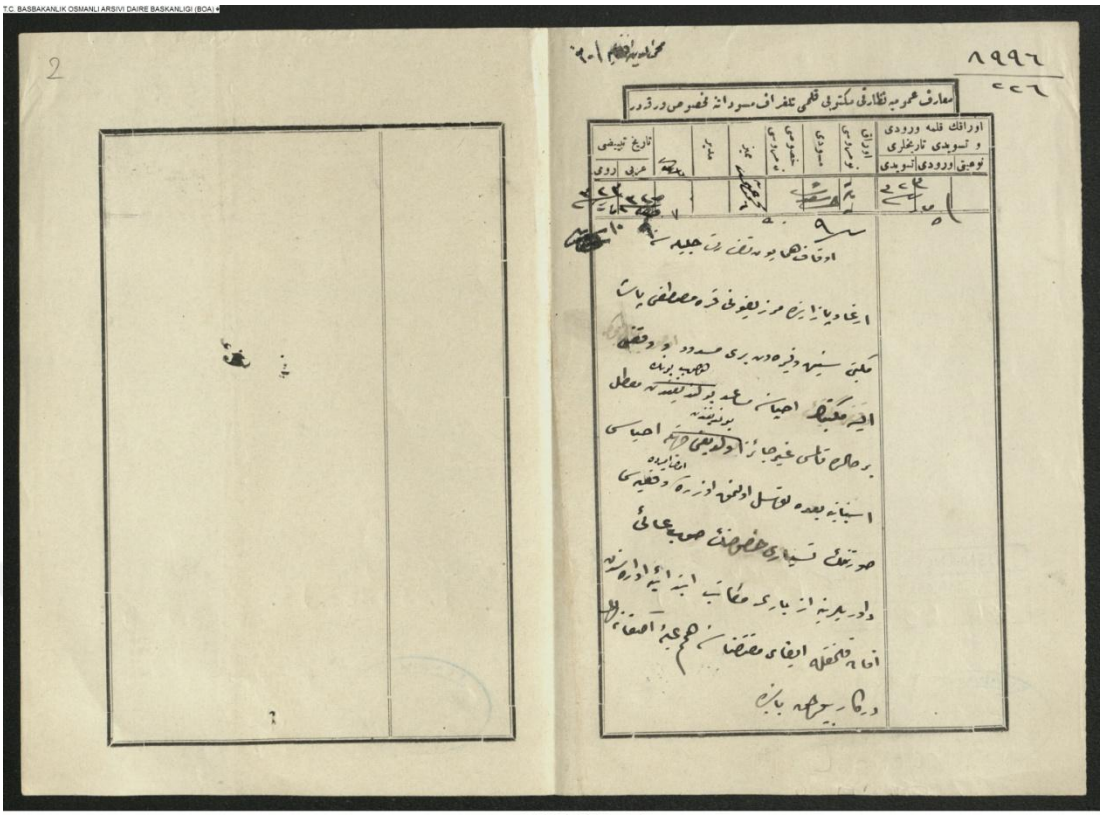
BOA, MF.MKT, 914/70

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

MF.MKT.00986.00065.001

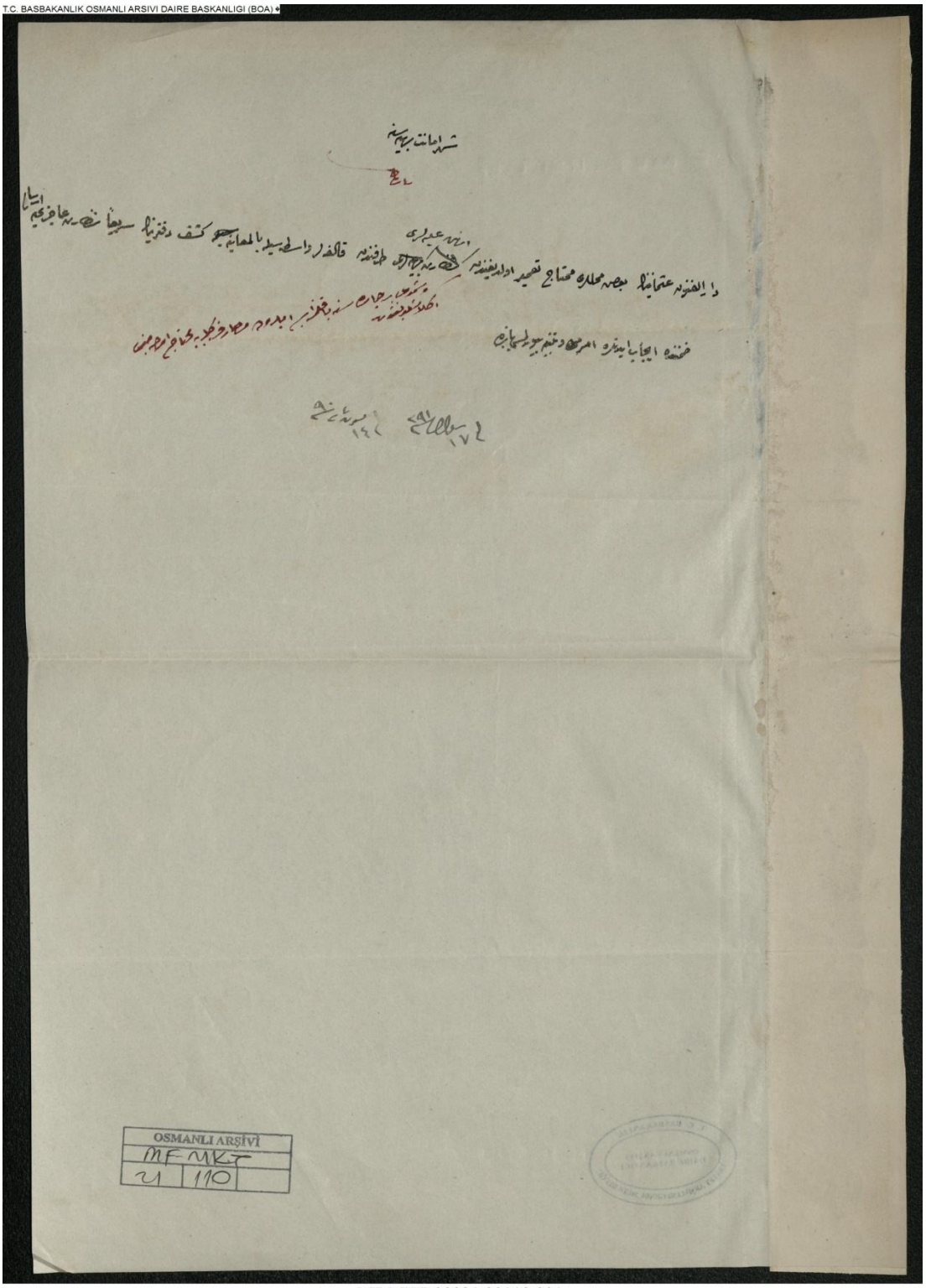
BOA, MF.MKT, 986/65

MF.MKT.00986.00065.002

BOA, MF.MKT, 986/65

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

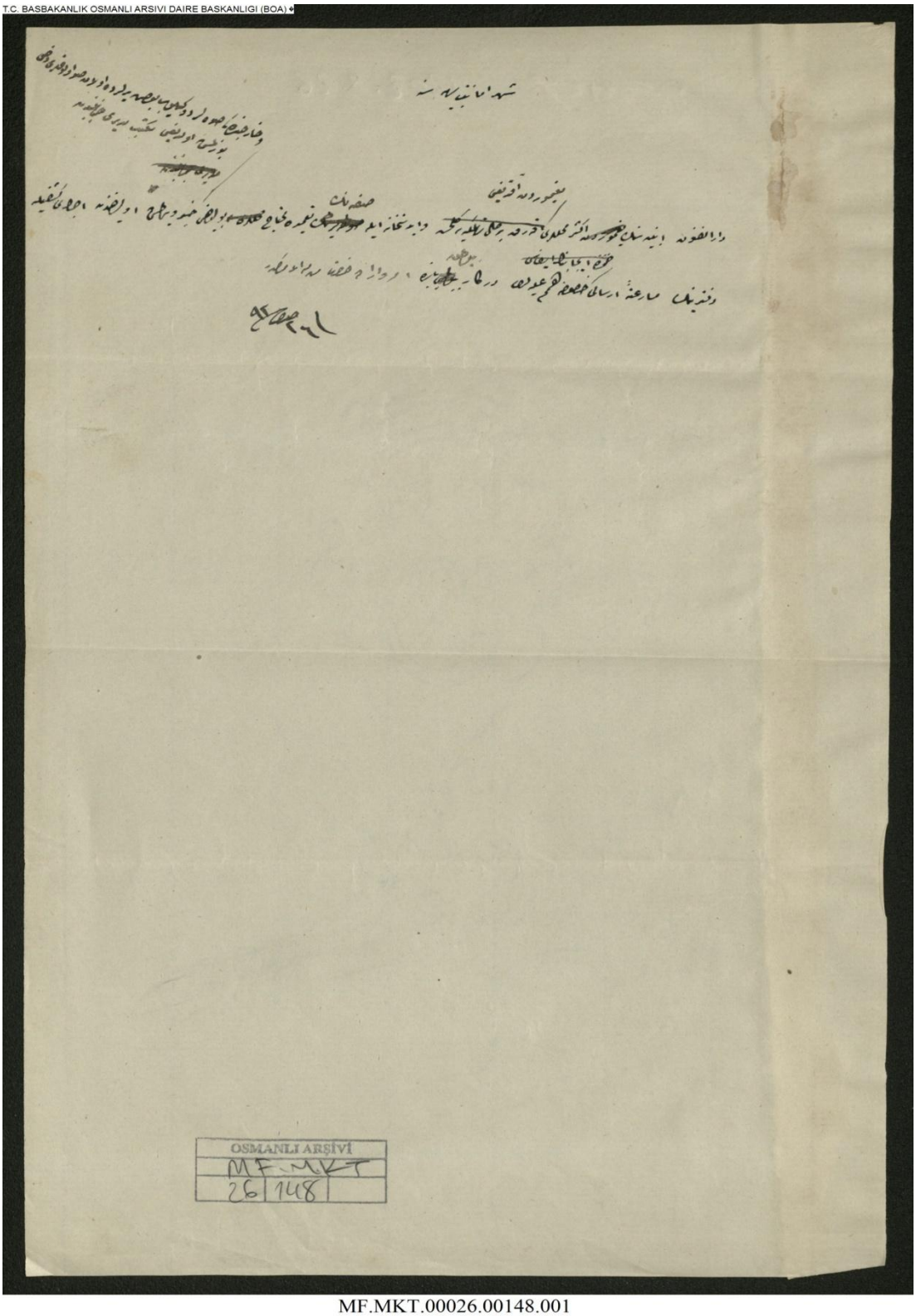

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
21 | 110

MF.MKT.00021.00110.001

BOA, MF.MKT, 21/110

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

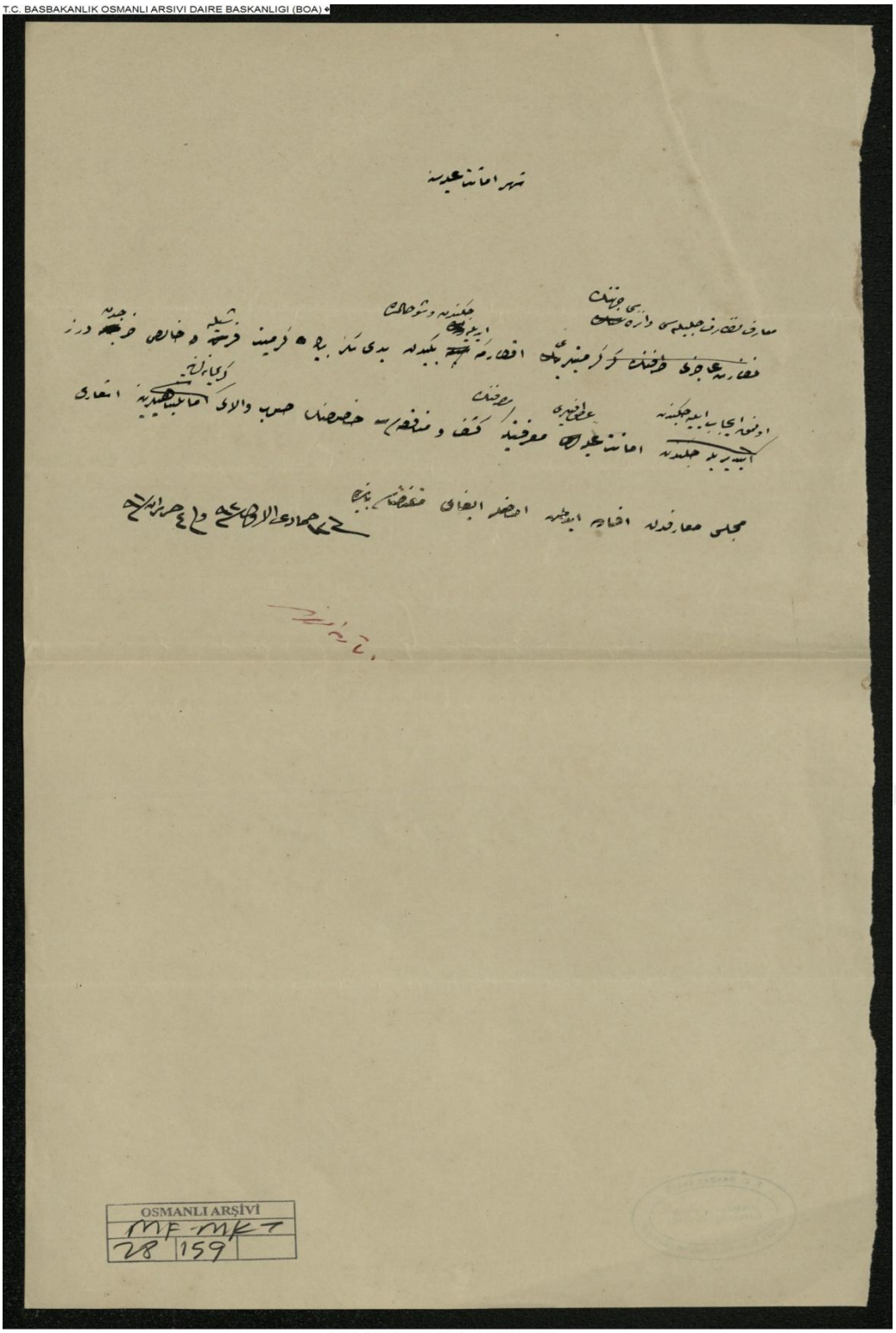

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
26 148

MF.MKT.00026.00148.001

BOA, MF.MKT, 26/148

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

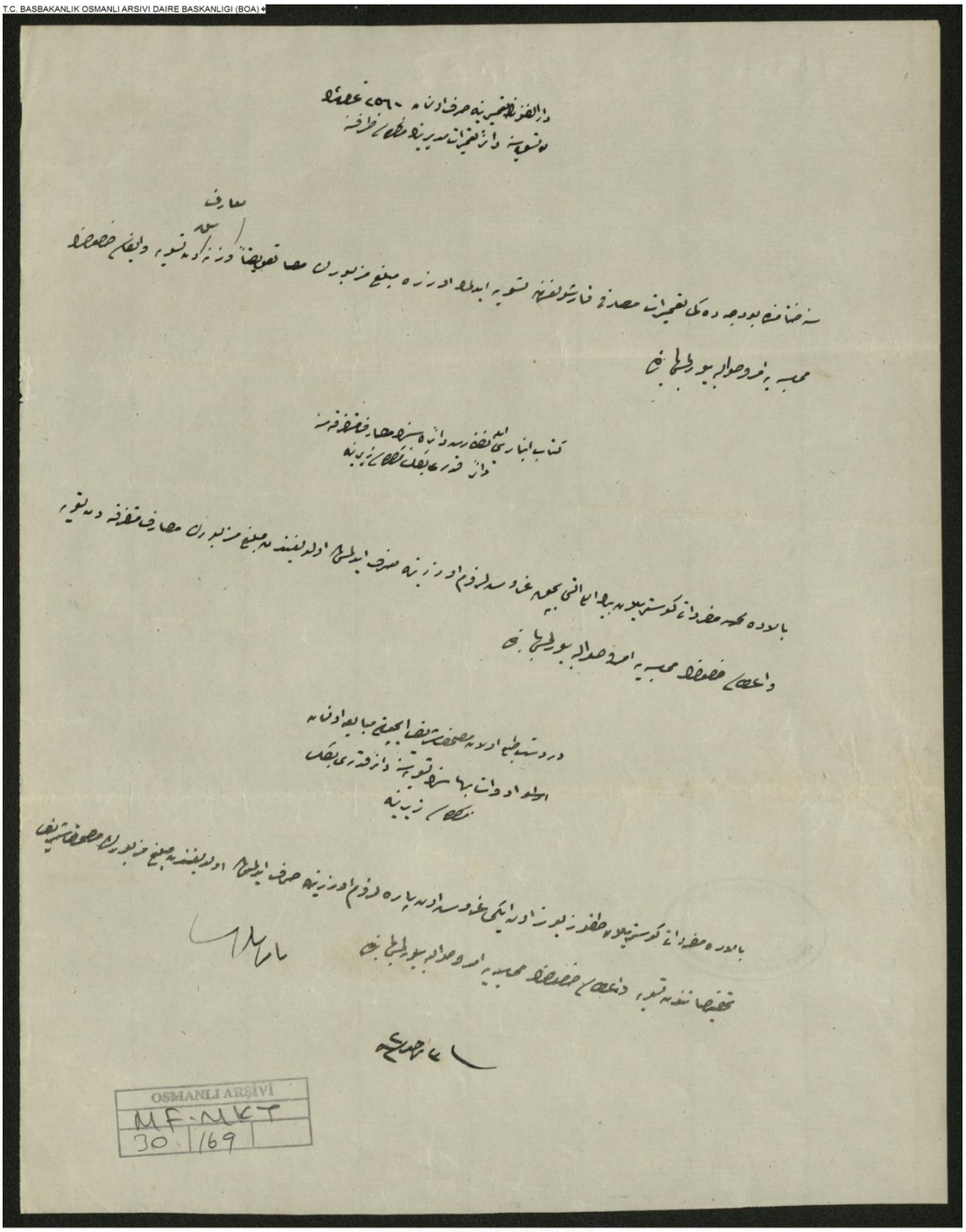

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
28 | 159

MF.MKT.00028.00159.001

BOA, MF.MKT, 28/159

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

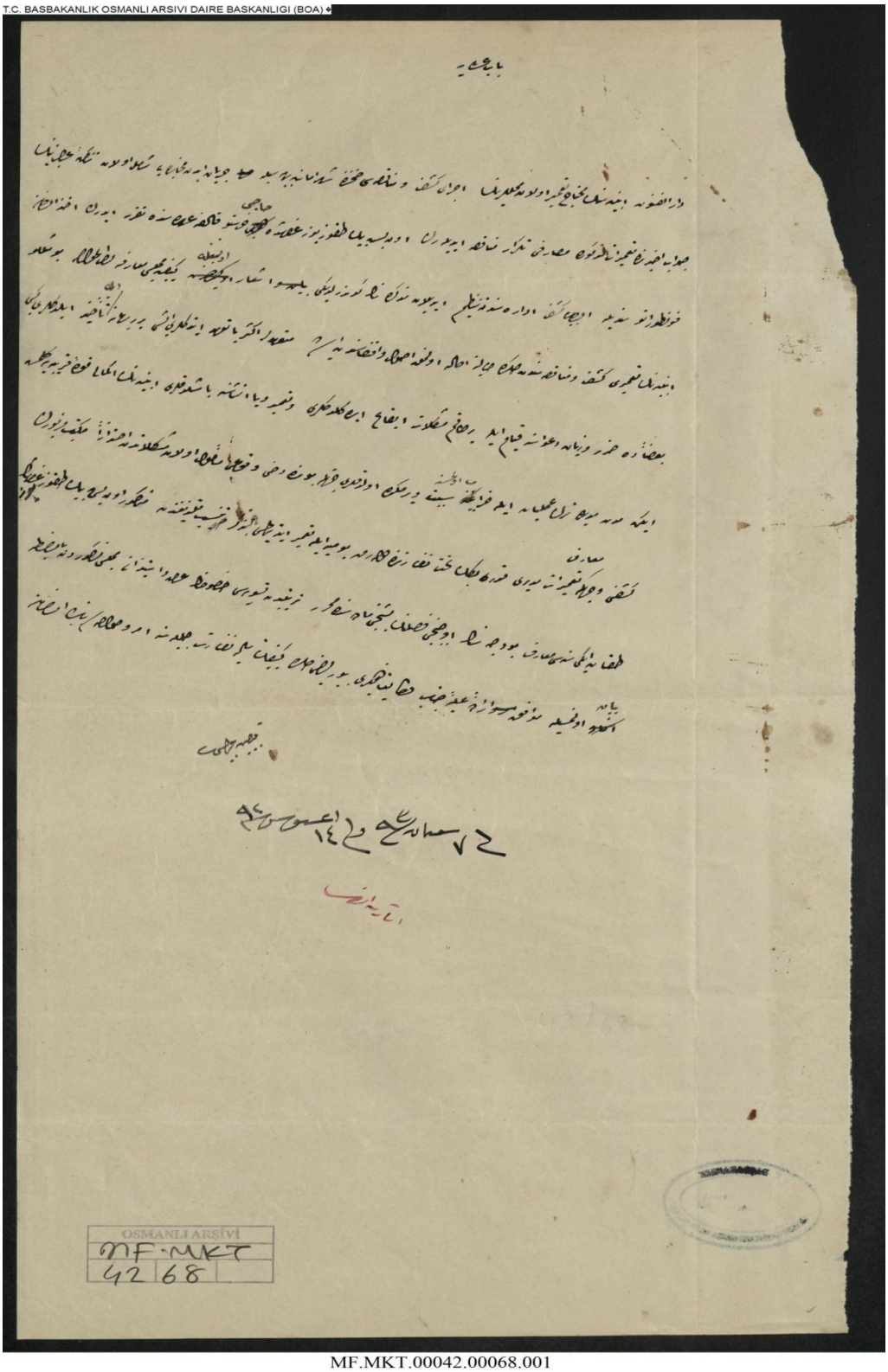

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
30 169

MF.MKT.00030.00169.001

BOA, MF.MKT, 30/169

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

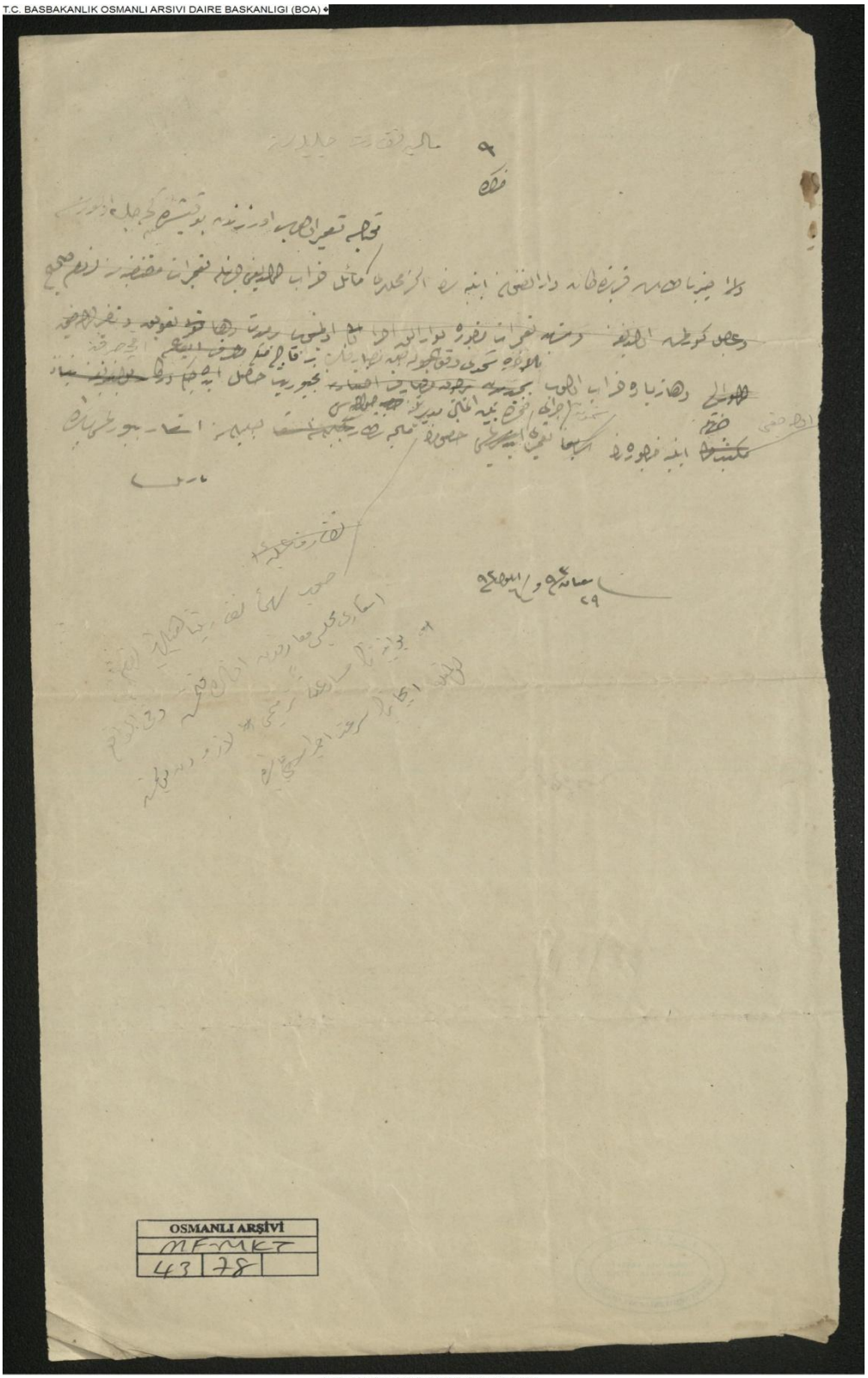

OSMANLI ARSİVİ
MF.MKT
42 68

MF.MKT.00042.00068.001

BOA, MF.MKT, 42/68

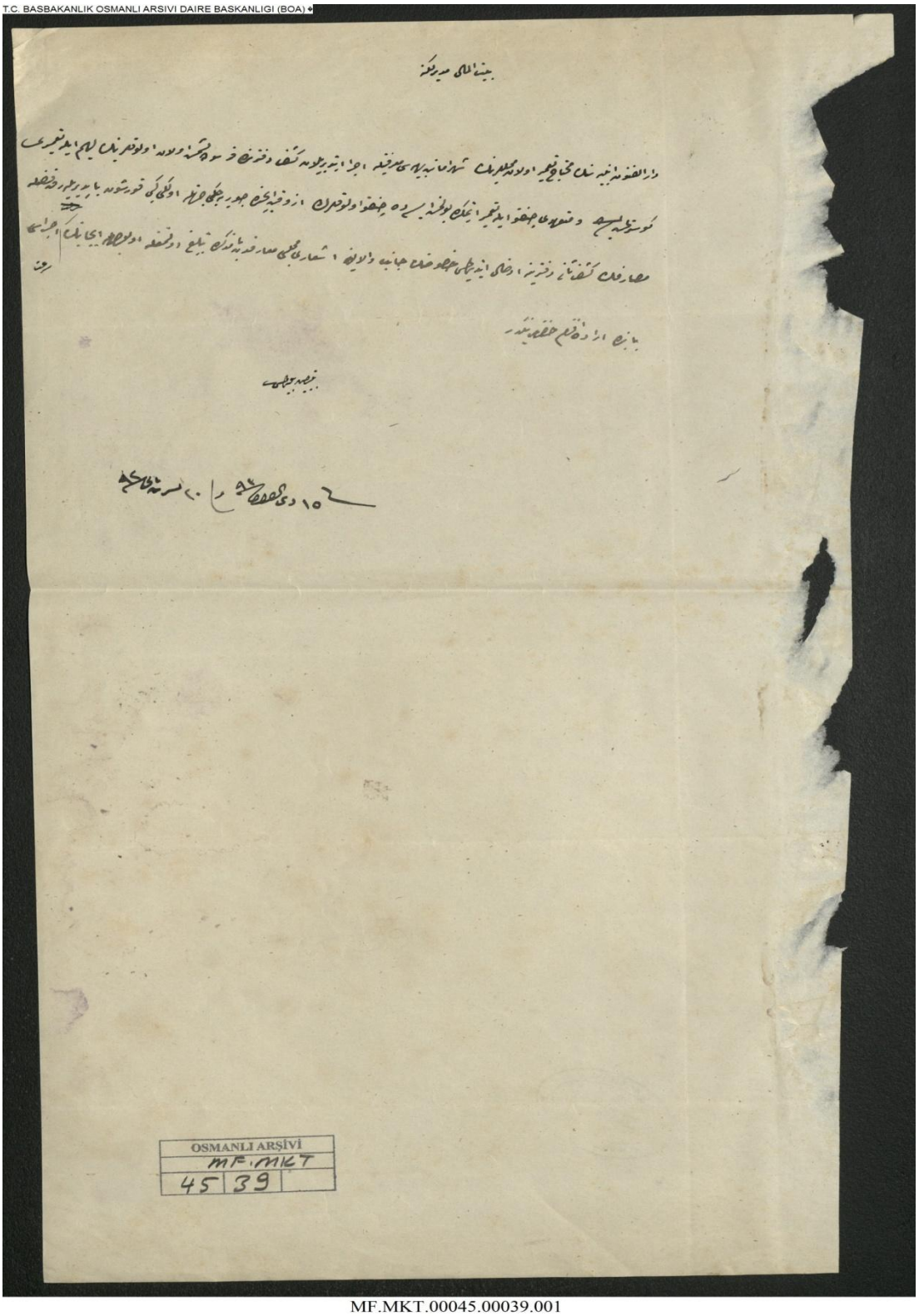
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

MF.MKT.00043.00078.001

BOA, MF.MKT, 43/78

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

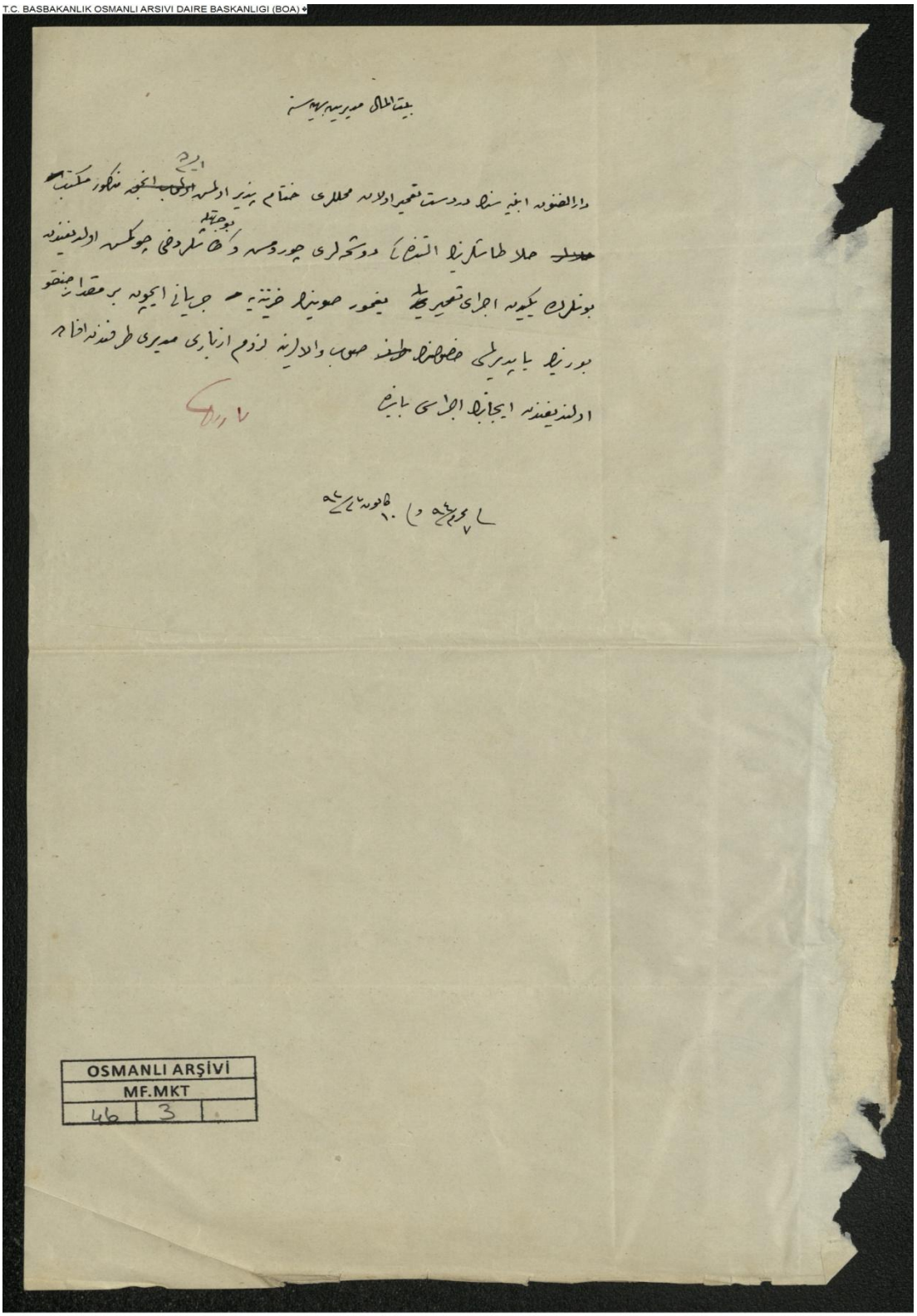

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
45 39

MF.MKT.00045.00039.001

BOA, MF.MKT, 45/39

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

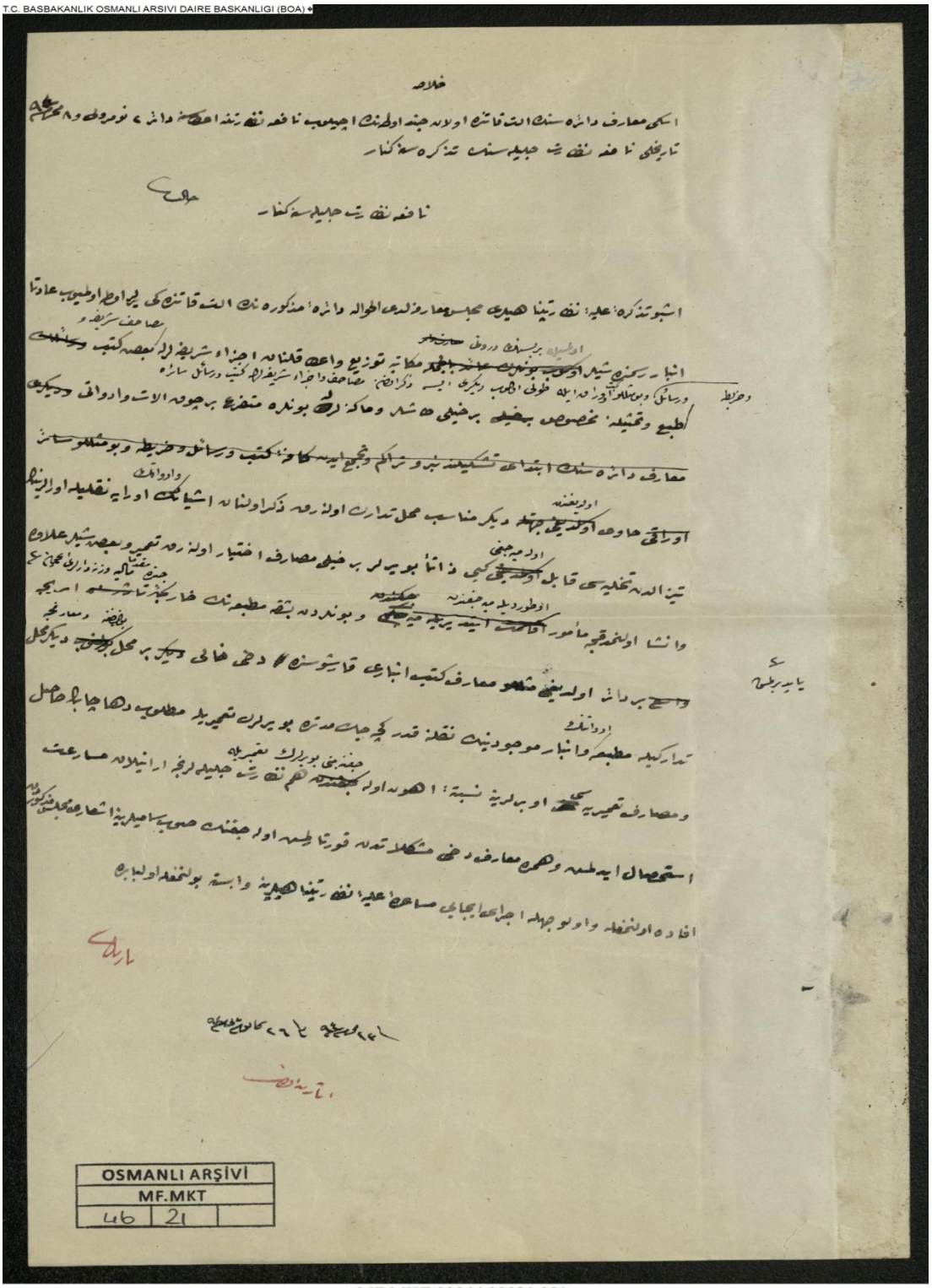

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
46 | 3

MF.MKT.00046.00003.001

BOA, MF.MKT, 46/3

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

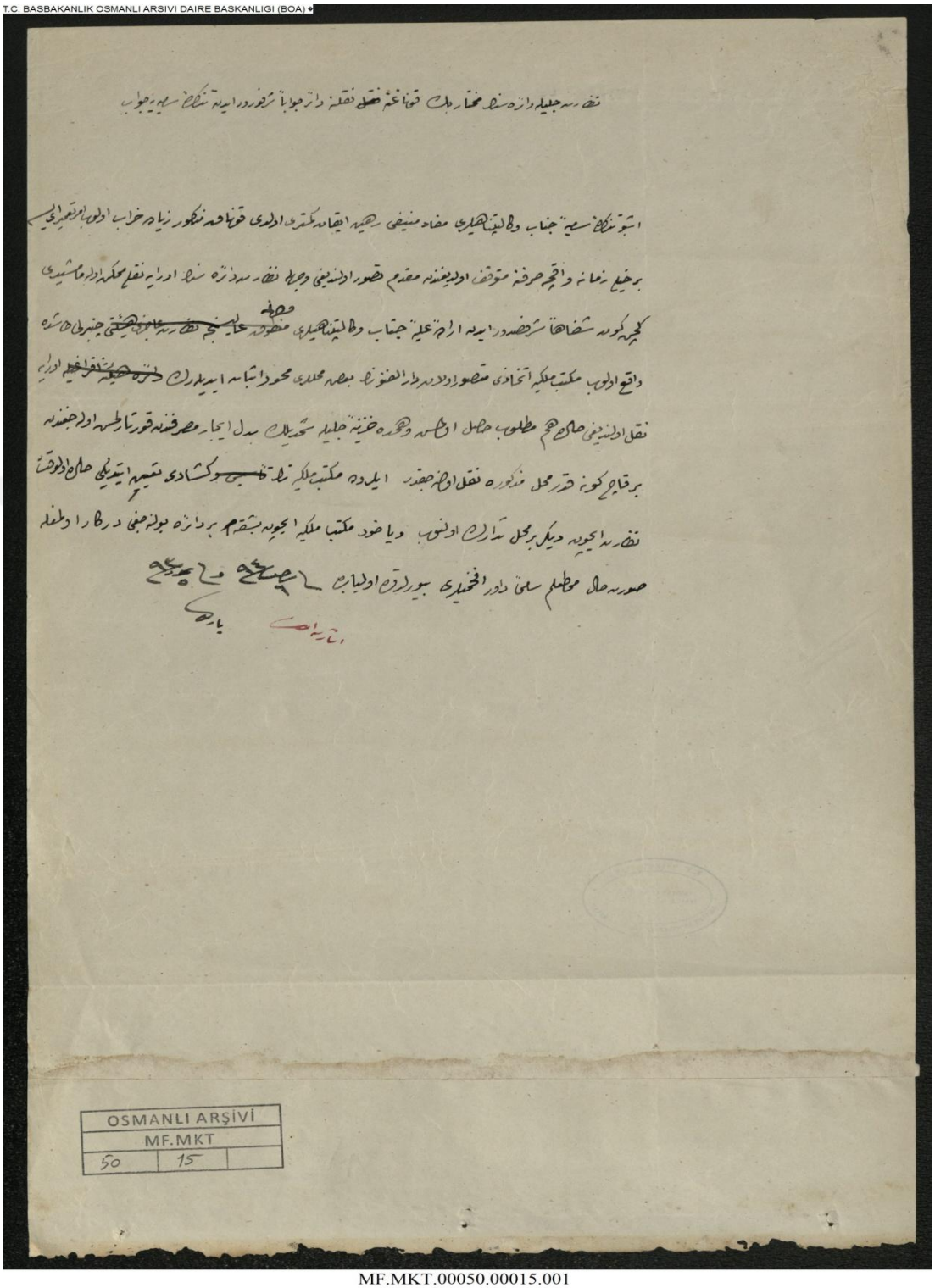

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
46 | 21

MF.MKT.00046.00021.001

BOA, MF.MKT, 46/21

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

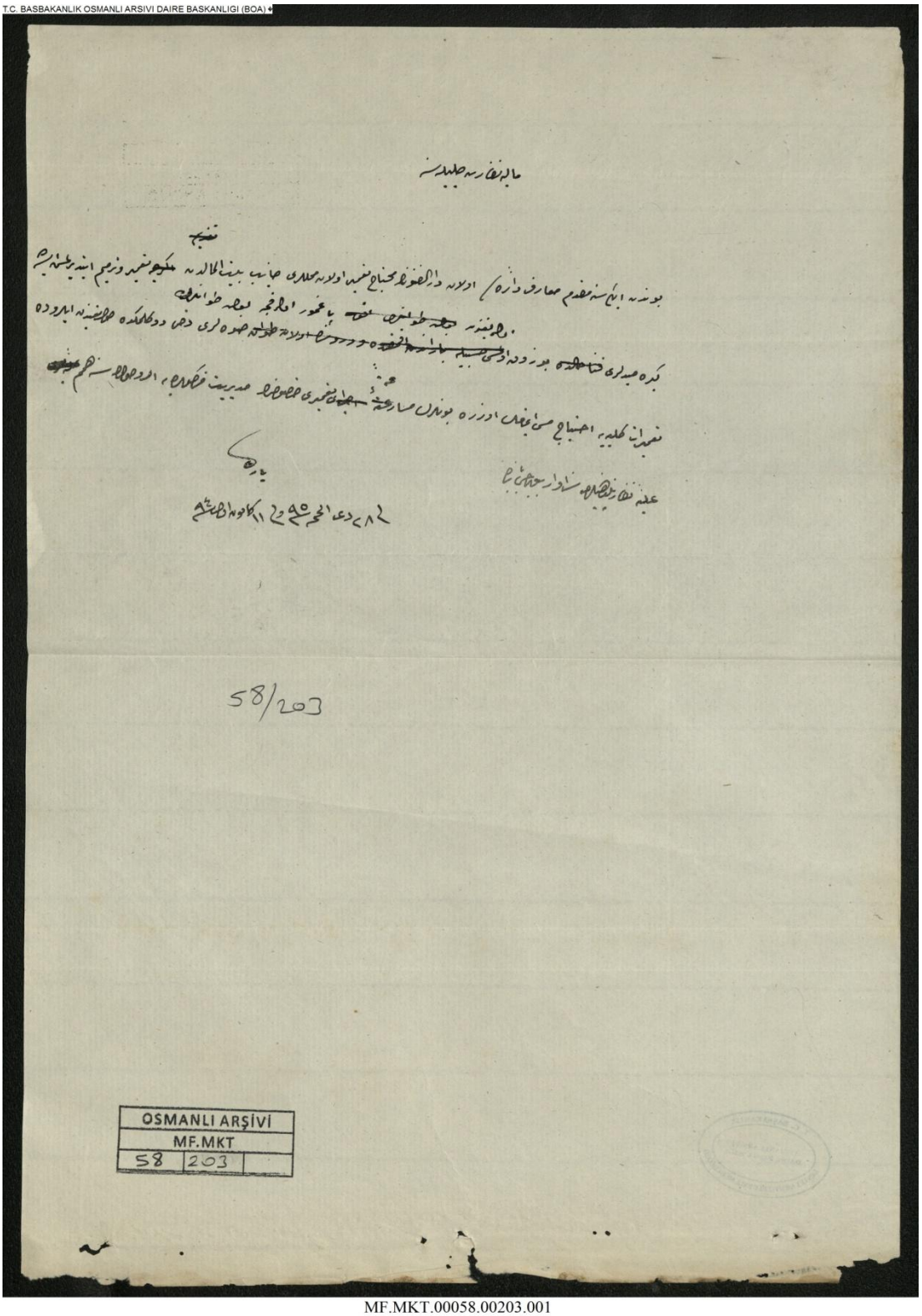

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
50 | 15

MF.MKT.00050.00015.001

BOA, MF.MKT, 50/15

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

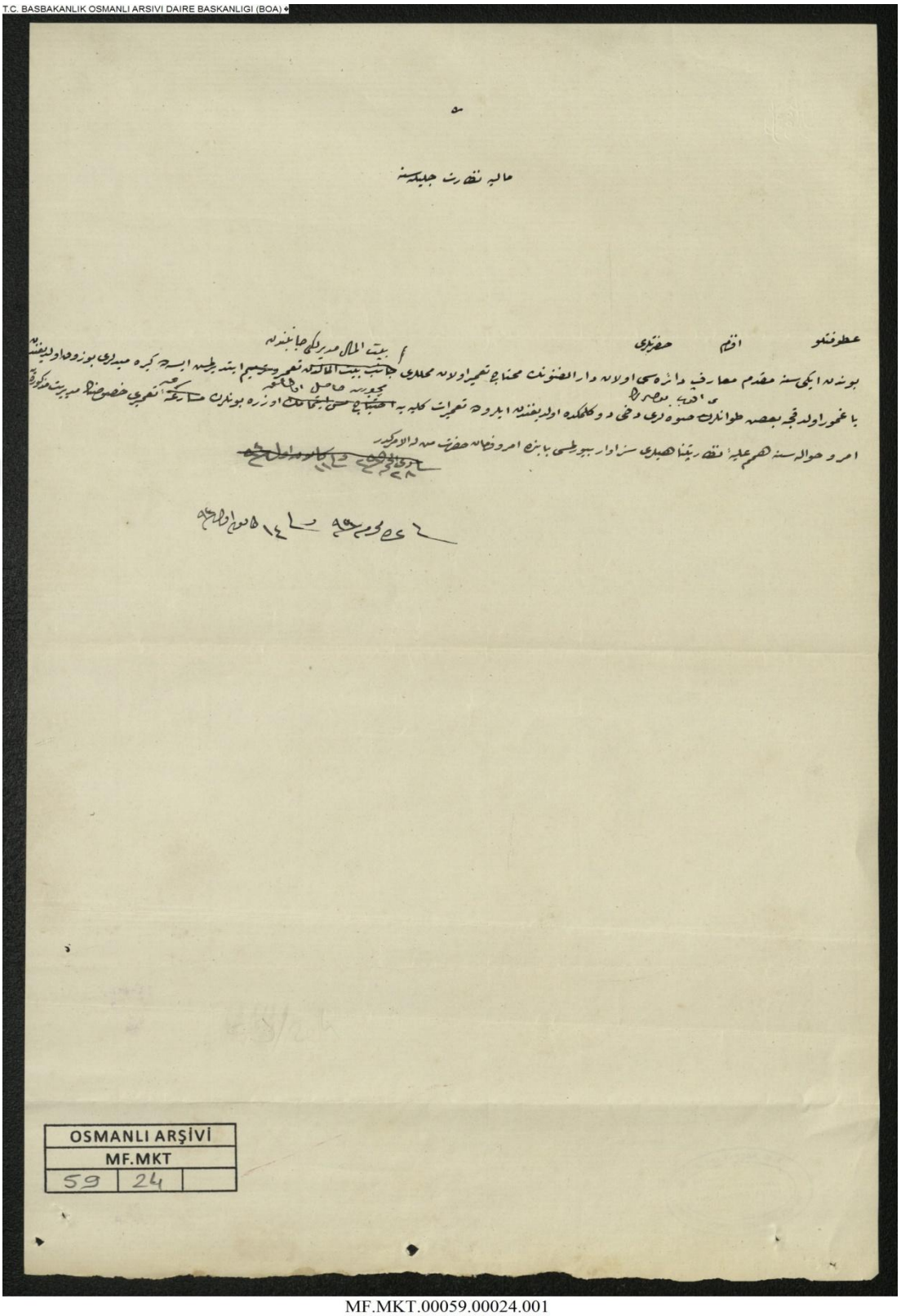
58/203

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
58 | 203

MF.MKT.00058.00203.001

BOA, MF.MKT, 58/203

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

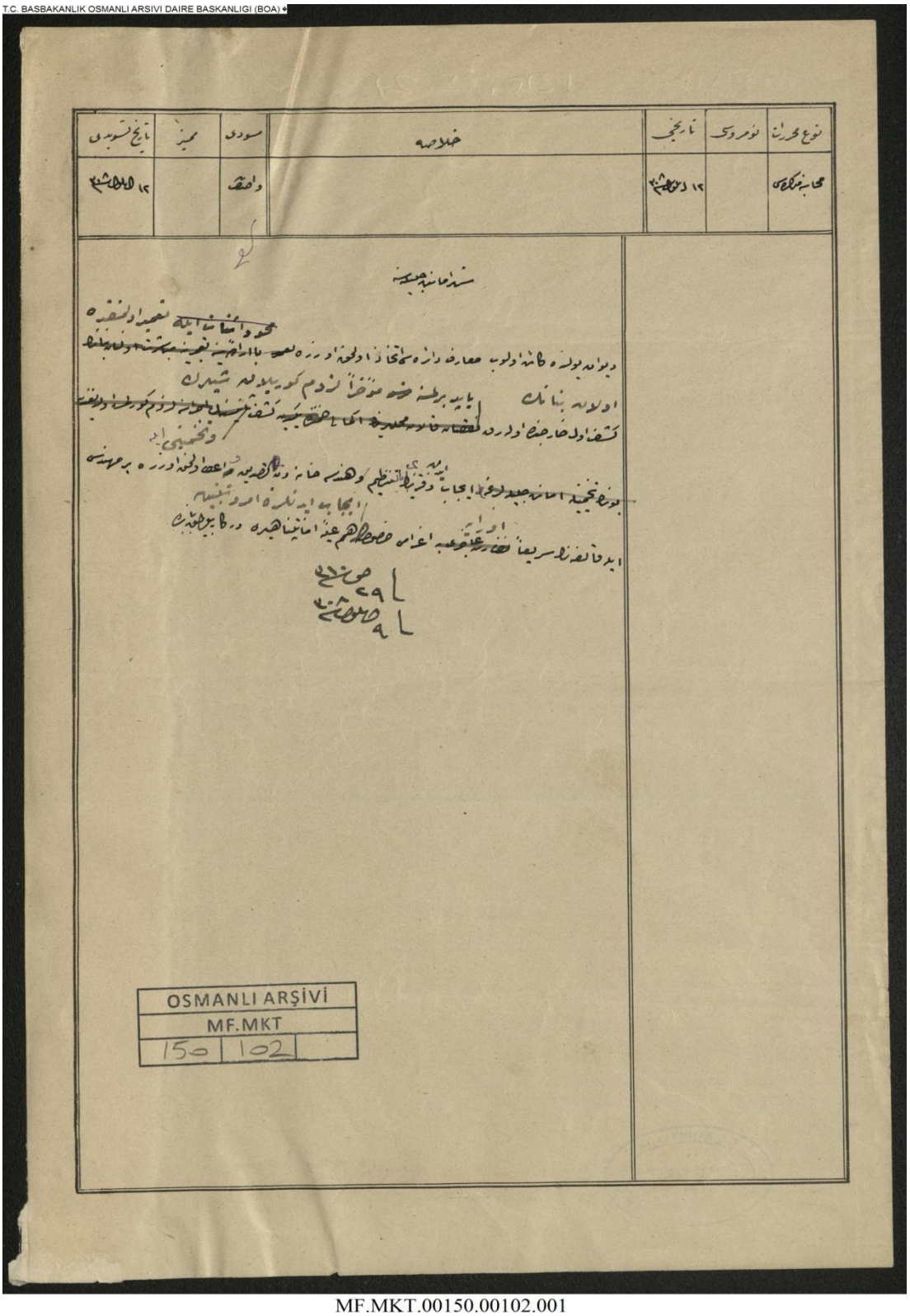

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
59 | 24

MF.MKT.00059.00024.001

BOA, MF.MKT, 59/24

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

نوع محرران	نومروسی	تاریخ	خلاصه	مسودی	ممیز	تاریخ تسویه
محاسبه مکاتبه‌سی		۱۲ [illegible]		واصف		۱۲ [illegible]

سند خانه جدیده

[illegible] دیوانه بولنه خانه ولوب حصار دائره سنه اخذ اولنه اوزره [illegible] بالا [illegible] اولوبه بنا اولنمق [illegible] بایه برطرف [illegible] کوپیدلیه شیدن [illegible] کشف اولنه خارجدن اولوبه [illegible] کشف اولنه [illegible] وتخمینی اولنه

بو خانه جدید امانه جدید ایجاب ایدن [illegible] ایجاب ایدن [illegible] اوزره حاضر اولنه اوزره بر مهندس

ایجاب ایدن [illegible] اوزره [illegible]

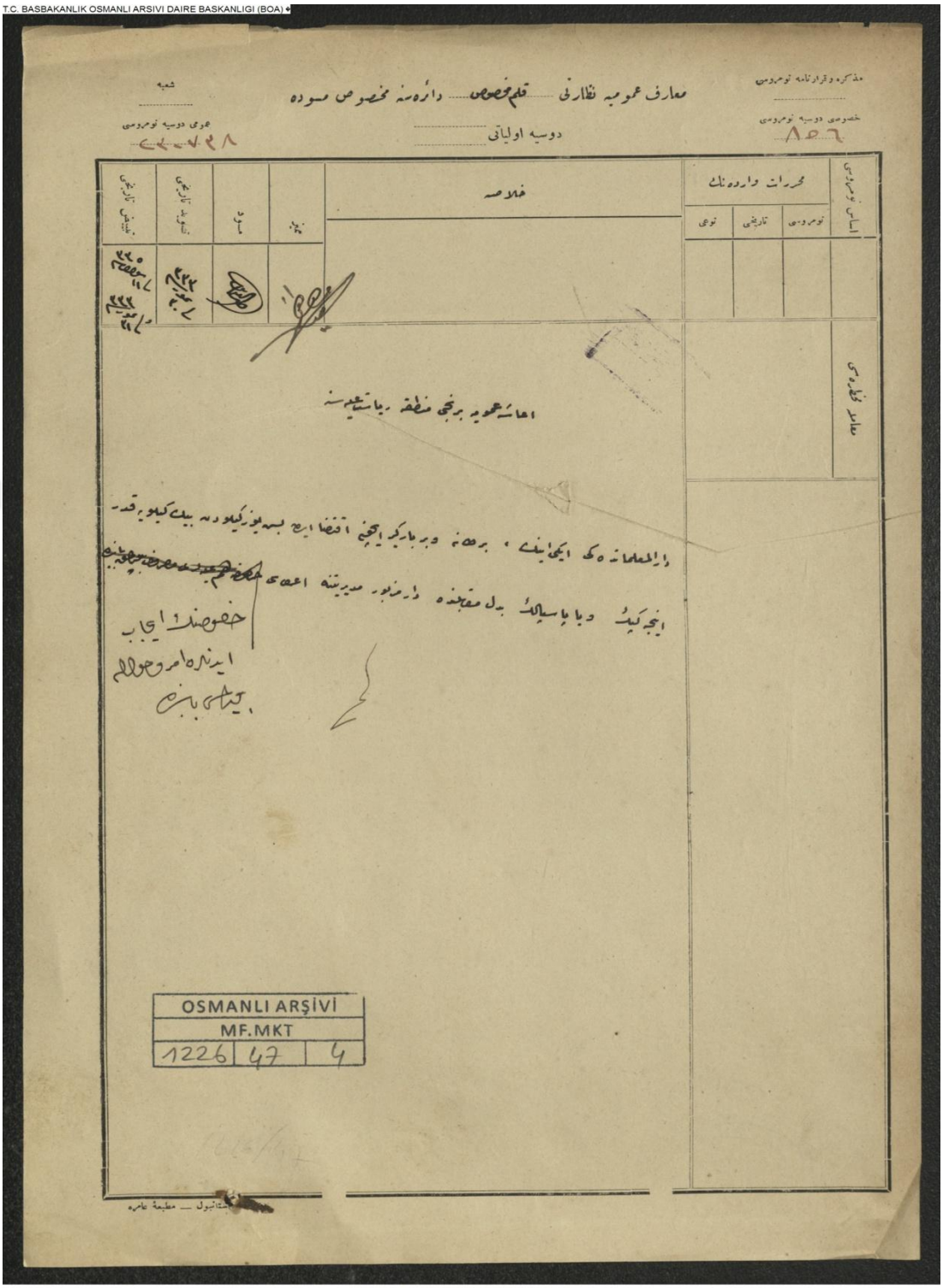
ایدن [illegible] اوزره [illegible]

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
150 | 102

MF.MKT.00150.00102.001

BOA, MF.MKT, 150/102

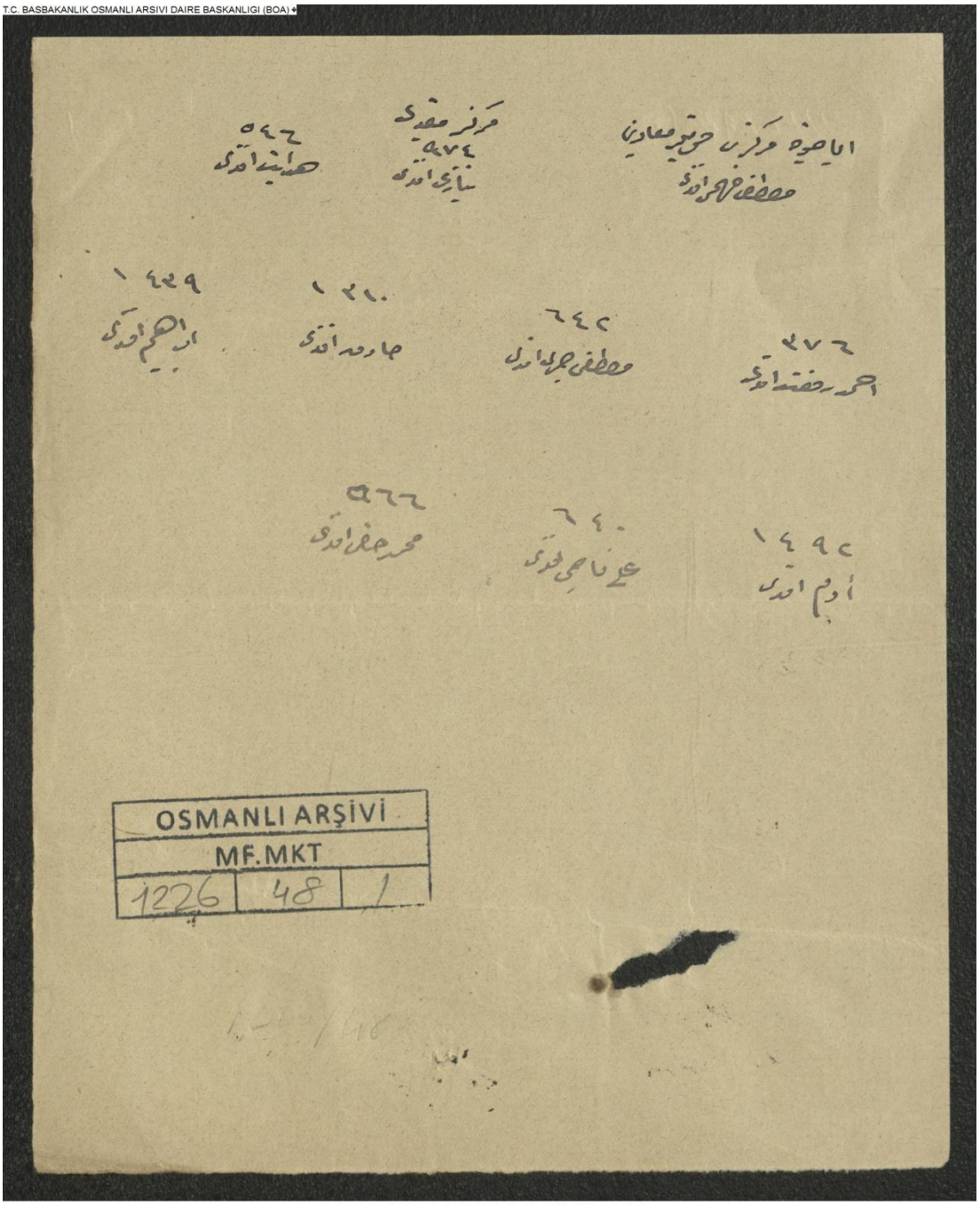
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

MF.MKT.01226.00048.001

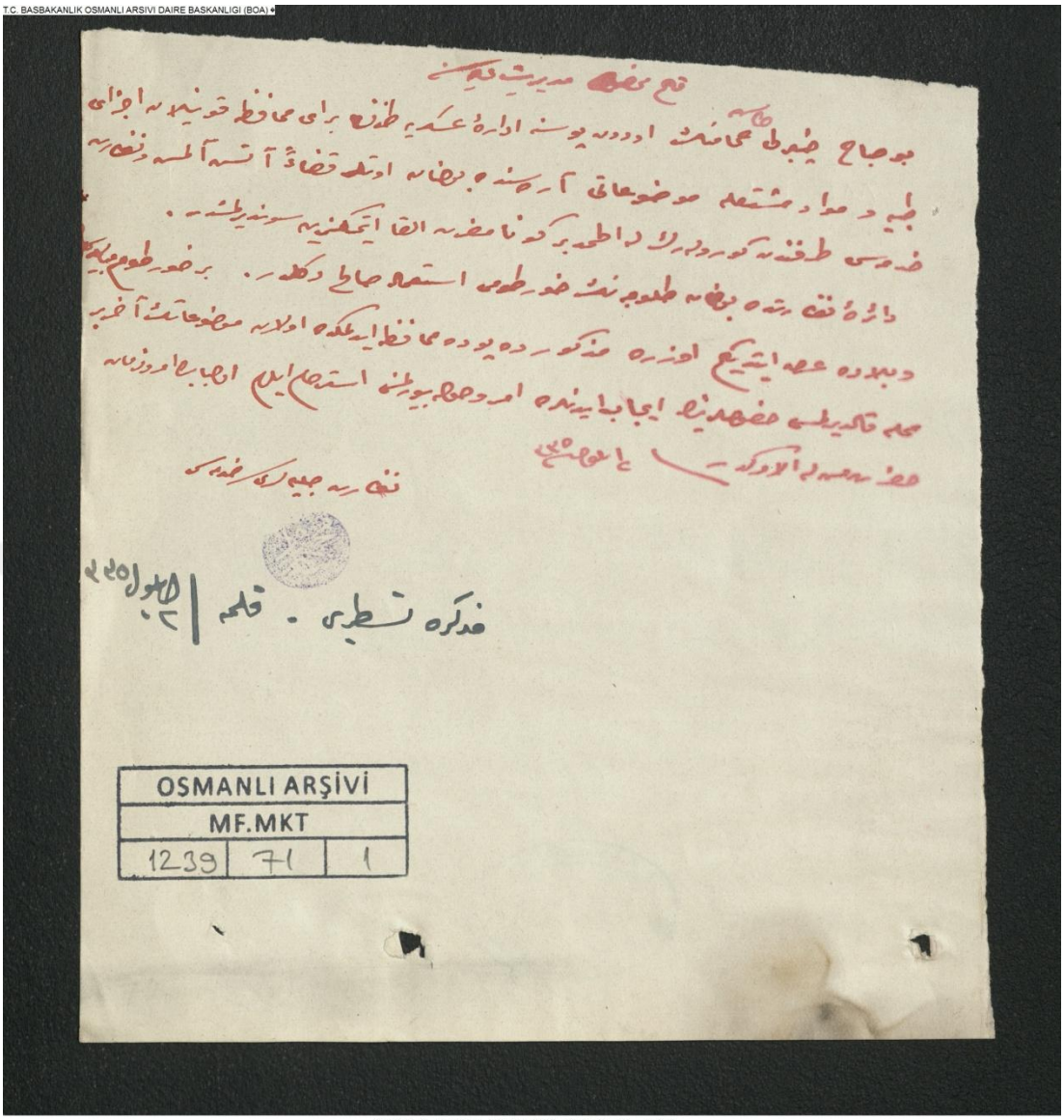
BOA, MF.MKT, 1226/48

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

MF.MKT.01226.00048.002

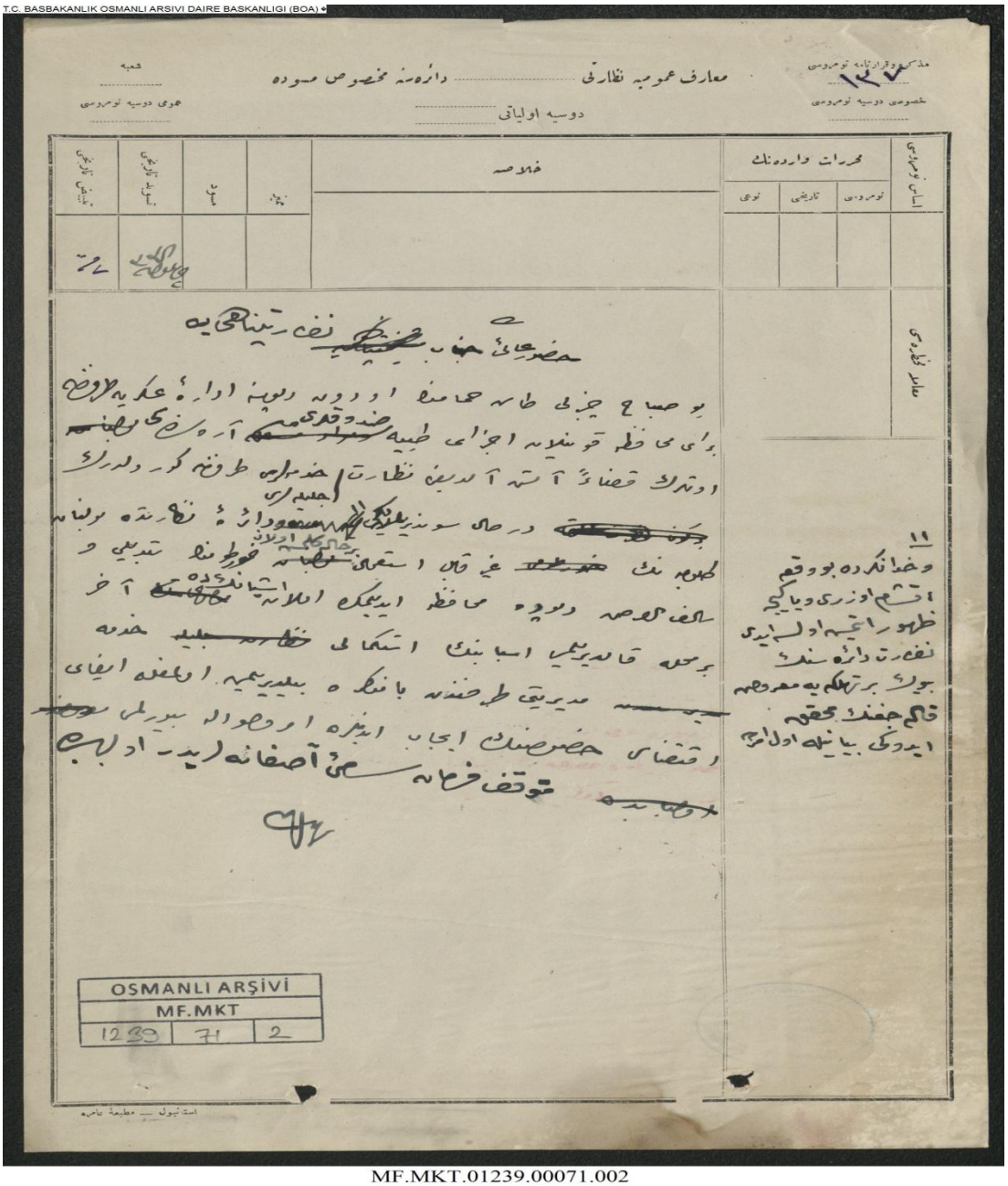
BOA, MF.MKT, 1226/48

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)
OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
1239 | 71 | 1

MF.MKT.01239.00071.001

BOA, MF.MKT, 1239/71

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

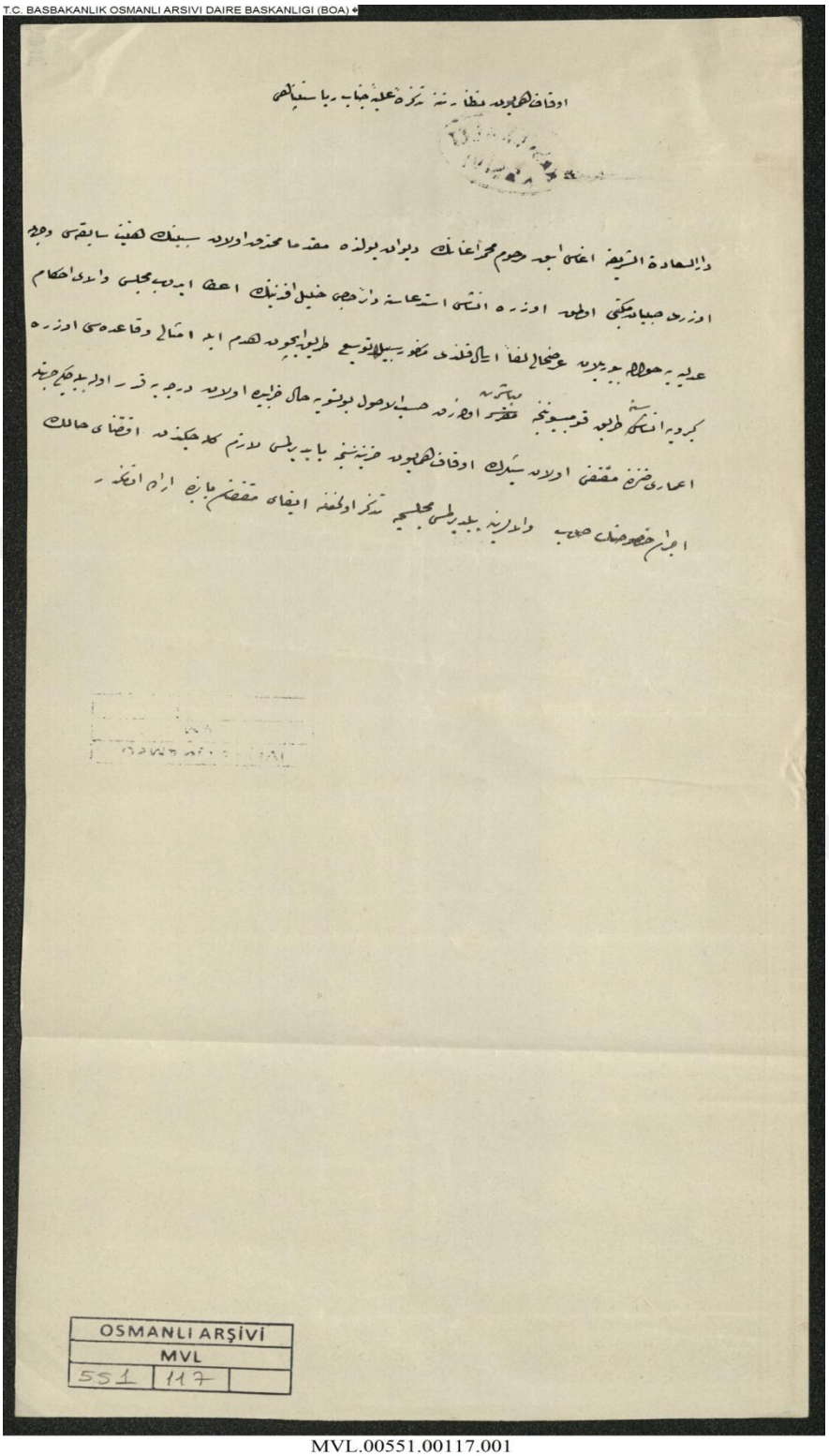

OSMANLI ARŞİVİ
MF.MKT
1239 | 71 | 2

MF.MKT.01239.00071.002

BOA, MF.MKT, 1239/71

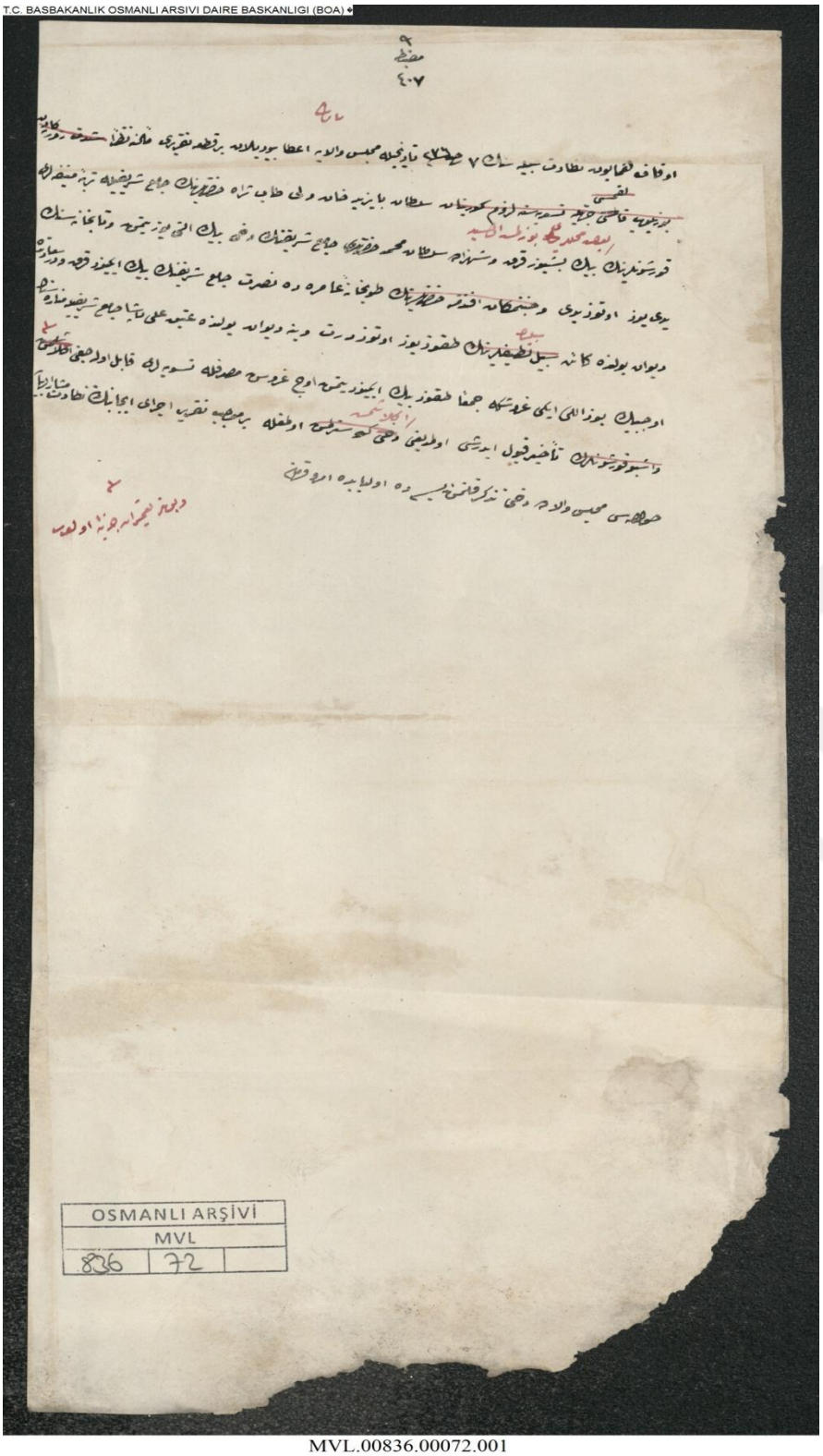
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

OSMANLI ARŞİVİ
MVL
551 | 117

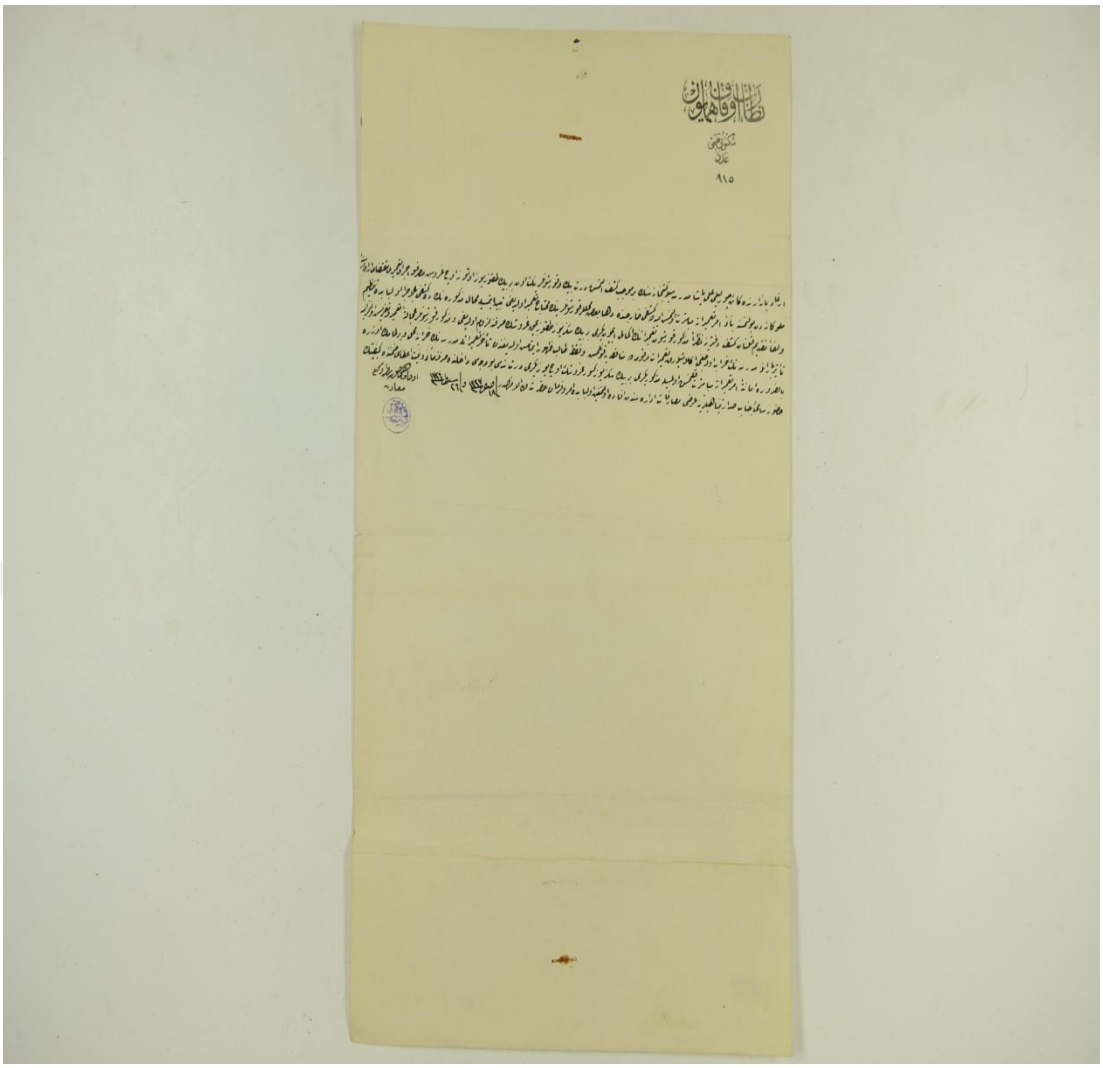
MVL.00551.00117.001

BOA, MVL, 551/117

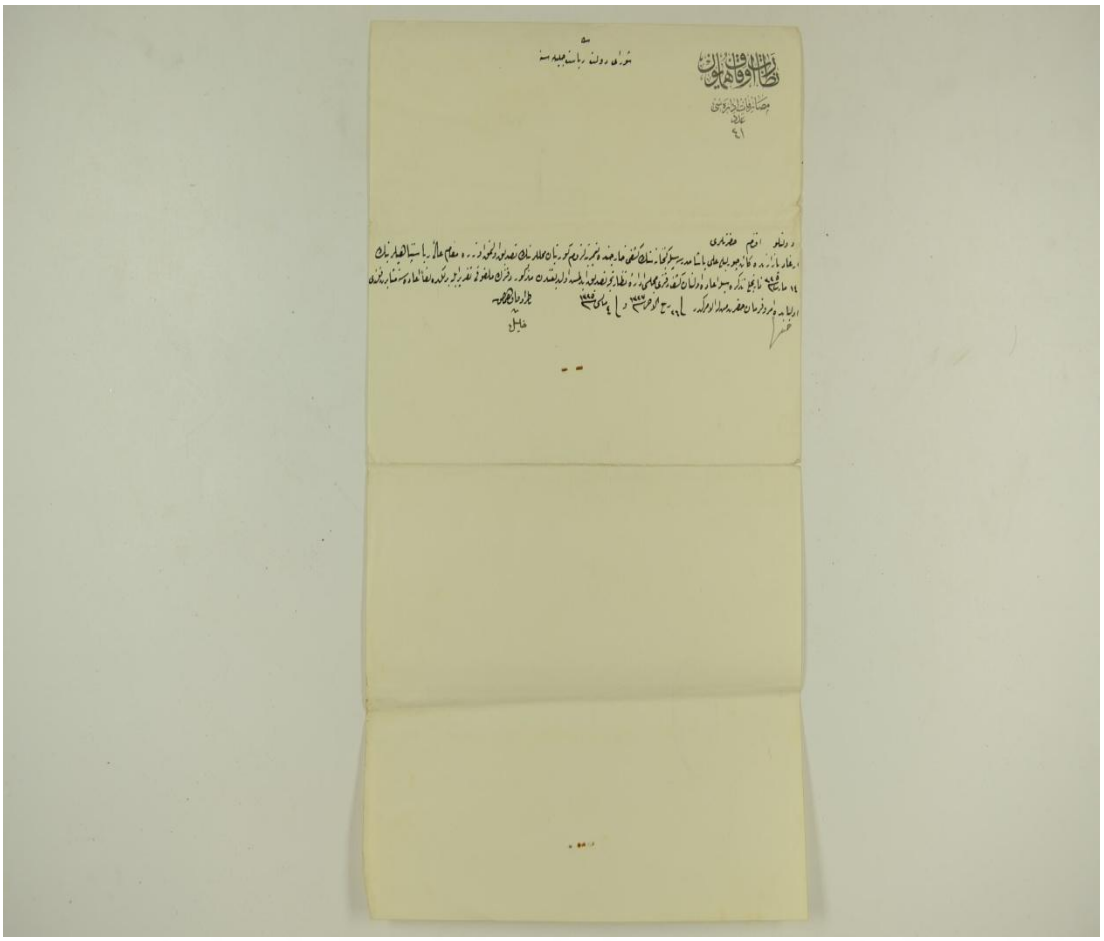

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

MVL.00836.00072.001

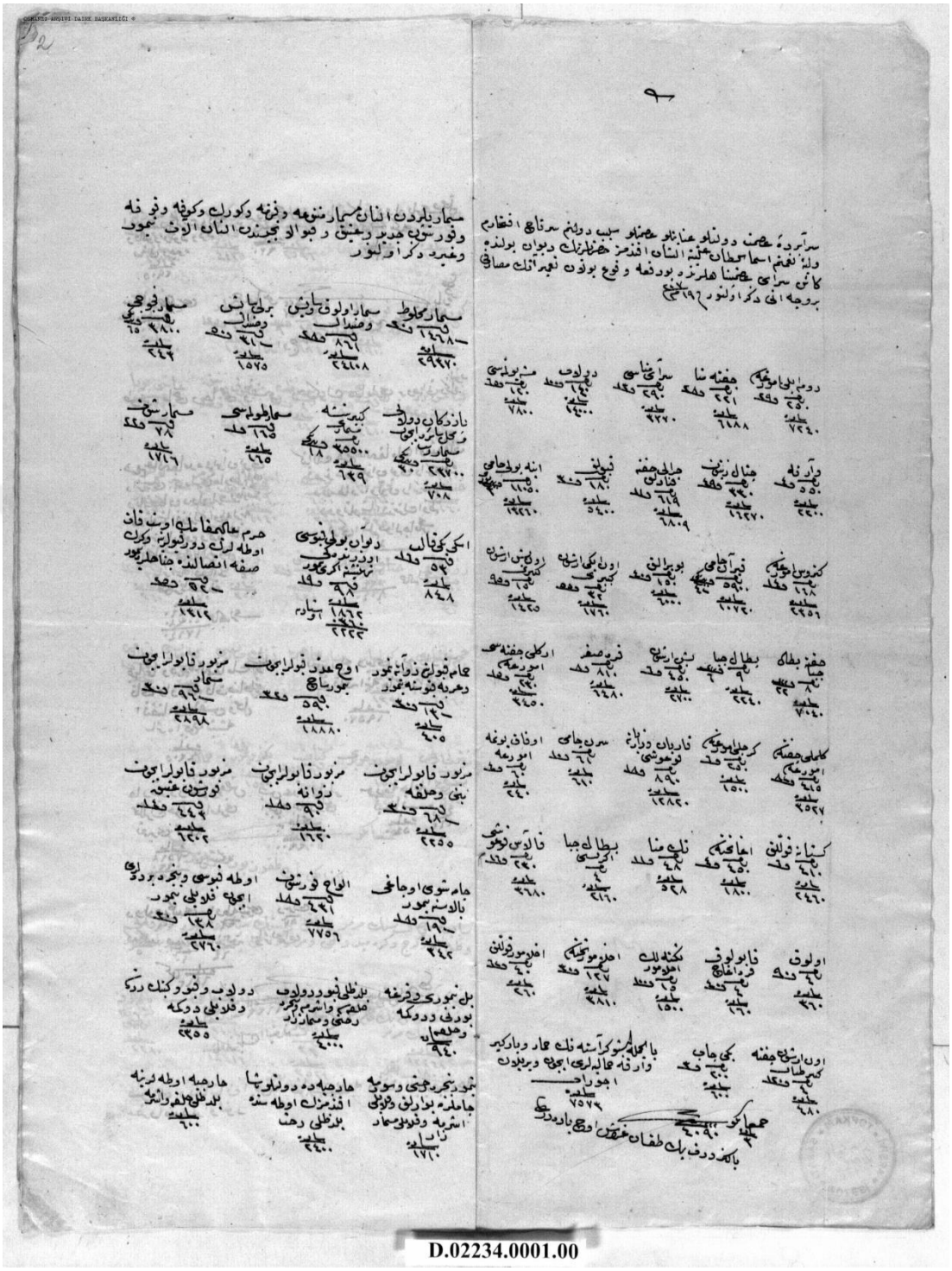
BOA, MVL, 836/72

BOA, ŞD, 192/18

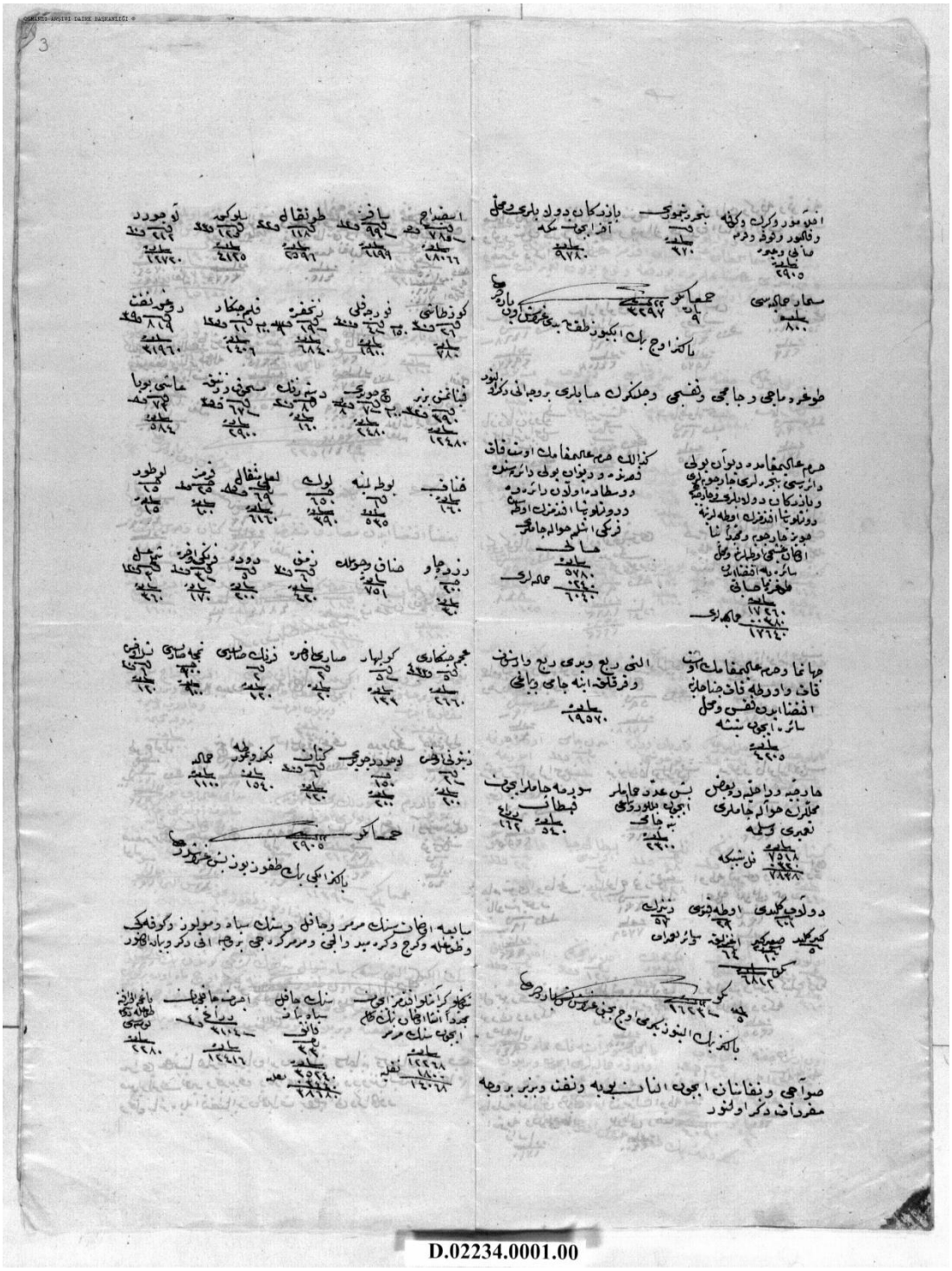

BOA, ŞD, 192/18

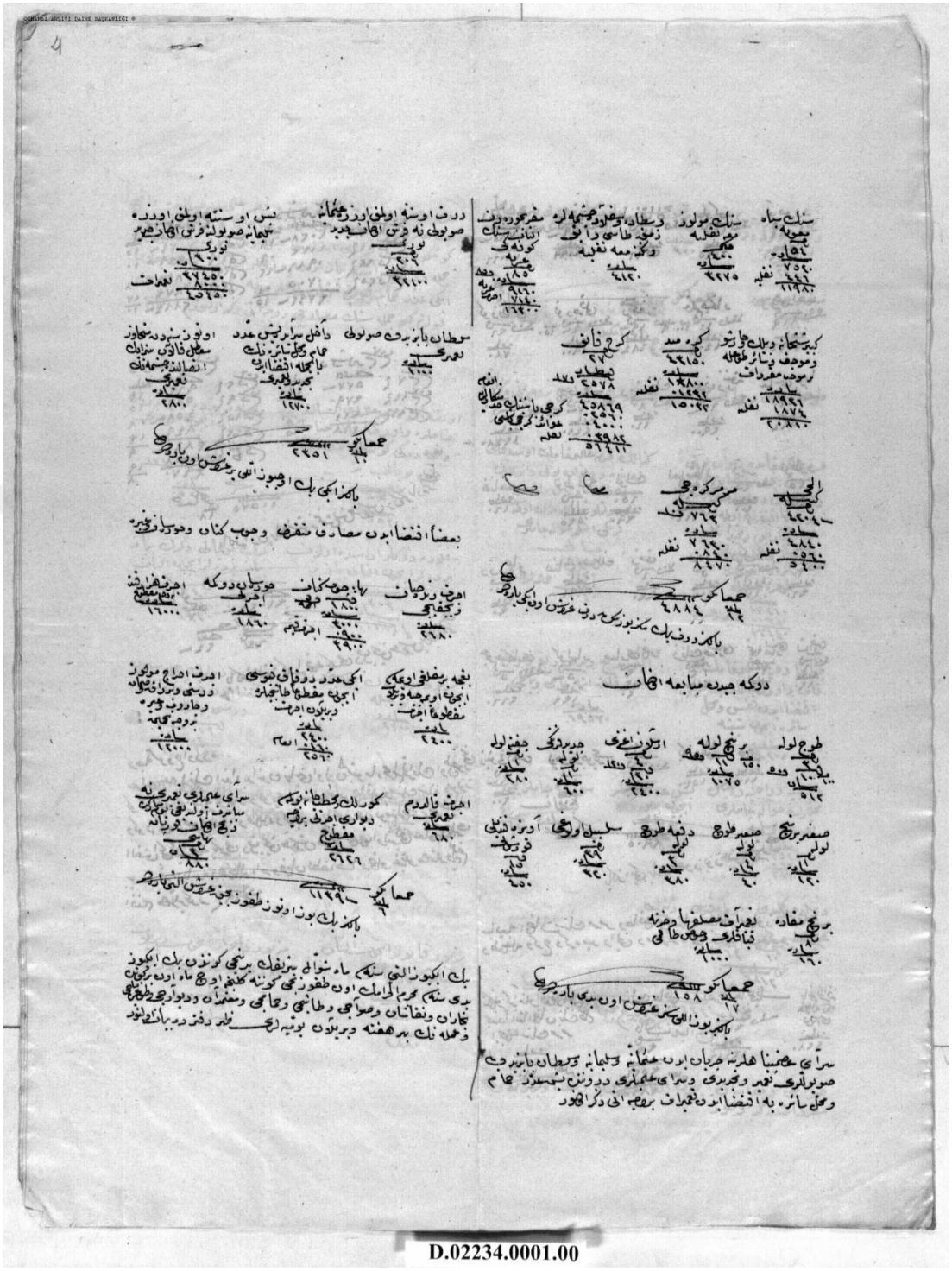
D.02234.0001.00

BOA, TSMA, D, nr.2234, vr.1.0.2

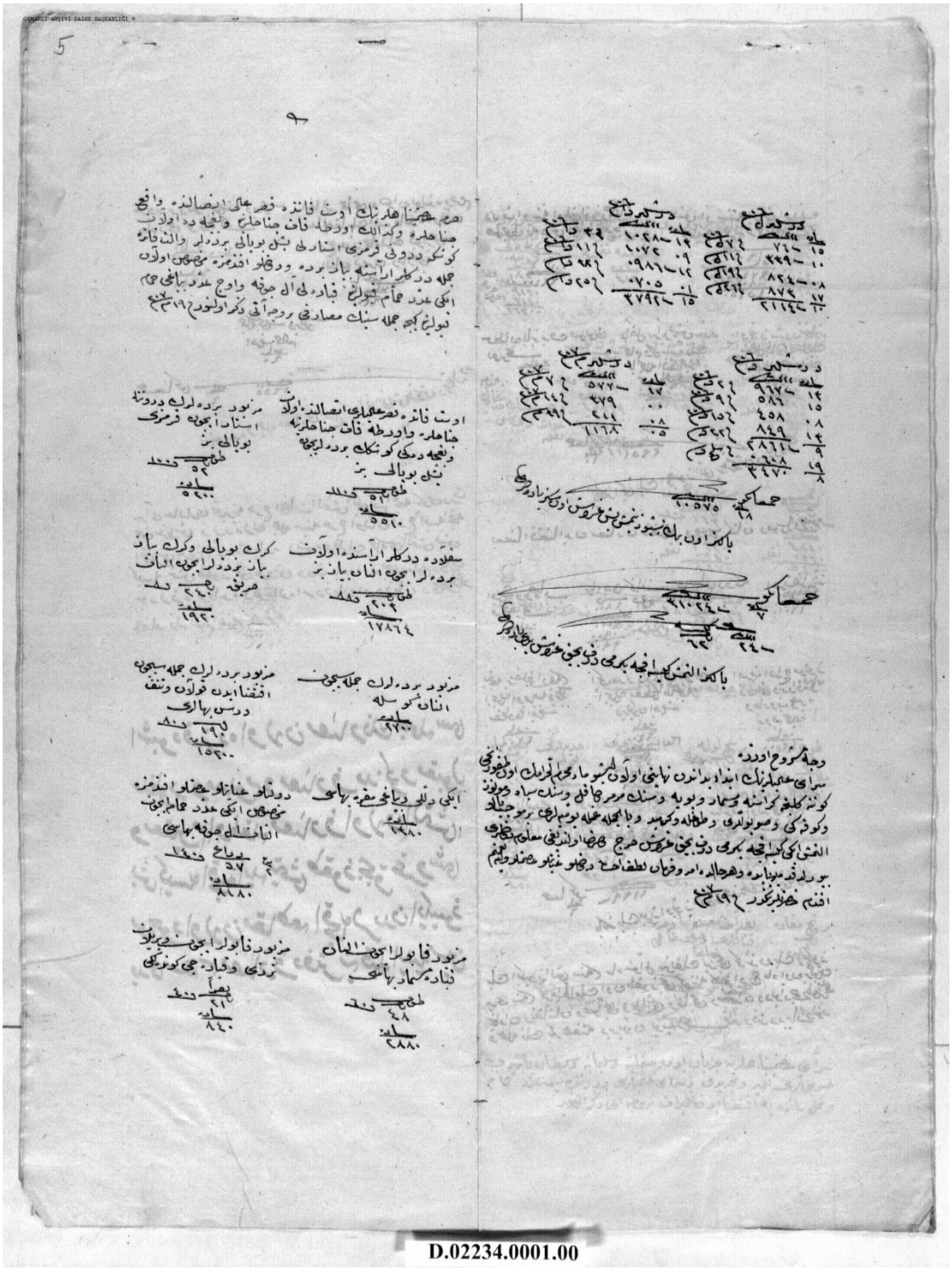
D.02234.0001.00

BOA, TSMA, D, nr.2234, vr.1.0.3

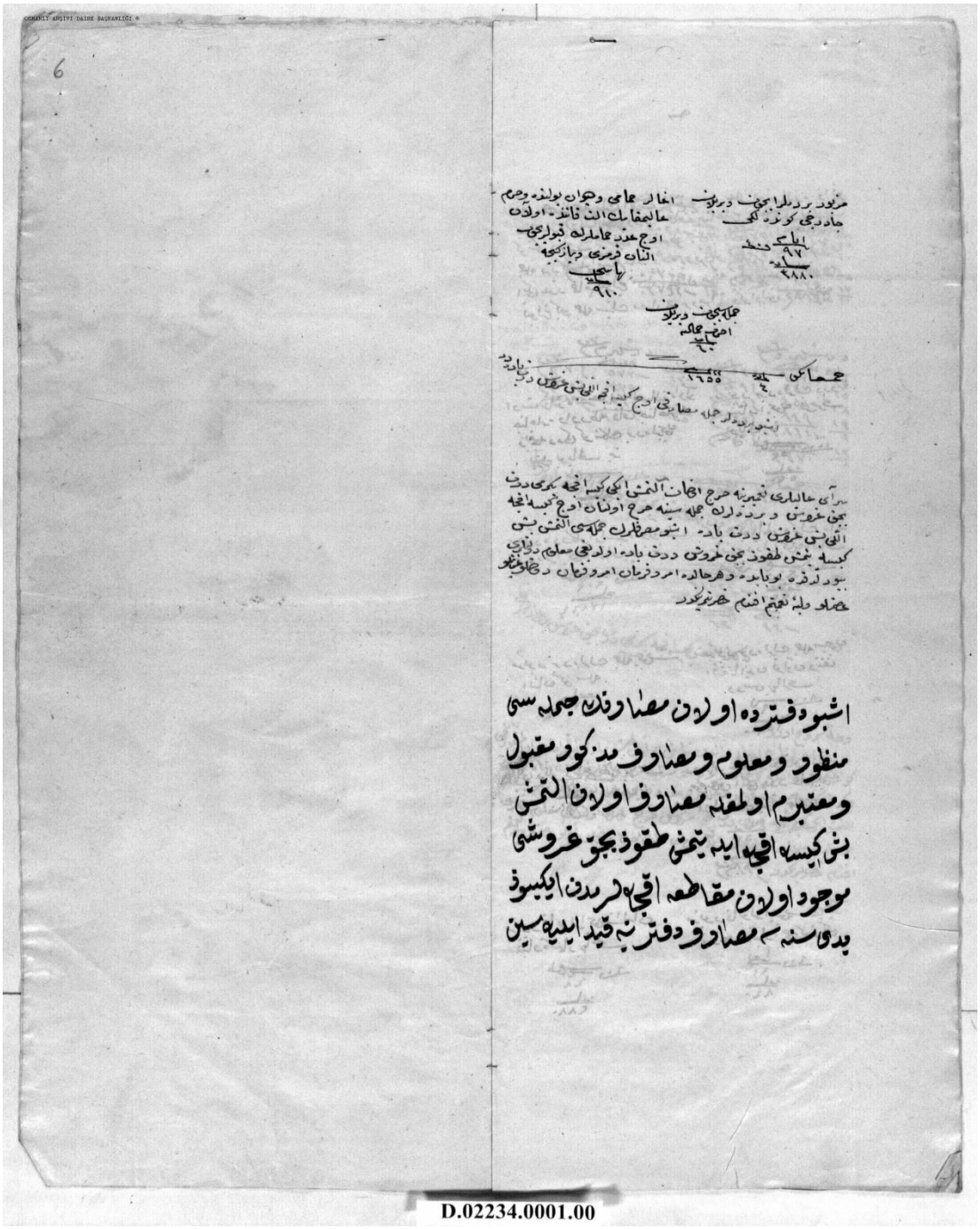
D.02234.0001.00

BOA, TSMA, D, nr.2234, vr.1.0.4

D.02234.0001.00

BOA, TSMA, D, nr.2234, vr.1.0.5

D.02234.0001.00

BOA, TSMA, D, nr.2234, vr.1.0.6

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI ©

دولناو غنالو حصناو سبب دولمغ ولهٔ نعم اندنم خرلرنك سرای عامرلری تعمیر بحون النان کرآسته ومسمار وسائر
بموراآلتی وبویه ومرمرطاشی وغیرطاش بهالری وصوبولری تعمیری وبالجمله دولکر وصوآجی ونفاش
وطاشجی وحمامجی وجامجی وصوبولجی ولعجیان وسائر عمله نك جمله سنبه ویریلدن بیان اولنور

سرای عامرنا هایون بحون النان جمله کرآسته
بهاسی وکراسنه نقلیه سی سکز کیسه اقچه
طقسان غروش اوج باره در

با جمله النان مسمار وقابولر بحون
وسائر بموراآلتی وتوزشوف
جمله سی التی کیسه اقچه ایکیوز
طقسان بش غروش
طقوز پاره در

طوغره ماجی ونفسی وجکنر وجامجدف
النان جمله سی اوچ کیسه اقچه
بوزیکرمی اوج بحق غروشدر

بویاجی وصوآجی بحون النان بویه بهاسی
جمله سی بش کیسه اقچه دریوز بش
غروشدر

مرمرطاش وکوفه کی ومولوز وقرطاش
وجاقل وطوغله وکوه صید ومرمر
کره جی وکرج جمله سنك بهاسی
طقوز کیسه اوچیوز سکسان دقی
غروش اون پاره در

عثمانیه وسلیمانیه وسرای عامرلری
درونده بش عدد حمام سائر
محللرك اقتضا ایدن صوبولری
تعمیر وتجدیدی جمله سی
درت کیسه اقچه اوچیوز
التی یوز غروش اون
پاره در

لغزار قدابحون وجوب کنان ومولوز
اغاجی وحودکان دوکه واویمجیه
وقالدرمجیه جمله سی ایکی کیسه اقچه
یوز اون طقوز بحق غروش
التی پاره در

دولکر وصوآجی ونفاش وحمامجی طاشجی
وعمله وسائر جمله سنبه ویریلدی
کوندلك کوره می یوکیسه اقچه بشمش
بش غروش اون سکز پاره در

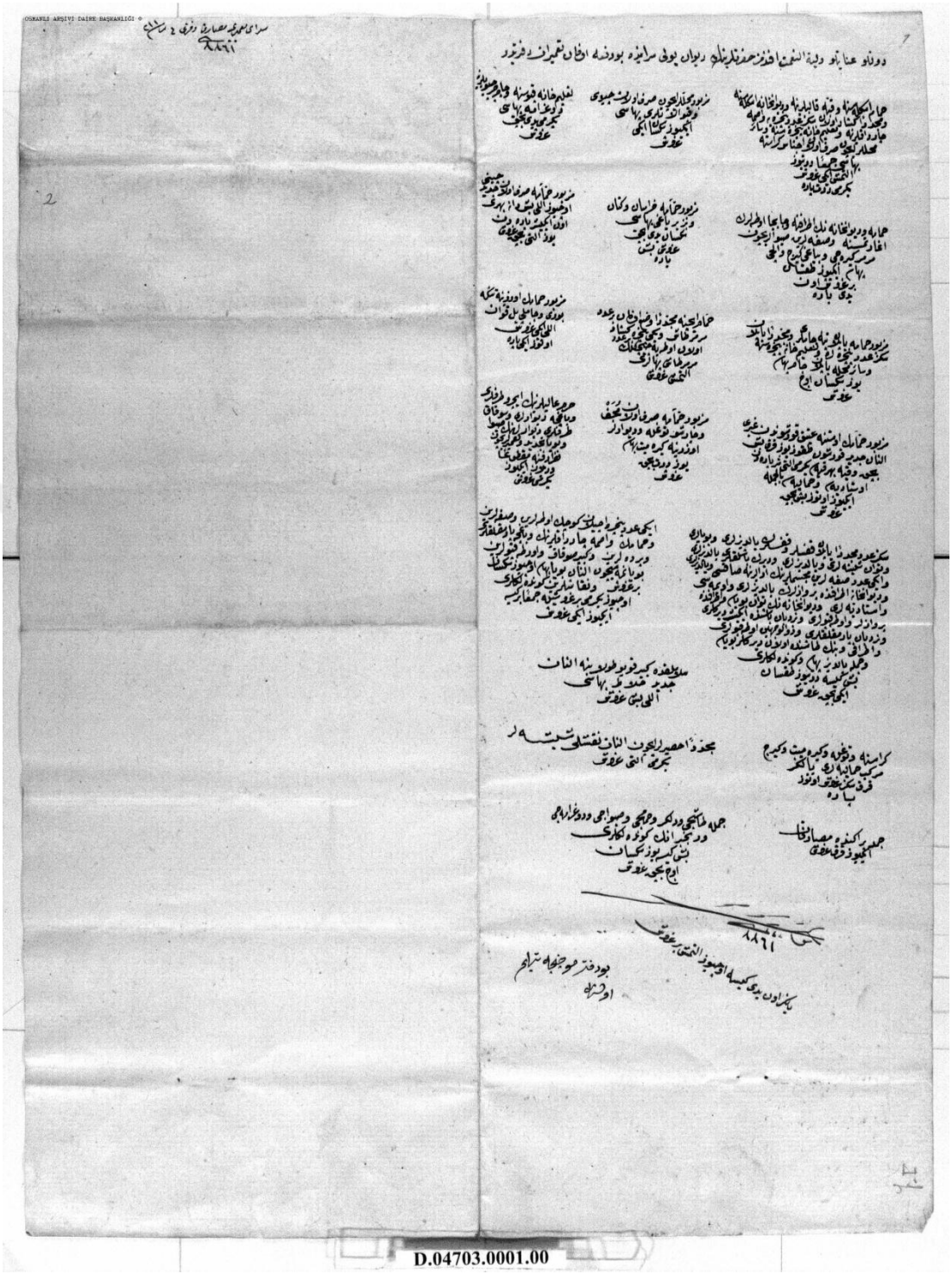
سرای عامرلری تعمیری حصار دخی النمش ایکی کیسه اقچه بوری دخی یوز
بوده لر وحمام نیولری جوفه کاوچ کیسه اقچه التی بش غروش دخی پاره در

جمله النمش بش کیسه اقچه بشمش طقوز بحق غروش دخی پاره در

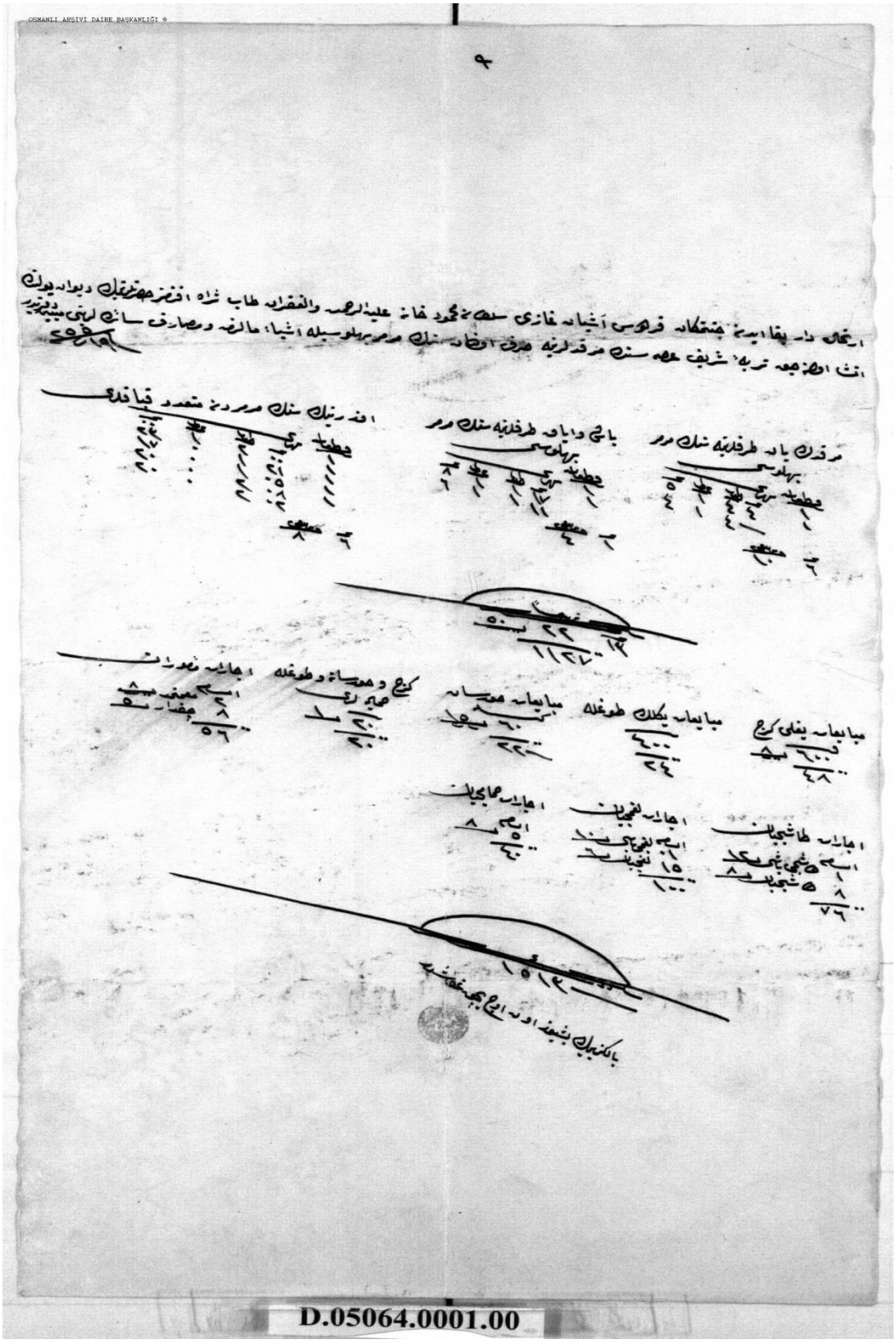
حریم عامرلرنك مقامده اوتیه فاندزه نصرالله نصالندزه
وآنع جناحلره کذالك اورطه قات جناحلره
دردونی فرمزی اسنادلی یشل بوده لر
وبالجمله ده کوشکه کذالك یشل بوده
وحریم عامرلرنك التی فاندزه دوکلر
اوآسندزه کی باندبوده لر وحمام نیولرنك
جوفه جمله سی اوچ کیسه اقچه التی
بش غروش دوف پاره در

کرك سرای عامرلری تعمیرنه صرف اخشاب وکرك
بوده لرك مصارفی جمله سی النمش بش کیسه اقچه
بشمش طقوز بحق غروش دوف پاره اولدیغی
معلوم دولتلری بولدقده بویله پاره
امر وفرمان دولناو غنالو حصناو
ولهٔ نعم اندزم حرلرنکدر

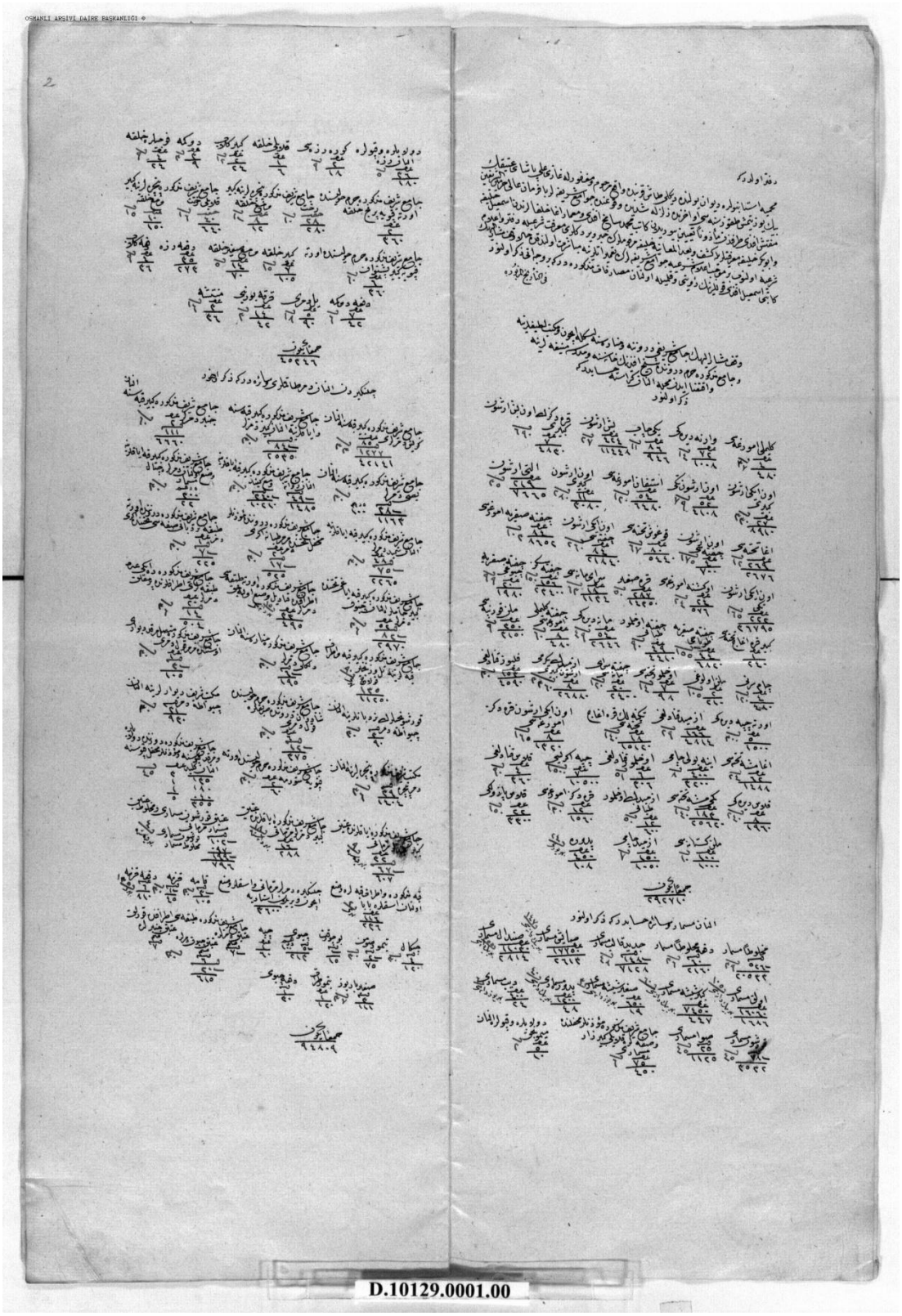
D.02234.0001.01

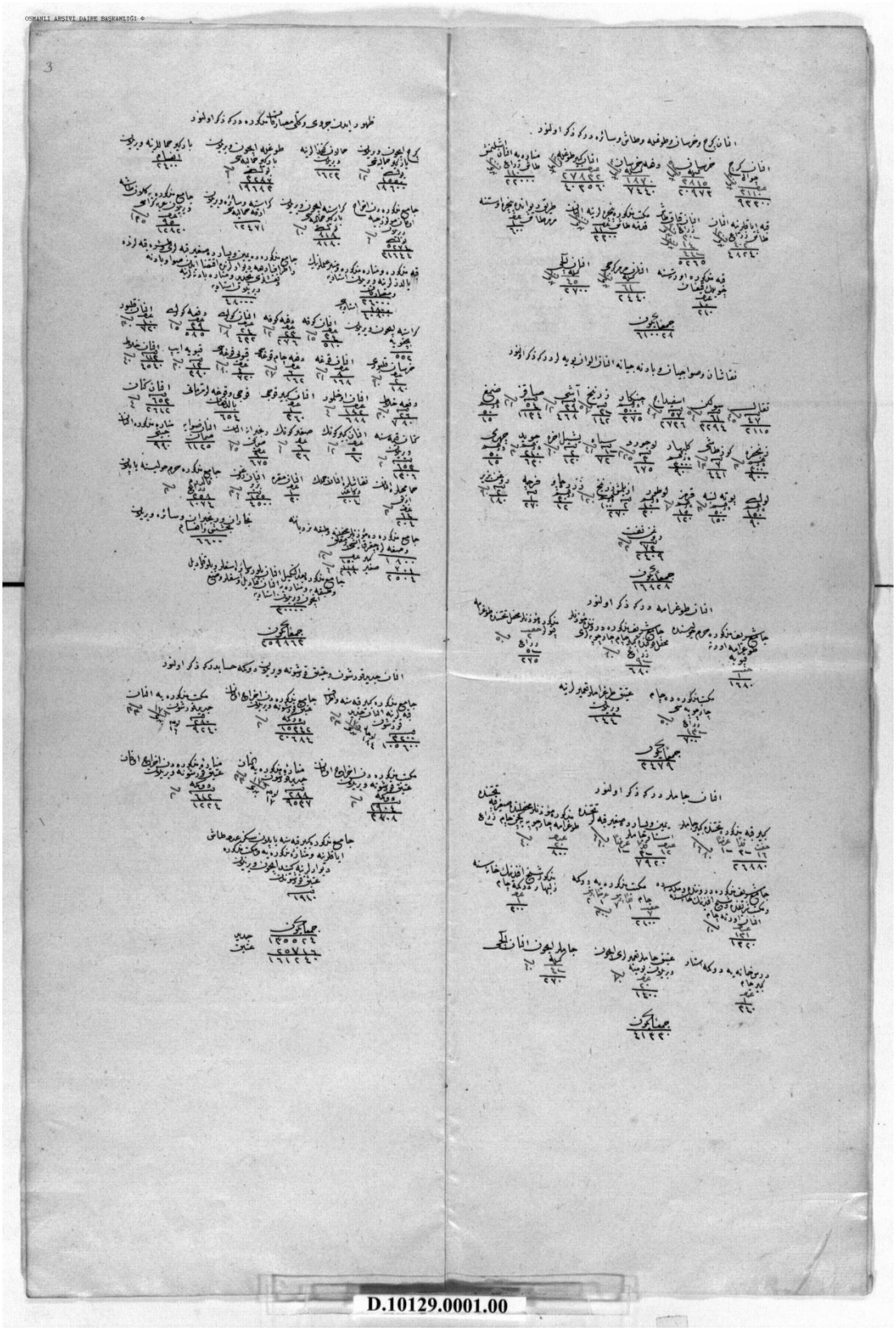
BOA, TSMA, D, nr.4703, vr. 1.0.1

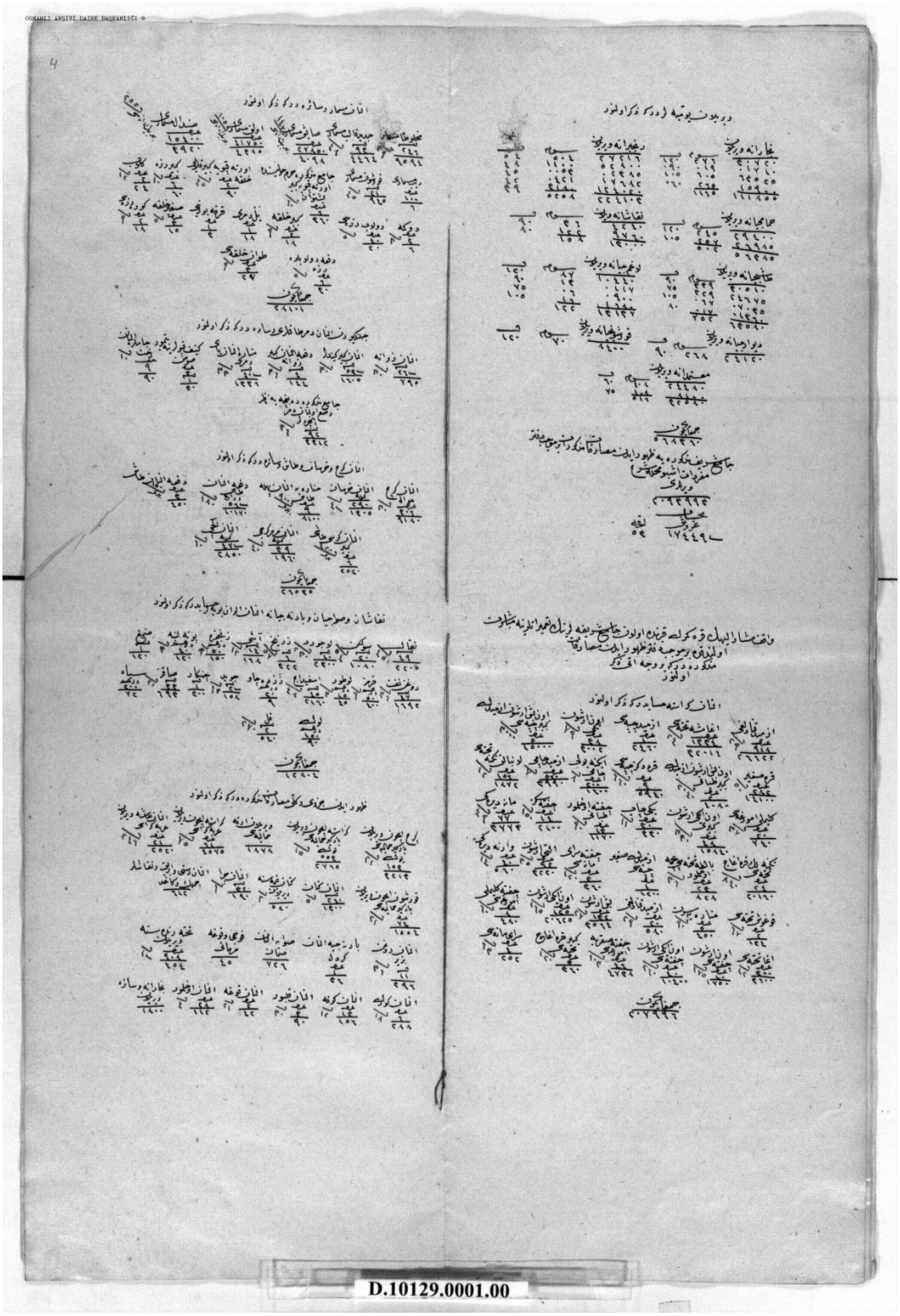
BOA, TSMA, D, nr5064, vr. 1

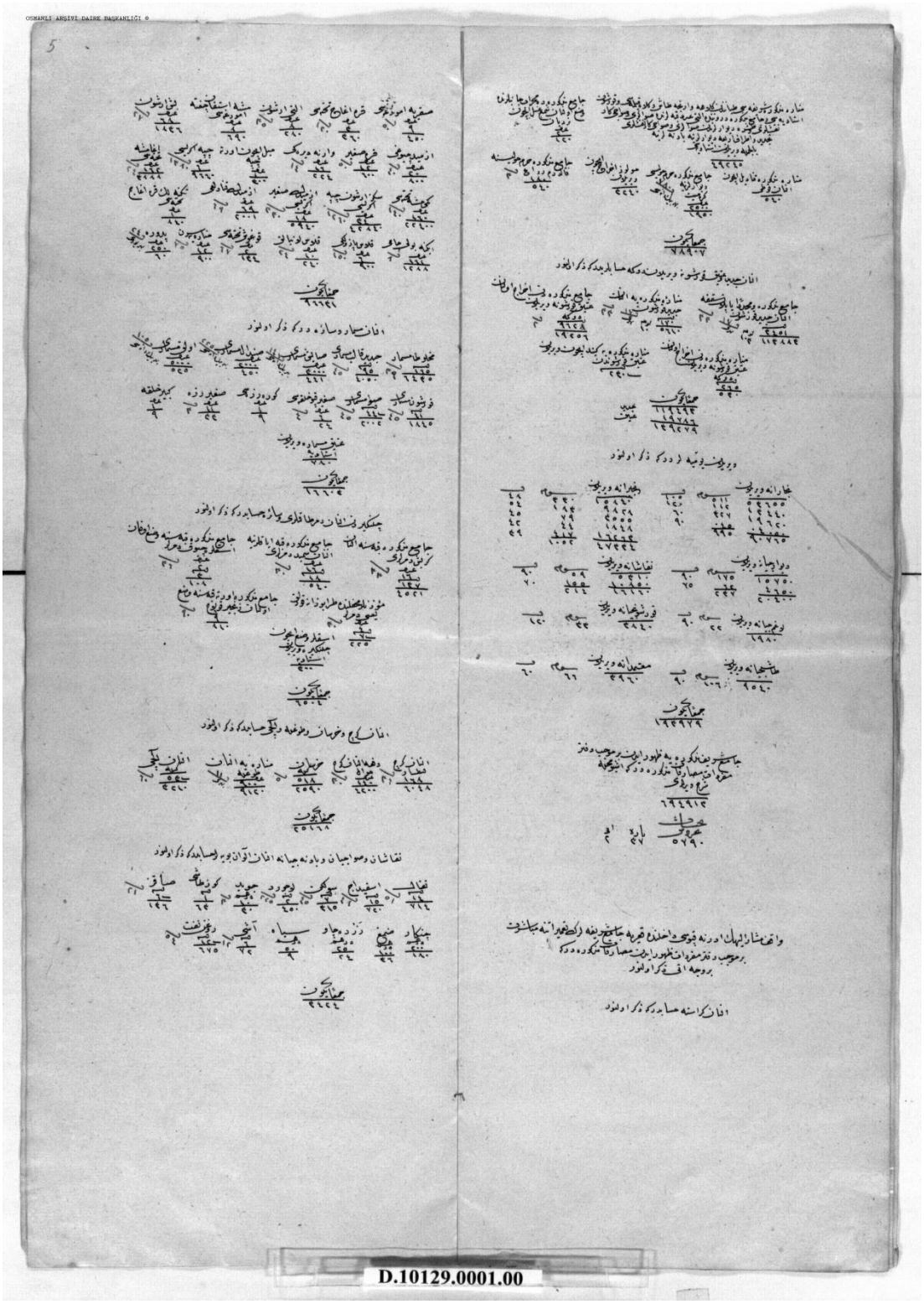
D.10129.0001.00

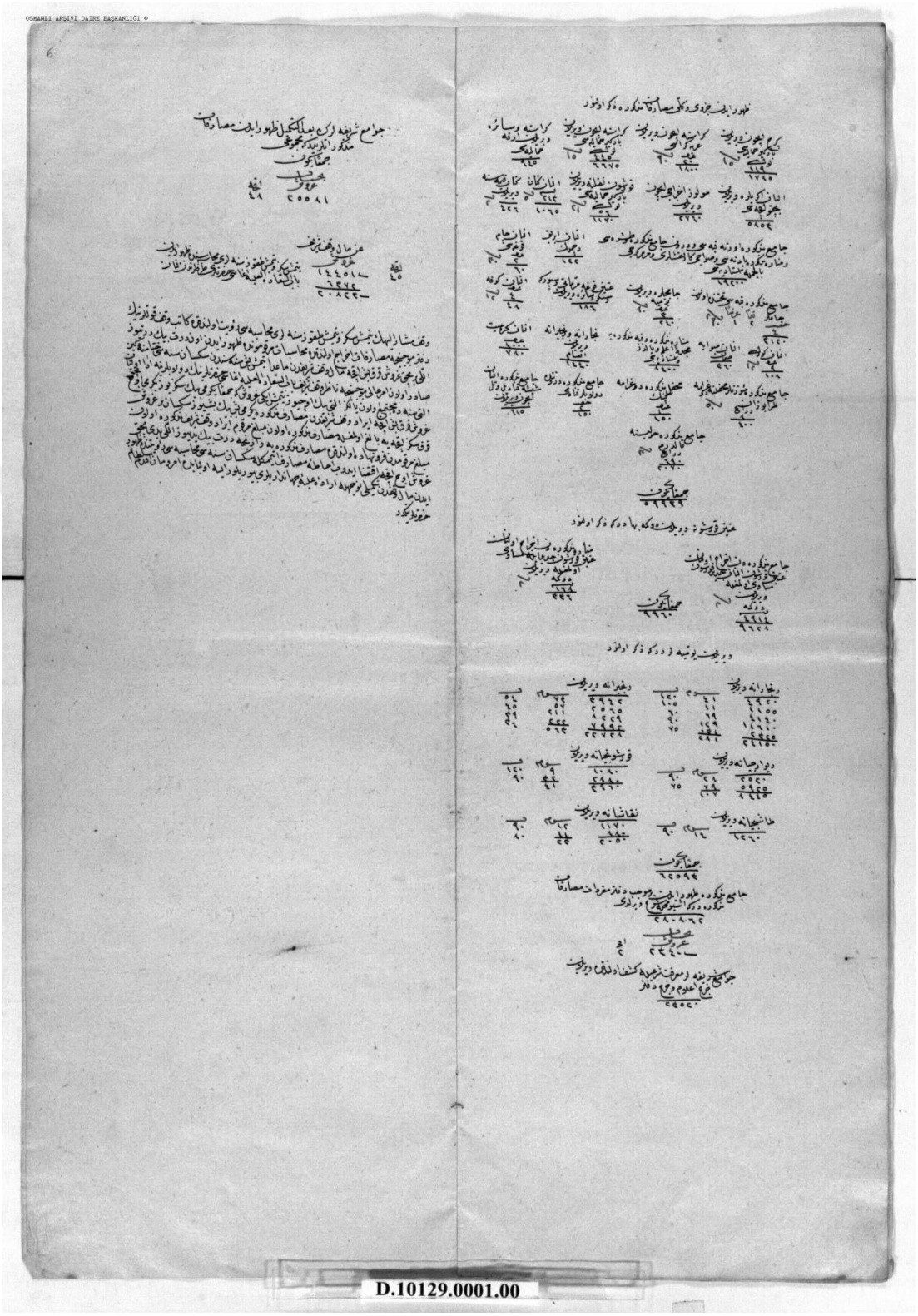
BOA, TSMA, D, nr10129, vr. 1.0.3

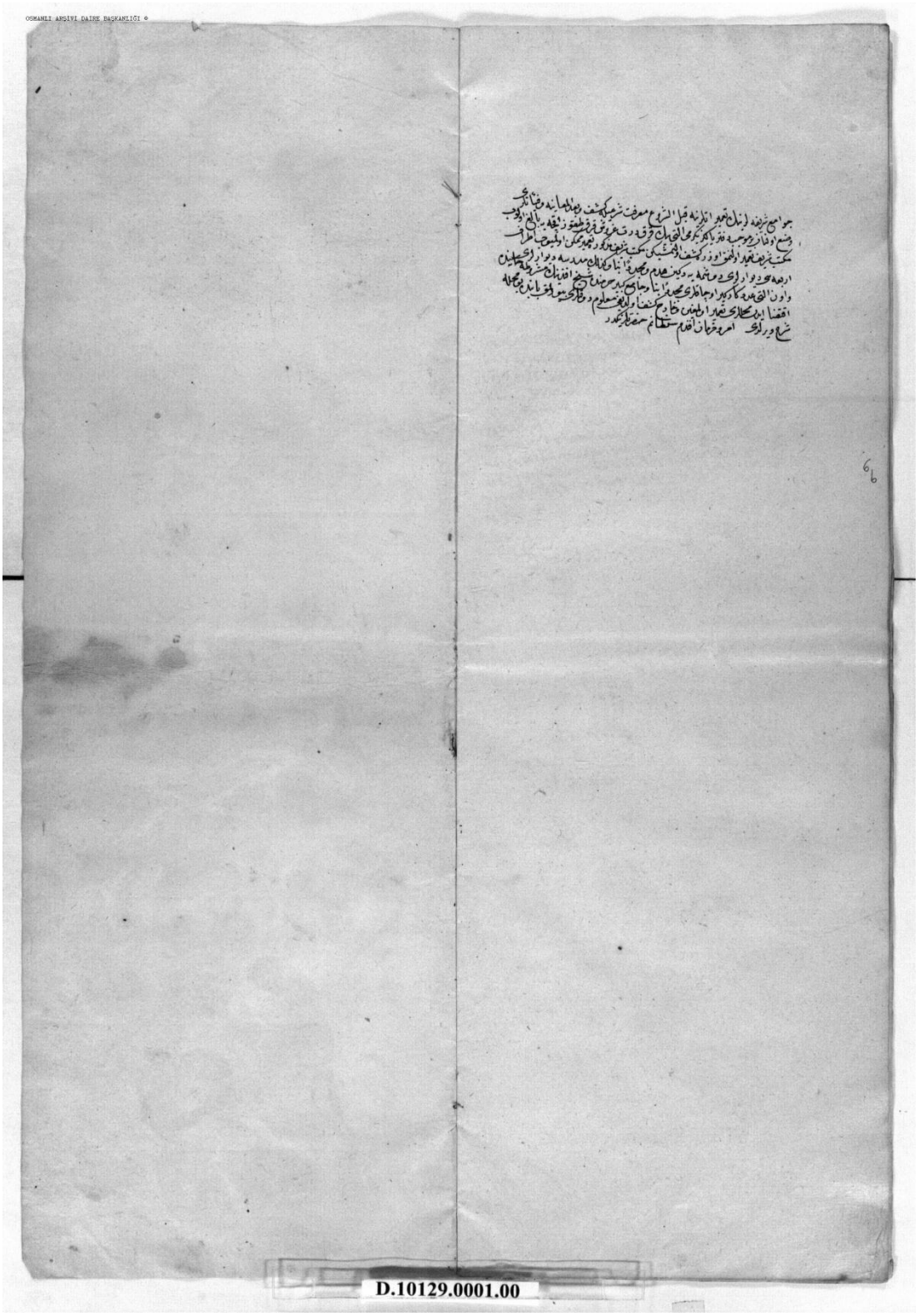
BOA, TSMA, D, nr10129, vr. 1.0.4

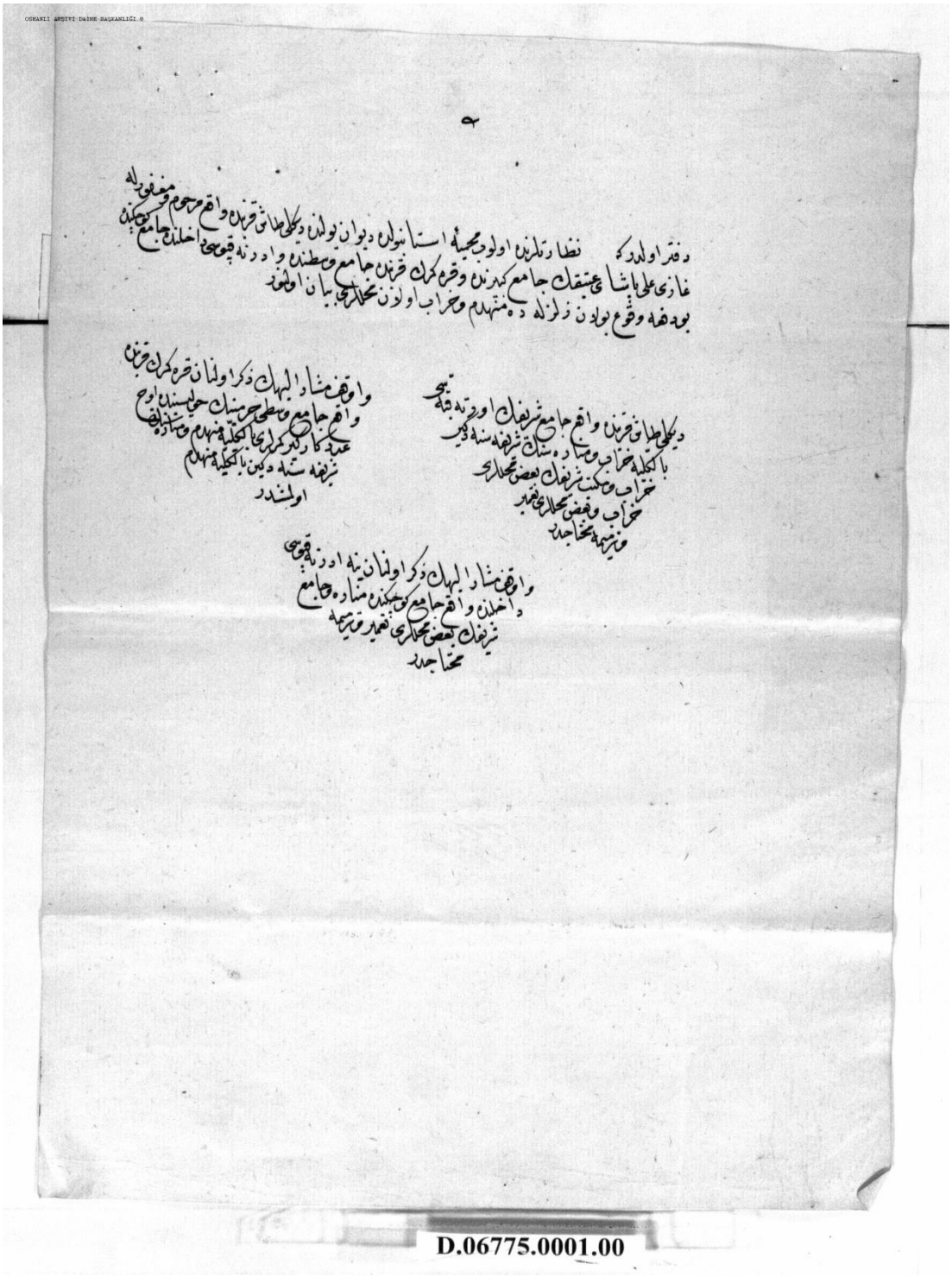
BOA, TSMA, D, nr10129, vr. 1.0.5

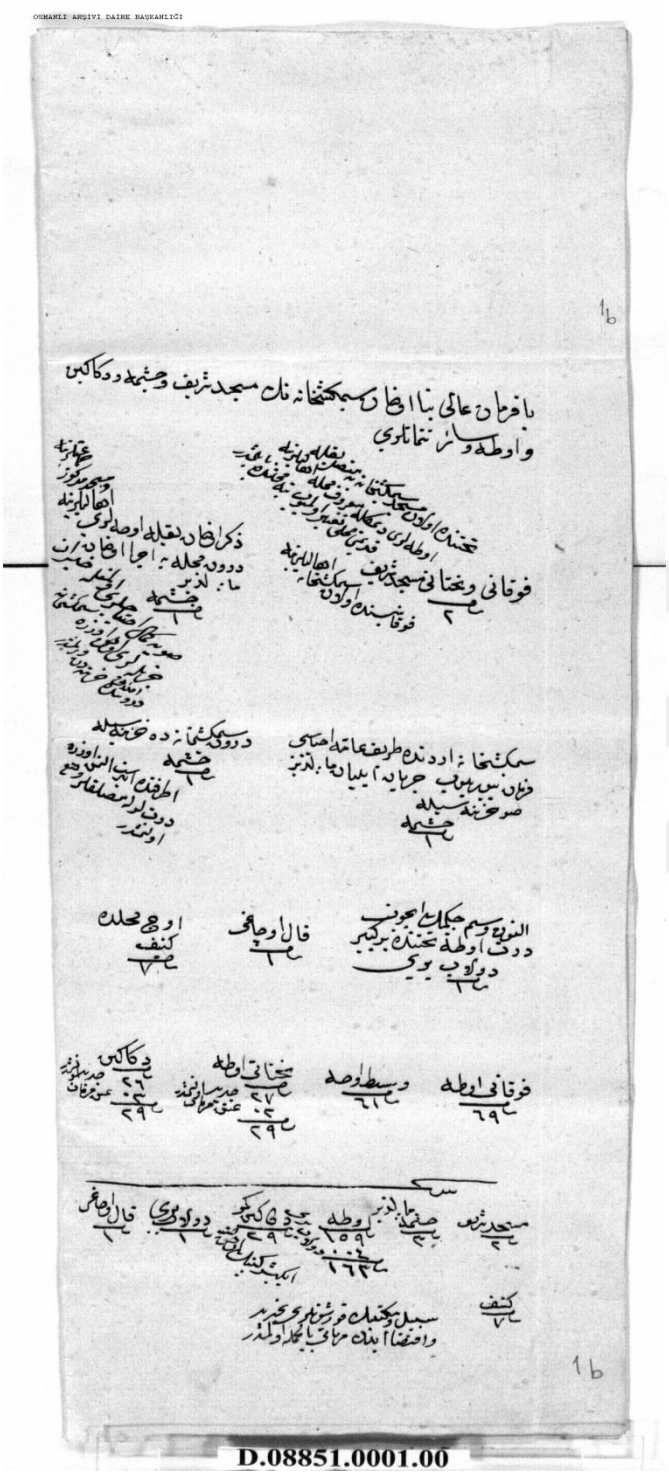
BOA, TSMA, D, nr10129, vr. 1.0.6

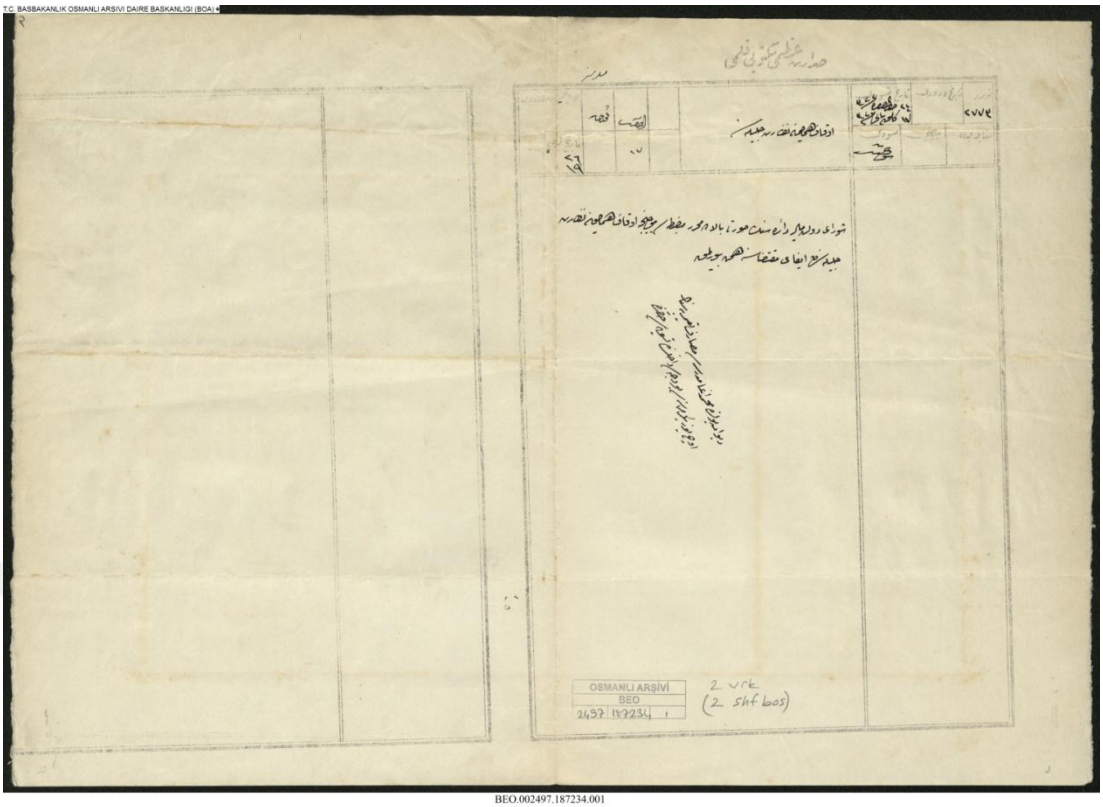
BOA, TSMA, D, nr10129, vr. 1.0.7

BOA, TSMR, D, nr6775, vr.1

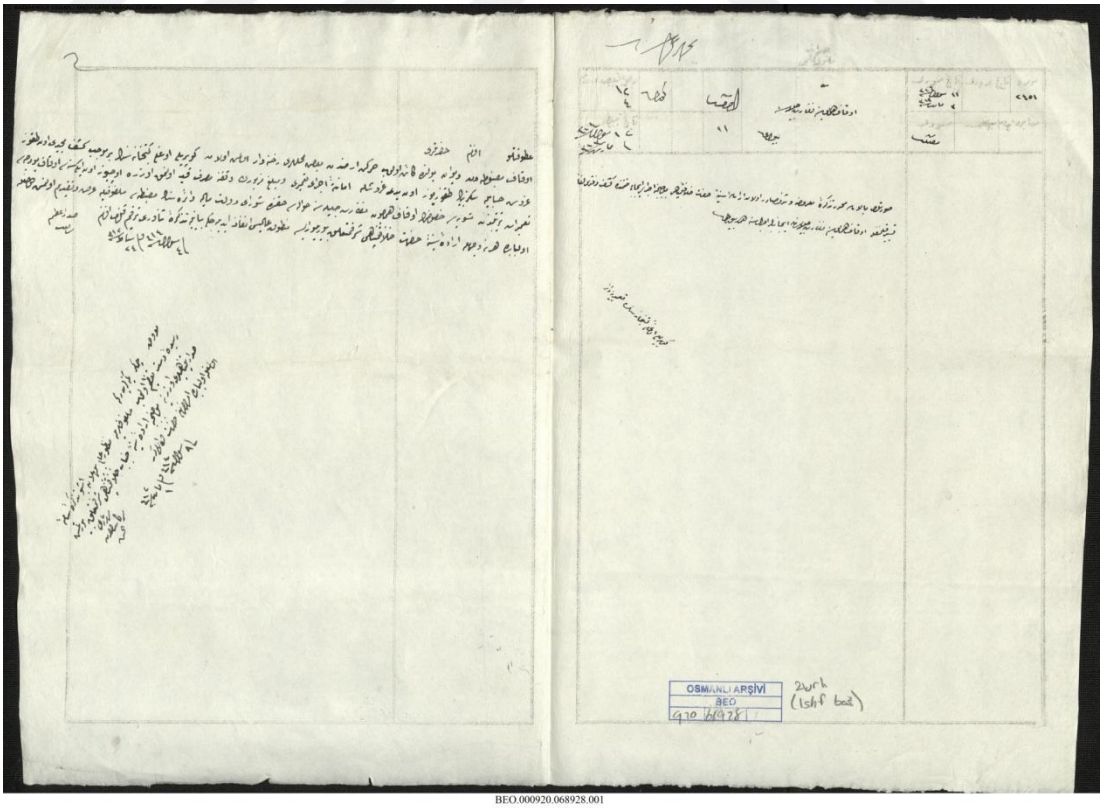

BOA, TSMA, D, nr8851, vr.1

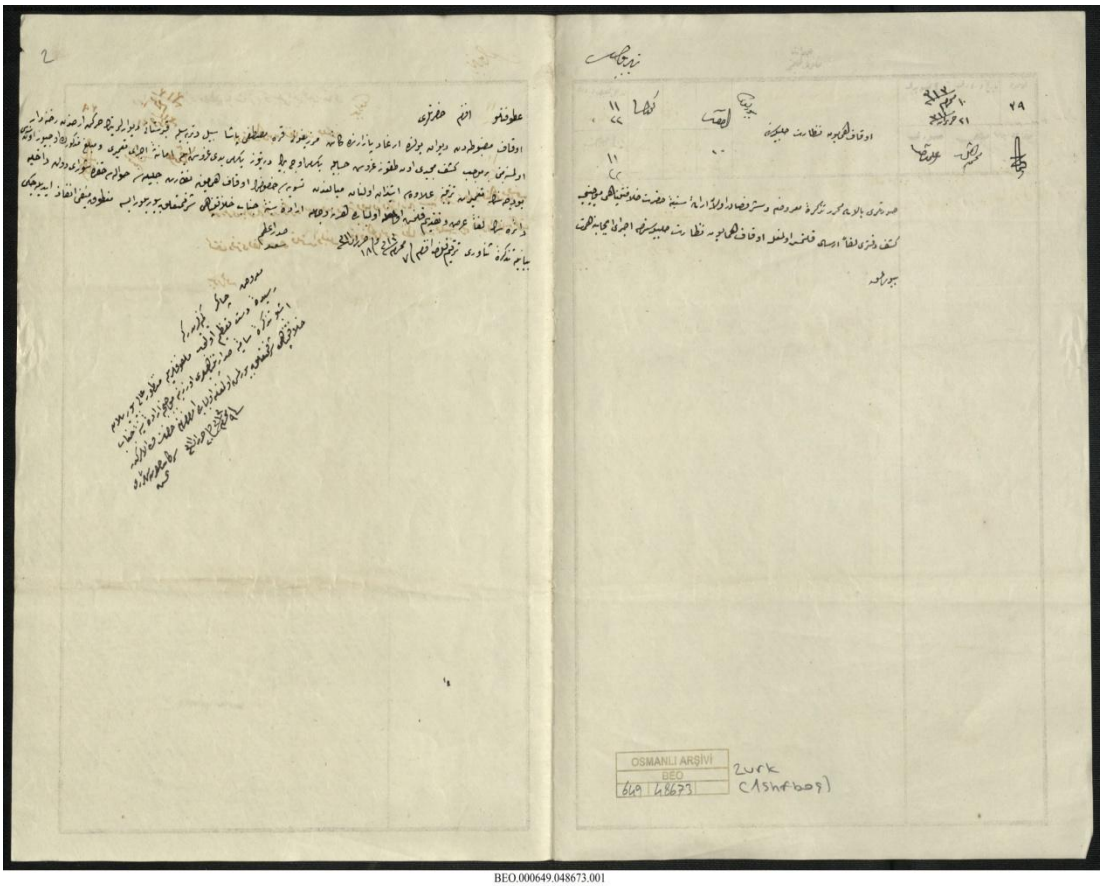
BEO.002497.187234.001

BOA, BEO, 2497/187234

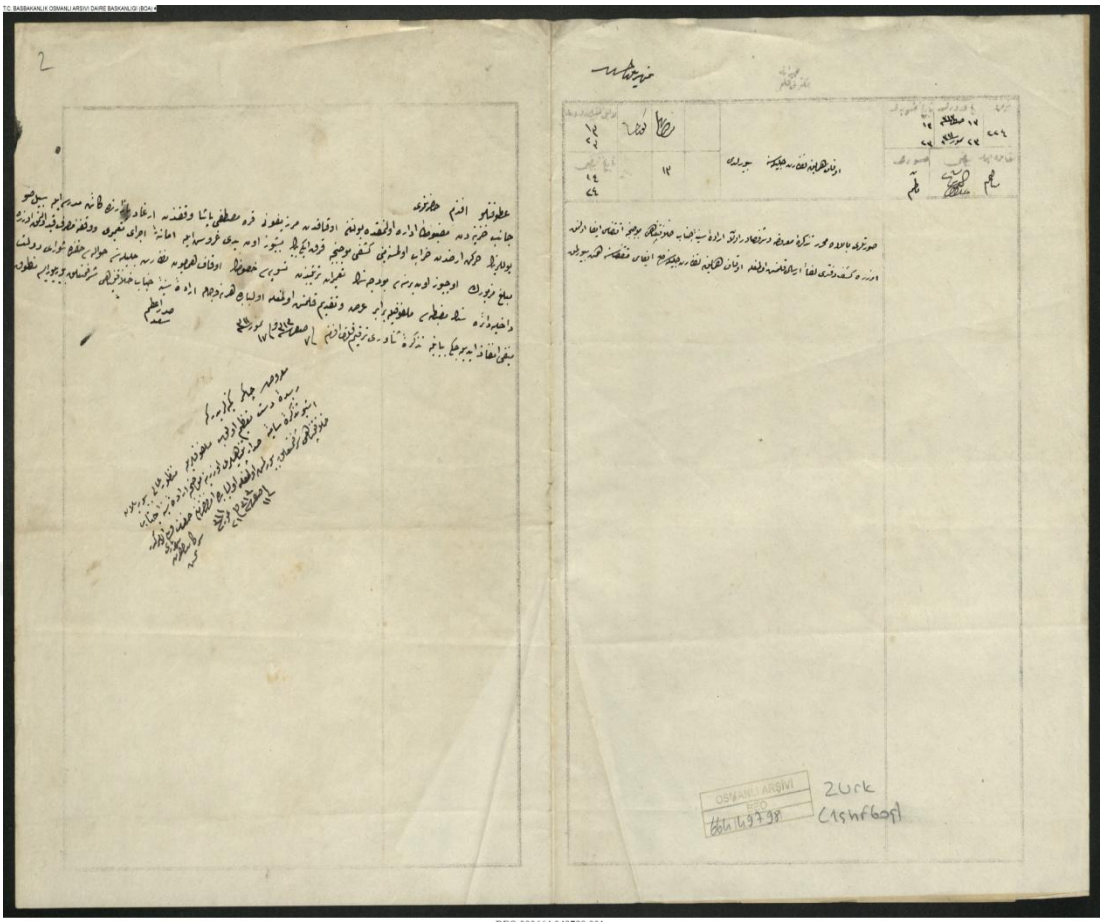
BEO.000920.068928.001

BOA, BEO, 920/68928

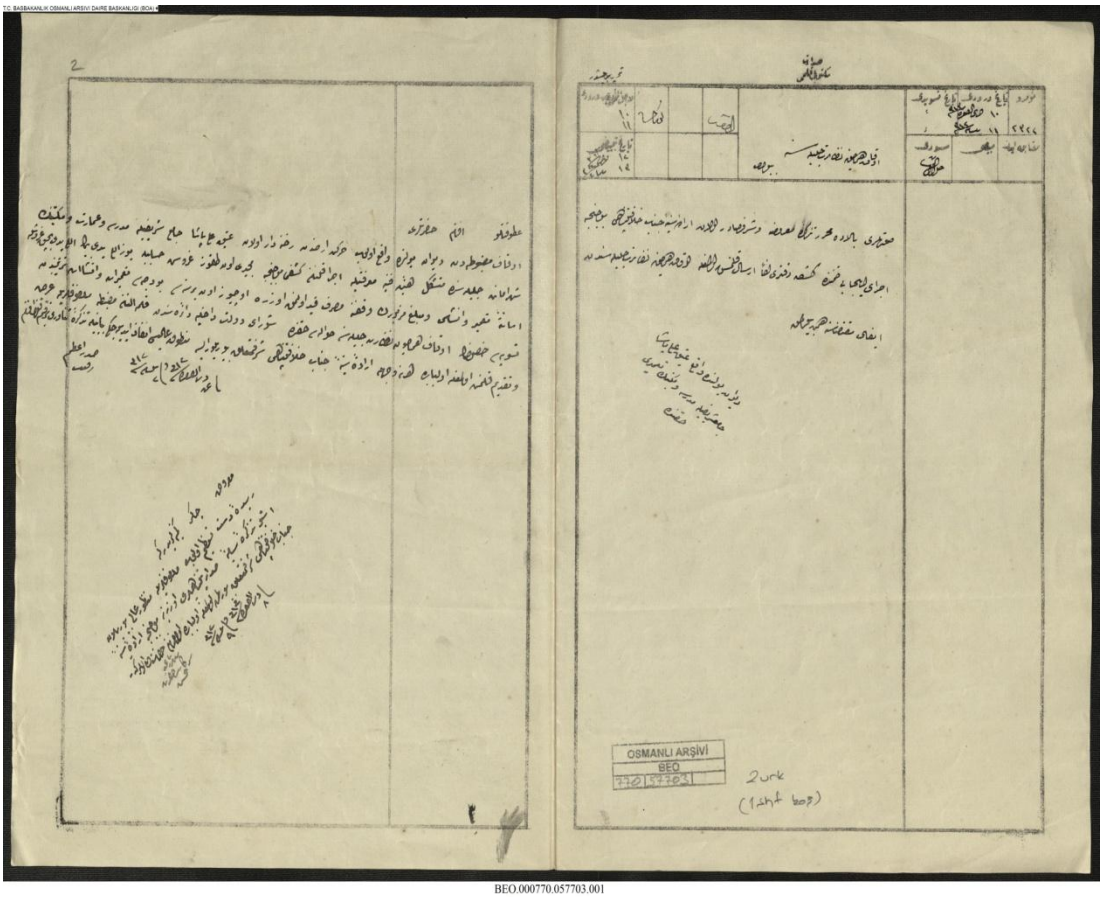
BEO.000649.048673.001

BOA, BEO, 649/48673

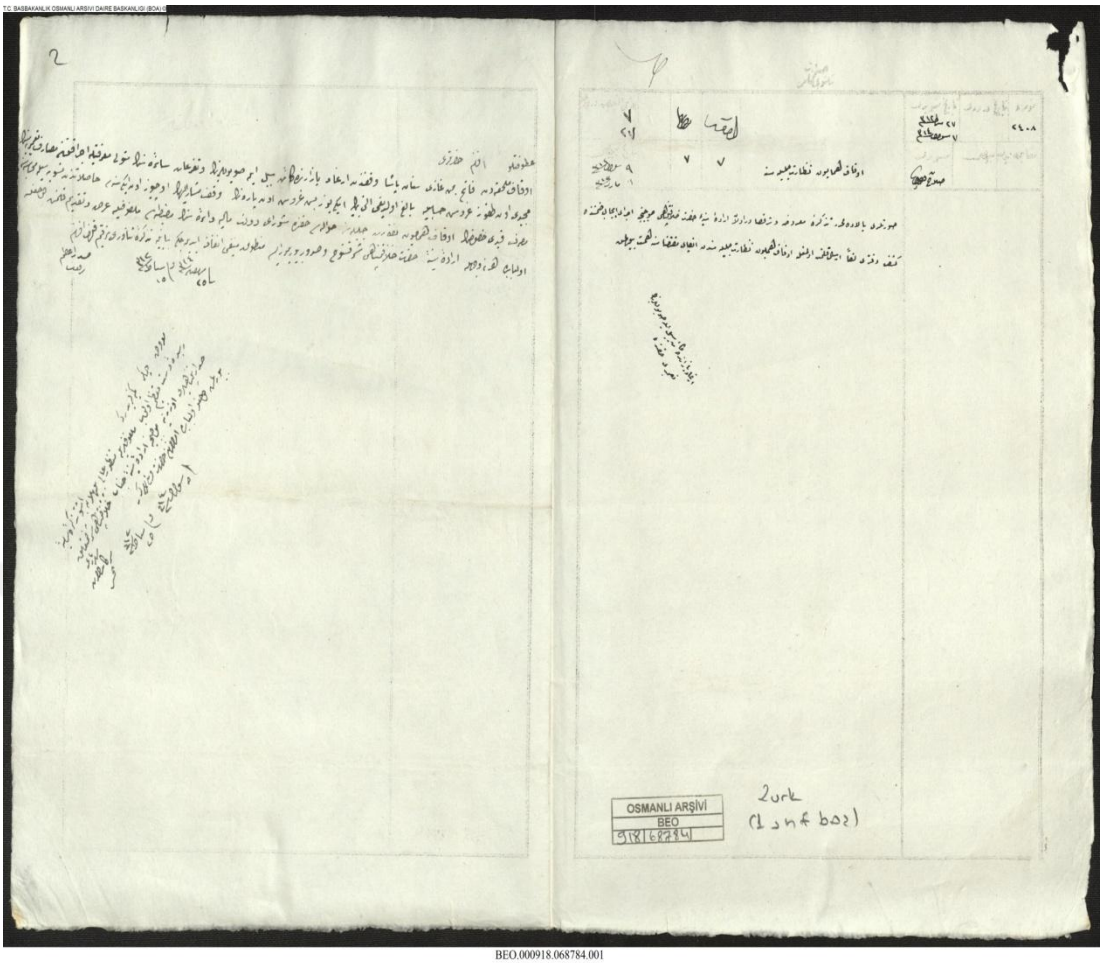
BEO.000664.049798.001

BOA, BEO, 664/49798

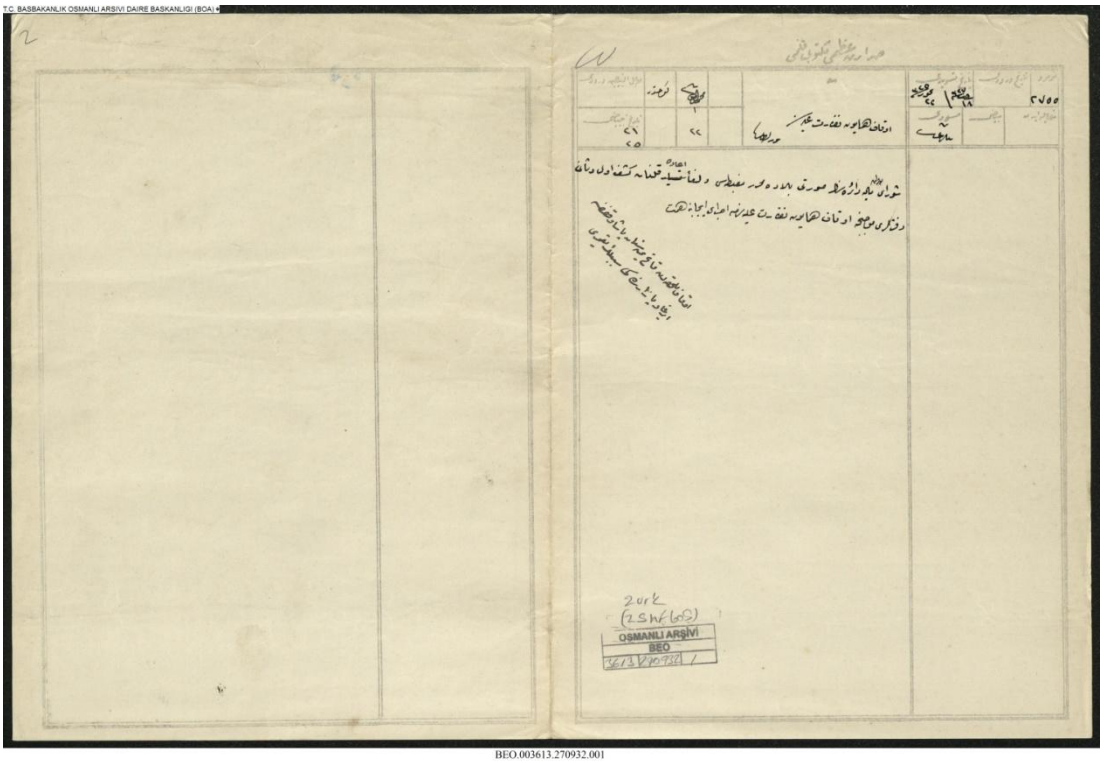

BEO.000770.057703.001

BOA, BEO, 770/57703

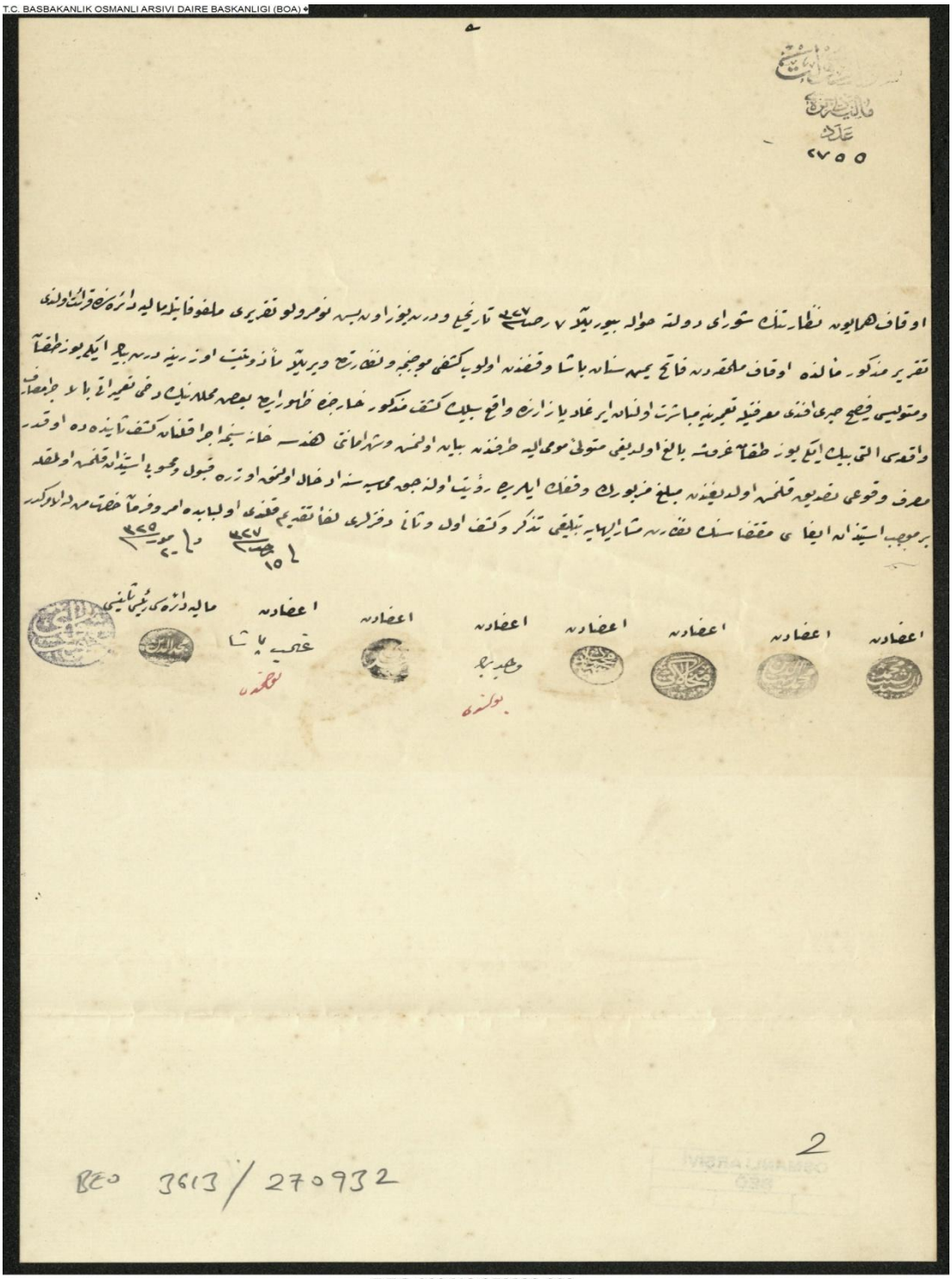

TC BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)
OSMANLI ARŞİVİ
BEO
918/68784
Zurk
BEO.000918.068784.001

BOA, BEO, 918/68784

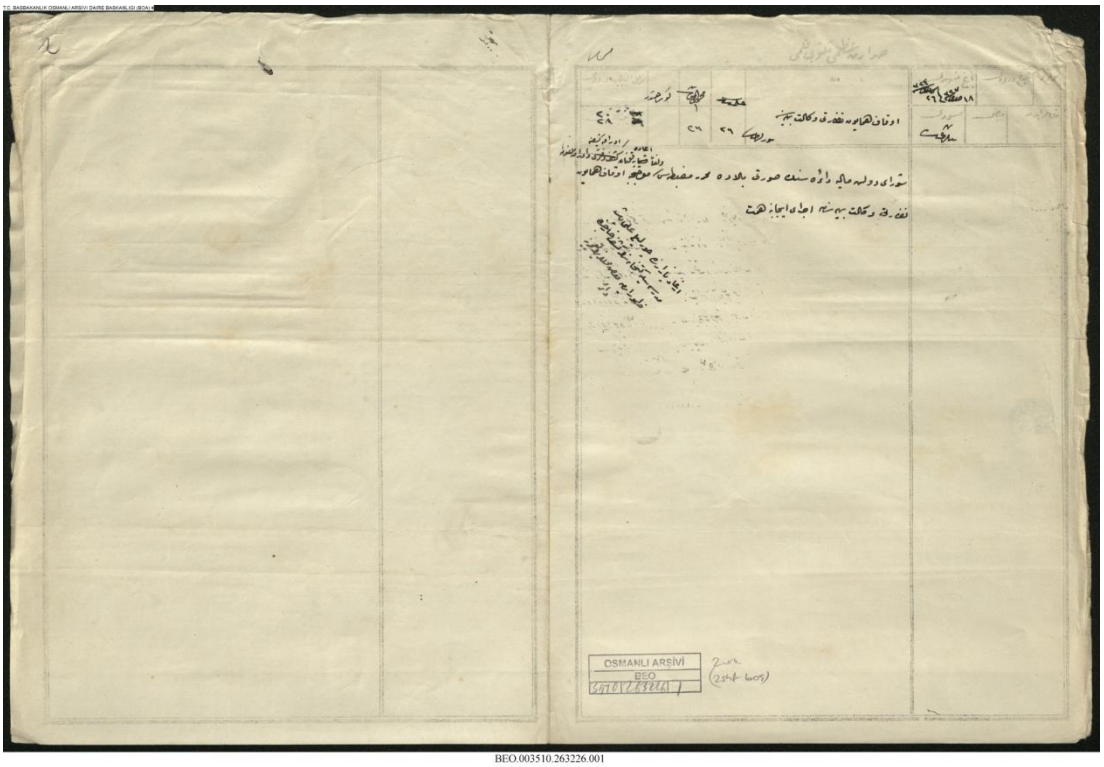
BOA, BEO, 3613/270932

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

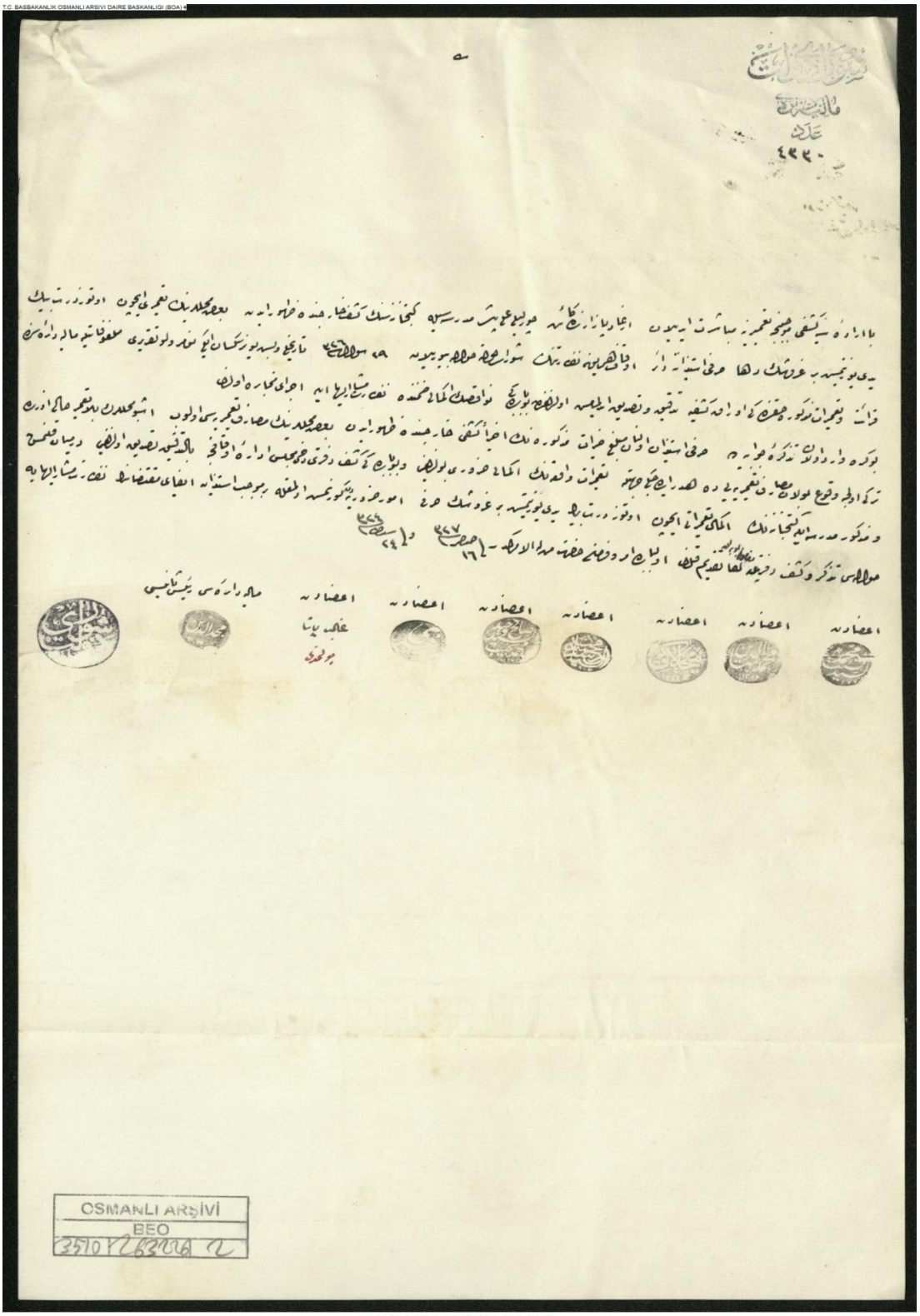
BEO.003613.270932.002

BOA, BEO, 3613/270932

BEO.003510.263226.001

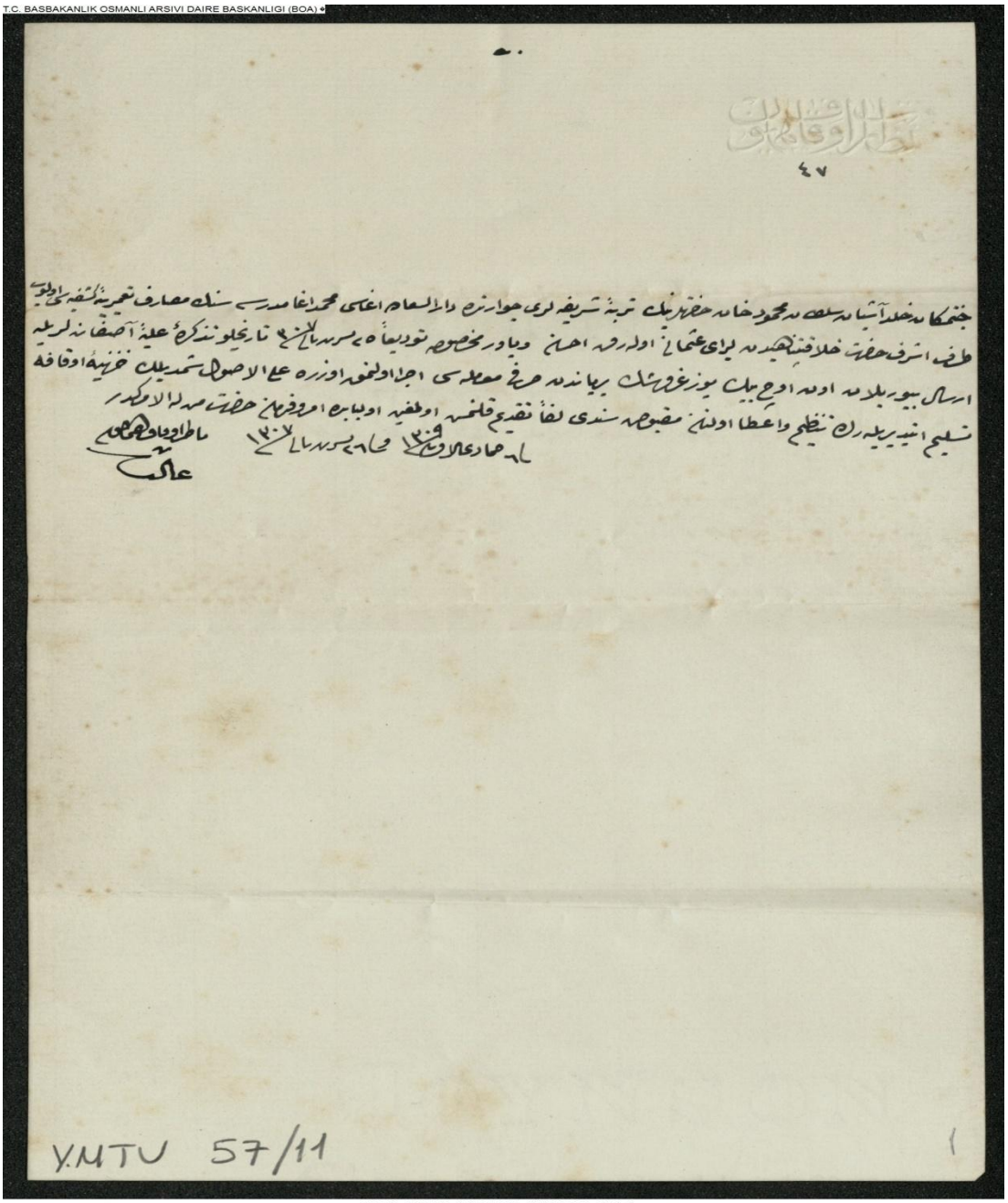
BOA, BEO, 3510/263226

BEO.003510.263226.002

BOA, BEO, 3510/263226

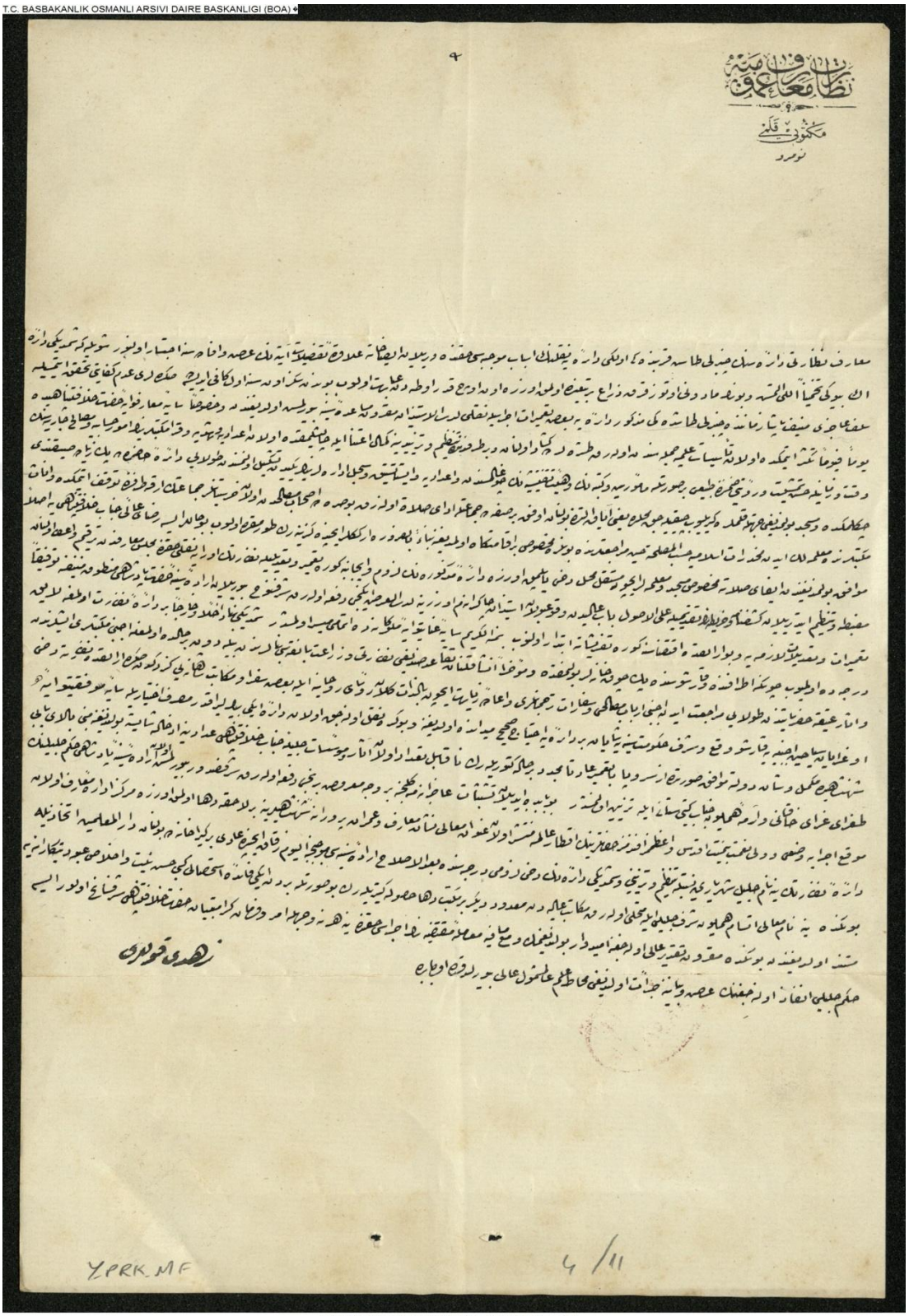
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

Y.MTV.00057.00011.001

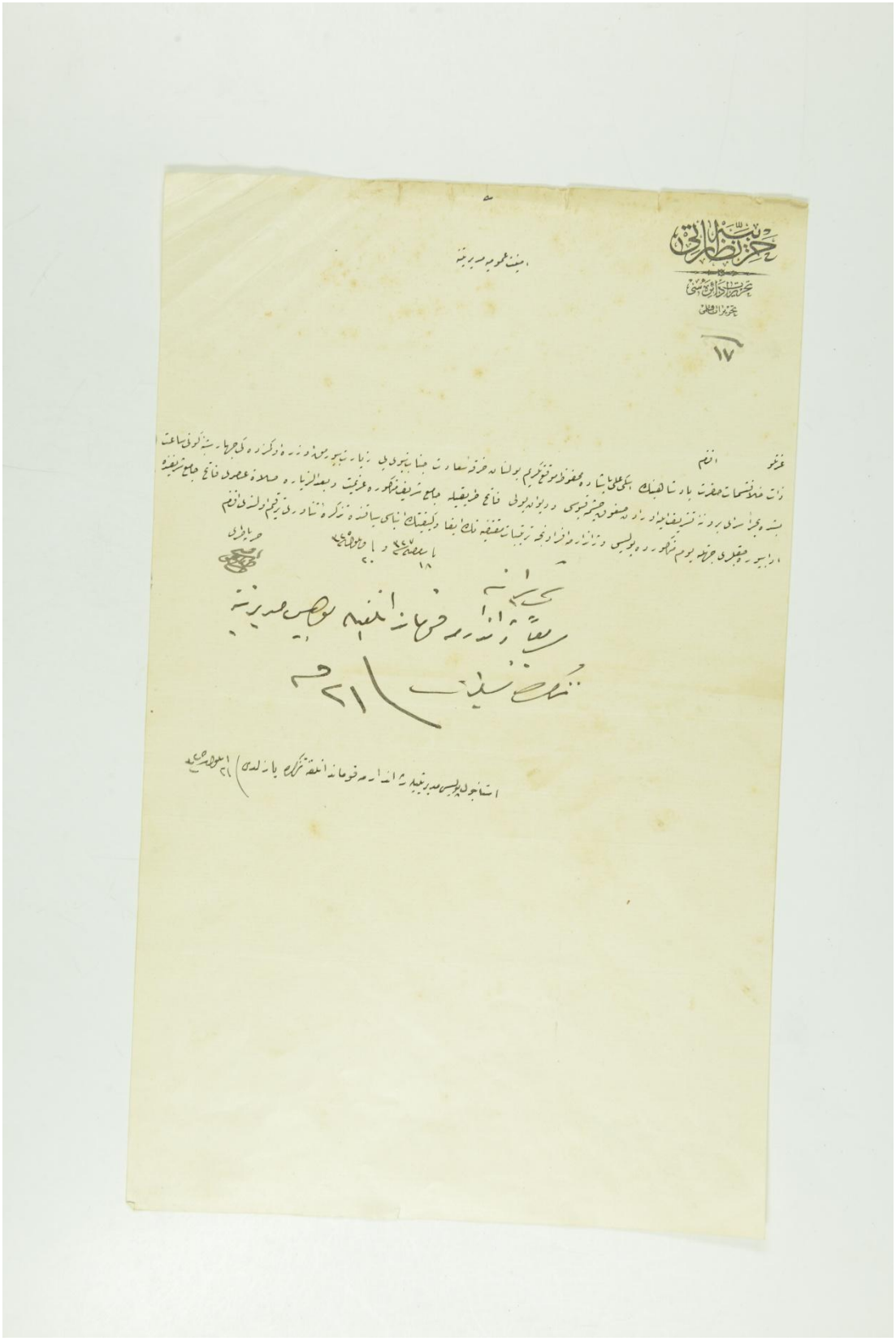
BOA, Y.MTV, 57/11

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

Y.PRK.MF.00004.00011.001

BOA, Y.PRK.MF, 4/11

BOA, DH.EUM.THR, 51/62, Sayfa: 4

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Ad - Soyad : Yusuf HALAT

Doğum Tarihi ve Yeri : 15.08.1986/ Erzurum

EĞİTİM DURUMU

Lisans : Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 2011

MESLEKİ ÇALIŞMALAR

Halihazırda, 2015 yılından itibaren Topkapı Sarayı Müzesi'nde Sanat Tarihçisi olarak görev yapmaktayım.